

საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტი
საქართველოს ისტორიის კაბინეტი

უცხოელ მწერალთა წიგნები საქართველოს შესახებ
სერია II

გიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი მესამე

წიგნული ტექსტი ქართული თარგმანით გამოცემა და განმარტებები დაურთო
სიგონა უაუხნიშვილმა

ტფილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა

ტფილისი 1936

GEORGICA

SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERPTA AD GEORGIAM PERTINENTIA

Tomus III

Zachariam Rhetorem Agathiam Menandrum Theophanem Byz.
Ioannem Mal. Stephanum Byz. Euagrium continens

Textum graecum cum versione georgica edidit et commentariis instruxit

SIM. KAUCHTSCHISCHVILI

Sumptibus Universitatis Tphilisensis

TPHILISIS 1936

გეოგრიკა

ზიზანტიელი გვირღუვის ცნობები საქართველოს უესახებ

ბოგი მესხვე

ზაქარია რეტორი ავითია მენანდრი თეოფანე ბიზ.
იოანე მალაღლა სტეფანე ბიზ. ევგარი

ბერძენული ტექსტი ქართული თარგმანიურით გამოცემა და განმარტებები დაფრთი
სიმონ ყაუხიშვილი

ცეცხლისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა

ბუილინი 1936

დამბეჭდა ტფილისის უნივერსიტეტის რექტორის განკარგუ-
ლებაში.

რექტორი: პროფ. კ. მრავგველიძე.

შინაარსი

წინასიტყვაობა	VI
ზაქარია რეტორი	1
პეტრე ქართველი 8.—[ფსევდო-ზაქარია:] ჰუნების გადმოსვლა და- რიალის კართ 12.—ფარსმან კოლხი 14.—ლაზიკი 15.—კავკასიის ქვეყნების (ქართლის, რანის, ბახგუნის და სხვათა) აღწერა 17.— პეტრე ქართველი 22.	
აგათია ხქოლახტიკოვი	23
შესავალი 25.—ხუთწლიანი ზავის შედეგები ლაზიკისთვის 28.— ბრძოლა ტელეფისის წინააღმდეგ 30.—ბიზანტიელი სარდლების შეთქმულება გუბაზ მეფის წინააღმდეგ და მისი მოკლა 42.—ლაზთა ტომის დაბასიათება. ბრძოლა ონოფორისთან 50.—ლაზების თათბი- რის შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ. აიგტისა და ფარტახის სიტყვები 63.—ლაზთა ელჩები იუსტინიანესთან. წათეს დამტკიცება ლაზთა მეფე 81.—მისიმიელთა აჯანყება ბიზანტიელე- ბის წინააღმდეგ 85.—ნახორაგანის ლაშქრობა ლაზეთში 55 წელს არქეპოლისის მახლობლად. საბირები და დილიზიტები 90.—ნახო- რაგანის ლაშქრობა ნესოსისაკენ 95.—ნახორაგანის ლაშქრობა ფოთის წინააღმდეგ 98.—გუბაზ მეფის მკვლელობა გასამართლებად 125.—ბი- ზანტიელების ბრძოლა მისიმიელთა წინააღმდეგ 154.—ვარდციხის აღება ბიზანტიელების მიერ 158.—მისიმიელთა წინააღმდეგ ბრძო- ლის გაგრძელება 169.—მარტინეს გადაყენება და იუსტინეს დანიშნა სტრატეგოსად 175.—იოანე ლიბიელის თარეში ლაზიკის სოფლებში 178.—დროებითი ზავი ბიზანტიასა და ირანს შორის 179.—კანთა ტომის დამორჩილება 181.—ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა 187.	
ხაზას ანდერძი	188
პეტრე პატრიკიოვი	190
იბერთა მეფე მითრიდატე 190.—სახავო მოლაპარაკება რომელებსა და ირანელებს შორის 298 წელს. იბერიის დამოკიდებულება რომისა- გან 192.	
იოანე ეპიფანიელი	159
ავტორის გვმა და მიზნები 196.—ომის განახლება იუსტინეს დროს 198.—მარტინეს ლაშქრობა აღმოსავლეთში 200.	
ქენანდრე პროტიკტორი	202
დროებითი ზავი ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 209.—ავა- რების შესახებ 209.—ორმოცდაათწლიანი ზავი 210.—დავა სვანეთის შესახებ 213.—სვანეთის საკითხზე დავის გაგრძელება იუსტინე მეორის მეფობაში 228.—ბიზანტიელთა და თურქთა ურთიერთობანი 234.—უკმაყოფილება ბიზანტიურ ჯარში 237.—ბრძოლა პერსარმე- ნისა და ალბანიაში 238.—ბიზანტიის ელჩები თურქეთში 242.—სა-	

ბავთ მოლაპარაკება ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 576—577 წლებში 243.—საომარი ოპერაციების განახლება 580 წელს 250.	
თეოფანე ბიზანტიელი	252
თეოფანეს თბულების შინაარსი 252.—ურთიერთობა თურქებთან 253.—აბრეშუმის ჰიის კულტურა ბიზანტიაში 253.—სომეხთა და ქართველთა აჯანყება ირანის წინააღმდეგ 256.	
იოანე შალაღა	260
პონტოს პროვინცია ტანიკე 262.—კანები 262.—კასპიის კარები 263.—ლახთა მეფე წათი 263.—იბერთა მეფე ძამანაძი 263.—ირანელთა ლაშქრობა ლახიკსა და პერსარმენიაში 263.—ფარანგიონის ოქროს მადნები 263.—საბირების გადმოსვლა კასპიის კარებით 270.—582 წლის „საუკუნო“ ბავი 271.	
ხტეფანე ბიზანტიელი	272
ევაგრი ხქოლახტაკოხი	290
პეტრე იბერიელი 290.—პონტო, კავკასიონი და კოლხეთი 294.—კონსტანტინეს გაქრისტიანება და იბერია-ალბანია-კოლხეთი 295.—კაპადოკიის (კასპიის) კარები 296.—ქრისტიანობის განმტკიცება აფხაზებში და გუთებში 297.—ავარების წასვლა კავკასიიდან 298.—სომეხთა [და ქართველთა] განდგომა ირანისაგან 298.	
დაშატება: ბიზანტიურად ეპოქის ციხე-ხიმაგრეები ღაზეთში .	301
ხაძიებლები	321

წინასიტყვაობა.

წინამდებარე მესამე ტომი ჩვენი სერიისა („ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ“), რომელიც შეიცავს VI საუკუნის მწერალთა ცნობებს, აგებულია იმავე გეგმით, როგორც თავი გამოცემულია მეორე ტომი, ე. ი. ცნობები მოცემულია ჯერ ორიგინალის ენაზე, ხოლო შემდეგ დართული აქვს ქართული თარგმანი. გამონაკლისს შეადგენს მხოლოდ ზაქარია რეტორის ნაშრომი, რომელიც ჩვენამდე არ მოღწეულა ბერძნულ დედანში და რომელიც ჩვენ, მისი ასურული თარგმანის ჩვენთვის მიუწვდომლობის გამო, გერმანული და ინგლისური თარგმანების მიხედვით დავამზადეთ (იხ. ქვემოთ გვ. 2).

რაც შეეხება შენიშვნებს, რომლებიც დართული აქვს ჩვენს გამოცემას უმეტესწილ სქოლიოების სახით, ხოლო ზოგჯერ ჩართული („სვანეთის საკითხი“, გვ. 203—208) ან დამატებული („ბიზანტიური ეპოქის ციხე-სიმაგრეები ლაზეთში“, გვ. 301—320) ნარკვევების სახით, მათი დანიშნულებაა ერთი მხრით რეალური კომენტარები წარმოადგინონ, ხოლო მეორე მხრით გაარკვიონ ზოგიერთი ტექსტუალური ან ისტორიულ-გეოგრაფიული საკითხები, რომლებსაც აღძრავენ ჩვენი ტექსტები.

ერთ-ერთი ძირითადი საკითხი, რომლის გარკვევა აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ჩვენი ტექსტების გასაგებად, არის საკითხი იმ პუნქტების და, საზოგადოდ, გეოგრაფიული ადგილების ლოკალიზაციისა, რომლებიც მრავლად გვხვდება ჩვენს ტექსტებში. მრავალ გეოგრაფიულ პუნქტს დაკარგული აქვს დღეს ის თავისი ძველი სახელწოდება, რომლითაც ბიზანტიელი მწერლები იხსენიებენ მას, ხოლო ზოგიერთი დღესაც ძველი სახელწოდებით არის წარმოდგენილი; არის შემთხვევები, როდესაც ძველი და რომელიმე ახალი პუნქტის სახელწოდებათა გარეგნულ მსგავსებას შეცდომაში შეჰყავს მკვლევარი. — ყველა ეს საკითხი მოითხოვს გარკვევას და, როდესაც ამ საკითხების აღმძვრელი გეოგრაფიული ადგილები ჩვენი რესპუბლიკის ტერიტორიაზე მდებარეობენ, დანაშაული იქნებოდა ჩვენი მხრით გვერდი აგვევლო ამ საკითხებისათვის. უნივერსიტეტის რექტორის იმ. კ. ორაგველიძის დახმარებით ჩვენ საშუალება მოგვეცა გავმგზავრებულიყავით ძველი ლაზეთის ზოგიერთ პუნქტში და ადგილობრივ ჩაგვეტარებინა კვლევა, რამაც შესაძლებელი გახადა,

როგორც ამაში მკითხველი დარწმუნდება ბოლოში დართული დამატების („ბიზანტიური ეპოქის ციხე-სიმაგრეები ლაზეთში“) წაკითხვით, ზოგიერთი ბუნდოვანი საკითხის გარკვევა და ზოგიერთი ახალი საკითხის წამოყენება *.

ჩვენი განმარტებები მხოლოდ ზოგიერთ საკითხებს არკვევენ, ზოგიერთების შესახებ კი მხოლოდ მიუთითებენ. მრავალი გეოგრაფიული ადგილია ჯერ კიდევ გასარკვევი: ასე, მაგალითად, თოთქმის ხელუხლებელია აფხაზეთის ტერიტორიაზე მდებარე პუნქტები (ბუქლოოსი, ძახარი), მხოლოდ მითითებულია ონოგურისის საკითხის გადაწყვეტის ერთ ვარიანტზე (გვ. 59 - 62) და სხვა. ყველა ეს საკითხი სპეციალურ კვლევას საჭიროებს და ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ ჩვენი სამეცნიერო ორგანიზაციების დახმარებით შეესძლებოდა სათანადო სამუშაოების ჩატარებას.

ბ. უაუხჩიშვილი.

ტფილისი
1936 წ. 1 ივნისი.

* ამ გარემოებით აიხსნება ის, რომ ჩვენი წიგნი დაგვიანებით გ. დის. წიგნის ბეჭდვა დაიწყო 1936 წლის იანვარში და იმავე წლის გაზაფხულს იკრთა და ნაწილი, ტექსტები, თარგმანი და შენიშვნები, დაბეჭდილი იყო, ხოლო ნაწილის ბეჭდვა შევაჩერეთ, რათა 1937 წლის ზაფხულში ჩასატარებელი ექსპედიციების მასალებით შეგვევსო „დამატება“, დაგვეზადებინა გეგმები და სურათები და დაგვეერთო წიგნისათვის. ამავე გარემოებით აიხსნება ის, რომ წიგნში (გარდა ბოლო ნაწილისა) ყველგან „ირანის“ ნაცვლად ნაზმარია ძველი სახელწოდება „სპარსეთი“.

ზაქარია რეტორი

ზაქარია დაიბადა მაიფუში, მისი მამის სახლი პეტრე იბერიელის მონასტრის მახლობლად იყო. 482—489 წ.წ. მახლობლად ის სწავლობდა ალექსანდრიაში. აქიდან, შესაძლებელია 489 წელს, ის გაემართა ბეირუთში სამართლის მეცნიერების შესასწავლად. ჯერ კიდევ ალექსანდრიაში ჩანდა ის, როგორც აქტიური ქრისტიანი: მან ცხოველი მონაწილეობა მიიღო ღმერთთა კერპების დამსხრევაში მანუტინში. პეტრე იბერიელის წრემ მასზე დიდი გავლენა მოახდინა, ისე რომ ბერად აღკვეცასაც ფიქრობდა. ბეირუთში სწავლის დამთავრების შემდეგ ის საშობლოში დაბრუნდა. ზენონის მეუობაში (741—491) იყო რომ ის კონსტანტინეპოლში გადასახლდა და ვექილობა დაიწყო. 515 წელს დაწერილს „სევერეს ცხოვრებაში“ ჯერ კიდევ არ არის აღნიშნული მისი გაბერისკაცება. 527 წელსაც, როდესაც ის „მანიქველთა წინააღმდეგ“ სწერს, ზაქარია კიდევ ერისკაცია: ამ შრომის შესავალში ის მოხსენებელია როგორც *σχιμαται: αβ: κζ: συνη: ρδ: τϛ: δ: ροια: ρϛ: μα: ρ: α: η: ρ: ω: ν: α: ρ: ρ: α: ω: ν: (უზენაესი სასამართლოს ვექილი)*. მაგრამ 536 წელს ის, როგორც მიტილენის ეპისკოპოზი, მონაწილეობასღებულობს კონსტანტინეპოლის სინოდში. ამის შემდეგ ცნობები ზაქარიას შესახებ აღარ არის. 553 წლის სინოდში მიტილენის წარმომადგენლად უკვე მიტროპოლიტი პალადია.

ზაქარიას შრომებია:

1) De mundi opificio contra philosophos disputatio: Migne PG 85, 1011—1144.

2) პეტრე იბერიელის ცხოვრება. დაკარგულია. ეს არ არის Raabe-ს მიერ გამოცემული „ცხოვრების“ იდენტური¹⁾.

3) მამა ესაია ასკეტის ცხოვრება.

4) სევერეს ცხოვრება (Spanuth-ის გამოცემა), შედგენილია 512—518 წლებში, კონსტანტინეპოლში.

5) მანიქველთა წინააღმდეგ (Pitra, Analecta sacra 5 [1888], 67—70).

6) საეკლესიო ისტორია.

¹⁾ შდ. ივ. ჯაქვახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია I, 198—205.

ზაქარია რეტორის სახელით გამოცემული «საეკლესიო ისტორია» შთლიანად როდი ეკუთვნის მას. მისი გერმანული თარგმანის გამომცემელთა მთავარი ღირსება ზწორედ ის არის, რომ მათ ზედმიწევნით გამოწვლილეს, თუ რა უნდა მიეწეროს მიტილენის ეპისკოპოსს. ზაქარიას «ისტორია» დაწერილი იყო ბერძნულად და მისი შრომა—ბერძნულ დედანში დაკარგული—დაკულია ასურული თარგმანისა თუ განვრცობის სახით, რომელიც შემონახულია *Historia miscella*-ს სახელით ცნობილ კომპილაციაში. უსახელო კომპილატორი VI წიგანმდე ზაქარიათი სარგებლობს, ხოლო VI წიგნიდან ის განსაკუთრებით სხვა მასალებით სარგებლობს. მხოლოდ III—VI წიგნებში უნდა ვეძიოთ ზაქარიას შრომა (იხ. L. Petit-ის რეცენზია: *BZ* 9 [1900], 527 შმდ.). ეს კომპილაცია შედგენილია 534—535 წლებში. თვით კომპილატორი ერთ ადგილას ამბობს: «... დღემდე, იუსტინიანეს მეფობის მე-28 წლამდე» (იხ. ქვემოთ გვ. 17); იუსტინიანე კი გამეფდა 527 წელს.

ერთ-ერთი ძირითადი საკითხი, რომელსაც ეხება ზაქარიას «ისტორიის» ქვემოთ მოყვანილი ადგილები, ეს—პეტრე ქართველის მოღვაწეობაა. ამ საკითხზე ჩვენამდე მოღწეულა ორი ძეგლი: პეტრეს ასურული (*R. Raabe, Petrus der Iberer, I. pz. 1895*) და ქართული (ნ. შარრი, ცხოვრება პეტრე ივერისა, *СНГ 1896*) «ცხოვრებანი». ქვემოთ მოყვანილი მასალები ზაქარიას «ისტორიისა» დაარწმუნებენ მკითხველს, რომ ამ სამივე თხზულების წყარო ერთი და იგივე უნდა იყოს.

ზაქარიას «ისტორიით» ჩვენ შეგვიძლია იხლა ვისარგებლოთ გერმანული თარგმანის შემწეობით (*Die sogenannte Kirchengeschichte des Zacharias Rhoctor in deutscher Übersetzung, herausgegeben von K. Ahrens u. G. Krüger Lpz. 1899, XIV, 42+417*) და ინგლისური თარგმანით (*The syriac Chronicle known as that of Zachariah of Mitylene translated into English by F. T. Hamilton and E. W. Brooks. London, Menhuen. 1899*).

ქვემოთ მოყვანილია ადგილები Ahrens-Krüger-ის გამოცემის მიხედვით (თარგმანი შესრულებულია Land-ის ასურული გამოცემის მიხედვით: *Anecdota Syriaca, collegit edidit explicuit I. P. N. Land. III, 166, sqq. Lugduni Batavorum 1870*). გერმანულიდან გადმოთარგმნილი ქართული ტექსტი შედარებულია ინგლისურ თარგმანს¹.

¹ როგორც გერმანული ისე ინგლისური გამოცემები ზაქარია რეტორისა გამოყენებულია ქვემოთ შენიშვნებში მოცემული განმარტებებისათვის.

პეტრე ქართველი.

დასაწყისი **მეხამე წიგნისა**; მოთხრობილია მორწმუნე ადამიანის ზაქარიას თხზულების მიხედვით: ზაქარიამ სამეფო სამსახურში მყოფი ერთი ჯარისკაცის ევპრაქსის მიმართ გაგმაჟინი მიმართაჟი ბერძნულად აღწერა ის, რაც მოხდა 567 ეპისკოპოზისაგან¹ შემდგარ სინოდზე, რომელიც შეიკრიბა ქალკედონში თეოდოსის გარდაცვალების შემდეგ, მარკიანეს დროს, ბერძენთა წელთაღრიცხვით 764 წელს², ლეონ რომაელის³ მოთხოვნით და მის მიერ კეისრისა⁴ და მის შეუღლე პულქერიასადმი მიმართული წერილის მიზეზით და რომელმაც დიოსკორე ალექსანდრიელი⁵ თრაკიის განგრაში გააძევა, ხოლო მის ადგილას პროტერი დააყენა და დაამტკიცა ის წერილი, რომელსაც ლეონის ტომოსი ეწოდება (Land 116—117; Ahrens-Krüger 1, 1—14).

მეოთხე თავი (ამ მისამე წიგნისა) მოგვითხრობს იბერთა მეფის შეილის პეტრე მძევლის შესახებ, რომელიც ლახას მცხოვრებლებმა დააკავეს და თეოდოსი იერუსალიმელს მიჰგვარეს; ამან ეს საკვირველი კაცი მათ ეპისკოპოზად დააყენა (A.-K. 2, 6—12).

მეშვიდე თავი მოგვითხრობს, თუ როგორ გამოეცხადა ქრისტე ლაზელ იპისკოპოსს პეტრე იბერიელს და მას უთხრა, რათა ისიც თავისი ნებით გაძევებულიყო და ღუვნა განეცადა (Land 117; A.-K. 2, 19—22).

მეოთხე თავი მოგვითხრობს პეტრე იბერიელის შესახებ, თუ როგორ შეიპყრეს ის ლახას მცხოვრებლებმა და თეოდოსის⁶

1) ქალკედონის კრების მონაწილეთა რიცხვი სხვადასხვა საისტორიო წყაროებში სხვადასხვაა მოცემული (520, 557, 600, 630, 634, 636, 647, 654, 700). რიცხვი 567 შალოდ ზაქარიას აქვს.

2) ბერძნული წელთაღრიცხვა ანუ სელევიკიდების ერა ითვლებოდა 312—311 წლიდან ქრ. წ. 312 წ. მოხდა დაბას ბრძოლა, რომელშიც სელევიკემ პტოლემეს დახმარებით დაამარცხა თავისი მოწინააღმდეგის ანტიგონეს შვილი, დემეტრე პოლიორეტე, ხოლო 311 წ. კასანდრეს ბრძანებით მოკლულ იქნა ალექსანდრე IV, ალექსანდრე დიდის შვილიშვილი (ამიტომ ამ ერას ალექსანდრეს ერასაც ეძახიან). ასე რომ 764 წელი ბერძნული წელთაღრიცხვით უდრის 452—453 წელს. ეს თარიღი კი ზუსტად არ განსაზღვრავს ქალკედონის კრების დროს; მეოთხე მათელიო კრება ქალკედონში შეიკრიბა 451 წელს (8 ოქტომბრიდან 1 ნოემბრამდე გაგრძელდა).

3) პაპი ლეონ I. 440—461 წ. წ.

4) ე. ი. მარკიანე კეისრისა, რომელიც 450—457 წლებში მეფობდა.

5) დიოსკორე, ალექსანდრიელი პატრიარქი (444—551 წ. წ.), რომელიც გადაყენებულ იქნა 13 ოქტომბერს 451 წელს და რომლის ადგილას იმავე წლის ნოემბრიდან დააყენეს პროტერი ი.

6) თეოდოსი—იერუსალიმელი ეპისკოპოზი.

მიჰგვარეს და როგორ შეიქმნა ის ეპისკოპოზად.—ამათ შორის იყო აგრეთვე პეტრე იბერიელი, შთელ მსოფლიოში საკვირველად განთქმული კაცი, მეფის შვილი, რომელიც მძევლად გადაეცა თეოდოსის¹; ამას და მის მეუღლეს ევდოკიას ძალიან შეუყვარდათ პეტრე მისი საუცხოო თვისებების გამო, აღზარდეს სასახლეში და დააყენეს სამეფო საჯინბოს გამგედ². მაგრამ ის გადადგა და მიეცა ქრისტეს სამსახურს, ისიც და შორწმუნე იოანეც, მისი ხათლია და მამა წყლითა და სულითა. და, აი, ისინი დაწინაურდნ და ღმერთმა მათი საშუალებით წოილო ნიშნები კონსტანტინეპოლში. იქიდან ისინი გაიქცნ და კვლავ შეიყარნენ პალესტინის უდაბნოში, შეიყვარეს მონაზონის ცხოვრება და მიეცნენ მას. და თუმცა მათ სურდათ შეუმჩნეველი დარჩენილიყვნენ, მაგრამ ფრიად განთქმულნი შეიქმნენ და ახდენდნ სასწაულებს, ვითარცა მოციქულნი. და ერთი ადგილიდან მეორეში რომ დადიოდნ, წოვიდნ ისინი ღაზასა და მაიუმს; და გამოვიდნ კაცები და ქალები და ყოველი ჰასაკის ადამიანები, შეიპყრეს პეტრე, მიჰგვარეს იერუსალიმში თეოდოსის და სთხოვდნ მას ეპისკოპოზად დაგვიყენეო. პეტრე კი ბრავალნიარ ბრალდებებს უგონებდა თავის თავს და უარზე იდგა; მაგრამ თეოდოსიმ ხელნი დაასხნა მას მისი სურვილის წინააღმდეგ და აკურთხა იგი, ვინაიდან ის იცნობდა ამ კაცს; ძალიან რომ გაჯავრდა პეტრე, ჰერეტკოსად გამოაცხადა თავი; ცოტა აცალა თეოდოსიმ და უთხრა: ჩემსა და შენს შესახებ მსჯავრი დადებული იქნება ქრისტეს სამსჯავროს წინაშეო. მაშინ იმან უკან წაიღო თავისი სიტყვა და თქვა: «თუმცა ჰერეტკოსი არა ვარ, მაგრამ ცოდვილი კი ვარო». და თეოდოსიმ, რომელიც ამ კაცს იცნობდა, აკურთხა იგი ღაზას მცხოვრებთა³ მოძღვრად.

¹ თეოდოსი II—ბიზანტიის კეისარი (408—450). მძევლადვე იხსენიებს პეტრეს ანტოლოგი (მოვრებაც (რ ა ა ბ ე 23) და ქართულიც (6. მ ა რ რ ი. ცხ. პეტრე ივერიანი 63 და 6).

² ქრიუტგერის აზრით (Kirchengeschichte... გვ. 307) არ არის მართალი რ ა ა ბ ე (I Petrus der Iberer, 5), როდესაც ის აქედან ასცნის, რომ „პეტრე კონსტანტინეპოლის სამეფო კარზე დანიშნულ იქნა ცეზოსანთა სამეფო რაზმის უფროსად“.

³ ანონიმური ბიოგრაფიის მიხედვით (რ ა ა ბ ე 54 შდდ.) პეტრე მაიუმის ეპისკოპოზი იყო. ე ვ ა გ რ ე ც (წ. 2,5) ასე სწერს: «პეტრე იბერიელი, რომელსაც მიფნდო საეპისკოპოზო საკე ფრეთწოდებული მაიუმისა, დახელთა ქალაქის მახლობლად რომ არისა. პ. გ ე ლ ც ე რ ი ამ ადგილას ხელნაწერის შეცდომას ჰგულისხმობს და ფიქრობს, რომ ეს ადგილი უნდა იკითხებოდეს ასე: «აკურთხა იგი ღაზას [მახლობლად მდებარე მაიუმის] მცხოვრებთა მოძღვრად». მაგრამ აღსანიშნავია, რომ ზაქარიას სხვაგანაც (Vita Severi 20, 30 შდ.) პეტრეს უწოდებს ღაზას ეპისკოპოსს (Krüger, Kirchengeschichte... 307—308).

სხვა საუცხოვო რამეც მოხდა ამ კაცის შესახებ, რაზედაც მე ალა აღარ ვილაპარაკებ, რათა მოთხრობა არ გამიგრძელდეს¹.

მეხუთე თავი მოგვითხრობს თეოდოსი იერუსალიმელის შესახებ, რომელიც გაიქცა კეისრის მუქარათა გამო, და იუბენალის შესახებ, რომელიც დაბრუნდა რომაელთა ჯართურთ და რომლის შემოსვლის დროს მრავალი იქმნა მოკლული.—თეოდოსი რომ ასე წარმატებით აკეთებდა ამ საქმეებს, მარკიანე კეისრის ყურამდე ხმა მივიდა იმის შესახებ, რასაც ის აკეთებდა; და იუბენალი² უკან დაბრუნდა, მას მოჰყვებოდნენ კომსი დოროთე და ჯარი, რათა შეეპყრა და შეებოკა თეოდოსი და გადაეყენებინა ყველა ის ეპისკოპოზი, რომელნიც მან თავის სამწყსოში დააყენა, და რათა დაესაჯა მონაზონები და ხალხი და დევნა ეყო მათთვის იმ თავბედობისა და შეუპოვრობისათვის, რომ თეოდოსი იერუსალიმის ეპისკოპოზად დააყენეს. მხოლოდ ღაზელი იპისკოპოზ პეტრე იბერიელისათვის, დედოფლის სურვილის თანახმად, არ უნდა ეხლოთ ხელი³, კიდევაც რომ არ ნდობოდა დანარჩენ ეპისკოპოზებთან რაიმე ერთობა ჰქონოდა (Land 126—127; A.-K. 12, 19—13, 31).

მეშვიდე თავი მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ ჩვენი უფალი გამოეცხადა ღაზელი იპისკოპოზს პეტრე იბერიელს და უთხრა მას: დევნილებთან ერთად უნდა ილტვოდეთ.—მაგრამ ამბობენ, რომ სახელგანთქმული პეტრე ხელუხლებელი დარჩა, კეისრის ბრძანებისა და დედოფლის მიერ გამოჩენილი მზრუნველობის წყალობით ის არავის გაუტყვებია. მაგრამ მას ერთხელ უფალი გამოეცხადა, რომელმაც გაჯავრებით უთხრა: «როგორ, პეტრე! მე ჩემი მორწმუნე მონების სახით მღვენიან და შენ მშვიდად ზიხარ?» პეტრეც, აღსაყვ სინანულითა, დაემორჩილა, ადგა და დასტოვა ღაზა, შეუერთდა დევნილებს და გაიხიზნა⁴ (Land 128; A.-K. 14, 29—15, 5).

მეთექვსმე თავი მოგვითხრობს იოანე რეტორის მწვალებლობის შესახებ ალექსანდრიაში, თუ რაში მდგომარეობდა ის და როგორ იქმნა დაწყვეტილი.—იოანე იყო ალექსანდრიელი სოფისტიკის პალლა-

¹) ეს სიტყვები ამტკიცებენ, რომ ჩვენ თხზულებაში მოთხრობილი ცნობები პეტრე ქართველის შესახებ წარმოადგენენ გუსტრაბტებს იმავე ავტორის მიერ დაწერილ „პეტრეს ბიოგრაფიიდან“.

²) იუბენალი—იერუსალიმის ეპისკოპოზი.

³) ასეთი განკარგულების შესახებ არაფერია ნათქვამი ანონიმურ ბიოგრაფიაში (რ ა ა ბ ე ს მიერ გამოცემულში).

⁴) ამ თავში მოხსენებული ამბავი არ არის ანონიმურ ბიოგრაფიაში. ის მოპოვება შეარქ წყაროში, ე. წ. „პლეროფორიებში“ (F. Nau, Les Plérophories de Jean, Evêque de Maïouma: *Revue de l'Orient Chrétien*, 1898, გვ. 367 შდ.)

დის მიმდევარი... (და სწორად ბიერ ჩიგნებს). და რადგან ის შიშობდა, რომ ის, რასაც სწერდა, ლანძღვის საგანი გახდებოდა, ამიტომ ის სწერდა თავის წიგნებს არა თავისი საკუთარი სახელით, არამედ ხან იერუსალიმელი ეპისკოპოსის თეოდოსის სახელს აწერდა მათ, ხან პეტრე იბერიელი სპს, რათა მორწმუნენი შეცდომაში შეეყვანა და ეს წიგნები მიეღებინებინა. მაგრამ ამბობენ, რომ ერთხელ პეტრე იბერიელი ერთ მონასტერში წააწყდა ერთ ასეთ წიგნს, რომელიც მისი სახელით იყო დაწერილი, და, როდესაც მან ის აიღო და წაიკითხა, გაჯავრდა და დასწყევლა ის, ვისაც ეს წიგნი დაეწერა, და არა მხოლოდ იქ, არამედ ალექსანდრიაშიც, პალესტინაშიც და სირიაშიც სწყველიდნენ ის (პეტრე იბერიელი) და თეოდოსი ამ კაცის წიგნებს¹ (Land 130—131; A.-K. 17,5—18,15).

შეოთხე წიგნის პირველი თავი, რომელიც მოგვითხრობს ტიმოთე დიდის კურთხევის შესახებ, აღსაყდრე რომ ეწოდებოდა, და იმის შესახებ, რაც (ამ დროს) მოხდა.—(მარკიანეს განდაცვაობის მიმდევარი იერუსალიმის მცხოვრებლები, რომლებიც იქისკომო პროფიტის წინააღმდეგნი იყვნენ, გადასწყვიდენ ვიმოთე დაყვირონ იქისკომოძარ). ალექსანდრიის მცხოვრებლებმა და მონაზონებმა შეიპყრეს ტიმოთე და შეიყვანეს იგი დიდს ეკლესიაში, რომელსაც „კეისრისა“ (Καίσαρ) ეწოდება და ეძებდნენ სამს' ეპისკოპოსს, თანახმად კანონთა დებულებისა (წმ. წმ.), მისი კურთხევისათვის²; და ვინაიდან ორი ეგვიპტელი იქ იყო, ის-და დარჩენილათ, რომ კიდევ ერთი უკანასკნელი ეპოვათ. როდესაც ამის ძიებაში იყვნენ, ზოგიერთებმა ხალხიდან (რქმაც) ცნობა მოიტანეს, რომ პეტრე იბერიელი, პალესტინიდან გამოტყვეული, იმ დროს იქ, ალექსანდრიაში, იმყოფებოდა. მაშინ ისინი სასწრაფოდ გაექანენ მისკენ, მოიტაცეს ეს კაცი, მხრებზე შეისყეს და ისე მოიყვანეს, რომ ის მიწას არც კი მიჭკარებია. და როდესაც მათ იგი მოიყვანეს, მას მოესმა ხმა, მსგავსად იმ ხმისა, რომელიც მოესმა ფილიპეს დედოფალ კანდაკეს მსახურის (საქურისის) შესახებ: და სამღვდელოების, მონაზონებისა და ქალაქის მორწმუნე მცხოვრებთა საერთო აზრის მიხედ-

¹) აქ მოხსენიებული იოანეს შესახებ სხვაგან არსად ცნობები არ მოიპოვება.

²) ანონიმური ბიოგრაფიის მიხედვით (რ. ა. ბ. გ. 61 შდ.) ტიმოთე აკუოობა მხოლოდ ორმა ეპისკოპოსმა: ეგვიპტე პელაგიუსმა და პეტრე იბერიელმა. მაგრამ ამ ბიოგრაფიის ხელნაწერის აწიანზე ერთი შენიშვნაა: „ახლა მთობრობაში, რომელიც პეტრე იბერიელს ეხება, ჩვენ მოხსენებულად ვიპოვეთ, რომ ტიმოთე სამა ეპისკოპოსმა აკურთხა“ (რ. ა. ბ. გ. 62 შდ.). ეს სხვა მთობრობა უნდა იყოს ზაქარიას მიერ დაწერილი ბიოგრაფია პეტრე იბერიელისა. გვ. ა. გ. გ. (28), რომელიც საერთოდ ზაქარიას თბრობას მისდევს, ამ შემთხვევაში ანონიმური ბიოგრაფიის ცნობას მისდევს (კ. რ. უ. გ. რ. ი. 311—312).

ვით აკურთხეს ის (ვიმოთი) ძალით, მისი სურვილის წინააღმდეგ, და დასვეს ის მარკოზის ტახტზე (Land 135; A.-K. 22,27—23,24).

მეხუთე წიგნი. ვიმოთი, რომელიც იქსონიობაში იყო განგასა და იქსონში, 475 წელს დაბრუნდა აიგიანდრიაში, სადაც ის მცხოვრიბიბმა ალთრთოვანბით მიიღეს. მაგრამ ის პირები, რომელთაც ღვთოური სიყვარულის მნიშვნელობისა (Zizxi) არაღვერი გაეგებოდათ, გადაუღვენ მას მისი გულწვილობისა და კაცთმოყვარეობის გამო იმათ მიმართ, რომელთაც მოინანთეს, (ვინაიდან) ის მათ სხვა არაღვერს სთხოვდა ვარდა იმისა, რომ სინოდი¹ და ტომოსი² დაეგმოთ და ქეშმარიტი სარწმუნოება აღეარებინათ... ამათი მოთავე იყო თეოდოტე, იოპპეს ეპისკოპოზი, რომელიც ამის წინ თეოდოსიმ აკურთხა და რომელიც დიდი ხანია შურით იყო აღესილი, რადგან ისიც არ იქმნა დაბრუნებული თავის კათედრაზე და შიღებული, და თუმცა სახელოვანი პეტრე იბერიელიც არ³ დაბრუნებულა ღაზაში, მაგრამ მას ასეთი აზრები კი არ ჰქონია, არამედ ის სიყვარულით მიეკედლა ამ აღამიანს და დარწმუნებული იყო, რომ მისი საქციელი და მისი საქმეები ღმრთის ნებას ეთანხმებოდენ (Land 172; A.-K. 66, 10—25).

მეხუთე წიგნის მეცხრე თავი, სტიზმატიკოსთა (ἀστυχασται) შესახებ. — საქმე რომ ასე მიდიოდა, ზოგიერთი დაუღდგრომელი პირი აღშფოთებული იყო, რადგან ამ მიმართვაშიც, კეისრის ჰენოტიკონშიც, არ იყო გარკვეული შეჩვენება იმისა, რაც დამატებით იქმნა განხილული ქალკედონში. მიუხედავად ამისა იმათ კავშირი ჰქონდათ პეტრესთან, რადგან იმან დაიცვა თავი იმათ წინაშე და, განსაკუთრებით, რადგან მან უთხრა მათ: «კეისარი ჩვენ უარს არ გვიყოფს არაღვერზე, რასაც ჩვენ ვთხოვთ... ამრიგად, ყველას ერთობა ჰქონდათ პეტრესთან, აგრეთვე პეტრე იბერიელსაც, უალრესად სახელოვან კაცს, ესაია მონაზონსაც, დაყუღებულ (παχυνος) კაცს, და დანარჩენ პალესტინელებსაც... (Land 182—183; A.-K. 78,28—79,29).

მეექვსე წიგნი. მეექვსე წიგნი, ზაქარიას იმავე თხზულებიდან; იქ შვიდი თავია. პირველი თავი მოგვითხრობს იმათ შესახებ, ვინც გა-

¹ იგულისხმება ქალკედონის კრება.

² პაპი ლეო V I-ის ტომოსი, რომელიც გამოაცემულ იქმნა 449 წ. (იხ. ქვევით ვ. 8).

³ ანონიმური ბიოგრაფია (რ. ა. ბ. გ. 75 შდ.) სწორედ პირიკით მოგვითხრობს, სახელდობრ, რომ პეტრე აღგჰანდრიაში დაყოვნების შემდეგ პალესტინის მხარეებში დაბრუნდა და, როდესაც I-ის ქალაქ ასკალონთან ცხოვრობდა, მოხდა სეტარი ტიმოთეს დაბრუნება ექსონიობიდან, კრიოგერის ახრით აქ შეკედომით უნდა იყოს ტესტში სიტყვა «არა» შეპარული (K r i e g e r, Kirchengeschichte... 825).

დაუდგა (ჰაოუჰაუაჰი) პეტრეს (აიდიხანდრის პეჩინარქს), რომელმაც პენოტიკონი მიიღო... მესამეში მოთხრობიერა პეტრე იბრძივისა და ესაია მონაზონის შესახებ.

პირველი თავი შეექვს წიგნისა მოგვითხრობს იმათ შესახებ, რომელთაც ხელი აიღეს პეტრესთან (ალექსანდრიის პატრიარქთან) ურთიერთობაზე, ვინაიდან პენოტიკონში და პეტრესადმი მიმართულ წერილებში მღვდელმთავრებისა არ იყო გარკვეული დაგმობა ქალკედონის სინოდისა და ლეონის ტომოსისა¹. — კესრის პენოტიკონის² გარშემო რომ საქმეები ასე იყო და სამი თუ ოთხი მღვდელმთავარი, სახელდობრ ეფესოსი, იერუსალიმისა, ალექსანდრიისა და ანტიოქიისა, ისევე როგორც შათი ხელქვეითი ეპისკოპოზები, შეთანხმდნ და ერთმანეთს მხარი მისცეს, ზენონის პენოტიკონის აზრისდა მიხედვით მიიღეს თვე და ხელი მოაწერეს, — ალექსანდრიის მთავრები იულიანე და იოანე, დიაკვნები ჰელლადი (პალლადი?) და სერაფიონი, იქაური კრებულის მსცოვანი კაცები, შერდგე ანტინოეს ეპისკოპოზი თეოდორე, და იოანე, და ერთიც კიდევ სხვა პირი ეგვიპტიდან, და არქიმანდრიტი ანდრია უფროსი, სოფისტი პაველ და ზოგიერთი სხვა მონაზონებიც გამოეთიშნენ პეტრე ალექსანდრიელს, ვინაიდან პეტრესადმი მიმართულ წერილებში მღვდელმთავრებისა არ იყო ცხადი დაგმობა სინოდისა და ტომოსისა. და თანდათან შრავლდებოდნ სქიზმატიკოსები (ჰაოუჰაუაჰი) და მეტად შრავალრიცხოვანი ხდებოდნ.

¹ ლეონის „ტომოსის“ სახელით ცნობილია ერთერთი წერილი (ep. 28) ლეონე პაპისა, რომელიც შინ ეფესოს გ. წ. ფაშალრი კრებისა წინ 449 წლის 13 ივნისს გაუგზავნა კონსტანტინეპოლის პატრიარქს ფლავიანს და რომელშიაც ის გვობდა მონოფიზიტთა მეთაურის ევტიქიის მოძღვრებას. ამ წერილის შესახებ ჩვენი კომპილატორი ამბობს: „ის შეიცავს ბევრ დოკმატურ შეხლს, რომლებსაც მაჰაქლებლები გმობენ და რომლებიც თავის დროზე განაჰიქეს დიოსკორემ და მისმა მომხრეებმა, აგრეთვე ტიმოთე დიდმა, ვინამა თანამოაზრეებმა და სხვებმა“ (A.-K. 25; RF. XII [1925], Sp. 1986).

² პენოტიკონი ეწოდება კესარ ზენონის (174—401) მიერ კონსტანტინუპოლის პატრიარქ აკაკის წინადადებით 482 წელს გამოცემულს ერთიანობისა აქტს (Hesychast), რომლითაც კესარს სურდა ბოლო მოეღო ორთოდოქსალური და მონოფიზიტური პარტიების ურთიერთი ბოძოლისათვის, ამ აქტის მიზანი იყო რამენაირად გაეფრთხილებინა მოწინააღმდეგეთა მოძღვრებანი ქრისტეს ორი ბუნების შესახებ, ზოგიერთ ნულში დაეთმო მონოფიზიტებისათვის და ამ გზით შეენარჩუნებინა იმპერიისათვის საუკეთესო პროვიზიები (ეგვიპტე, სირია, პალესტინა, მცირე აზია), რომლებიც თითქმის მთლიანად მონოფიზიტურ მოძღვრებას იზიარებდნ (პენოტიკონია ტექსტი დაუღლია ბერძნულად ევანგელს „ისტორიანი“ №14, ბოლო სირიულად ზაქარია „ინტორიაში“ A.-K. 75—78). ზენონის ამ კომპრომისულმა აქტმა ვერც ერთი მხარე ვერ დაამკაოფილა.

ეს რომ გაიგო აკაკიმ სამეფო ქალაქში, წერილობით მოსთხოვა მათ მიჰკვდილებოდენ. მაგრამ პეტრემ, თავისი მზრით, იმ სიტყვაში (არძი-ფაჟოჲს), რომლითაც მან თავისმართლების მიზნით ხალხს მიმართა, შეურაცხყოფა მიაყენა სინოდს. დასასრულ, როდესაც აკაკიმ ეს გაიგო, გაგზავნა ერთი თავისი მთავართაგანი, რათა გაეგოთ პეტრეს გულწრფელობისა და რწმენის შესახებ, და ქალაქის მსაჯულის (ქაზიკაჲ) წინაშე მოხდა გამოძიება (არძიჲს) და გამოარკვეეს, რომ სინოდი აშკარად არ ყოფილა დაგმობილი პეტრეს მიერ. ეს რომ გამოკვეყნდა, ბევრმა საბაბი იპოვა და, რადგან სქიზმატიკოსმა არქიზანდრიტმა და ეპისკოპოზმა მისგან პასუხისგება მოითხოვეს, დანიშნულ იქნენ პეტრე იბერიელი, დახას ეპისკოპოზი, რომელიც იმ დროს იქ იმყოფებოდა¹, და ერთი მონაზონი, რომელსაც „მექოთნე“ ეწოდებოდა, რათა მათ გამოეკვლიათ მასალები და შეემოწმებინათ. და როდესაც ისინი მონაზონთა კრებულთან ერთად აწარმოებდნენ შემოწმებას, გამოარჩიეს ოთხი (ადგილი) პეტრეს ნალაპარაკვიდან სარწმუნოების შესახებ და უთხრეს მას: „თუ შენ ამათ ეთანხმები, ხელი მოაწერეო“. იმანაც მოაწერა ხელი (Land 188—189; A.-K. 85, 27—87, 18).

მეორე თავი მეექვსე წიგნისა მოგვითხრობს ნეფალიოსის შესახებ, რომელიც კეისართან წავიდა და პეტრეს (აიოქსანდრიის) უჩიოდა, მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ კოზმა სპათარი გაგზავნილ იქმნა, და იმის შესახებ, რაც მისი ჩასვლისას მოხდა.—(კომმამ მოყვანა პივრე აიოქსანდრიის ჯიხრისაგან მურხარის ჩიჩილი, რამაც დიდი არიდგარევა გამოიწვია მცხოვრებლებში, ისე რომ ძივის იქმნა აციიბილი აჟანყიჲ (არძიჲს)).

მესამე თავი მოგვითხრობს, რომ, როდესაც კოზმა კეისართან უკან ბრუნდებოდა, ის პალესტინაზე წამოვიდა, რათა დან წაყვანა, თანახმად კეისრის ბრძანებისა, პეტრე იბერიელი და ესაია მონაზონი.—როდესაც კოზმა უკან ბრუნდებოდა, ის პალესტინაზე წამოვიდა და ეძებდა სახელოვან პეტრეს და დაუცხრომელ (პაჯაჯაძე) ესაია მონაზონს. მაგრამ პეტრე მან ვერ იპოვა: ის მის მოსვლამდე გამქრალიყო, რადგან წინასწარ გაეგო². ხოლო ესაია ღმერთს ევედრებოდა, რომ რამე ავადმყოფობა შეჭკროდა, რათა არ გამოსულიყო ისე თითქოს ის—თუ სამეფო ქალაქში მოხვედებოდა—მდიდარი ხალხს ელაქუცება (Land 190—192; A.-K. 87, 30—90, 11).

¹) ანონიმურ ბიოგრაფიაში არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, თითქოს პეტრე ქართველი ხელახლა მოსულიყოს ეგვიპტეში.

²) ამ ეპიზოდის გადმოცემაში ზაქარია რეტორის (აქაც და ესაია ასეტის

ეს შეეძქეს და წინა მესხეთე წიგნები მოკლედ მოჭრილი სიტყვით არის გადმოთარგმნილი სირიელი მკითხველისათვის ბერძნული თხზულებიდან სწავლული ზაქარიასი, რომელსაც აქამდე დაწერილი აქვს ვრცლად; ბერძნებს ხომ სწვევიათ გაზვიადებულად (πλῆξας) წერა; და ამ წიგნებში აღწერილია ჩვიდმეტი წლის შემცველი ხანა, ისიც მხოლოდ თვითმპყრობელ (ἀναρχία) ზენონის ცხოვრებიდან (I. and 200; A.-K. 99).

[**ესაია ახკეთი**]¹. წინათ მოხსენებულ მოთხრობას მე დაეუმატე ესაია, მეორე წინასწარმეტყველი, ჩენი თანამედროვე, რომელიც რწმენაში და მართლმორწმუნეობაში და აგრეთვე თავის ქცევაში ყოველთვის იყო იმ სახელოვან მღვდელმთავართა, პეტრე (იბერიელი ისა) და თეოდორეს თანამოაზრე... ეს სამი ნეტარი ადამიანი ერთსა და იმავე დროს ცხოვრობდა: ნეტარი პეტრე, ის თეოდორე და მამა ესაია. ეს ისტორიაც ზაქარია სქოლასტიკოსმა დასწერა, რომელმაც საეკლესიო ისტორია (ἐκκλησιαστική) შეთხზა² (Land 346; A.-K. 263,19—264,2).

ღაზას ხანაპიროს წმიდა ეკლესიის ქირისუფალთაგან ზოგიერთები ჩვენ მოგვითხრობდენ იმ დროის ამბავს, როდესაც ადგილი ჰქონდა ილღოსისა და ჰამპრეპიოსის აჯანყებას ზენონ კეისრის წყობობაშიც, ქვემოთ გვ. 11) ეთუოდ უახლოვდება პეტრეს ქართული «ცხოვრების» ავტორი. ამ «ცხოვრებაში» ვკითხულობთ: «ამას მეფესა ზენონსა ესმა წმიდათა ამთ მამათათვის ესაიას დე პეტრესი და დიდთა მასწავლთა მათთა, რომელსა მყოფდეს, და წარმოაღვინა საკუთარი თვისი საქორისი და მოუწოდა ორთავე. ხოლო ესმა რა წმიდასა და ნეტარსა პეტრეს, შეწუხნა ფრიად და შევიდა საღიაკონოდ და ტირიდა ფრიად და ევედრა ღმერთსა, რათა არა იქმნას წარსულა მისი მფრისად და ივლტოდა ღამით ნეტარი პეტრე და წარივიდა ქუჩაყანასა უცხოისა. ხოლო საკუროსმან მან წიგნი შევისა მართლთა ნეტარსა ესაიას. და ვითარცა წარიკითხა ნეტარმან ესაია წიგნი იგი მეფისა, შეწუხნა იგიცა ფრიად. და მეუტყველად განსივნა ყოველი გტამი მისი, ეიდრეშვის ვერ ეძლო სენაკითაცა გამოსტლად (ნ. მარტი, ცხოვრება პეტრე უერისა, გვ. 38—39; შდ. აგრეთვე გვ. XXXIV), ანონიშური ბიოგრაფია (რ. ა. ბ. გ. 95—99) იძლევა განსხვავებულ რედაქციას.

¹) Land-მა გამოაქვეყნა Historia Miscella-ს დამატების სახით აგრეთვე მეორე თხზულება ზაქარიასი „მამა ესაია ასევერის ცხოვრება“. Ahrens-Krüger-ის ანოტ. ნელთარგვანშიც ეს დამატების სახით არის ბოლოში, გვ. გვ. 263—274, დართული („Erzählung von dem Wandel des zu den Heiligen gehörigen Vaters Isaias des Asketen“).

²) როგორც თავის დროზე ნ. მარტია (I. c. XXXIV) შენიშნა, საეკლესიო-ში, რომ პეტრეს ქართული «ცხოვრების» ავტორსაც ესაიას ცხოვრება ჰქონია ცალკე დაწერილი: «ამის ნეტარისა მამისა ესაიას ცხოვრება და მოქალაქობა და დიდები ბოლფუხებანი და სასწავლნი აღგიწერიან სხუაგან მ. დლითა დღითისათა (ნ. მარტი, I. c. 39).

ნაღმდევ. ჩვენ მივედით მასთან (ესაიასთან) აღშფოთებულნი ილ-
ლოსის საქციელით, რომელიც—გაგვეგონა—ჯადოქარ პამპრეპიოსს
შეეცდინა და წარმართობისკენ იხრებოდა... დაგვხვდა მისი მოწაფე,
რომელმაც... გვითხრა: „მამა ესაიამ... გიბრძანათ, არ ავალელოთ
წარმართთა აჯანყებამ; ვინაიდან ეს არის ღრუბელი, რომელიც ეხ-
ლავე გაიფანტებაო“. როდესაც ისინი შემდეგ იმავე საქმისთვის სახე-
ლოვან პეტრე იბერიელთან მოვიდნენ, მოისმინეს სწორედ ისე-
თივე პასუხი. ასე, ორივეს მიცემული ჰქონდათ ერთნაირი ნიჭი, ვი-
ნაიდან ისინი იყვნენ კრეშმარიტი მონები და მსახურნი ერთად-ერთი
ღმერთისა, რომელიც იდიდება წმინდა სწორარსი სამებით; ამიტომ
ისინი მუდამ ერთი-მეორეს იგონებდნენ, სულით ერთმანეთთან იყვნენ
და ღმერთიც უწყალობებდა მათ საქმეების შესახებ იმავე რწმენასავესე-
ბას (πληρηφρεια), რომელსაც მას ჩვეულებრივ სთხოვდნენ. როდესაც
პალესტინაში ზოგიერთ მონაზონებს შორის დავა ატყდა იმის შესახებ,
სწორია თუ არა ჩვენი უფლის ხორცი ჩვენ სწორარსად ვიცნათო,
ყველაფერში სახელოვანმა პეტრემ შეაჩვენა ისინი, ვინც ამას არ
აღიარებდა. ზოგიერთი მათგანი მაინც კიდევ დავობდა პეტრეს
თანადასწრებით იმათთან, ვინც მისი (პეტრეს) აზრისა იყო, ამ სა-
კითხის გამო. მაშინ ორივე მოდავე მხარემ გადაწყვიტა შეჰკითხებო-
დნენ დიდ ესაიას, თუ რა აზრისა იყო ის ამის შესახებ, და ისინი
ერთმანეთში შეთანხმდნენ; რომ იმას გაიზიარებდნენ, რასაც ესაია
იტყოდა. როდესაც ისინი მასთან მივიდნენ, მისგანაც სწორედ ისეთივე
მსჯავრი მოისმინეს... როდესაც ამათ ორივეს (ესაიას და პეტ-
რეს) შეეკითხნენ ერთ სადავო საკითხზე კანონების შესახებ, რომე-
ლიც ალექსანდრიაში წამოიჭრა იმათ შორის, ვინც ამის გამო ორ
ბანაკად გაიყო, იმათ დადვეს მსჯავრი სრულიად ერთნაირად (I. and
352—353; A.-K. 269,10—270,17).

როდესაც ზენონმა, „ღვთის შიშის განსახიერებამ“, გაიგონა
მათ (ესაიას, პიგრი იბერიელისა და თეოდორის) შესახებ, და სურვილი
დაებადა ეს კაცები ენახა, გაგზავნა კოზმა¹, ერთი სამეფო საქურის-
თაგანი, რომელიც პირველ კაცებში ითულებოდა, და გაატანა მათ-
თან წერილები, სადაც სთხოვდა მათ, სხვა წმინდა კაცებთან ერთად
მასთან მოსულიყვნენ, რათა მას თავისი საკუთარი თვალებით დაენახა
მათი სათნოებანი, მიეღო მათი ლოცვანი და ენეტარა მათი კრეშმა-
რიტად მოძღვრული და სულიერი დარიგებებითა და წყალობით.
მაგრამ, რადგან იმ დიდმა პეტრემ, ჯერ კიდევ სანამ მეფის წე-

¹) დედანში ხურია კომსი (Komes).

რილს გადასცემდნენ ამ წერილის შინაარსი გაიგო, დაიძალა, ეინაი-დან ის გაუბოზდა ყოველგვარ ამო პატივს, და არ ეჩვენა წერილის მომტანს; ამის შემდეგ დასტოვა პალესტინა და წავიდა ფინიკიის მიდამოებში, რომლებიც ზღვის გასწვრივ მდებარეობენ (Land 355; A.-K. 272,10—23).

უსეველ-ზაქარია

ამ სათაურით ჩვენ ვათავსებთ იმ კომპილატორიდან ანულებულ ექსცერპტებს, რომელსაც ეკატენის მთელი კოფბული, *Historia Miscellanea* (ან *Miscella*)-ს საბელით ცნობილი, სადაც III—VI წიგნებში ზაქარია რეტორის (საეკლესიო ისტორია) არის შეზნახული და რომელიც ბრიტანიის მუზეუმის VI-ს, დასასრულის ან VII-ს. დასაწყისის ხელნაწერშია დაცული. („This manuscript is written in a fine, regular Estrangela of the end of the VI or the beginning of the VII century“: Wright, *Catalogue of Syriac Man. in the British Museum* 1046 a; Ahrens—Krüger, *Einleitung* XV). ჩვენი კომპილატორის პიროვნების შესახებ არავითარი ცნობები არა გვაქვს. მისი თხზულებიდან მხოლოდ შემდეგი დასკვნების გამოტანა შეიძლება: ის უნდა იყოს შინაზორი, ამიდიანი, შესაძლებელია იოანეს მონასტრიდან; კარგად იცოდა ბერძნული, ოც რომ ამიდიან ბიბლიოთეკაში დაცული ბერძნული მასალებით უსარგებლია (რომ აღარ ვილაპარაკოთ იმაზე, რომ ზაქარიას (ისტორია) თითქმის მთლიანად გადმოთარგმნია სირიულად). მის მთარგმნელობითს ხელოვნებას Nöldeke ძალიან მაღლა აყენებს (*Lit. Centr.* — *Bl.* 1897, № 6, Sp. 3) რაც შეეხება მის წყაროებს, ასეთებს ია იღებდა ან წერილებიდან, ან ხელნაწერებიდან, ან სინამდვილესთან ახლო მდგომარეობით გადმოწამს ამბებიდან.

ჰუნნების გადმოსვლა დარიალის კარით.

მეშვიდე წიგნი. მეშვიდე წიგნი გვიკვლევს მ-ს შემადგებელ თხოუთქუტ თავში იმას, რაც ანასტასის მეფობაში მოხდა.

მეშვიდე წიგნის მესამე თავი მოგვითხრობს ეთიოპიის უესახებ არმენიაში, რომელიც დაპყრობილ იქმნა, და ქალაქ ამილის შესახებ მესოპოტამიაში. — როდესაც პუროზი, სპარსეთის მეფე, თავის ქვეყანაში საჰეფო ტახტზე ავიდა, ანასტასის მეფობის შეცამეტე წელს¹, ჰუნნებმა² გადმოლახეს „კარები“ (რომელთაც სპარსელები იცავდნენ). ესე იგი იქაური მთების ადგილები, და შეიქ-

¹) შდ. ამ ეპიზოდის ვადმოცემა ზემოთ გვ. 9 და იქვე შენიშვნა.

²) ანასტასი გაჰყუდა 491 წლის 11 აპრილს, ახე რომ 13 წელი მისი მეფობისა ხელება 508—4 წელს.

³) კრიუგერის ახრით (*Kirchengeschichte...* 338) ეს ჰუნნები არიან ბაქტრიის მიდამოებში დაბინავებული ხალხი, რომელსაც არაბები ეძახიან *Hajātilla*, სპარსელები *Haital*. ბერძნები *Ἰνδουῖται*; (დამაბინავებულად *Ἰνδουῖται*).

რენ სპარსეთში. მაშინ პეროზი შეშინდა, შეკრიბა ჯარი და გაემართა მათ წინააღმდეგ. როდესაც პეროზი შეეკითხა მათი გადაწყვეტილებისა და მათი შემოჭრის შესახებ შის ქვეყანაში, მათ უთხრეს: «ჩვენ არ გვაკმაყოფილებს, რასაც სპარსელების მთავრობა ხარკის სახით გვაძლევს ბარბაროს ხალხს, რომელიც ლმერთს ჩრდილო-დასავლეთ მხარეში მიუგდია, როგორც მავიე მხეცები. ჩვენ გვაცხოვრებს იარალი, შვილდი და მახვილი, და ვიცებებით სხვადასხვანაირი ხორცის საკმლით. ეხლა რომაელთა კვისარი შეგვიპირდა, თავისი მოციქულის პირით, ორმაგი ხარკის მოცემას, თუ ჩვენ თქვენთან, სპარსელებთან, შეგობრობას შევწყვეტ ო. ამიტომ შევიარაღდით და აქეთ გამოვემართეთ; რათა თქვენ ან მოგვცეთ იმდენივე, რამდენსაც რომაელები გვიპირდებიან,—და ჩვენ თქვენთან კავშირს განვაშტკიცებთ,—ან-და, თუ თქვენ ამას არ მოგვცემთ, მიიღოთ ომი!». როდესაც პეროზმა ჰუნების განზრახვები გაიგო, უნდრდა ისინი მოეტყუებინა და შეცდომაში შეეყვანა, თუმცა ისინი გაცალებით უფრო ნაკლებრიცხოვანნი იყვნენ, ვიდრე მისი ჯარი: ის შეპირდა, რომ მისცემდა მათ, რასაც მოითხოვდნენ, მაშინ თავი მოიყარეს 400 კაცი, ჰუნების მეთაურთაგან,—მათთან ერთად იყო ერთი აპამველი კაქარი, ეგსტათი¹, საჰამოდ ეშმაკი კაცი, რომელთანაც ჰუნებმა მოითათბირეს. შეიკრიბნენ აგრეთვე პეროზი და 400 კაცი და ავიდნენ მთებში; შემდეგ ჰუნებმა და სპანსიციებმა შეკრეს კავშირი, ერთად ჰამ ს და ცაზე ხელების აპყრობით შეფიცეს ერთმანეთს... (მაგრამ პირობმა უმცყუნა მათ და ბრძოლა გაუშართა, რომლის ძროსაც თვითონ დაიღუპა). კავადი, რომელიც პეროზის შემდეგ გამეფდა, და მისი დიდებულები აღშფოთებული იყვნენ რომაელების წინააღმდეგ: იმათ აბრალედნენ ისინი ჰუნების შემოჭრას და მათი ქვეყნის (სპანსიეთის) აწიოკებასა და განადგურებას². ამიტომ კავადმა შეკრიბა ჯარი, გაემართა თეოდოსიუპოლში, რომაულ არმენიაში, და აიღო ქალაქი³; მის მცხოვრებთ რბილად მოეპყრა, რადგან ის მათ მიერ არ ყოფილა შეურაცხყოფილი, თუმცა მათი ქალაქის უფროსი კონსტანტინე დაატყვევა (Land 200—204; A.-K. 99,10—104,30).

¹) ეს ეგსტათი სხვა წყაროებში არ იხსენიება.

²) ეს ამბები აღწერილი აქვს პროკოპი კესარიელს *„ომებზე“* პირველ წიგნში პროკოპის გადმოცემითაც სპარსელთა და ბიზანტიელთა შორის მტრული ურთიერთობის განახლებას საბაბს აძლევს „ქასპიის კარების“ დაცვის საქთვი, რომელიც მწვავედ წამოიჭრა სპარსეთისა და ბიზანტიის წინაშე ანასტასი კესარის დროს (იხ. ს. ყაუხჩი შვილი, *ვეორგია II*, 29 შდ).

³) თეოდოსიუპოლი—არზრუმი.

ფარხმან კოლხი.

მეშვიდე წიგნის მეხუთე თავი, რომელიც მოგვითხრობს აიმწილობის შესახებ, ამიღის აღებისას რომ მძვინვარებდა, და იმის შესახებ, თუ როგორ დასტოვეს ის სპარსელებმა და თავიანთ ქვეყანაში გაბრუნდნენ.—როდესაც მეფე კავადი, როგორც ეს ზემოთ არის ნათქვამი, თავისი ჯართურთ ამიდიდან თავის ქვეყანაში გაბრუნდა, დასტოვა იქ ქალაქის დააცავად ვინმე გლონი, სარდალო, და ორი მარზპანი დაახლოვებით სამი ათასი კაცითურთ, და აგრეთვე ორი თუ სამი მდიდარი კაცი და ზოგიერთი კერძო მცხოვრები. იმ რომაელ სარდლებს არ დაუძლევიათ, არ დაუბყრიათ და არ აუღიათ ქალაქი; მაგრამ, ბოლოს, პატრიკი დაეშვა სპარსელების არზანისაკენ, მოიდაულა და აიღო იქ სიმაგრეები; არეობინდე და ჰიპატი გაემართნენ ნისიბინისკენ, მაგრამ ის ვერ აიღეს, თუმცა ქალაქის მცხოვრებლები რომაელებისადმი მეგობრულად იყვნენ განწყობილნი, მაგრამ ბრძოლის დროს სიზნატეს იჩენდნენ. ხოლო როდესაც სპარსელთა მეფემ ეს გაიგო, ჯარით მოვიდა რომაელების წინააღმდეგ; ესენი გაექცნენ მას და დასტოვეს თავიანთი კარვები და განძეულობა, რომელიც თან ჰქონდათ: არეობინდე გაიქცა ჰარზამის ციხიდან; ჰიპატი, პატრიკი და სხვები ტელქასრადან. მათ ბევრი ცხენი და ცხენოსანი დაჰკარგეს, რომლებიც კლდეებიდან გადმოეშვნენ, დაიძსხვრენ, დაიხოცნენ ან დაიჭრენ. მხოლოდ ერთმა მამაცმა მეომარმა ფარეზმანმა რამდენჯერმე გაიმარჯვა ბრძოლაში, შეიქმნა სახელოვანი და სპარსელებს შიშის ზარი დასცა; მისი სახელი მათ აშინებდა, მისი საქმეები ანადგურებდა მათ და ასუსტებდა მათ რიცხვს, მის წინაშე ისინი მხალეუად მოსჩანდნენ და მარცხდებოდნენ. ბოლოს, ის ხუთასი ცხენოსანი მივიდა, დაუდარაჯდა სპარსელებს, რომლებიც გადიოდნენ სოფლებში, ზოგიერთი მათგანი მოკლა და წაართვა მათ როგორც საქონელი, რომელიც თან მიჰყავდათ, ისე ცხენებიც. ვინმე გაგანას მონიხიბურობის წყალობით, თარიზმანმა გამოიფყა ქარიქიდან საჩდაი გრონი და მისი ჯარი და დახოცა ისინი. საჩდის შოჯრის გამო სპარსილებმა დაავყვივეს მცხოვრიბიღი. ქარიქი სამინიღი სიმბირობა, ჩამოვარდა). ბოლოს, ქალაქში მოვიდა ფარეზმანი და იქ დარჩენილ და ძალამიხდილ სპარსელებთან ხელშეკრულება დადვა; და იმ დროს, როდესაც რომაელთა და სპარსელთა მეთაურები ქალაქის ბქესთან ისხდნენ, სპარსელები გადიოდნენ (ქალაქიდან); თუ მათ მოქალაქეებიც მიეკედლებოდნენ, მათ ეტბნებოდნენ დარჩენილიყვნენ, თუ სურდათ,—თუ არა და სპარსელებთან ერთად გასულიყვნენ; ასე დასტოვეს მათ ქალაქი... ფარეზმა-

ნი კი დარჩა ქალაქში და ზრუნავდა მცხოვრებლებზე და ქვეყანაზე. კეისრის ბრძანებით გადასახადისაგან განათავისუფლა შვიდი წლით, და ქალაქის მცხოვრებთა მიმართ გულკეთილობა გამოიჩინა¹ (Land 211—213; A.-K. 112,13—115,15).

მერვე წიგნის მეხუთე თავი მოგვითხრობს იმ მოლაპარაკების (არაქაძე) შესახებ, რომელსაც ადგილი ჰქონდა საზღვარზე. ...—სპარსელთა მეფე კავადი ბრძანებდა მოეთხოვათ ხირკად ხუთხუთი კენდინარი (ხუთჯამა) ოქრო, რაც მას რომაელთა კეისრისაგან ეძლეოდა სპარსელთა ჯარის შესანახად (არაქაძე), რომელიც ჰუნების წინააღმდეგ სდარაჯობდა კარებს; და ამიტომ ის დროვამოშებით გზავნიდა რომაელთა ქვეყანაში თავის ტაძრებს², რომლებიც რომაელებს ზიანს აყენებდენ; მეორე მხრით რომაელებსაც მისი ქვეყანა არზანი ეჭირათ და ნიზიპინის მცხოვრებთა მიწაწყალშთაც შეიჭრებოდენ ხოლმე და აზიანებდენ. ამიტომ გაიმართა მოლაპარაკება (არაქაძე) და ორივე მეფემ გაგზავნა მოციქულები: იუსტინემ—ჰიპატი და მოხუცი ფარესმანი, კავადმა—ასტაბელი³. საზღვარზე ბევრი ილაპარაკეს (მაგჩამ მავს ვფი მიალჩიყს). (Land 246—247; A.-K. 157,18—37).

ლაზიკე.

მეათე წიგნის და მისი ქვემოთ ჩამოწერილი თექვსმეტი თავი შეიცავს იმას, რაც ერთი-მეორეზე მოხდა XV წლის (არაქაძე) შემდეგ, ესე იგი ბერძნული წელთაღრიცხვით 848 წლიდან⁴, ვიდრე XIII (არაქაძე) წლამდე, ესე იგი 859 წლამდე⁵, სახელდობრ იმ ბრწყინვალე იუსტინიანე კეისრის დროს, რომელიც ამჟამად (მეფობს). —(მძებრე, ჩივილებსამებრ, ჩამოთვილია რომღი თავში ჩამეა დაპარაკი)... მეათე თავი მოგვითხრობს მარტინეზე და იუსტინეზე⁶, რომლებიც

¹ ეს ის ფარესმანია, რომელსაც პროკოპ ჯესარელის იხსენიებს BP I 8, BV II 19 (იხ. ს. გაუხჩიშვილი, ვეორგია II, 16—18).

² გერმ. Tajiilen, ინგლ. Saracens.

³ პროკოპა ჯესარიელის მიხედვით (BP I 11) ბიზანტიელების მხრით წარმოადგენლებად იყვნენ ჰიპატი, პატრიკი და რუფინე; ხოლო სპარსელების მხრით სეოსი და მევთდი.

⁴ 15. ინდიკტიონი უფროსი 536/537 წელს, ბერძნული წელთაღრიცხვის 818 წელი უფროსი (548—311/312) 536/537 წელს.

⁵ 859 წლის მაგიერ უნდა იყოს 861, რადგან 13. ინდიკტიონი უფროსი 540/541 წელს.

⁶ შვ. პროკოპი ჯესარელი BP II 21 33ვ. (ს. გაუხჩიშვილი, ვეორგია II, 61—12).

შეიქრენ სპარსულ არმენიაში და უკან გამოპრუნდენ. ... მეცამეტე თავი მოგვითხრობს ლაზიკადეს ქვეყანაზე¹, რომელიც ქოსრომ დაიპყრა. — მეათხმეტე მოგვითხრობს პურეულის და ბალახეულის უქონლობაზე IX და X წლებში² (Land 314; A.-K. 236—237).

ეს მეთექვსმეტი მოღწეულია ნაკლულად. მხოლოდ მისი ხუთი თავია შენახული (ჰადმოთარგმნილი არქანს-კრიფტერის მიერ 237-247 გვერდებზე), ასე რომ ხეშოთ მოყვანილ სარჩევში მოხსენებული მეთექვსმეტი თავი („სპარსული არმენია“) და მეცამეტე თავი („ლაზიკადე“) არ არის მოღწეული. მაგრამ, როგორც ინგლისელი განომცემლები აღნიშნავენ (Hamilton-Brooks 311 შემდ.) 6—15 თავების შინაარსის ნაწილის აღდგენა შეიძლება იაკობ ედესელის ფრაგმენტებით³ და მიქელისა და გრიგოლის⁴ სახელებით, ამათ ნაწარმოებებში ვკითხულობთ (Hamilton Brooks 313—315):

რომელები შეიქრენ არმენიის ქვეყანაში და საკმარად მოარბიესა.

ხოხრო ცლავ გაემართა და იერიში მიიტანა ედესოს წინა-ღმდეგ⁵ და, მისი აღება რომ ვერ შესძლო, წამოასხა ტყვეები ბატნედან და გამოპრუნდა.

ხოხრო, სპარსელთა მუყუ, ცლავ გაემართა და, წაასხა რა ტყვეები, აიღო პეტრა, ლაზიკის ქალაქი, და ჩააყენა იქ ჯარი⁶. და ამ დროიდან რომელები განაგრძობდნენ იერიშებს მის (პეტრას) წინააღმდეგ შვიდო წლის განმავლობაში, და შემდეგ სპარსელები დაძლეულ იქნენ და რომელებს წაართვეს მათ ის (ე. ი. პეტრა).

და ამ ხანებში ადგილი ჰქონდა სურსათის უქონლობას და ხის ნაყოფთა ნაკლებობას, მეცხრე (ერთი) წელს⁷, და ჩამოვარდა სიმშლიობა, რომელმაც განადგურა-სული და ხორცი⁸.

¹) «das Land Lazikajén; იგულისხმება ის აშბები, რომლებიც დატრიკლდა ლახეთში 541 და შემდეგ წლებში (იხ. პროკოპი კესარიელი BP II 17 შემდ.; გეორგიკა II 54 შემდ.)

²) 9. და 10. ინდიქტიონები უდრის 545—547 წლებს. აქ იგულისხმება ის სიმშლიობა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა 547 წელს (თანახმად იოანე ეპიფანიელის ცნობისა).

³) იაკობი, ედესელი ეპისკოპოსი (გარდაიცვალა 708 წელს), რომელმაც ბერძნულიდან სირიულად თარგმნა სევერუსის მოძიებები.

⁴) მიქელ ასურის, ანტიოქიის პატრიარქი 1166—1199 წლებში. მას გუთვნის სირიულ ენაზე დაწერილი ღქრონიკა, რომლის ერთ-ერთ წყაროდ გამოყენებული აქვს ხაჭარია რეტორის «ისტორია».

⁵) გრიგოლ მელიტენელი, „ბარპეტრუსის“ სახელწოდებით ცნობილი ავტორი «შოაფლით ისტორიის»; ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა XIII საუკუნეში. მის მი.ა.ვ.არ წყაროს შეადგენდა მიქელ ასური.

⁶) ამ ორ ლაშქრობაზე შუა (სომხეთში და ედესაში) იაკობ ედესელს ჩართული აქვს პეტრას აღება.

⁷) ასე აქვს იაკობ ედესელს, ხოლო მიქელ ასურის სიტყვებით წაასხა ტყვეები პეტრადან, ლაზიკის ქალაქიდან, და ჩააყენა იქ ჯარია.

⁸) ამეცხრე წელია უდრის 546 წელს. შდ. ხეშოთ შენ. 2. რომ ამ სირიულ ქრონიკებში ერთი-მეორებს შიკვება თარობა ლახეთის შესახებ და სიმშლიობის შესახებ, და რომ თარიღიც, ბერძნული სიტყვით აღნიშნული, იგივეა, რაც ფსევ-

კავკასიის ქვეყნების (ქართლის, რანის, ბაზგუნის და ხხვათა) აღწერა.

მეთორმეტე წიგნი. მეშვიდე თავი მოგვითხრობს შიმობილის (თაქაჰაჰე) შესახებ, რომელიც დამზადებულ იქმნა ეგვიპტის მეფის პტოლემეაიოს ფილომეტორის მეცადინეობის წყალობით. (მედივი მოთხრობილია ეფემიძის მეხოჯიბიბში პვოლიმის მეცადინეობით მიდგინილი წიგნის შესახებ)... ეს წიგნი დედაპიწის ხალხთა შესახებ, როგორც ზემოთ ითქვა, შედგენილია პტოლემეაიოს ფილომეტორის მეცადინეობით, მისი მეფობის მე-30 წელს, ჩვენი მაცხოვრის დაბადების 150 წლის წინ, ასე რომ დღემდე, უბრწყინვალესი კეისრის იუსტინიანეს მეფობის მე-28 წლამდე, ე. ი. ალექსანდრეს მე-866 წლამდე და მე-333 ოლიმპიადამდე¹, გასულია 711 წელი (ავჯორის მოჰყაჱს ნაწყვიცი პვოლიმის წიგნიდან²)... მოხაენებულეთან ერთად ჩრდილო მხარეზე არის ხუთი ტომი, რომელთა ებისკოპოზები ოცდაოთხია; მათი კათალიკოზი არის დიდ ქალაქ დვინში, სპარსულ არმენიაში; სახელი მათი [პრივილი]³ კათალიკოზისა, აჯულიერი და სახელოვანი კაცისა, იყო გრიგოლი. შემდეგ ქვეყანა გურზანი (Gurzán) არმენიაში ბერძნულის მსგავსი ენით; მათ ჰყავთ ქრისტიანი მთავარი, რომელიც სპარსეთის მეფის ქვეშევრდომია.— შემდეგ ქვეყანა არრანი (Arrán), აგრეთვე არმენიის ქვეყანაში, თავისი საკუთარი ენით; მორწმუნე და მონათლული ტომი; რომელსაც ჰყავს სპარსეთის მეფის ქვეშევრდომი მთავარი.— შემდეგ ქვეყანა სისაგანი (Sisagán) საკუთარი ენით; მორწმუნე ტომი; ამ ხალხში წარმართნიც მოიპოვებთან.— ქვეყანა ბაზგუნი (Bazgún)⁴, საკუთარი ენით, რომელიც აღწევს კასპიის

დო-ხაქარის აქეს, აშტკიეებს ამ ცნობების მომდინარეობას ჩვენი ავტორის კომპილაციიდან (H.-B. 315).

¹ ყველა სამივე თარიღი უწევნებს 554—555 წელს. ამ ადგილიდან ცხადი ხდება, რომ ჩვენი კომპილაცია შედგენილია იუსტინიანეს დროს, სახელდობრ ორმოცდაათიანი წლების ბოლოსში.

² ავტორს ნათქვამი აქვს, რომ პტოლემემ შიკრიევი დაუჯახანა პრაიგნციათა მართლუღებს და მოსთხოვა მათ ცნობები იქ მოხალე ტომებითა შესახებ. პტოლემემ მიიღო ცნობები ყველა მხარის შესახებ გარდა ჩრდილოეთის მხარისა, რომლის შესახებაც მკითხველს დამატებით აწვდის ცნობებს ჩვენი კომპილატორი.

³ «პირველი» ჰმატებელია ივკლ. გამოსცემულთა მიერ (II.-B. §27).

⁴ გერმანულ თარგმანში: Das Land Bazgún mit (eigener) Sprache, das sich anschliesst und bis an die Pforten des Kaspischen Meeres reicht, die (im) Hunnenlande sind (A.-K. 253); ინგლისურში... which adjoins and extends to the Caspian Gates and sea, the Gates in the Land of the Huns (H.-B. 328) ~~das sich~~

ზღვის კარებამდე, რომლებიც ჰუნთა ქვეყანაში არის¹. კარების იქით Burgār სკუთარი ენით, წარმართი და ბარბაროსი ტომი, რომელსაც აქვს ქალაქები; ალანები, რომელთაც ხუთი ქალაქი აქვთ, და Dād-ს სამეფოს მცხოვრებნი, რომელნიც მთებში არიან დაბინავებულნი და ციხეები აქვთ; 'Ungur, კარავებში მცხოვრები ტომი; Ūgar, Saber, Burgar, Kurtagar, 'Abar, Khasar, Dijarmar, Sirurgur, Bagersik, Khulas, Abdal, Eftalith. ეს ცამეტი ტომი კარავებში მცხოვრებია:

anschliesst und bis zu den Thoren von Kaspion und zum Meere reicht, ხოლო უკანასკნელ დამოკიდებულ წინადადებას (die im Hunnenlande sind) თელის დამოუკიდებელ წინადადებად და მას შემდგომ მოთხოვბას უკავშირებს (იხ. ჩვენი ნომდენო შენიშვნა).

1) აქ ჩამოთვლილი ქვეყნებიდან ვერხანი არის ქართლი, არრანი—რანი, ალბანეთი, სოსავარი—სიჭინეთი (შდ. ივ. ჯავახიშვილი. ქართველი ერის ისტორია I, 296; Н. Дюбуа, Армения в эпоху Юстиниана 219; J. Marquart, Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge 174, 355; II. Gelzer: ზაქარია რეტორის გერმანული გამოცემის შენიშვნებში გვ. 881). რაც შეეხება ბაზგუნს, გერმანელი და ინგლისელი (H.-B. 328) გამოძიებლები აქ გულისხმობენ აბაზგოსს. ვერმანელი გამოცემის კომენტარებში მ. გელცერი სწერს: „ბაზგუნი უდრის აბაზგას... მაგრამ ერიდია, რომ აქ ის ფართო მნიშვნელობით უნდა გაეიგოს; ის უდრის ლახურ საშუაოს (კოლხეთს, ლახეთს, სომხ. ფრს), რომლის ქვეშევრდომებს ძველიდანვე სჯანები, აფილები და აბაზგები წარმოადგენდნენ. სახელწოდება ბაზგუნი ნივითითება შეძლებისდაგვარად (deutet mñglicherweise an), რომ ეთნოგრაფიულად საკმაოდ აგრეთვე სამეფოში ჰქვემონობა მოუპოვებიათ აფაზებმა, რომლებსაც შემდეგ ხანებში ჩვენ ამ ქვეყნის მფლობელებად ვხვდებით“ (A.-K. 882). ამ აზრს იხიარებს ი. მარკვარტიცი (l. c. 174), რომელიც ჩვენს ტექსტს ეიდევაც ასწორებს (აბაზგუნი, რომელიც გადაჭიმულია კასპიის კარიდან ზღვამდე—გულისხმობს დარიალის კარიდან შავ ზღვამდე). ივ. ჯავახიშვილი (l. c. 296, 301) ბაზგუნზე არაფერა ამბობს; ბოლონ. ალონცს შეუძლებლად მიიჩნია ბაზგუნი აბაზგოსს უდრიდეს, შით უმეტეს რომ VI საუკუნეში ასეთი პოლიტიკური ნიშნელობა ჰქონდა ლახეთსო; მისი აზრით ბაზგუნი დამახინჯებული უნდა იყოს და მის ნაცვლად უნდა წარებულიყო ხ[ა]რ[ა]გან, გ. ი. ბარასკაევი ანუ ბალასკანით (l. c. 219 220). ჩვენ უფრობით, რომ აღონცი მართალია; როდესაც ბაზგუნის მიღება აბაზგად შეუძლეა ლად მიიჩნია, აქტარს რომ ნდომოდა ქრისტიან ტომთა შორის აბაზგებიც მოეხსენებინა. ის უთუოდ დაასახლებდა აგრეთვე სხვა ტომებსაც, მათ შორის ლახებსაც, რომელთაც ამ დროს (534—535 წლებში, როდესაც ეს თხზულება დაწერილი) დიდი პოლიტიკური ძალა და მნიშვნელობა ჰქონდათ. აბაზგების ჰქვემონობა ამ დროისათვის არავითარ შემთხვევაში არ არის მოსალოდნელი: ყუელად წარმოუდგენელია, რომ აბაზგებზე დასულოყო ამ დროს ბატონობა ლახეთის სამეფოში და ისტორიკოსები (პროკოპი, აგათია, მენანდრე), რომლებიც ამ ეპოქაში ცხოვრობდნენ და მოლავწვობდნენ, თავიანთი ნაშრომების ასეულ გუჯრულებზე ლახეთის სამეფოზე გველაპარაკებოდნენ და არა აბაზგებისაზე. გარდა ამისა მხედველობაში მისაღებია შემდეგი გარემოებაც. ჩვენი ავტორი მშრომობითა და ჩრდილო მხარეების დასა-

ისინი იკვებებიან საქონლის ხორციით და თევზით, გარეული ცხოველებით და იარაღის საშუალებით¹. ამით გადაღმა ცხოვრობს Ammazarté-ს და ძალუკაცების ტომი; ჩრდილო-დასავლეთით მათგან—ამაზონები (Amazonié), ცალბუძე ქალები, რომლებიც განმარტობით ცხოვრობენ, ომს აწარმოებენ იარაღითა და ცხენ-და-ცხენ. მათ შორის მამრობითი სქესის კაცი არ მოიპოვება, მაგრამ, თუ მათ შეუღლება სურთ, ისინი მშვიდობიანად უახლოვდებიან მათი ქვეყნის მეზობლად

ბელების დროს ხუთი ქვეყანა რომ გამოეყვია, ალბათ, თავისი მონოფიზიტური მოსახრებები ჰქონდა და მონოფიზიტური წარმოშობის წყაროებს ეძარებოდა მის მიერ დასახელებული ხუთი ქვეყნადან. „ბახუნის“ გარდა, ყველა ისეთია, სადაც მონოფიზიტობას მდგკესე სატყუნის პირველ ნახეარში დანარჩენ მიმართულებებზე უფრო მუტი მნიშვნელობა ჰქონდა (ივ. ჯაჯანაშვილი, ქართველი ერის ისტ. I, 244—249 და სტეგანაც). ასეთ კონტრასტში აეტორს არაფრად დასკირდებოდა აბახებია (ან ლახებია) დასახელება, რომელიც მონოფიზიტობის ისტორიამ სრულიად არაფერი იცის.—ამას ჩვენ დავუმატებდით იმასაც, რომ „ოცდაოთხი ეპისკოპოსის“ მოხსენიებაც შემთხვევითი არ უნდა იყოს, ცნობილია, რომ სომეხ-ალბანელ-ქართულთა გავრთიანებულ საეკლესიო კრებას დეიანი 508 წელს ქართულ ეპისკოპოსთაგან ოცდაოთხი დავსწრო (ივ. ჯაჯანაშვილი, I. c. 349); სომეხ ეპისკოპოსთა რიცხვიც დეანის კრებაზე ოცდაოთხს უდრიდა (ნ. აღონცი, 329—331); ჩვენს მონოფიზიტ აეტორს არ შეიძლება არ სცოდნოდა დეინის კრების მასალები. და შესაძლებელია მხოლოდ ერთი ქალაქის, დვინის, როგორც ანტიკალკედონიტთა ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი პუნქტის, დასახელებაც იმავე მონოფიზიტური მიდგომით აიხსნებოდეს—აქიდან ცხადია, რომ არენს-კრიფტის მიერ მოუყანილ ტექსტს არავითარი შესწორება არ ესაჭიროება. და თუ ჩვენ დავეყრდნობით ამ ტექსტს, მივიღებთ, რომ „ქვეყანა ბახუნის აღწევს კასპიის ზღვის კარებს, რომელიც ჰუნთა ქვეყანაში მდებარეობს“, ე. ი. დარუხანდის კარს, და არა დარიალია კარსა და შავ ზღვას. ცნებია იმის თქმა, თუ რომელი ქვეყანაა ის, მაგრამ ის, ყოველ შემთხვევაში „აბახებია“ არ არის.

¹) აქ ჩამოთვლილი ტომები უდრის, გელცერისა და მარკვარტის (I. c. 356) ახრით, სტეგანსხვა ბიხანტიელ აეტორთა მიერ დასახელებულ შემდეგ ტომებს:

Ungur—*Унгуар, Унгуары*

Ugr—*Угар, Угары*

Saber—*Сабар, (საბარები)*

Burgar—*Бургары* (დუნაისი)

Kurtargar—*Куртаргары, Куртыгары*

Abar—*Абары* (ავარები)

Khasar—*Хасары, ხახარები (გელცერი)*

Dijarmar, Dirmar (მარკვ.)—*Джармары*

Sirurgur—*Сиргуры*

Bagarsik, Barsicq (მარკვ.)—*Барсык*

Khulas—*Хулы* (მარკვ.)

Abdal Eftalith—*Абдалы (აფხალთა)*

მცხოვრებ ხალხს, ერთი თვის განმავლობაში კავშირი აქეთ მათთან და შემდეგ უკან ბრუნდებიან თავის ქვეყანაში. შეიღი რომ ეყოლებათ, თუ ვაჟია—ჰკლავენ; ხოლო, თუ ქალი ეყოლათ, ცოცხალს სტოვებენ¹. ის ხალხი, მათ მეზობლად რომ ცხოვრობს, არიან ჰროსები (Hros)², მამაკაცები გრძელი ასოებით, რომელთაც არავითარი იარაღი არა აქვთ და რომელთა ტარება ცხენებს არ შეუძლიათ. ვინაიდან მათ დიდი ასოები აქვთ.—შემდეგ აღმოსავლეთით, ჩრდილოეთის ძირში, კიდევ სამი შავი ტომი ცხოვრობს.

ჰუნებმა ოცი თუ მეტი წლის წინ გამოსცეს თავიანთ ენაზე წიგნები; საბაბს, რომელიც უფალმა მისცა, მე მოვითხოვობ, როგორც მე ეს სანდო კაცებისაგან ვაგიგონე: თიანე რეზაინელისაგან (Res'aina), რომელიც Beth Ishakun-ს მონასტერში იყო ამიდის მახლობლად, და თომა მეტყავისაგან (მეჟაჟა), რომლებიც 50 თუ მეტი წლის წინათ³ დატყვევებულ იქმნენ კავადის მიერ. შემდეგ, როდესაც იმათ სპარსელთა სამეფოს მიღწიეს, ისინი ჰუნებს ნიჰყიდეს, და მივიდნენ ეკარებისა იქით მდებარე ქვეყანაში; ამათ მიწაწყალზე დაჰყვეს მათ ოცდაათ წელზე მეტი, შეირთეს ცოლები და ეყოლათ იქ შვილები. ამჟამად ისინი უკვე უკან არიან დაბრუნებული და თავიანთი ცხოველი სიტყვით შემდეგი გვიამბეს. როდესაც რომაელთა სამეფოდან წამოყვანილი ტყვეები, რომლებიც ჰუნებს მიჰყავდათ, მათ (ჰუნების) ქვეყანაში შევიდნენ და სამი თუ ოთხი წელი დაჰყვეს იქ ანგელოზი გამოეცხადა ერთ კაცს, სახელად Gardast-ს, ეპისკოპოსს არრანის (Arran) ქვეყნისა, და, როგორც ეს თვით ეპისკოპოსმა თქვა, მიმართა მას: „გაემართე სამი სათნო მღვდლით დაბლობში და მიიღე ზემოთ დავალებები, რომელნიც შენ გამოგიგზავნა სულთა უფალმა; მე ვარ იმ ტყვეთა მფარველი ანგელოზი, რომლებიც რომაელთა სამეფოდან წარმართთა ქვეყანაში მივიდნენ. მე ღმერთს მო-

¹) Ammesarté ქართულად ნიწავს «ცეროდენა» (ქონდრის კაცი); ცეროდენები, ძალღაცები და ამხონები—ხლარული ხალხები (J. Marquart, Streifzüge 356).

²) გერმანელ განომცემელთ ეს ხალხიც ხლარულად მიაჩნიათ და ფიჭობენ (თუმცა არა დაბეჯითებით), რომ აქ ბერძნული Ἡρως („გმიობი“ „ბერბერაზები“) იგულისხმება. ი. შარქვარტი სპეციალურად იკვლევს ამ ტომის სახელწოდებას და იმ დასკვნამდე მიდის, რომ ძროსები (Pars, Rös) ჰერულებს უდრის და რომ მათი ეს სახელწოდება შემდეგ, IX საუკ. დასაწყისში, გადატანილ იქნა ჩრდილოეთიდან ზაჟი ზღვისა და ზეოტის ტბის სანაპიროებზე მოსულ ზეფურ ტომზე (J. Marquart, Streifzüge 356—359).

³) იგულისხმება 504 წელი, როდესაც სპარსეთსა და ბიზანტიას შორის განაბლდა მტრული ურთიერთობა (ანასტასი კეისრის დროს).

ვახსენე მათი ლოცვა და მან მითხრა, თუ რა უნდა გითხრა შენ“. და როდესაც ის Qardüst-ი,—რაც ბერძნულად თეოკლეტოს გადმოითარგმნება, ხოლო არამეულად «ღმრთის მიერ ხმობილს» ნიშნავს,— ალტაცებით გავიდა დაბლობში და მასთან ერთად სამი მღვდელი იყო, ანგელოზმა მიმართა მათ: „წადით წარმართთა ქვეყანაში, მონათლეთ ისინი, რომლებიც შვედრებს ემსგავსებიან, დაუყენეთ მღვდელი, აზიარეთ საიდუმლოს და ანუგეშეთ ისინი; აჰა, მე თქვენთან ვარ და მე თქვენ იქ სიყვარულს მოგიხვევთ; იქ წარმართთა შორის ნიშებს მოიღებთ და იპოვით იქ ყველაფერს, რაც თქვენი ღვაწლისათვის საჭიროა“. მათთან ერთად წავიდა ოთხი სხვაც და იმ ქვეყანაში, სადაც არავითარი სათნოიანობა არ მოიპოვება, ეს შეიდი სასულიერო პირი საღამოდან საღამომდე კპოულობდა ღამის სათევს, შვიდ პურს და ერთ დოქ წყალს. მაგრამ ისინი «კარები თა» კი არ შესულან, არამედ ისინი მთებზე გადაიყვანეს, როდესაც ისინი იქ მივიდნენ, ესაუბრენ ტყვეებს, ბევრი მონათლეს და ზოგიერთი ჰუნთავანიც მოაქციეს. იმათ დაჰყვეს იქ ერთი კვირა-წელი და გამოუშვეს იქ წიგნები ჰუნურ ენაზე. იმ დროს იქ პრობე იმყოფებოდა, რომელიც კეისარს დესპანად (περσείας) გაეგზავნა, რათა იქ მეომრები დაეჭირა ეგებინა წარმართებთან ბრძოლისათვის¹. როდესაც მან ჰუნებისაგან იმ წმინდა კაცების შესახებ შეიტყო და ტყვეების შესახებაც დაწვრილებით გაიგო, ძალიან უნდოდა ისინი ენახა. და მან ისინი კიდევაც ნახა, მიიღო მათგან დალოცვა და ძალიანაც პატივი სცა იმ წარმართთა თვალზე წინ. როდესაც ჩვენმა კეისარმა გაიგო მათ შესახებ იმ ზემოთ მოხსენებული შემთხვევის შესახებ, რომელიც იმნაირად მოილო უფალმა, ბრძანა ახლომდებარე რომაული ქალაქების მიდამოებში ოცდაათი ჯორი დაეტვირთათ და გაუგზავნა ეს იმათ: აქ იყო ფქვილი, ღვინო, ზეთი, სელი და სხვა საგნები, აგრეთვე წმინდა ჭურჭელი; და პირუტყვებიც მისცა მათ საჩუქრად. პრობე ხომ მორწმუნე და მოსიყვარულე კაცი იყო და კარგ საქმეს, ამის შგავსს, გულთბილად ეკიდებოდა. ორი კვირა-წლის შემდეგ ის (Qardüst-ი) წავიდა და სხვა არმენიელი ეპოსკოპოზი, სახელად მაკი (Mak, Maku) კარგ დროს მოვიდა თავისით, თან ახლდა რამდენიმე მღვდელი, თავისიანი, მან ააშენა ერთი აგურის ეკლესია, დარგა ზოგიერთი მცენარე და

¹ პრობეს გაგზავნის შესახებ ჰუნების ქვეყანაში მოგვითხრობს პროკოპი ცესარიელი BP I 12: იუსტინემ ეზოსპოროსი გაგზავნა დიდძალი ფულით პრობეს, ვარდაცვალებული ანასტასიის ძმისწული, პატრიოკოსი, რათა ჰუნების ჯარი ფულის საშუალებით დაგვოლიებინა და იბერთა დასახმარებლად გაეგზავნა (იხ. ვეორგია II, 22).

დათესა სხედასხვა თესლეული, მოილო ნიშები და მონათლა მრავალი.. წარმართთა მთავრებმა რალაც ახალი რომ დაინახეს, გაუკვირდათ, გაიხარეს ამ კაცების ღვაწლით და პატივისცემით მოეპყრენ მათ; ყველა ეძახდა მათ თავის ქვეყანაში და თავის ხალხში და სთხოვდა მოძღვრად დაგვიღეგო. და, აჰა, ისინი დღემდისაც იქ არიან¹ (Land 337—339; A.—K. 251,20—255,37).

პეტრე ქართველი.

რრდესაც თეოდოსი (იერუსალიმიელი იპისკოპოზი) გარდაიცვალა, ის ნეტარი პეტრე (იბერიელი), ჩვენი მამა, ალექსანდრიაში იყო. (Land 343; A.—K. 260, 1—3).

ჩვენი მამის, მთავრისა და არქიმანდრიტის, წმინდა რომანოზის ხსოვნა აღინიშნება ტეშორი II (ნომბრის) 25-ს, ექვსი დღით ადრე ჩვენი მამის პეტრე ეპისკოპოზის ხსოვნის დღისა: ვინაიდან მათ ძმური და თანაბარი პატივის ღირსი სათნოებანი მოიპოვეს, მათ ეკადრებოდათ, რათა მათ მოსახსენებელი დღეები ჰქონოდათ და რათა ისინი ძმები და მეზობლები ყოფილიყვნენ (Land 346; A.—K. 262, 31—263,1).

¹) პ. გელცერი ფიქრობს, რომ ეს ჭუნები, რომლებიც აღბანელების მიერ იქმნენ მოკცეული, საბირები არიან (A.—K. 383).

აგათია სქოლასტიკოსი

აგათია Ἀγαθιά, მეწონის ძე, დაიბადა მცირეაზიის ეოლიის ქალაქ მირინაში 536 წელს; მიიღო იურიდიკული განათლება ალექსანდრიასა და კონსტანტინეპოლში და შეუდგა ვექილობას (აქიდან მისი სახელწოდება ὀχλομαχία)¹. გარდაიცვალა 582 წელს.

ლიტერატურის ისტორიაში აგათერ ცნობილია, როგორც პოეტი და ისტორიკოსი. მისი სალიტერატურო მოღვაწეობის პირველ ხანებს ეკუთვნის ჭეენამდე ნაწყვეტების სახით მოღწეული ეპიკური Δαφνιάჯ და შვიდი წიგნისაგან შემდგარი კრებული ეპიგრამებისა (მათ შორის საკუთარისაც)². ეს ეპიგრამები შინაარსის მხრივ მრავალფეროვანია (სათლავის ეპიგრამები, სეყარულის ეპიგრამები, საოხუნჯო ეპიგრამები და სხვა) და ამჟღავნებენ ავტორის უკვე ტალანტს როგორც მეტრიკულ გამართვაში, ისე მხატვრულ გამოთქმათა მოძებნაში. მაგრამ, რამდენადაც VI საუკუნის მეორე ნახევარში ანტიკურ ყაიდაზე ეპიგრამების წერა ხელოვნურად მოთარეული ამბავი იყო, აგათიას ეს ეპიგრამებიც მოკლებულია ორიგინალობას და გადამეტებული სიზვიადით ხასიათდება.

¹) ამ ბიოგრაფიულ ცნობებს იძლევა თვითონ აგათია თავის ისტორიაში. ის სწერს ზესავალში (Dindorfius 136): ჩემი სახელია აგათია, სამშობლო მირინა (Μιρίνα, Μιρίνα), მამის სახელი—მეზონიოსი; ჩემი ხელობაა რომის კანონები და სასამართლოს საქმეები. მირინას ვამბობ არა თრაკიის ქალაქს, არც რომელსაღმე სხვას, ფრობაში ან ღიბიაში (ე. ი. თურიაში) რომ არის აქ სახელწოდებით, არამედ აზიის ქალაქ ვულუსხმობ. ოდესღაც ეოლიელების მიერ დაარსებულს, მდინარე პითიკის შესართავთან, იმ მდინარის, რომელიც ლიდის ქვეყანაზე გადის და ვლუატის ყურის განაპირა უბეს რომ ჭრთისა.

²) ამილ შესახებ თვითონ აგათია სწერს (Dindorfius 135): მავშობიდანვე მიზიდვდა საგმროო რითში და მზიბლავდა პოეზიის ნაზ ხვეულთა სიტყობება, და, აი, მეც შევთხე ჰეგზაჟეტრებში მოკლე პოემები, —რომელთაც Δαφνιάჯ ვწოდება, —შეფერაკებული ეროტიკული მითებით და სავეს ამნაირი მიმზიდველი ამბებით. გარდა ამისა იმთავითვე ქებია ღირსად და არა უმადურ საქმედ მოიჩინე, რომ, რამდენადაც შესაძლებელი იქნებოდა, შემეკრიბა ახალი ეპიგრამები, რომლებიც მრავლად იყო წმთხული ცალკე მწერლების მიერ და გაფანტული იყო აქამდე, თითოეული მაცგანი წესრიგში მომყვანა და ისე გამომეცა. ბგვრი სხვა თხზულებაც გამოვაქვეყნე...ა.

იუსტინიანე კეისრის გარდაცვალების (565 წ.) შემდეგ ავათია საისტორიო შრომის წერას შეუდგა, რომელშიაც განიზრახა იუსტინიანეს დროინდელი ამბების აღწერა იმ დროიდან, სადაც პროკოპი კესარიელი წეჩერდა. მან მხოლოდ ნაწილობრივ შეასრულა თავისი გეგმა: პროფესიული საქმეებით დატვირთულობის (თუ სხვა მიზეზის) გამო მან ვეღარ დაამთავრა თავისი შრომა, რომლის მოტანა, ყოველ შემთხვევაში, 577 წლამდე, მას განზრახული ჰქონდა. ეს შრომა ჩვენამდე მოღწეულია: მას ეწოდება Περὶ Ἰουστινιανῶν βασιλέων, შედგება ხუთი წიგნისაგან და შეიცავს 552—558 წლების ამბებს. პირველი წიგნი და მეორე წიგნის ნახევარი ეხება სარდალ ნარსესის ლაშქრობებს დასავლეთის ფრონტზე; თხრობა მოტანილია ალამანების დამარცხებამდე იტალიაში. დანარჩენ წიგნებში აღწერილია აღმოსავლეთის ფრონტზე მომხდარი ამბები (558 წლამდე).

სპარსული ომების აღწერისას ავათიას სხვა წყაროთა შორის სპარსული ქრონიკები გამოუყენებია, რომელთაც მას აწვდიდა და უთარგმნიდა თარჯიმანი სერგი¹. წერის მანერაში ის პროკოპი კესარიელს ჰბაძავს, მაგრამ ერუდიციითა და სამწერლო ნიჭით მას ბევრად ჩამოუვარდება. 552—558 წლების პერიოდისათვის ავათია ჩვენთვის ძირითად წყაროს წარმოადგენს.

ჩვენს განკარგულებაში იყო შემდეგი გამოცემები:

Niebuhrus, B. G. *Agathiae Myrinaei Historiarum libri*

¹) სპარსეთის მეფეების მეტეკიდრობა და წელთა რიცხვი და, მოკლედ რომ მოვკრა, ყველაფერი ის, რასაც ზეპირდით, აღწერე უკვე—ამბობს ავათია (IV, 30)—და ვფიქრობ, რომ ყველაფერი ეს ძალიან სწორად არის მოთხრობილი და ზედმიწევნით დამუშავებული, ვინაიდან სპარსული წიგნებიდან არის ეს ცნობები გადმოღებული. როდესაც მთარგმნელი სერგი იქ იყო, საშფო საბუთების მკვლელებსა და გამგებებს ზებეჭვა გაეცნოთ მისთვის ეს წიგნები. მე მისთვის არა ერთხელ მითხოვია ეს გენა, თან ღიზილიც აღსნა—სხვა რამისთვის კი არ შესაკურობა, არაჰედ მხოლოდ იმისთვის, რომ ჩვენშიაც შემოვიღოთ ის თქვენი წესები, რომლებიც გონიერი და პატივსადებიან. ისინიც სიამოვნებით დაეთანაბრენ და მაშინვე შესრულდეს თხოვნა; ისინი ფიქრობდენ, რომ მათი მეფეებისთვისაც სასაზღლო იქნებოდა, თუ რომელიღაც მათ გაიცნობდენ,—თუ ვინ იყვნენ და როგორნი იყვნენ, და რანაირად გადაარბა მათი მოდგმა. სერგიმაც წამოიღო საბუღები და წლები (ქრონიკები), და მათში მომხდარი მთავარი ამბები, და საუცხოოდ გადმოთარგმნა ბერძნულ ენაზე (ის ზომ ყველაზე უკეთესი მთარგმნელი იყო და ხორთც აკვირვებულნი იყვნენ მას ორივე საფელშიფოს მეტეიფრთა შორის პირველი ადგილი ეჭირა); თარგმანი ზედმიწევნითი სისწორით იყო შესრულებული. და ყველაფერი გადმოშცა და ამით დამიბტიცა ნღობა და მეგობრობა» (Dindorfius 344).

quinque cum versione latina et annotationibus Bon. Vulcanii. Bonnae 1828.

Dindorfius Ludovicus, Historici Graeci Minores, vol. II, 132—432. Lipsiae 1871.

Carolus de Boor, Excerpta de legationibus (iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta), 438¹—441 (ნაწივეტები). Berolini, 1903.

Stritter J. G. Memoriae Populorum... Tomus IV. Petro-poli 1779.

Cousin, Histoire de Constantinople, depuis la règne de l' Ancien Justin jusqu' à la fin de l' Empire. Tome II, 345—559. Paris, 1685.

Dieterich Karl, Byzantinische Quellen zur Länder- und Völkerkunde, I—II. Leipzig 1912.

ჩვენ მიერ დაბეჭდილ ბერძნულ ტექსტს საფუძვლად უდევს დინდორფის გამოცემა¹.

შესავალი.

Τὴ μὲν γὰρ πλείστα τῶν κατὰ
τοὺς Ἰουστινιανοῦ χρόνου γεγε-
νημένον ἐπειρῆ Προκοπίου τῷ ἑτήτο-
ρῳ τῷ Καισαρεῖαθεν ἐς τὸ ἀκριβὲς
ἀναγέγραπται, πικρῶτερον δὲ εἶναι
ἔμοιγε, ἅτε ἐν ἀπαχρόντως εἰρη-
μένῳ τῷ δὲ μετ' ἐκείνου ὡς ἐόν
τε ἡετήτων. προσίμια μὲν γὰρ
αὐτῷ τῆς ἱστορίας Ἀρχαῖος ἀπο-
βίσις ἐπαίρηται καὶ τῷ ἐκείνου
κατὰ Θεοδοσίῳ Ἰσαυρῆος ἑ Περ-
σῶν βασιλέως κηδεμῶν γεγεννημέ-

ვინაიდან რიტორ პროკოპი კუ-
სარიელს ზედმიწევნით აქვს აღწე-
რილი უმეტესი წილი იუსტინიანეს
დროს მომხდარი ამბებისა, აღარ
არის საჭირო მეც შევებო ამათ,
რადგან მათზე საქმარისად არის
ნათქვამი, ხოლო მე ამის შემდეგს
ამბებს აღწვიერ. პროკოპის ისტო-
რიის შესავალს წარმოადგენს არ-
კადის გარდაცვალება და ის, თუ რა-
გორ ვახდა მისი შვილის თეოდო-
სის მზრუნველად სპარსელთა მეფე

¹) აგათიას «ისტორიის» ტექსტის კრიტიკული გამოცემა, სამწუბაროდ, უკრეჯრობით არ მოუყვსოვება მთავარ გამოცემელთა, ნი ბ ჯ რ ი ს ა და დ ი ნ-
დ ო რ ფ ის, მიერ ხელნაწერთა სრული აღწვირილზაკ კი არ არის მოცემული:
დინდორფს თავის გამოცემაში არც ტექსტუალური ვარიანტები აქვს აღნიშნული,

νος, τὰ τε Οἰαρχαίαν, καὶ Περσῶν
 ἑνωθενχθέντα, καὶ ὅπως Καβάδης
 βασιλεὺς καταστὰς ἀφίρηται τὴν
 ἀρχὴν καὶ εἴτα θύτων αὐτὴν
 ἀνεκομίσατο, ὅπως τε Ἄμιθα ἦλθε
 πρὸς αὐτὸν, Ἀνσταςίου Ῥωμαίων
 βασιλεύοντος, καὶ ὅπως αὐτὸς μετ'
 ἑκατὸν Ἰουδαίους ὁ πρεσβύτερος
 ἐν τῆδε τῷ ἔργῳ διεδέξατο πόν-
 ναυς, ἐξῆς δὲ τοὺς Περσικαὺς
 πολέμους, ἑπόσει: δὴ πρὸς τε Κα-
 βάδην καὶ Χοσρόην ἀμφὶ Συρίαν
 καὶ Ἀρμενίαν, καὶ μὲν δὴ καὶ τὰ
 Λαζῶν ἑρῖα Ἰουδαϊκῶν τῷ Ῥω-
 μαίων ἀντιχρήτορι διαπεπολέμηγ-
 ναι, τοὺτας δὲ ἀπκναι; ἐκ τῶν
 Πρεσκοπίου λόγων ἔρισται ἂν
 διαγνοίη. (Dindorfiius HGM
 II 137, 27—138, 14).

ἀλλὰ γὰρ καὶ κόπσσα ὑπ.ερον
 τῷ Ῥωμαίων στρατῷ ἀνὰ τὰ Λα-
 ζῶν ἡελισματα καὶ Πέτρας τὸ
 φρούριον, πρὸς τε Χορδάνην καὶ
 Μοριοντόν καὶ τὰ Περσικὰ ἐξείρ-
 γασται πλῆθῃ, καὶ ταῦτα ἐκαίθεν
 ἀναλεχθέν. (HGM II 139, 14—18).

ისლიგერლი; შემდეგ ის აღჩენს, თუ
 რა აშბებს ჰქონდა აღგილი ვარა-
 ჩანისა და პეროზის დროსდა რო-
 გორ უმტყუნა ბედმა კავადს და
 დაჰკარგა ძალაუფლება, ხოლო
 ცოტა ხნის შემდეგ აღიდგინა ის
 და აილო ამიდა, როდესაც რომა-
 ელთა მეფედ ანასტასი იყო; აღჩენს
 იმასაც, თუ მის შემდეგ რა ჯაფა
 გადაიტანა ამავე საქმისათვის მო-
 ხუცმა იუსტინემ. შემდეგ ის აღჩენს
 სპარსულ ომებს, რომლებიც აწარ-
 მოვა რომაელთა თვითმპყრობელმა
 იუსტინიანემ კავადისა და ხოსროს
 წინააღმდეგ სირიისა და არშენის
 მიდამოებში და აგრეთვე ლაზთა
 საზღვრებში; —ყველაფერ ამას საუ-
 კეთესოდ გაიგებს ადამიანი პროკო-
 პის წიგნებიდან...

შემდეგ იქ (პროკოპის თხზულებებ-
 ში) იმასაც წაიკითხავს ადამიანი,
 თუ რა მოთხომედა რომაელთა
 ჯარმა ლაზთა ქალაქების მიდ-
 მოებში და პეტრას ციხეში ხორი-
 ნეს, მერმეროეს და სპარსელთა
 ლაშქრის წინააღმდეგ.

სუთწლიანი ზეობის შედეგები დაზიანებების.

Πλὴν ἀλλ' ἔμοιγε γὼν τὰ II 18. მაგრამ მე ამეამად თავს და-
 τασταῖα παρέγναι καὶ αὐτὸς τὰν ვანებებ ამათ², დაეუბრუნდები ჩემს

ბუნდ ქვემოთ მოყვანილ შენიშვნებში ვეყარებით, უმთავრესად, იმ ვარიანტებს,
 რომლებიც ნიბურის აქვს თავის გამოცემაში მოყვანილი.

[R უდროს Codex Rehdigeranus, 1560 წლისა; L—Lugdunensis, XIV
 წლის; vulg.—Vulgata, ო. ო. ლუგდუნისა და იმ გ. მოცემათა, რომლებიც მისგან
 წინააღმდეგობენ, P—პარიზის გამოცემა 1660 წლისა, გ. წ. პარიზის კორპუსში].

1) Οὐραβιανῶν R, Οὐραβῶν vulg.—) Ἀμῖθαι R.

2) Ὡστα ταῦτα დაბარაკი იყო ბერძნები: კუპულულები, იონიელები და სხვ.

προτέρου λόγου έχομεν επί την των Δαζών χέραν και τους Περσικούς παλέμους ἰτέα, ἐπει και κατὰ τους αὐτούς χρόνους ἐπράττετο ἕκαστα.

Ῥωμαῖοις γάρ και Πέρσαις ἦδη μὲν ἐκ πλείστου μέγιστος πόλεμος ξυνηστήκει, και θιαμὰ την ἀλλήλων ἐδίζον και ἐλυμίζοντο, νῦν μὲν ἰσβολὰς ἀκηρίκτους μηχανώμενοι και ἐφύδουσι, νῦν δὲ πολλῶ στρατῷ ἐς ἐμφανείας παρατάξεις χωροῦντες. ὀλίγω δὲ ἔμπροσθεν ἐκχειρίαν ἐπέειπντο, ἐφ' ἣ μένει οὐ τελεωτάτην ἄγειν εἰρήνην, οὐδὲ ὥστε πάντοτε των κινδυνῶν πεκαύσθαι, ἀλλ' ὅσον μόνον ἀνὰ την ἑω και τῆς Ἀρμενίας ἕρια ἕκατέρῳ γένοι εἰσπεῖσθαι, ἀμφὶ δὲ την Κολχίδα γῆν τὸν πᾶλεμον διαφέρειν. ὅτι δὲ Δαζοὶ Κόλχοι τὸ παλαιὸν ὠνομάζοντο και οὗτοι ἐκείνοι τυγχάνουσιν ὄντες, τοῦτό γε οὐκ ἄν τις ἀμφιγνοήσειε τεκμαιρόμενος τῷ τῆ φάσιδι και Κρυκάσῳ και τῇ περὶ τοῦτα ἐκ πλείστου οἰκίσει. λέγεται δὲ τὸς Κόλχους Αἰγυπτίων εἶναι ἀποίκους, φασὶ γάρ πολλῶ ἔμπροσθεν τῶν ἐπι-

ბირველ თბრობას და გაღვაელ ლაზთა ქვეყანაზე და სპარსულ ომებზე რა აღწერი თითოეულ ამ ბავს, ამ ხანებში რომ მოხდა.

რომაელებსა და სპარსელებს შორის უკვე დიდო ხანოა სასტიკო ომი სწარმოებდა და ხშირად ერთმანეთის ქვეყანას აწიოკებდენ და ჭნებას აყენებდენ: ხან მოულოდნელად შეეჭრებოდენ და თავს დაესხმოდენ, ხან კიდევ დიდო ჯარიოთ აშკარა შეებრძოდებას აწყობდენ. ცოტა ხნის წინათ დროებოთი ზავი შეკრეს, იმიტომ კი არა, რომ საბოლოო ზავი ჩამოვედოთ. არც იმიტომ, რომ ყველგან შეეწყვიტათ საომარი მოქმედება, არამედ მხოლოდ იმ მიზნით, რომ ერთმანეთს დროებოთ დაზავებოდენ აღმოსავლეთით და არშენიის საზღვრებზე; კოლხიდის ქვეყანაში კი ომს განაგრძობდენ¹. ლაზებს რომ ძველად კოლხები ეწოდებოდათ და სწორედ ისინი არიან, ამაში ეჭვი არ შეეპარება არავის, თუ კი ის გაეცნობა ფაზისის, კავკასიისა და მათ გარშემო მდებარე ქვეყნების მოსახლეობას, ამბობენ, რომ კოლხები ეგვიპტიდან გადმოსახლებულნი არი-

¹) ეს დროებოთი ხუთწლიანი ზავი, პროკოპი კესარიელის ცნობით, დაიდა 552 წელს და მას ღაზეთში სპარსელების მტრული მოქმედების შეწყვეტა მართლაც. არ მოჰყოლია შედეგად: ეს დროებითი ზავი—სწერს პროკოპი BG VIII, 15—დაიდა რომაელებსა და სპარსელებს შორის ოცდამეხუთე წელს თესტანთან შეფის თვითმპყრობელური მმართველობისა... სპარსელებმა დადეს ის იმ მიზნით, რომ ხუთი წლის განმავლობაში ისინი არავინ შეაწუხოს და ამასობაში უშინოდ და თავად ჩაიგდონ ხელში კოლხიდის საჯუკეთეს ადგილები (იხ. გეორგიცა II, 166—167).

πλευσ τῶν ἀμφὶ τὸν Ἰούσονα ἡρώων καὶ πρὸς γε τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἐπικρατίας καὶ τῶν Νίνου τε καὶ Σαμάρειδος χρέων Σέσωτρίν πυα βασιλέα Αἰγύπτου μεγίστην στρατιάν ἐκ τῶν ἐπιχωρίων ἀγείραντα καὶ ἄπαν τὴν Ἀσίαν ἐπελάβεντα καὶ καταστρέψαμενον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῆ-
δε ἀφικέσθαι: τῆ χώρῳ, ἀπὸμοι-
ράν τε ἐνταῦθα καταλιπεῖν τῶν ὀμίλων, καὶ τῶν ἐνθὲν: τὸ Κόλχον καταγεσθαι γένος, τὸ δὲ Διόδωρος τὸ φησὶν ὁ Σκαλιώτης καὶ ἄλλοι: ὡς πλείστοι τῶν παλαιῶν ἱστοριογράφων. οἱ δὲ τῶν, εἴτε Λαῶι εἴτε Κόλχοι εἴτε Αἰγύπτιοι: μετανάσται, περιμάχη-
τοι: ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς γεγένηται χρόνῳ, καὶ πλείστο. ὅσοι: ἀγῶνες τῆς τοῦτων γε ἕκαστ καταβέβληται χώρῳ. Χοσρέης τε γὰρ ὁ Περσῶν βασιλεὺς ἦδη π. κ. καὶ ἐπικρατοῦσα τῶν ἐκείνῳ χωρίων σφετερισάμενος καὶ κατέχων οὐκ ᾔθετο δεῖν μεθεῖναι, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ χειρῶσασθαι: διεννοεῖτο, Ἰουστινιανῶς τε τῷ Ῥωμαίων αὐτοκρά-
τορι: κατακρῖσθαι Ἰουβᾶζην τὴν Λαζῶν ἐν τῇ τότε βασιλείᾳ καὶ ἄπαν τὸ ἔθνος, κατηκόσας ὄντας:

ან. როგორც გადმოგვცემენ, დიდი ხნის წინ იაზონის გმირთა გად-
მოსლენია და უწინარეს ასირიელთა
ბატონობისა და ნინეს და სემირა-
მიდის დროისა ერთმა ეგვიპტელმა
მეფემ, სესოსტრიმ, დიდძალი ჯარი
რომ შეკრიბა ადგილობრივ მცხოვ-
რებთაგან და მოელს აზიას რომ
შეესია და დაიპყრო, ამ ქვეყანაშიც
მოვიდა. და ერთი ნაწილი ჯარისა
აქ დასტოვა; აი, აქიდან წარმოიშვა
კოლხთა მოღვაძე. ამას გადმოგვცემს
დიოდორე სიკელიელი და სხვა მრავალი ძველი ისტორიკოსწერალი.
და, აი, ესენი — ლაზები არიან ისი-
ნი, თუ კოლხები, თუ ეგვიპტიდან
გადმოსახლებულები — დავის საგანი
გახდენ ამ ჩვენს დროში და მეტი წი-
ლი ბრძოლებისაც სწორედმათი ქვე-
ყნის გამო მოხდა. ხოსრო, სპარსელ-
თა მეფე, თუმცა მას მოთვისებული
და უკვე დამორჩილებული ჰქონდა
იმ მიდამოების მრავალი და მეტად
მნიშვნელოვანი ადგილები, მაგრამ
იმით დაქმნაყოფილებას კი არ ფიქ-
რობდა, არამედ განზრახვა ჰქონდა
დანარჩენი ადგილებიც ჩაეგლო
ხელში; იუსტინიანეს კი, რომელითა
თვითმპყრობელს, სრულიადაც არ
მიანდა მისაღებად შეელოდა გუ-
ბაზს, რომელიც მაშინ ლაზთა მეფე

¹) Diodorus I 28, I 55; Herodotus II 103—105. ჰეროდოტე (I, 104) კოლხებია ეგვიპტური წარმოშობილობის დანამტკიცებელ საბუთად თელის წინადაცვეთის წესით არსებობას მათ შორის, ამასვე იმეორებს თ. წ. I საუკ. ისტორიკოსი დიოდორე სიკელიელი, რომელიც ამათს (I, 55): ერთ კოლხების ტომი ეგვიპტური წარმოშობისაა, ამაზე მოკეთითობს ის გარე-
შობა, რომ აქ კაცება, მკაცრად ეგვიპტის მებოვრებულებსა, წინადაცვეთას მის-
დევენ, რადგან იცავენ სამშობლოდან (ე. ი. ეგვიპტიდან) გადმოსახლებულთა წესს
ისევე როგორც ეს იმდროებშია მიღებული.

καὶ εὐνοῦς καὶ τὰ ἐς θεὸν ἑμμογώ-
μονας, οὐκ ἀνακτὰ ἐδίδκει οὐδὲ
ὄσιον. μέλλον μὲν οὖν καὶ ἔπει-
ρατο παντὶ σφένει: ἀπώσασθαι: ὡς
τάχιστα τοὺς πολεμίους. ἐλογίζετο
γάρ καὶ ἐδεδίει: ὡς εἰ τῷ πολέμῳ
κραιτῆταιεν οἱ Πέρσαι, καὶ ἀπά-
της ἐπιλάθοντο τῆς χάριος, οὐ-
δὲν ἔσται τὸ κωλύειν αὐτοὺς ἀνά-
τὸν Ἐξείκειον πόντον ἀδεῶς ναυτι-
λιμένους τὰ ἐνδότεα τῆς Ἰω-
μαίων ἀρχῆς ἀνχυνεῖν. τοιγάρ-
τοι στρατεύμαξ τε μέγιστον καὶ
ἀλκιμώτατον ἐνταῦθα ἔταξεν καὶ
στρατηγῆς ἔπεσθησεν τὸς ἀρίσ-
τους. Βίσιος τε γάρ καὶ Μιρτί-
νος καὶ Βούλῆς: ἦναι, ἄνδρες ἐν
τοῖς μάλιστα γεγεννημένοι καὶ πο-
λέμοις: σαχγῶς ἀγωνισάμενοι. ἔσ-
ταλτο δὲ καὶ Ἰεουσιγος ὁ Ἰερ-
μυον, νεᾶλῶν μὲν ἔτι: κραιτῆξ,
τὰ δὲ πολέμοι: ἦδη πεπαιθευμένος
(HGM II 209—211).

იყო, და მთელს ერს, რომელიც
ჩომიერისა ქვეშევრდომი იყო, კე-
თილმზრახველი და ერთმორწყუნე-
მით უფრო სულით და გულით
სცდილობდა, რაც შეიძლება მალე
ყოფილიყო მტერი მოგერიებული.
მას აფიქრებდა და აზინებდა ის,
რომ, თუ სპარსელები ომში გა-
იმარჯვებდნენ და მთელ ქვეყანას
აიღებდნენ, აღარათფერი დაადრკო-
ლებდა მათ უშიშრად შემოეცურათ
ევქსინის პონტოთი და ძალიან
ღრმად გაეკვლიათ გზა რომაელთა
სამეთოში¹. ამიტომ მან ძლიერი
და შამაცი ჯარი გაგზავნა იქ და სა-
უკეთესო სტრატეგოებიც დაუყენა
სათავეში. წინამძღოლობდნენ ბესსა,
მარტინე და ბუზე², მართლაც რომ
ვატყაცნი და ხშირ ომებში გამო-
ბრძმედილნი. გაგზავნილ იქნა აგ-
რეთვე იუსტინეც³, გერმანეს შვილი
მართალია სრულიად ახალგაზრდა,
მაგრამ ომებში უკვე გამოწყრთნილი.

¹) აგათია აქ პროკოპის ნისდევს, როდესაც მიუთითებს მთავარ საშიშროე-
ბაზე, რომელიც უნდა მოპყლოდა სპარსელების გამარჯვებას ლაზიკენ: ლაზი-
კში გამარჯვებით სპარსელებს გზა ეხსნებოდათ ბიზანტიის ტერიტორიისკენ
და თვით კონსტანტინეპოლ საკენ. რასაც აქ აგათია იუსტინიანეს სახელით გად-
მოგვეცემს, იმას პროკოპი სახვკადოებრივი აზრის განმარტულებად გვისაზავს:
«მეტი წილი რომაელებისა—სწერს პროკოპი BG VIII 15—ამ ხავით ძალიან
უმაყოფილო დარჩა... ამ ბ ო ბ დ ე ნ... აქიდან მათ (ე. ი. ლაზიკიდან სპარსელების)
ვატყებას ვერასტროს და ვერაფითარი ხერხით ველარ შესსლებენ რომაელები და
ბიზანტიონიცი სპარსელებსათვის იქიდან ადვილი მისადგომი გახდება ამიერი-
დანოა (იხ. გეორგიკა II, 167).

²) ბუზეს და ბესსას შესახებ იხ. გეორგიკა II 124—125, 140—150 შენი-
შენები; მარტინეს შესახებ იხ. კვემთი გვ. 45.

³) იუსტინე იყო გერმანეს (იუსტინიანეს ძის შვილიშვილი) და პასარას
შვილი. ჯერ კიდევ ბავში იყო, როდესაც მას—პროკოპის ცნობით—340 წ. კონ-
სტლობა ცესკეს (BG VII, 32) ამ წელს ის გერმანეს ვაჟყა სირიანი, სპარსეთის
ფრონტზე, 550 წ. ის იტალიაში წაყოდა გერმანესთან ერთად. ამავე წლის ბო-
ლოს მან მონაწილეობა მიიღო ადრიანოპოლის ბრძოლაში სლავების წინააღმდეგ.

ბრძოლა ტელეფისის წინააღმდეგ 553 წელს.

Μεγεραθής δὲ ἔ τῶν Παρθῶν στρατηγὸς ἐπειθὴ πρότερον Ἀρχαιοπόλει τε δὲ προσηλίον ἀπεκέρουτο καὶ ἄλλα ἄττα ἐπεπράχει: ἂ δὲ, ἔγωγε παρήημι, ἀποχρώντως γάρ που Προκοπίῳ τῆ ῥήτορι τὰ μέχρι τῶνδε ἀπεγέγραπται, τότε δὲ αἰνῶς, ἐνθὲνδε γάρ μοι ἀρχομένην τὰ ἐπέξῃ: ἀριστάτεον, ἀφίκτο μὲν ἐς Μουχερίσιον τε καὶ Κοτάσιον τὸ φρούριον, ἐβούλετο δὲ τῆν ἐς Τήλεφον ἐυσχυρίαν παραυσιφάμενος: εἶσα τῶν Φάτις ἔ γενέσθαι: ποταμῶν, καὶ τῶ ἀπροσηοκῆτῶ τῶς Ἰωμαίους ἐκπλήξας δὲ πείρας ἐλθεῖν, εἴ πως ἂν ἐν:α γούν τῶν τῆς πολεμῆτων παρασηοσάθη: θανατηθεῖτ.

II 19. მეგრეთის, სპარსელთა სარდალი, მის შემდეგ რაც მან ორჯერ იერიში მიიტანა არქეოპოლისზე და უკუქცეულ იქნა¹ და სხვა რამეც მოიმოქმედა, რასაც მე აღარ ვებუბო. ვინაიდან პროკოპი „რიტორის მიერ აქამდე საკმაოდ სრულად არის აღწერილი, კვლავ მოვიდა მან (და აქიდან დაეინახე მე მიზანშეწონილად ჩემი თხრობა დამეწყობე ბირისში და კოტაისის ციხეში, მოინდომა გაეგლო ტელეფისის ძნელსავალი ადგილები და მდინარე ფანისამდე მიეღწია, მოულოდნელად დაეწიოკებინა რომაელები და ესინჯა, შესძლებდა თუ არა ზოგიერთი იქ მდებარე პატარა ქალაქების დამორჩილებას. ამის მიღწევა კი მის-

(BG VII, 39—40). 552 წ. ის ახლებთან ერთად ხელმძღვანელობს საომარ ოპერაციებს სლავების წინააღმდეგ ილირიაში. 552—553 წლის იან კი, როგორც აქ აგათია აღნიშნავს, ის უკვე ლახიკის ფრონტზეა და ბესანა ხელმძღვანელობით მოსწიფლობას იღებს საომარ ოპერაციებში. როგორც მკითხველი შემდეგ დაინახავს, იესტინეს მონაწილეობა და როლი ლახურ ომში ფართოა (Agath. II 19, 21; III 2, 4, 5—7, 20—25; IV 13, 15, 21, 22, 23, 33; V, 1). ტელეფისში დამაოცებობის შემდეგ ის იხვეს ნესოსისკენ (II 21). 554 წ. ბესანა გადაყენების შემდეგ მას უჭირავს მეორე სტრატეგოსის თანაშემწეობა—პირველი სტრატეგოსი მარტინეა (III 2) 555 წ. იესტინეს წყალობით ბიზანტიელებმა ფანისთან დამარცხეს სპარსელები რომელთა მთავარსარდალი ნახორაგანიოყო (III 28)—29). 556 წ. ის კვლავ ნესოსშია და აქიდან რომაელების ალებას ხელმძღვანელობს (IV 13, 15). 557 წ. რთი მარტინე გადააყენეს, იუატინემ მიიღო კოლხიდან და არმენიაში მოქცევა ვარებია მთავოსარდალობა (IV 21), ე. ი. ის გახდა magister militum per Armeniam. 558 წლის შემდეგ იესტინეს შესახებ ცნობებს იპლევთან მენანდრე და მესტრე პირველის ცნობით იუატინე აქაოებთან აკვარება ბიზანტიის საქმეებს.—როდესაც 566 წ. ტაბტზე იუატინე კურთხალატი აკვდა, მან იესტინე, გერმანეს ძე, ალექსანდრიაში გააძევა და ის იქ მოკლულ იქნა 566 წლის ოქტომბერში, დედოფალ სოფიოს მეორე მიგხანელი კაცების ხელით (მე. E. Stein RE X, 1330—1332).

¹) ამის შესახებ იხ. გეორგიკა II, 179.

ταῦτα δὲ αὐτῷ πράττειν ἐκ τῶν
 ἐμφανῶν πορευομένην καὶ ἐπίστυ
 ἀμύχανα ἦν. Μαρτίνος γὰρ ὁ
 στρατηγὸς ἄμα τῇ ἀμφ' αὐτὸν
 στρατιᾷ ἐς τὴν Τήλεφιν ἐβρα-
 μύνας, φροῦριον δὲ τοῦτο καρτε-
 ρίον τε καὶ ἐχθρῶτατον, διεφύλατ-
 τεν ἐπιμελέστατα τὰς ἐσθῆδας.
 ἔστι δὲ καὶ ἄλλως τὸ χωρίον
 διαβαστὸν τε καὶ ἀπρόσδεον.
 φέρεται γὰρ καὶ πέτριαι
 ἀπερρωγυαί: καὶ ἐς ἀλλήλας ἐπι-
 κληνόμενα: σπενωτάτην ἀτεχνῶς
 τὴν ὑποκαμμένην ἀτραπὴν ἐκτε-
 λαοῦσιν. ἀλλοθεν δὲ οὐκ ἔστιν
 ἑτηρῶν ἐπιτηγέα. τὰ γὰρ ἐχθρῶνα
 πεδία ἰλυώδη γὰ εἰσι: θεακῶς καὶ
 τελαματώδη, λόχμοι τε θαλαίαι καὶ
 ἄρμασι ἀνάχουσιν ὡς καὶ ἐνὶ ἀνδρεί,
 καὶ τοῖς ἐπὶ εὐδῶνι, ἀπορον εἶναι
 τὸ χρέμα, μήτι γε πλῆθυσιν ὀπι-
 λισμένοις. πλὴν ἀλλὰ καὶ ὅ: οἱ
 Ῥωμαῖοι οὐδὲν ἄποιν πόνου ἀνιέν-
 τας, εἰ πού τι εὐρον τῶν τόπων
 σφαλέρων τε καὶ βράσιμον, αὐτίκα
 ξυλαίς τε καὶ λίθαις περιέφρατ-
 τον, καὶ θαμὰ ἐν τοῖσδε ἐμόχ-
 θισιν. διαπορευομένη δὲ ὄν ἐν
 τοῖς παροῦσι: τῷ Μερμερόν καὶ
 πλείστα διαλογιζομένην προσήλ-
 θεν διαγνωσθῆναι ὡς εἰ γε ὅτι δὴ
 ὄν τῷ πᾶσι διαλύσει: τὴν φρουρὰν
 τῶν Ῥωμαίων καὶ τὴν ἀπώ-
 σσιστο, οὐ πᾶσιπαν αὐτῷ τὰ ἐς
 τὴν διαβάσιν ἀνίγνυται ἔσται. πο-
 λεμίῶν μὲν γὰρ τῷ χώρῳ ἐνδεδε-
 χέστατα ἐφερέσουσιν: οὐχ οἷον
 τε ἦν ἄμα ἀμφοτέρων κρατῆσαι.

თვის შეუძლებელი იქნებოდა, თუ
 ის ამჯერად უზით წამოვიდოდა. სარ-
 დალი მარტინე მისი ხელქვეითი ჯა-
 რითურთ ტელეფისში დაბინავებუ-
 ლიყო — ეს ციხე მტკიცე და ძალიან
 მაგარიოა — და დიდის გულმოდგო-
 ნეობით იცავდა შესავლებს. ეს აღ-
 ვილი, სხვათა შორის, ძნელსავალია
 და მთუდგომელი. ერთი მხრით ნა-
 პრალები, ხოლო მეორე მხრით ცი-
 ცაბო და ერთი-მეორეზე მიწოლილი
 კლდეები ქმნიან ირთს მეტად ვიწ-
 რო, ბუნებრივად დაგებულ ბილიკს:
 არც ერთი სხვა მხრიდან არ არსე-
 ბობს სხვა მისასვლელი გზა, ვინაი-
 დან ირგვრივ მდებარე დაბლობები
 მეტის-მეტად ქაობიანი და შლა-
 მიანი და მათ გარს აკრავს იმდენ-
 ნად ხშირი ბუჩქნარები და ტყეები,
 რომ არა თუ შეიარაღებულ რაზ-
 მებს, არამედ ერთ კაცსაც კი — ისიც
 მსუბუქად ჩაკეულს — გაუქირდება
 იქ გავლა. გარდა ამისა რომაელებს
 არავითარი შრომა არ დაუზოგავთ
 და, თუ სადმე არისანიმედო და აღვი-
 ლად მისასვლელი ადგილი უპოვიათ,
 მაშინვე ხეებითა და ქვებით მოუყო-
 რავთ, და დაუღალავადაც უმუშავიათ
 ამ მხრით. ასეთს გამოუყვალ მდგომა-
 რეობაში რომ იყო მერმეროე და
 ბევრს თიქრობდა, აზრი დაემადა,
 რომ, თუ რამენაირად რომაელების
 ყურადღებას შეასუსტებდა და ოდ-
 ნავ შეანელებდა, არც მათად უნია-
 დავო იქნებოდა იქ შესვლის იმედი.
 თუ მტერი ამ ადგილას განუწყვეტ-
 ლივ იჯდებოდა სადარაჯოზე, შეუძ-
 ლებელი იქნებოდა ორივე დაძლიო-

ἐκείνων δὲ ἀνέντων, ἀλλὰ μό-
νην γε τὴν ὑσαρχίαν ἀπέσχο-
θα: καὶ τὸ ἐνσέμψλον τῆς πο-
ρείας ἐς τὸ ἐπέφοδον ἀμωσγέντως
μετασχευάσθαι: οὐ λῖαν ἀδύνατα
εἶναι ἴγαιτο. ἤπειτα γὰρ τὴν
ὕλην ἐκτέμνων τῆ πολυχειρίᾳ καὶ
ἀνακαθαίρων καὶ τῶν πετρῶν ὃ τὴ
ἀντίρρουν διακολάπτων καὶ παραι-
ρούμενος οὐ χαλεπῶς διαβήσεσθαι.
ὡς ἂν ὄν ταῦτα διαπραξέτω, ἐπε-
νόει τοιαῦτα ἐσκήπτει: ἀπὸρὸν νόση
τῷ θεῖνῃ τε καὶ ἀνηκέστη ἐαλω-
κέσαι, καὶ ὄν ἀνεκλήτο ὑσφο-
ρῶν ἐτήθεν καὶ ἰσχυρῶν καὶ τὸ
ξυμπεσὸν ἰσοφύριμους: ὃ τε
λόγος οὕτως ἀνὰ πᾶν χυδαῖα
ἐφοῖτα τὸ στρατάμικ ὡς ἔ στρα-
τηγὸς πονήρας τε ἔχοι: καὶ ἔσον
οὐδὲν ἀπολείπει. ἔσους τε ἀνῶν
ἴρεσκειν μοῦθρην: τῶς ἔναν-
τίσιν ἐπὶ τῇ τῶν ἀκείων προδο-
σίᾳ καὶ λείβηξ ἐξάγειν τὴ ἀπὸρ-
ρητα, οὕτως: ὃ τὸ μὲν ἀτρεκέξ
ὄνα ἐξίγρωσκον ἀσφαλέστατα γὰρ
τὸ βιάσεται ἐκρίπτει: καὶ οὐδὲ
ἐς ἀπαντας τοὺς φιλῆταους ἐξέ-
πιπτε: μόνως δὲ τοῖς ἐν τῇ ἑμίση
περιχόμενοις ἐξήπατημένοι τῆς
Ῥωμαῖος διήγγελλεν. οἱ δὲ βῆ-
δίως ἐπαίθοντο, ὅτι τασσόντων, εἰ-
μαι, τῇ ἀγγελίᾳ ἐπὸσσον τῆ βου-
λομένη τῆς γυνήτος.

ხალხში იყო გავრცელებული. ამათაც სწრაფად დაიჯერეს, მე ვფიქრობ, არა იმდენად ეს მოტანილი ამბავი, არამედ უფრო თავისი გულის ნადები.

ღების ერთად დაძლევა¹. ხოლო თუ მტერი შეანელებდა თავის ყრმან-ვირობას, მერმეროეს აზრით შეუძლებელი არ იქნებოდა მართო იდგილის სიძნელისათვის რამენაირად ეშველა და ძნელმისასვლელი გზა იდვილმისადგომად ექცია. მას იმედი ჰქონდა, რომ მუშების საშუალებით გაჭრიდა და გასწმენდა ტყეს და კლდეებსაც მოამტკრევედა და მოაცილებდა ხელისშემშლელ ნაწილებს და ამიჯერ გავლა აღარ იქნებოდ ძნელი. იმ მიზნით, რომ ეს განებოციელებინა, მან შემდეგი ხერხი იხმარა: მან მოიგონა, თითქოს რალაც მძიმე და უკურნებელი სენით ყოფილიყოს შეპყრობილი და კიდევაც ჩაწვა ლოგინში, როგორც შეძლოდ მყოფი, დასველიანებული და თავისი ბედის მომჩივანი: მაშინვე მთელს ჯარში გავარდა ეს ხმა, სარდალი მძიმე ავად არის და სადაც არის მოკვდებაო. სიმათლეს ვერ მიუხვდენ ისინიც კი, რომლებიც მოწინააღმდეგეს უფლით დაეჭირავენბიან ხოლმე თავისიანების გასაცემად და საიღუმელოების გასამელოებულად ჩემად: გეგმას დიდის საიღუმელოებით ინახავდენ და საუკეთესო მეგობრებსაც კი არ ანდობდენ. გამკვირვები მოსტყუედენ და რომაელებს მიუტანეს მხოლოდ ის ცნობები, რომლებიც

¹) ერთ დაბრკოლებად კვლევისხმება ტელეფონის ადგილმდებარეობით გაზოწვეული სიძნელე, ხოლო მეორე დაბრკოლებად — ბიზანტიელების სამხედრო ძალა.

Εὐθύ; ὅ; ὄν τὸ ἐνεργόν τε καὶ
 ζῆντονον τῆ; φρονεῖς; ὑποχαλῶν-
 τες οὐκέτι λαν ἀκριβῆ, τὴν φυλακὴν
 ἐπεισοῦντο. ἐλίγοι τε παρφυ, κερσιν
 ἡμέραι; καὶ ὁ Μερμερ τῆ; ὡ; ὅ;,
 τεθνηκῶς ἀπηγγέλλετο. ἔκρυπτε
 γὰρ ἑαυτὸν ἐς τι θωμίτι; γ, ὡς
 καὶ παρὰ τοῖς οὐκαιοτάτοις τὴν-
 θε νικῆσαι; τὴν θίξαν. τότε ὅ; ὄν
 καὶ μᾶλλον τοῖς Ἰω, αἰ;ις
 περιττον τι ἐλάκει ἀγρυπνεῖν τε
 καὶ ἐπὶ π.λὺ διαπνεῖσθαι. καὶ
 τοῖνον μεθίντες τὰ; περιφράξεις
 καὶ τὴν ἐν τοῖτοις ἀπεργασίαν ἐς
 τὸ ἀνειμέν ἢ με;έβαλλ.ν, πικνύ-
 χιόν τε καθε,δοντες καὶ ἐς τὰς
 ἐπ.χ.λεις τῶν ἀγγῶν διατιώμενοι,
 καὶ εὔτε κατὰτκόπους ἔσταλλον
 εὔτε ἄλλο τι ἐπραττον τῶν θεόν-
 των. φοντ; γὰρ ὡς οὐκ ἂν ποτε
 οἱ Πέρσαι, ἀστρατίγητοι; ὅ;θ;θεν
 γεγονότες, ἐπ' αὐτοῖς ἕξοισι, μάλ-
 λον μὲν ὄν καὶ ὡ; πορρωτάτω
 φευξοῦνται. ταῦτα δὲ γνῶς; ὁ
 Μερμερότῆ; ἀνακαλιπτε; ἐξαπι-
 ναίως τὸν θεῶν καὶ ἐπιφάνεται;
 τοῖς Πέρσαις ὁποιος καὶ πρότε-
 ρον, > καὶ εὐθύ; ὡς εἶχε πρ θυμαίαι;
 ἀπαντας κινήσαι; καὶ τὴν χαλε-
 πότητα τῆ; πο.είας εὐ διαίτη;ς, ἢ
 πάλαι; θενοεῖτο, πα;αγέγονεν
 ἀγγαῦ τῶ φροῦριου, καὶ ἦδη
 ἐπέλαξε τοῖς Ἰωμαίοις κατεπτη-
 χῶσι; τῶ παραλόγῳ καὶ ὀλοῖ; ὄν-
 κ' τι ἀμνεσθαι. τ.τε ὅ; ὄν ὁ
 Μαρτινος; ἐγνω καταλαπειν τὸ χω-
 ριον, πῶν τελευτάτα παρελθεῖν
 εἰσω τὸν Μερμερ.ην καὶ μέγα τι

II 20. ამიტომ რომაელებმა მაშინ-
 ვე შეანელეს თავისი შრომუნელო-
 ბის ძალა და შეასუსტეს უკრადლე-
 ბა და ძველებური სიმახვილით აღარ
 სდარაჯობდნენ. რამდენიმე დღევც
 გავიდა და გავრცელდა ხმები მერ-
 მეროვ გარდაიცვალათ. მართლაც,
 ის ისე მაგრაღ ჩაკეტილიყო ოთახ-
 ში, რომ შინაურებშიაც კი გაბა-
 ტონებულნი იყო ეს ახრი მისი გარ-
 რაყვარების შესახებ. ეხლო კი უკვე
 ზედმეტად შიანდათ რომაელებს
 ფიზილად ყოფილიყვნენ და ხელი
 გაეხმრიათ. იმათ ზღუდეებიც კი
 უზრუნველად დასტოვეს და იქ სა-
 ჭირო სამუშაოების შესრულების
 მაგიერ უღარდელ ცხოვრებას მიეც-
 ნენ, მთელი ღამეები ეძინათ და
 სოფლის კარმიღამებში ატარებ-
 დენ დროს; არც მშვერავებს გზა-
 ნიღდენ და არც სხვა საჭირო ზო-
 მებს ლებულობდნენ. ისინი ფიქრობ-
 დნენ, რომ უსარღლოდ დარჩენილი
 სპარსელები ვეღარ წავიდოდნენ იმათ
 წინააღმდეგ და, რასაკვირველია,
 ეცდებოდნენ რაც შეიძლებოდა უფ-
 რო შორს გაქცეულიყვნენ. ეს რომ
 გაიგო მერმეროვმ, მოულოდნელად
 ფარდა ახადა თავის ეშმაკობას და
 გამოეცხადა სპარსელებს ისეთივე,
 როგორიც წინათ იყო; მან უმაღვე
 დიდის სისწრაფით აამოძრავა ყვე-
 ლანი, აღვილად ვიდალაზა გზის
 სიძნელე იმ გეგმით, რომელიც მას
 წინათ ჰქონდა დაწყობილი, და
 გაჩნდა ციხის მახლობლად; ამრო-
 ვად, ის ზედ წაადგა რომაელებს,
 რომელნიც საშინლად შეაშფოთა

καὶ τὸς τῆς Ἰωμίας ἐργάσθαι πὸς γὰρ ἐν τῷ αὐτοῦ, ὁλγους γὰρ ζῆτα; ἀναγκάιν τε πλὴθι τῶν πλεμίων καὶ μὴ οὐχὶ αὐτῆσδε διαφθάρηται; ἦτοι δὴ οὐκ καταστρατηγηθέντες ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ ἀίσχιστην ποιούμενοι: τὴν ἀναμύθησιν ὑπαίχοντες τὸς ἄλλοις ἀναμύθησιν στρατηματι.. τὸν γὰρ ὁ ἀμφὶ Βέσσων τε καὶ Ἰουστῶν γ ἐν πεδίῳ τινὶ στρατοπέδῳ μὲν εἰ, οὐ πόρρω Γηλέφωσ καμμένα, ἀλλὰ μὲν εἰς σταδίους ἑπτὰ διαστηκόντες. ἔστι δὲ ὁ δὲν οὐκ ἄλλ. ἐνταῦθα ἢ μόνον χυτρῶν πωλητήρια, ὡς καὶ τὴν πρὸ σιγησίου ἐνταῦθεν τῷ χώρῳ εἰληφθαι. Ὀλλάρια γάρ, ὡς ἂν Λατινῶ, τὸς φήσιν, ἔπωγμάσται. ἔναται: δὲ τ. ὁτ. τῆ ἰλλήνων φωνῇ. Χυτρωπώλια. ἦδη δὲ πολλῶν ἄμα τῷ Ματίνῳ προπερησάντων καὶ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ γενομένων, ἔβρα λα οὐκ ἄπαντες οἱ στρατηγὸι ἐνταῦθα τῶν. δυσταμεναι; ἐκδεάμενοι στήσασθαι: ἰε εἰς παράταξιν καὶ διακωλύειν αὐτῶν ἀνὰ τὰ πόστω ἴοντες. ἦν δὲ τὸς τῶν ἐπισημοτάτων ἐν τῶς ταξίάρχαι, Ἡρόδοτος ἔνομα, τὸ μὲν γένο: ἁπλῶν ἐκ τῶν εἰρησ; τῶν Τυανῶν, παρὰ Ῥωμαί:; δὲ τῶν ἀμμένων, καὶ ἦδη τὸ βαρβαρικὸν τῶν τρέπων, εἰ καὶ πατρίων

ამ მოულოდნელმა ამბავმა და უკვე არაირ შეეძლოთ თავის დაცვა. მაშინ მარტინემ გადაწყვიტა დაეტოვებინა ეს სოფელი, სანამ მერმეოვო საბოლოოდ შივ აღმოჩნდებოდა და იქ მყოფ რომაელებს რაიმე დიდ უბედურებას შეემთხვევდა. ისინი ხომ მცირერიცხოვანნი იყვნენ და როგორ უნდა გამკლავებოდნენ მტრის დიდძალ რაზმებს, არა და პირველი შეტაკებისთანავე ხომ არ მოასრევინებდნენ თავს? ამგვარად, ბარბაროსების სამხედრო ოინით მოტყუებულმა სამარცხვინოდ დაიბიეს და იძულებულნი იყვნენ დანარჩენ ჯარს შეერთებოდნენ. ბესსას და იუსტინეს რაზმები ერთ დაბლომში იყვნენ დაბანაკებულნი, ტელეთისის მახლობლად, სულ შვიდი სტადიონის მოშორებით. იქ სხვა არაფერი არ არის გარდა ქოთნების სავაჭროებისა; ამითვე აიხსნება ამ ადგილის სახელწოდება: მას ხომ ლათინურად ოლლარია ეწოდება. ელინთა ენაზე ეს „ქიტროპოლია“ იქნება. როდესაც იარტ ნ სთან ერთად ბერნი დაწინაურდნენ და სამშვიდობოს გამოვიდნენ, სტრატეგოსებმა გადაწყვიტეს იქ დაეკადათ მოწინააღმდეგეებისათვის, დარაზმულნი და მდგარიყუნენ და შეეფურხებინათ მათი წინსვლა. რაზმის უფროსთა შორის იყო ერთი წარჩინებულთაგანი, სახელად თეოდო-

1) მსაგავსე P. მარტივად გამოცემულს ოცვა დაეწვია. აღმათ, იმიტომ, რომ ლათინურში ამ სიტყვს სტადილი ო აქვს.

2) ბერძნული ჯარის ამ ჯარს „ქოთანი“, „ქოლა“, ხოლო კალიკონ — „ვაჭრობა“, „ფილი“. ასეთივე მნიშვნელობისა ლათ. Ollaria (olla — „ქოთანი“, „ქოლა“)

ἔσοι μὲν οὖν ἦσαν αὐτῶν ἐν λίαν
 λίγνοι: τε καὶ ἀκλαστοί, οὗτοι δὲ
 μεταμαθόντες τὸ λῆρον ξυνείποντό
 τε αὐτῷ καὶ βιάζην ἰπεκ. μῖζον-
 το· πλὴν ἀλλ' οὐ γεγένηται: χώρα
 τῷ Θεοδώρῳ σχολαίτερον διαγ-
 γείλαι τοῖς στρατιῶσι τὴν ἐπι-
 λυσιν τοῦ Μερμερόου. ἐν. ὡν γὰρ
 ἔτι ἐκ τοῦ στρατ. ὁ τῆ ἀρπαγῆ
 ἐγκυμμένων καὶ οὐκ ἀνέντων,
 ἐπιφοιτῶσιν ἀθρόον οἱ Πέρσαι,
 καὶ ὀλίγους μὲν αὐτῶν, ἔκτεινον,
 οἱ δὲ ἄλλοι θρ. μαῖοι: ἰφυγον, καὶ
 τῆ, ἐξάκονα ὡς ἐπιπίπτουσιν ἀνά
 τὸ στρατόπεδον ξὺν οἱ. ὡγῆ καὶ
 θρο. ῥῳ ὡς ἀπαντα; ξυν: ἀραχ-
 θήναι: τῆ αἰφνιδίῳ καὶ πέρα τοῦ
 μετρίου δε: μα: οντα; ἐς ὑπαγω-
 γῆν μετανίστασθαι. οἱ δὲ στρα-
 τῆγοί, ὅσῳ γὰρ αὐτοῖς; ἐς ψά-
 λαγγα ἔ στρατὸς: ἐτετά, ατ., δε
 δε: τε: καὶ οἱ μ., σφίσι: οὐ πα-
 ρεσκευασμένοις ἐπιστάειν οἱ βέρ-
 βροί, περιεφρ νοῖν μὲν τὰ πρό-
 τερον δοκηθέντα, ἐνκ εἶχον δὲ
 ὁ τ: καὶ γίνονται: οὔτε γὰρ βου-
 λείσασθαι: αὐτοῖς περὶ τῶν πα-
 ρόντων ὁ καιρὸς ἐνεδ. ὁ ὡ καὶ τὸ
 ἦδη κ. ταπεινί, γ, θαι τὰ: γνῶμιας.
 ἐνθῆς: οὖν ἀπαντες ἐκ τοῦ πεδίου
 καὶ ἀπαντα ἐπαγ μανοὶ τὰ στρα-
 τεματὰ ῥχοντο ἄγενοῦς καὶ ἀκό-
 σμως, καὶ οὐ πρότερον ἐπαλασαν-
 θέοντες πρὶν ἐς τὴν Νήσον ἐκ-
 σθαι. ἀπεσπὶ δὲ τῆ Νήσου; ἦδε
 Τηλέφωας πάντε: μέλιστα παρα-
 σάγγαις. ἰσαύτην ἀρα οἱ γεν-
 ναῖοι αὐθγμερόν πορείην διεγυ-

უბედურებაში ავდებთ თქვენს თავ-
 ნო. ვინც იყო მათ შორის არც
 თუ ძალიან წუწკი და თავაშვებუ-
 ლი, იმათ მალე დაუჯერეს, ნელ-
 ნელა გამოძრუნდენ და გაჰყვნენ
 მას. სხვათა შორის, თეოდორემ
 ვერ მოახერხა დროზე შეეტყობი-
 ნებია სტრატეგოსებისათვის მერ-
 მეროეს მოსვლა. ზოგიერთ ჯარის-
 კა: ის, რომლებსაც ძარკვისათვის
 თავი არ დაენებებინათ, ერთბაშად
 ზელ წამოადგენ სპარსელები: ზო-
 გიერთი მათგანი მოკლეს, ხოლო
 სხვებმა გაქცევით უშველეს თავს.
 და მოულოდნელად შევარდენ ბა-
 ნაკში ყვირილითა და ხმაურით.
 ისე რომ ბანაკი უცბად ყველანი
 დაფორიქდენ და უზომოდ შეში-
 ნებულებმა უკან დახევა დაიწყეს.
 სტრატეგოსებიც, რომელთაც ჯარი
 არ ჰყავდათ დაჩაზმული, შეშინდენ.
 ვაი თუ მოუშხადებლებს ზელ წამო-
 გვადგენ ბარბაროსებიო, და წინათ
 შედგენილი გეგმაც გადავარდათ:
 ფიქრიდან და ვერც მოესაზრე-
 ბინათ, თუ როგორ მოქცეული-
 ყვნენ: არც დრო აძლევდა საშუა-
 ლებას შექმნილი მდგომარეობის
 შესახებ მოეთათობინებინათ, და აზ-
 რბისც დაბნეული ჰქონდათ. ისინი
 მაშინვე აიყარნენ დაბლობიდან,
 თან წაახსენს მთელი ჯარი და ლაჩ-
 რულად და უმწყობროდ გაემართ-
 ნენ და მანამ არ შეუწყვე: იათ
 სიბძილო, სანამ ნესოსს არ მიაღ-
 წიეს. ნესოსი სულ დიდი ხუთი
 დარსანგით არის დაშორებული
 ტელეფისს. ისინი ძალიან მარად

ἀλλήλῃ ἰν καὶ οὐκέτι ἀπισθὲν φέ-
ροσθῶ, ὥστε ἀμέλει: τῶν Ῥω-
μαίων δῶρυχά τινα μηχανήρα
ένιω, καὶ ἐκ τοῦ Φάσαδ; ἐκροῖν
ἐς τὸν Δῆκιονδὸν μετῆχεται: σάντων,
τοῖσιν δὲ τῆ τρόπῳ ἐς τὰ πρὸς
τῆς «ω τετραμμέν. τῆς Νήσου
ἰγνώσθη ἀμφὺ τὸ ποταμὸν καὶ
ξυνηλαφθῆαι τὸν χῶρον. ἐντεῦ-
θεν δὲ ἀνθὶς καμπά; τε καὶ
περιελιγμοῦ; ποι υμένω οὐκ
ἐλάττωσθόν τι χριμα τῶ παδ. ὁ
ἔσιω ἀπολαμψάντων. προΐοντε δὲ
ἀνὶ τὰ πρὸσθα ἐ; θυόμεν ὕ ἤλιον
ξυ βάλ्लет ἂν αυτομάτως; καὶ ἀνα-
μῖγνυσθὸν τελείωται, ὡς τάντη
γε ἅπαν τὸ μεταξὺ νήσον ἐς τὸ
ἀκρ βὲς ἐκτελεῖσθαι. ἐ. τανθῶ ἐν
ὄν οἱ Ῥωμαῖοι ἐτ. γχ. ἰον ξυνη-
λεγμένοι.

1) δὲ Μερμερίτης ἐς τὰ Χυ-
ρῶν: ἰα παραγυ. ὄμενος, καὶ πε-
λά τῆς ἀνανθρίας; ἐπι. τωθῶσα;
τοῦς ἰκ ἀόντας; καὶ λοιδορησά-
μενος, ἔγνω μὴ περ. αἰτέω ἰέναι
μὴ δὲ τῆ Νήσου; πρ. σβ. ἔλλει. ὁσθ
γὰρ τὰ ἐπι. τῶν ἐκ. π. ῥ. ἔσθαι το-
σούτῳ στρατῆρ ἔν μείτῃ τῆ πολεμιά;
οἷς; τε ἰγ ὅσῃ ἄλλως; παρεστ. ἰα-
στο ἐ; πολιορκίαν. τ. ἰγ. ἄρ. ἰ ἀπο-
πορευτέα; μὲν ἀνθὶς; ἀνθ. ἐπὶ
Τήλεφ. ἰν τε καὶ τῆν ἐκ. ἰγ. ἰα-
χωρίαν; ἐν μάλ. ἰα. ἰ. ἰ. ἰ. ἰ. ἰ. ἰ.

ლებულნი ცოტაოტა უახლოვდე-
ბიან ერთმანეთს და უკვე აღარ
მოედინებდნ დაშორებით; რომე-
ლებსაც ერთი თხროლი გაუეთე-
ბიათ და ფასისის ნაკადი დოკო-
ნოსში გადაუშვიათ, ასე რომ ეს
როივე მდინარე ერთდება ნესოსის
იმ ნაწილში, რომელიც აღმონავ-
ლეთისაკენ არის მიქ. კული, და
ისინი გარს ერტყმიან ამ ადგილს,
აქიდან ისინი კვლავ უხვეიენ და
დაბლობის მცირეოდენ ნაწილს იმ-
წყედლებენ შუაში. შემდეგ, დასაყ-
ლეთისაკენ რომ მიდიან წინ თავის
თავად ერთვიან და, ბოლოს, ერთ-
მანეთს შეერთვიან, ასე რომ მათ
შუა მართლაც რომ კენძული იქმნე-
და. იი, აქ მოიყარეს თავი რომე-
ლებმა.

II 22. ქიტროპოლიაში რომ მი-
ვიდა მერმეროე, სასაცილოდ აიგდო
იმათი სილაჩრე, ვინც ურჩობა გა-
მოიჩინა, და ძალიანაც ვაკიცხა ისი-
ნი; მან ვადასწყვიტა არ განეგრძო
წინსვლა და არც ნესოსზე მიეჭანა
იერიში, ვინაიდან არც სურსათის
შოვნა იყო შესაძლებელი მტრის
შუაგულ ქვეყანაში ასეთი მრავალ-
რიცხოვანი ჯარისათვის და არც
სხვა მხრივ ალყის შემორტყმისათვის
შომზადება. ამიტომ მან კვლავ ტე-
ლეთისისა² და იქაური ძნელსავალი

1) სვიდას მიერ (s. v. αποπερευται) მოყვანილ ციტატში ეს ადგილი ასე იქნებდა: τοιγαροῦν αποπερευται αυται εθουαι επι Φασον ποταμου, και οὕ-
τως: διαχωριστον (Suidae Lexicon, ed. A Adler, I, l.p. 1923, p. 314).

2) ტელეთისის ადგილობრეარობის შესახებ ბროსეს გამოთქმული აქვს
შედეგი მოსახრბა: კუქკული. ეს უნდა იყოს ქართველების ტელეფა, ჩხარულას

Ὡς καὶ ἀκάτως, ἃ δὴ ἐς τούτοις ἐπεποιήεν, ἕως ἄς τὰς τὸν Πάσιδος ἁγίας καὶ οἷον γέφυραν τεκνηάμεν : διεβίβασεν ἀνέως ἅπαν τὸ στρατεύμα, ὁ δὲ ἐνδὸς ἐν γλαυκῶτος καὶ ἦν τὰς ἐξ Ὀνόμασιν Πέρσας : βρυμένους τὸ φράσιον, ἔ δὴ πρότερον αὐτὸς ἐν τῇ Ἀρ-

იდგილისაჲენ ვაბრუნება კი არ მიიჩნია მიზანშეუონილად, არამედ ფიცრებისა და საგანგებოდ ამისათვის დამზადებული ტივების საშუალებით შეაერთა ფასისის ნაპირები, ასე ვთქვათ ხიდი გასდო, და თავსუფლად გადაიყვანა მთელი ჯარი, ისე რომ არავის აღმოუჩენია დაბრ-

ნარცხება ნაპირას, სკანდას ქვემოთ: ამაზე უკეთესად ძველი სახელწოდების დაცვა წარმოუდგენელიცაა» (Add. 104). ამგვარად, ბროჯის აზრით, აკაიას მიერ ხეშით მოყვანილ თავებში მოხსენებული Τηλεφί უნდა უდრიდეს დღევანდელ ტელეფას, ჩაარის რაიონში (არაფ. ივ. ჯავახიშვილსა ც 1923 წელს გამოცემულ «საქართველოს საისტორიო რუკაზე» ამ ადგილას აქვს შეტანილი ეს ციხე). მაგრამ თუ ჩვენ დავეუფირდებით ავით აა მ ერ მოცემულ ცნობებს ამ ციხის შესახებ (და სხვაგან ძველ წყაროებში «ტელეფისა» არსად არ უნდა გვხვდებოდეს) და ვავითვალისწინებთ ჩაარის რაიონის სოფელ ტელეფას მდებარეობას, იძულებული ვიქნებით Τηλεφί-ის სხვაგან ვეძებთ. ავათია სწავს (ხეშით გვ. 31): «ეს ციხე მტკიცე და ძალიან მაგარი... ეს ადგილი, სხვათა შორის, ძნელსავალია და მოუდგომელი. ერთი მხრით ნაპრალები, ხოლო მეორე მხრით ცუცაბო და ერთიმეორეზე მიწოდული კლდეები ქმნიან ერთს მეტად ვიწრო, ბუებრივად დაგებულ ბილიც: არც ერთი სხვა მხრიდან არ არსებობს სხვა შესასვლელი გზა». ებლანდელი ტელეფა კი, ჩაარის რაიონში, მდებარეობს დავა ებულ ადგილას: არც ნაპრალები და არც ცუცაბო კლდეები იქ არ არის (ეს დასტონა ემეარება ადგილობრივ დავიორებებს, რომელც ჩაატარეთ ჩვენ 1982 წ. აკვისტოში ზემო-იმერეთში საქ. საისტორიო და საეთნოგრაფო საზოგადოების მიერ მოწყობილი სამეცნიერო ექსპედიციის დროს; ექსპედიციაში მონაწილეობდენ დოც. ნ ბერძენიშვილი, დოც. ს. ჯანაშია და მ სტრ ქონების ავტორი).

გარდა ამისა საომარო ოპერაციების შესელობა, რომელიც აღწერილია ამ ერთსათვის პროკოპისა და ავათიას მიერ, სრულიადაც არ მოითხვეს იმას, რომ 553 წლის Τελεფის ბრძოლა ებლანდელ ჩაარის რაიონში ვიგულისხმეთ. 552 წლისათვის პროკოპის მოთხრობილი აქვს (BG VIII, 16—17; გეორგიკა II, 171 შმ.დ.), რომ შორაბისა და უკომეროინის ადგბის შემდეგ სპარსელები «მტკიცედ დაეპატრონენ ლახიკს... და, ამის გად, მოხიროისიდან ვიდრე იბერიისამდე მთელი მიწაწყალი გამოეცალათ ხელიდან რომაელებსა და ლახთა მეფესა. ამის შემდეგ მერმეროემ გაამავრა ქუთაისი, აგრეთვე შორაბის ციხე და ენა, რომელიც სკანდის ციხესთან ეროად ლახებმა რამდენიმე წლის წინათ მიწასთან გაასწორეს (სკანდის ციხე შორაბისაზე ადრე აღადგნის სპარსელებმა და იქ ჩადგენ: BG VIII, 13) მასასადაზე, 552 წ. ლახეთის აღმოსავლეთ ნაბევარში, ქუთაისიდან შორაბამდე, სპარსელები სხედან საკმაოდ გამაგრებულნი, ხოლო დასავლეთ ნაბევარში ურმეროემ, მართალია, მიიტანა იერიშები აბაზგის სიმაკრებისა და აუქუმოლისის წინა-ღმდეგ. მაგრამ დამაცხდა და უკან გამობრუნდა ქუთაისისაკენ (მხოლოდ ერთი ნაწილი სპარსელებისა, როგორც ავათიას ცნობებიდან ჩანს, ონავურისის ციხეში დარჩენილა; იმ აქ-

χαιοπέλεως περιουσίῃ ἐπιτέχισται
κατὰ τὴν Ῥωμαίων κατεστῆρατο,
ἀλλὰ τοῦτους γὰρ τὴν Πέρσας
ἐπιθάρρυνας καὶ ἑτέραν βλάψιν
ἐμβάλων καὶ ἀπαντα τὰ τῆς
αἰῶν ἑνῆς, κρατυνόμενος, πάλιν ἐς
τὰ Κελεύσιον καὶ Μουχερίσιον ἐπα-
νῆκεν. ἀντιὰκ δὲ νόσφ' ἐνὶ πε-
πτεσμένῃ καὶ διατεταίς χυλῶσ-

კოლებს. ონოგეტობისს ციხეში, რო-
მელიც მას წინათ გაეხადა არ-
ქეოპოლისის მიდამოებში რო-
მაელთა წინაღმდეგ საძირო სასიმაგ-
რო საფარად, ჩაყენებული იყვნენ
სპარსელები და, აი, ეს სპარსე-
ლები მან გაანხენვა, სხვა რაზ-
მიც დაუტოვა, იქაურობა, რამ-
დენდაც შესაძლებელი იყო, გაა-

ვე გვ. 40). სად არიან ამის შემდეგ ბიზანტიელები განაგრებულნი? ისინი სდარაჯო-
ბენ არქეოპოლისს და ჩამსხდარი არიან მდინარეთა შესართავებთან. ერთი ნაწილი
ბიზანტიელებსა (და ლაზებსა) დაბანაკებულნი არიან ტეფურისა და რიონის შე-
სართავთან, წესოსში; ბოლო მეორე ნაწილი დგას ერთ ადგილას, მდინარე „ფახი-
სის“ შესართავთან. ამ უკანასკნელი ბანაკის შესახებ პროკოპი რამდენჯერმე მო-
გვითხრობს იმავე BG VIII, 16 ში. შორაპნის ციხე რომ გაამაგრა მეომრებმა და
ქ დარჩა, შემდეგ გაიგო, რომელებსა და ლაზებს კვლავ თავი მოუყრიათ და
მდინარე ფახისის შესართავთან დაბანაკებულანთა. მეომრთვ გაემართა მათ
წინააღმდეგ ისინი შეზინდნენ და გაიფანტნენ (გეორგიკა II, 172). შემდეგ, როდეს-
საც მერმეროეს ხოსროსაგან დამძარე ძალები მოუყრდა, ის გაემართა ლაზთა
სიმაგრეების წინააღმდეგ (იგულისხმება დასავლეთ ნაწილში); ბიზანტიელებს ამ
დროს «მარტინეს მეთაურობით, მდინარე ფახისის შესართავის მახლობლად
რაც შეიძლებოდა მტკიცე პირობები შეექმნათ თავისთავის
ადგილთბრივი მდებარეობის წყალობით და იქ იდგნენ მშვიდად»
(იქვე, 177—178) და «მერმეროემ ჯარი წაასხა ერთი ციხის წინააღმდეგ (დასახე-
ლებული არ არის თუ რომლის წინააღმდეგ), მაგრამ, ვინაიდან იქაური დარაჯები
ძალიან მტკიცედ იცავდნენ მას და ადგილის ბუნებრივი მდგომარეო-
ბაც შეგულდა მათ ამასი, ბარბაროსებმა მიხანს ვერ მიაღიეს» (იქვე,
178—179); შემდეგ აბახისის ციხეებისა და არქეოპოლისის წინააღმდეგაც გაემართ-
ნენ, მაგრამ იტყვიბული იყვნენ უშედეგოდ დაბრუნებულნიყვნენ ქუთაისსა და მო-
ხორესში. აქ წყდებო პროკოპის მოხირობა. აგათიამ კარგად იცის, სად შე-
ჩნდა პროკოპი, და თითქოს იგ ვე პროკოპი განაგრებო მითხრობასო, გვეუბ-
ნება: «მერმეროემ კვლავ მოვიდა მუიორისში და კოტაისის ციხეში და მოინდომა
გაეკლთ ტელეფისის ძეუღასავალი ადგილები და მდინარე ფახისამდე მიეღწია...
ამის მიღწევა კი მისთვის შეუძლებელი იქნებოდა, თუ ის აშკარა გზით წამოინი-
დებოდა. საბედული მარტინე მისი ხელქვეითი ჯარითურთ ტე-
ლფისში დაბინავებულიყო (იხ. ზემოთ გვ. 30—31). ცხადია, აქ მარ-
ტინე იმავე სიმაგრეშია დაბინავებული, რომელშიაც მას იხუნიება პროკოპი, და
ამრიგად, ტელეფისიც ეს ის ციხეა, რომელსაც პროკოპი იხსენიებს უსახელწო-
დებოდ

სად უნდა ყოფილიყო დაბინავებული მარტინე? ცხადია, ქუთაის-მოხორისსა,
და შორაპნს შუა ის ვერ დაბინავებოდა, რადგან, როგორც ზემოთ დავრწმუნდით,
ლაზეთის ეს ნაწილი სპარსელების ხელში იყო (მამასადაზე, ებლანდელ ჩხარის
რაიონზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია). ბიზანტიელები, უთუოდ, ეცდებოდნენ განაგრე-

τατα, τὸ μὲν πλεῖστον τὸν στρα-
 τ.5 καὶ ἀκλιματώτατον αὐτοῦ κα-
 τακλίσειεν διαφυσλάζοντες τὰ ἐν-
 κεία, αὐτὸς δὲ ἐς Ἰβηρίας τὴν
 χῶαν μετῴκειεν. καὶ τῶν αὖ ἐς
 πόλιν Μεσχιθ¹ οὕτως καλεσμένῃ,
 μάλισ ἡγμένους, καὶ οὐκ ἐνερχίον
 τὸ πᾶσι, τότε δὴ τῶν ἡγεῖν ἐς
 ἀληθῶς ὁ Μερμερότης, ἀνὴρ ἐν

მაგრა და კვლავ კოჩიისისა და მუ-
 ხირისისაკენ გაბრუნდა. უცბად ის
 რალაც სენმა შეიპყრო და მაგრად
 მოჰკიდა მას ხელი; ამიტომ მეტი
 წილი თავისი ჯარისა, უმამაცესნი,
 დასტოვა იქ ქონების დასაცავად,
 თვითონ კი გადავიდა იბერიის ქვე-
 ყანაში. და აი, აქ, ეგრეთწოდებულ
 ქალაქ მესხითაში ის ძალიან ცუ-

ბულიყენენ სპარსელებისა და თავიანთი სამფლობელოს მაშინდელ საზღვარზე. ეს
 სახლე რი კი უნდა ყოფილიყო ცხენისწყალთან, სადაც თავდებოდა სპარსელების
 მიერ დაკავებული მთიორისის რაიონი (იხ. ჩვენი შენიშვნა: გეორგიკა II, 177-178)
 მაშასადამე, როდესაც ბროკოპი და აგათია ფახისის შესართავზე ლაპარაკობენ
 სადაც ბიზანტიელების ჯარი იყო დაბინავებული, აქ უნდა ვიგულისხმოთ ცხენის-
 წყლისა და რაიონის შესართავი, და ის ციხეც, რომლის გარშემო 555 წელს აწ-
 მოებს ბრძოლა, აქ უნდა ვიგ რაუდოთ.

რომ ტყეფაისი ცხენისწყლისა და რაიონის შესართავთან არის საგულისხმებელი
 შემდეგიდანაც ჩანს: როდესაც ბიზანტიელებმა ტელეფისი დასტოვეს და ლაჩრუ
 ლად და უმწყობრად გაიქცენ, იმათ მიაშოეს ნესოსს და მანამ არ შეუწყვეტიათ
 სირბილი, სანამ ნესოსს არ მიაღწიეს. ნესოსი სულ დიდობითი ფარ-
 სანგით არის დაშორებული ტელეფისს (იხ. ხემოთ, გვ. 36). ფარ-
 სანგი, როგორც ცნობილია და როგორც აქვე გახსნატავს თვითონ აგათიაც, იმ
 სტადიონს შეადგენს, ე. შ. უდრის დაახლოებით 2,5 კილომეტრს. მ შ სადამე,
 ტელეფისი დაშორებული ყოფილა ნესოსს 25-27 კილომეტრით. ასეთი მანძილია
 სწორედ ნესოსიდან (ეზლანდელი „ისულა“, ე-ხუმტის „ისოლეთი“) ვიდრე რმ ად-
 გილამდე, სადაც ჩვენ ვგულისხმობთ მთიორისის რაიონის საზღვარს, ცხენისწყლის
 და ფახისის შესართავამდე (მანძილი ისულეთიდან ჩხარის ტელეფამდე კი ურთი
 საშად არის).

დასასრულ, საგულისხმოა ის ვარიანტი, რომელსაც იძლევა ლექსიკოგრაფი
 სვიდა ამ ჩვენი ადგილისათვის (იხ. ხემოთ გვ. 38). იმ დროს, როდესაც ხელ-
 ნაწერებში სწერია ამიტომ მან (ე. ი მერმეროემ) კვლავ ტელეფისისა და
 იქაური ძნელსავალი ადგილისაკენ გაბრუნება კი არ მიიჩნია მიზანშეწოილად,
 სვიდას მიერ მოყვანილ ციტატში ვკითხულობთ: ამიტომ მან მიზანშეწონი-
 ლად მიიჩნია გაბრუნებულიყო მდინარე ფახისზე, და იქაური ძნელსავალი
 ადგილებიდან. ასეთი შენაცვლება ტყეფაისისა ფახისით, რასაკვირველია, ჭფ-
 ლისხმობს იმას, რომ ძველი მკითხველი ტყეფაისს ფახისის მიდამოებში ვარაუ-
 დობდა (იქნება, თვით აგათიასაც ასე ეწერა).

ამგვარად, აგათიას ტყეფაის- მდებარეობდა ცხენისწყლისა და რაიონის შე-
 სართვის მიდამოებში და არა ეზლანდელ ჩხარის რაიონში, სახელდობრ, თუ რო-
 მელი დღევანდელი ადგილი უდრის ტელეფისს, ამის გამორკვევა უკრუკრობით არ
 ხერხდება.

¹) *Μεσχιθα R, Μεσχιθα vulg., Mischita Persona* (აგათიას ძველი მთარგმ-
 ნელი ლათინურად).

πρωτερον ἰρρήθη ἀκλεέστατα
 ἐπ' ἄλλων πεφευγότας· καὶ τὰ
 πράγματα τὸ μέρος καταπροέμα-
 ναι τῷς πολείοις, Ἰουβάξης ὁ
 τῶν Δαζῶν βασιλεὺς, οὐκ ἀνεκ-
 τὸν ἔγ' ὕμενος τὸ αἶσχος, θεθῶς·
 δὲ μᾶλλον μὴ τι καὶ πέρα τούτων
 ἀμαρτηθεῖται, ἀντίκ' Ἰουστινιανὸν
 εἰρήγειεν ἕκαστα, καταιπώμενος
 τοὺς στρατηγούς καὶ ἀπ' αὐτῶν τὸ ξυ-
 νενεχθῆν ἐς τὴν ἐκείνων ἀνάγκων
 ἰβριλευρίαν, καὶ πλεον' ἐπεκίλει·
 πῶ Ἐβέσση καὶ μετ' ἐκείν' ἡ Μα-
 ρτινῶ καὶ Ῥουστίκῳ. οὕτως δὲ
 Ῥουστικός· ἔγ' μὲν Ἐλληνογαλάτης
 τὸ γένος, παρὴν δὲ ἀνέστη οὐχ
 ὥστε στρατηγὸς ἢ ταξίαρχος ἢ
 ἄλλο τι εἶναι· τῶν παρατάξεων
 μέρος, ταμίας δὲ μόν' αὐτῶν βασι-
 λέως χρημάτων, οὐ μὴν τῶν
 ἐκ τῆς δασμοφορίας ἐρριζο-
 μένων, ἄλλ' ἢ γὰρ τῶν ταῦτα
 ἐπειέτραπτο. ἀλλ' ἂν τῶν ὅσα ἐκ
 τῶν βασιλείων μηχανισμῶν ἐπε-
 πλάθει, ἐφ' ἃ τῶν ἀριστέωντα,
 ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα

უკვე ზემოთ ვთქვი, სამარცხიენოდ
 გაიქცენ და თავიანთი ზარგის ერ-
 თი ნაწილიც მტერს მიუტოვენს,
 ლაზთა მეფემ გუბაზმა, რომელსაც
 ასეთი სასიოცხო საქმე შეუფერებ-
 ლად მიაჩნდა და რომელსაც ეში-
 ნოდა ვაი თუ ამის მეტი კიდევ რამე
 შეუფერებელი მოხდესო, მაშინვე
 აცნობდა იუსტინიანეს ყველაფერი,
 ბრალს სდებდა სტრატეგოსებს და
 ყველაფერს რაც მოხდა, მათ უგუ-
 ნურებას მიაწერდა, განსაკუთრებით
 ამტყუნებდა ბესასა, მის შემდეგ
 მარტინესა და რუსტიკეს. ეს რუს-
 ტიკე წარმოშობით იყო ელი-
 ნოგალი და იქ მსახურებდა არა
 სტრატეგოსის ან რაზმის უფრო-
 სის ან სხვა რამ თანამდებობაზე
 სამწყობრო ნაწილში, არამედ მხო-
 ლოდ შეფის თანხების საგანძურის
 მმართველად იყო¹⁾, იმ თანხების კი
 არა, რომლებიც გადასახადთა აკ-
 რეფით გროვდებოდა — ეს სხვა
 პირს ეჭვმდებარებოდა — არ ამედ იმ
 თანხების, რომლებიც სამეფო საგან-
 ძურებიდან იყო გაგზავნილი იმ

1) ეს თანამდებობა τὰς βασιλείας (ან βασιλευσῶν) χρηματῶν ταμίης უფროს
 ლათინურს comes sacrarum largitionum (იხ. RE IV, 671 - 675). მაგრამ ეს
 იგივე არ არის, რაც იყო სახელმწიფო ფინანსთა მინისტრის თანამდებობა საქაბ-
 ტო ქალაქში, როგორც ავათიას აქვს აღნიშნული, ის განაჯებდა მეფის საგანძურის
 მმართველს, რომლებიც იმის საგანძურზე ზარჯებთან იყო დაკავშირებული, და
 ამიტომ გვხვდება მხოლოდ ომის დროს; ეს თამიანი, რომელიც მთავარ შტაბში
 იმყოფება, არც ფინანსთა მინისტრს ემორჩილება, არც მთავარსარდალს; ის უშუა-
 ლოდ კვსართან არის დაკავშირებული. ასეთივე თანამდებობა, როგორც რუს-
 ტიკეს მკითხა 554 წელს ლაზიკის ფრონტზე, ეკირა ნარსეს 530-531 წლებში
 აპარსეთის ფრონტზე (Proc. BP I, 15) და 538 წელს იტალიის ფრონტზე (BG
 VI 13. 14). საუბრებელია, რომ ეს თანამდებობა იუსტინიანეს მიერ არის შექმ-
 ნილი (იხ. E. Stein, Studien zur Geschichte des Byz. Reiches. Stuttgart
 1914, 85. 164-165).

καμψέσθαι γέρα. έντεψθέν τε ούκ άσσημος ήν ό άνήρ, αλλά και λίαν τών δυνάτωτάτων, ώς και κοινωνός είναι τών άπορρήτων, βέβαιά τε τότε δοκείν και πιστότερα τά παρά τών άρχόντων άναγγελλόμενα, ήγίκα άν έκείνον άρέσκη. Ίουστινιανός δέ ήδη και πρότερον χαλεπαίνων τώ Βέσσω, ου δή Πέτρας έλών τώ φρούριον, πριν άφικέσθαι τόν Μερμερόην, θέον αύτόν τάς έξ Ίβηρίας έσόδους, καρτερώτατα διαφράξαι, ξυλλαμβανούσης αύτῷ τής φύσεως τών χωρίων, ταύτη τε άβιατα τοίς βαρβάροις τώ Λαζικής όρια καταστήσαι, ό δέ τούτο μεθήκεν υπό βασιώνης, άργυρολογών δέ περιεόνσται τής πόλεις τάς υπό αύτῷ τεταγμένας. έκείνα δή ούν ό βασιλεύς μεμνημένος, έπειδή και ταύτα έπέπυστο, αύτίκα έπίθετο και τούτων παραλύσας τόν Βέσσαν τής άρχής, και πρός γε άφελόμενος αύτόν τώ οικεία έξ Άβασχοús έξέπεμψεν, έκείσε μενούσντα έως άν έτερόν τι έπ' αύτῷ διανοσθίη. τῷ δέ Μαρτίνω πολλά νεμήςσας, έμωσ αύτῷ τή πρωτεία τής ήγεμονία, παρέσχετο, και ήν έν τοίς στρατηγούς πρώτιστος μέν αύτός, Ίουστίνος δέ δεύτερος, και Βολής αύ μετ' έκείνον, και έξής οι άλλοι ώς έκαστοι. άσ μέν ούν και πρότερον Μαρτίνω τε και

მიზნით, რომ მამაცად მეზობლებს ჯეროვანი საჩუქრები მიეღოთ. ამიტომ არც ისე უმნიშვნელო იყო ეს კაცი, პირობით, ფრიალ შეძლებელიც და საიდუმლო საქმეებშიც ჩახელული; მხოლოდ მაშინ ჰქონდა ძალა არქონტთა განკარგულებებს, როდესაც იგი ეთანხმებოდა. ბესსას მიმართ კი უკვე წინათაც წყურებოდა იუსტინიანე; ბესსამ პეტრას ციხე რომ აიღო, სანამ იქ მეგეროე ჩავიდოდა, საქირო იყო, რომ იბერიიდან გადმოსავალი ადგილები მაგრად ჩაეკეტა—მისთვის ხომ ნაცნობი იყო ამ ადგილების მდებარეობა — და ბარბაროსები-სათვის შეუძლებელი გაეხადა აქ ლაზიკის საზღვრობში გადმოსვლა, — მაგრამ მან არ შეასრულა ეს თავისი უგუნურების წყალობით, და ამის ნაცვიარ მოიარა თავისი ხელქვეითი ქალაქები და ხარკი მოკრიფა¹ და, აი, მეფემ მოიგონა ყველაფერი ეს, როდესაც გუბანის შემოთვირიი გაიგო, და მაშინვე ირწმუნა; ამიტომ მან ბესსა გადააყენა თანამდებობიდან, გარდა ამისა ჩამოართვა მას მთელი ქონება და აბაზგიაში გაგზავნა, რომ იქ დარჩენილიყო, სანამ მისთვის სხვა რამის მოიფიქრებდა. რაც შეეხება მარტიანეს, თუმცა იმაზეც ძალიან გაჯავრებული იყო, მაგრამ პირველი სარდლის თანამდებობა მიიღო დაუტოვა; სტრატეგოსთა შორის ის

¹ აქ აგათი იმფორებს პროკონს სიტყვებს (BG VIII, 13; იხ. გეორგიკა II, 150, 153—154).

Ῥουστικάφ οὐκ ἔρῳῶς τὰ ἐς Ἰου-
βάζην διεκέετο, ἀλλὰ δυσμένεια
τις αὐτοῖς ὑπέσφετο, βαρεία τε
καὶ δεινοτάτη εσθ' καὶ διελάν-
θανε, λαβὼσα μὲν τὴν ἀρχὴν
ὑπὸ φθ.νου καὶ βασικανίας, ἀρ-
θραῖσα δὲ κατὰ τὸ μάλλον τῷ ξυ-
νεμαί καὶ ἀλογίστῳ τῆ, ὑποβλάσ.
ἅπαν γὰρ ὅτι ὄν ὑπ' αὐτοῦ γιγ-
νόμενον τῷ πεπ.νθῶν τῆς ψυχῆς
ἐξετείζοντες, καὶ πάντως ἀχθῶ-
μενοι, ὑπέτρεφον² τὸ χαλεπαίνειν
καὶ ἔπε ρῶννον². ἐπεὶ δὲ ἔκλεινος
ὑποτοπήσας τὸ ἔχθῳ, καὶ τὸ λοι-
πὸν δὲ τὸ ἀντιλυπεῖν προηγ. ἔνοσ,
ἐκακηγῶρε: γὰρ αὐτοῦσ πωλλάκις ὡς
ἀνάν θρους καὶ ἀλαζῶνας, καὶ οὐ-
θὲν ἔτιον μέλιν αὐτοῖς τῶν πρακ-
τέων, ἐς τε τὰ ξυ.πῶσια καὶ τοῦ
ξυλλῶγ ὡς νε. εσῶν ἀεὶ διετέλει,
καὶ οὐδὲ πρ.εσβείας τυχὸν ἀπιγ-
μένης ἐκ τῶν πρ.οσῶικων ἐθῶν
ἀνίει καὶ ὑπε.τέλλετ. οἱ δὲ ταῦτά
τε οὐκ ἐνεγκόντες καὶ π.ῶς γε
τὰ: ἐς βασιλέα διαβ.λάς ἐν ὀργῇ
ποιεσάμενοι, καὶ γυρῶσκοντες

იყო ზებორველესი¹, თუსტინე იყო
მეორე, ხოლო ბუზე ამის მომდევნო
და ასე შემდეგ დანარჩენებიც. მარ-
თალია, წინათაც მუდამ ისე იყო.
რომ გუბაზს მარტინესთან და რუს-
ტიკესთან კარგი ურთიერთობა კი
არ ჰქონდა, არამედ მტრობა ღვივ-
დებოდა მათ შორის, მძიმე და სა-
შინელი, მაგრამ ის ჯერ დაფარუ-
ლი იყო. ეს მტრული ურთიერთო-
ბა ჯერ დაიწყო შურიით და ცილის-
წამებით, ხოლო შემდეგ უფრო-და-
უფრო გაიზარდა განუწყვეტელ და
უგუნურ იკვნეულობად. თითოეულ
მის ჩადენილ საქმეს ისინი უყურებ-
დნ დაჭრილი გულით და სრულიად
მტრულად, აღვხვებდნ ბოლმას და
აძლიერებდნ. როდესაც მან (გუბაზ-
მა) შენიშნა მისი მათი სიძულ-
ვილი, რასაკვირველია სამაგიეროს
მიზღვევის საფუძველი მიეცა, და
ის მათ ხშირად აძაგებდა როგორც
ლანჩრებსა და გაიძვერებს, რომ მათ
ხელიდან არათფერი საქმე არ გამო-
დის; ნადიმებზე და კრებებზე მუ-
დამ ზიზღით ეპყრობოდა, და რო-

1) მარტინე გვხვდება 531 წლიდან. ამ წელს ის სიტრას და ჰერმოგენეს
ჯარში მსახურებს სპარსეთის ფრონტზე: მარტინოპოლისიდან ის მძვვლად გაუზ-
ნაენეს სპარსელებს. ამის შემდეგ ვიდრე 540 წლამ. ე ის დასავლეთის ფრონტზეა
540 წელს კი ის კონსტანტინეპოლში იქნა გამოძახებული და მალე გაიგზავნა სპარ-
სეთის ფრონტზე: მონაწილე-ბა მიიღო დარას დაკავში. 543 წელს ის დანიზნული
იქნა magister militum per Orientem; ანგლონთან ბრძოლაში დამარცხდა;
544 წელს ედესაში იბრძო ა ხოსროს წ ნააღმდეგ 542 წელს ბესს.სთან ერთად
ლახეთში ხელმ ღვენელობს საომარ ოპერაციებს. 554 წლიდან ის მთავარსარდალია
(პირველი სარდალი) ლახეთის ფრონტზე. გუბაზის წი ააღმდეგ შეთქმულების
მოწყ.ბ-სა და მის. ეგრატულ-დ მოკელის გამო ის იუსტინიანემ 556 წელს გა-
დააყენა თანამდებობიდან (იხ. ქვემოთ Agath. IV, 21) და მის ადგილას იუსტინე,
გერმანეს-ძე, დანიშნა (იხ. RE XIV, 2019—2020).

2) ἰσπετοσφῶν R.— 2) ἰσπερρωσῶν R.

ὡς οὐκ ἀνήσει: διελέγχων δὲ πῶς
καὶ αὐτοῖς: σφαλε ἐν, ἐβόλευοντες
ἐκπεδῶν τὸν Ἰοβάζην ποιήσα-
σθαι, ὡς ἂν τίσαιντό τε αὐτὸν
τῶν φηάσατο: πέρι καὶ τῶ λει-
πὸν ἰσθὲν ὑ: δευμῶν ἔν.

რადგან იცოდენ, რომ ის კვლავაც გააგზავნიდა საჩივარს, თუ ისინი
კიდევ რამეში შესცდებოდენ, ამიტომ განიზრახეს თავ დან მოეზო-
რებინათ გუბაში, რათა ერთი მხრით მისთვის სამაგიერო გადაეხადათ
მოყვებულნი უსიამოვნებისათვის, ხოლო მეორე მხრით აღარ ჰქონო-
დათ ამიერიდან შიში.

Πολλὰ δὲ οὖν κατὰ σφᾶς και-
νολογίσάμενοι καὶ πέρι ἐπὶ τῆδε
στάνας, τῆ γνώμῃ, ἐπειδὴ αὐτὲν
οὐ πρότερον δὲ χεῖρ σασσαι ὦνται
χρῆναι πρὸ ἂν καὶ τοῦ βρασιλέως
ἀσπειρασθεῖεν, στέλλουσιν ἐς τὸ
Βυζάντιον Ἰωάννην τὸν Ῥωμαί-
κον ἀδελφόν, ἀγγελοῦντα δεῖσθαι
ὡς μηδὲ ἴων ἐ Γεβζάζης πεφώ-
ρταται, καὶ οἷον ἐς λόγους ἐ Ἰωάν-
νης τῆ βασιλείᾳ λαίψακίστατα φειγ-
μένος: διέβαλλε τὸν Γοβάζην ὡς
ἀποσιάντα ἦδη καὶ τοὺς Πέρσας
ἐπαγόμενον καὶ ὅτι ἐς μακρὰν
τὴν χώραν ἐπὶ ἔχεινος, ἡ μετακλή-
σοντα, εἰ μὴ ὑάττων ὑπὸ δὲ οὖν
πρὸς διακωλυσε ἡ. ὁ δὲ βασι-
λεὺς καταπλαγεῖς μὲν τῷ παρ-
λόγῳ ὑπὸ δὲ τελευτήτα πέπισ-
τεικῶς, ἀλλ' ἐπὶ μέσῃς τινὸς λι-
ρήσα: ἐννοία,

„ ἄγε, ἔφη, ἔπωσ τὸν ἄνθρωπον
ρασκαυάσθουτε ὡς ἡμᾶς ἐνσάθε γε-
νέσθαι“.

Δεῖσα: δὲ ὁ Ἰωάννης μήποτε,

დესაც შემთხვევით მეზობელი ტო-
მების ელჩები მოვიდოდენ, მაინც
კი არ ცხრებოდა და არ ეშვებოდა.
ისინიც ამას ვერ ითმენდენ და გან-
საკუთრებით აძრახებდა წათ მეფეს-
თან დაბეზლება (გუბაშის მიერ) და,

III 3. ბევრი ითათბირეს იმათ
ერთმანეთში და ბოლოს იმ აზრს
დაადგენ, რომ, სანამ არ ცდიდენ
მეფესთან ამ საჩივის მოგვიჩივას, ხე-
ლი არ ეხლოთ მისთვის. ამიტომ
ბიზანტიონში გაგზავნეს იოანე-
რუსტიკეს ძმა, რათა მას მიეტანა
ამბავი, თითქოს გუბაში სპარსელე,
ბის მომხრეობას იჩენდეს. და, აი-
როდესაც იოანე ფარულად მივიდა
მეფესთან სალაპარაკოდ, დააბეზლა
გუბაში: გადავიდგა და სპარსე-
ლებს მოუძღვება და საცაა მთელ
ქვეყანას მათ გადასცემს, თუ სას-
წრაფოდ რაიმე ზომას არ მივიღებთ
მის შესაკავებლადო. მეფე გაშტე-
რებული დარჩა ამ დაუჯერებელი
აზრით, საბოლოოდ არც დაიჯერა,
მაგრამ რალაც საშუალო აზრს დაად-
გა და უთხრა:

— მ შ, მიიღეთ ზომები, რომ ის
აქ მოვიდეს.

იოანეს შეეშინდა, ვაი თუ, ის
რომ აქ მოვიდეს, ჩივნი სიყვარვე

εἰ γὰρ ἕκαστος ἀφ' ἑαυτοῦ, τὰ τῆς ἐπι-
βουλῆς ἀνακαλυφθεῖη,

«εἰτεν, ἔφη, ὃ θεόσπαστα, τί δὲ ἄρα
ποιητέ ν γμῖν, εἰ γὰρ ἕκων εἶναι
παρ' ἀγενέσθαι ἤμισα ἐλ τε »;

«ἀνγκυκαστέον αὐτὸν, ἧ δὲ ἔ βα-
σπεύς, κατήκον ὄντα καὶ πάση
μηχανῇ¹ ἔκπε πτέ ν ».

Εὐθύς δὴ ὄν ὑπελαβὼν ὁ Ἰωάν-
νης ἀνγκυκαστέον; δὲ εἰ γὰρ ἀντι-
σταίη, τί ἂν γένοιτο ἐπὶ τούτῃ »;

«τὸ δὲ ἄλλο γὰρ, ἔφη ὁ βασιλεὺς, ἧ
πασσεται τὰ τῶν τυράνων καὶ
κάκιστα ἀπολείπει »;

«εὐθὺς ὄν ἔσται θεός, ἧ δὲ ὁ Ἰωάν-
νης, τῷ τούτῳ ἀποκτανόντα »;

«ὄν μὲν ὄν, ἔφη, εἴ γὰρ ἀναιμα-
τίμως καὶ ἀνηκουστέον ὃ; πε-
λέμεις διχφθαρείη ».

Τοιαῦτα δὲ τοῦ βασιλέως ἀπο-
κρυφάμενος καὶ παραπλήσια τού-
των ἐν ἐπιστολῇ τοῖς τυράννοις
σημείωντος, ὁ δὲν ἔτι ὁ Ἰωάννης
περαιτέρω ἀνεπυθάνετο. ἀλλ'
ἐπειληφίαι ἧδὴ καὶ ἔχασθα: τῶν
ἐχθροῦν ἀποχρώντως ἠγούμε-
νος ἐπαγγέλει αὐτῷ ἐς Κόλχας
τὸ γράμα τούτο ἐπιφερόμενος. ἔ-
δὴ Μαρτυρῶς τε καὶ Ρουσιχῶς
ἀναλεξάμενοι, καὶ μάλ' αὖτε ἐπὶ
ἐσκεωραθῆναι τὸ δόγμα εὐρόντες,
εὐθύς ἐπὶ τὴν πράξιν ἐχώρον.
ἔσκησεσάμενοι δὲ ὄν Ἰουστινόν
τε καὶ Βολῆην καὶ τὸ με-
λετητὸν ἀποκρίπτοντες, χρεῖνα:
ἔφασαν τὴν ταχίστην ὡς Τοῦά-

გამომეღვენდესო და მოახსენა:

— როგორ მოვიქცეთ, ბატონო,
რომ თავისი ნებით არ ირჩიოს აქ
გამოცხადება?

— ძალა დაატანეთ, უბასუხა მეფემ.
ქვეშევრდომია, ყოველი ღონე იზმა-
რეთ და გამომიგზავნეთ.

იოანემ მამინვე ჩამოართვა სი-
ტყვა:

— ძალას დავატანთ, მაგრამ წი-
ნალმდეგობა რომ გავვიწიოს, რა
უყოთ?

— სხვა რა უნდა უყოთ, უთხრა
მეფემ; ტირანული საქციელი უნდა
დაისაჯოს, სასტიკად უნდა მოიხრას.

— მაშ, თქვა იოანემ, არავითარ
შიში არ უნდა ჰქონდეს იმას,
ვინც მას მოკლავს²

— რასაკვირველია არა, უთხრა
მეფემ; თუ ის წინააღმდეგობას გას-
წევს და ურჩობას დაიწყებს, უნდა
მოიხბოს, როგორც მტერი.

ასე რომ უბასუხა მეფემ და და-
ხლოვებით იგივე აღნიშნა სტრატე-
გოსებისადმი მიწერილ წერილში³.
იოანე მეტს აღარათერს შეეკათხა.
მისი აზრით, მან დამაკმაყოფილე-
ბელი პასუხი მიიღო იმაზე, რასაც
ეძიებდა, და უკან გასწია კოლხე-
თისაკენ, თან ეს წერილიც წაიღო.
მარტინემ და რუსტიკემ რომ წაი-
კითხეს წერილი, დაასკვნეს, რომ
საქმე საუცხოოდ იყო მოგვარებუ-
ლი და მამინვე შეუდგენ საქმეს.
მათ მოიხსენეს იუსტინე და ბუზე,
განზრახული დაუმალეს, ხოლო უთ-

¹) პათე ფლავი *vulg.*

²) ეს წერილი მოქცაილია ჰუმბოთ, *Agath. IV, 2.*

ζην ἴεναι, ζὺν αὐτῷ τε βρυλευσ-
θαι: ὡπως τὴ ἐξ Ὀνόγουριν¹ Πέρ-
σαις κοινῇ ἐπελευσόμεθα. οἱ δὲ
τοῦτ ἐς πεπεισ ἔνει ξυμπορεύον-
το. εἶπετο δὲ αὐτοῖς βραχεῖά τις
ἐκ τῶν ταγματῶν ἀπόμοιρα² γυνὴς
δὲ ὁ Γουβάζης: ὡς αὐτίκα μάλα εἰ-
σπρατῆγοι ἐπ' αὐτὸν ἤζουσι καὶ οὐ-
δὲν ὅτ οὖν ἀντίθρον ἵπ τεπήσας,
παραγίνεσθαι ἀμφὶ τῶν Χωβῶν πο-
ταμὸν. ἐνταῦθά τε αὐτοῖς ὁ δεξιαιτὸς
ἰπάντυάξει ἀφλακτῶς: τε καὶ θαρ-
ραλέως: καὶ λίαν ὀλίγους τῶν ὀπα-
θῶν ἐπαγγέμενος, καὶ τοῖσιν ἀνό-
πλους καὶ οὐκ ἐξ ἰάχην παρεσ-
χευασμένους. πῶς δὲ οὐκ ἂν οὐ-
τως ἴκετο παρὰ φίλους τε καὶ ξυ-
νήσεις καὶ φιλίας: τῆ, χώρας
καὶ ἡμιστά πολεμίου: μάλλον μὲν
οὖν καὶ τῶν ὀθνεῶν ἐχθρῶν
ἀλεξήτηρα;

Οὕτω δὲ ἐπὶ τῶν ἵππων ἡμε-
νοι ἄπαντες διελέγοντο ἀλλήλους
ὡπως τὰ παρόντα ἰστέον καὶ τοί-
γουν ὁ Ῥούστικος: „ἀγε“ ἔφη „ὁ
Γουβάζης, ὡπως ἡμῖν ξυνάριστο καὶ
ξυναπλήξῃ τῶν πόνου κατὰ Περ-
σῶν ἰούσι: τοῖσιν ὀθῆ τῶν ἐξ Ὀνό-
γουριν ἰδρυμένων. πλάχρον γάρ
εἰ καθεδούονται ἀδελῶς: ἐπὶ πλεί-
ων ἐν μέσῃ τῆ ἡμετέρα γούρα,
καὶ πάντα ἰσχυροῖσθαι: καὶ οὐ-
δαμῶς ἀξί μαχοῖ.“ „ἀλλ' ἡμῶς
γε μόνους“ ἡ δὲ ὁ Γουβάζης
„ἀνάγκη, ὁ γενναῖος, ἐν τῶς δα-

ხრეს: სპიროთა სისწრაფოდ გუბაზ-
თან წასვლა და მასთან მოთათბი-
რება იმის შესახებ, ონოგურისში
მყოფ სპარსელებს როგორ დავესხათ
თავს ერთად. ამასაც დაუგერეს
და გაემართნენ: თან წაიყუანეს მცო-
რეოდენი რაზმი. გუბაზმა რომ
შეიტყო, რომ მასთან მალე მოვი-
დოდენ სტრატეგოსები, და სამტ-
როს მათგან არაფერს ელოდა, წა-
ვიდა ხობის წყალთან. აქ შეეგება
ის უბედური მათ, უმცველებოდ და
გაბედულებად, მხოლოდ მცირეოდენ-
ნი ახლდენ მისი ამალიდან, ისიც
უიარაღონი და საბრძოლველად
მოუშხადებდენი. მაშ, სხვანიიარდ
როგორ მიეგებებოდა ის ნეგობრებს
და მოკეთებებს, ამ ქვეყნის მცვე-
ლებს, არა მტრებს, არამედ — პირი-
ქით — უცხო ტომთა განმდევნე-
ლებს?

III 4. ასე, ყველანი ცხენებზე
ისხდენ და ისე ესაუბრებოდენ:
ერთმანეთს მიმდინარე მდგომარე-
ობის შესახებ. მაშინ რუსტიკემ
უთხრა: „აბა, გუბაზ, სპარსელების
წინააღმდეგ მივდივართ, რომლე-
ბიც ონოგურისში ჩამჯდარან; გა-
მოგვეცი და ჩვენთან ერთად მიიღე
მონაწილეობა ამ ლაშქრობაში.
სირცხვილი იქნება, თუ ისინი
კვლავ თავისუფლად ისხდებიან
ჩვენი ქვეყნის შუა გულში, შით
უმეტეს რომ ისინი მცირერიცხო-
ვანნი არიან და ბრძოლის უნარ-

¹) ἢ Ὀνόγουρι R (ხვა ხელით), Ὀნოგურენ vulg.

²) τῶν ποταμῶν vulg.— ταμῶν R, ἔθνος vulg.

γωνίασθαι: ὡς καὶ μόνους τῶν
 ξυνεχθέντων αἰτιωτάτους. εἰ
 γὰρ μὴ ῥξστώνη πᾶσι ἄμφι τὰ
 πρακτέα εἴχεσθε καὶ ἐλιγωρίζ,
 οὐτ' ἂν τὸ φρούριον ἡμῶν τοῦτο
 ἐπετειχίζετο οὔτε οὕτως ἀκλεῖα
 φυγῆν καὶ ἀρχήμονα ὑποστάντες
 ἐδραπετεύετε, οὔτε ἄλλα τι ἐγίγ-
 νετο τῶν εὐ προσήκόντων. νῦν
 δὴ οὖν, ὦ λήστοι, εἰ γε θόξης
 ἐρασταὶ εἶναί φατε καὶ στρατη-
 γικῆ φρονήματι γάνουσθε, τὸ πε-
 ριμένον ὑμῖν ἀνακλητέον. ὡς
 ἔγωγε οὐ ποτε ἐφομαι οὐδὲ ξυ-
 διακινθυνέουσαιμι, πρὶν ἂν ἄπαντα
 ἐκθεραπευθεῖη πρὸς ὑμῶν τὰ
 ἡμαρτημένα". τοῦτων δὲ εἰρημέ-
 νων, αὐτίκα, ὡσπερ τῆς αν-
 λογίας αποχρώσῃς πρὸς ἔλεγχον
 τοῦ μηδισμού καὶ τυρανίδος με-
 μελητημένης, ὁ Ἰωάννης ἐκεῖνος,
 ὁ τῶν δεινῶν ἀγγελιαφόρος, σπα-
 σίμενος ἡρέμα τὸ ἐγχειρίδιον
 παῖει τὸν Γουβάζην ἄμφι τὸ σπέρ-
 νον, οὐπω καρίαν. ὁ δὲ, ἐπιγ-
 χανεν γάρ ἐναλλάγθην ἔχων τὸ
 πόδε ὑπὲρ τὸν ἀχένκ τοῦ ἵππου,
 ἀθρόαν κατέπεσεν, εὐ τοσοῦτον,
 εἰμαι, τῆ πληγῆ τῆς χειρὸς ὅσων
 τῆ ἀπροσδοκίῃ καταβεβλημένος.
 ἰλυσπῶμενον δὲ αὐτὸν ἔτι καὶ
 ἀναστῆσειόντα παραστῆς ὁ τὸν
 Ῥουστίκου θορυφός, προστετα-
 γμένον αὐτῆ, καὶ εἶφει πατάξας
 τῆν κεφαλῆν τελεώτατα κατακτεί-
 νει. οὕτω μὲν οὖν τὸν Γουβάζην
 καὶ ἐπὶ τοῖσδε ἀνιρῆσθαί φασιν
 οἱ τὰ ἀκριβέστατα γινώσκουσιν

თაც ვერ შეგვედრებოდა. „ეს ლაშ-
 ქობა, შე კაი კაცო, ხომ მარტო
 თქვენ გებდათ—მიუგო გუბაზმა,—
 რადგან მხოლოდ თქვენ მიგოდლებით
 ბრალი იმაში, რაც მოხდა. რამ
 თქვენ ასე უგუნურად და დაუდუ-
 ვრად არ მოპყრობოდით საქმეს, არც
 ეს ციხე იქნებოდა ჩვენ წინააღმ-
 დეგ გამაგრებული, არც ასე უსი-
 ცხვილოდ და ქუდმოგლეჯილი გა-
 ქცევოდით და არც სხვა რამე მო-
 ხდებოდა ამ შეუფერებელი ამბე-
 ბიდან. ეხლა კი, ძვირფასნო, თუ
 თქვენ ამბობთ, რომ დიდება გი-
 ყვართ და სარდლის ღირსების სი-
 მალღებე დგახართ, თქვენი შეცდომა
 უნდა გამოასწოროთ. რაც შემე-
 ხება მე, არ გამოგყვებით და არც
 ომში ჩავებმები, სადაც თქვენ
 მიერ ჩადენილ ყველა შეცდომას
 არ უწამლებთ“. როგორც კი ეს
 ითქვა, მაშინვე, თითქოს გუბაზის
 პასუხი საკმაოდ ამტკიცებდა მის
 მედინზსა და ტირანობასო, იმ ოთა-
 ნემ, რომელიც იმ ვერავთა შიკრი-
 კი იყო, იშიშვლა ჩუმიად ხანჯალი
 და მკერდში ჩასცა გუბაზს, მაგრამ
 არა სასიკვდილოდ. გუბაზს თურმე
 ცხენის კისერზე ჰქონდა ფეხები
 შემოკეცილი და ის ერთბაშად დაე-
 ცა ძირს, მე ვფიქრობ, არა იმდენად
 ხელის დარტყმისაგან, რამდენადაც
 იმის გამო, რომ ძნე მოულო-
 დნელად დაატყდა თავს ეს ამბავი.
 გუბაზმა ფოფხვა დაიწყო და ცდი-
 ლობდა ამდგარიყო, ამ დროს ზედ
 წაადგა რუსტიკეს მეშუზე, რომელ-
 საც ეს დავალებული ჰქონდა, მა-

πειστωμένοι. Ἰουστίνος δὲ καὶ Βούζη; ἡσυχάλων μὲν καὶ ἐνασφύ-
ρουν, καὶ ξυμφράν τὸ πρῶτον ἐπι-
συνεόντες, ἡσυχίαν δὲ ἡμῶς ἦγον,
οἰόμενοι βλαβὴν Ἰουστινιανὸν ταῦ-
τα σαφῶς ἐπιστεῖλαι. ὁ δὲ τῶν Δαζῶν
ὄμιλος διαταράχθη τε ἀπᾶς καὶ
δυσθυμῆα κατεῖχοντο, ὥς μῆτε
ἀναμνησθῆναι τὸ λ. π. τοῖς Ἰω-
μαίοις μῆτε ξυνεπιτραπῆσθαι ἀ-
ρεῖσθαι, ἀλλὰ τὸν νεκρὸν ἢ νε-
νόμισται: καταχῶσαντες ἔμεινον σῶ-
τω; ἀπόμαχοι, ὡς δὲ δεινὰ ὑβρισ-
μένοι καὶ τὴν πᾶσιν δόξαν ἀπο-
βιβληκότες (HGM II 237—242).

მაელებს და არც მათთან ერთად ელაშქრათ. როდესაც გუბაზის გვა-
ში, თანახმად მათი წესისა, დაკრძალეს, ბრძოლაში მონაწილეობა
აღარ მიიღეს, როგორც უარესად შეურაცხყოფილებმა და სამშობ-
ლოს დიდების დამკარგველებმა.

ლაზთა ტომის დანახიათება.—ბრძოლა ინფურისთან

554 წელს

Μέγιστον γὰρ ἔθνος καὶ ἀγέ-
ρωγο, οἱ Δαζοὶ καὶ μέγιστων
ἄλλων κρατούσι, τῷ τε παλαιῷ
τῶν Κόλχων ἰνόμισται βρενθι-
μένοι πέρα τοῦ μετρίου μεγα-
λαχόσι, καὶ τάχα οὐ λίαν ἀλό-
γῳ, ἐ, γὰρ τοῖς ἔθνεσι τοῖς ἰσα-
ῦφ' ἑτέραν βασιλείαν τετάχεται,
οὐκ εἶδα ἕγωγε ἄλλο οὕτω κλει-
νὸν ποῦ φύλον καὶ εὐδαιμν,
πλοῦτος τε ὑπερβλήη καὶ πλεῖσθαι
κατ' ἰκόνων, τόπων τε εὐκαίρια καὶ
ἀφθονία τῶν ἐπιτηδείων καὶ τῆ
τῶν ἡθῶν εὐκοσμία τε καὶ δεξιό-
τητα. καὶ τοῖσιν οἱ μὲν πάλαι οἰ-

ხელით გაუჩეხა თავი და ბოლო
მოულო მის სიციცხლეს. აი, ასეთ
პირობებში მოკლეს გუბაზი, რო-
გორც ამბობენ სარწმუნო კაცები,
რომელთაც ზედმიწევნით იცოდენ
ეს ამბავი. იუსტინეს და ბუზეს ძა-
ლიან ეწყინათ ეს, უბედურებადაც
ჩათვალეს ეს ამბავი, მაგრამ მაინც
აღუძღნენ, რადგან ეგონათ, ეს
უთუოდ იუსტინიანე შეფის დავა-
ლებით მოხდაო. ლაზთა მთელი
ლაშქარი აღელდა ამ ამბის გამო
და ისეთმა უკმაყოფილებამ შეიპ-
ყრო ისინი, რომ გადაწყვიტეს
ამიერიდან აღარ შეეროდნენ რო-
მელთა. როდესაც გუბაზის გვა-
ში, თანახმად მათი წესისა, დაკრძალეს, ბრძოლაში მონაწილეობა
აღარ მიიღეს, როგორც უარესად შეურაცხყოფილებმა და სამშობ-
ლოს დიდების დამკარგველებმა.

III 5. ძლიერსა და მამაც ტომს
წარმოადგენენ ლაზები და სხვა
ძლიერ ტომებსაც მბრძანებლობენ;
ამაყობენ კობთა ძველი სახელით
და ზომიზე მეტად ქედმაღლობენ,
შესაძლებელია არც თუ ისე უსა-
ფუძლოდ. იმ ტომებს შორის, რო-
მლებიც სხვა სახელმწიფოს ექვე-
მდებარებიან, მე არ მეგულება
არც ერთი სხვა ესოდენ სახელ-
განთქმული და მორქმული, რო-
გორც თავისი სიმდიდრის სიუხვით
ისე ქვეშევრდომთა სიმრავლით,
როგორც მიწაწყლის სიჭარბით და
მოსაჯლიანობით ისე ხასიათის სი-

κῆτορες τῶν ἐκ τῆς θαλάττης ἀγαθῶν ἀργότες παντάπασιν ἐτύχχανον ὄντες, εἰς γε οὐδὲ ὄν.μα νεώς ἤκνιστο, πρὶν γε δὴ αὐτοῖς τὴν Ἄργῶ ἐκείνην ἐπιφοιτῆσαι. οἱ δὲ νῦν καὶ ναυτιλοῦνται γε οὕτω παρασχόν καὶ τὰ τῆς ἐμπορίας κ.μίζονται κέρδη. εἰσὶ τε οὐ βάρβαροι: τὸ λοιπὸν οὐδὲ οὕτω βιωτέουσιν, ἀλλ' ἐς τὸ πολιτικόν τε καὶ ἔγνωμον μεταβέβληνται τῆ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιμιξία. ὥστε εἰ τις τῶς χαλκόποδος ταίρου: περιέλοι καὶ τὰ τῶν γηγενῶν ἀναβλαστήσεις καὶ ὀπώρα ἀλλὰ τερατῶδη καὶ ἄπιστα τῆ ποιήσει ἀ.φι τῆ Αἰήτη κ.κόμψεται, εἴροι: γε ἂν τὰ παρόντα πολλῶ τῶν προτέρων ἀμείνων. τοιοῦτ.ι δὴ οὖν ὄντες οἱ Ἀχιῶι εἰκότως οὐκ ἀνεκτὰ ἤγγοντο πεπονθέναι, ὡς δὴ τὸν βασιλέα σφῶν παραλόγως ἀφρητημέν.ι. ἀ.τίκα δὲ οἱ Ῥωμαῖ: Μαρίνου ἐξυπρόνοντος, ἠπειγόντο πανσὺδὲ ἐπιθέσθαι τοῖς ἐς Ὀνοόουριν Πέρσαις. τῆνδε δὲ τὴν ἐπων.μίαν ἐκ παλαιῶ ἔλαχεν τὸ χωρίον, Ὀδνῶν ἰσως ἐν τ.ῖς ἄνω χ.ρόνοις, τῶν δὴ Ὀνοοούρων ἐπιλε-

ლამაზითა და სიცქვიტით. იმ დროს, როდესაც წინანდელ მცხოვრებლებს ამ მხარისას სრულიად არ სკოდნიათ ზღვის დადებითი თვისებები, წარმოიდგინეთ—არც კი გაგეონათ ხომალდის სახელი მანამდე, სანამ მათთან არგოს ხავი მოვიდოდა, ეხლანდელი მცხოვრებლები დასცურავენ კიდეც, რამდენადაც შესაძლებელია, და ვაჭრობაშიაც ნახულობენ რიგ სარგებლობას. ისინი უკვე არც ბარბაროსები არიან, არც ბარბაროსთერ ცხოვრებას ეწევიან, არამედ რომაელებთან კავშირის წყალობით თავიანთი ცხოვრებისათვის სახელმწიფოებრივი და კანონითი სახე მიუციათ; ასე რომ, თუ აღამიანი აღარ მოიგონებს სპილენძილიქებიან ხარებს და მიწისაგან აღმოცენებულ ბუმბერაზებს¹ და ბევრ სხვა საკვირველსა და დაუჯერებელ ამბავს, რაც აიეტის გარშემო შეთხზულ თქმულებაშია, —ის დარწმუნდება, რომ ეხლანდელი ჭითარება წინანდელზე ბევრად უკეთესია. აი, ასეთი არიან ლაზები და ბუნებრივია, რომ მათ შეუწყნარებლად მიიჩნიეს მოეთმინათ ის, რომ მათ ასე ვერაგულად მოუკლეს მეფე. მარ-

¹ იგულისხმება არგონავტების მითში მოთარობილი შემდეგი ეპიზოდი. როდესაც იაზონმა უამბო კოლხიდის მეფეს აიეტს თავისი მოკვლის მიზანი და სთხოვა მას ოქროს ვერძი დაეთმო მისთვის, აიეტმა უპასუხა: ვიდრე ოქროს ვერძს მოგცემდე, უნდა დაკრწმუნდე შენს ვაჟაკობაში; გამოსაცდელად შემდეგ დავალებას მოგცემ: მე მკვავს ორი ხარი, რომელთაც სპილენძის ჩლიქები აქ.თ (აკოლონგლი როდოსელი III 410; τὰρα χάλκωντες) და სპილენძის პირი, კვამლისა და აღის ამოშვებთ; შეაბი ისინი გუთანში, მოხანი ყანა და დასთესე დრაკონის კბილები; სალაშოთი ამ თესლისაგან გაჩნდებიან შეიარაღებული ბუმბერაზები (Apoll. Rhod. III, 401—421).

γομένων, αὐτοῦ περὶ ζυμβαλόντων τοῖς Κληροῖς, καὶ εἶτα νενηχημένων, καὶ ὡσπερ μηνυμῆσιν χάριν καὶ τροπαίου τὴν ἐπίκλησιν ταύτην τῶν ἐπιχωρίων ἐπενεγκόντων. νῦν δὲ οὐχ οὕτω παρὰ τοῖς πολλοῖς ὀνομάζεται, ἀλλ' ἐπειδὴ Στεφάνου τοῦ θεσπεσίου ἱερὸν ἐνταῦθα ἴδρυται, ἐν δὲ πρῶτον πάλαι φασὶν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἀριστὰ δεκόντων ἐπιλοκοντὴν διακινδυνεύσαντα ὑπὸ τῶν ἐναντίων κταλευσθῆναι, τῷ ἐκείνου ὀνόματι καλεῖσθαι: τὸν τόπον νενομισται, ἡμᾶς δὲ οὐδὲν, οἶμαι, τὸ κωλύον ἐς γνώρισμα τῆ ἀρχαιοτάτη χρησθῆαι προσηγορίᾳ, ἐπεὶ καὶ συγγραφῇ μάλλον προσήκει. ὁ δὲ οὖν τῶν Ῥωμαίων στρατὸς ἐς Ὀνόγουριν ἰέναι παρεσκευάζοντο: οἱ γὰρ τῷ μιάσματος βουληφόροι ἐς τοῦτο ἐνέκειντο, ἀπειζόντες ῥᾶθίως τοῦτο δὴ τὸ φρούριον καταστρέψασθαι: ταύτην τε τὸν βασιλέα, εἰ καὶ τὰ τοῦ βόλου γνοίη, μὴ λίαν αὐτῶν χαλεπήναι, ἀλλὰ τῆ τελευταίᾳ πράξει ἐν καιρῷ γυγνεμένη τὸ ἐπίκλημα διαλασαι. ἀπαντες τοιγαροῦν οἱ τε στρατηγὶ καὶ αἱ δυνάμεις ἐν τῇ Ἀρχαιοπόλει πεδίῳ στρατοπεδουσάμενοι τοῖς τε κλιουσίνους σπαλίονα: ἐπεσκευάζον καὶ τὰ τῶν μεγάλων λίθων ἀκοντιστήρια καὶ ἄλλα ἄλλα τοιαῦτα ὄργανα, ὥς, εἰ δεῖσσι, ταχομαχῆσοντες. ἔστι δὲ ὁ σπαλίων κλέγμα ἐκ λίθων ἐς ὄρυφῆς τύπον ἐξεργασμένον, στε-

ტინეს წაქეზებით რომაელებმა მთელი თავისი ჯარით მიიტანეს იერიში ონოგურისში ჩამჯდარი სპარსელების წინააღმდეგ. ეს სახელი ძველადვე შეერქვა ამ ადგილს შესაძლებელია იმის გამო რომ ჰუნები, რომელთაც ონოგურები ეწოდებოდათ, ამ ადგილას შებმიან კოლხებს წარსულ წლებში და დამარცხებულან და ამ გამარჯვების ნიშნად და ძველად ადგილობრივ მცხოვრებლებს ეს სახელი შეერქმევიათ ამ ადგილისათვის. ამჟამად ბევრი ასე კი აღარ ეწოდებს, არამედ, რადგან აქ დაფუძნებულია იმ წმიდა სტეფანეს ტაძარი, რომელიც, როგორც ამბობენ, საკუთარი ნებით შეება მტერს საუკეთესო ქრისტიანთა გულისთვის და ჩქოლილ იქმნა მოწინააღმდეგეთა მიერ, მისი სახელი ეწოდა ამ ადგილს. ჩვენ კი, ვფიქრობ, არაფერი გვიშლის ხელს ძველი სახელწოდება ვინმართ, მით უმეტეს რომ მწერლობა ამას მხარს უჭერს. ამრიგად, რომაელთა ჯარი ონოგურისის წინააღმდეგ გასალაშქრებლად ემზადებოდა. ამას მოითხოვდნ გუბანიშველელობის სულის ჩამდგმელნი, რომელთაც იმედი ჰქონდათ, რომ ამ ციხეს მალე დაიპყრობდნ: ამის წყალობით — ოიჩჩოხდრინ იხინი — მეფეს რომ კიდევაც გაეგო მათი ვეოგობის ამბავი, ის მათ მიიხცა და იმანც არ გაუწყობოდა და, რადგან უკანასკნელი ლაშქრობა წარმატებით დამთავრდებოდა, საყვე-

γανόν τε τῆ πικνώσει και ἀμφη-
 ρεφές, τῆ ἐκτιέρωθεν τὰ πλευρά
 ἐς τὰ κάτω παρατετάσθαι και
 περιβῆλιν τὸ ὑπερχόμενον. ὄερ-
 ρεις δὲ ὑπερθεν και διφθέρας
 ἐπιβάλλοντες πάντοθεν περικαλύ-
 πτουσι τὸ μηχάνημα, τὸν μᾶλλον
 ἔρυμα εἶναι και ἀποκροῦειν τὰ
 βέλγ. ἄνδρες δὲ ἔνδον ἐν τῆ ἀσφα-
 λεῖ ὑποκρυπτόμενοι αἴρουσί γε
 αὐτὸ ἀφανῶς και ἡ βούλονται
 διακομιζουσιν. ἐπειδὴν δὲ προ-
 σενεχθεῖη πύργῳ τυχὸν ἡ περι-
 βόλῳ, τότε δὴ γέρθεν ἐκείνοι τὴν
 προσκειμένην γῆν ἀνορύττοντες
 και τὸν χοῦν ἀνιμῶμενοι, ἀπα-
 γυμνοῦσι τὰ θεμέλια, και εἶτα
 μοχλοῖς τε και σφύραις ἐνδελε-
 χέστατα πλήττοντες κατασειού-
 σιν τὴν ἀκροῦσιν. οὕτως μὲν εἰς
 οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ἐς πικνωτικῶν πα-
 ρεσκευάζοντο.

იქ გადაიტანენ. თუ ის კომეტან ან ზღუდესთან იქნება რამენაირად
 მიტანილი, მაშინ ისინი, რომლებიც მის ქვეშ არიან მოთავსებუ-
 ლი, ამოთხრიან ხოლმე მიწას და გასწმენდენ ამონახარს, გააშიშვ-
 ლებენ საძირკველს და, მის შემდეგ რაც მოქლონებითა და ურო-
 ებით გამუდმებით სცემენ, ჩამოანგრევენ შენობას¹. აი, ამნაირად ემ-
 ზადებოდენ რომაელები ალყის შემოსარტყმელად.

Ἐν τούτῳ δὲ ἀλίσκεται ἡ III ἄ. ამ დროს იუსტინეს მე-
 Πέρσης ἀνὴρ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὑბეტებმა დაიჭირეს ერთი სპარსე-

¹) ასე უწოდებს. გათია იმ საომარ მოწყობილობას, რომელსაც რომაელები
 vinea-ს ეძახდნენ. ისტორიკოსი შენანდრე ცოტა სხვანაირად ახასიათებს სა-
 ლიონებს: «საალიონები არის მანქანები, რალაც საფარები, დაჭიმული ხარის-ტყა-
 ვებისაგან შედგენილი და ადამიანის სიმაღლის სარებზე დაკიდებული, რომელთა
 ქვეშ შემალული პოლიტიები ზედ მიადგებიან ხოლმე კედელს და ქვის სატეხი და
 აქალის მთხრელი იარაღების საშუალებით მიწის ქვეშ გასაულები გააკეთ, ხედ
 აწუებიან და თხრიან, რომ სადმე კედელი ჩამოანგრეონ ან სხვა რაიმე საშუალებ-
 ბით ფულერო ადგილას შევიდნენ» (ფრაგმ. 75: HGM II, 130; Suidas s. v
 σκαλιωv).

δορυφόρον ἀνά τὸ φρουρίον πο-
 ρευσμένος. ἐπεὶ δὲ ἐς τὸ στρατό-
 πεδον ἐκεκλήμιστο, ἴναγκάζετο
 μασιγούμενος: ξὺν ἀληθείᾳ ἔρειν
 τὰ τῶν οἰκείων βολαύματα. καὶ
 ὄντα ἀπήγγελλεν ὡς ὁ μὲν Να-
 χοραγὰν ἐς Ἱβηρίαν ἦδη ἀφίκ-
 ται, αὐτὸν δὲ ἀπεσταλκῶς εἶη τὰ
 ἐνιστάμενα στατεύματα ἐπιταρυνού-
 ντα, ὡς αὐτίκα μάλᾳ τοῦ στρατη-
 γοῦ παρεσομένους, „οἱ δὲ ἐς Μου-
 χείρισίν τε καὶ Κοτάσιον τεταγ-
 μένοι: Πέρσαι οὐκ ἐς μακρὰν ἤξου-
 σιν“ ἔφη, „πρὸς σφοδρῆσεντες τοῖς ἐς
 Ὀμόγουρον ὁμοφύλοις, ἐγνωσμένον
 αὐτοῖς, ὡς ἐπ’ ἐκείνους ἵνασι δια-
 νοεῖσθε.“ τοῦτων δὲ εἰρημέτων,
 αὐτίκα οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατη-
 γοὶ ἐβουλεύοντο ἀμφὶ τῶν παρόν-
 των. κα’ Βούζη: μὲν ἔπαυκεν
 χρῆναι πρότερον παντὶ τῷ στρα-
 τῷ ὑπαντάζειν τοῖς ἐπερχομένοις.
 τοῦτων γὰρ, ὡς τὸ εἶκός, διὰ τὴν
 ὀλιγότητα κωμμένων, ἐπόμενον
 εἶναι τοῖς ἐν τῷ φρουρίῳ τάχιστα
 προσχωρήσειν, ἐρήμους γεγε-
 νημένους: εἰ δὲ γε καὶ ἀνυσταίεν,
 ἀλλ’ οὐδὲνὶ πόνῳ διασπαρῆναι.
 ἦρεσθε δὲ ταῦτα καὶ Ὀδλιγαγγον
 τὸν τοῦ Ἑρουλικοῦ στρατεύμα-
 τος ἡγεμόνα. τσιγάρτοι ἐκεί-
 νος θαυὰ ἰπεφθέγγετο παροιμιώ-
 δές τι, βαρβαρικὸν μὲν καὶ ἀφε-
 λές, ἐπεργὸν δὲ ὅμως καὶ χρη-
 σιμον ὡς βεῖ πρότερον ἀποσοβεῖν
 τὰς μέλλοντας, καὶ ἔπειτα τὸ μέλι
 σχολαίτερον ἀνααιρεῖσθαι. ὁ δὲ

ლი, რომელიც ციხისაკენ მიდიოდა.
 როდესაც ის ბანაკში მოიყვანეს,
 მაგრად სცემეს და აიძულეს სი-
 მართლე ეთქვა თავისიანების გან-
 ზრახვათა შესახებ. და მან, მარ-
 თლაც, უამბო, რომ ნახორავანი
 უკვე იბერიასი იყო მოსული და
 რომ ის გამოავახენა აქაური ჯა-
 რების გასამხნეებლად, თვითონ
 სარდალიც მალე აქ გაჩნდებო.
 „მუხბირისა და კოტაისნი დარაზ-
 მული სპარსელებიც მოვლენ მოკლე
 ხანში—თქვა მან, —რომ შეეშვე-
 ლონ ონოგურისნი მყოფ თვისტომთ;
 მათ გაიგეს, რომ თქვენ იმათ წი-
 ნაალმდეგ გალაჭქრება განგიზრა-
 ხავთ“. ეს რომ თქვა, რომაელთა
 სარდლები მაშინ შეუდგენ თათ-
 ბირს შექმნილი მდგომარეობის შე-
 სახებ. ბუხემ თქვა, საჭიროა პირ-
 ველ რიგში მთელი ჩვენი ჯარით
 დაუხებლეთ მომავალ მტერსო. ამათ
 ხომ, ცხადია, დავამარცხებთ, რა-
 დგან მკირიერიცხოვანნი არიან;
 მაშასადამე, ციხეში მყოფნიც მა-
 შინვე დაგვენებდებიან, რადგან გან-
 მარტოებულნი აღმოჩნდებიანო:
 კიდევ რომ სკადონ წინააღმდე-
 გობის გაწევა, ადვილად ვსძლეე-
 თო. ეს აზრი ულიგანგემაც მოი-
 წონა, ერთლთა ჯარის წინამძღო-
 ლმა¹. ის ხშირად ამბობდა ხოლმე
 თვაჲ-არაკით, შართალია ბარბარო-
 სულად და მდაბიურად, მაგრამ
 ამავე დროს საქმიანად და სასარ-
 გებლოდ: ჯერ უნდა დაათვრთხო
 ფურცარი და მერმე ნელნელა მოა-

¹) უღ • 8 ა ნ 8 3 ს შესახებ იხ. გეორგიე II, 124—125, 153.

Ῥώστικος, θρασύτερος γὰρ ἤδη
 ἐγεγόνει· καὶ τυραννικώτερος, ὡ-
 περ, οἷαι, τῷ ἰδικήματι φρουα-
 τόμενος καὶ τῆ πρὸς Μαρτῖνον
 ὁμοφροσύνῃ, ἔσκαπτέ γε τὸν Βού-
 ζην ἀναφανδὸν καὶ ἐπεκερτόμει,
 ὡς οὐπώποτε τὰ ζέοντα λογιζόμε-
 νον. κράτιστον δὲ ἔλεγεν εἶναι
 περιττῆ μὲν πόνη τὸ στρατεύμα
 ἡμισυ ἐπιτρίβειν, ἅπαντας δὲ
 τῆ φρουρῆ πελάσαντας· ῥῶδίως
 γε αὐτὸ καταστρέψασθαι· καὶ προ-
 τερῆσαι τὴν ἔξωθεν ἐπικουρίαν
 ὀλίγους δέ, εἰ γε ἄρα, στέλλειν
 ἐπ' ἐκείνους, τὸ τάχος τῆς ἐφό-
 δου διακωλύσοντας· καὶ τὴν μὲν
 πολλῆ ἀμείνονα τὰ τῷ Βούζῃ
 βεβουλευμένα, καὶ τῆς φύσεως
 ἐχόμενα τῶν πραγμάτων, στρα-
 τηγία τε ἀριστῆ πρέποντα καὶ τὸ
 θρασυτέρῳ ἔν τῷ ἀσφαλεῖ παρε-
 χόμενα. ἐπεὶ δέ, ὡς εἶοικεν, ἅπαντα
 ἢ πληθὺς τοῦ ἄγους μετεilhφει
 τῷ ξυεῖναι τε καὶ ἐπεσθαι τῆς
 μαφόνους, ἢ κακίων τε καὶ ἀξύν-
 φορος· νενίκηκεν γνώμη ὡς ἂν
 παραχρήμα ὑπόσχοιεν δίκης.
 στέλλονται μὲν γὰρ ἐπ' ἐκείνους
 τοὺς ἐκ Μουχειρίσιδος ἐρχομέ-
 νους ἄνδρες ἰκπῶται οὐ κλείους
 ἢ ἑξακῶσιοι. ἡγοῦντο δὲ αὐτῶν
 Δαβραγέζας τε καὶ Οὐσίγαρδος,
 ἄμφω μὲν βαρβάρω τὸ γένος,
 Ῥωμαϊκῶν δὲ ταγμάτων προεσ-
 τηκότε. εἰ δὲ ἄλλοι ἅπαντες ἄμα
 τοὺς στρατηγούς τῆ φρουρῆ προ-

გროვთ თავლით. რუსტიკე კი—
 რომელიც უფრო თავხედი და ტი-
 რანულტი ხასიათისა ვახდა და,
 ვფიქრობ, კიდევაც თავი მოჰქონ-
 და თავისი უკანონო საქციელით
 და იმით, რომ მარტინეს თანამოა-
 ზრე იყო, — აშკარად დასცინოდა
 ბუზეს და ლანძღავდა, არასდროს
 არ მსჯელობ ისე, როგორც საჭი-
 როათ. ყველას აჯობებს მეტის-მე-
 ტი ჯაფით არ დავასუსტოთ ჯა-
 რით — ამოძდა ის, — ყველანი მიფა-
 დგეთ ციხეს, მალე ავიღოთ ის და
 დავასწროთ გარედან მომავალ დამ-
 ხმარე ჯაროს; თუ საჭიროა, ზო-
 გიერთები გაეგზავნოთ ამათ წი-
 ნაალმდევ, რათა დავაგვიანებოთ
 იერიშის მოტანათ. ბუზეს გეგმა
 ვაცილებით უკეთესი იყო; საქმის
 ვითარებასაც შევეფერებოდა, საუკე-
 თესოდაც ვთანხმებოდა ლაშქრო-
 ბის წესს და ნაკლები ხიფათით
 ავითარებდა მოქმედებას. მაგრამ,
 ვინაიდან, როგორც ჩანდა, მთელი
 ჯარი იყო მველელობის მონაწილე,
 რადგან ის იმ სისხლისმსმელებთან
 იყო და მათ ფეხის ხმას მოჰყე-
 ბოდა, ვაიმარჯვა უფრო ცუდმა
 და მიზანშეუწონელმა აზრმა, რომ-
 მელსაც მაშინვე უნდა მოჰყოლოდა
 სათანადო სასჯელი. მუხიარისიდან
 მომავალთა წინაალმდევ გაგზავნეს
 ცხენოსნები, არა უმეტეს ექვსასი
 კაცისა. მათ წინამძღოლობდნენ და-
 ბრაგეზა¹ და უსიგარდე, ორივე —
 წარმოშობით ბარბაროსები, ხოლო

¹) დაბრაგეზას იხსენიებს აგათია ქვემოთაც III 21, სადაც მას უწო-
 ლებს Ἀντῆς ἄντης, გ. ი. სლავს (Доброгость) [?]: ЖМНПр. 1890 годъ, гл. 368).

βαλόντες εὐθύς ἔργου εἶχοντο. τὰς τε γὰρ μηχανὰς ἐκίχον καὶ τῶν πυλῶν ἀπεπειρώοντο καὶ ἀμφικυκλώσαντες τῷ πλήθει τὸν περίβολον πάντοθεν ἐσηκόντιζον. οἱ δὲ Πέρσαι, ἀλλὰ γὰρ καὶ οὗτοι ἀνὰ τὰς ἐπάλξεις διαθέοντες ὡς οἷόν τε ἦν ἐκ τῶν παρόντων ἠμύνοντο, βέλῃ τε ἀφιέντες συχὰ τὰ ἔκτοσθεν φυλαττόμενοι. ἰθὺνας γὰρ τινας καὶ ἀπλοῖδας ἐκ τοῦ μετώρου κρημάσαντες ταύτη τὰς βολὰς ἀθευεστέρας ἀπέτελουν, ἐν τοῖσδε πρότερον περιειργόμενα, σπυροῦ τε πολλῆ καὶ προθυμῆ κατ' ἀλλήλων διεμάχοντο. καὶ εἶχασεν ἄν τις κρατάρξει μᾶλλον ἢ πολιορκία τὸ χρεῖμα. τοσαύτη ἄρα ἦν ἐκατέρωθεν ἡ ταρραχὴ καὶ ἡ τῶν ἔργων ἐπίθειξις, τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς σφῶν σωτηρίας ἀγωνιζομένων, ὡς οὐ μετρίου περισταντος κινδύνου, τοῖς δὲ καὶ μάλα αἰσχροῦν εἶναι δοκοῦν ἀπαξ ἐπαλθεῖσθαι ἀπράκτους ἐπιπνέειν καὶ πῆ σὺχι παραστήσασθαι τὸ ἐπιτείχισμα καὶ ἀπαλλάξαι τὴν Ἀρχαιοπόλιν γειτονήματος πολέμου.

Οἱ δὲ ἄλλοι Πέρσαι ἐς τρισχίλους ἰσχυτέρους μαχίμους ξυνεπαρμένους, ἄραυτες ἐκ τε Κοτασίῳ καὶ Μουχειρισίδος, ἐχώρουν ἐπὶ τὴν Ὀνόγουριν. κορευομένοις δὲ αὐτοῖς ἐκμελέστερον καὶ οὐδὲν ἢ τὸν πολέμιον διαπονομένοις, ἐσ-

հումալուրի րաճմեծին քետալրքեծի, Լանահիքեքեծի յի ստրատեգոսքեծտան քրտաղ ցիեքս քցնեն Լա մաճինքք Յեղլեգքն Տախքն. ոճատ աամոճրաքն մանքանքեծի Լա Տլաղքն ցիեքն քարքեծն աղքեծ, ցարն Յեմոքրտքն Յլլաղքն Լա քոքքլլի մքրիղան Լա Միքն. Տնարնքլքեծի ցաիոքանքեքն ցիեքն քեծիղանքեծք Լա, րանքնքնաղա ք Յեքնաճքեքլլի ոքո, ոքաղքն տաքն Յեքննիղ քիրոքեքքք: քՅիր-նՅիրաղա ք Յեքնքն մքրն ոքրքն Լա ցարքնաղա ք ցիեքն. Յեքնքն րաղա ք քիղոքեծի Լա քնաճոսնքնաքեքեծի ցաղքնաղքն Լա աքիտ ոքրքեքն ճաղն աստքեքքն, րոքքեքք քնա ճննաղքնքն քոլլիղա. րորքք մքրիտ քեքաղ ցլլաղքնքն Լա մքնքաղքն քեքոլլաղքն. Լա քն Մքրոք քեքոլլան քքաղքա, քիղքք ալքան. ասքտի ոքո րորքք մքրիտ աղքլքքեք Լա Տաքննանոքն Լա մքքիքքքք: քրտնի քեքոլլաղքն Տաքնաքի Տոքոքքլլի ցաղանահիքնաղ Լա արա մքրքրքաղքն քիտաճոս միսքքքաղքն, մքրքքն յի — Մքրոք քնոքք. րոք րոքքքնոլաճ — րանքն մոքիղքն, Մքքքքաղ րոքքր ցաքրքնքքքքքքքքնքն ոք, րոք արոք քն քնքքքքաղքոտ Լա արոք արքքոքոլլի ցանքտաքնքքքքքքքնաճ քրոն մքքոքքոլլանքնաղքն.

III 7. Լանահիքեքն Տնարնքլքեք յի, — Լանաղքքքքքքքք Լա մի աոսն քալք, մաքալք քքնոսանի, — Լանահիքնք Լա քոքանիսն Լա մքքիրոքնաղքն ցաճոսքնքն րոքքքրոքնաղքն. ոքնի Տաքնաղքն Մքրաղքաղքն մոլլիղքն, քրքլլաղքն ար քքո-

πίπτουσιν ἀθρόον οἱ ἀμφὶ τὸν Δα-
βραγέζαν καὶ Οὐσίγαρδον, καὶ τῷ
αἰφνιῶ ὡς αὐτοὺς καταπλήξαντες
εὐθύς ἐς φυγὴν ἐτρέψαν. τούτου δὲ
ἀπηγγελημένου τοῖς πολιορκουσι
Ῥωμαῖσι, αὐτίκα οἴγε θαρραλεώ-
τερον ἐπιφερόμενοι τὰ τε παρα-
πετάσματα ἐκεῖνα καθείλκον καὶ
ξυν ἀκοσμίχ πολλοχρῶ τοῦ τείχους
διεσκαδάννυντο, ὡς ῥαβδίως τὸ λοι-
πὸν τὰ τῆδε ἅπαντα διαρπασύμε-
νοι, ἅτε δὴ τῶν ξέσθεν θυσμε-
νῶν περφυγῶτων καὶ εὐδενὸς ἐπι-
ἐνοχλήσοιτο. ἀλλ' ἐκεῖνοι τάχι-
στα καταφθάνοντες ὡς οὐχ ἅπας
αὐτοῖς ὁ τῶν Ῥωμαίων ἐπῆλθεν
στρατός, ἤπερ τὴν ἀρχὴν ψήθη-
σαν, ὀλίγοι δὲ σφόδρα καὶ ὄσοι
κατάσχοποι μᾶλλον ἢ πολεμισταὶ
ἀξιόχρεοι νομιεθῆνα·, ἐπιστρέ-
φουσιν ἐξαπινάτως ἐπ' αὐτοὺς
ἀλαλάζοντες. οἱ δὲ τὴν μεταβο-
λὴν οὐκ ἐνεγκόντες ἐς παλίωξιν
μετεχώρουν καὶ πολλῆ ἔφευγον
ξυν ταχυτήτι. εἶπαντο δὲ αὐτοῖς
ὡς πληθυσίατα καὶ οἱ Πέρσαι
διώκοντες, ὥστε ἀμέλει ξυννεχ-
θῆναι, τῶν μὲν ἐλεῖν, τῶν δὲ
ἀποδιδράσκειν, ἐπειγομένων, ἀμ-
φω τοὺς τέ φεύγοντας ἅμα κα-
τὰς ἐς τὴν διώξιν ἐγκειμένους περὶ
τὰ ἄλλα τῶν Ῥωμαίων στρατεύ-
ματα μιγάδην ἰκέσθαι. θορόβου
δὲ πολλοῦ, ὡς τὸ εἰκός, ἀναστάν-
τες, ἅπαν δὴ τὸ κληθὸς, περι-
φρονήσαντες τὴν πολιορκίαν καὶ
τὴν ὄσον εὐπω ἐπισθεῖσαν ἔσε-
σθαι πρόβησιν τοῦ φρουρίου, καὶ

ნათ, თუ მტერი შეხვდებოდა, მა-
გრამ უცბად დაბრავებს და უს-
გარდეს რაზმებს წააწყდენ, რო-
მაელებმაც ისინი მოულოდნელად
დაათორაქეს და მაშინვე გააქ-
ციეს. ეს რომ გაიგეს ონოგერისის
აღყის შემომრტყმელმა რომაელებ-
მა, მაშინვე ეძგერნენ ციხის უფრო
გაბედულად, ჩამოგლიჯეს კედლებ-
ზე საფარად გადმოკიდებული ტი-
ლოები და არეულ-დარეულად გაი-
თანტნენ ზღუდის სხვადასხვა ად-
გილას იმ ანგარიშით, რომ, რად-
გან ციხის გარეთ მყოფი მტერი
ოტებული იყო და, მაშასადამე,
ხელისშემშლელი აღარავინ ჩანდა,
ისინი სულ მალე მოარბევდენ იქა-
ურობას. მაგრამ ციხეში მყოფი
სპარსელები მალე მიხედენ, რომ
რომაელთა მთელი ჯარი კი არ
წამოსულყო მათ წინააღმდეგ,
როგორც მათ თავში ეგონათ,
არამედ მხოლოდ მცირე ნიწილი,
ისინიც მხვერავები უფრო ეგო-
ნებოდა ადამიანს, ვიდრე მეო-
მრები. ამიტომ ისინი ერთბაშად
მოტრიალდენ და ყვირილითა და
აურზაურით შეუტყეს რომაელებს.
ამათაც საქმის ასეთ შეტრიალებას
ვერ გუძღეს, ზურგი უჩვენეს და
დიდის სისწრაფით გამოიქცენ.
სპარსელები დაედევნენ მათ, და-
ლიან ახლოსაც მისდევდენ და თი-
თქმის ისე მოხდა, რომ,—ერთნი
რომ ისწრაფოდენ დაქერას, ხოლო
მეორენი გაქცევას,—ორიენი, რო-
გორც ოტებულნი ისე დამდევნე-
ბელნი, ერთმანეთში არეულნი, რო-

δη ξὺν τοῖς στρατηγοῖς ἀπιόντες
 ᾤχοντο, εὐτε διαγνώνα: ἀναμεί-
 ναντες ὅ τι ποτέ ἐστὶ τὸ γεγενη-
 μένον ἢ ὁπίσσι: ὄντες αὐτοὶ εἶτα
 ὑφ' ὄσων ἐλαύνονται, ἀλλ' ἤθεσαν
 εὐτω δρ:μαῖσι καὶ διαστράττοντο,
 καθάπερ πανκινὸν θείματος ἐμπε-
 σόντος. οἱ δὲ Πέρσαι: κατὰ τὸ
 μᾶλλον θαρρήσαντες πλέον ἐβίω-
 κον. ἐπεὶ καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ,
 ἐθεῶντο γὰρ τὰ πιεζόμενα, ἐκ-
 βάντες ἀθρόον ἀνεμίγνυντο τοῖς
 ἄλλοις, ὁμόσε τε τὸ λοιπὸν ἐπι-
 πόμενοι λαμπροτέρην τὴν φυγὴν
 τῶν ἐναντίων εἰργάσαντο. καὶ
 ὄσων μὲν ἱππικὸν τῶν Ἰωμαίων,
 ῥαδίως ἐκείνοι ἐξω βελῶν ἐπεκο-
 μίσθησαν, ὀκύτατα διαθέοντες.
 τὸν δὲ πεζὸν ὀμίλου πολλοὶ ἀπε-
 κτείνοντο πιεζόμενοι τῇ γεφύρῃ
 τοῦ Καθαροῦ λεγομένου ποταμοῦ,
 ὅτ' ἤς ἐδει πάντως πορεύεσθαι.
 ἐνταῦθα γὰρ διὰ τὴν στενότητα
 πολλοὶ ἀμα περαιουῦσθαι οὐχ οἶσσι
 τε ὄντες ὠμίζοντο ἀλλήλους καὶ
 ἀντεώθουν. καὶ οἱ μὲν αὐτῶν
 ἐς τὰ τοῦ ποταμοῦ ἐξέπιπτον ῥεί-
 θρα, οἱ δὲ ἀνελιττόμενοι ἐς τὰ
 ὀπίσω καὶ ὑπονοστούντες ὑπὸ τὰς
 τῶν πολεμίων ἐγίγνοντο χεῖρας.
 καὶ ἦν ἀπανταχοῦ κάκιστα κα-
 κίστοις ἀνακεκραμένα. ἴσως δὲ
 ἂν ἀπαντες ἐν τῷ τότε πανωλεθ-
 ρίῳ διεφθάρησαν, εἰ μὴ Βούζης
 ὁ στρατηγός, βιόωντων γε αὐτῶν
 καὶ ὀλοφυρομένων, ξυναῖς τὸ μέ-

მაელთა დანარჩენი ჯარების აღ-
 გილას აღმოჩნდნენ. ცხადია, ატყდა
 საშინელი ხმაური; ჯარს ალყაც
 გადავარდა ფიქრიდან და ისიც,
 რომ იმელი ჰქონდა — საცაა ციხეს
 ავიღებო, — და სტრატეგოსებთან
 ერთად უკუიქცა; არც იმისთვის
 შეჩერდა ის, რომ გაერკვია, თუ
 რა მოხდა, ან რამდენნი არიან
 თვითონ, რამდენი არის მოწინა-
 აღმდეგე. ისეთი სირბილით გარ-
 ბოდნ ისინი და ისე აფორიაქე-
 ბულნი, როგორც საზარელი ში-
 შით შეპყრობილნი. სპარსელებსაც
 მეტი სითამამე მიეცათ და უფრო
 მეტად დაედევნენ. როდესაც ცი-
 ხეში რაჩიჩიჩი სპარსელები გამო-
 ვიდნ (ესენიც ხომ ხელადენ, რაც
 ხლებოდა) და უცბად შეუერთდნ
 დანარჩენებს, ისინიც დაედევნენ
 რასაკვირველია რომაელებს და მა-
 თი ოტება კიდევ უფრო ვააც-
 ხოველეს. რომაელთა ცხენოსნები
 ყველანი უკუქცეულ იქმნენ ისე,
 რომ სპარსელებს ისრების გასრო-
 ლაც არ დასჭირებიათ: იმათ მოჰ-
 კურცხლეს რაც ძალა ჰქონდათ; რაც
 შეეხება ქვეითა ჯარს, მრავალნი
 მომწყვედილ იქმნენ ეგრეთწოდე-
 ბული კათარის წყლის¹ ხიდზე და
 მოკლულ იქმნენ (ამ ხიდზე გავლა,
 საერთოდ, აუცილებელი იყო). რად-
 გან ეს ხიდი ვიწრო იყო, ერთ-
 ბაშად ბევრს გადასვლა არ შეეძ-
 ლო და ერთი მეორეს ეჯახებო-
 დნ; ამის გამო ზოგიერთი მათგა-

¹) მდინარე კათარის (Καθαροῦ ποταμοῦ) * შესახებ იხ. ქვეით, გვ. 60 შენიშვნა.

γεθος τον κινδυνου, επιστρέψας
 ἄμα τῆ εἰκείᾳ θανάμει καὶ ἀντι-
 ταξάμενος τὰς βαρβάρους ἀνέ-
 κοψεν ἡρέμα τὴν δῖωξιν, ἕως ἐκεί-
 νοι τὴν γέφυραν διαβάντες ἐν τῇ
 ἀσφαλῆι μόλις ἐγέν. νιο, ἥπερ καὶ
 οἱ ἄλλοι ἅπαντες. ἐν μὲν γάρ τῷ
 προτέρῳ στρατοπέδῳ ὁ δὴ ἀγγισ
 Ἀρχαιοπόλεω; ἐπεπιήγντο, εὐδ-
 εῖ; ὅστις αὐτῶν ἐπληγήε. παρῆδρα-
 μόντες δὲ τ. ἴστο ὑπὸ τοῦ δέους, καὶ
 ἅπαντα ἑνόστα ἐπήγνοντο ἐδώδιμά
 τε καὶ ἄλλως ἀναγκαῖα καὶ τίμια
 ἐνταυθια καταλελειπότες καὶ ἐν
 τοῖ; ἐνδοτέρω χωρίσις ἀποσεσασμέ-
 νοι, οὐ μόνον εὐκλεᾶ καὶ ἀγέρωχον,
 μᾶλλον μὲν οὖν καὶ κερδαλέαν τὴν
 νίκηγν τὴς πολεμείας παρέσχοντο.

დანარჩენები. წინანდელს ბიანკში, რომელიც არქეოპოლისის მახლო-
 ბლად იყო გაშლილი, მათგან აღარავინ დაბრუნებულა: შეშინებულე-
 მა მას გვერდი აუარეს და, რაც კი თან წამოიღოთ საჭმელი და, საერ-
 თოდ, სურსათი და ძვირფასეულობა, ყველაფერი იქ დასტოვეს, თვი-
 თონ კი შიდა სოფლებში უშველეს თავს, და მტერს მოაპოვებინეს არა
 მარტო ბრწყინვალე და საამაყო არამედ, შემოსავლიანი გამარჯვე-
 ბაც¹.

ნი მდინარის ტალღებში ჩავარდა, ზოგი კიდევ ხიდიდან გამოდენეს და უკან რომ გაბრუნდენ, მტერს ჩაუვარდენ ხელში. ამრიგად, ყოველი მხრით უბედურება უბედურებას ემატებოდა და, იქნება, ყველანი დაღუპულიყვენ ამ საერთო ორომტრიალში, რომ სტრატეგოს ბუხეს—მისიანები რომ ყვიროდენ და ვაგლახობდენ—არ გაეთვალისწინებინა ბიფათის მთელი სიმძიმე, არ გაბრუნებულყო თავისი რაზმით და არ შემოძოდა ბარბაროსებს, რათა ცოტათი შეენელებინა დენვა, ვიდრე რომაელები ხიდზე არ გადავიდოდენ და ერთგვარ უშიშარ მღვომარეობაში არ აღმოჩნდებოდენ, როგორც ყველა დანარჩენები.

¹) თხოგურისხის ადგილმდებარეობის შესახებ ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია აზრი, რომ ის ქართულ „უნაგირას“ უდრის (Brosset, Additions 90, 101—102), აგათიას მიერ მოცემული აღწერილობის შედარება ვახუშტის ცნობებთან და დღევანდელი მარტვილისა და ბონის რაიონთა სახლვარზე აღმართულ უნაგირას მთის გეოგრაფიულ მდებარეობასთან ადასტურებს ამ აზრს. —აგათიას მიხედვით, მწმ წყლის სპარსელებს უკირავთ ლაზეთი ვიდრე ცხენისწყლამდე, და ბიზანტიელები ლაზებთან ერთად გამაგრებულნი არიან ცხენისწყლის დასავლეთით (იხ. ზემოთ შენიშვნა გვ. 38—41). ცხენისწყლის მოსახლვრე სასიმაგრო პუნქტების აღბისათვის იბრძვიან მოპირდაპირე მხარეები: ბიზანტიელები გამაგრებულნი არიან ცხენისწყლისა და რიონის ხერთვისთან (ტელეფისი) ხლო სპარსელებს მოუხერხებიათ უკვე წინათ (მწმ წყლს) დასავლეთი ლაზეთის აღმოსავლეთი სახლვრის ჩრდილო ნაწილში სასიმაგრო პუნქტის, ონოგურისისი, აგება და იქ რაზმის ჩაყენება; როდესაც მერმეოვმ ტელეფისიდან წესლისკენ გააქცია ბიზანტიელ-ლაზთა ჯარი, ის არც დაეღვება მათ, არც ტელეფისისა და იქაური ძნელსავალი ადგილისაკენ გაბრუნება... მიიჩნია მიზანშეწონილად (იქ-

Ὅδοι γὰρ ἀνδρῶν ἔρημα τὰ
 ἐκείνη πεδία εὐρόντες; δὲ λυσάν
 τε τὸ χαράκιωμα καὶ ἅπαντα τὰ
 ἐν τὸς ληξάμενοι οὕτω δὴ γεγη-
 θήσῃς ἐπανήλθον ἐς τὰ οὐκ αἰετα
 καὶ τῆς προτέρας ἀμύξας χάρσας
 ἐκράτ:σν. καί τῃ πῶς οὐ λίσιν

III 8. სპარსელებმა, აქუერი და-
 ბლობები კაცთაგან დაცალიერე-
 ბული რომ იპოვეს, მოშალეს აქ
 სასიმაგრო ხანდაკი, დაიტაცეს
 რაც კი იქ იყო, და ასე ნასიამო-
 ვნები გაბრუნდენ შინისაკენ და
 კვლავ წინანდელ მიწა-წყალს დაე-

მთო გვ. 89); მან შესძლო ჯარის გადაყვანა ფაზისზე და გაემართა ონოგურისის
 ციხისაკენ «რომელიც მას წინათ გაეზადა არქეოპოლისის მიდამოებში რო-
 მაელთა წინააღმდეგ საჭირო სასიმაგრო საფარადა» (ზემოთ გვ. 40), კიდევ უფრო
 გამაგრდა ეს ციხე და კვლავ ქუთაისსა და მუჟიჩისში გაბრუნდა. ეს ონოგურისის
 ციხე იხეთ ადგილას მდებარეობს, რომ იქ მოწინააღმდეგის გამაგრება საფრთხეში
 აგდებს არქეოპოლისს: აკი აგათია ამბობს 554 წლის ონოგურისის ბრძოლის აღ-
 წერაში: ბიზანტიელებს «რცხვენოდათ — რაზან მოვიდენ, უშუდეგოდ როგორ გაბრუ-
 ნებულიყვენ ისე, რომ არც ეს ციხე (ონოგურისი) აეღოთ და არც არქეოპოლისი
 განეთავისუფლებინათ მტრის მე ობლობისაგანო» (ზემოთ გვ. 55; შდ. აგრეთვე ქვე-
 მოთ Agath. IV, 9 ბიზანტიელი სარდლების, რუსტიკეს და იოანეს, სიტყვები:
 «სპარსელებს ეჭირათ ონოგურისის ციხე, ჩამოაღლეჯილი მათ მიერ არქეოპოლისის
 მიდამოებდნან»). როდესაც ონოგურისში მყოფი სპარსელთა დასახმარებლად და-
 მხარე ძალები იგზავნება, ისინი ქუთაისიდან და მუხიჩისიდან მოდიან ონოგური-
 სისაკენ (ზემოთ გვ. 5). აქედან ცხადია, რომ ონოგურისი მოთავსებულია არქეოპო-
 ლისსა და ქუთაისს შუა და მისი დაკარგვა ბიზანტიელებისათვის მოასწავებს მათ
 აწინდელ სამფლობელოში (ცხენისწყლის დასააღეთით) მტრის შემოჭვებას, ხოლო
 სპარსელებისათვის მისი შენარჩუნება ნიშნავს მოწინააღმდეგის ზონაში ფეხის მო-
 კიდებას, ე. ი. ის მდებარეობს ლახეთის ამ ორი (ბიზანტიურისა და სპარსულის)
 ნაწილის სახელარზე, ცხენისწყალთან (გაკიხსენოთ ვახუშტის მიერ მოცემული
 დეფინიცია: «სიგარძე იმერეთის არს — ლიხის მთის თხემი დამ უნაგო-
 რამდე ძველად და აწ ქართლის სახლერი დამ ცხენის-
 წყლამდე»: გეოგრაფია, მ. ჯანაშვილის გამ. 260). ამიტომაც არის, რომ 554
 წელს ბიზანტიელების საომარი ოპერაციების გეგმაში პირველ რიგში დგას ონო-
 გურისში ჩამჯდარი სპარსელთა წინააღმდეგ დაშტრობა.

ბიზანტიელები დამარცხდენ ონოგურისის ბრძოლაში და სამარცხვინოდ გაიქ-
 ცენ დასავლეთ ლახეთის შიდა სოფლებში. ისინი თავტუდმოაღლეჯილი გარბოდენ,
 ერთმანეთს აღარ აცლიდენ და ამ ორომტრიალში კიდევ უფრო მეტად ხარალდე-
 ბოდენ. იმათ მოუხდეთ ერთ მდინარეზე გადასვლა, რომელსაც აგათია კათარის
 წყალს (Καθαρίας πηγάς) უწოდებს. ვინაიდან ბიზანტიელები ონოგურისიდან არ-
 ქეოპოლისის მიმართულებით გაიქცენ (თუმცა არქეოპოლისის ბანაკში არ დაბრუ-
 ნებულან, მას გვერდი აუარეს), და, როგორც ჩანს, ნესოსის ბანაკისაკენ მიეჭურე-
 ბოდენ, ეს მდინარე შეიძლება იყოს მხოლოდ აბაშა. საგულისხმოა ის გარემოება,
 რომ მდ. აბაშის ხეობაში, დღევანდელ აბაშის რაიონში, დღესაც არსებობს ერთი
 სოფელი, რომელსაც კადარჯი ეწოდება* (ბროსე Add. 97 ფიქრობს, რომ ბერ-
 ძული Καθαρίας-ის ანარკელს უნდა წარმოადგენდეს სოფ. კოდორის სახელწოდება;
 ეს სოფელი კი რიონის ნაპირას მდებარეობს, იმავე აბაშის რაიონში). გარდა ამისა

ἀρετῆλον ἄ; θεῖον τι μῆτι;α τιν ἀ-
 σοῖου αἵματος ἔκατ; τὰ Ῥωμαίων ἔ-
 φηλε πλῆσῃ, οἱ ἔβ; ἰαλεσχαντὸ τε τὰ
 χεῖριστ;α καὶ ὄντες οἱ μείων ἢ
 πέντε μ;αχίμων ἀνδρῶν μ;α;χίδες
 ὑπὸ τρισχίλων Περσῶν ἀγενοῦς;
 οὐτω πεφύγασ;ι, πλείστοι; ῥσσο;

პატრონენ. განა ნათელზე ნათე-
 ლი არაა, რომ ღმერთის რისხვამ
 გაანადღურა, უსამართლოდ დაღ-
 ვნირი სისხლის გამო, ჯარი რომა-
 ელებსა, რომლებმაც გეგმებიდან
 უცუდესი ამოიჩიეს, და, იმ დროს
 როდესაც იმათ ჰყავდათ არა ნა-

არ შეიძლება ყურადღება არ მივაქციოთ ვახუშტის სიტყვებს (გეოგრაფია, შ. ჯა-
 ნაშვილის გამ. 296): «დასავლეთით დის მდინარე აბაში, პირველ სხვის სა-
 ხელით წოდებულთ; მასსადაამე, მდ. აბაშის სახელწოდება წინათ სხვა ყო-
 ფილა და, იწებ, ბერძნული Καμαρι; მდ. აბაშის ამ ძველ სახელწოდებასთან იყოს
 დაკავშირებული.

ამრიგად, აგათიას *Οσσησας*-ის ციხე მდებარეობდა დასავლეთ და აღმოსავ-
 ლეთ ლახეთის საზღვარზე, ამავე სახელწოდების (უნაგრას) მთაზე, რომლის ერთ-
 ერთ კალთაზე არქეოპოლისი-ნოქალაქეკია მოთა;სებული. ცხადია, ამ მიდამოებში
 საომარი ოპერაციები და თუდაცვა-შეტევეთი მოქმედებანი პირველად 554 წელს
 არ დაწყებულა. ორმოციანი წლებიდან დაწყებული არქეოპოლისთან და არქეო-
 პოლისის გარშემო ბრძოლა იყო ბიზანტია—სპარსეთის ომის ერთ-ერთი ძირითა-
 დი მომენტთაგანი: როგორც პროკოპი კესარიელის თხზულებიდან ჩანს, როდეს-
 ცი სპარსელები არქეოპოლისთან და, საზოგადოდ, ლახეთის ამ დასავლეთ ნახე-
 ვარში მარცხდებიან, ისინი ცხენისწყლის აღმოსავლეთით აწყობენ სიმაგრეებს. და
 აქ ბუნებრივად ისმება კითხვა: ნუ თუ ამდროინდელ ბიზანტიურ ლახეთში მი-
 სასუდელი პუნქტი *Οσσησας*-ი, ცხენისწყლის ნაპირას, პირველად 553—554 წელს
 აღმოაჩინეს სპარსელებმა და, როდესაც ისინი წინა წლებში მუბირისსა და ქუ-
 თაისში იყვნენ გამაგრებულნი და სკანდა-შორაპანი აღადგინეს, მათ წინაშე არ
 დასახულა გეგმა ლახეთის ამ აღმოსავლეთ ნაწილიდან დასავლეთში გადასასუდ-
 ელი პუნქტი მოემარაგებინათ მუბირის-ქუთაისის ჩრდილო-დასავლეთით, ე. ი. უნა-
 გირას მთით? რომ ეს პუნქტი, *Οσσησας*-ი, პირველად 553—554 წლებში არაა
 შექმნილი სპარსელების მიერ, ამას მოწმობს თვით აგათიაც; როდესაც 553 წლის
 ტელეფისის ბრძოლის ამბავს ვაღმოგვეცხს, ის ამბობს: ონოვტრისის ციხეში,
 რომელაც მას (მერმეროს) წინათ გაეხადა არქეოპოლისის მიდამებში რომაელ-
 თა წინააღმდეგ საჭირო სასიმაგრო საფარად, ჩაყენებული იყვნენ სპარსელებიოა
 (იხ. ზემოთ გვ. 40). გარდა ამისა იმავე აგათიას სიტყვებიდან ჩანს, რომ აქ ციხე
 ყოფილა წინათაც და იგი ლაზ ბიზანტიელებს ჰყუთუნებია, მაგრამ ბიზანტიელი
 სარდლების უფუნურებისა და დაუდგრობის წყალობით ის სპარსელებს ჩაეარდნია
 ხელში (იხ. ზემოთ, გვ. 49). და თუ ონოვტრისის ციხე 553 წლის წინათ იყო
 გამოყენებული სპარსელების მიერ, როგორც საიერიშო დასაცრდენი დასავლეთ ლა-
 ხეთის წინააღმდეგ, ამის შესახებ არ შეიძლება არ იცოდეს პროკოპი კესარიელმა,
 ე. ი. თუ ეს ამბავი აგათიამ იცის, ეს ამოღებული აქვს პროკოპის თხზულებიდან.

ებლა, რომ დაუკვირდეთ პროკოპის მონათხრობს, იქ შემდეგს ამოვიკით-
 ხავთ. 551 წელს, არქეოპოლისთან დამარცხების შემდეგ, სპარსელები მუბირისსა და
 ქუთაისში გამაგრდნ, ქუთაისის ციხეში დაისადგურეს და აქედან შეუდგნ იმის
 ცდას, რომ ხელში ჩაეგდათ ერთი ციხე, რომელიც, პროკოპის სიტყვით, ქუთა-

ἐπιβεβλήκατε; πλὴν ἀλλ' αὐτοί: ლებ ორმოცდაათი ათასი კარგი
 γε οἱ τῆς μακροίας; ἐργάται: εὐχ მებრძოლისა, აგრე ნძრახად ვაეკ-
 ἔ; μακρὰν τῆν τελευτή. τῶν ἀ. ἔ- ცენ სამ ათას სპარსელს და ძა-
 πλῆστον δίκην, ἵς προήντες ἀφῆ- ლიან ბევრი მეომარიც დაჰკარგეს?
 γῆσθμεθ (HGM II, 242-249, 7). მაგრამ თვით ბოროტოქმედების
 ჩამდენთაც სულ მალე ეწიათ უმაღლესი სასჯელი, რის შესახებაც
 ქვემოთ მოგახსენებთ.

ისის „მახლობლად“ იყო. ამ ციხეს იცავდნენ ლახები და ბიზანტიელები. ერთი
 ადგილობრივი მცხოვრების ვამცემლობის წყალობით სპარსელებმა ეს ციხე ზღვით
 იგდეს. მერმეროვმ ჩააყენა აქ ჯარი და გაბრუნდა მოზირისსა და ქუთაისში. ამ
 ციხის დაპყრობით სპარსელები არა თუ ლახიკის ერთი ნაწილის (მოზირისიდან
 იბერიამდე) ბატონ-პატრონი შეიკმუნენ, არამედ ლეჩხუმისა და სვანეთისაც, ვინაი-
 დან ეს ციხე იცავდა გზას ამ ქვეყნებისკენ. ამ ციხეს პროკოპი უწოდებს უქიშე-
 რიონს (იხ. გეორგიკა II, 164-165, 169-173). თავის დროზე, უქიმერიონის
 ადგილმდებარეობის საკითხის რყევასა, ჩვენ შივედით იმ დასკვნამდე, რომ შემ-
 ედარია ის ახრი, თითქოს უქიმერიონი იყოს ქუთაისის ციხე, არტიელის გორა,
 რომ ქუთაისი და უქიმერიონი სხვადასხვა პუნქტებშია და რომ უქიმერიონი ქუ-
 თაისის ჩრდილოეთით მდებარეობდა ლეჩხუმისა და სვანეთისაკენ მიმავალ გზაზე.
 ეზლა, ონოფრიისის შესახებ მოცემული ცნობების შედარება უქიმერიონის შესახებ
 მოცემულ ცნობებთან აუცილებელს ბღის დაისვას საკითხი: პროკოპის „უქიმერი-
 ონი“ და აგათიას „ონოფრიისი“ ხომ არ მდებარეობენ ერთსა და იმავე სექტორში?
 ამის დაშვებას მოითხოვს შემდეგ მოსახრებები:

ა) როგორც პროკოპი, ისე აგათია ამ პუნქტს ჰგულისხმობენ ლახეთს არა
 იმ ნაწილში, რომელიც მთლიანად სპარსელებს უჭირავთ (ე. ი. აღმოსავლეთ ლა-
 ხეთში), არამედ მის გარეთ;

ბ) პროკოპის „უქიმერიონი“ ლეჩხუმისა და სვანეთის მისასვლელ გზაზეა.
 რაც შეეხება ონოფრიისს, სახლუარო სამეკრელოსა და ლეჩხუმს შორის ხომ სწო-
 რედ უნაგირას მიდამოებში გადიოდა. ვახუშტი ამბობს: „ხოლო ისტლეთიად და-
 ხი ცენტისწყლის კილისა ვიდრე გორდამდე არს: დასავლის მხარე—ოდიშისა და
 აღმოსავლეთის ვერძო—იმერეთისა, ხოლო გორდამდე ვიდრე კავკასამდე არს კეო-
 ბა ლეჩხუმისა (გეორგ. შიშ); დასახლარა ოდიშისა არს ცენტისწყალი და ხაზი
 ისტლეთამდე. მერ უ თაკურაა (ლეჩხუშა) და ოდიშს შორის მთა (ე. ი. უნაგირა)
 კავკასიდან ჩაპსული სამკრითა (იქვე 291);

გ) პროკოპი ზეჰად მნიშვნელოვან პუნქტად თვლის უქიმერიონს; აგათია
 სრულიად არ იხსენებს ამ სახელს.—ის კი წარმოუდგენელია, რომ აგათია ამ
 პუნქტს არ იცნობდეს, რადგან პროკოპის ის ძალად კარგად იცნობს და უზუდავ
 იყენებს. ამვე დროს პროკოპისეული უქიმერიონის როლს აცეთუნებს „ონოფრ-
 რისს“. მაშ.სადაც, აქ ჩვენ უნდა გქონდეს საქვე ერთსა და იმავე სასიმიგრო
 პუნქტთან, რომელსაც ხან ციხის (უქიშერიონის) საბეღლოდებით იხსენიებდენ
 ხან კი იმ მთის (უნაგირას) საბელწოდებით, სადაც ეს ციხე იყო აგებული.

**ლაზების თათბირი შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობის
შეხახვბ. აიეტისა და ფარტაზის სიტყვები.**

Ἰότε δὲ χειμῶνος ἐπιλαβιομένου ἀνά τὰ πολισίματα τε καὶ φρούρια ἅπας ὁ στρατὸς ἐσχεδόννυτο, ἤπερ ἐκάστη διαχειμάζειν ἐτέτακτο. ἐν τούτῳ δὲ τὰ τῶν Κόλχων πράγματα ἀμφιβολία γε ἦν τὰ μάλιστα καὶ τεταραγμένα. τοιγάρτοι καὶ ἄπνυτες οἱ ἐν τέλει διηπόρουν, τίνες ἂν γένωντο καὶ ὅπου τραπεύειν. καὶ σὺν ὑπὸ τινα φάραγγα τοῦ Καυκάσου ἀγείραντες ἐν ἀπορρήτῳ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔθνους, ὡς ἂν μὴ ἔκπυστα εἴη τοῖς Ῥωμαίοις τὰ μελετώμενα, βολίην προὔτιθεντο πόττερον ἐπὶ Πέρσας μεταχωρητέον ἢ μενετέα εἶναι παρὰ Ῥωμαίους. αὐτίκα δὲ πολλοὶ ἀπερρίπτοντ: λόγοι, οἱ μὲν ἐπὶ τάδε, οἱ δὲ ἐπὶ ἄτερα προκαλούμενοι. ἦν δὲ ἄκριτος ἡ βοή καὶ ταραχώδης, μήτε τοῦ λέγοντος ὅστις εἴη μήτε ὅ τι ποτὲ λέγοι διαγιγνωσκομένου σαφῶς. τότε δὴ σὺν οἱ δυνατώτατοι σιγὴν μὲν τοῖς πλήθεσιν ἔχειν παρεκλεύοντο, παρίεναι δὲ τὸν βουλόμενον ἐν κόμῳ καὶ τὸ πρακτέον διεξιέναι ὅστις ἂν εἶδῃς τε ἢ ἀνὴρ δὲ τις τῶν λογισμάτων, Αἰήτης ὄνομα, ἐδυσφῆρε: μᾶλλον τι ἀπάντων καὶ ἐχαλέπαινεν ἐπὶ τῷ ξυνεαχθέντι, ὧν μὲν καὶ ἄλλως μισορρώμιος καὶ τὰ Περσῶν ἀεὶ προσιέμενος, τότε δὲ καὶ πλέον τῆρ ἐμπροσώπω τῆς αἰτίας ἀποχρώμενος ἐξείρειν

ხანთარი რომ დადგა, მთელი ჯარი დანაწილებულ იქნა ქალაქებსა და ციხეებში და თითოეულ ნაწილს მიეჩინა მისი საზამთრო აღგილი. ამ დროს კოლხების მდგომარეობა შეტად უნუგეშოდ იყო შერყეული. ქვეყნის მმართველები ყველანი დამაფიქრებელ მდგომარეობაში იყვნენ, არ იცოდნენ რა ექნათ, რისთვის მიემართათ. და აი, კავკასიის ერთ ხეობაში შეყარეს დიდძალი ხალხი ჩუმად, რომ რომაელებს არ შეეტყობთ, რასაც აქ მოაგვარებდნენ, და დასვეს საკითხი — სპარსელების მხარეზე გადავიდეთ, თუ ისევ რომაელებთან დავრჩეთო. მაშინვე მრავალმა წარმოთქვა სიტყვა; ზოგი ერთ წინადადებას იძლეოდა, ზოგი კიდევ სხვას. იყო უთავბოლო და არეული ყვირილი; კაცი ნათლად ვერ გაარკვევდა ვერც იმას, თუ ვინ ლაპარაკობდა, ვერც იმას, თუ რას ამბობდა. მაშინ დიდებულებმა მოუწოდეს ხალხს სიწყნარე დაეცვათ ყოველი მსურველი, ვინც არ უნდა ყოფილიყო ის, წყნარად გამოსულიყო და ეთქვა თავისი წინადადება, როგორც შეეძლო. იყო წარჩინებულთა შორის ერთი, სახელად აიეტი; ის ყველაზე უფრო მძიმედ გრძნობდა მომხდარ ამბებს და სწუხდა; სხვათა შორის, რომაელთა მოძულე იყო და მუდამ სპარსელების მომხრე. მაშინ მან

ἐπειράτο τέρρα τοῦ προσίχοντος· τὸ γεγενημένον· καὶ οὐδὲ βουλῆς ἔφασκεν δεῖν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν, ἀλλ' εὐθύς ἐς τελευτάτων μηδισμὸν καταστῆναι. τῶν δὲ ἄλλων μὴ χρῆναι λεγόντων οὕτω δὴ τι ἔξαπίνης τὸν βίον ἔλιν μετασκευάσασθαι, πρὶν δὴ σχλαίτερον σφίσι βουλευομένοις τὸ λῶρον ἀναφανεῖν, ὃ δὲ ἀναστὰς ἔξιν ὄργῃ καὶ προπηθήσας ἐς μέσους ἔδη-μηγῶρει καθάπερ ἐν δημοκρατικῷ βουλευτηρίῳ. ἦν γὰρ καὶ λέγειν θεῖος πλέον ἢ κατὰ βραβείους· καὶ οἷος τοῖς νοήμασι ῥήτ-ρεύειν ῥύσεως δεξιότητι. καὶ τοῖσιν ἔλεξε τοιαῦτα.

ისარგებლა ამ ხელსაყრელი მიზეზით, შეეცადა გამოეყენებინა მომხდარი ამბავი და გადააქარბა კიდეც. აწინდელი მდგომარეობა საკამათო არ არისო—თქვა მან,—უბლავე საბოლოოდ უნდა გადავიღეთ სპარსელების მხარეზეო. როდესაც სივებმა უპასუხეს არ გემართებს ეგრე უცბად ცხოვრების გეზი შეცვალოთ, სანამ შედმიწვენიით არ მოვითათბირობთ, თუ რა იქნება უტერო უმჯობესიო, აიეტი აღელვებული წამოდგა, შუაში გავიდა და ოლაპარაკა ისე, როგორც სახალხო საბჭოში ლაპარაკობენ. ის მშვენივრად ლაპარაკობდა, უფრო უკეთ, ვიდრე ბარბაროსებს სჩვევიათ; მის აზრებს შეელოდა მისი ბუნებრივი მოქნილობაც. მან შემდეგი თქვა.

ავთიის სიტყვა

„Εἰ μὲν ἐν λόγοις ἡμᾶς καὶ βουλαῖς ἡδύκουν Ῥωμαῖοι, καλῶς ἐν καὶ ἡμεῖς τοῖς ἐμοίοις αὐτοὺς ἀμυνόμενοι διατελοῦμεν· νῦν δὲ πῶς ἀνεκτὸν τοῖς μὲν ἴδη τὰ πάντων δεῖνότητά δεδρακέναι, ἡμῖν δὲ τὸν τοῦ ἀντιδραξαι καιρὸν ἐς τὸ μέλλειν καὶ βουλεύεσθαι διαρρηθῆναι; οὐ γὰρ δὴ πάρεστι λέγειν ὡς πολέμοι μὲν οὕτω τοῖς ἔργοις ὄντες περῶρανται, εἰκασθεῖεν δὲ ἂν μόνον μελετῶσι· τοῦτο καὶ βουλομένοις, οὐδὲ τερμηρῶν τυχῶν ἐπιμνησθῆναι· δεῖσαι πρὸς ἔλεγχον δεξιὸν ἐπιβουλῆς λαλῶναι· ὅσως. ἀλλὰ Γουβᾶτης μὲν,

III 9. „რომაელები რომ სიტყვებითა და გეგმებით გვეპყრობოდენ უსამართლოდ, ჩვენც კარგს ვიზამდით, რომ მუდამ ამგვარივე საშუალებებით დაგვეცვა თავი; მაგრამ უბლა ნუ თუ მისაღებია, რომ, იმ დროს როდესაც ისინი ყველაფერში საშინლად გვექცევიან, სამაგიეროს გადახდის შემთხვევას ვკარგავთ იმაზე, რომ ვყოყმანობთ და ვთათბირობთ? ხომ არაეის შეუძლია იმის მტკიცება, თითქოს მტერი ბოროტ ქცევაში ჯერ არ იყოს შემჩნეული, და თითქოს მხოლოდ ექვემდებარებოდნენ, რომ ის ამგვარ აზრებსა და ზრახვებს ატა-

ὁ τηλικούτος οὕτω πως ἀθλίως ἠφάνισται ὡσπερ τις τῶν πολλῶν καὶ ἠελημένων. οἴχεται δὲ φροῦδον τὸ παλαιὸν τῶν Κόβλων ἀξίωμα καὶ τὸ λοιπὸν οὐ τὸν ἀρχειν ἐτέρων ἀνθεκτέον ἦμιν, ἀλλ' ἀγαπητὸν εἶπερ ἐξ ἡ τῶν πρῶτην ὑπηκόων μὴ σφῆδρα μειονεκτεῖσθαι. πῶς οὖν οὐ λίαν παρλόγον, εἰ περὶ τῶν οὗς ταῦτα κατεῖργασται καθεδούμεθα διασκοποῦντες, πρότερον αὐτοὺς ἐλθίστους ἢ φιλους; εἶναι κρινόμενοι; καίτοι γινώσκειν χρεῶν ὡς οὐδὲ μέχρι τούτων αὐτοῖς τὸ θράσος ἐστῆξει· ἀλλὰ καὶ μεθιέντων ἡμῶν τὸ ἐπίκλημα οἶδα εὐκ ἀφέξονται; καὶ ἡρεμοῦντας ἀδεέστερον λυμαιοῦνται. εἰσὶ κάρ ἀμέλει θαρραλέωτεροι πρὸς τοὺς ὑπέικοντας καὶ ὑπερφρονεῖν ἐθισμένοι τὸ θεραπεύον. ἔχουσι δὲ καὶ βασιλέα πανουργότατον καὶ τοῖς μεταβολαῖς τῶν ἀεὶ παρόντων ἠδόμενον· θῆεν δὴ καὶ τὰ τῆς μαιφονίας ἀθρόον θιγῆσται, τοῦ μὲν ἐμβριθῶς ἐγκλευσσάμενου, τῶν δὲ προθυμῶς ὑπηρετησάντων. καὶ πεπορθῆμεθα μνον. οὐκ ἔρῳ αὐτῶν οὕτε ἀδικήματος ἀρξάντες οὕτε τινὸς ἔχθους ξυμβάντες, ἀλλ' ὅποῖας πρότερον εἶχοντο ξυνηθείας, τῆς αὐτῆς ἔχεσθαι δοκοῦντες, πεπράχασιν ὁμῶς τὰ πάντων ἀνδρισώτατα, ὡσπερ αὐθαρῶν ἀναπληθιέντες ὁμότητος καὶ μανίας καὶ μίσους καὶ πάντων ἑμοῦ τῶν τοιῶνδε. ἀλλ' οὐ τὰ Περσῶν ἤθη

რებს; არც საბუთების მოგონებაა საქირო მისი, ვითომც დაფარული, ვერაგობის დასამტკიცებლად: საკმარისია განხილვით სახელოვანი გუბაზი, რომელიც ასე საცოდავად იქმნა მოსპობილი, თითქოს ის ჩვეულებრივი ადამიანი ყოფილიყოს. გაქრა კოლხთა ძველი ღირსება და ამიერიდან ველარ ველირსებით იმას, რომ სხვებს ვმბრძანებლობდეთ: ისიც უნდა ვიკმაროთ, თუ მივალწვეთ იმას, რომ ძალიან არ დაგვჩაგრონ იმათ, ვინც წინათ ჩვენი ქვეშევრდომი იყო. ნუ თუ უკიდურეს უგუნურებას არ წარმოადგენს ის, რომ იმათ შესახებ, ვინც ეს ჩაიღინა, ჩვენ ვზივართ და ვმსჯელობთ, მტრებად ჩავთვალეთ ისინი თუ მეგობრებად? უნდა ვიცოდეთ, რომ მათი თავებელობა ამაზე არ შეჩერდება: თუ ჩვენ ამ ბოროტმოქმედებას უყურადღებოდ დავტოვებთ, ისინი არ მოგვეშვებიან და, გულხელდაკრეფილნი რომ ვისხდებით, უფრო შეუპოვრად აგვდნიან ნამუსს. იმათ, ვინც ემორჩილება, ისინი, რა თქმა უნდა, უფრო თავხედურად ეპყრობიან და, ჩვეულებრივ, ქედმაღლურად უყურებენ მოსამსახურეებს. მეფეც გაიძვერა ჰყავთ, რომელსაც ყოველთვის უხარია ცხოვრების პირობების არეულობა: და ეს ბოროტმოქმედება რომ ასე ერთბაშად იქმნა სისრულეში მოყვანილი, ცხადია, იმის წყალობით, რომ მეფე მხურვალედ მოუწოდებდა ამას, ხოლო სხვებმა ეს გულმოდგინედ შეასრულეს. მართო ის ყო

τούδε, πολλοὺς γὰρ καὶ θεῖ. ἑλπίσας
 τε γὰρ οὐκ ἄν εἴς ἀρχῆς κτήσιναι
 βασιλεύματα στέργειν περιώνεται
 καὶ τὴν ἐργίην πρὸς τὸ ἀντίπαιον
 διατηροῦσιν ἕστ' ἂν ἀντίπαλον ἤ.
 ἰβουλόμεν μὲν εὖν τῇ Κολχικῇ
 πολιτείᾳ τὴν παλαιὰν θύναμιν
 προσγενέσθαι, ὡς μηδαμῶς αὐ-
 τὴν ξένος τινὸς καὶ ἐπὶ λυτῶς ἐπι-
 κ'υρίας προσθείσθαι, ἀλλ' εἶναι
 τοῖς πᾶσιν ἕς τε πόλεμον καὶ ἐς
 εἰρήνην αὐταρκεσιτάτην. εἴπει δὲ
 εἴτε χρόνου διαφορά, εἴτε τύχης
 ἐναντιώσεσιν εἴτε καὶ ἀμφοτέροις
 ἐχθροσθέντες ἐς τοῦτο ψυχόμεν ἀσ-
 θενείας ὡς ὑφ' ἑτέροις τετάχθη,
 κρᾶτιστον εἶναι προσχωρεῖν τ. ἑ.
 ἐμφορκεστέροις καὶ τὴν εὐνοίαν
 πρὸς τὸ οὐκ εἶον καὶ ἔνασκονδον ἐν
 τῷ ἀτρέπτῳ παρεχομένους. οὕτω δὲ
 καὶ περισσόμεθα τῶν ὡς ἀληθῶς
 πολεμίων, τῷ μῆτε παντάπασιν τὸ
 φθάσαν ἀτιμώρητον καταλειφθή-
 ναι καὶ τῶν μέλλοντος πέρι, ὅπως
 ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καίσεται, τὰ θέον-
 τα παρεσχευάσθαι. τὸ μὲν γὰρ
 ὑποκλον ἐκείνο τοῦ τρόπου καὶ
 βωμολόχον, ὃ περισσόμενοι μετὰ
 πρᾶσθητος ὁλοερῆς καὶ ἐμίλιας
 μεμηχανημένης τοῦς πιστεύοντας
 ἀδικόσιν, περιττὸν ἔσται καὶ ἀνό-
 νητον, καὶ ὅχι εἴξουσιν ὅπως αὐτῷ
 χρῆσανται καθ' ἑμῶν θεῖα τὸ ἀμι-
 κτον τῆς θυσμενείας καὶ περιφ-
 νῶς ἀπ κεκριμένον. εἰ δὲ καὶ πολε-
 μεῖν πειραθείσιν, ἀλλὰ πρὸς Λαζῶς
 ἀμικ καὶ Πέρσας παρκατατόμενοι,
 καὶ ταῦτα ἐν π λειμῆ γῆ, τὸ γ ὅν

არ არის, რომ მათ გავგანდგურეს
 თუმცა ჩვენ არც უსამართლობა
 ჩავვიდგინო და არც რაიმე მტრობა
 ყოფილა ჩვენ შორის, არამედ, რა
 ჩვეულებაც წინათ ჰქონდათ, იმასვე
 მისდევენ, თითქოს ერთბაშად შეე-
 პყრას ისინი სიმხეცეს, სიკეთეს,
 სიძულვილს და ყველა სხვა ამგვარ
 შოველებს. სპარსელები კი ასეთი
 ხასიათისანი არ არიან; ისინი შორს
 არიან ამისგან. თუ ვინმე გაიხადეს
 თავში მეგობრად, ისინი ცდილო-
 ბენ უთუოდ დაიცვან სიყვარული;
 ხოლო მტრის მიმართ რისხვას გა-
 ნაგრძობენ მანამ, სანამ ის მტრად
 რჩება. მე ვინატრიდი კოლხეთის
 სახელმწიფოს ჰქონოდეს მისი ძვე-
 ლი ძლიერება, რომ მას არ დას-
 ქირებოდეს უცხო და გარეშე დახ-
 მარება და რომ ყოველგვარ საქმი-
 ნობაში, როგორც ომიანობის ისე
 მშვიდობიანობის დროს, მხოლოდ
 საკუთარ თავს ეყრდნობოდეს. მაგ-
 რამ, როდესაც ჩვენ ვამთა ტრიბა-
 ლის, ან ბუდის უკუღმართობის, ან
 ორივეს წყალობით ისეთს უძლუ-
 რებაში ჩავვარდით, რომ სხვათა
 ხელქვეითნი გავხდით, მე ვფიქრობ
 უმჯობესია იმათ ხელში ვიყოთ,
 ვინც უფრო კეთილმისმლრეულია,
 ვინც ურყევად იცავს კეთილგანწყო-
 ბილებას თავისიანებისა და მოკავ-
 შირეთა მიმართ. ამრიგად, ჩვენ გა-
 ვიმარჯვებთ ჩვენს ნამდვილ მტერ-
 ზე, თუ არავითარ შემთხვევაში არ
 დავტოვებთ დაუსჯელად იმ ჩადე-
 ნილ ბოროტმოქმედებას და მივი-
 ლებთ საკუთარ ზომებს, რომ უზრუნ-

ἐπεμθεν οὐκ ἂν ἰβὲ τῆν ἑρμῆν
 υποσταίεν, οἱ γὰρ καὶ ἀπίως παντὶ
 τῷ στρατῷ μοῖρα τινὶ τῶν Μη-
 θῶν ἐλαχίστην προσμίξαντες καὶ
 πρὸς φύγην εὐχῶ; αἰσχίστην τρῶ-
 πέντες μέχρι καὶ νῦν μονασυχὶ
 πνευσσῶσαν ἰπὸ τ.θ. δρῆμα, ἀπα-
 σι μὲν ὧ; εἶπεῖν τὰς ἄλλοις ἐλατ-
 τωθέντες, μόνῃ δὲ τῷ τᾶχει τού-
 θισκόντας νενηκχότας.

დეგა, თუ მტერთან საერთო აღარაფერი გვექნება და აშკარად გამო-
 ვეჩივებით მას, თუ ისინი სკლიან ჩვენთან შეომებას, მათ მოუხდებათ
 ბრძოლა ერთსა და იმავე დროს ლაზებთან და სპარსელებთან, ისიც
 მტრის მიწაწყალზე, ესე იგი აქ, და ცხარია მათ შემოტევას ვერ გაუძ-
 ლებენ. აი, ეხლახან არ იყო, რომ მიდიელთა მკირეოდენ ჯარს შეე-
 ბნენ მთელი თავისი ჯარით და მაშინვე სასირუცხოდ გაიქცენ ისე,
 რომ დღემდისაც კი არ მოუთქვამთ სული იმ რბენისაგან? ისინი, ასე
 ვთქვათ, ყველაფერში დამბრცხდენ; მხოლოდ სწრაფით აჯობეს დამ-
 დევნებებს.

„Τοῦτου δὲ τὸ μὲν ἐμφανὲς
 καὶ προχειρότατον αἴτιον ἀνανδρίων
 εἶπεν ἡ τις ἂν καὶ τὸ μὴ τὰ προ-
 σήκοντα βεβήλησθαι. πρόσσεσι
 γὰρ αὐταῖς ὧς ἀληθῶς κατὰπερ
 οἴκετα καὶ ἐσυγγενῆ καὶ τὰ τοιαῦ-
 τα ἐνειμῆν. πλὴν ἀλλὰ ταῖς ἐκ
 φύσεως μοχθηραῖς τὸ ἀνδραγαθόν
 ἀδίκημα προστάθῃν ἐδειπλασίωσεν
 αὐτοῖς τὸ ἀτύχημα, τῆς τῶν
 κρείττους προσημείας διὰ τὸ
 ἄγος ἐκπεπτωκόσι τὸ γὰρ νικᾶν
 ἰσχυρῶς τὰς δυνάμεις ὅσων τῷ
 εὐσεβεί β. β. αἰσῶται, καὶ οὐκ ἂν
 ποτε μετείναι. φήσασιν τῆς τ.θ.
 ἀγαθὸς ξυμμάχια; πονηροὺς ἀν-
 δράσι καὶ μαρτυροῦσιν. τῶν τοῖς
 ὅσων, εἰπερ εὐ φρονούμεν, ὅς προσ-
 εκτέον, ὅς ὅσων τὰ τῆς γνώμης

ველი გავხადოთ ჩვენი მომავალი
 ცხოვრება. ზედმეტი და უშედეგო
 იქნება ის გაიძევრობა და ფლიდობა,
 რომელთაც ისინი მზაკვრული პირ-
 ფერობითა და ხელოვნური მოპყრო-
 ბით იყენებენ იმათ მიმართ, ვინც
 მათ დაენდო, და რომელთა საშუა-
 ლებით ისინი უსამართლო საქ-
 ციელს სჩადიან, და ისინი ველარ
 გამოიყენებენ იმათ ჩვენ წინააღმ-
 დებ.

III 10. „ამის ცხად და აშკარა
 მიზეზად შეგვეძლო ჩაგვეთვალა მა-
 თი სილაჩრე და ის, რომ შეუფე-
 რებელ გვემებს აღგვენენ. ეს ცუდი
 თვისებები ხომ ახასიათებს მათ, რო-
 გორც ქეშმარიტად მათი კუთვნილი
 და თითქოს თანდაყოლილი. გარდა
 ამისა აჰ, ბუნებით თანდაყოლილ,
 ცუდ თვისებებს ემატება თავისი
 ნებით ჩადენილი ბოროტმოქმედება
 და უსამართლოდ სისხლის დაღვ-
 რის გამო უზენაეს მფარველობას
 მოკლებულებს უორკეცდებათ უბე-
 ლურება. გამარჯვებას იარალი კი
 არ განამტკიცებს ხოლმე, არამედ
 სათნოიანოა; მაგრამ არა მგონია
 ბოროტმოქმედი და სისხლში გასე-
 კრილი ადამიანები ოდესმე ეზიარონ
 ამ კეთილ საწყისს. ამრიგად, თუ

ἄριστα ζήσκειται καὶ τὸ σώζειν
 ἅπαντα περὶ τοῦ νεμεσθῆ. ὡς μὲν
 οὖν ἡ προσχώρησις ἦν εὐκολοῦ
 ἔσται καὶ προσφορωτάτη καὶ τῷ
 κρείττονι κεχαρισμένη διὰ τῶν
 πραγμάτων μάλλον ἢ τῶν λόγων
 δεδῆλωται. οὐ μὴν οὐδὲ ἀδικεῖν
 βόησιν ἂν οὐδὲ ἀπίστοι καθεσ-
 τάναι πολλάκις γὰρ ἦδη καὶ
 πρότερον ὡς Ῥωμαίων προφη-
 λακίζόμενοι ἐμμένειν καὶ ὡς τοῖς
 καθεστηκόσιν ἡγοούμεθα χρῆσαι,
 φαυλότατον εἶναι κρίνεις τὸ
 μεταβάλλεσθαι: ῥαδίως ἐπὶ τισιν
 αἰτίαις, εἰ καὶ δεινότεραι εἴεν,
 φοριταῖς δὲ θμῶς καὶ οὐ πνευ-
 πασιν ἀνυποπίστοις. τὸ δὲ καὶ με-
 γίστας βλάβας καὶ ἀνῆκεσθαι πα-
 χοντας φέρειν διὰ παντὸς ἀτα-
 λαπιώρω; καὶ πρὸς μηδὲν ἑαυτῶν
 ἀχθῆσθαι: τῶν ἀνοσίων ἔργων καὶ
 ἀτοπωτάτων οὐ σωφρονούντων
 ἀνδρῶν εἶναι: φημι, ἀλλὰ δει-
 λῶν καὶ ἀθλῶν καὶ τὴν περὶ
 τὰ κοινὰ ῥαθυμίαν τῷ τῆς ἀπ-
 ραγμοσύνης ὀνόματι σοφιστομέ-
 νων. τούτου δὲ τοῦ τῆς μαιφο-
 νίας πάθους οὐκ ἂν, οἶμαι, παρ'
 ἑτέροις μείζον τι γένοιτο οὐτ' ἂν
 γενόμενον περιοφθαίη. οὐκ οὖν
 οὐδὲ γμῖν περιοπίτεον, αἰσχυνο-
 μένοις: εἰ γε φανεῖημεν τοῦ βη-
 σιλέως ἐπιλελησμένοι καὶ τοῦς
 ἀπεκρονότας ὑπαθωπεύοντες. εἰ
 γὰρ εἶδόν τε ἦν αὐτὸν ἐνθάδε πα-
 ρεῖναι, πάντως ἂν ἐπακάσει καὶ
 κατεμέμφετο τῆς ἡμετέρας ἐλι-
 γωίας, ἀνθ' ὧν εἰ ἀλιτήριον οὐ-

ჩვენ გონიერად ვიმსჯელებით, არ
 უნდა მივემხროთ იმათ, რომელთაც
 კარგად აზროვნების უნარი არ
 გააჩნიათ და რომელთაც ურისხდე-
 ბა ის, ვინც ყველაფრის განმგებე-
 ლია. მაშასადამე, რომ სპარსელების
 მხარეზე გადასვლა ჩვენთვის აღვი-
 ლი და სასარგებლოა და რომ ეს
 უზენაესსაც ესაძმოვნება, ეს მტკიც-
 ლედა საქმით და არა სიტყვით. ეს
 არ იქნება ჩვენი მხრით არც უსა-
 მართლო საქციელი, არც იმის მა-
 ჩვენებელი, თითქოს ჩვენ ვერაგნი
 გამოვლევით. წინათაც ბევრჯერ
 მოუყენებიათ შეურაცხყოფა რო-
 მელებს, მაგრამ ჩვენ საქართველ-
 ვთვლიდით ძველ მდგომარეობაში
 დარჩენას: შეუფერებლად მივგაჩ-
 ნდა იოლი გადადგომა იმ სხვადა-
 სხვა მიზეზთა გამო, რომელნიც
 თუმცა საშინელნი იყვნენ, მაგრამ
 მანც მოსათმენნი და არც თუ
 ძალიან აუტანელნი. მაგრამ, ჩემის
 აზრით, არ შეეფერება გონიერ
 აღაშინებს, რომ ჩვენ სრულის მო-
 დრეკით ავიტანოთ უდიდესი ვნე-
 დანი და აუნაზღაურებელი ზარა-
 ლი, რომელთაც ჩვენ გვაყენებენ,
 და არაფრით არ შევებრძოლოთ
 ამ უწმინდურ და შეუფერებელ სა-
 ქმებს: ეს უფრო შეეფერება მხლალ
 და ლაჩარ აღაშინებს, რომლებიც
 თავისი უქნარობით სახელმწიფო
 საქმეებისადმი დაუდევრობას ამ-
 ტკიცებენ. რაც შეეხება ამ უკანას-
 კნელ მკვლელობას, არა მგონია
 სხვაგან სადმე მომხდარიყოს მაგა-
 ზე უფრო დიდი უბედურება, ან

τοι κατὰ τὴν ἐκείνου γῆν ἐν-
 δεικνύονται καὶ οὐ πολλῶν κρότε-
 ρον ἐξελήλανται. ἔπει δὲ οὔτε πα-
 ρέσται τὸ λιπὸν οὔτε φθέγγεται,
 ἡμεῖς ἀναλογισασθε τὸν ἄνθρωπον,
 καὶ ὡς ἐν μέσῳ τοῦ ξυλλόγου
 παρεστῶς οὕτω ταῖς ἐννοίαις ὑμῶν
 ἀνατυπώσθη, ἐπιδεικνύς μὲν τὴν
 σφαγὴν καὶ τὸ σφῆτις καὶ τὸν
 ἀβύχην, ἰκετεύων δὲ τὸ ἐμόφυλον
 νῦν γοῦν τίσασθαι τοὺς κλημίους.
 εἶτα τίς ἂν ὑμῶν ἀπεδέξοιτο δια-
 ποροῦντων καὶ σκοποῦμένων¹ ἐ-
 δικαίον πρὸς τῶν Κόλχων οἴκτου
 τυχεῖν τὸν Ἰουδαῖον; εὐλαβητέον
 γὰρ ἡμῖν ὅπως μὴ τὸ οὐκ εὐ-
 πρεπὲς θῆθην τῆς μεταστάσεως
 δεδιότας μεθέξομεν τοῦ μίσματος,
 κτεκπρέμεν: καὶ κερθέντες τὸ
 τιμωρεῖν τῷ τῶν γόστου, καὶ μάλ-
 λον ἐντεθεῖν ἄπιστοι: δόξομεν, εἰ-
 γε τῷ βίῳ μόνον ἐκείνου τὴν πρὸς
 αὐτὸν οὐκείωσιν ἀναμετρήσαντες;
 ξυναποβάλωμεν αὐτῷ καὶ τὴν
 μνήμη. καλῶς μὲν γὰρ τῶν
 πραγμάτων χωρῶντων πολλῆ
 ἀνοῖα τὰ προσεγνωσμένα μετα-
 μανθάνειν ἐναντίας δὲ πῶς φε-
 ρομένων ἀξιοπορευ, οἶμαι, τὸ μὴ
 οὐχὶ θάπτον ἀρμόζεσθαι τῷ πρ.σ-
 πίπτειν. τὸ γὰρ βέβαιον ἐν τῷ
 εὐλόγῳ κρίνεσθαι: χρεῖ, καὶ τὸ
 ἐγκαταρεῖν ταῖς παρεῖσιν οὐκ
 ἐπαινετέον αἰεὶ, ἀλλ' ὅτε φρονή-
 σε. ξυμπαράγινεται: ἔνθα δὲ
 ξυμβαίνει ὧν μὲν δεῖ μεμνησθαι

რომ მომხდარიყო, ასე იოლად
 ჩაველო. ამიტომ არც ჩვენ უნდა
 დავტოვოთ უყურადღებოდ ეს სა-
 ქმე: სასიოცნო იქნება, თუ ჩვენ
 მეფეს დავივიწყებთ და მის მკვლე-
 ლებს პირფერობას დავუწყებთ. ის
 რომ იხრია აქ იყოს, საყვედურით ავ-
 ვავსებდა და დავგძრავავდა ჩვენი
 დაუდევრობის გამო, რომ ეს ღო-
 როტმომქმედნი, იმის მაგიერ რომ
 დიდი ხნის წინათ ყოფილიყვნენ
 გაძევებულნი, ჯერ კიდევ დაიარ-
 ბიან ამ მიწაწყალზე. მაგრამ ვი-
 ნაიდან ამიერიდან ის ვეღარ გამო-
 ჩნდება ჩვენ შორის და ვერც სი-
 ტყვიით მოგვმართავს, თქვენ თვითონ
 წარმოიდგინეთ ეს კაცი: დე ის
 წარმოუდგეს თქვენს გონებას, თით-
 ქოს ის ზმ კრებაზე იყოს და მიგი-
 თითებდეს თქვენ თავის ქრილობა-
 ზე, მკერდზე და კისერზე, და თვის-
 ტომით თხოვდეს ეხლა მაინც გა-
 დაუბადონ მტერს სამაგიერო. მერ-
 მე, რომელი თქვენგანი დაუქერს
 მხარს იმათ, რომელნიც ყოყმანობენ
 და პირიქ მსჯელობენ იმის შესახებ,
 სამართლიანია თუ არა კოლხების
 მხრით გუბაზის გლოვა? თუ ჩვენ
 შეუფერებლად მივიჩნევთ რომაილი-
 ბისაგან ვადადგომას და შევშინდე-
 ბით, სიფრთხილე გვმართებს, რომ
 ამ ბოროტმოქმედების მონაწილე-
 ებად არ ჩავთვალონ, ვინაიდან
 დაუდევრობას ვიჩენთ და მიცვალე-
 ბელის სისხლის აღებას ვაყოვნებთ;
 რომ მხოლოდ სიცოცხლეში ვეპე-

¹) სკოპოუმენოს R.

σμέν:ν ὥστε ὄντω παρεσκευασμένοι
 ὡς διαλαθεῖν τυχὸν ἢ καὶ ἀμύ-
 νασθαι τοὺς Ῥωμαίους διακω-
 λήοντας, ἀλλὰ μηδὲν ἔτιον τῶν
 ἐσομένων διανοοῦμενοι, μήτε ὅποι-
 αὐτῶς ἐχθίζεται ἢ ἐπιχειρήσις,
 ἀτάκτως ἠπείγοντο. προσὲν μὲν
 τοῦτο καὶ ἄλλως τοῖς πλήθεσιν,
 ἡθεσθαι τῷ νεωτερισμῷ καὶ τοῖς
 μεταβολαῖς τῶν πραγμάτων, ὅ-
 τι: ἐξ καὶ μάλλον ἠρεθισμένοι: σὺ
 μόνον οἶα δὴ βάρβαροι, ἀλλ' ὅτι τί,ν
 τε αἰτίαν εὐλίσγ.ν εἶναι ἔργουοντο
 καὶ τοὺς λόγους ἐν μεγίστῳ θαύ-
 ματι ἐποιεῶντο, ὅ δὴ καὶ μάλ-
 λ' ν αὐτοὺς ἀνεκίνει καὶ διεσβέβει.
 ὄντω δὲ αὐτῶν ταραττομένων,
 ἀνὴρ τις Φαραζῆς ἑνομα, ὧν μὲν
 ἐν τοῖς μάλιστα παρὰ Κόλχαις, ἔμ-
 φρων δὲ δημοτικῶς μάλα τοῦς τρέ-
 πους, ἐπέσχεν αὐτοὺς τῆς ἔρμης
 καὶ ἀνέκοψεν, ἰκετώσας μὴ πρό-
 προν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν χωρήσαι,
 πρὶν τι καὶ αὐτοῦ λέγοντος δια-
 κοῦσαιεν, μόλις δὲ αὐτῶν πεπεισ-
 μένων τῇ πρὸς τὸν ἄνδρα αἰδοῖ
 καὶ κατὰ χώραν μεμενηκότων,
 κηρελθῶν καὶ αὐτὸς ἕξ μέσον
 ἔλεξεν τοιαῦτα:

განზრახვის შესრულებას, სანამ მას არ მოუსმენდენ. როდესაც ძლივს
 დაარწმუნა ისინი ამაში—გაუგონეს, რადგან ამ კაცის რიდი ჰქონდათ—
 და ისინი თავთავიანთ ადგილას გაჩერდენ, ფარტაზი წამოდგა უკანა და
 თქვა შემდეგი:

რიბის მხარეზე გადასვლას, თუმცა
 არც სპარსელები იყვნენ წინასწარ
 გაფრთხილებული და არც თვითონ
 იყვნენ იმდენად მომზადებული, რომ
 ან საიღუმლოს შენახვა შესძლებო-
 დათ ან თავიქ დაცვა იმ შემთხვე-
 ვაში, თუ რომელები წინააღმდე-
 გობ.ს გაუწყვედენ; სრულებით არ
 დაუფიქრდენ მომავალს, არც
 ივარაუდეს თუ რით გათავებდოდა
 მათი ეს ნაბიჯი,—ასე გზაკვალდაბ-
 ნეულად აჩქარდენ. სხვათა შორის,
 ეს სჩვევია ბრძოს, რომ გაიტაცებს
 ხოლმე სიძალე და ძველი ვითარების
 შეცვლა! მაგრამ ესენი (ღამიბი) ძა-
 ლიან აღელდენ არა მარტო იმი-
 ტომ, რომ ბარბაროსები იყვნენ,
 არამედ იმის გამოც, რომ მიზეზს სა-
 პატიოდ თვლიდენ და აიფვის სიტყ-
 ვებმაც დიდს განცვიფრებაში მოი-
 ყვანა ისინი: ამან ისინი ძალიან
 ააღელვა და შეაშფოთა. ისინი რომ
 ასე იყვნენ ახმაურებულნი, წამოიგა
 ერთი ვინმე, სახელად ფარტაზი; კა-
 ცი კოლხთა შორის გავლენიანი,
 გონიერი და თავისი ქვეყით მეტად
 მდაბიური, სცადა შეეკავებინა ისი-
 ნი და შეენელებინა მათი აღელვება
 და სთხოვა მათ არ შესდგომოდენ

1) Φαραζῆς R (აშთახე), Pharazes ინტერპრეტაციები (ახეთივე მდგომარეობა III, 14; იხ. ჰევთოთ 83. 81).

ფარტაზის ხატვა

„Εἰκότα μὲν, ὦ ἄνδρες Κόλχοι, παρόνθατε, λόγων δεινότητι σφόδρα κεκομψευμένων τὰς γυνάμας ἐκταραχθέντες. δυσμαχώτατον γάρ τι τῷ χρεῖμα καὶ οἷον ἄπαντας ἀνθρώπους ἐκπλήττειν, οὐχ ἦρισται ἔξ τούτων οὐπω πρότερον ἐς πείραν αὐτῶν καταστάντας, εὐ μὴν πανταπασιν ἀνανταγώνιστον σὺν φρονιλογισμῷ καὶ τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων κρίσεως ἔχουμένῳ. μὴ τείνουσιν ἀρεσκόντων ἡμᾶς, τὰ εἰρημένα, λογιζομένους ὡς τῷ ἀθρόῳ μόνῳ καὶ ἀξυνήθει πεπίστευται, ἀλλ' οὐ τῷ πρόπαντι καὶ ὠφελίμῳ. γινώσκατε ἔξ μᾶλλον ὡς εἰ καὶ λίαν ὑμῖν κεχαρισμένα δοκαῖ, ἀλλ' ἔνεστι κρείττονα τούτων ἐλθεῖσθαι· καὶ τὸ βῆδῶς ἀναπεισθήναι τεκμήριον ὑμῖν ἐναργές τῆς ἀπάτης γινέσθω. τῷ γὰρ τὰ ψευδῆ ξυμβουλεύονται μεῖζονός τε κόσμου καὶ πολιτικῆς ῥημάτων προσδεῖ· κἀντιθεὶν πολλὰ τῷ θέλοντι χρώμενος θᾶπτον ἐφέλκεται τοὺς εὐθέστερους. οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς τῶν Αἰγύπτου σοφίσματα προθέντος ἐπαγωγὰ καὶ παράλογα οὐκ ἴσμε ὅπως ἐφανακίσθητε· καίτοι εἰ καὶ μῆδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἔκείνῳ γε καὶ λίαν ἐν προδῆλφω κείμενόν εὐροι τῶν ἂν ὡς ἄλλης τινὸς ζήτησεως ἀρχὴν ἐμπέλλειν προήχθη τῶν ἐφ' ἃ πάρεσμεν ἀλλοτριωτάτην. καθάπερ γὰρ ὑμῶν ἀπάντων οὐ δεῖνὰ καθεσ-

„ჩვეულებრივი ამბავი დაგემართათ, კოლხებო, რომ მეტად მოხერხებულად და წარმტაცად თქმულმა სიტყვებმა გონება შეგირყიეს. უძლეველი რალაც არის მჭიწიძვეყრიბა და ის თითქმის ყველას ამარცხებს, განსაკუთრებით კი იმათ, ვისაც წინათ მისი ძალა არ გამოუცდიდა; მაგრამ ეს სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ მას ღერ დაუპირისპირებთ გონიერ მოსახრებდას, რომელიც საქმის ნამდვილ ვითარებას ემყარება. ნათქვამი იმტომ კი არ უნდა მოიწონოთ თქვენ, რომ ის თავისი მოულოდნელობითა და უჩვეულობით მიგაჩნიათ დამარწმუნებლად, არამედ მხოლოდ მაშინ, თუ ის მიზანშეწონილია და სასარგებლო. კარგად უნდა შეიგნოთ, რომ, რაგინდ სასიამოვნო არ იყოს ნათქვამი, უნდა ამოიჩიოთ იქიდან ის, რაც უმჯობესია: რმის აშკარა საბუთად, რომ თქვენ მოსტყუვდით, ის გამოდგება, რომ თქვენ ასე აღვილად დაარწმუნებინეთ თავი აიიფსვინც ყალბ რჩევა-დარიგებას იძლევა, მას ესაჭიროება სიტყვების მეტი მოკაზმულობა და სიტყველ: რაც უფრო მეტ წარმტაც სიტყვებს იხმარს ის, მით უფრო სწრაფად მიიხიდავს გულუბრყვილო მსმენელს. ასე დაგემართათ თქვენც: აიეტი რომ მაკდურსა და შემპარავ სიტყვებს მოგახსენებდათ, ვერც კი შეამჩნიეთ, როგორ მოსტყუვდით. სხვა თუ არაუფრო, ის კი მიიხც

τάναί τῶ ξημβεβηκότα φασκόντων
 και τῆς ἀτόπου μαιφονίας ἤμισ-
 τα καταμεμφομένων και τοῦτο
 μόνον διασκοπεύοντων εἴπερ ὡς
 ἀληθῶς ἡμαρτήκασιν· οἱ τὸν Γου-
 βάξην ἀπεκτονότες· παρήλαθεν κα-
 τηγορῶν ἐκείνων και πλείστους
 ὄσους προφερόμενος λόγους ἐπι-
 τοις ἡδῆ διεγνωσμένοις· ἐγὼ δὲ
 καταράτους μὲν εἶναί φημι· καὶ
 κακοδείμονας και οἷους ἤδιστα
 θεασαίμεν ἂν ὀλέθρῳ τῆ πάντων
 χαλεπωτάτῃ διολλυμένους· οὐ μόν-
 ον τοὺς πλήξαντας και τὴν σφαγὴν
 ταῖς χερσὶν ἐπενεγκόντας, ἀλλὰ
 και τοὺς ὄσοι παρόν κωλύειν ἐφη-
 κων, πρὸς δὲ γε και τοὺς ἰσθιέν-
 τας και τοὺς μὴ λίχν ὑπερπλή-
 σαντας· πλὴν ἀλλ' οὐκ, ἐπειδὴ
 ταῦτα γινώσκω, ἡδῆ πῶ και
 προσχωρεῖν τοῖς Πέρσαις ξυνοί-
 σαι· οὐδὲ τοῦτο λάβοι τι· ἂν ὡς
 περ ἐπόμενον τῆ λόγῳ και ξυ-
 νημμένον, ὡς ἐκείνων παρανομη-
 σάντων δεήσει και ἡμᾶς τὰ οὐκ εἰς
 νόμιμα καταπροέσθαι, οὐδὲ ὡς
 ἀπίστοις μὲν αὐτοῖς ἀχθεσθαι,
 παραπλησίαν δὲ κήσασθαι ὀδῶν·
 νῦν γὰρ οὐ τὸ φάσταν και διη-
 νυσμένον και οὐκέτι τὴν τοῦ μὴ
 γεγονέναι φουσιν ἐπιδεχόμενον
 ἀναλογίζεσθαι· χρεῖ, ὡς ἂν μὴ ξὺν
 τῷ θυμωμένῳ τῆς ψυχῆς και
 χαλεπαίνοντι· βυλευόμενοι λάθου-
 μεν ἑαυτοὺς τὸ κρίνον ἐπιπολλόν-
 τες και τὴν τοῦ ἀμείνονος εὐρε-
 σιν· ἀφρορημένοι, ἀλλὰ τοῦ μὲν
 πάσης· ὑπελεῖν, ἐς δὲ τὴν μὴ ὀ-

ნათლად უნდა შეგვემხნიათ, რომ
 მან იმთავითვე წამოაყენა სულ სხვა
 საკითხი, სრულიად განსხვავებული
 იმ საკითხთან, რომელთა გამო
 ჩვენ არ მოვსულვართ. მისი სიგჳფი-
 ბით ისე გამოიჩინა, თითქოს თქვენ
 ყველანი ამტკიცებდეთ, რომ მომზ-
 დარი ამბავი არ იყოს საშინელება,
 რომ ამ საზოხლარ მკვლელობას არ
 მკიცხავდეთ და მხოლოდ იმის შეს-
 სახებ მსჯელობდეთ დამნაშავენი
 არიან თუ არა გუბაზის მკვლელე-
 ბი: თვითონ კი მკვლელების დანა-
 შაულს არ ეხება და უამრავ სიტყ-
 ვას ხარკავს იმაზე, რაც ცნობილია.
 მე კი ვამბობ, რომ წყუული და შე-
 ჩვენებული არიან ისინი და რომ მე
 უდიდესი სიამოვნებით ვსჯურობდი
 მათ საშინელ სასჯელს, ვსჯურობდი
 არა მარტო იმათ დალუბვას, რო-
 მელთაც განგმირეს გუბამი და სა-
 კუთარი ხელებით ჩაიღინეს ეს
 მკვლელობა, არამედ ყველა იმათ-
 საც, რომელთაც შეეძლოთ შეეფერ-
 ხებინათ ეს მკვლელობა და არ შეა-
 ფერხეს, და აგრეთვე იმათსაც, რო-
 მელთაც ეს მკვლელობა გაეხარდათ
 და არც თუ ისე აღშფოთდნენ. თუმ-
 ცა მე ამას ვფიქრობ, მაგრამ სპარ-
 სელების მხარეზე გადასვლა მაინც
 არ იქნება სასარგებლო: არაივნ
 არ მიიჩნევს საკიროდ მივიღოთ და
 გავიზიაროთ ის აზრი, თითქოს თუ
 იმათ (რომაიკებმა) ჩაიღინეს უკა-
 ნონობა, აუცილებელი იყოს ჩვენც
 გამოვეთხოვოთ მშობლიურ წესებს
 და იმ ვერაგებს კი არ გამოვუცხა-
 დოთ ჩვენი გულისწყრომა, არამედ

κείν ἡμελεῖσθαι, πρόνοιαν δὲ τῶν
 γούθῳ λοιπῶν θέσθαι πραγμάτων,
 ὅπως ἄριστα καίεσθῆξαι. ἀνέ-
 των μὲν γὰρ ἀνδρῶν ἐπὶ τῆς
 παραρηγμένοις κακοῖς ἀγανακτεῖν
 μέχρι πάντος· καὶ ἀνάσθαι, σω-
 φρόνων δὲ τὰς ἀτάκτους ῥοπὰς
 γυγνώσκειν τῆς τύχης, καὶ ταῖς
 μεταβολαῖς μὴ τράπτεσθαι, μηδὲ
 τῶν προτέρων ἐστερημένους ζυ-
 ἀσπῆσαι· καὶ τὰς τῶν μελλόν-
 των ἐλπίζας.

რება, რამდენადაც ეს საჭიროა იმის დასამტკიცებლად, რომ დაუდევრობას არ ვიჩენთ. და მოვისაზროთ მომავლისათვის, თუ როგორ მოვავარაოთ საქმეები უფრო უკეთ. უგუნური ადამიანები სულ მუდამ დასტირობან განვილილ უბედურებას, ხოლო გონიერნი შეიცნობენ ხოლმე ბედის უკუღმართ ტრიპლს და მათ არ აშფოთებს ცვლილებები, და, როდესაც წინადადეგ მდგომარეობას ჰკარგავენ, არ ისპობენ მომავლის იმედებს.

„Ἄλλ' ὁ μὲν ξημέουλο; - ἄλκι τὰ
 Μήδων φρονῶν καὶ μεθῆσαν ἡμέα;
 ἐπ' ἐκείνους γλιχόμενος μαρμαολύ-
 τειν καθάπερ τῆς; παιδας παῖδαται,
 ὡς ὅθι τοῖς Ῥωμαῖς; ἰς τῶν τε-
 τληγμένων ἀποχρησόντων, ἀλλὰ
 μειζόνων πρόσσεσμένων· καὶ ὡς
 ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς πανουργότατος¹
 καὶ τὰ τῆς μαιφονίας αὐτοῦς ἐγ-
 κλεσσομένους εἶη, σπυασθὲν ἐκ
 κλειστου καὶ βεβῆλεμένον· καὶ
 τῶτα φάσχων ἀν.μυεῖ τῶν; Πέρ-
 σης καὶ ὑπεράγαται, πείθειν ἡμέα;
 ἐν τῆσθαι ὀλέμενος ἰκίεας εὐθύς
 καὶ αὐτομάτους γενέσθαι τῶν φ-
 σαι πολεμιοτάτων. πρὸς τῶν;

თვითონ მოვიპოვოთ ამგვარივე სა-
 ხელი. ებლა აღარ არის საჭირო
 იმაზე ფიქრი, რაც მოხდა და დას-
 რულდა და უკვე აღარ შეიძლება
 დაბრუნებულ იქნას (თითქოს არ
 მომხდარიყოს); ნუ აყვებით, მსჯე-
 ლობის დროს, მოწოლო ბოლმას
 და გულის-ტკივილს, რომ არ დაე-
 კარგოთ მოსაზრების უნარი და არ
 დაეაბუნდოვანოთ ჩვენი მსჯავრი:
 შევიხარჩუნოთ უნარი უკეთესის არ-
 ჩვისა. გამოვნიხნოთ ჩვენი მწუბა-

III 12. „მაგრამ ეს პრჩეველი
 (აიივი), რომელიც დიდი ხანია მი-
 დიელების მომხრეობას იჩენს და
 მოწადინებულია ჩვენც გადაგვიყვანოს
 მათ მხარეზე, ცდილობს შეგ-
 ვაშინოს—თითქოს ბავშვები ვიყ-
 ვეთ—და გვიმგვიციებს რომაელები არ
 იკმარებენ იპას, რაც ვაბედეს, კი-
 დეც მეტი უბედურება მოგველისო.
 ამბობს იმასაც, რომ მათ დიდი
 გაიძვერა მეფე ჰყავთ, რომე-
 ლიც თვითონ არის ამ მკვლელობის
 სულის ჩამდგმელი; დიდი ხანია ეს
 მკვლელობა მომზადებული და მო-
 ფიქრებული იყო. ამას ამბობს ის
 და აქებს და აღიდეებს სპარსელებს;

¹) ზეღანწერები აქ კითხულობენ კითხვით: („აუღმაყლის ამტკი“).
 ნიბჟი ავათიას სხვა ადვილის (III, 8; ზემოთ გვ. 65) მიხედვით ამჯობინებს
 კითხვით: („გაიძვერა“). დინდორფი მიხედვს ნიბჟის.

γὰρ ἅπασαν ἔχει τὴν ἀναφορὰν, ὠθίνων ἐξ ἀρχῆς καὶ μηχανώμενος ὡς ἂν αὐτῷ τὰ μελετημένα πρὸς ἔργον ἐκβαίη, καὶ ἔϋν τῷ ἀνεξετάστῳ προτρέπων τὴν τῆς βουλῆς τάξιν ἑυχεῖται καὶ παρατρέπει καὶ πρὸς τὸ ἀνόνητον μεταβάλλει. ἢ μὲν γὰρ προτρεθεὶς ἔλαχεν αἶε καὶ ἰγείσθαι, βάσχαρον ἐμπροσθε τοῖς εὐπω προδηλίαις· μόλις δὲ τὸ πρᾶκτέου διαγνωσθέντος, τότε δὴ παρῆναι χριστῶν τὸ ἐθέλειν τυχῆν καὶ ἐφέσθαι τῶν αἰρεθέντων. ὁ δὲ τὸ πέριξ ἀρχὴν πεποιήκει, ἔλθμενος ἡδὴ πρὶν τὸ σαφῶς διασκαπῆσαι. π. ε. ν. τῶν τῶν τὸ ἐκ τῆς βουλῆς ὑφέλιμον, εἰπερ τῆς κρίσεως ἐν ὑστέρῳ παρῆ; ὑμεῖς δὲ, ὡ ἄνδρες Κόλιχοι, μηδαμῶς τὰς γνώμας; ἑτέρῳ τῷ κατεληγμένοι καὶ πρὸς ἐν τὴν τέλος προδιωρισμένον ἔρῶντες οὕτως ἐπὶ τὰς ζητήσεις χωρεῖτε. πῶς γὰρ καὶ ἔνεστι τὰς τῶν πραγμάτων μεταβάσεις βιάζεσθαι καὶ πρὸς τὸ ἀρέσκον μετασκευάζειν; τὸναντίον γὰρ τοῦτο; ἐπεσθαι κοσμίως προσήκει καὶ τὸν λογισμὸν ἐπ' αὐτὰ μετένειναι καθαρὸν καὶ αὐτόνομον, ὥστε κατὰ σχολὴν τὰ προσταχόντα διευκρινήσαντα τῶν συνόλων εἰπείσθαι. οὕτω γὰρ ἡμῖν βουλευόμενοι; αὐτίκα φανείται ὡς οὕτως ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν ταγμάτων οὕτως μὴ τῶν στρατηγῶν ἀπάντων, πολλῶ δὲ γε μᾶλλον οὐδὲ τῶν σφῶν βασιλέως; τὰ τῆς ἐπιβουλῆς ἐπὶ Γουβάζην ξυνήστη.

ის ფიქრობს, რომ ამ გზით დაგვიარწმუნებს ჩვენ და ჩვენც ეხლავე საკუთარი ფეხით ვეახლებით აშკარა მტრებს და ხევწინას დავეწყებთ. ამ მიზნისათვის ხმარობს ის ყოველგვარ საშუალებას; იმთავითვე იღწვის და ცდილობს იმისათვის, რომ განახორციელოს ის, რაც მას განზრახული აქვს; მოუფიქრებლად გვიღვენს ვეგმებს, არღვევს და ანგრევს კრების წესრიგს და ამ კრებას მიზანს უკარგავს. კრება ხომ, ჩვეულებრივ, წინასწარ იხილავს მუდამ და მსჯელობს, რომ კარგად გასინჯოს ის, რაც არ არის ნათელი; ხოლო, როგორც კი მიაგნებს იმას, რისი გაკეთებაც არის საჭირო, მაშინ გემართებს გამოვიჩინოთ სურვილი და შექარულოთ დაღვენილება. ამაზე კი ბოლო თავში გადაიტანა და, ვიდრე ჩვენ საბოლოოდ რასმე გადავწყვეტდეთ, ის უკვე შეუდგა შესრულებას. რაღა აზრი აქვს კრებას, თუ ჯერ დაღვენილება იქნება და მერე კრება? თქვენ კი, კოლხებო, არასდროს არ უნდა დაუკავშიროთ თქვენი აზრები გარეშე მოსაზრებებს, უნდა უყოროთ ერთს რომელსამე წინდასახულ მიზანს და ისე წარმართოთ თქვენი მსჯელობა. «განა შესაძლებელია ვითარების შეტრიალება ძალით და მისი ისე მოქცევა, როგორც გენიამოვნება? თქვენ, პირიქით, სხვა წესს უნდა მისდით: წმინდა და დამოუკიდებელი მსჯელობა იმართოს ისე, რომი ხელმწიფებით გაარჩიოთ საქმე და დაად-

διατεθρύληται γάρ ἡδὴ παρ' αὐ-
τοῖς καὶ ἀνωμολόγηται ὡς Ῥώσ-
τικος καὶ Μαρτινός, βασιλῆυαντες
αὐτῷ τῆς εὐτοχίας ἐς αὐτεπάγ-
γελτον ἤλασαν κακοδοξιμονίαν,
τῶν ἄλλων ἡγεμόνων σὺχ θπως
ἐυλλαβομένων, ἀλλὰ καὶ περιφ-
νῶς ἀνιαιθέντων. ἀδικον σὺν ἄ-
μαί καὶ πρὸς γε ἀξίμορον ἐνό; ἐξ
ἀπάντων ἀνδρῶ; ἡ καὶ θυσι; συ-
χὸν ἡμαρτηκότοι ἐξῆβρσαι μὲν
ἐς τοὺς κοινούς νόμους, ἐν; στέρ-
γειν προσημέθια, πλιτεῖαν δὲ
ξύμασιν καὶ θλαίταν ξυνήθη καὶ
φίλην σὺτω πως ῥιθίω; ἀποσ-
κευάσασθαι, τῶν δὲ τὴν χώραν
φρουρόντων καὶ πολλούς θσους
κινθσων ἀναδεχομένων, ὡς ἂν
ἡμῖν ἐν εὐπαθεί; β;στυεῖν ἐξῆ,
πρ;δοτάς δε;χθῆναι, καὶ τὸ θῆ
πάντων ἀνοσιώτερον, θόξαν ἔρ-
θῆν πρὸς εὐσέβειαν καὶ τὴν τῶν
ιερωῶν ἀπορρήτων σεμνότη;τα πε-
ριφροῆσαι. πῶς γάρ σὺ τ;στο
φαναίμεθα θρῶντες; εἰ προσχω-
ρήσαιμεν τοῖς τοῦ κρείττονος ἐναν-
τιωτάτοις; εἰ μὲν γάρ θικωλι-
σαιεν ἡμῶς ταῖς αὐταῖς ἀγιστεῖαις
ἐμίμεναι, καὶ μεταστήσαιεν πρὸς
τὴν σφετέρην, τί τούτου κεισόμε-
θα χαλεπώτερον περιόντες τε καὶ
τεθνηκότες; τί δὲ καρθανόμεν
ἀπασαν τὴν Περσίδα, θῶμεν γάρ
σὺτω, πρ;σλαμψάν.ντες τὰς θὲ
ψυχὰ; ἐξῆμω;έν.ε; εἰ δὲ γε καὶ
μεθελ;εν καὶ συγχωρήσεν, ἀλλ'
σὸ βεβαίαν ἡμῖν τὴν εὐνοίαν ἐξου-
σιν, σπ;αλον δὲ μᾶλλον καὶ σφ;

გეთ იმ გზას, რომელიც სასარგებ-
ლო იქნება. თუ ჩვენ ასე ვიმსჯე-
ლებთ, მაშინვე ცხადი გახდება, რომ
არც რომაულ რაზმებს, არც სტრა-
ტეგოსებს, საერთოდ აღებულს, მით
უმეტეს არც მთი მეფეს არ მოუწყ-
ყიათ შეთქმულება გუბაზის წი-
ნალმდეგ. ხომ თვით მათ შორისცა
გავრცელებული ხმები და ერთხმად
აღიარებული, რომ რუსტიკი და
მარტინე, რომელთაც უზრდათ მისი
წარმატება, აპყენენ თავიანთ ბო-
როტ ზრახვებს და დანარჩენი სარდ-
ლები არა თუ მათ არ ეხმარებო-
დენ, არამედ აშკარადაც სწუხდენ.
უმართებულო იქნებოდა, ჩემის აზ-
რით, და ამასთანავე ერთად მიზან-
შეუწონელიც ერთი ან ორი კაცის
დანაშაულის გამო შეესწყრომოდით
საზოგადოებრივ კანონებს, რომელ-
თა დაცვა აგვილია ჩვენს თავზე, და
ასე იოლად შეგვეცვალა მთელი სა-
ხელწიფთო წყობილება და ცხოვრება
რომელსაც მშვენიერად შევეგუეთ,
იმათ მიმართ კი, რომლებიც ამ ქვე-
ყანას სდარაჯობენ და მრავალნაირ
ხიფათში ვარდებიან იმის გულის-
თვის, რომ ჩვენ უღარღელიც ცხოვ-
რება მოგვანიჭონ, გამცეზლები გა-
მოვსულიყავით; ყველაზე უფრო
უწყმინდური საქმე ის იქნება, რომ
ქსეთი საცივირით ჩვენ შეებლალავთ
მართლმორწმუნეობას და წმინდა
საიდუმლოთა უმწიკვლოობას. აბა,
სხვა რას დაემსგავსება ჩვენი საქ-
ციელი, თუ მივემხრობით უზენაესი
არსების სასტიკ მტრებს? თუ ისინი
აგვიკრძალავენ ჩვენი საღმრთო წე-

λεράν, και μόνη τῆ χρεῖζ̄ ξυμμε-
 τρουμένην. ἀμικτον γάρ ἀεὶ τοῖς
 ἀνθρώποις τὸ ἐτερόγνωμον, και
 ὅτε θέους προσπεσόντος οὕτε τι-
 νὸς εὐεργεσίαις ἠγηγασμένη· μό-
 νιαις αὐταῖς ἐγγίγνεται πίστις,
 πλην εἰ μὴ και ταῖς δόξαις ἐμο-
 φρονοῖεν. τὸ τε ξυγγενῆ; και ἴδιον
 και ἐμόφυλον, εἰ τοῦδε λειπόμενα
 ταχίσαι, ὀνομαζὶ μόνη τὴν ὀ-
 κείωσιν ὑποφαίνει, τοῖς δὲ ἔργοις
 ἀλλοτριοῦται. ἀντὶ πείων τούτων
 ἀγαθῶν, ὧ ἀνδρες Κόλχαι, πρὸς
 Πέρσαι; μεταβησόμεθα, εἰ γε και
 ὡς ἔσονται δυσμενεῖς; και μῆδὲν
 ἡμῖν πλέον ἔσται: τοῦ παρόντος
 ἢ μόνον τὸ βῆθ̄ν βλάπτεισθαι
 πρὸς αὐτῶν, ὅσῳ τοῦ ἐμφανθοῦς
 τὸ διαλανθάνον ἀφυλακτότερον;
 ἀλλὰ γάρ, εἰ δοκεῖ, ξυγκραρή-
 σῶ, μήτε ἀδικεῖν εἶναι τούχρη-
 ρημα μήτε τοῦ πρέποντος ἐτε-
 ριμένον, και ὁμολογεῖσθαι τὰ
 Περσῶν ἡθῆ βέβαια και πιστὰ
 και οἷα διὰ παντὸς ἐμμένειν ταῖς
 ἔσομέναις ξυνοθήκαις. εἰ γάρ ταῦ-
 τα δοθεῖεν, και μῆδὲν ἡμῖν τῶν
 ἄλλων ἐμποδῶν ἔσται, ἀλλὰ τὰ
 τῆς θανάτωσ̄ οὐκ ἀρκέσει. πῶς
 γάρ ἂν μετακωρήσασθαι ἐφ' ἐτέ-
 ροις, ἐπεστηκότων ἡμῖν τῶν Ῥω-
 μαίων, και οὕτω π̄ ἄλλων και ἀν-
 θρωπιότητων και ὑπὸ κρατίστους
 στρατηγῶν; τεταγμένων; πῶς δὲ
 και οἷον τε μὴ εὐχὴ πινῆ; ὑπο-
 σχεῖν ἀντικέστους, τῶν μὲν οὐδ'
 ἐκαμύνειν χρεῶν πόρρω που κατὰ
 τῆν Ἰβηρίαν ἔτι μελλόντων και

სების შესრულებას და თავიანთ წე-
 სებზე გადაგვიყვანენ, ამაზე უფრო
 სამძიმო რა უნდა განვიცადოთ ჩვენ,
 რომლებიც ცოცხლები ვიქნებით და
 ამ:ვე დროს მკვდრებიც? რას მო-
 ვიგებთ იმით, რომ, ვთქვათ, მთელი
 სპარსეთი შევიერთოთ და სულები
 კი წავიწყმიდლოთ? რომ კიდევაც ნე-
 ბა დავერთონ და ჩვენ ნებაზე მი-
 გვიშვან, სულ ერთია — მაინც არ
 ექნებათ ჩვენ მიმართ კეთილი გან-
 წყობილება და ღღობა: მათი მოპ-
 ყრობა ჩვენდამი ვერაგული და არა-
 სანიმელო იქნება და მარტოოდენ
 სარგებლიანობის თვალსაზრისით
 გამოანგარიშებულნი. აღმძიანები ვერ
 იწყნარებენ ხოლმე აზრთა სხვადა-
 სხვაობას და მაშინაც კი, როდესაც
 გაჭირდება ან რაიმე, მოპირიპირის
 მიერ ჩადენილი, კეთილი საქმე აი-
 ძულებს მათ კავშირში ყოფნას, მათ
 შორის ნდობა არასდროს არ არის
 მტკიცე; ეს შეიძლება იყოს მხო-
 ლოდ მაშინ, როდესაც მათ შორის
 აზრთა ერთიანობაა. თუ ვინიცობაა
 ეს ერთიანობა არ არსებობს, მათი
 დაახლოვება და მეგობრობა ცარიე-
 ლი სიტყვაა: საქმით ისინი ერთმანე-
 თისათვის უცხონი რჩებიან. ჰო და,
 აბა, რის გულისათვის უნდა გადა-
 ვიდეთ, კოლხებო, სპარსელების მბა-
 რეზე, თუ კი ისინი მაინც ჩვენ
 მტრებად დარჩებიან და ასეთ ვი-
 თარებაში მხოლოდ ის-ლა გვექნება,
 რომ ისინი უფრო ადვილად მოგ-
 ვაყენებენ უნებას, ვინაიდან ფა-
 რული მტრისაგან უფრო ძნელია
 თავის დაცვა, ვიდრე აშკარასაგან?

ἀνεμίεινός πορευομένων, τῶν δὲ
 ὑψωρηγομένων τῆν τε χάραν ἀπα-
 σιν κατεχόντων καὶ ταῖς ἡμέτέραις
 πόλεσιν ἐνοικοῦντων;

ხასიათით მტკიცენი და სანდონი არიან და ჩვენთან დადებულ პირობებს ყოველთვის შეასრულებენ. ესეც რომ მივილოთ და, მაშასადამე, აღარავითარი დაბრკოლება აღარ გველომებოდეს, მაინც ჩვენი ძალები საკმარისი არ იქნება იმისათვის, რომ ჩიქინი განზრახვა სისრულიში მოვიყვანოთ და სპარსელების მხარეზე გადავიყოთ. როგორ შევძლებთ ჩვენ სხვის მხარეზე გადასვლას, როდესაც თავზე გვადგანან რომაელები, რომელთაც ამდენი ვაჯაკი ჰქვიათ დარაზმული საუკეთესო სტრატეგოსების ხელმძღვანელობით? როგორღა შევძლებთ საშინელი სასჯელის თავიდან აცილვას, როდესაც იანნი, რომლებმაც უნდა აღმოგვიჩინონ დანებარება, ჯერ კიდევ შორს, იბერიაში, აყოენებენ და ზღაპრით მოიწვევენ წინ, ხოლო ისინი კი, რომელთაგანაც სასჯელს უნდა ველოდეთ, მთელ ამ ქვეყანას ფლობენ და ჩვენს ქალაქებში ცხოვრობენ?

Καίτοι φησὶν αὐτοὺς ἔ γενναίως οὕτως ἢ μὴδὲ τῆν ἑρμῆν ὑποσπίσασθαι ἡμῶν, παραδείγματι χρωμένους τοῖς ἑναγχοῦς ξυμβεβηκόσι. καὶ εἰ ἀγνοήσεις ἂν ὡς τὰ τῶν πολέμων τροπὰς οὐκ ἐπὶ βῆσιν ἀνάγκη ξυμβάλλειν, οὐδὲ τῶν νῦν σφαλέντας τυχόν τῶν ἑμῶν αἰεὶ μεταλλαγάνειν ἀποπειρήματων; τούναντιον γὰρ ὡς τὰ πολλὰ πρὸς τοὺς ἡττηθέντας ἢ νίκη μέτεται καὶ τὸ θρασυροδὸν ἐκθραπέσει. εὐ χρῆσιν ἡμῶν, κατὰπερ ἐπισημένον αὐτοῖς τὸ λοιπὸν ἐν ἀπάσιν ταῖς ξυμπλοκαῖς ἐλαττοῦσθαι, πέρα τὸν μετρίαν θαρρεῖν. εἰ μὲν γὰρ τούτω μόνῃ νενίχηνται, τῷ μὴ τὰ θεόνια βεβουλεῖσθαι, προσεκτεόν μὲν ἡμῖν τῷδε μάλλον τῷ παραδείγματι καὶ προφυλακτεόν τοὺς ἐκ τῆς ἀβουλείας κινδύνοσιν.

მაგრამ ვთქვათ, თუ გნებავთ, რომ ეს საქციელი არც უსამართლო იქნება და არც არასაკადროსი, და დაეუფავთ, რომ სპარსელები თავისი

დაეუფავთ, რომ სპარსელები თავისი ხასიათით მტკიცენი და სანდონი არიან და ჩვენთან დადებულ პირობებს ყოველთვის შეასრულებენ. ესეც რომ მივილოთ და, მაშასადამე, აღარავითარი დაბრკოლება აღარ გველომებოდეს, მაინც ჩვენი ძალები საკმარისი არ იქნება იმისათვის, რომ ჩიქინი განზრახვა სისრულიში მოვიყვანოთ და სპარსელების მხარეზე გადავიყოთ. როგორ შევძლებთ ჩვენ სხვის მხარეზე გადასვლას, როდესაც თავზე გვადგანან რომაელები, რომელთაც ამდენი ვაჯაკი ჰქვიათ დარაზმული საუკეთესო სტრატეგოსების ხელმძღვანელობით? როგორღა შევძლებთ საშინელი სასჯელის თავიდან აცილვას, როდესაც იანნი, რომლებმაც უნდა აღმოგვიჩინონ დანებარება, ჯერ კიდევ შორს, იბერიაში, აყოენებენ და ზღაპრით მოიწვევენ წინ, ხოლო ისინი კი, რომელთაგანაც სასჯელს უნდა ველოდეთ, მთელ ამ ქვეყანას ფლობენ და ჩვენს ქალაქებში ცხოვრობენ?

III 13. „მართალია, ეს სახელოვანი კაცი გვიმტკიცებს, რომელიც ჩვენს იერიშს ვერ გაუძლებენო, და საბუთად მოჰყავს ამას წინათ მომდარი შემთხვევა. მაგრამ ვინ არ იცის, რომ ბრძოლის შედეგები უთუოდ განსაზღვრულ პირობებს არ ექვემდებარება და რომ, ვინც ეხლა შემთხვევით დამარცხება განიცადა, მუდამ იმნაირივე უბედურების ლეკმა არ იქნება? პირიქით, ხშირად გამარჯვება ბედის უკუღმართობას გამოასწორებს ხოლმე და დამარცხებულს ხვდება წილად. ამიტომ ჩვენ იმ იმედით, რომ რომაელები ამიერიდანაც ყოველთვის დამარცხებულნი აღმოჩნდებიან ბრძოლებში, არ გვმართებს ზომიერ შეტად ვიყოთ დამშვიდებულნი. როგორისინი დამარცხდნენ მხოლოდ იმის გამო, რომ კარგად არ მოიფიქრეს ის, რაც საქმრო იყო, ჩვენ ეს უნდა

ὄν μὴν πρόδηλον ἐντεῦθεν οἰεσ-
 θαι δεῖ τὸ ῥαδίως αὐτῶν περιέ-
 σεσθαι. εἰκό; γὰρ τοῦ; πρότερον
 ἁμαρτήσαντες, καὶ διὰ τῆς πεί-
 ρας ὑποὶ φεικτέον πεπαιδευμέ-
 νους, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ παροφθὲν
 ἀνακαλέσασθαι τῆ περι τῶν ἔφε-
 ςῆ; ἐσομένων ἐπιμελείχ. εἰ δὲ τὸ
 σείον αὐτοῖ; χαλεπαίνει τῆς ἐπι-
 τῆ κειμένῃ παρανομία; καὶ τῆ-
 τῆ κακάκωνται, τί δεῖ καὶ ἡμᾶς
 παρῆναι καὶ ξυνεπιλαμπάνειν,
 ὡσπερ οὐκ ἐπαρκούντες ἐκείνου
 τὰ δίκαια ὄρασι, ἀλλὰ τῆς ἐξ
 ἡμῶν ἐπακουρίας προσδεμένους;
 ποία δὲ τις ἂν ἀσεβείας ὑπερ-
 βολῆ ἔτέρῃ; λειψεται, εἰ γε τὸδε
 τὸ ἀγαθὸν ἀτιμάσασμεν τῆ μετασ-
 τάσει, ὅπερ καὶ ἡρεμούτων ἡμῶν
 ὑπεριχαεῖ προσηκόντως; μηδεῖς
 τῶν ἡμῶν τὸν τεθνεῶτα παρα-
 γέτω θῆθεν τῆ λόγῳ λῆν ἀγεν-
 νῶς ἄλ. φερόμενὸν καὶ ἰκετεῖοντα
 τοῦ; ἔμοφύλους οἴκτου τυχεῖν τῆ
 τῆ σφαγῆν ἐπιδεικνύται. ταῦτα
 γὰρ μὴ χιτῆραῖς μὲν ψυχαῖ; καὶ
 ἀνάνδρῃ; ἴσω; ἀρμόσει, ὄν μὴν
 προσαπτέον αὐτὰ βασλει καὶ Δα-
 ζῶν καὶ Γουβάζῃ. εἰ γὰρ ἐκεί-
 νος ἐνιαυθῶν παρῆν, πάντως ἂν,
 ἵτε δὴ θεοφιλῆς ἀνὴρ γεγονὸς
 καὶ φρενήγῃ, κατεμῆμετο μὲν
 ἡμᾶς τῶν βουλευομένων; ἐκέ-
 λευεν δὲ μὴ εὐτω κατεπεπτωκέ-
 ναι καὶ μαλθακίῃσθαι καὶ ὄρα-
 πετεῖν, καθάπερ εἰκέτας αἰρεῖσ-
 θαι, φρόνημα δὲ μάλλον Κολχικὸν
 καὶ ἔλειθερον ἀναλαβόντας ἀντέ-

გამოგვადგეს კარგ მაგალითად და
 წინასწარი ზომები მივიღოთ, რათა
 მოუთვინებლობის გამო ხიფათი არ
 შეგვემთხვეს; და, რასაკვირველია,
 აქიდან ჩვენ ის დასკვნა არ უნდა
 გამოვიტანოთ, რომ ადვილად ვაჯღ-
 ბებთ მათ. ხომ სათვინებელია, რომ,
 რაბან წინათ შეცდომები დაუშვეს,
 გამოცდილებით ისწავლიდენ, თუ
 რას უნდა ვჩირობ, და ამიერიდან
 იზრუნავენ, რომ შეუდომა გამოას-
 წირონ. ხოლო თუ მათ ღეთაება უწ-
 ყრება ამ სახიზლარი მკვლელობის
 ჩადენისათვის და ამით აიხსნება მა-
 თი უბედურება, რალა საჭიროა ჩვენც
 არ მივეშველოთ ოცთაიბას, თითქოს
 მსჯავრის დასადებად მას თავისი
 ძალა არ ჰყოფნიდეს და ჩვენს დაბ-
 მარებას საჭიროებდეს? რა საქციე-
 ლის ჩადენის შესაძლებლობა და
 დარჩება სხვებს, თუ ჩვენ ვადად-
 გომით ვუპასუხებთ რომაერთა ომ
 წყალობას, რომელიც გვიცავს ჩვენ,
 როგორც საჭიროა, და რომლის
 მეომებით ჩვენ მშვიდად ვცხოვ-
 რობთ? ამიტომ, ნურავინ ნუ ცდი-
 ლობს წარმოვიდგინოს აქ მიცვა-
 ლებული გუბანი, სრულიად არა ვა-
 კაცურად მოტირალი, რომელიც
 თითქოს თავის ჰრილობას უჩვენებს
 თვისტომთ და ვეფრება მათ შეი-
 ბრალონ იგი. იქნებ ეს შეეფერებო-
 დეს საცოდავ და სუსტ არსებათ,
 მაგრამ ეს არ შეეფერება მეფეს,
 ისიც ლაზთა მეფეს, მით უმეტეს
 გუბანს. ის რომ აქ იყოს, უკველია
 ის, როგორც ღეთისნიერი და გო-
 ნიერი ადამიანი, ვაგვიცხავდა ჩვენ

χειν τῆς ξυμφωρᾶς; θαρραλέως; καὶ πρὸς; μὴ δὲν μὲν ἀίσχυνον καὶ ἀνάξιον τῶν πατρῶων ἐξάγεσθαι τρόπων, ἐμμένειν δὲ τοῖς παρῶσι; καὶ πεποιθέναι, ὡς τῶν κρείττωνος; ἤμισα τὸ ἔθνος; περιφροῦν. ὡς εἶτα πῶς; οὐ σφόδρα παράλογον αὐτῶν μὲν τῶν βιαίως ἀναγερμένων ταῦτα κατὰ τὸ εἶδος ἔχειν δεδῶχθαι, ἤμισ; δὲ τοὺς; τὴν πρὸς; ἐκείνον εὐνοίαν σκηπτομένου; τάναντία διανοεῖσθαι; ἀλλὰ δὲδῶκα μὴ καὶ μόνου χάριν τοῦ διαλογίζεσθαι ταῦτα καὶ διασκοπεῖν μεγίστα; ὑπέξ-μεν δίκης. εἰ μὲν γὰρ ἐπ' ἀθήκας ἐλπίζει καὶ τὴν ἐπ' ἑκάτερα ῥ. πῆν ἐπιδεχομένως τὰ τῆς ἀποστάσεως ἤμιν ἐμελεσάτω, ἦν μὲν ἂν καὶ τὸδε δεινόν, ἐπὶ τηλικούτων πραγμάτων κινήσει μόνη; ἦς τῆσθαι τῆς τύχης; πλὴν ἀλλ' ἔζην ἴσως τῆς ταῦτα προεξηγημένοις ἀδεέστερον γοῦν ἀνίσχυοντῆσαι; εἰ δὲ πάντα χρόθεν προὔπτον δείκνυται τὸ κακόν, πῶς οὐ μισητέον αὐτοῦ; τῆσθαι ἔννοιαν ἐμβάλοντα; ὡς μὲν οὖν ἀφεκτέον ἤμιν ἐκείνων καὶ ἔη μετρίως ἐρρήθη. φησὶ δὲ δεῖν βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων τὸ ξυμβάν ἀναγγεῖλαι, ὡς ἂν ἐνδικοῦτατα μετέλθῃ τοὺς τοῦ μιάσματος αἰτιωτάτους, καὶ εἰ μὲν ἐμελήσει, πεπαύσθαι τὸ λαιπὸν τῆς πρὸς; Ῥωμαίους διαφρᾶς; καὶ ξυνεργεῖν ἀλλήλοις; καὶ ξυστρατεύεσθαι καὶ τῶν προτέων μετέχομεν ξυνο αἰτημάτων; εἰ δὲ ἀπέωσοιτο τὴν ἀξίωσιν, τότε ἔη

ამგვარი ზრახვებისათვის; მოგვიწოდებდა არ მიეცემოდით სასოწარკვეთილებასა და გულაჩუყებას, და მონების მსგავსად კი არ გავკაცულობოვით, არამედ აღვჭურვილიყავით კოლხის თავისუფალი შეგნებით, ვაეკაცურად ავეტანა უბედურება და არაფერი სასიციხო და მამა-პაპური წესების შემბოლწველი არ ჩავვედინა, არსებულ მდგომარეობაში დავრჩენილიყავით და იმედი გვექონოდა, რომ უზენაესის თვლი არ მოაკლდება ერს. ნუ თუ რამენაირად დასაჯებელია, რომ გუბაზი, რომელსაც ძალადობამ მოუსპო სიცოცხლე, ყველაფერ ამას შესაწყენარებლად თვლის, ხოლო ჩვენ, რომლებიც მას სიყვარულით ვეპყრობით, წინააღმდეგს ვეტიქრობთ? მაგრამ მე მეშინია, ვაი თუ მხოლოდ იმის გამოც, რომ ასეთი რამ გავიფიქრეთ და განვიზრახეთ, უდიდესი სასჯელი მოგვეზღოს. თუ ჩვენ შევუდგებით გადადგომას ისეთი იმედებით, რომლებიც ბუნდოვანია და ჰგულისხმობენ საქმის წარმართვისას სასწორის ან აქეთ ან იქით გადახრას, მაშინ ხომ საშინელება იქნებოდა ასეთ გარდამწყვეტ წუთებში მხოლოდ ბედზე ვყოფილიყავით დამოკიდებულები; ან და, იქნებ, იმათ, ვინც ეს გზა აირჩია, უფრო გაბედულად შესძლონ ამ სამარცხვინო საქმის შესრულება. ხოლო, თუ ეს ბოროტება წინასწარ უკვე ყოველმხრივ ნათელია, ნუ თუ ზიზლის ღირსნი არ არიან ისინი, ვინც ეს გაფიქ-

βουλευτέον ἡμῖν, εἴτερ ἐτέραν ἔδδον τραπήναι ξυνοίσει. οὕτω γάρ πεισόντες; οὔτε τὸν τεύγγχόντες; ἐπιλελήθησθαι δὲ ξοίμεν ἂν οὔτε προ-
 πατεῖξ μάλλον ἢ γνῶμῃ τὰ ἡμέτερα
 διατιθέναι“ (HGM II, 249—261).
 ვისაც ამ მკვლელობაში მთავარი
 იზამს, ამიერიდან მოისპობა ჩვენი
 ერთად ვილაშქრებთ, ძველებურად
 ერთად გაეწვეთ ცხოვრების ჰაანს-
 თუ ვი ის უარყოფს ჩვენს თხოვნას,
 ნაშინ უნდა მოვიტათობროთ. მი-
 ზანშეწონილი იქნება თუ არა მეორე
 გზას დავადგეთ. თუ ასე მოვი-
 ქცევით, იმასაც დაეამტკიცებთ,
 რომ ცხოვრებული გუბანი არ და-
 გვიგოწყნია, და იმასაც, რომ საქმეებს
 ზოთიქრებით ვაგვარებთ და
 არა წინდაუხედავად“.

ლაზთა ელჩები იუსტიანიანესთან.—წათეს დამტკიცება

ლაზთა მეფედ.

Εἰρη ἔχων δὲ καὶ τοῦτων, πα-
 λινοδῖον τὸ λεγόμενον ἕβ,ν οἱ
 Κόλχοι καὶ μεταπεσόντο. μάλισ-
 τα γάρ αὐτοὺς εἰς τοῦτο ξυν.λι-
 σε τὸ θεθεῖναι μήποτε ἄρα, εἰ
 μεταστᾶν, καὶ τὴν ἐπὶ τῆ κρεῖτ-
 τον. δόξαν ἀφαιρέθει. ἐπειδὴ οὖν
 ἢ τὸν φαρτάζον ἢ γνῶμῃ ἐ.ίκα, αὐ-
 τίκα οἱ ἀριστοὶ καὶ εὐπατρίδαι
 τὸν ἔθ.ους Ἰουστιανῶν β.უსλεῖ
 τὰ ἐπὶ Γουβάζῃ ξυνερχθέντα
 διήγγειλον, ἀπασάν τὴ οἱ ἀνεκά-
 λυψαν τὴν ἀπάτην, ὡς ἐκείνος
 μὲν οὔτε μῆδισα; πῶποτε οὔτε
 ἄλλοι τι ἄχαρι κατὰ Ῥωμαίων
 β.υλεσθᾶμενος ἦλω, οἱ δὲ ἀμφὶ
 Μαρτινόν τε καὶ Ῥο)στικον, ἐπει-
 δὴ αὐτοῖς ὑπὸ Ῥωστώνης θ.αμὰ
 σφαλλομένοις ἐπεκαλεῖ τε τὰ εἰ-

რებიანთ? თუ როგორ განვთავი-
 სუფლდეფ ამათგან, მე უკვე საქ-
 მაოდ ვილაპარაკე. მე იმ აზრისა
 ვარ, რომ საქორთა რომეელთა მეფეს
 ვაცნობოთ მომხდარი ამბავი, რათა
 იგი სათანადოდ მოეპყრას იმათ,
 დანაშაული მთუძღვის, და თუ ის ამას
 უთანხმოება რომეელებთან: კვლავ
 ერთად ვილაშქრებთ, ძველებურად
 ერთად გაეწვეთ ცხოვრების ჰაანს-
 თუ ვი ის უარყოფს ჩვენს თხოვნას,
 ნაშინ უნდა მოვიტათობროთ. მი-
 ზანშეწონილი იქნება თუ არა მეორე
 გზას დავადგეთ. თუ ასე მოვი-
 ქცევით, იმასაც დაეამტკიცებთ,
 რომ ცხოვრებული გუბანი არ და-
 გვიგოწყნია, და იმასაც, რომ საქმეებს
 ზოთიქრებით ვაგვარებთ და
 არა წინდაუხედავად“.

III 14. ეს რომ თქვა ფარტაზმა,
 კოლებებმა, როგორც იტყვიან,
 სხვანიორად დაიწყეს მღერა, და
 აზრი გამოიცივალეს. განსაღუთრე-
 ბით იმით იმოქმედა იმათზე, რომ
 შიში აღუძრა, ვაი თუ, რომ ვადავ-
 დგეთ, უზუნაესის წყალობას მოე-
 წყდეთო. რადგან ფარტაზის აზრ-
 მა გაიმარჯვა, ერის წარჩინებულმა
 და კეთილშობილმა კაცებმა აცნო-
 ბეს იუსტიანიანე მეფეს ის, რაც
 გუბაზის გარშემო მოხდა, გაუმე-
 ლაენეს მას მთელი იმ მოტყუების
 ამბავი,—სახელდობრ, რომ გუბაზი
 არასდროს არ ყოფილა სპარსელე-
 ბის მომხრე, არც სხვა რამ, რომ-
 ეელებინს სამტრო, განუზრახავს,
 და რომ მარტანეს და რუსტიკეს
 მომხრეებმა, რადგან გუბაზი მათ

1) Φαρτάζος R. Pharazis (შე. ზემოთ გვ. 71, შენიშვნა).

κότα και ἐγαλέπαινεν, οἱ δὲ ταύτην τε τὴν συκοφαντίαν ἐμνησάνησαντο και τὸν οὐκ ἔν ἡμαρτηκότα δὲ φθειραν. ἐβέοντο δὲ ὅτι οὐκ ἔν τῆ τ.σ κατοχομένου ψυχῆ τοῦτο δὲ παρασχεῖν τὸ χαριστήριον ἔλεγον δὲ οὐκ ἄλλο τι ἄρα ἢ ὡστε μὴ ἀπὸ ὠργητον κατελιπεῖν τὸ πῶμα, βασιλέα δὲ σφίσι ἐπιστῆσαι οὐκ ὀθνεῖόν τινα οὐδὲ ἐπιλήτην, ἀλλὰ Ἰζάθην τὸν Ἰοῦβάζου νεώτερον ἀδελφόν¹ ἐν Βυζαντίῳ κατ' ἐκείνο τὸν καιρὸν διατρέφοντα, ὡς ἂν αὐτοῖς πάλιν ὁ πάτριος διασωζοίτο νόμος και ἢ ἀνάκαθεν τὸν βασιλείῳ γένει ἀκραφνῆ; ἐμολογία. ὁ δὲ, ὅσα γὰρ αὐτῷ ἐβόκει και βίβλια, ὡ, τέχιστα ἐπέτελε, και ὅτι Ἀθηαῖσιν, ἕνα τῶν πρώτων λαχόντων ἐν τῇ ἑυκλήτῳ βουλή, ἐστειλε διασκοπίσαντά τε τὸ πραχθέν ἐς τὸ ἀκριβὲς και κατὰ τοὺς Ῥωμαίων νόμους κρινόντα. και δὲ παραγενόμενος Ῥοῦστικὸν μὲν ἐβόει ἐς Ἀψαρίδοντα ἐστειλε τὴν πῶμα και τῷ ἐκείνῳ ἐπιστολῆν ἐγκαθηίρῃα; ἐφροῖρει Ἰωάννη, δὲ τῷ βασιλέα μὲν φευκίσαντα, αὐτῶν γὰρ δὲ τὸν μάλιστα γεγενημένῳ, ἀπεβράντι τοῖς ἐν τῇ τῆ

ხშირად მიუთითებდა დაუდევრობით ჩადენილ შეცდომებზე და სრულიად სამართლიანად უჯავრდებოდა მათ, შეხანხლეს მის წინააღმდეგ ბრალდებები და დააბეზლეს ის და კიდევაც მოკლეს სრულიად უდანაშაულო კაცი. რამთა ჩინომადეგინიტი სთხოვდენ იესუნიანი მცვალებულის სულისათვის შემდეგი წყალობა ებოძებინა: სხვა არაფერი გვინდაო — უთხრეს მათ —, მხოლოდ დაუსჯელს ნუ დასტოვებ ამ ბოროტმოქმედებას და მეფედ ვინმე უცხოელს, არათვისტომს, კი ნუ დაგვიყენებ, არამედ წათე გამოვიგზავნი, გუბაზის უმცროსი ძმა, რომელიც ამჟამად ბიზანტიონში ცხოვრობს, რათა დაცულ იქნეს მამა-პაპური წესი და ძველი სამეფო გვარი შეურყენელი დარჩესო. იესუტინიანემაც სასწრაფოდ შეუსრულა ეს თხოვნა (ვინაიდან სრულიად სამართლიანად თვლიდა მას) და გააგზავნა რამეთში ათანასი², ერთი პირველ კაცთაგანი დარბაზის შესაკრებელისა³, რომელსაც დაავალა ზედმიწევნით გამოეკვლია მომხდარი ამბავი და რომაული კანონების მიხედვით გაერჩია საქმე. ათანასიმაც, როგორც კი ჩავიდა რამეთში, მანვე ჭალაქ აფსარუნტში გააგზავნა

¹) ანტიკონი R აშინებ. იმ ახრს, რომ წათე მისშელი იყთ გუბაზისა და არა ძმა, R იცავს ქვევითაც (გვ. 84, მფ. 1), სადაც ნაცულად გამოთვინია თუ პატრიარქ ილდეა თუ პატრიარქი ანტიკონი.

²) შესაძლებელია ეს ის ათანასი იყოს, რომელიც 535-6 წელს, თანახმად პრიკლასის მოთხრობისა (JHG V, 6,26) იესუტინიანემ ულჩად გაგზავნა იტალიის მფლქათან, გუთ თევპატრისთან, და რომელიც 530-540 წ. იყო Praefectus praetorio Italiae (BG VI, 22,24; Hartmann: RE II, 1938). —) ვ. ი. სენატისა.

λαθριότητα και φυγή την σωτηρίαν καρπώσασθαι πειρωμένω· ἀλλ' ἐκείνω γε τῷ Ἰωάννῃ, ἐπὶ τοῖσδε π.ρ.ο.μένω ὑπαντιάζει· οὕτω παρασχὸν ὁ Μετριανός¹⁾, εἰ δὲ γε ἦν οὗτος τῶν ἀμφὶ τὰ βραχίαια θεωρημάτων, οὗς δὲ σαρξίφωνα· ὀν·μάζουσιν· ἔσταλτο δὲ αὐτῶσε τοῦτου δὲ ἕνεκα, ἐφ' ᾧ ἐξυπαρετήσασθαι τε τῷ Ἀθανασίῳ και ἄλλα ἀν' ἑπ' ἐκείνω, κριθεῖν, τόνδε ταῦτα ἐπιτελέσαι· ξυλλαβῶν, δὴ οὖν ὁ Μετριανός· τὸν Ἰωάννην παρὰ τὸν διαιτητὴν ἀπεκόμισεν. ὁ δὲ και τῶντον ἐς Ἀφροδίτην ἐξέπεμψεν, ἐν εἰρηκτῆ τε και κοδοκάκτῃ μενοῦντα, ἕως ὁ ἐν πῶσιν ἀγῶν διακυσθεῖν.

დაემწყვდით სატუსალოში, ვიდრ ბოლა.

Ἄμὲν γὰρ τῷ ἱ.ρ. ἀρξικμένω παρῆν ὁ Ναχοραγῶν ἐς Μουχειρισιν, και αὐτίκα τὰ τε στρατεύματα ἤθροίζε και κλείστω ἕστη χρώμενος προθυμίᾳ τὰ ἐς τὸν πόλεμον ἐξήρτυετο. τοιγάρτοι και οἱ Ῥωμαῖοι ἀμφὶ τὴν Νήσον ἀχειρόμενοι παρεσκευάζοντο, και τὰ τῆς κρίσεως εἰκότως ἀνεκίπτετο. τί γὰρ ἀν' αὐτοῖς ἐν τῷ

რუსტიკე და იქაურ სატუსალოში დაამწყვდევინა; იოანე კი, რომელმაც მეფე მოატყუა და რომელმაც საკუთარი ხელით ჩაიღინა ის მკვლელობა, ჩუმად გაქცეულიყო მაშინ და ცდილობდა გაქცევით გადაერჩინა თავი; და, აი, ამ იოანეს, რომელიც ამ მიზნით სარდაც მიდიოდა, მოხდა ისე რომ მეტრიანე წააწყდა გზაში (ეს მეტრიანე ერთი იმ სამეფო შეშუბეთაგანი იყო, რომელთაც სკრიბონებს² ეძახიან; ის იმ მიზნით იყო გაგზავნილი, რომ მომსახურეობა გაეწია ათანასისთვის და შეესრულებინა ყველაფერი, რასაც ის უბრძანებდა). მეტრიანემ შეიპყრო იოანე და მსაჯულს მიჰგვარა. მსაჯულმა ისიც აფსარუნტში გააგზავნა, რომ ბორკილებგაყრილი დაწყებული გამოძიება დამთავრდე-

III 15. გაზაფხული რომ დაღვანახორაგანი მოვიდა მებარისში, მაშინვე შეკრიბა ჯარები და, რაც შეიძლებოდა, მეტი გულმოდგინეობით შეუდგა მათ მომზადებას ომისათვის. ამიტომ, რომაელებიც, რომლებიც ნესოსის გარშემო იყვნენ მოგროვილნი, სამზადისს შეუდგნ და, ცხადია, სასამართლოს საქმე გადაიღო. განა ისეთ პირობებში

1) Μετριανός R. Μετριανος vulg.

2) სკრიბონის ეწოდებოდათ მეფის მცველებს ბიზანტიურ პერიოდში. როგორც აგათიას ტექსტში ათანასის გაყოლებს სკრიბონი მეტრიანე, ისე შავრიკი კონსტანტინის დროს, 533 წელს, ავარებთან ელჩად გაგზავნილ ელპიდის გაყოლებს ეომენტიოლე, გამოიყენილი მეფის-მცველი, რომელსაც რეზიულები (ე. ი. ბიზანტიელები) სკრიბონის ეძახიან ლათინური ენითა (ანტა თაი სამართლისათვის და პაპისათ: სამართლისათ, ხუა სკრიბონა თე. აღნიშნა ფაოტე: Ῥωμαῖοι κατὰ-μαζουσι: Theoph. Sim. I, 4. 7).

τῆτε περισσῆς ἰστέρον καταφάνη τῆς
περὶ τὸν πόντιμον εὐκασιχίας;

Ἦδη δὲ καὶ ὁ Τζῆθης ἀμρ Σω-
τηρῆχψ τῷ στρατηγῷ ἐκ Βυζαν-
τιοῦ ἀφίχεται, τὴν τε πατρίαν¹ ἀρ-
χὴν καὶ τὰ καίτεις παράτημα πρὸς
τὸν βασιλέως Ῥωμαιῶν, ἕπερ ἐκ
παλαίου νεγόμεσται, δεβεγμένους.
εἰσὶ δὲ γε ταῦτα στέφανος χρυσῶς
λεμποκλήτης καὶ χιτώνιον ποδῆρες
ἡπόχρυσον πέδιλά τε κικκοῖαφῆ
καὶ μίτρα ἑμοίως χρυσῶ τὲ καὶ
λίθους πεποικλιμένη, χλαμῆδῃ δὲ
ἀλευργῆ τοῖς βασιλέως τῶν Αλ-
ζῶν ὅν θέμις ἀμπίσχεσθαι, λε-
κὴν δὲ μόνον ὅν μένται παντά-
πασί γε καιρὸν ἔστω καὶ εἰσπα-
μένην, ἀμφὶ γὰρ τὸ μεσαιάτων

მათ შვიდლებოდა ჰქონდათ იმაზე
უფრო საშური საქმე, ვიდრე ომი-
სათვის ზრუნვა?

წათეც დაბრუნდა ბიზანტიონი-
დან სტრატეგოს სოტერიქესთან ერ-
თან; რომელია მეფისაგან მიღლო
მას, როგორც ეს ძველითგანეე და-
წესებული იყო; მამა-პაპის სახელო
და საამისო (სამიერო) ნიშნები. ეს
ნიშნებია: ოქროს გვირგვინი, თვალ-
მარგალიტით შემკული; კოჭებამდე
გრძელი ქიტონი, ოქრომკედით მო-
ქარგული; მიტრა, აგრეთვე ოქრო-
თი და თულებით შემკული, და
წითელი წალები². ძოწეული ქლამი-
დის ტარების ნება კი არა ჰქონდათ
ლახთა მეფეებს, მხოლოდ თეთრისა
მიიძირით; არც სრულიად საყოველ-
თაოა ის და ჩვეულებრივი, შუა-

¹) *περισσῶς R* და აწიხე უმატებს *ἀσείφως*, ე. ი. ამაშია ამისა-ო. იბ. სე-
მთი, გვ. 82, შენ. I.

²) ანალოგიურად აღწერს სამეფო ტანისამოსსა და სამკაულს იოანე მა-
ლალა თავის „ქრონოგრაფიაში“, რომელიც ის 522 წლის თარიღით გადმოგვცემს
ლახთა უფლისწულის წათეს ჩასვლას კონსტანტინებოლში, იუსტინე მეფესთან,
სამეფო გვირგვინის მისაღებად. წათე წავიდა ათაის საკუთარ ქვეყანაში—სწერს
მალალა—დაგვირგვინებული რომელია მეფის იუსტინეს მიერ; მას ეძიოსა რა-
მეფილი სამეფო გვირგვინი და თეთრი წმინდა აბრეშუმის ქლამიდი, რომელსაც
ძოწეული ხოლის საცელად ჰქონდა ოქროს სანეფთ ზოლი, სადაც შუაში სერათი
იყო თვით იუსტინე მეფის გამოსახულებით; აგრეთვე თეთრი სტიქარი-პარაგაე-
ლი, ამასაც ჰქონდა სამეფო ოქრომკედებო, იმნიორადე თვით მეფის გამოსახუ-
ლებით; წალები (თა ლეუქა), რომელთაც ატარებდა, თათის საკუთარი ქვეყნიდან
ჩამოეტანა და მარგალიტებით იყო შემკული სპარსულ ყაიდაზე. ამგვარადე მისი
სარტყლიც მარგალიტებით იყო შემკული (Ioannis Malalae Chronographia
ex rec. L. Dindorfii, Bonnæ 1831, p. 413. თვით ბერძნული ტექსტი იბ.
ქვევით, ითანე მალალას ქრონოგრაფიდან ამოღებულ ნაწიგეტთა წმინდულ ნა-
წილში). ეს აღწერილობა თითქმის სიტყვა-სიტყვით განმეორებული აქვს Chroni-
con Paschale-ს ავტორს (rec. L. Dindorfius, I 618) და ზოგიერთის გან-
სხვავებით მოყვანილია თვით დანეს „ქრონოგრაფიაში“ (rec. Carolus de
Boor, vol. I, 168—169). ეს აღწერილობანი იბ. ჰენი გეორგიკა IV, აღნიშნუ-
ლი ავტორების ჩაწევებში.

ἐκείνη, χρυσὸν ὑφάσματι ἐκάτε-
ρωθεν καταλάμπεται: βασιλικὸν δὲ
καὶ τὸ ἐμπερόνημα τῆς γλαυκῆς
λίθου: τε ἐκκραμῆσι καὶ τῆ ἄλλῃ
κατασκευῇ [δι:απρέπον]. ἐπιβάτῃ
δὲ ὄν τὸν Ἰζάθην τῆ: ἡγηκός καὶ
τῆ βασιλείῃ στολῆ κακοσημένον,
ἀντίκα εἰ τε στρατηγοὶ καὶ ἅπας
ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατὸς δεξιο-
μενοὶ τε καὶ τὰ εἰκότα γεραιρόν-
τες προηγούντο, ἐξωπλισμένοι: ὡς
εὐπρεπέστατα, καὶ ἐπὶ τῶν ἵππων
οἱ πλείστοι ὀχρούμενοι. εἰ δὲ Ἀ-
ζῶ: ἐ: τὸ χαίρον μεταβαλόντες,
καὶ μέλις ἀποπαυσάμενοι τῆς
ἀνίας, στοιχιδὸν οἱ παραμάρτον,
σάλπιγγές τε πανταγούθεν ἐπίχου
καὶ τὰ σημεῖα ἐ: ἕως ἐπῆριτο.
καὶ ἦν ἡ πομπὴ φαειρά τε ἐπι-
κῶς καὶ γαυροτάτη, καὶ πλέ ν ἡ
κατὰ τὴν Ἀζῶν βασιλείῃ ἐξω-
γκωμέν: Ἰζάθης: μὲν ὄν ἐ: τὴν
ἀρχὴν κατιστάς ἔταπταν ἑκατα-
τὲ λοιπόν καὶ δεκάδρα: τὸ ἑμόφυ-
λον, ὡς ἀντὶ τῆ βουλή: μένη καὶ
ὁ πᾶσιος ὑπηγούρευεν ἑρῆπος:
(HGM II, 261—264, 9).

შე ორივე მხრით ოქროს ქსოვილით
არის ალაპლაპებული. მეფურთა
ქლამიდის აბზინდიც, თავისი აკინ-
ძული თვლებითა და სხვა მორთუ-
ლობით. და როდესაც წათემ, სა-
მეფო სამოსელში გამოწყობილმა,
თუბი შემოდგა თავის ქვეყანაში, მას
მიესალმნენ სტრატეგოსები და რო-
მაელთა მთელი ჯარი და სათანადო
პატივით წინ წამოუძღვენ, საუკე-
თესოდ შეიარაღებულნი და მეტ-
წილად ცხენებზე მჯდომარენი.
ლაზები კი ვახარებულნი იმით, რომ
როგორც იქნა გადარჩენ უბედურე-
ბას, მიაცილებდნენ მას ჩამწყვრივე-
ბულნი: ყოველგნით საყვირების ხმა
ისმოდა და დროშები იყო მაღლა
აფრიალებული. ზემი იყო მეტად
ბრწყინვალე და აღზევებული და
უფრო მეტად გაზეიადებული, ვიდ-
რე ეს ლაზთა სამეფოს შეეფერე-
ბოდა. ამრიგად, წათე ჩაუდგა სა-
მეფოს სათავეში, შეუდგა ამიერი-
დან საქმეების მოწესრიგებას და
უვლიდა თვისტომთ, როგორც მას
სურდა და როგორც მას მამა-პაპური
წესი უკარნახებდა.

მთხმინთა აჯანყება ბიზანტიელების წინააღმდეგ 555 წელს.

Σωτήριχος δὲ ὁ στρατηγὸς ἀντι-
κα εἶχετο τῆ: πορείας, ἐφ' ἧπερ
καὶ ἔσταλτο. χρυσίον γάρ ἐκ βα-
σιλέως ἐκόμιζεν, ἐφ' ᾧ τ ἰς προ-
σείκοις βαρβάραι: κατὰ τὸ ξυμ-
μαχικὸν διαγέμοι, εἰσθιόμενον γε-
τῶτο ἐκ πλείστου καὶ ἀν' ἔτος
γυγνόμεν ν. εἰπῶντο δὲ ἀντὶ καὶ
τῶν παιδῶν οἱ πρεσβύτεροι, Φι-

ხოლო სტრატეგოსი სოტერიქე
მაშინვე გაუდგა თავის გზას და
ჩაიღია იქ, სადაც ის იყო გამოგზავ-
ნილი. მას მეფისაგან ფული ჰქონდა
წამოღებული, რომელიც მებომბელ
მოკავშირე ბარბაროსთათვის უნდა
დაეროვებინა: ასე იყო იმთავითვე
დაწესებული და ყოველწლიურად
ურიგდებოდათ ფული. მას თან წა-

λαγρίδες τε καὶ Ῥομῖλος, ὃς ἂν
 εἰς τὸν ἀφ' ἐστίας μόχθειν ἐν
 θέοντι πιθεύθειν, ἐπει καὶ ἐς
 ἡβης μέτρον ἴδη ἄμψω ἐκλυ-
 θέτην καὶ ἴσταν εἶω διαπνεύει-
 θαι. ὁ γὰρ τῆς τριτοῦ αὐτῶν Εὐσ-
 τράπιος ἐν Βυζαντίῳ ἐλέλειπτο,
 νέος γε ὢν ἐν κομιθῇ καὶ ἄλλως
 τὸ σῶμα εὐ ῥωμαλέος. ὃς δὲ ἐς
 τῆν τῶν καλουμένων Μισιμυζων
 χώραν ὁ Σωτήριχος ἀφίκετο, οἱ
 τῆς κατῆχος: μὲν τῆς βασιλείας
 τῶν Κόλχων τυχάνουσι: ἔντες
 καθάπου καὶ οἱ Ἀψίλοι, γλώτ-
 τη δὲ ἡμῶς χρῶνται ἀπικακριμέ-
 νῃ καὶ νόμοις ἑτέροις. εἰσὶ δὲ
 τούτου τῆς τῆς Ἀψίλων γένους
 βραχύτεροι καὶ τετρακίμηναι ἴρ-
 μα ἐς ἡλίον ἀγίοντα: ἐπειδὴ οὖν
 ἐς τούτους περὶ γένου, ἔγνωσαν
 αὐτοὺς ἐσιλθεῖν ὃς ἄρα ἐν τῶν
 σφετέρων φρουρῶν ἀμφ' αὐτῶν τῆ
 τῶν Δαζῶν θρία ἰδρυμένῃ, ὅ τῆ
 Βοιγλῶν ἔνομαζοντο, τούτοι: δὲ

მოვეყნა იორი უფროსი ვაჟი, ფი-
 ლაგრი და რომულე, რათა ისინი
 აქედანვე შეჩვეოდნენ შრომას: ორი-
 ვენი უკვე დაქაბუებულნიყვნენ და
 შეეძლოთ შრომის იტანა. მესამე
 ვაჟი კი, ევსტრატე, ბიზანტიონში
 დარჩენილიყო: ის ჯერ კიდევ საკ-
 მალდ ახალგაზრდაც იყო და სხელ-
 ლიც მომავარებული არ ჰქონდა.
 სოტერიძე ჩავიდა ეგრეთწოდებულ
 მისიმიანთა ქვეყანაში, რომლებიც
 კოლხთა მეფის ქვეშევრდომნი არი-
 ან მსგავსად აფსილებისა, ხოლო
 განსხვავებულ ენაზე ლაპარაკო-
 ბენ და სხვა კანონებსაც მისდევენ;
 ისინი ამ აფსილთა ტომზე უფრო
 ჩრდილოეთით ცხოვრობენ, ოღნავ
 აღმოსავლეთისაკენ. და, აი, როდე-
 საც სოტერიძე მათ ქვეყანაში მი-
 ვიდა, იმათ რატომღაც იფიქრეს,
 თითქოს ერთი მათი ციხე, ზედ ლა-
 ზეთის საზღვრებზე აღმართული,
 რომელსაც ბუქლოოსი² ერქვა, აღა-
 ნებდისათვის სურდა გადაეცა სოტე-

1) *Boylos R.* ამით, აღბათ, იმის აღნიშვნა სურდა ავსილს, რომ დასაწყ-
 სისი ფორმა *Boylos* არის. ტექსტში, რა თქმა უნდა, დარჩება ავსილთის
 ფორმა *Boylos*.

2) აგათიას მოწმობით „ბუქლოოსი“ მდებარეობდა ლაზეთისა და აღა-
 ნეთის საზღვარზე, მისიმიანთა მიწაწყალში. ასეთ განსაზღვრას ეთანხმება ყველა
 ის ცნობა, რომელიც მაქსიმე აღმარებლის ცხოვრებასთან დაკავშირებით იხსენ-
 სებს ამ გეოგრაფიულ პუნქტს. ქართული „ცხოვრების“ მიხედვით მაქსიმეს მო-
 წაფე ანასტასი, რომელიც მასთან ერთად 662 წ. იქნა გადასახლებული ლაზეთში,
 შეაფენეს ციხესა სახელით ბუქელეს (V. I. პოლენეს, იმ. კ. ქველიძე,
 კიბენი I, 94). ზერანულ „ცხოვრებაში“ იმავე პუნქტს ეწოდება *Buculus*, ხოლო
 ანასტასი ბიბლიოთეკარის 665—666 წ. დაწერილსა და ჩვენამდე ლა-
 თინძრად მოღწეულ წერილში ვითხულობთ: *castrum regionis Misimianae,*
cuius nomen Buculus est, iam in confinibus Alanorum situm, quod Alani
nunc captum retinere noseuntur (ed. Sirmund, III 876; *Migne*, PG 90, 174).
 —სხვაგან ამ სახელწოდების მატარებელი პუნქტი არაად იხსენიება; თვით ქარ-
 თული სახელწოდება „ბუქლე“, როგორც ჩანს, ზერანულიდან მომდინარეობს. სა-

ὄγε βούλοιστο τοῖς Ἄλλανοις κατα-
 προέσθαι, ὡς ἂν οἱ τῶν ἐθνῶν
 πρέσβεις τῶν ἀπωτέρω οἰκούντων
 αὐτοῦ ἀχειρόμενοι τὸν μαθὸν απο-
 φέροιτε, καὶ μηκέτι ἀνάγκη τις
 εἴη τῷ τὰ χρήματα παρεχομένῳ
 τὰς τῶν Καυκάσου περιουστῆν
 ἰπωρείας· καὶ αὐτὸν ἐπ' ἐκείνους
 ἔναι.

Ταῦτα δὴ οἱ Μισιμιανοὶ εἰτε
 γνόντας εἶτε καὶ ὑποτοπισαντες,
 στέλλουσιν ἄνδρας δ' ἰο τῶν παρὰ
 σφίσι λογίμων, Χάδον ὄνομα καὶ
 Θυάην. οἱ δὲ ἐρόντες αὐτὸν
 ἀγγιστὸν πῶς ἐκείνου δὴ τὸν ἐρύ-
 ματος ἀνελζόμενον, καὶ πλέον ἐς
 τῆρ' ὀκνησιν ἐπιρρωσθέντες, „ἀλλ'
 οὐ δίκαια θράσῃσιν ἡμᾶς“ ἐπρ-
 ταν „ὦ στρατηγέ, διανοήθης· χρὴ
 γάρ σε μηδὲ ἄλλῃ τῷ ἐπιέναι τὰ
 ἡμέτερα παραισομένῳ, μήτι γε
 καὶ αὐτὸν οὕτως ἐθέλειν. εἰ δέ
 σέ ὡς ἀληθῶς μὴ ταῦτα ἀρέσκει,
 ἀγέ θπως ἐνθένδε ὡς τάχιστα
 μεταβῆς ἐν ἐτέρῳ ἀπαθιατρύφει
 χῶρῳ, καὶ σε τὰ ἐπιτέθεια ἦκισ-
 τὰ ἐπλερέουσιν, ἀλλ' ἡμεῖς ἀπαν-
 τὰ ὀσμεν. ἐνταῦθα γάρ σσι οὐ
 μανέντα παντάπασιν, εὐδὲ ἀνεξέ-
 μέθ' αὖ σου μέλλοντος ἐς· τῶδε καὶ

რიქეს, რათა ვადაღმა მცხოვრებ
 ტომთა ელჩები იქ შეკრებილიყვნენ
 ხოლმე და საფასური მიეღოთ; ფე-
 ლის მომტანისათვის უკვე აღარ
 იქნებოდა აუცილებელი კავკასიის
 კალთების შემოვლა და ამ ტომებ-
 თან მისვლა.

III 16. მისიმიანებმა რომ ეს
 ვაიგეს თუ გაიფიქრეს, მიუგზავნეს
 ორი, მათ შორის წარჩინებული,
 კაცი, სახელად ხადე და თიანე.
 იმათ ნახეს ის სიმაგრის მახლობ-
 ლად დაბანაკებული, რამაც უფრო
 გაუძლიერა მათ ეჭვები, და უთხრეს
 მას: „უსამართლობის მოყენება გან-
 გიზრახავს ჩვენთვის, სტრატეგოსო.
 არც სხვას უნდა მისცე ნება ჩვენი
 ქონება წაგვართვას, არც თვითონ
 უნდა მოინდომო ამის ჩადენა. თუ ეს
 შენ მართლა არ გიდევს გულში, საჩ-
 ქაროდ გადაბარგდი აქიდან, სხვა
 ადგილას მოთავსდი და შენ იქ
 სურსათი არ მოგაკლდება: ჩვენ მო-
 გიტანთ ყველაფერს. აქ კი შენ
 არავითარ შემთხვევაში არ უნდა
 დარჩე; ჩვენ ვერ შევიწყნარებთ,
 რომ შენ აქ დააყოვნო და დაიკა-
 დო“. იმათ რომ ასეთი უქმები სიტ-

სურათი სახელების გაუმოკემის წესთა მიხედვით მისი ბერძნული შესატყვისი იქ-
 ნებოდა Βουκλος, resp. *Βουκλος (შდ. ლათ. Buculus). ჩვენ ვფიქრობთ, რომ
 აგათიას მიერ მოყვანილი ფორმა Βουκλος უფრო სწორია, ხოლო VII საუკუნე-
 ში ბერძნებმა ეს სახელწოდება საკუთარ სიტყვას Βουκλος („შწყემსი“) მიამსგავსეს
 (შდ. К. Кекелидзе, Сведения грузинских источников о пр. Макеиме
 Непомедимке, Киев 1912, გვ. 28; Томаšечек: RE III, 985, უკანას
 კნელის ანბით „ბუკლიოსი“ უნდა მდებარეობდეს წებელდა ში, მდ კოდორის სა-
 თავეებთან).

σκηπτομένου“ οὕτω δὲ αὐτῶν ἀσθαδιζομένων, οὐκ ἀνεκτὰ ἰγγυ-
σάμενος ὁ Σωτήριχος, εἰ τοῖς τῶν
Κόλχων κατηκόις ἐξείη, κατὰ
Ῥωμαίων φρασίνεσθαι τὸν ὑφ'
οἷς οἱ Κόλχοι τετάχεται, παρα-
κλείεται τοῖς ὁπαδοῖς παῖσιν αὐ-
τοῦς αἰς ἐπαφέροντο βρακτηρίαῖς·
οἱ δὲ καθύκοντο αὐτῶν ἀφειδῶς,
καὶ ἐς τὸ ἐπίσω ἤμιθνηται ἀπέ-
παμψαν. τούτῳ δὲ γεγεννημένου,
Σωτήριχος μαν ᾠτο μηδὲν ἀν-
τίπαλον ἔσσεσθαι, ἀλλ' ὡσπερ
ἀμέλει οἰκίας οἰκίους ἡμαρτυ-
κότας διαχειρισάμενος, καὶ οὐδὲν
ἴτιον ἐνλαβητέον αὐτῷ, ἕμενέ τε
κατὰ χώραν, καὶ εἴτα νυκτὸς
ἐπαγενομένης ἐκάθευθε σφρόδρα
ἀθεῶς καὶ ἀφυλάκτως· οὕτω δὲ
οἱ τε παῖδες καὶ οἱ ὀρυφύροι
καὶ ἑπόσον ἄλλο αὐτῷ θυγατρὶν
εἶπετο ἢ καὶ ὀδύλον ἐκμελέστερον
καὶ οὗτοι ἅπαντες ἢ ὡς ἐν κλε-
μίων¹ κατεσκηνημένοι ἀνεπαύον-
το. ἐν τούτῳ δὲ οἱ Μιμίμωνοί,
τῆν ὄβριον οὐκ ἐνεγκόντες, ἐπιφοι-
τῶσιν αὐτοῖς καρτερώτατα ἐξωπ-
λισμένοι, καὶ αὐτίκα ἐπὶ τὸ βωμά-
τιον χωρήσαντες, οὐδὲ ἰσχυρῶς
ἀνεκέκλιτο, κατακτείνουσι
προτέρους τοὺς παρεναστῆρας τῶν
θεραπόντων. θορόβῃ δὲ, ὡσπερ
εἰχδός, καὶ πατάγου πολλοὺς κινη-
σέντος, ξυναίσθησις μὲν τοῦ κα-
κοῦ αὐτῷ τε Σωτήριχῳ καὶ τοῖς
ἀμφ' αὐτὸν ἅπασιν ἐγγυεται· καὶ

ყვები წარმოთქვეს, სოტერიქემ
შეუწყნარებლად მიიჩნია, რომ კოლ-
ხების ქვეშევრდომთ უფლება ჰქო-
ნოდათ ასე თავებდურად მოპყრო-
ბოდენ რომაელებს, რომელთაც
კოლხები ემორჩილებიან, და თავის
მხლებლებს უბრძანა ეცემათ ისინი
ჯობებით, რომლებსაც ეს მხრიბიბი
თან ატარებდენ. იმათაც უწყალოდ
სცემეს მისიმიანებს და ცოცხალ-
მკვდარნი გაისტუმრეს შინისაკენ.
ეს რომ მოხდა, სოტერიქე არ ფიქ-
რობდა, რომ ამის გამო შეიძლე-
ბოდა რამე სამტრო დატროილებუ-
ლიყო; ის ფიქრობდა, რომ თუ თა-
ვის მონებს მათ მიერ ჩადენილი
ცოდვების გამო დასჯიდა, ამის
მისთვის საშიში არაფერი მოჰყვებ-
ბოდა, და ამიტომ დარჩა ამ ქვეყა-
ნაში და, რომ დალამდა, სრულიად
უღარდელად, ისე რომ მცველებიც
არ დაუყენებია, დაიძინა. ასევე
დაიძინეს მისმა შეილებმა, მეშუ-
ბებმა და, რაც ეი თან მოსამსახუ-
რები და მონები ახლდენ, ამათაც
ყველამ მოისვენეს უფრო უღარდე-
ლად, ვიდრე ეს მტრის ქვეყანაში
დაბანაკებულთ შეეფერებოდა. ამ
დროს მისიმიანები, რომლებიც მი-
ყენებულ შერაცხუოფას ვერ ითმენ-
დენ, ძალზე მეტად შეიარაღდენ და
თავს დაესხნენ მათ: უმაღვე შეიჭრენ
იმ ბინაში, სადაც სტრატეგოსი
იწვა, და ამოკლიტეს ის მსახურნი,
რომელნიც ყველაზე უფრო ახლოს
იწვენენ სფავეგოსთან. დიდი ხმაუ-

¹) ἐν κλεμίων R, ἐν κλεμίων vulg.

ταῖνον ὑπὸ θεοῦ; ἐκ τῶν εὐνῶν ἀνεπέλλοντο, ἔτι δὲ τῶ ἕντι κρηθαρύοντες; καὶ παρημένοι: ἀμύνεσθαι οὐκ οὐκ; οὐκ: μάλα παρηγ. εἰ μὲν γὰρ ταῖς οὐραῖς¹ τῶ πρόθε περιεπιτόμενοι εἰργοντο τῆς περιαι; εἰ δὲ καὶ ἔβη ἐπὶ τὰ ξίφη ἐρύσσαντες καὶ σκευάξιν περιώμενοι τὰ πολέμα ἀλόντες ἦσαν οὐκ ἐπὶ τὰ ἐν σκίπτῃ καὶ ἀπορίξ; τὸ τὸς τοίχου; περιρηγγόμενοι καὶ ἐπὶ ἐπὶ γὰρ κείματα τὰ ἐπὶ ἐπιλεησόμενοι ἔναι δὲ αὐτῶν καὶ τῶ ἦν ἔβη ξυναίφθαι ἀπειρηκότες, οὐδὲν ὅτι ἐμπαθόντες, ἐβῶν τι μόνον ἄλλος ἄλλοι: καὶ ὠλοφύροντες; οὐκ ἔχοντες; ὅτι καὶ θράσσειεν. οὐτὼ δὲ αὐτῶν καταπεπληγμένων, ἐπεισοπόντες οἱ βάρβαροι αὐτῶν τὸ Σωτήριον κατακτείνουσι καὶ τὸς καίβαι; καὶ πρὸς γὰρ ξυμπαντας τοὺς ἄλλους, πλὴν εἰ μὴ τις ἐκ τινος τυχὸν ἀλίμενος ἐρσοθίρα;² ἢ καὶ ἐτέρῳ ἐπὶ τῶ τρόπῳ λαθῶν διεσώθη. ταῦτα δὲ θράσσαντες οἱ ἀλιτῆροι ἐσκέλευσαν τοὺς κειμένους, τὰ τε ἄλλα ὁπόσα ἐπύγοντο κτήματα, καὶ πρὸς γὰρ τὸ βασιλέω; ἀφελόμενοι χροσί;ν, καθάπερ τινὰς πολέμους, ὡς ἀληθῶς, ἀλλ' οὐχ

რობა და, როგორც მოსალოდნელი იყო, აგრძელები რომ ატყდა, სოტერიკეზაც და ყველა მასთან მყოფმა იგრძენეს მოსალოდნელი უბედურება: შეშინებულნი წამოდგნენ საწოლებიდან და, რადგან ძილისაგან გაბრუნებულნი და მოთენთილნი იყვნენ, ვერ შესძლეს, რასაცვირველიათვის დაეცა. ერთნი, რომელთაც ფეხებზე ქურქები¹ მკონდათ შემოხვეული, გზაში ბრკოლდებოდნენ სხვები კიდევ, მართალია, თავიანთ მახვილებს ეცნენ და ცდილობდნენ შეენელებინათ მტრის მოქმედება, მაგრამ საცოდაოდ დაეცეცებოდნენ, თითქოს უკუნეთითი ბნელში ყოფილიყვნენ და გამოსავალი ვერ ეპოვათ, კედლებს ეხეთქებოდნენ და არ ახსოვდათ, სად მკონდათ იარაღი დაწყობილი. ზოგიერთები კიდევ, სასომხდოლნი იმის შეგნების გამო, რომ უკვე შეპყრობილნი იყვნენ, აღარათყურს ცდილობდნენ, მხოლოდ ერთი-მეორეს უყვიროდნენ და მოსთქვამდნენ და არ იცოდნენ, რა ექნათ. ისინი რომ ასე თავზარდაცემულნი იყვნენ, ბარბაროსები შეიჭრნენ მათთან, მოკლეს თვითონ სოტერიკე, მისი შვილები და ყველა დანარჩენებიც, იმათ გარდა, რომელნიც შემთხვევით უქანა კარებიდან გადახტნენ ან რომელთაც

¹) οὐραῖς R; οὐραῖς vulg. Στρατα (ან οὐραῖς). ბერძენთა ცნობებით, ეწოდებოდა სპელ ბეჭვიან ტანისამოსს, ქურქს, რომელსაც სკვითური ტომები ატარებდნენ. გვიან ნაწებში მას მხარობდნენ აგრეთვე ბერძენი მწყემსები და სხვებიც „სოსოჩას“ მხარობდნენ საბერძნეთში აგრეთვე საბნადაც (იხ. RE III A, 376).

²) ἔρσοθίρα; R; ἔρσοθίρα; vulg.

φίλους τε και ἡγεμόνας ἀπεκ- სხვა გზით მოახერხეს ფარულად
 τανάτας (HGM II, 264, 9—266). გადარჩენა. ეს რომ ჩაიდინეს ამ
 ბოროტმომქმედებმა, მოკლულებს საქურეელი ჩამოხსნეს, გაიტაცეს,
 თუ რამ ქონება ქმონდათ მათ, და აგრეთვე შეფისაგან გამოტანებული
 ფულიც, და ისე გამოდიოდა, თითქოს იმათ დახოცეს ქვეშაირიტი
 ბტრები და არა მეგობრები და წინამძღოლები.

ნახორაჯანის ლაშქრობა ლაზეთში 555 წელს არქეოპოლისის
 შახლობლად. საბიძრები და დილიზნიტები.

Ἐκεῖ δὲ αὐτοὺς τὰ τῆς μα-
 ρωνίας ἀπειργαστο, καὶ τὸ ἀναι-
 ζαίνεν τῶς τῆς γυναικὸς καὶ ἐρ-
 γιζόμενον τῆ ἀποπληρωσῆνα: τῆν
 ἐπιθυμίαν, ὑποχάλῃν ἐδῆνα: καὶ
 περιστέλλεσθαι, τότε δὴ μόνον
 τὸ πραχθῆν ἐφ' αὐτῶν διασκοπ. ἔν-
 τε; ἀνελαιγῆ: ντο καὶ ἤνιεσαν
 ὁποῖος αὐτ. ἔς ἀνέριπτο¹ κῆρος,
 ὅτι τε ὑπὸ ἐς μακρῶν ἡῖουσιν οἱ
 Ῥωμαῖοι: τ. μωρισι: ντε;: καὶ ὅτι
 αὐτοὺς ἐκαίνο: ὡς ὑποπῆσονται.
 τοιγάρτοι ἀναφανθῆν ἀπεστάτας,
 πρ: σεχώρουσ τοῖς Ἡέρτασι, καὶ
 ἐπρεσβῆσονται, ὑποδέχεσθαι: τε
 σφῆς αὐτο: μισοι: καὶ ὡς δὴ κατη-
 κό: ἔς τὸ λαιπὸν ἐπαρήγειν, τῶ-
 των δὲ ἀπάντων τοῖς τῶν Ῥω-
 μαίων στρατι: ἔς ἀπῆγγεμένων,
 ἐχάλειπαινον μὲν οἷα καὶ ἐδω-
 φόρουσ, εἰσασθαι δὲ παραυῖα
 τῶς Μισομιαν: ὡς ὅς μάλα ἡδῆ-
 ναντο, πιεζόμενοι τῆ περι: τ. ὡ
 μείζονο: ἀτχολῆ: ἡδῆ γὰρ ὁ
 Ναχ. ραγῶν ἐξήκοντά που χλιθ-
 ῶς μαχίμων ἀνδ: ῶν ἐπαγῆμεν: ἔ
 ἐπὶ τῆν Ἰῆσον ἐφ: ἔτα, ἵνα Μαρ-

III 17. როდესაც ამ ბოროტმო-
 მედების აშხავე მილაგდა, და მი-
 სიმიანებს შეუნელდათ შეურაცხ-
 ყოფის გრძნობა და გულმოსულობა
 და გულს მოეწვათ, მაშინ მხოლოდ
 ჩაუყვარდნ თავინთ ნამოქმედარს,
 კარგად დაუფიქრდნ და მიხედნ,
 ჩვენი ბედი უკვე გადაწყვეტილია,
 სულ მოკლე ხანში რომელები
 მოვლენ სამავგიროს გადასახდელად
 და ჩვენ მათ ვერ გავუტკლავებითო.
 ამიტომ ისინი აშკარად გადაუდგენ
 რომელებს, სპარსელების მხარეზე
 გადავიდნ და ელჩები გაუგზავნეს
 თხოვნით, მიგვიღეთ და დაგვეზმარ-
 რეთ ამერიიდან, როგორც თქვენს
 ქვეშევრდომებსო. როდესაც ყველა-
 ფერი ეს რომეელთა სტრატეგო-
 სებმა შეიტყვეს, ისინი გაჯავრდნ
 და ძალიანაც დამწუხრდნ, მაგრამ
 მაშინვე მისიმიანებისთვის სამავგი-
 როს გადახდა არ შეეძლოთ, ვინაი-
 დან უფრო რთულსა და მძიმე საქ-
 მიანობაში იყენენ გართულნი. ნა-
 ხორაჯანა საშოცი ათასი მეომარი
 წამოესხა და მოდიოდა ნესოსის
 წინააღმდეგ, სადაც თავმოყრილი

¹) ἀναγίπται R, εὐρησῶ vulg. τ. ἡγῆται Dind.

τινός τε καὶ Ἰουστίνος¹ ὁ Γερμανοῦ καὶ τὰ ἄμφ' αὐτοῦ στρατεύματα ἐτίγγαν· ἕνεκα μὲν αὖτε δὲ ἐκ τῶν Οὐννων ματαφόροι, τῶν δὲ Σαβείρων ὀνομαζομένων, παρήσαν γὰρ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπλεῶν ἀπόμοιρα ἐν πολλῇ ἐλάττωσι τῶν διαχιλίων ἕγχευσε δὲ αὐτῶν Βαλμάχ τε καὶ Κοσπίλζις καὶ Ἰλιγερ, ἄνδρες τῶν παρὰ σφίσι ὀνομαστοτάτων, οὗτοι δὲ ἐν οἱ Σάβειροι· ἄμφι τὴν Ἀρχαυόπλιν καὶ τὰ ἐκείνη πεδία, προσταταγμένων αὐτοῖς ὑπὸ Μαρτίκου, ἐστρατοπεδεύσαντο, ἐφ' ἧς τοῦς πολεμίας, ἐνθένδε γὰρ ἤμελλον διαψέσθαι, ὥς ἂν οἱοί τε εἴεν πηγαίνοντες χαλεπωτέρην αὐτοῖς καὶ τραυματιέραν ποιήσιν· τὴν πορείαν, ὃ δὲ Ναχουρῶγαν, ἐπειθὶ ἐς τοῦτο τετάχθαι τοῖς Σαβείροις ἐπέπυστο, ἀπολεξάμενος ἐκ τῶν ἑστρατευομένων Διλιμνιτῶν ἄνδρας ἐς τρισχιλίους, αὐτίκα ἐπ' αὐτοῖς ἔστειλε, παρακαλεῖσθαι, ἦν γὰρ ἀλαζῶν καὶ ὑψηγῶρος ἄρδην ἀπαντας διαψέσθαι, ὥς ἂν μή οἱ ἴοντι ἐπὶ τὸν πόλεμον θιπέθαι ἐκείν· ἐφεδῆσιν· ὑπελειφθεῖν·

Οἱ δὲ Διλιμνίται, μέγιστον ἔθνος τῶν ἐντὸς Ἰλιγρητῆς² ποταμοῦ τῆς Περσίδος· χωρὶς προσκοινοῦτων, μάχιστατοὶ τὲ εἰσιν ἐν τοῖς μέλιωτα καὶ οὐ λίαν τοξόται καὶ ἐκρηβόλοι, ὡσπερ ἀπέλει οἱ πλε-

იყვნენ მარტინე და იუსტინე, გერმანეს ძე, და მათი ჯარები—საბირებად წოდებულ ჰუნებში დაქირავებული ჯარისკაცები (რომელებს ჰყავდათ ჰოპლიტთა რაზმები არა ნაკლებ ორი ათასი კაცისაგან შემდგარი; მათ წინამძღოლობდენ ბალმახი, კუტილზისი და ილიგერი, კაცნი მათ შორის სახელოვანნი). ეს საბირები დაზნაკებული იყვნენ არქეოპოლისისა და იქაური დაბლობების მახლობლად, როგორც ეს მათ მარტინესაგან ჰქონდათ ნაბრძანები, იმ მიზნით, რომ რამდენადაც შესძლებდენ, ენება მიეყენებინათ მტრისათვის, რომელიც აქ აპირებდა გავლას, და სამძიმო და არასამძიმო გაეხდათ მტრისათვის მისი აქ გავლა. როდესაც ნახორავანმა გაიგო, რომ საბირები ამ ადგილას იყვნენ დარაზმულნი გამოარჩია თავის თანამოლაშქრე დილიმნიტთაგან სამ ათას კაცამდე, მაშინვე გაგზავნა ისინი საბირების წინააღმდეგ და მოუწოდა მათ (ის ხომ ტრაბაზა და მკეხბარა იყო) სრულიად გაენადგურებინათ ისინი, რათა ისინი ზურგში ჩასაფრებულნი არ დარჩენილიყვნენ, როდესაც ის საომრად წავიდოდა.

დილიმნიტები წარმოადგენენ იმათ შორის, ვინც მდინარე ტიგროსის იქით მოსახლეობენ სპარსეთის საზღვრებთან, უდიდეს ტომს და ძალიან მამაცი მებრძოლნი არიან და არა მხოლოდ მემშვილ-

¹) Ἰουστίνος R, Ἰουστινოს უაიგ.
²) Πιργητος R.

σται τῶν Μήδων. ἤστυς τε γὰρ ἐπιφέρονται καὶ σαρῖσας καὶ ζῆσος ἰκκρημὲς ἀπὸ τοῦ ὤμου, μαχαρίδα τε τινὰ ἐλαχίστην τῆρ λαίρ βραχί.νι ἀναδοῦμενοι. ἀσπίδας καὶ πέλιτας προβέβληται. φαίης; τε ἂν αὐτοῦ; εἴτε παντάπασι φίλους εἴτε μὲν εἰν ὀπίστας καὶ ἀγγεμάχους. πῆρρωθὲν τε γὰρ εἴτω τυχὸν ἀκονί;σους; καὶ ἐκ χειρὸς αἰ διαίχονται, ἀγαθὲ; δὲ καὶ ξαρράξοι; φάλαγγι; πλεμῆ; καὶ ὠμομοῖ; χρώμενοι. τῆ; πικνώσει; δια;ργήγναι; ἕ; τε τὸ μετατάξασθαι εὐπεταί; καὶ ἀρρυσθῆναι; τῆ; περισπετόναι. αὐτοῖ; δὲ καὶ ἐς τῆ; προσῖντη γέω;σφα; βᾶδως ἀναθῆ;ντες; προκκαλαμβάνουσι; τῆ; ὑπερβῆ;α τῶν χειρῶν, τρεπόμενοι; τε ὠκίτατα διαφύγουσι; καὶ ἐπιόντες; ἐτέρους; ἐμμελέστατα ἕ; τῆ; δῖωξιν; ἐγχαί;νται, καὶ σχεδὸν; τι ἀπαι;αν; ἰδέαν πολέμου; μετιόντες; καὶ ἐξοικημένοι; μέγιστα; οἰνῶνται; τοῦ; ἀναιπάλο;ς; ὡς; δὲ; ἐπῖ; πλείστον; ὑμιπολεμῆν; τοῖ; Πέρσαι; εἰώθησιν, οἰ; μῆ;ν; ἡναγκασμένοι; ὡσπερ; κατήκοοι;. αὐτοῖ;μοι; τε γὰρ; εἰ;σι; καὶ; ἐλευθῆροι; καὶ; ἀγασθαι; ὑπὸ; τοῦ; πῆ;ρ; βῆ;α; ἢ; πεφουχῆτα;.

დევს. მე უწილად ისინი სპარსელებთან ერთად ლაშქრობენ ხოლმე, მაგრამ იძულებით ეს არა, როგორც ქვეყნადომნი: ისინი თვითთავადი არიან და თავისუფალი და ძალადობის არვისგან არ შოთობენ.

1) სპარსისა (თურქი) ეწოდებოდა გრძელ შუბს, რომელსაც ელინისტური ეპოქაში მხარობდნ ქვეითა ხარში. მისი მხარება შეწითლია ფილიპე II-ს მიყვლინლთა ხარში (იხ. RE I A. 2515-2530).

დები და მტყორცნელები, როგორც თითქმის ყველა მიდიელები ისინი ხომ შუბებსა და სარისებს ატარებენ ლა მხარზე ნახილი აქვთ ჩამოკიდებული; მარცხენა ხელზე პატარა ხანჯალს იბამენ და წინ ფარებსა და პელტებს იფარებენ. ისე რომ ვერც იმას იტყვი, რომ ისინი სრულიად მსუბუქად არიან შეიარაღებულნი, და ვერც იმას, რომ ისინი ჰობლიტები არიან და ახლო საბრძოლველად გამზადებულინი. შორიდანაც თუ შემთხვევა მოატანს - ისერიან იარებს და ხელჩართულ ბრძოლაშიაც მიდიან, მტრის ფლანგსაც მარჯვედ ებგებრიან ხოლმე და ამ ძვრებით მტკიცედ შეკრულ ფლანგს არღვევენ, მოხერხებულადაც შეცვლიან ხოლმე რანშთა განწყობას და შექმნილ მდგომარეობას ეგუებიან. ისინი უცბად აირბენენ ხოლმე დაქანებულ სორცვებზე, წინასწარ იკავებენ შემალლებულ ადგილებს და მარდად გამოძვრებიან უკან. ყველავ მიბრუნდებიან და მოხერხებულად აწვებიან სხვებს დადევნების დროს; ირთი სიფყით, ყოველგვარ საომარ საქმეში გაწვეულნი და გაწვრთნილნი არიან და დიდ ზიანს აყენებენ ხოლმე მოწინააღმ-

Τούτων δή ὄν τῶν Διαιτυ-
 μῶν ἡ ἀπειθεύμενος νυκτὸς ἐπελ-
 θούσης κατὰ τῶν Σαβείρων ἐχώ-
 ρου, ἀμεινον εἶναι θεοῦ ἔτι
 καθυβουλοῦσιν αὐτοῖς ἐπιστῆναι,
 οὕτω τε ἀπαντας εὐκολώτερον¹⁾
 κατακτείναι· καί, οἷμαι, οὐκ ἂν
 διήμαρτον τῆς ἀπίσεως, εἰ μὴ τις
 αὐτοὺς ἐσφραξέ τήν. ἴδοντες γάρ
 δήπου ἐς τοῦτο, ἀνὴρ τις αὐτοῖς;
 Κόλαχος ἐν σκότῳ καὶ ἐρημίᾳ ὠδέ
 πως ξυνερχομένῳ ὑπαντιᾶζει· καὶ
 τὸν ἀπμανέστατα ξυλλαβόντες
 ἀναγκάζουσι τῆς ἐπί τοὺς Σαβεί-
 ρους ἡγαισθῆαι πορείας. ἡ δὲ
 προθυμότητά ὑποστάς τὸ ἐπί-
 ταγμα, καὶ ἡδὴ προπορευόμενος,
 ἐπειδὴ νάπηγς τινὰς λασίως ἐκύ-
 ρισεν, ὑφ' ἑξῆς τε ἡρέμα καὶ
 ὑποδύσεται· οὕτω τε διαδρόα τὸς
 ἐπομένους καὶ προτερήσας, ἡχε
 θρομαῖο;²⁾ παρὰ τοὺς Ὀϊνονοῦς· ἐν-
 ρῶν δὲ ἀπαντας ἀνειμένους οὕτως·
 ἀναπυρομένους καὶ ὑπερρέχοντας
 “ὦ θεῖλαι·” ἔφη “αὐτίκα μάλᾳ
 ἀπολείθε”, τορὸν τι ἐμβοήσα;
 καὶ διακρίσιον. οὕτω τε αὐτοὺς
 μόλις ἀνακαλεσάμενος ἐς ἐγρή-
 γορσιν ἀγγέλλει· τ. ἡ; π. λεπίσας
 ὄσον οὐπω παρεσομένους. ὡ! δὲ ἔν
 θορὸν βῆ διαναστάντες καὶ τὰ πᾶσα
 περιβαλόμενοι, ἐκτὸς τ. ὡ χαρκαῶ-
 ματος ἀπεχώρουν καὶ ὑπεκρίπτον-
 το διχῆ μεμερισμέναι κατέλιπον δὲ
 τῆν τε ἔσδοθ ἀφίλακτον καὶ
 οὕτω κατὰ χῶρον ἐστῶτας τὸς

III 18. აი, ამ დილიმნიტების
 ერთი ნაწილი დალაშქრისას გა-
 ეშართა საბირების წინააღმდეგ;
 იმათ აშკობიანს მძინარეებს წასდ-
 ვამოდენ ზედ და ამნაირად უფრო
 ადვილად ამოგელიტათ ისინი; ვფიქ-
 რობ, არც გაუცრუვდებოდათ ეს
 იმედი, რომ ერთ შემთხვევას არ
 შეეყენა ისინი შეცდომაში. ისინი
 რომ განზრახული საქმის შესასრუ-
 ლებლად მიდიოდენ, მათ რაღაც
 შემთხვევით ერთი კოლხი შეხვდათ
 ბნელსა და უღადურ ადგილას, მა-
 შინვე სიხარულით ეცნენ მას და
 აიძულეს გზის მაჩვენებლად გაჰყო-
 ლოდა მათ საბირების წინააღმდეგ.
 იმნაც სიამოვნებით იკისრა ეს და-
 ვალება და წაუძღვა მათ. მაგრამ
 როგორც კი მიიღწია ხშირტყიან
 ადგილს, ნელნელა ჩამოშორდა და
 მიიშალა. ასე გაუსხლტა ის თავის
 თანამგზავრებს, დაწინაურდა და
 სიბიბლით მივიდა ჰუნებთან. რომ
 დაინახა, რომ ისინი ყველანი უღარ-
 დელად განისვენებდენ და ხვრიდავ-
 დენ, შესძახა გულის მომწყლველი
 და შემზარავი ხმით: „საცოდავებო-
 საცა ამოწყლებით.“ ძლივს რომ
 გამოაღვიძა ისინი ამ ხმით, აცნობა
 მათ, მტერი საცა მოვაო. ისინიც
 აურხაურით წამოდგნენ, იარაღი
 აისხეს, გავიდენ სასიძვრო თბრილს
 იქით და ჩასაფრდენ ორ ნაწილად
 გაყოფილნი. უმცველებოდ დასტო-
 ვეს ბანაკში შესასული გზა და
 აგრეთვე სოფლად არსებული ქო-

1) εὐκολώτερον R, ἐπιλωτῆτα vulg.

2) ἡρμαῖως R.

ἐκ τῶν φύλων τε καὶ ἐφεστρίδων
 ἐσκευασμένους οἰκίσκους. οἱ δὲ
 Διλιμνίται: πλείους μὲν ἕσας
 ἀτραπούς τῆ ἀπειρίχ τῶν τόπων
 ἀναμετρήσαντες. πλὴν ἄλλ' ἔτι:
 ὑπὸ τὸ κνέφρις ἔς τὸ τῶν Ὀύν-
 νων στρατόπεδον ἀφικόμενοι ἐσ-
 βῆλλουσιν θαρραλέοι ἐπὶ κακῇ τῇ
 οφαστέρῳ, καὶ εἶσω ἄπαντες γύγ-
 νονται. πάταγος δὲ οὐκ ἦν οὐδὲ
 βοή, ἕως ἂν μὴ ἔκείναι: ξυαίσι-
 θισινο ἐβῆεν καὶ ἀρπυκσιθεῖεν,
 ἀλλ' ἤρημαῖοι τὰ δόρυα ἔς τε
 τὰς εὐνάς καὶ τὰς καλύβας ἵκόντι-
 ζον, ὡς τοὺς καθεδοντας ἀναιροῦν-
 τες. ἦδη τε ψόντο ἄπαν αὐτοὺς ἡν-
 σθῆ: τὸ βῆρον, ἀλλὰ τότε οἱ Σαβεί-
 ροι: ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐκατέρωθεν ἔρ-
 μηθέντες ἐσπίπτουσιν αὐτοὺς ἐξ-
 κινάειος καὶ ἐπιφέρονται. οἱ δὲ ἀθ-
 ρόν τῷ ἀρρυσθῆκῶσ καταπλα-
 γέντες καὶ ἔς τὰν αὐτῶν ἐλ-
 πασθέντων περιχγμένοι: διηπόρουσιν
 καὶ ἐπαράττοντο: οὔτε γὰρ φεύ-
 γειν κύντις ῥήματα ἐνῆν ἐν ἐλα-
 χίστῳ χωρῆσ φανελημμένους οὔτε
 μὴν ἔς τὸ ἀκροβῆς τῶν θασσμενῆς
 διαγυγνώσκειν, εἶα ἐν νυκτομαγῆ
 καὶ φῶσῳ. τειγάρτοι χύνθην ὑπὸ
 τῶν Σαβείρων ἐκτείνονται, οὐδ'
 θοῦν ἔς πείραν ἔλθειν ἀμφο-
 μένοι: καὶ ἔκτακῶσι μὲν ἄνδρες
 ἕνδον ἐν τῇ στρατοπέδῳ διεφθῆ-
 ρησαν, οἱ δὲ ἄλλοι: μῶλις ὑπεκβάν-
 τες ἤλθοντο σκορᾶθη, οὐκ ἐπισ-
 τάμενοι θπαι: χωρήσκειν ἦδη τε
 πόρρω πῶσ πεφευγέναι: θοκοῦν-
 τες αὐτῆς ἔς τῶντῶν ἀνεκκαλοῦν-

ხები, შეშებისა და ქურჭებისაგან
 გაკეთებული. დილიმნიტებმა ბევრი
 იხეტიალეს, რადგან ამ ადგილებს
 არ იცნობდნენ, მაგრამ გაათენებისას
 მაინც მიიღწიეს ჰუნების ბანაკს
 და გაბედულად შეიჭრენ შიგ თა-
 ვისდა საუბედუროდ; ყველანი შიგ-
 ნით შევიდნენ; არავითარი ხმაური,
 კრინტი ხმა, რათა საბირებს არ
 შეეტყვოთ და არ გაღვიძებოდით
 და რათა მათი საწოლებისა და კა-
 რავებისათვის ჩუმად დაეშინათ შუ-
 ბები და მძინარენი ამოეყლიტათ.
 იმათ კიდევაც ეგონათ, რომ საქმე
 დააბოლოვეს, მაგრამ საბირები
 ორივე მხრით გამოეშარბნენ ჩასა-
 ფრებული ადგილებიდან, მოულოდ-
 ნელად შეეჭრენ მათ და თავს დაეს-
 ხნენ. ისინი ამ მოულოდნელმა ამ-
 ბავშმა ერთბაშად დააფრთხო, და,
 იმედები რომ გაუცრუვდათ, აღარ
 იცოდნენ რა ექნათ, შეშფოთდნენ.
 არც გაქცევა შეეძლოთ სწრაფად,
 რადგან პატარა სოფელში იყვნენ
 მომწყვდეულნი, და ვერც ხედმიწვე-
 ნით გაერკვიათ შტრის ძალა, რად-
 გან ღამით სწარმოებდა ეს ბრძოლა
 და ისიც ასეთი შიშით. ამიტომ მოხ-
 და, რომ საბირებმა ისინი მრავლად
 დახოცეს ისე, რომ მათ არც კი
 უცდიათ თავდაცვა: შიგ ბანაკშივე
 რეაასი კაცი იქნა ვაჟლეტილი,
 სხვებმა ძლივს მოახერხეს გასხლ-
 ტობა და დაქსაქსულად დაეხეტე-
 ბოდნენ, არ იცოდნენ სად წასულიყ-
 ნენ. იმათ რომ ეგონათ შორს გა-
 ვიქეციოთ, ბოროს-და-ბოროს კლავ
 ერთსა და იმავე ადგილს უტრია-

τε, καὶ περιέπταιον τῆς πολεμίας. καὶ ταῦτα μὲν τῆς νυκτὸς ἀπάσῃ· ἐγγίνετο ἤδη δὲ τοῦ ἑρθρου χαρακτηρομένου καὶ ἡμέρας ἐπιφανείσης, αὐτίκα τῶν Ἀλιμινίων οἱ σωζόμενοι ἐπεγγίνωσκον τὰς πορείας, καὶ ἰδὺν τῶν Περσικῶν ἕθεον στρατευμάτων, ἐγκαιμένων οἷσι καὶ ὡς τῶν Σαβείρων. Βάβας δὲ ὁ στρατηγός, ὃς δὴ τῶν ἐν τῇ Κολχίδι· χύρρα ἰδρυμένων ἐκ πλείστου Ῥωμαίων ἤγειτο, ἀλλ' οὗτος γε ὁ Βάβας, ἐτύγχανε γὰρ ἐν τῷ τότε κατὰ τὴν Ἀρχαίοπολιν διασχυτερούσας, τῷ μὲν ἰσορῖβη καὶ τῇ βουῆ πάντοθεν περιεβομβεῖται. ἕως δὲ σκότος ἦν καὶ ἀδηλία τῶν ποιουμένων, ὃ δὲ ἀφασίᾳ εἶχετο πολλῆ καὶ ἔνδον ἡρέμα· ἢς δὲ τῆς ἡλίου ἐπαγασάντος τὰ ἀκρωρείας κατείδε τὸ ἀτρεκέτς τῶν τελουμένων, καὶ τοὺς Ἀλιμινίτας ὑπὸ τῶν Σαβείρων ἐλαυνόμενους, τότε δὲ καὶ αὐτὸς ἐκδραμιὼν τοῦ ἀστατος ἄμα τῷ ξυμπάροντι. ἑρληρὸν οὐκ ἐλάχιστόν τι αὐτῶν διεχρήσθη· μέρως, ὡς μ' ἴλις ἐκ τισσῶντων ὀπῶν χλίσους τοὺς ξυμπαντας παρὰ τὴν Ναχοραγὰν ἀφικέσθαι.

ლებდენ გარშემო და მოწინააღმდეგეს წააწყდებოდენ ხოლმე. ასე გრძელდებოდა მთელი ღამე. რომ ირიტრია და დღემ შემოანათა, დილიმნიტებმა— ვინც კი ცოცხალი გადარჩა— გააგნეს გზა და პირდაპირ სპარსელი რაზმებისაკენ გაიქცნენ, საბირებიც მათ დაედევნენ. სტრატეგოსი ბაბა, რომელიც კარგა ხანია მეთაურობდა კოლხების ქვეყანაში ჩამდგარ რომაელებს, იმ ღამით არქეოპოლისში ყოფილა და მას ყოველი მხრიდან ესმოდა ყვირილი და ხმაურობა. სანამ ბნელოდა და ძნელიც იყო იმის გარკვევა, თუ რა ხდებოდა, ისიც ხმა ამოუღებლივ იჯდა. შიგნით ბშვილად, ხოლო შშემ რომ მიანათა მთის მწვერვალებს, მან უტყუარად დაინახა, რაც ხდებოდა, სახელდობრ, რომ დილიმნიტები საბირეჭისაგან გარბოდენ, და მაშინვე თვითონაც გაექანა ქალაქიდან მთელი იმ ჯარით, რომელიც თან ჰყავდა, და კარგა ბლომადაც ამოუღიტა დილიმნიტები, ისე რომ მათგან ათასმა კაცმაც კი ძლივს მიაღწია ნახორაგანამდე.

(HGM II, 266—270).

ნახორაგანის ლაშქრობა ნებონისაკენ

‘Ο δὲ, ἐπειδὴ τῆσδε διήλιχρτεν τῆς κείρας, αὐτίκα ἦχετο ἐπὶ τὴν Νῆσον, καὶ ἀγγῶν που τῶν Ῥωμαίων* στρατοπεδευσάμενος προσεκλήετο ἐς λόγους ἀφικέσθαι οἱ τὸν Μαρτίνον. καὶ παραγένομε-

III 19. ამ ცდამ რომ ასე ფუჭად ჩაუარა ნახორაგანს, ის მაშინვე გაემართა ნესოსის წინააღმდეგ, დაბანაკდა რომაელების მაგილობლად და მარტინე გამოიძახა მოსალაპარაკებლად. მარტინე რომ შოვიდა,

νω „σὺ δὲ“ ἰφθι „ὦ στρατηγέ, εἰς τοσοῦτον ἀγγισοῦσάτος; γε ὦν καὶ φρενήρης καὶ τῶν παρὰ Πρωμαίους δινατωτάτων εἶτα οὐκ ἐθαλήσεις; ἀποπαύσαι; πόνον τε καὶ θύσσειαι; ἀμφω τῷ βασιλεῖ, ἀλλὰ μεθήκας αὐτοῦ; οὕτω δὲ ἐπὶ πλεῖστον τὴν ἀλλήλων ἐπιλυμαίνουμένου. εἰ δὲ ὄν ἦν γινῶσθαι σοι βουλομένη διαλλήκας ποιῆσθαι καὶ ξυμθήκας, ἄγε ὅπως κῦτό; μὲν εἰς Τραπεζούνα τὴν πόλιν τὴν Ἰουνακίην ἄμα τῷ στρατῷ μεταβήσῃ, ἐνθάδε δὲ ἡμεῖς μενοσημεν εἰ Πέρσαι; οὕτω τε τὰ τῆς ἐκαχειρίας σχολαίτερον διαλεξήσθεα, πιστοῖς χρώμενοι; ἀγγελιαφόροι; εἰ γὰρ μὴ ἐκὼν εἶναι ἀπάξεις ἐνθένδε τὴν στρατεύμα, ἴσθι, ὦ γενναῖε, ὡς πρὸς ἀνάγκης ἀπελασθήσῃ. βεβαιώτατα γὰρ ἐγὼ τὴν νίκην ἔχω, καὶ περιβέβλημαι ἐν χαλεπώτερον ἢ τῶδε τὸ κτήμα“. καὶ ἄμα λέγων τὸν θάκωλιν ἐπεδείκνυεν ὃν ἐπαφέρατο. πρὸς ταῦτα δὲ ὑπολαβὼν „ἀλλ' ἔμοιγε“ ὁ Μαρτίνος „εὐκτόν μὲν ἢ εἰρήνη θεῶν; καὶ τιμωτάτον, καὶ ξυλλήρομαι σοι προσχομένην τε αὐτὴν καὶ καθιστῶναι; ἄμεινον δὲ, οἶμαι, ταῦτα θράσσομεν ἂν, εἰ γε σὺ μὲν ὡς τάχιστα εἰς Ἰβηρίαν μεταχωρήσεις, ἐγὼ δὲ ἐλίσσομαι εἰς Μουχειρίστον, οὕτω τε τὰ ἐν ποσὶ διασκεψόμεθα. τῆς δὲ νίκης περὶ σοὶ μὲν εἰρήστω μεταλαυχεῖν τῷ λόγῳ καὶ αὐθιχθεῖσθαι καὶ τῶν ἀγορῶν καὶ αὐ-

ნახორავანმა უთხრა მას: „სარდალო, ასე კვიანი და გონიერი კაცი რომ ხარ და რომაელთა შორის ერთი უძლიერესთაგანი, ნუ თუ არ ისურვებ რომ ჩვენმა მეფეებმა შეწყვიტონ დაეი და მტრობა, და შეიწყნარებ იმას, რომ მათ ამდენი ხნის განმავლობაში ერთმანეთს ვნებდა აყენონ? და თუ შენ მოწადინებული ხარ ზავი ჩამოვიარდეს და ხელშეკრულება დაიდვას, რასფოფის ადგილიდან რა ვადალი შენი ჯარითურთ ტრაპეზუნტში, პონტოს ქალაქში; ჩვენ კი, სპარსელები, აქ დავერჩებთ: ასე, ერთმანეთთან სანდლო შეკრძების მოგზავნით, უფრო დინჯად მოვილაპარაკებთ ზავის შესახებ. თუ-კი შენ შენი ნებით არ გაიყვან აქედან ჯარს, ისლდე, ჩემო კარგო, რომ ძალით ვაგავდებთ. მე უეჭველად ვაიმარჯვებ: ვამარჯვების მოპოვება არ იქნება ჩემთვის იმაზე უფრო ძნელი, ვიდრე ამ ნიგითისა“. ეს რომ უთხრა, თან ბეჭედზეც მიუთითა, რომელსაც ატარებდა. ამასვე მარტინემ უპასუხა: „მეც ჩემის მხრით, სასურველად მიმაჩნია ზავი, ძალიანაც ვაფასებ ამას და დაგებმარები ამის მიღწევასი. მაგრამ, ჩემის აზრით, ამას ჩვენ უკეთ შევასრულებთ იმ შენობხვევაში, თუ რაც შეიძლება მალე გადახვალ იბერიასი, მე კი მუხირისში წავალ: ამნიორად მოვავჯროთ ჩვენი საქმეები“. რაც შეეხება ვამარჯვებას, შეგიძლია იტრიაბხო და ჩათვალთ ვამარჯვება ნაყიდ და საკუთარი ნებით მითვისებულ ნივ-

θαιρέτων αὐτὴν ἴγεισθαι κτημά-
των. ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτό φημι τῆ τῶ
κρείττους ταλαντεύεσθαι γνώμη,
καὶ εὖ παρὰ τοὺς μέγα βρενθυσόμε-
νους ἰέναι, ἀλλ' ἐφ' ὧς ἂν ὁ πάν-
των προαγωγὸς ἐπινεύσῃ. οὕτω δὲ
τοῦ Μαρτίου ἀνδρείοτάτα τε καὶ
μᾶλα ἐσίως ἀποκρινιμένον καὶ τῆ
τοῦ βαρβάρου νεμεσίσαντος ἀλαζο-
νεῖα, οὐδὲν δὲ ὅτιον προελθὼν
εἰρηναίον, διεκρίθησαν ἀπ' ἄλ-
λήλων. καὶ ὁ μὲν ἐς τὸ στρατό-
πεδον ἐπανῆκε, Μαρτίνο; δὲ ἐς
τὴν Νήσον. τῷ δὲ Ναχοραγᾶ
μενετεῖα μὲν αὐτὸς ἤμισα ἐδόκει,
ἐς δὲ τὸν Φάτιν¹ τὴν πόλιν ἰέναι
διανοεῖτο, ἐκείσε τε μάλλιν ἐκ-
καλέσασθαι τοὺς Ῥωμαίους. ἐπι-
μαχώτατον γὰρ τὸ ἐκείνη ἔρυμα
εἶναι ἐπέπυστο, ἅτε θῆ ξύλοις
ἅπαν ἐσκευασμένον, καὶ τὰ ἐχό-
μενα πεδία εὐρύματα τε καὶ ἀγα-
θὰ ἐνστρατοπεδεύσασθαι. ἦδη δὲ
ἡ πόλις ὁ Φάτις ἅπασιν, εἴμαι,
διαδηλότατον ὡς ἐκ τῶς πεταμοῦ
εἰληφε τὴν ἐπανομίαν, πλησιαί-
τητα ὑπορρέεντος καὶ ἀμφ' αὐ-
τὴν ἐς τὸν Ἐϋξεινον πόντον ἀπε-
ρευγομένων. πρὸς γὰρ τῷ ἀίγα-
λῳ καὶ τῆς ἐκβολαῖς τὸ πόλισμα
ἔδραται ἀφέστηκε δὲ τῆς Νήσου
ἐξ ἡμῶν παρασάγγαις ἐπὶ θυό-
μενον ἦλιν (HGM II, 270—72).

თად. მე კი ვფიქრობ, რომ ის უბე-
ნების ნებაზე დამოკიდებული და
რომ ის წილად ხვდება ხოლმე არა
იმათ, რომლებიც ზომიერე მეტად
ყოყლოიხიონებენ, არამედ იმათ, რო-
მელთაც ყოველთა წინამძღოლი
სწყალობს*. მარტინემ რომ ასე
ვაყვაცურად და ღირსეულად უპა-
სუხა და ბარბაროსის სიფრთხვეს
მაგრად დაუხვდა. ისინი გაშორდენ
ერთმანეთს ისე, რომ საზავოს ვე-
რაფერს მიღწიეს. ნახორაგანი დაბ-
რუნდა თავის ბანაკში, ხოლო მარ-
ტინე ნესოსში. ნახორაგანმა მიზან-
შეწონილად არ მიიჩნია იქ დარჩენა;
მან გადაწყვიტა ქალაქ ფაზისისაკენ
წასულიყო და იქ გამოეწვია რო-
მაელები. მისი აზრით იქაური სი-
მაგრის აღება ძალიან ადვილი იყო,
რადგან მთლიანად ხისაგან იყო
აგებული; თანაც იქაური დაბლო-
ბები კარგად გაშლილი და დასა-
ბანაკებლად მოხერხებული იყო, ქა-
ლაქმა ფაზისმა, როგორც ეს ყვე-
ლასათვის ცნობილია, ეს სახელწო-
ლება მდინარისაგან მიიღო, რომე-
ლიც იქვე ახლოს ჩამოდის და თვით-
ქალაქის მახლობლად ერთთვის ექსი-
ნის პონტოს. ქალაქი ზედ ნაპირ-
თან და შესართავთან არის გაშე-
ნებული. ნესოსს, სულ დიდი, ექ-
ვისი ფარსანგით არის დაშორებული
დასავლეთით².

1) τὸν Φάτιν R, τὴν Φάτιν vulg.

2) Christophorus Persona თავის, 1518 წელს გამოცემულ ლათინურ თარგმანში ამ ადგილს განმარტავს: stadiis centum (ერთი ასთა), ე. ი. მის განკარგულებაში მყოფ რომელიღაც ხელნაწერში ნაცვლად „მქვისი ფარსანგისა“ წერებულა „ხუთი ფ.“, ხოლო თვით Persona გულისხმობს აქ ლახურ ფარსანგს, ს. ყაუხხისი შვილი, გეორგიკა III

ნახორავანის ლაშქრობა ფოთის წინააღმდეგ 666 წელს.

Εὐθὺς δὴ τὸν ἔ Ναχοραγὰν
 πόρρω τῶν νικτῶν τὰς ἀκίτους
 ὁπάσας ἐφ' ἀμαζῶν ἐπήγετο, ἐς
 τὸν ποταμὸν ἐμβαλὼν καὶ Ἐ-
 ζεύξας, λαμβάνει τοὺς Ἰωμαίους
 γέφυράν τε τινὰ ἐξ αὐτομάτου
 κηζάμενος καὶ ἅπαν τὸ πλῆθος
 ἐς τὸ ἀντιπέραν διαβιάσας· ἐξέ-
 λετο γὰρ ἐς τὰ πρὸς νότον ἄνεμον
 ἰκέσθαι τοῦ ἄστεος, εἴθεν δὴ αὐτῶ
 ἐνθάμιν ἤμελλε τὰ βρεῖθρα τοῦ
 ποταμοῦ κώλυμα εἶσεσθαι τῶ περι-
 βάλῳ πελάζοντι· ὅπου γὰρ τὸ ἀρκ-
 τῶν καταρρεῖ καὶ παρταίνεται
 μέγας. καὶ ὁ μὲν ἀμφὶ τὸ περιόρ-
 θρον ἄρας ἐκ τῆς ἄχθης εἶχετο
 τῆς πορείας, καὶ τὴν Νῆσον ὡς
 ἀπωτάτω παραμειψάμενος ἀνὰ τὰ

III 20. ნახორავანმა მაშინვე
 გვიან ღამით ჩაუშვა მდინარეში
 ნაფები, რომლებიც თან მოჰქონდა
 ურემბით, ერთმანეთს გადააბა და
 უცბად, ისე რომ რომელებმაც ვე-
 რაფერი გაიგეს, რალაც ხიდის მაგ-
 ვარი გასდო და გადაღობა გადაიყვა-
 ნა მთელი ჯარი: მას უნდოდა ქა-
 ლაქს (თამისს) სამხრეთის მხრით
 მისდგომოდა, სადაც წყალი მას
 ვერავითარ დაბრკოლებას ვერ
 შეუქმნიდა, და ამგვარად დაუბრ-
 კოლებლოვ მიუახლოვდებოდა ზღუ-
 დეს, ვინაიდან მდინარე ჩრდილოე-
 თის მხრით ჩამოუღდის ქაიარქს. გან-
 თიადისას ნახორავანი დაიძრა ნა-
 პირიდან და გაუღდა გზას; ნესოსი
 კარგა შორს დასტოვა და წინ გას-

რკი სტადიონის შემცველს (მაშასადამე, ნესოსიდან ფოთამდე სულ 100 სტადიონს),
 მაგრამ, როგორც ეს ნიხორის გამოცემიდან ჩანს, ჩვენამდე მოღწეული ბერძნული
 ხელნაწერები აქ „ექს“ ფარსანგს თვლიან. — ნესოსის მდებარეობის საკითხი არავი-
 თარ დავას არ იწვევს. ეს არის დღევანდელი ის უ ლ ა, სენაკის რაიონის თეკლა-
 თის სასოფლო საბჭოში, ტეზურის შესართავთან, ეაზუშტის ის უ ლ ე თ ი (ეაზას
 რიონსა მოვრთვის ჩდილოდამ აბაშ-ტეზურის მდინარე, უნაგირას მთის ზეით,
 ის უ ლ ე თ ა, გეოგრ. 346 ბრ.; მდინარე ტეზური... მოვრთვის ის უ ლ ე თ ს ჩდი-
 ლოდამ რიონსა, იქვე. 394 — 396). *ნოთ:* ბერძნულად „კუნძულს“ ნიშნავს და აგ ა-
 თ ი ა (II, 21, იხ. ზემოთ გვ. 38) ჰქონს მიგვიითობს იმ მიხეზებზე, თუ რატომ
 შეიძლება იმ ადგილს „კუნძული“ დარქმულია. ხოლო, რაც შეეხება მის კარ-
 თულ სახელწოდებას „ისულა“ („ისულეთი“), ის მომდინარეობს ლათინური
 insula-საგან, რაც აგრეთვე „კუნძულს“ ნიშნავს. ცნობილია, რომ ბერძნულ ენა-
 ში მრავალი ლათინური სიტყვა იყო შესული; გარდა ამისა ზოგიერთ დარგში
 ბერძენ-ბიზანტიელთა ცხოვრებისა კარგა ხნის განმავლობაში გაბატონებული
 იყო ლათინური ენა: ასეთ დარგთა რიცხვს ეკუთვნოდა საშეღრო ტექნიკაც; და
 სრულიად ბუნებრივია, რომ ბიზანტიური ჯარის ნაწილებმა ლათინური სახელით
 (insula) მონათლეს თავიანთი სადგომი, რომელიც კუნძულის მსგავს სტრატეგიულ
 პუნქტში იყო ტეზურის შესართავთან (ასეთი სტრატეგიული მდებარეობის პუნ-
 ქტები რიონის ნაპირებზე ჰქონდათ ბიზანტიელებს მოწყობილი მდინარეთა შე-
 სართავებთან: რ ო ღ ო მ ო ლ ის ი — ცვირილის შესართავთან, ტ ე ლ ე ფ ის ი — ცხე-

πρόσω ἐχώρει· μόλις δὲ περὶ
 πλήθουςσαν ἀγορὰν οἱ Ῥωμαῖοι
 τὴν διάβασιν ἐγνωκότες διεπαράχ-
 θησαν τε καὶ περὶ πλειστοῦ
 ἐπίσθεντο προτερεῖσθαι ἀνὰ τὸ
 ἄστυ τὸς πολεμίους. τοιγάρτοι
 τάς τε τρήρεις καὶ ὅσοι τρια-
 κόντες ἰκάρωρμουν πληρώσαν-
 τες ὄψονται τὸν ποταμὸν τῆ ρῆ
 κατεφέροντο. ἀλλὰ φθάσας ὁ Να-
 χουραγὰν ἀμφ' τὸ μεσαίτατον τῆς
 τε Νήσου καὶ τὸν ἄστεος ἐτίγ-
 χανέν ἦδη ξυλλίς τε καὶ λέμβοις
 τὸ εὐρύς ἅπαν τῆς δίνης διεφ-
 ραζῆμενος· τὸ τε τῶν ἐλεφάντων
 στήφορος ὑπισθεν ἐπιστήσας, ἐς
 θάλασσαν οἶόν τε τὴν αὐτοῖς τῆς βί-
 σσιως ἐφικνεῖσθαι. ὁ δὲ τῶν Ῥω-
 μαίων στόλος ταῦτα πρόρρηθεν
 ἰδόντες ἀτύχαια πρύμναν ἐκρούσαν-

წია. როდის-როდის, ბაზრობის ეამს,
 რომაელებმა შეიტყეს, რომ სპარ-
 სელები მდინარეზე გადასულიყვნენ,
 ძალიან შემფოთდნენ და აუცილე-
 ბელ საჭიროებდალ მიიჩნიეს მტრის-
 თვის დაესწროთ ქალაქში შესვლა.
 ამიტომ ჯანით აავსეს ტრიერები და
 რაც კი ოცდაათნიჩბიანი ნაევბი
 იდგა მზად, და სასწრაფოდ გა-
 ჰყვნენ წყლის მდინარეებს. მაგრამ,
 როდესაც ნახორავანმა მიალწია
 შუა გზას, ნესოსსა და ქალაქს
 შუა, შეშებითა და ნაევბით
 გადაღობა მდინარე მთელ სიგანეზე
 და უკან დააყენა სპილოების მთე-
 ლი ხროვა, რომლებიც შეუშვა
 წყალში იმ მანძილზე, რამდენზეაც
 მათ შეეძლოთ შესვლა. ეს რომ
 დაინახა შორიდან რომაელთა ჯარ-
 მა, მაშინვე მოაბრუნა საქე, რაც

ნასწყლის შესართავთან, ნესოსი — ტეზუროს შესართავთან). აქიდან ვსადია, რომ
 დღევანდელი სახელწოდება „ისულა“ გადმოგვცემს ამ პუნქტის უძველეს სახელს
 ბოლო ბერძნული *Ναχουραγαν* მისი თარგმანია („ისულ ეთი“ კი ქართული სუფიქსით
 ლათინურისაგან ნაწარმოებ ფორმას წარმოადგენს).

ავად. ბროსე (Add. 100) ნესოსის ლოკალიზაციის დროს სრულიად სა-
 მართლიანად შეტედა ამ პუნქტზე, მაგრამ ის დააფიქრა ავათიას ცნობამ, ნე-
 სოსი ხუთი ფარანგით არის ტელეფის დაშორებული, ვინაიდან ბროსეს გამო-
 ანგარიშებით ამ ადგილებს შორის მანძილი 18 ფარსანგს უდრის (ტელეფის ის
 ვულისმობდა ვლანდელ ტელეფაში, ჩხარის რაიონში), და საკითბი გადაწყვიტა
 ისულა-ნესოსის სასარგებლოდ, ბოლო ბიზანტიელებს მიაწერა მანძილის „არა ზედ
 მიწვენით გამოანგარიშება. ჩვენ კი უნდა ვთქვათ, რომ, როგორც ჩანს, ავათიას
 ცნობები ემყარება ბიზანტიის მოხელეთა მიერ წარმოებულ ავეგმვას და მის მიერ
 მოცემული მანძილები იმდენად დასაეკებელი არაა, რომ 18-ის ნაცვლად 5 ფარ-
 სანგი ვივარუდეთ. ხეშით (გვ. 38—41) ჩვენ შევეცადეთ დაგვეტყვიებინა, რომ
 ნესოსსა და ტელეფის შორის 5 ფარსანგის მანძილია, ბოლო ეს ტელეფისი ჩვენ
 ცვენისწყლის შესართავთან მოვათავსეთ. ავათიას ცნობების სისწორე ნესოსსა
 და ფოთს შორის გამოანგარიშებული მანძილითაც მტკიცდება. ავათიას ცნობით,
 ნესოსი ფოთს ექვსი ფარსანგით არის დაშორებული, დაახლ. 31,5 კილომეტრით;
 დღევანდელი „ისულა“ ფოთს დაშორებულია პირდაპირი ხაზით 32 კილომეტრზე,
 ხოლო რიონის გაცოლებით 36—38 კმ.

το, πολλή τε χρόμηνοι ἐς τὴν
 πάλιν τῆ εἰρεσίᾳ χαλεπώτατα
 πρὸς τὸ ἀντίπρῶν¹ τε καὶ βῶδες
 τῆς φορᾶς ἀντιναγόμενοι ἀπε-
 χώρησαν. θῶς δὲ θμως νᾶς; κε-
 νᾶς; τῶν ἐμπλεόντων εἶλον οἱ
 Πέρσαι. οἱ γὰρ δὴ ἄνδρες; ξυλ-
 λαμβάνεσθαι μέλλοντες τοῖς ὑδα-
 πᾶραδοῦναι σφᾶς αὐτοὺς ἐν-
 ισολιμώτατα κατεθάρρησαν. ἀντὶ
 τοῦ μεζόνος, ὄμαι, καὶ προύπ-
 ρου κινδύου τὸ ἐλαττον θεινὸν
 θῆκευ ἐλόμενοι, καὶ μετέσχον μῆλι-
 λον τῶν ἐκ τῆς ἰσῆχης ἀθήλων.
 τοιγάρτοι ἀφῆλάντῃ τε κευφότατα
 καὶ ὑποβραχίαι ἐπὶ πλεῖστον ἐα-
 νηξάμενοι: μόλις ὡς τοὺς οἰκείους
 ἀπεκομίσθησαν. τότε δὴ τὸν οἱ
 Ῥωμαῖοι Βούξην μὲν τὴν στρα-
 τηγὸν ἀνὰ τὴν Νῆσον κατέλιπον,
 ἄμα τῷ οἰκείῳ στρατεύματι ἐπι-
 μελησόμενόν τε τῶν τῆδε ἀπάν-
 των καὶ ἀλεξήσοντα ἐ; ὅτι θεή-
 σοι: οἱ δὲ ἄλλοι: ἀπαντες κατὰ τὸ
 ἐγκάρσιον τὸν ποταμὸν περαιωθέν-
 τες, καὶ διὰ τῆς χέρου ἐτέραν
 τινὰ ῥῆθον πορευόμενοι, ὡς μὴ κατ'
 ἀπὸ τῶν πολεμίων χωρησῆαι,
 παραγίνονται ἐ; ἐκεῖνο δὴ τὸ
 τοῦ Φάριδος ἐπὶ ὄνυμον ἄστου καὶ
 εἶσω τῶν πύλων παρελθόντες
 διεδάσαντο στοιχηθὸν οἱ στρατη-
 γοὶ τῆν φρουρὰν τοῦ περιβόλου.
 οὐ γὰρ ὄντος ἀξίολαχο: εἰσεσθαι,
 εἰ γε ξυστάθην παρατάξασθαι:
 πειραθεῖεν. πρῶτος μὲν τὸν Ἰ. ὑσ-

ძალა და ღონე ჰქონდა მოუსვა
 ნიძებდს და გაბრუნდა უკან, თუმ-
 ცა ძალიან გაუძნელდა ფაზისზე
 უკან გაცურვა და პირისპირ შებრ-
 ძოლება მაგარ ტალღებთან. სპარ-
 სელებმა მანც ორი ნავი ჩაიგდეს
 ხელში, მაგრამ უმებლვაურებოდ; მე-
 ზღვაურებმა რომ დაინახეს მტერს
 ჩაუვარდებით ხელში, გაბედუ-
 ლად გადაეშენენ ტალღებში, რად-
 გან, ვფიქრობ, უდიდესა და აშკა-
 რა საფრთხეს არჩიეს უმცირესი და
 ამჯობინეს ეცადათ ის ბედი, რო-
 ზელიც უფრო უცნობი იყო. ამი-
 ტომ ისინი სრულიად უყოყმანოდ
 ჩახტენ წყარში, მეტი წილი წყალ-
 ქვეშ გასცურეს და ძლივს შიალ-
 წიეს თავისიანებმს. მაშინ რომაე-
 ლებმა სტრატეგოსი ბუზე დასტო-
 ვეს ნესოსთან, რათა მას თავის
 ჯართან ერთად ყური ეგდო იქაუ-
 რობისათვის და დახმარება აღმოე-
 ჩინა, სადაც ეს საჭირო იქნებოდა.
 ყველა დანაჩრჩენებმა კი გადასქრეს
 მდინარე ირიბად და ხეივლით
 გასწიეს მეორე გზით, რათა მტერს
 არ შეებჩებოდენ, და ჩავიდენ იმ
 ქალაქში, მდინარე ფაზისის სახელს
 რომ ატარებს; ქალაქის კარებში
 რომ შევიდენ სტრატეგოსები, რიგ-
 რიგად ჩაამწყვრივეს ზღუდის მცვე-
 ლები, ვინაიდან ისინი ფიქრობდენ,
 რომ ბრძოლას ვერ აიტანდენ, თუ
 შემპიდრობულნი განეწყობოდენ
 საბრძოლველად. პირველი ჩადგა
 იუსტიენე, გერმანეს ძე, თავისი რაზ-

¹) ἀντίπρῶν R, ἀντιπρῶν vulg.

τῖνος ὁ Γερμανοῦ καὶ ὁ ἀμφ' αὐτὸν ἑμιλοῦς ἐν τῷ ἀκροτάτῳ μέρει τῷ πρὸς θάλατταν νεύοντι ἐτετάχατο· βραχὺ δὲ τι ἀπωτέρω Μαρτίνοσ εἰστίκει ὁ στρατηγὸς καὶ αἱ Μαρτίνοσ δυνάμεις· ἀμφὶ δὲ τὸ μεσαίτατον Ἄγγιλιασ μὲν ἔχων Μαυροσίუს κελταστὰς καὶ λογχοφόρουσ, Θεόδωροσ δὲ Τζάνουσ ἀπλίτας καὶ Φιλμάθιοσ Ἰσαίρουσ σφένδονήτας καὶ ἀκιντοβόλουσ, ὀλίγη δὲ τούτων ἀποκχυρμένοι ἐπροῖρουσ Λογγυζάρδων ἀπόμοιρα καὶ Ἑρωσίλων, Γίβροσ δὲ ἡγεῖτο ἀμφοτέρων. τὸ δὲ λοιπὸν ἅπαν τοῦ τείλοσ καὶ πρὸς ἀπηλιώτην ἄνεμον ἀποληγὸν τοῖς ἑρῆις τάγμασιν ἐπεφρόντιστο, ὑπὸ Βαλεριανῷ στρατηγῷ πεταγμένοι. εὐτω μὲν ὑπὲρ τοῦ ἐρύμαιοσ ἢ τῶν Ἑωμαίων στρατιὰ ἐν κόσμῳ παρίστατο.

Ἦν δὲ αὐτοῖσ καὶ χαράκιμιζ ἐμπροσθεν καρτερώτατα ἐξείργασμένον, ὡσ ἀντέχειν εὐθύσ πρὸς τὰς ἐπιδρομάσ καὶ ὅν¹ ἐν προβόλου μείρα ἐγκείσθαι τῷ τείχει. ἐδεδίεσαν γὰρ εἰκότως ἐπ' αὐτῷ, ὅτε δὴ ξύλοισ τε πεποιημένῳ καὶ ἄλλωσ ὑπὸ χρόνου πολλαχρὸν διαρρηχότι. τῷ τοι ἄρα αὐτοῖσ καὶ τάφροσ μάλα εὐρεῖα πᾶριξ ὠρῶρυκτο, ὕδατόσ τε ἡδὴ μετῆ καὶ ὑπερχειλῆσ ἐγεγόνει, ὡσ καὶ

მით, ყველაზე უფრო მაღალ იდგილას, რომელიც ზღვას დაჰყურებდა; ცოტა მოშორებით სარდალი მარტინე დაღვა და მისი ჯარი ხოლო შუაში—ანგილა, რომელსაც მაგრუსიები ჰყავდა ἰფარებდითა და შუბებით შეიარაღებული, თეოდორე თავისი მძიმედ შეიარაღებული ჭიხებით და ფილომათი თავისი ისავრიელებით, რომლებიც შურდულელებითა და ხელშუბებით იყვნენ შეიარაღებულნი. ამათგან ცოტა მოშორებით სადარაჯოზე იდგნენ ლანგობარდთა და ერულთა რაზმები—ორივეს გიბრე მეთაურობდა. კელლის მთელი დანარჩენი ნაწილი, აღმოსავლეთით, ჩიბარებულნი ჰქონდათ აღმოსავლეთის რაზმებს, რომელთაც სარდალი ვალერიანე განაგებდა. ამნაირად ჩამწყვრივდა რომელითა ჯარი სიმაგრის დასაცავად.

III 21, გარდა ამისა ციხის წინ რომელიც ტაგრუცი აღეშენათ, ხაკმოდ მტკიცე, რომლის შემწეობით მათ მტრის პირველი იერიშები აქვე უნდა შეეჩერებინათ და რომელიც საფარსავით უნდა ყოფილიყო კელლისათვის; მათ ამ კელლისა ძალიან ეშინოდათ, და სრულიად მართებულადაც, ვინაიდან ის ხისაგან იყო გაკეთებული და გარდა ამისა დროთა ვითარებაში ბევრგან ჩამონგრეულიყო კი-

¹) ნი ბ უ რ ი ს ან რით ონ ან მთლად უნდა მოთხალის, ან შეიცვალის ღიოსი-ით.

τοὺς σάκελας, οἱ δὲ ἐτίγγανον
 ξυνηέστατα ἐμπέπηγότες, δια-
 λανθάνειν καὶ ἀκικεχρήσθαι τῆς
 γὰρ λήνης, ἣν δὴ σαικράν θά-
 λατταν ἐνομάζουσιν τὴν
 Ἐξείκων Πόντον ἐκροτῆν φερομένην
 ἐνταῦθα μετοχετεύσαντες, ῥαδίως ἀπαντα ἐπλησαν. νῆες δὲ
 φουρτίδες μεγάλαι πρὸς τῆν κωμα-
 τωγῆν τῆς θαλάττης καὶ ταῖς ἐκ-
 βλαταῖς τοῦ Φάσιδος πληροαίτατα
 τοῦ ἀστῆος¹ ἐφορμούσασιν, μετῴ-
 ρους εἶχον τὰς ἀκάτους, καὶ ἀμψ'
 αὐτὰ δῆπου² τὰ καρχήσια τῶν ἰσ-
 τῶν ἀνημυθείσας καὶ βεβαύτατα
 αἰωρουμένας, ὡς πολλὰ ἀνάγειν
 τὰ μεγέθη τῶν πύργων καὶ ὑπερ-
 φέρεσθαι. ἀνω δὲ στρατιῶται ἐσ-
 τήκεισαν καὶ τῶν ναυτῶν ἑπὶ τοῖς
 εὐθαρσῆς τε καὶ πολεμικώτεροι,
 τόξα τε φέροντες καὶ σπειρόναι,
 μηχανά: τε ἐκχυβίλους ἐνθήμενοι,
 πρὸς τὴν ἐνεργὸν ἦδη ἐσκεπασμέ-
 νας. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτεραι νῆες διὰ
 τοῦ πειταμοῦ ἀνηγμέναι ἐπὶ θά-
 τερον μέρος παρήσαν, ἧ δὲ³ Βα-
 λερικανὸς ἐφειστήκει, ἐμίστατα
 ταῖς ἄλλαις ἐξηρτυμέναι. ὡς ἂν
 ἐκατέρωθεν οἱ πολέμου: ἐξ ὑπερ-
 εξίω βαλλόμενοι ἀποκρούοντο,
 πελασείοντες τῆς πολιορκίᾳ. ὥστε
 δὲ ταύτας δὴ τὰς ἐν τῷ πειταμῷ

დევ. ამ ტაგრუკის ძრველივ ჳათ
 საკმაოდ ვანიერი თბრილიც ვაე-
 ყვანათ, რომელიც წყლით ამოესე-
 ბულიყო პირამდე ისე, რომ ჳოლად
 დაეფარა და დაემალა პალოები,
 რომლებიც იქ მოჭრიით იყო ჩარ-
 კობილი: იქ ჳომ ერთი ტბა¹ არის,
 რომელსაც პატარა ჳღვას ეძახიან
 და რომელიც ევქსინის პონტოს
 უერთდება; იი, ეს ტბა არხის სა-
 შუალებით ვიდმოღუშვებს იქ და
 სწრაფად აავსებს წყლით აქაურობა.
 დიდი სატვირთო ბომალღები ჳღვის
 ნაპირას და ფაზისის ჳესართავთან
 შიაცურებს ქალაქის მახლობლად; ამ
 ბომალღებს ჳემოთ ნავები ჳჭონდათ,
 თვით ანძების თოკებით მაგრად
 ჩამოკიდებული, რომლებიც ციხის
 კოშკებზე უფრო დიდი იყენენ და
 უფრო მაღლაც. ჳედ კი მეომრები
 იღვენ და ყველაზე გაბედული და
 მამაცად მებრძოლი მეზღვაურები,
 მშვილდისჩრებიოთა და შურდულე-
 ბით შვიარაღებულნი და სათანადო
 შორსმტყორცნელი მანქანებითაც
 მომარაგებულნი. გარდა ამისა სხვა
 ბომალღებიც შემოაცურებს მდინა-
 რეზე, და მეორე ნაპირას დააყენეს,
 ვალერიანეს მეთაურობით; ეს ბო-
 მალღებიც მშაირადვე იყო მომარა-
 გებულნი, ისე რომ, თუ მტერი
 მაღლობი აღვიღებდიან შემოიჭრე-

¹) იკულისძებნა, აღმათ, დღევანდელი პალასტიმის ტბა.

²) ეს ადგილი (იხილეთ: სურათები) მომავლეს სვოდას კ. ვ. კარათაძე და სიტყვებთ ძიებითიკის თუ ოტიკის მას არ მოგზოვდება.

³) სვოდა: ვხე, სო.

⁴) ამ ადგილას (ხილეთ: სურათები) ჩ. მ. მარჯვნივ, ბოლო მერმონდელი ხელით მოწერილია ხაი.

ναὺς ἤκιστα ὑπὸ τοῦ πημαίνεσθαι, Δαβραγέζας, Ἄντης ἀνίρ, ταξιάρχος, καὶ Οὐνός τις λοχαγός, Ἐλμίγγειρος ὄνομα, οὗτοι δὲ, προσεταγμένον αὐτοῖς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν, ἐπακτιβίας τινὰς ἀμφιπρόβρους δέκα πληρώσαντες ἐκ τῆς αἰετῆς ἐπιμένους θανάμειος, καὶ ὡς ἀνωτέρω προελθόντες, ἐπρόρουν ξύν ἀγρυνίῃ καὶ περιεσκόπουσιν τὰς διαβάσεις ἐπιπλέοντες, γυν μὲν ἐν μέσῳ τῷ βελίθρῳ, γυν δὲ ἐφ' ἑκατέρας τῆς ὀχθῆς. καὶ τῖνον ἐνταῦθα ξυνηέχθη ταρκίνῳ τι λίαν καὶ ἐπίχαρι ὡς ἐν πολέμῳ καὶ παρὰ τῆς. ἐτι γὰρ. τοῦτων ἀνωτέρω αἱ Ῥωμαῖκαὶ δύο τριακόντοροι, ἄς δὲ ἔμπροσθεν ἔφην κενὰς ἀθρόων ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀφῆρησθαι, αὐταὶ δὲ οὖν αἱ τριακόντοροι, ὁκλίτως ἔχουσιν Μήδους, ἐν τῷ πεταμῷ ἐναυλοχοῦντο καλῶς τῆς γῆς ἐξημμέναι. γυκτὸς δὲ ἐπιλαβόμενης, οἱ μὲν ἄνδρες ἐν αὐταῖς ἐκείθεν δὲ ἀπαντας· τοῦ δὲ ἴσον πολλοῦ φερομένου, καὶ τὰ πείσματα διακίοντος τῆ ὑπαγωγῆ τῶν ὀκλάδων, ἀπερρήγνυται τῆ μὲν ὁ δεσμός ἐξαπινάμω· ἀφῆτον δὲ αὐτῆν ἢ δίνῃ λαβῶσα καὶ ἔλασθέραν καὶ οὕτε εἰρεσίας ἀνικραττοῦσης οὕτε πηδελίῳ ἐτέρωθι πῶς ἰθύνοντος,

ბოდა და ქალაქს მოუახლოვდებოდა ალყის შემოსარტყმელად, ორივე მხრიდან შეიძლებოდა მისი მოგერიება. ხოლო რომ ვისმე ზიანი არ მიეყენებია ამ, მდინარეში მდგომ, ხომალდებისათვის სარდლებმა განკარგულემა მისცეს რაზმის უფროსს დაბრავებს, ეროვნებით ანტს, დაერთ ჰუნნს ელმინგირეს, მწყობრის უფროსს, ათი ორსაკიანი ნავი აევისოთ ჯარიოთ, რომელიც მათ ხელქვევით იყო, მდინარეში შეეცურათ და ფიზიკლად ეღარაჯათ; მათ უკრი უნდა ეგდოთ მდინარის გადასასვლელი ადგილებსათვის და ამ მიზნით ბან შუა მდინარეში ეცურათ, ბან კი ნაპირებზე, და, აი, აქ მოხდა ერთი ამბავი, ფრიად სასიამოვნო და სასიხარულო ომისა და ბრძოლის დროს. ამას წინათ ხომ, როგორც ზემოთ ვთქვი, რომაელთა ორი ოკდაათნიზიანი ნავი, ცარიელი, სპარსელებმა იგდეს ხელთ; ეს ოკდაათნიზიანი ნავები მიდიელი პოპლიტებით იყო სავსე და მდინარეში იდგა ლუზაჩაშვებული და წვრილი თოკებით ნაპირას მიბმული. რომ დიღამდა, მგომრებმა ნავებში დაიძინეს; მაგრამ ძლიერი ტალღები წამოსულა და თოკები დაუჭიშია ტვირთის სიმძიმის გამო; და ერთ ამ ნავთაგანს მოულოდნელად თოკი გასწყვეტია; მოწყვეტილი და განთავისუფლებული ნავი ტალღას მოუტაცია. და რადგან ტალღას არც ნიჩბების საშუალებით უწყვედა ვინმე წინაღმდეგობას და არც საკე ყო მიმართული სხვა მხრივ, ნავი სწრაფად გაეჰანა წინ და ხელში ოკდაათნიზიანებს, დაბრავებს შეთაურობით რომ

κατάγει πως αὐτὴν ἐξήτατα ἐς τὸ πρόσω καὶ παραδίωσσι τοὺς ἀμφὶ Δαβραγέζαν Ῥωμαίους. οἱ δὲ ἐσθδόντες ἄσμενοι εἶλον τὸ θήραμα, καὶ ἐπετέριπνυτο τῇ ξυντυχίᾳ, ὅτι γὰρ αὐτοῖς ᾔδει ἡ ναὺς κενὴ πρότερον ἀπελθούσα, τότε δὴ ἀνθρώπων ἀνάπλευσας ἐπανήκεν.

Ἐν αὐτῷ δὲ ὁ Ναχιραγὰν ἀπάσῃ τῇ δυνάμει ἄρως ἐκ τοῦ στρατεύεσθαι ἐπέλαζεν, ἀκροβόλῃσασθαί τε βουλόμενος καὶ ἀπόπειραν ποιήσασθαί τῶν Ῥωμαίων, εἰ ἐπέξισι, ταύτην τε σαφέστατα διαγνώσκει ὅπως αὐτῷ ἐς ἑτέρον τὰ ἐς τὸν πόλεμον παρασκευαστέα. τότε δὴ οὖν οἱ Πέρσαι, ἐπειδὴ ἐς τόξου βολὴν ἀφίκοιτο, αὐτίκα οἴγε, τῶν δὴ αὐτοῖς τὸ εἰδημένον, θαμὰ ἐπετοξάζοντο πολλοὶ τε τῶν Ῥωμαίων τρωθέντες, οἱ μὲν ἔτι ἀμυνόμενοι ἀντιέχον, ἔτι δὲ καὶ ἀπόμαχοι ἐγίνοντο. Ἀγγίλας δὲ καὶ Φιλομάθιος καὶ τῶν ἀμφ' αὐτοὺς τεχνιτῶν ἄνδρες ἐς διακρίσιν, καὶ ταῦτα προειρημένον ἀπάσῃ τῇ στρατῷ ὑπὸ Μαρτίνου μένειν ἕκαστον κατὰ χώραν, καὶ ἐκ τοῦ ἀσφαλούς ἀπομάχεσθαι, οἱ δὲ τὴν καθ' αὐτοὺς πᾶσιν ἀνακατάσαντες κατὰ τῶν πολεμίων ἐχώρουν. Θεόδωρος δὲ ὁ τοῦ Ἰζανικοῦ ἐμμοῦ ταξιαρχὸς ἐπέειχε μὲν τὰ πρῶτα καὶ ἀνέκοπτε τὴν ὁρμὴν, νεμεσῶν αὐτοῖς τῆς προπετείας. ἐπει δὲ

ოყენენ გამოსული. რომაელებმა ეს რომ დანახეს, სიბარულოთ მიითრიეს ნიდავლი და სასიამოვნოდ დაურჩათ ეს შემთხვევა, სახელდობრ—რომ ეს ნავი, რომელიც წინათ ცარიელი წაუვიდათ ხელიდან, ეხლა მეომრებით სავსე დაუბრუნდათ.

III 22. ამ დროს ნახორავანი მთელი თავისი ჯარით აიყარა ბანაკიდან და ქალაქს უახლოვდებოდა; მას უნდოდა შორიდან დაეშინა რომაელებისათვის და ამით გამოეცალა ისინი, გამოვიდოდნენ თუ არა ჩადიდან; ამ ვნით ის უფრო ნათლად გამოარკვევდა, თუ როგორ უნდა მომზადებულიყო ის საომარად მეორე დღეს. და, აი, როდესაც სარსელები ისრის ტყორცის მანძილზე მიუახლოვდნენ ქალაქს, მაშინვე, როგორც ეს მათ სჩვევიათ, ისრები დაუშინეს რომაელებს: რომაელთაგან ბევრი დაიჭრა, ზოგმა კიდევ შესძლო თავდაცვის მიზნით წინააღმდეგობის გაწევა, ზოგი კი ბრძოლას ჩამოშორდა. ანგილა და ფილომათი და მათი ორასი რაზმელი,—თუმცა მარტინესაგან მთელს ჯარს ჰქონდა წინასწარ ნაბრძანევი ყველა თავის ადგილას დარჩენილიყო და უშინარი ადგილიდან ეწარმოებინა მტრის მოგერიება,—ზანც გამოვარდნ თავიანთი კარუბიდან და მტრის წინააღმდეგ გაემართნენ. თეოდორე, ქანთა რაზმის უფროსი, პირველ ხანებში თავს იკავებდა შეტვისაგან და უსაყვე-

οὐκ ἐπέλιθοντο, ὑπήγγετο καὶ αὐ-
 τὸς τοῖς πλείστοις ὅτι ἐκὼν καὶ
 ἐνεδίδου, εὐθύς τε ἐφόβη ζῶν
 ἐκείνοις, ὡς μὴ ἀποδειλιάσῃ νομισ-
 θεῖη, τούτου τε ἕνεκα μόνου τὸ
 εὐπρεπὲς τῆς εὐβουλίας περισσ-
 χεσθαι ἤρεσκε μὲν γὰρ αὐτὸν
 οὐδαμῶς τὰ ποιούμενα, μετέχειν
 δὲ θμῶς αὐτῶν ἠέλγετο ἐς ὃ τι
 ἄρα καὶ τελευτήσασιν. καὶ μικροῦ
 γε ἄπαντες αὐτὸν διεφθάρησαν,
 εἰ μὴ τις αὐτοῦς ἑτέρα διέσωσέ
 γνῶμη ἐκ τοῦ κρείττονος ἐπιρρω-
 σθεῖσα. οἱ γὰρ Διλιμνίται ἀνὰ τὸν
 ἐκείνην χώρον ἐστῶτες καὶ ἐς φά-
 λαγγα ξυντεταγμένοι, ἐπειδὴ κα-
 τειδὸν τὴν ἐλιγύτητα τῶν ἐπερ-
 χοιμένων, ὑπεῖχοντό γε αὐτοῦς
 ἡσυχῇ καὶ ἀνέμενον. ὡς δὲ ἀγ-
 χου ἦδη παρήσαν, αὐτίκα οἷγε
 ἡρέμα τὰ κέρα ἐπιχολπώσαντες
 περιβάλλουσιν ἄπαντας καὶ ἐς
 ἀκριβῆ κίχλωσιν ἐγκατείργον. οἱ
 δὲ Ῥωμαῖοι πάντοθεν περιελημ-
 μένοι, ὄρασι μὲν τὸ λοιπὸν οὐ-
 δὲν ἔπεισον τοὺς πολεμίους διε-
 νόοντο· εὐκτὸν δὲ τι αὐτοῖς ἑδὸ-
 και καὶ ἄπιστον, εἰ γε ἀμωσγέ-
 πως διαδράσαιεν. καὶ δὴ ἐπὶ σφᾶς
 ἐλιχθέντες καὶ τὰ δόρατα προβε-
 βληγμένοι ἐμπίπτουσιν ἀθρόον τῶν
 πολεμίων τοῖς πρὸς τῆ ἄσσει¹
 ἐφεισηκόσιν. οἱ δὲ ἐσιδόντες αὐ-
 τοῦς πολλῇ τῇ ῥύμη φερομένους
 καὶ ὄσον ταις ἐλπῖσιν ἀπειρηκό-
 τας, δέεστησαν εὐθύς ἀπ' ἄλλη-

დურებდა თავისიანებს აჩქარებუ-
 ლობის. მაგრამ, როდესაც იმათ არ
 დაუჯერეს, თვითონაც შეუერთდა
 უმეტესობას, თურცა უგულოდ,
 დაუთმო და თავისიანებთან ერთად
 მაშინვე გაილაშქრა, რომ არავის
 დაეწამებინა მისთვის სილაჩრე:
 მხოლოდ ამ მიზეზის გამო იძლეო-
 და ის კარგ რჩევას. მას სრულენი-
 თაც არ მოსწონდა ის, რაც ხდე-
 ბოდა, მაგრამ ამავე დროს სურდა
 მასში მონაწილეობა მიეღო, რანაი-
 რადაც არ უნდა დამთავრებულიყო
 ის. და, მართლაც, კინალამ ყველა-
 ნი დაილუპნენ იქ, რომ ისინი არ
 გადაერჩინა უზენაესისაგან მომდინ-
 ნარე რალაც სხვა განგებას. იმ აღ-
 გილას დილიმნიტები იდგნენ და-
 რანხმულნი და რადგან ისინი მოიე-
 რიშეთა მკითრიცხოვნობას ქედ-
 მალულად უყურებდნენ, დაუხვდენ
 მათ მშვიდად და ადგილიდან არ
 დაძრულან. ხოლო, როდესაც ისინი
 მოუახლოვდნენ, მაშინვე შეუმჩნე-
 ვლად შემოატრიალეს ფრთები, გარს
 შემოებეფენენ თავდამსხმელებს და
 რკალივით შემოერტყნენ მათ რო-
 მავლები, ყოველ მართი გარშე-
 მორტყმულნი, უკვე კი აღარ ფიქ-
 რობდენ მტრის წინააღმდეგ მოქ-
 მედებაზე; სანუკვარიად და ამავე
 დროს დაუჯერებლად მიიჩნდათ,
 რომ რამენაირად გასხლტომოდენ
 მტრის. და, აი, ისინი ერთი მეო-
 რეს მიეკვრნენ, უზებები წინ გაჭიმეს
 და ერთბაშად ეცნენ მტრის იმ

¹) თუ ასთუ R.

λων και ἀπεκρίθησαν, οὐκ ἐνεγκόντας ἀνδρας θυσθανατοσιντας και θποι αυτοις τὸ θράσος χωρήσει οὐ λογιζομένους. οὕτω δὲ ἐκείνων ἐφάντων, ἐκδραμόντες οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ τὸ παρεῖχον ἀταμενοι αὐθις; εἰσω τὸν περιβόλου ἐγένοντο και τὴν πύλην ἰ προσήρραξαν. παρὰ τοσοῦτον μὲν κινδύνου ἔκοντο οὐκ ἐπ' ἄλλῃ τῷ ἀριστεύσαντες ἢ μόνῳ τῷ διαφυγεῖν και ἀποσωθῆναι.

Τοῖς δὲ τῶν Περσῶν ἀχθ:φόροις ἐκ πλείστου διαπονεσμένους ἐς τὸ τὴν τάφρον καταχωννύσαι, τότε δὴ ἅπανα αὐτοῖς ανεπέπληστο και ξυνηπτο ἰἀπανταχόθεν τὸ ἀπερρωγὸς και μεμερισμένον, ὡς και βάσιμον εἶναι τὸ χωρίον στρατιᾶ τειχομαχούσῃ και τὰς ἐλεπόλεις μηχανὰς οὐ χαλεπῶς ἐνθένδε προσάγεσθαι. μακρὸς δὲ αὐτοῖς ἢ κατὰ τὴν πολυχειρίαν ἐν τῷδε τῷ ἔργῳ χροῖος ἐτρέψη. λίθους γὰρ κατὰ τὸ μᾶλλον και χροὸν ἐμβαλόντες οὐ ῥαδίως πρὸς τὰς ξυγκλείσεις ἐξήρκουν, ξύλων οὐ μάλα παρόντων, ὅτι μὴ ὀπόσι πόρρωθεν ἐκ τῆς νάπησ κατατέμεντες ξὺν πόνῳ πολλῷ διεκόμισζον. οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι ἐπύργωνον ἢθι πρότερον ἅπαντας τοὺς ἀμφὶ τὸ ἄστυ ἀγμῶσ-ბელი ბევრი იყო. მართალია, ბევრი ქვა და მიწა ჩაყარეს თხრილში, მაგრამ ამოსავსებად მაინც არ იკმარა; ხე-ტყის მასალაც სრულებით არ ქონდათ იქვე, თუ შორეულ ტყეში არ მოსჭრიდნენ და დიდის წვალბით არ მიიტანდნენ. რომაელებს გადაეწვათ ქალაქის გარშემო

რახმებს, რომლებიც ქალაქთან ახლოს იდგნენ. ამათ რომ დაინახეს დიდის ხეტქებით მოზღვავებული და თითქმის სასოწარკვეთილებადი ჩავარდნილი მტერი, მაშინვე გამოეყვნენ ერთმანეთს და დაიშალნენ, რადგან ვერ გაუძლეს თავგანწირულად მომავალ შეომრებს, რომლებიც არც კი უწევდნენ ანგარიშს იმას, თუ რას მოუტანდა მათ ეს გამბედაობა. ამრიგად, სპარსელები რომ ჩამოეცალნენ, რომაელები, რამდენადაც შესაძლებელი იყო, გაძვრნენ და მაშინვე სიხარულით შევიდნენ ზღუდის შიგნით და კარები ჩაკეტეს. ასეთს ხიფათში ჩავარდნენ ისინი და სხვა არაფროთ უსახელებიათ თავი გარდა იმისა, რომ შესძლეს გაქცევა და თავის გადაარჩენა.

III 23. სპარსელი მუშები კარგა ხანია თხრილის ამოსავსებად მუშაობდნენ და მათ უკვე მთლიანად ამოევსათ ის, ყველგან შეესწორებინათ ჩამონგრეული და დახეთქილი ადგილები, ისე რომ ილყის შემოსარტყმელად გაგზავნილი ჯარი ამ ადგილს ადგილად გაივლიდა. ქალაქის ასაღებად საჭირო მანქანების იქ მიტანაც არ გაუძნელდებოდა. ამ საქმეს მათ საქმაოდ დიდოდრო მოანდომეს, თუმცა მუშა-ბელი ბევრი იყო. მართალია, ბევრი ქვა და მიწა ჩაყარეს თხრილში, მაგრამ ამოსავსებად მაინც არ იკმარა; ხე-ტყის მასალაც სრულებით არ ქონდათ იქვე, თუ შორეულ ტყეში არ მოსჭრიდნენ და დიდის წვალბით არ მიიტანდნენ. რომაელებს გადაეწვათ ქალაქის გარშემო

1) კოლი R.

ρῶς ἐμπρήσαντες καὶ πρὸς γε
 τὰς τῶν ὀδοιπόρων καταλύσεις
 καὶ εἰ τι ἕτερον ἐνδιαίτημα ὡς
 πλησιαιτάτα ἴδρυστο. τοῦτ' δὲ ἔδ-
 ρασαν ὡς ἂν μὴ τὴν ἐνθῆνδε
 ὄλην οἱ πολέμοι πρόχειρον ἔχον-
 τες εὐκόλως τὰς ἐπιτεχνήσεις τῶν
 ἔργων ποιοῖντο. ἐκείνης μὲν σὺν
 τῆς ἡμέρας οὐδὲν τι ἀξιαφήγη-
 τον ἄλλο ἐπράχθη, ἀλλὰ νυκτὸς
 ἐπιφοιτώσης ὁ Ναχοραγὰν ἄμα
 τὶς πλῆθεισιν ἐς τὸ στρατόπεδον
 ἐπανήκεν.

Τῆ δὲ ὑστεραίᾳ ὁ Μαρτίνος τὰ
 τε τῶν οἰκείων φρονήματα ἐπιρ-
 ρῶσαι βουλόμενος καὶ τοὺς ἐναν-
 τίους ἐκπλήξαι, ἤθροισε μὲν ἐς
 ταῦτο ἄκασακ τὴν τῶν Ῥωμαίων
 στρατιάν, ὡς ὅτι τῶν παρόντων
 πέρι διασχεψόμενος· ἐσφοιτᾷ δὲ
 ἀθρόον ἐς μέσον, οὕτω πρὸς αὐ-
 τοῦ μεμελετημένον, ἀνήρ τις τῶν
 οὐ λίαν γνωρίμων, κονιορτοῦ τε
 ἀνάπλευσας καὶ οἴος ἐκ μακρῶς
 ὀδοιπορίας εἰκάζεσθαι, ἤκειν τε
 ἔλεγεν αὐτίκα ἐκ Βυζαντίου καὶ
 γράμμα τοῦ βασιλέως ἐπιφέρεισ-
 θαι. λαβὼν δὲ τοῦτο ἀσμενέσ-
 κια δῆθεν ὁ στρατηγὸς καὶ
 ἀνελέξας οὐκ ἐν ἀπορρήτῳ καθ'
 αὐτὸν ἀνελέγετο οὐδὲ μόνως τοῖς
 ὄμμασιν ἡσυχῆ διῶν τῷ νῦν ἐση-
 γε τὰ γεγραμμένα, ἀλλ' ἀνεβόα
 λαμπρᾷ τῆ φωνῇ, ὡς ἂν ἀπαν-
 τες ἐπαύσιεν. καὶ τῷ μὲν βιβλι-
 θῆφ ἔκεινη ἰσως ἄλλο τι ἐνεγέγ-
 ραστο, ἦν δὲ ὁμως τὰ βωόμενα
 τάδε· „ἐστάλακαμέν σοι καὶ ἑτέραν

მდებარე ყველა სოფლები, აგრეთვე
 მგზავრების გასაჩერებელი სადგო-
 მები და რაც კი მახლობლად სხვა
 რამ ბინები მოიპოვებოდა. ეს იმ
 მოსაზრებით უქნიათ მათ, რომ
 მტერს ხელთ არ ჩავარდნოდა ხე-
 ტყის მისაღა და იდვილად არ
 მოეხერხებინა თავისი საქმის შეს-
 რულება. ამ დღეს სხვა არაფერი
 მომხდარა ისეთი, რომ მოხსენება
 ღირდეს, ხოლო, ღამე რომ ჩამოწვა,
 ნახორაგანი თავისი ჯარით მანჯ-
 ში დაბრუნდა.

მეორე დღეს მარტინემ იმ მიზ-
 ნით, რომ თავისი-ნები აღეფრთო-
 ვანებინა და მტერი დაეშინებინა,
 შეკრიბა რომაელთა მთელი ჯარი,
 ვითომც მიმდინარე მდგომარეობა-
 ზე მოსათათბირებლად. მის მიერვე
 წინასწარ მიცემული გეგმის მი-
 ხედვით, უცებ შუა კრებაზე გა-
 მოცხადდა ერთი კაცი, რომელიც
 არა ჰგავდა წარჩინებულს, მთლად
 გამტყვრიანებული, თითქოს შორი
 გზიდან მოსულიყო, და თქვა, ეს
 წამი ბიზანტიონიდან მოვედი, მე-
 ფის წერილი მოვიტანეო. სარ-
 დალმა, რასაკვირველია, სიხარუ-
 ლით გამოართვა ეს წერილი, გახ-
 სნა, და ისე, რომ არც უხმოდ ჩაუ-
 კითხავს თავისთვის და თვალიც კი
 არ გადაუკრავს. ჩუმად წერილის
 შინაარსის გასაცნობად, მკვებარე
 ხმით ხმაშალა წიკითხა, რომ ყვე-
 ლას გაეგონა. შესაძლებელია ამ
 წერილში სხვა რამეც ეწერა, მაგ-
 რამ მარტინემ შემდეგი წიკითხა:
 „ავგვზავნი ახალ ჯარს, რომელიც

στρατιάν οὐ μείονα τῆς παρούσης· καίτοι εἰ καὶ πολλοὶ πλείους οἱ θιασμενεῖς τυγχάνοιεν ὄντες, ἀλλ' οὐκ ἔστι τοσούτον ἡμᾶς ὑπερβαλεῖσθαι τῷ πλήθει ὁπόσον ἡμεῖς τῇ ἀνδρείᾳ, ὥστε ξυμψήσεται τὴν τε ὀλιγότητα καὶ τὴν ἀμετρίαν τῶν ἰσῶν μὴ ἀφρασηκάναι. ὥς ἂν εἰ μὴδὲ ταύτη ἔκειναι μεγαλαυχίαν, θέρχου καὶ τοῦτον δι' τὸν στρατόν. ὡσπερ φιλοτιμίας μᾶλλον καὶ ἐπιδείξεως, ἀλλ' ἐν τῶν ἀναγκαιού χάριν ἀπεσταλμένους, θαρρεῖν τοῖσιν καὶ ἔργου ἔχουσθαι ξὺν προθυμίᾳ, ὥς ἡμῶν οὐδὲν ἔτι οὐκ ὄντων θεόντων περιορισμένων*. εὐθύς δὲ ὄν ἀνεπυθᾶνετο θῆ, εἶη τὸ στρατεύμα. ὁ δὲ „οὐ πόρρω“ εἶπεν „ἀφρασηκασιν ἢ μόνον τέτταροι Δαξικοῖς¹ παρασάγγαι“. κατὰ κλειομένην γὰρ αὐτοῖς ἀμφὶ τὸν Νέοκον ποταμὸν ἔτι ἀνελκόμενος. καὶ ὁ Μαρτίνος ἔργῃν τινα τῷ πρῶτῳ ὑποκρινόμενος, „ἀπίστασαν αὐτῷ“ ἔφη ἥς τάχιστα, καὶ οἶκαθε

იმანზე მცირერიცხოვანი არ არის, ვიდრე ის, რომელიც გყავს; მოწინააღმდეგე რომ თქვენზე უფრო ბევრად მრავალრიცხოვანიც აღმოჩნდეს, მაინც იმდენად ვერ გაჯობებს თქვენ რაოდენობით, რამდენადაც თქვენ აჯობებთ მას ვაჟკაცობით, ისე რომ მცირერიცხოვნობასა და მრავალრიცხოვნობას შორის მუდამ იქნება წონასწორობა. მაგრამ რომ იმათათვის ვერ გამოიღონ ამით, შიილე ეს ჯარიც, რომელსაც გიგზავნი აქ უფრო ჩემი კეთილგანწყობილების დასამტკიცებლად, ვიდრე აუცილებელი საჭიროების გამო. მაშ, ყოჩაღად იყავით და გულმოღვივებლად მოეკიდეთ საქმეს, და ჩვენც არაფერს დაგაკლებთ ისეთს, რაც თქვენთვის საჭიროა». მაშინვე შეეკითხნენ იმ კაცს, სად არის ჯარიო. იმანაც უპასუხა: „აგერ დგას, ახლოს, ოთხი ლახური ფარსანგის მანძილზე“, მდინარე ნეოკენსთან² დაეტოვე ისინი, იქ შესასვენებლად გაიერდნო. მარტინემ კი მრესხანე სახე

¹) Δαξικοῖς R, Περσικοῖς vulg.

²) ნეოკენს (Νεοκένος) შესახებ სამართლიანად აღნიშნავდა აკად. ბროსე (Add. 92), წინააღმდეგ სენ-მარტენის აზრისა (Lebeau IX, 554), რომ ეს მდინარე რიონის სამხრეთით უნდა ვიგულისხმობთ და არა ჩრდილოეთით. მართლაც: თუშცა ეს ამბავი მარტინესაგან მოგონილად ჩანს, თანხმად აგათიას გადმოცემისა, მაგრამ ის მოგონილია, რასაკვირველია, რეალური შესაძლებლობის საფუძველზე, ვ. ი. ამ ამბავში მოცემული გეოგრაფიული ცნობები უთუოდ სინამდვილის შესაფერისი უნდა ყოფილიყო; წინააღმდეგ შემთხვევაში ის დამაჯარებელი არ იქნებოდა ჯარისათვის, რომლის გამხმევება სურდა მარტინეს ამ მოგონილი ამბის საბუღლებით. და ამ მოგონილ ამბავში მოცემული ცნობის მიხედვით ბიზანტიელთა ბანაკში მოდის ვრთი კაცი, რომელსაც ვითოვე წერილი მოაქვს კისრისაგან, სადაც უკანასკნელი ატყობინებს მარტინეს დამატებით ჯარს გიგზავნიო; ამ შიკრიკმა თითქოს დაასწრო ამ ჯარს ფოთში მოსვლა, ჯარი კი ჩამორჩა:

ἀναστρεφόντων, ὡς ἔγωγε οὐκ ἄν ποτε αὐτοῖς ἐφείην ἐνθάδε γενέσθαι. Ζεινὸν γὰρ εἰ τῶνδε τῶν ἀνθρώπων τῶν ἐκ πλείστου ἡμῖν εὐστρατευσόμενων, πολλὴν ἔσον χρόνον διεπρησθέντων καὶ πολλὰκις πρὸς τοὺς πολεμίους παραταξαμένων, ἴδη τε εἰ πόρρω ἡκόντων ἐκποδῶν ποιήσασθαι τὸ ἀντίπαλον καὶ τελευτάτην ἀντιήσασθαι νίκην, οἱ δὲ σὺν κατ-

მიილო და თქვა: „ეხლავე წავიდენ უკან და შინ გაბრუნდენ, მე აქ იმათ არ მოუშვებ არასდროს. საკვირველია! ეს ხალხი იმთავითვე ჩვენთან ერთად ლაშქრობს, რამდენი ხანია შრომას ეწევა და მტერსაც ხშირად შებრძოლებია, სადაც არის მტერს კისერს მოსტეხენ და საბოლოოდ გაიმარჯვებენ! და აი, ისინი მოვლენ, როდესაც ვანსაც დელი გიოელის, და, იმ დროს რო-

ჯარმა დასასვენებლად აქედან ოთხი ლახური ფარსანგის მანძილზე დაიბანა მდინარე ნეოკენზე, მე ისინი იქ დავტოვეო, თქვა მან. ცხადია, რომ შიკრიკი (და მასთან ერთად ჯარიც) ბიზანტიის კეისარისაგან უნდა სამხრეთიდან მოაუწლიყო და არა ჩრდილოეთიდან. გარდა ამისა იმავე სამხრეთის მიმართულებას მიუთითებს აგათიას სავა ცნობაც. ქვემოთ (III, 25; ჩვენი გვ. 116) აგათია მოგვითხრობს რომ შემთხვევით სარდალი იუსტინე თავისი ჯარის ერთი ნაწილით ქალაქ გარეთ წავიდა სალუცავში ისე, რომ სპარსელებს ეს არ შეუძინევიათ. როდესაც ის ბრუნდებოდა, სპარსელები უკვე განმადგებით იბრძოდნენ ქალაქის კედლებთან. იუსტინემ საბრძოლველად განაწყო თავისი ჯარი და იერიში მიიტანა მტრის იმ ნაწილზე, რომელიც ზედ ზღვის ნაპირთან იყო დარაზმული; ეს იხილეთ ხოლმე (ე. ი. იუსტინე და მისი ჯარი) იქი დანაშთვი დენა—ამბობს აგათია. სპარსელებს ეგონათ, რომ ეს სწორედ ის ჯარი იყო, რომელიც ბიზანტიიდან დამატებით გამოეგზავნა კეისარს. კინაიდან ჩვენ ვიცით, რომ სპარსელები ქალაქს სამხრეთიდან მიუდგნენ იმ. ზემოთ გვ. 98), ცხადია, რომ იუსტინე სამხრეთიდან მოვიდა ზღვის კიდით და არა ჩრდილოეთიდან. მაშასადამე, ეს მდინარე ჩიონის სამხრეთით უნდა გეძებოთ. სამხრეთით ოთხი ლახური ფარსანგის (ე. ი. დაახლ. 14 კმ.) მანძილზე რადნიდან შავ ზღვას ერთვის მდ. მალთაყვა. რამდენადაც აგათიას მიერ მანძილების შესახებ მოცემულმა ცნობებმა რამდენაა შემთხვევაში უკვე ჩვენი ნდობა მოიპოვეს ამდენად ჩვენ საბუთი არ გვაქვს ნეოკენს შესახებ აღნიშნულ ცნობას უნდობლად მოვებერთ, მით უმეტეს რომ ამ ცნობას ზოგიერთდ სხვაც ამაგრებს.—შავ ზღვაში შემდინარე წყლების შესახებ დაწვრილებითს ცნობებს იძლევიან ძველი ბერძენი და რომაელი ავტორები, მათ შორის განსაკუთრებული ზედმიწევნილობით მანძილებსაც აღნიშნავს არიანეს. არიანეს ცნობით ფახისის სამხრეთით 90 სტადიონის მანძილზე შავ ზღვას ერთვის მდინარე *Μαγυρα*-ი (*Arriani Periplus 8—9, ed. R. Hercher, p. 90*; მდინარე *Μογρυσ* აღნიშნავს აგრეთვე *კლინიუსი VI, 12*). და, აი, ჩვენ რომ ვადარებთ ერთმანეთს არიანეს 10 სტადიონს (15,75 კმ.) და აგათიას 90 სტადიონს (ათოთ ლახური ფარსანგი 20 სტადიონს უდრის), გვებადება აზრი ამ ორი მდინარის იგივეობის შესახებ. და, თუ მივიღებთ შედეველობაში იმას, რომ *Chr. Persona*-ს ლათინურ თარგმანში სწერია *Noognus*, და იმსაც, რომ *Νεογας* სხვაგან არასად გვხვდება, თუშეცა შავ ზღვაში შემდინარე წყლებზე ბევრს ავტორს უწერია, იჭნება *Νεογας*-ის შერყვნილ ფორმად მივიჩნიოთ.

παν τον ἀναγκαῖον παρέσονται
 και μόνον οὐχί ἀπογευσάμενοι
 τῶν κινδύνων εἶτα τὴν ἴμοιαν
 ἀποίσονται ὄβραν και ἐς ἐκαίνους
 ἀνερχθεῖτε τὸ πέρασ, και τὸ δὴ
 πάντων ἀδικώτερον, τὰ γέρα ἐπ'
 Ἰσης καρπώσονται τ:ε:ε. ἀλλ'
 ἐκαίνους μὲν αὐτοὺς μενετέα ἐς
 ἄσπον ἐς τὴν ἀποπορείαν παρ-
 σταλάσασθαι, ἀποχρήσασθαι δὲ
 ἡμῖν οὗτοι: τὸ λεγόμενον τῶν πο-
 λέμους ἀριστα κατεργάσασθαι:·
 και ἄμα ἐς τὰ πλήθη ἐπιτρα-
 φείς· „ἢ οὐχί και ἡμῖν ταῦτα“
 ἔφη „δοκεῖ, ὡ ἀνδρες ζυστρατιω-
 ται;“ οἱ δὲ ἐπεφύμησαν ζὺν βοῆ
 και δίκαια εἶνα: ἀνέκραγον τὰ
 τῷ στρατηγῷ βεβουλεμένα. και
 οἱ μὲν θαρραλεώτεροι ἐγεγένητο
 και οἶον ἐτέρων οὐ δεῖσθαι: προσ-
 βοηθήσόντων. μάλιστα γὰρ αὐ-
 τοὺς ἐς ἔριν ἐκίνει και φιλαρμίαν
 ἢ τῶν λαφύρων ἔλπις και ἔτι
 αὐτοὶ οὐκ ἐς μακρὰν ἀπαντα
 ᾄον:· κομιεῖσθαι, ὡσπερ ἦδη
 τοὺς θυσιμενεῖς ἀνελόγους, και
 τοῦτο μόνον κεραιουμένον αὐ-
 τοῖς ὅπως τὴν λείαν διανενοῦνται.

Ἀπέβη δὲ θμωσ και θάτερον
 τῶν Μαρτίνοσ διασημάτων. ὁ
 γὰρ λόγος οὗτος διὰ τῶν πλῆ-
 θους ἐξολισθήσας και πανταχού
 περιηγμένος και παρ' αὐτοὺς
 ἀφίχται τοὺς Πέρσας, ὡς ἀρα
 στρατιὰ ἐτέρα Ῥωμαϊκὴ τῷ Νεό-
 κω πεταμῷ παραγέγυρε και ὅσον
 οὐπω τοῖς προτέροις ἀναμεμίζε-
 ται. ἀφασίξ δὴ οὖν ἀπαντες εἶ-

დესაც არც კი უგემიათ ეს ხიფა-
 თი, თანამარ სახელს მოიხვეჭენ,
 და ომის დასრულებასაც მათ მი-
 წერენ; და ყველაზე უფრო უსა-
 მართლო ამბავი ის იქნება, რომ
 საჩუქრებსაც ამითთან თანამარად
 მიიღებენ. ჩემის აზრით, ისინი იქვე
 უნდა დარჩენ და მოემზადონ უკან
 გასაბრუნებლად, ჩვენ კი ესენიც
 გვეყოფიან იმისათვის, რომ ომი
 კარგად დავაბოლოოთ“. ეს რომ
 თქვა, მიუბრუნდა ჯარს: „განა
 თქვენც ამ აზრისა არ ხართ, ჯა-
 რისკაცნო?“ ჰკითხა მან; იმათაც
 შესძახეს თანხმობით, სარდალი
 მართალს ამბობსო. და უფრო გაბე-
 დულნი გახდნენ, თითქოს სხვის დახ-
 მარება არ ესაჭიროებოდათ. უფრო
 შერად ნადავლის მოპოვების იმე-
 და აქეზებდა მათ საბრძოლველად
 და მამაცობის გამოსახენად, — რად-
 გან ისინი ფიქრობდნენ, რომ სულ
 მალე ჩაიგდებდნენ ხელში ყველა-
 ფერს, ვინაიდან მტერს დაამარცხებ-
 დნენ, და მხოლოდ ის ლა აწუხებდა
 მათ, თუ ნადავლი როგორ გაი-
 ყოფდნენ.

III 24. მარტინეს მეორე ნატე-
 რაც აღუხდა: ეს ამბავი ხალხში გა-
 ვიდა და მთელს არემარეს მოედო,
 და თვით სპარსელებამდეც მიიღწია
 ხმებმა, რომაელთა მეორე ჯარი
 მოვიდა მდინარე ნეოკენესთან და
 საცაა წინანდელ ჯარს შეუერთდე-
 ბო. შიშისაგან თავზარი დაეცა
 ყველას, ამდენი ჯაფით წელში
 გაწყვეტილებს მტრის ახალ და და-

χοντο, δεδιότες εἰ μέλλοιεν το-
σοῦτοις ἤδη πόνοις τετραχυμέ-
νοι πρὸς νέους ἄλλους καὶ ἀκμηῆτας
παρατάττεσθαι πολέμους. ὁ δὲ Να-
χοραγὰν οὐδὲν τι μελλήσας καὶ
ὕλην τινὰ μετρίαν ἐκ τῶν Περ-
σικῶν ἔστειλε ταγματῶν ἀνὰ τὴν
ἀτραπὸν ἐκείνην, καθ' ἣν ᾗτο
διαβήσεσθαι τοὺς περὶ ὧν ἐτύγ-
χανε τῆ φήμῃ ἐξηπατημένους. οἱ
δὲ παραγενομένοι σπουδῆ τε καὶ
ἀγρυπνίᾳ οὐκ ἐν δέοντι ἐχρῶντο.
καταλαβόντες γὰρ τὰ ἐπίκαιρα
τῶν χωρίων ὑπεκρύπτοντο αὐ-
τοῖς καὶ ἀνέμενον τοὺς οὐδαμῶς
παρεσομένους, γνῶμην ἔχοντες
ἀφυλάκτως αὐτοῖς τῷ ἀπροσδο-
κῆτῳ τυχόν προΐσθαι ἐπιπεσει-
σθαι καὶ τὸ τάχος ἀνακόψαι τῆς
πορείας, ἕως οἱ ἐν τῷ ἄστει ἐκ-
πολιορκηθῆσιν. οὕτω μὲν οὖν δὴ-
ναμῖς οὐ λίαν ἐλαχίστη τῶν Περ-
σῶν μάτην ἠσχόλητο, τῆς ἄλλου
πλήθους ἀφηγημένη. εὐθύς δὲ ὁ
Ναχοραγὰν ἐξήγε καὶ ἄς τὸν
στρατόν, φθάσαι τὴν ἐπίλυσιν
δηθεὶν βυβλόμενος τῶν οὐδαμῶς
παρεσομένων, καὶ πολλῶ ξὺν
φρονήματι κατὰ τῶν Πρωμαίων
ἐχώρει, ἐπικομπάζων ἀναφανδὸν
καὶ ἐπομνύμενος ἢ μὴν ἀνθημε-
ρὸν τὴν πόλιν ἄπασαν αὐτοῖς
ἀνδράσιν ἐμπροθεῖσαι ἐπελέληστο
γάρ, ὡς ἔειχεν, ὑπὸ ἀντιθέλειας
ὁ ἔμπληκτος ὡς ἄρα ἐπὶ πόλεμον

სვენებულ ჯართან მოგვიხდება
ბრძოლა. ამიტომ ნახორაგანმა
ალარ დააყოვნა, სპარსული რაზმე-
ბიდან გამოყო საკმაო რაოდენობა
ცხენოსნებისა და გაგზავნა იმ მიმარ-
თულებით, რომლითაც მისი აზრით
გამოივლიდნენ ისინი, რომელთაც მო-
სკვის შესახებ ის შეცდომაში იქნა
შეყვანილი გავრცელებული ხმების
წყალმძიოთ. ისინიც მივიდნენ იქ და
დიდი სიფხობე და გულმოდგი-
ნეობა გამოიჩინეს, თუმცა ეს სრუ-
ლიად არ იყო საჭირო: დააკავეს
ხელსაყრელი ადგილები, ჩასაფრდნენ
იქ და დაუწყეს ლოდინი იმათ,
რომლებიც არასოდეს არ მოვიდნენ;
განზრახული ჰქონდათ მოულოდნე-
ლად თავს დასხმოდნენ უზრუნველად
მომავალ რომაელებს და გზაში
შეიჩრებიანათ ისინი მანამ, სანამ
ქალაქში მყოფნი ალკიშემორტყმუ-
ლი იქნებოდნენ¹. ამრთავად, სპარ-
სელთა საკმაოდ მრავალრიცხოვანი
რაზმი, დანარჩენ ჯარს მოწყვეტი-
ლი, ტყუილ-უბრალოდ იბანდებო-
და. ამასობაშინ ნახორაგანმა მაინც
გამოიყვანა ჯარი, რომ დაესწრო
იმათთვის, რომლებიც არასდროს
არ მოვიდოდნენ, და მთელი ძალით
ეკვეთა რომაელებს, თანაც აშკარა-
რად ტრამბინობდა და იფიცებოდა,
უთუოდ დღესვე მთელ ქალაქს იქ
მყოფი ჯარითურთ გადაეწვავო.
როგორც ჩანს, მას, სიამაყის გამო
თავგზადაბნეულს, დაავიწყდა, რომ

¹) ვ. ი. სანამ სპარსელები არ დაამარცხებდნენ ქალაქში მყოფ რომაელებს
და ქალაქს (ფოთს) არ აიღებდნენ.

ἤξει, πρᾶγμα οὕτως ἀφανές τε
καὶ ἀδηλόγιστον καὶ πολλὰς ἐπι-
δεχόμενον ἐφ' ἑκάτερα βροχὰς
καὶ μεταβάσεις, μάλιστα τε πάν-
των θείας τινός καὶ ὑπερτέρας
ἀνάγκης ἀπηρηγμένον, ὅσον καὶ
σμηκρὸν οὐδὲν ἐν ταύτῃ γίγνε-
ται, ἀλλ' ἔθνη τε ἀνθρώπων μυ-
ρία καὶ πόλεις συχναὶ καὶ πολι-
τεῖα ζύμπασα οὕτω παρασχὸν
ἀνακινεῖται καὶ διαταράσσεται,
καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν ὄλων ἐλπίδους
σαλεύει. ὁ δὲ ἐς τοσοῦτον ἐπήρ-
το ἀλαζονείας ὥς καὶ τοῖς ἐργο-
πόνοις καὶ ὑπηρέταις, οἳ βῆ ἀνὰ
τὴν ἕλην σκεδαννύμενοι τὰ δένδ-
ρα κατέτεμνον, τυχὸν μὲν ξυλείας
ἐνεκα, τυχὸν δὲ καὶ ἐπισκευῆς
τῶν πολεμικῶν μηχανημάτων,
τούτους δὲ ὅν ἅπασιν ἐκέλευεν,
ἐπειδὴν καπνὸν ἀρθέντα θεά-
σοιντο, τοὺς δὲ γινώσκειν ὡς
πῦρ ἴδῃ τῷ τῶν Ῥωμαίων περι-
βόλῳ εἴη ἐμβεβλημένον, καὶ με-
θεῖναι μὲν τὰ ἐν χερσὶν ἔργα,
ῥωμαίους δὲ ὡς αὐτὸν ἴκειν καὶ
ἔνεπιβάλλειν τὴν φλόγα, ὡς ἂν
ῥαδίως ἅπαντα κυρποληθῆι. καὶ
ὁ μὲν τοιαῦτα ἐφ' ἑαυτῷ βρεν-
θυσόμενος εἶχετο τῆς ἐφρόδου.

Ἰουστινὸν δὲ τὸν Γερμανοῦ, οὐ
γὰρ ᾤετο ἐν τῷ τότε τὸν Ναχ-
ρχὰν παρέσεισθαι, ἐννοιά τις
θεόθεν, οἶμαι, ἐσθλῆτε πρὸς τινα
νέων τῶν παρὰ Χριστιανούς σε-
μνοῦστων, οὐ πόρρω τῆς πόλεως
ἀφασεχότα, παραγενέσθαι ὡς

ომში მილიოდა, საქმაოდ უყნობ
და გაუჭრკვეველ საქმეზე, რომელიც
ორივე მხრისაკენ გადახრის ხოლმე
ცვალედადობათა სასწორს და რომელიც
უშთავრესად რალაც ღვთაე-
ბრივი და უზენაესი განგებისაგან
არის დამოკიდებულა; უმნიშვნელო
რამეც კი არ რჩება ერთსა და იმავე
ტყიკვ მღვამარეობაში, არამედ
უთვალავი ერები და უამრავი ქა-
ლაქები და მთელი სახელმწიფოე-
ბიც მოძრაობასა და მღელვარებაში
მოღიან და მათ ბევრნაირი იმედე-
ბი უცრუვდებათ ხოლმე. ნახორა-
განი კი ისეთ თავებდობაზედ მივი-
და, რომ იმ თავის მუშებსა და
მსახურებს, რომლებიც ტყეში იყვ-
ნენ გაფანტული ხეების საკრელად
შეშინსათვის და საომარი მანქანების
საქიროებისათვის, ყველას უბრძანა,
როგორც კი დაინახავდენ ჰაერში
ამოსულ კვამლს, ეს იმის ნიშნად
მიეღოთ, რომ რომაელთა ზღუდეს
ცეცხლი აქვს წაყიდებული, თავი
დაენებდინათ საქმისათვის და სირ-
ბილით მოსულყვენ მასთან, რათა
მათაც შეენთოთ ცეცხლი და ამ-
რიგად სწრაფად გადაეზუგოთ ყვე-
ლაფერი. ასეთი რამეები წაიტრა-
ბახა ნახორაგანმა და გაემართა
საიერიშოდ.

იუსტინეს გი, გერმანეს ძეს, რომელიც სრულებით არ ფიქრობდა
იმაზე, რომ ნახორაგანი ამ დროს
საიერიშოდ წამოვიდოდა, ვფიქრობ
რალაც ღვთაებრივი ძალიან შთა-
გონა, სასწრაფოდ წასულყო ერთი,
ქრისტიანეთა შორის ძალიან გან-

τάχιστα καὶ ἐπιθειάσαι. καὶ τοίνυν ἀπληξάμενος ἐκ τῆς Μαρτίνου καὶ τῆς οἰκείας δυνάμεως ὅτι καρτερόν τε καὶ μαχηώτατον καὶ πεντακισχιλίους ἰππότεας ἀγείρας, ἅπαντάς τε ὡς ἐς πόλειον ἄριστα ἐξοπλίσας, ὃ δὲ ξὺν ἐκείνοις ἀπίλαυσε, τῶν τε σημειῶν οἱ ἐπομένων καὶ τῆς ἄλλης στρατηγικῆς εὐκσιμίας. οὕτω δὲ ξυνεχθέν, οὔτε οἱ Πέρσαι κίττιδον τούτους πορευομένους, οὐ μὲν οὖν οὐδὲ οἱ ἀμφὶ Ἰουστίνον ἐκείνους ἐπιφροϊτώντας, ἀλλ' ἐτέρωθεν γὰρ ἀφυγμένοι, ἀθρόον τῷ περιβόλῳ προσέβαλλον, πλείονί τε ἢ πρότερον τοξεία ἐχρῶντο, ὡς οὕτω δὴ καὶ μάλλον τοῦ; Ῥωμαίου; ἐκπλήξοντες καὶ τάχιστα τὴν πᾶσιν ἀρπασόμενοι.

Τοιούτοις βέλη ἐφέρετο ἅμα συχνά, καὶ εἶτα ἕτερα καὶ ἄλλα ἐπὶ τοῦτοις ἅπαντά τε τὸν μεταξὺ ἀέρα ἐπεκαλύπτον τῇ ξυνεχείᾳ, ὡς περ ἀλλήλοις ξυμπεφυκότα. εἶδασεν ἄν τις τὸ χρέημα νηφετῷ μεγάλῳ ἢ χαλάτῃ κολλῆ ξὺν βιαίῳ πνεύματι καταρραγείσθαι. ἄλλοι δὲ τὰς τε μηχανὰς ἐκίνουσι καὶ βέλη πυρφόρα ἰκόντιζον, ἕς τε τοὺς κελουμένους σπαλίνας

თქმული, ტაძრისაკენ¹, რომელიც ქალაქს ბევრად არ იყო დაშორებული, რომ იქ ლმერთს შევედრებოდა. მან გამოარჩინა მარტინეს და თავისი საკუთარი ჯარიდან ყოჩაღი და უმაძაცესი მეომრები და ხუთი ათასი ცხენოსანი, თავი მოუყარა მათ, საუკეთესოდ შეათარაღა ისინი თითქოს საბრძოლველად და მათთან ერთად წავიდა, დროშებით და სხვა ყოველგვარი სამხედრო მორთულობით. ისე მოხდა, რომ ვერც სპარსელებმა დაინახეს ისინი მიმავალნი, ვერც იუსტინეს ჯარისკაცებმა დაინახეს სპარსელები, ქალაქისკენ მიმავალნი, რადგან სპარსელები სხვა მხრიდან მიადგნენ ქალაქს და უცბად ეცნენ ზღუდეს: იმათ უფრო მეტის სიმძიარით დაუშინეს ისრები, რომ ამით თავზარი დაეკათ რომაელებისათვის და უფრო სწრაფად აეღოთ ქალაქი.

III 25. ამრიგად, ისრები ხშირ-ხშირად და ერთბაშად მიდიოდა, ერთი-მეორეს მიჰყვებოდა, მათ მთელი ჰაერი დაფარეს თავისი სიხშირით და ისეთი შთაბეჭდილება იყო, თითქოს ისინი ერთმანეთს შეხორციებოდნენ, თითქოს ნაშქერი ამოვარდნილიყო ან დიდი სეტყვა პოსულიყო საშინელ ქართან ერთად, ერთნი მანქანებს ეზიდებოდნენ და, ევრეთ-წოდებული სპალიონების ქვეშ შემ-

¹) გამოთქმას აქალიან განთქმული ტაძრისაკენა *vulg.* და *Persona* უმატებენ *sanctissimum*), ვ. ი მარტინე წავიდა ერთი უწმიდესი და ჭრისტანდნთა შორის ძალიან განთქმული ტაძრისაკენა. როგორც აღწერილია დოქან ჩანს, ეს ტაძარი ქალაქის სამხრეთით მდებარეობდა; მის შესახებ სხვა ცნობები არ მოგვეპოვება.

ὑπεικοσόμενοι πελέεσσι κατὰ τοῦ
 τείχους ἐπεφέροντο, ὡς ξυλινόν
 τε ὄν καὶ ταύτην βραδύως διατεμνό-
 μενον. οἱ δὲ τὸ δάπεδον διορύτ-
 τειν ἐπιειῶντο καὶ τῆς πρώτης
 βίας ἐπικνεῖσθαι, ὅτω τε
 ἀνατρέπειν καὶ διασπαράττειν
 τὸ συμπατηγὸς καὶ ἐνηρμοσμένον.
 ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἔς τε
 τοὺς πύργους καὶ τὰς ἐπάλξεις
 ἐσιώτες, ἀντειχόν ἦν προθυμίᾳ
 καὶ ἀπειμάχοντο, ὥσπερ τῆ πεί-
 ρᾳ δεικνύσαι βουλόμενοι τὴ μὴ
 χρήναι αὐτοῖς ἐτέρων θύναμιν
 προσγενέσθαι. ἦ τε τοῦ Μαρτίνου
 ἀπάτη ἐν αὐτῷ δὴ τῷ ἔργῳ διε-
 φάνη ὡς χρήσιμος τε ἦν καὶ
 ἐνεργιστάτη. ἀπαντες γὰρ ἀπε-
 θῶ, διεπονοῦντο, οὐδένα θύνα
 τρόπον ἀμυντήριον μεθ' ἑντες. θό-
 ρατα μὲν γὰρ πολλὰ ἐκ τοῦ με-
 τεώρου ἀκοντιζόμενα τοὺς πολε-
 μίους ἐκίρωσκεν, ἅτε δὴ πλῆθει
 γυμνῆ ἐρυμάτων προσπίπτοντα
 καὶ οὐδὲ ἐνὸν ἐτέρωθι φέρεσθαι,
 λίθοι δὲ ἀμαξιαῖοι κατὰ τῶν
 σπαλιῶνων ἐρρίπτοντο τὰ πλέγ-
 ματα καταγύνητες. μείονες τε
 ἄλλοι διασφενδύόμενοι τὰ κράνη
 τῶν Μήδων καὶ τὰς ἀσπίδας κα-
 πέθραυον, πελάζειν τε αὐτοῖς ἐν
 χρῶ τῷ τείχει οὐ μάλα ἐφίεσαν,
 βιαίστερον ἐνοχλοῦντες. τῶν δὲ
 ταῖς ἀκάτοις, ἦπερ μοι ἴδη ἐρ-
 ρήθη, ἐφεισηκότων, οἱ μὲν τόξοις
 χρώμενοι πλείστους ἐσίοντο, ἅτε
 ἀνωθεν βέβλλοντες, οἱ δὲ τῶν μη-
 χανῶν θαυμονέστατα ἔπιοντο,

ძვრალნი, ცეცხლიან ისრებს სტყორ-
 ცნიდენ, ცულებით მიჰქონდათ
 თინოში კედელზე — კედელი ხომ
 ხისა იყო და ასე ადვილად შეიძ-
 ლებოდა მისი დაჩეხა; სხვები კიდევ
 ცდილობდენ საძირკველი გამოეკ-
 ხარათ და პირველ საფუძვლამდე
 მიეღწიათ და ამნაირად ვადაენ-
 გრიათ და დაეშალათ ის, რაც
 მჭიდროდ იყო შეკრული და შეერ-
 თებულო. თავისი მხრით რომაელები
 ცემდგარიყვნენ კოშკებსა და
 კბილანებზე და სასტიკ წინააღმ-
 დეგობას უწევდენ სპარსელებს,
 თითქოს ამ თავისი გულმოდგინეო-
 ბით იმის დამტკიცება სურდათ,
 რომ ისინი არ საჭიროებდენ სხვა
 დამხმარე ჯარს. იი, აჲ, ამ საქმეში,
 გამოჩნდა, თუ რა სასარგებლო და
 გამოსადეგი იყო ის ეშმაკობა, რომ-
 ელიც მარტინემ იხმარა. ყველანი
 უშიშრად იბრძოდენ და არავითარ
 დანაკავ ხერხს არ ერიდებოდენ.
 მოწინააღმდეგეებს კრილობებს აყე-
 ნებდენ ზემოდან ნატყორცნი შუ-
 ბებით, რომლებიც უსაფარველო,
 გატიტვლებულ ჯარს ეცემოდა, იმ
 დროს როდესაც ამ ჯარს არავითარ
 საშუალება არ ჰქონდა სხვაგნით
 წასულიყო; გარდა ამისა სპალიო-
 ნებს ესროდენ უზარმაზარ ქვებს,
 რომლებიც ყუთებს ანადგურებდენ.
 სხვა უფრო მცირე ქვებით, შურ-
 დულით გასროლილი, მიდიელთა
 მუზარადებსა და ფარებს სტებდენ
 და საშუალებას არ აძლევდენ
 მიდიელებს კედელს მიახლოვებო-
 დენ, რადგანაც ძალიან უშლიდენ

τὰ τε ὑπόπτερα ἔκειν τὰ καὶ ἐς
τοῦτο ἐσκευασμένα δροῦα, πολ-
λῆ ξὺν ἀνάγκῃ ἐκτινασσόμενα
ἐπὶ πλεῖστον ἐφέρετο, ὡς καὶ
πολλοὺς τῶν βαρβάρων πόρρωθεν
εἶπε ἐπερχομένους ἐκ τοῦ ἀφανοῦ;
αὐτοῖς ἴπποις διαπερὸν ἄσθαι καὶ
κατακίπτειν ἐξ ἀπειναίως, βῆθ' τε
ἐπὶ μέγα ἐπήρτο καὶ σάλπιγγες
ἐκιτέρωθεν πολεμιστήριόν τι μέ-
λος ἐπέβον, οἱ δὲ Πέρσαι καὶ
τις ὑμπίνοις ἐβόμβουν καὶ
σφοδρότερον ἐπηλάλαζον ἐκπλή-
ξως ἔνεκα, ὃ τε τῶν ἴππων
χρημετισμὸς καὶ τῶν ἀσπίδων ὃ
τάτατος καὶ αἱ τῶν θωράκων
ξυντρέψεις παμμύθ' ἴνα καὶ
ἀγρῶν ἀνέπλεκον ἵχον.

Ἐν τούτῳ δὲ Ἰουστίνῳ τῷ Γερ-
μανοῦ ἐκ τοῦ νεῶ ἐπανιώντι ξυναίσ-
θησις γίγνεται τῶν φρωμένων τῆ
τε ταραχῆ καὶ τῷ κῦψῳ, καὶ αὐ-
τίχα τοὺς ἀμφ' αὐτῶν ἰπποτάς ξυσ-
τρέφας καὶ ἐ; τάξιν τινὰ ἐν κό-
σμῳ καταστησάμενος τὰ τε ση-
μεῖα ἐ; ἦψος ἀρθῆναι ἐκέλευε
καὶ ἀπαντας ἔχεσθαι ἔργου, γι-
γνώσκοντας ὡς οὐκ ἀθεεῖ ἐταχῶν
τοῦ ἀστεος ἐξελθυσσόμετες, ἀλλ'
ἐφ' ἣ δεδίζασθαι τοὺς πολεμίους
τῷ ἀπροσδοκίῳ καὶ ἀπελάσαι
τῆς πολιτορκίας, ὡς δὲ βραχὺ τι
ὅμ ἄβριον გამსკვალულნი, რომ
რომ ისინი ქალაქიდან გამოვდნენ,
დაეცათ მტრისათვის და ხელი
წუ. როდესაც ისინი წინ წავიდნენ

ხელს. ომ ჩამოკიდებერ ნავებში
შყოფთავან, რომლებზეაც ზემოთ
შქონდა საუბარი¹, ერთნი ისრებს
სტყორცნიდენ მტერს და ბევრს
აყენებდენ ვნებას, რადგან ზემოდან
ისროდენ, ხოლო სხვები ოსტატუ-
რად ესროდენ მანქანებს, და სწრა-
ფად მომავალი და ამისათვის სა-
განგებოდ დამზადებული ხელშუბე-
ბი, დიდის ძალით გასროლილი,
შორს აღწევდენ, ისე რომ ბევრი,
შორით მიმავალი ბარბაროსიც მა-
თი ცხენებითურთ უჩინრად განგ-
მირა და მოულოდნელად ძირს დას-
ცა. ატყდა საშინელი ხმაური და
ორივე მხრით საყვირებმა საომარი
ხმები ააჟღერეს. სპარსელებმა ბოჰ-
ლანს დაჰკრეს და საზარლად აბ-
მაურდენ მგნის დასაშინებლად;
ცხენების კიხვინი, ფარების ერთმა-
ნეთზე ცემა და აბჯრების ქლარუნი
რალაც საშინელი ხმით ირეოდა
ჰაერში.

ამასობაში ოუსტინე, გერმანეს ძე,
უკვე ბრუნდებოდა ტაძრიდან და
მან აღრზაურზე და ხმაურობაზე
შეატყო, თუ რა ხდებოდა. მან მა-
შინვე შეემქიდროვა თავისი ცხე-
ნოსნები და საბრძოლველად და-
რაზმა ისინი, განკარგულება გასცა
დროშები აღემართათ მალა და
ყველანი საქმეს შესდგომოდენ
ღვთის ნების ვარეშე არ მომხდარა,
რათა მოულოდნელად შიშის ზარი
აელეზინებინათ ალყის შემორტყმა-
ზე და დაინახეს, რომ სპარსელები

1) იხ. ზემოთ გვ. 102

προελθόντες κατέβην τούς Πέρσας ἐγκειμένους τῇ περιβόλῃ, τότε δὴ ἀθρόον ἐμβόησαντες ἐμβάλλουσι: τῷ μέρει: τῷ πρὸς τῇ θαλάττῃ παρατεταμένῳ· ἐνθίνδε γὰρ καὶ ἐτύχωνον ἀφειγμένοι: καὶ αὐτίκα οἱ μὲν κοντοῖς, οἱ δὲ σπρίσσι, οἱ δὲ καὶ ξίφεσι παίωντες, τὸ παρεμπύπτον διέφθειρον, βιαιότερας τε τὰς ἐπελάσεις ἂνὰ τὰς στήχας τῶν ἐναντίων πεισάμενοι καὶ ταῖς ἀσπίσιν ἐξώθησαν· ὅντες παρερρήγησαν τὸ ζυγεῖς καὶ ζυγεταγμένον.

Οἱ δὲ Πέρσαι ταύτων ἐκείνων εἶναι τὸν στρατὸν ὑποταπίσαντες ὅν δὴ παρέσεσθαι ἔχικέσσαν, καὶ ὅτι διαλαθόντες τούς ἐς τοῦτο ἀποκακριμένους ἀφίκοντο, θορήβου καὶ θέας ἐνεπέμπλαντο, καὶ χυδῆν ἐς ἑαυτούς ἀνεπιτόμενοι ἀπεχώρουσιν ἡρέμα ἐς τὰ ὀπίσω καὶ ἐς ὑπαγωγὴν ἐκινῶντο. ταῦτα δὲ πόρρωθεν οἱ Διλιμνῆται θεασάμενοι, ἀμφὶ γὰρ τὸ μεσαίτατον τῶν τείχους ἐμάχοντο, ἀλλ' ἄλλοι μὲν αὐτῶν κατέλιπον, οἱ δὲ ἄλλοι ἐχώρουσιν ἐπὶ τὸ πικνύμενον. Ἀργίλας δὲ καὶ Θεόδωρος οἱ τῶν Ῥωμαίων τειχάρχοι, ὅν δὴ καὶ πρότερον ἐμενήσθη, ἐπιφρασίμενοι τὴν ὀλιγότητα τῶν μεμενηκότων ἐπεξίασιν ἀθρόον τοῦ ἀσπείρου ζῦν ἀποχώρησιν θανάμει καὶ τὸ μὲν τῶν αὐτῶν διαφθεί-

ზლულეზე იყვნენ იერიშით მისულნი, მაშინ ერთბაშად შორეთს ყვირილი და ეცნენ მტრის იმ ნაწილს, რომელიც ზღვის მახლობლად იყო დარაზმული. თვითონაც ხომ იქიდან (ი. ი. შოვის მხრიდან) იყვნენ მოსული. და მაშინვე დაუწყეს ბრძოლა ზოგმა სარისებით, სხვებმა კიდეც მახვილებით და სპობდენ ყველადღეს, რასაც წააწყდებოდენ; მერე ძლიერი იერიშიც მიიტანეს მტრის მწყობრ რიგებზე, ფარების საშუალებით შეევიწროვეს ისინი და გაარღვიეს, ამჩიგარ, მქიდროდ ჩამწყვრივებული რიგები.

III 26. სპარსელებმა იფიქრეს რომ ეს ის ჯარი იყო, რომლის მოსვლის შესახებ ამას წინათ ხმები მოუვიდათ, და რომ ეს ჯარი გამოეპარათ იმათ, რომლებიც მის, შესაჩერებლად იყვნენ ცალკე გაგზავნილი ნახორაგანის მიერ, და აივსნენ შიშითა და მღელვარებით, არეულ-დარეულად დაიუანტნენ და ნელ-ნელა უკან გაბრუნება დაიწყეს და უკუიქცნენ. როდესაც ეს დილიმნიტებმა დაინახეს შორიდან (ისინი ხომ შუა კედელთან იბრძოდნენ), დასტოვეს იქ მცირედენი და დანარჩენებმა შიშურეს იმ ადგილს, სადაც სპარსელებს გაჭირებული მდგომარეობა ჰქონდათ, როდესაც ანგილამ და თეოდორემ, რომელთა რაზმის უფროსებმა, რომლებიც ამას წინათ მოვიხსენიე, შეამჩნიეს, რომ კედელთან მტრის მცირედე-

*) ἐπελάσεις R: ἐπελάσεις τῆς.

ρῶσιν, ἐνίᾳ δὲ ἀποδράντες ἔρχον-
 ται τούτους τε οἱ Ῥωμαῖοι διώ-
 κοντας οὐκ ἀνίσταν. οἱ δὲ ἄλλοι
 Διλιμνίται ταῦτα ἰδόντες, οἵπερ
 ἔγασαν ὡς δὴ τοῖς Πέρσαις πιε-
 ζομένοις ἐπαμυνόντες, ἐπιστρέ-
 φουσιν αὐτίκα ἐπὶ θάτερα¹, ὑπαν-
 τιάζειν βουλόμενοι τοῖς Ῥω-
 μαίοις, ἀμεινον εἶναι ἡγούμενοι·
 εἰ μᾶλλον τοῖς ἑμοφύλοις ἐς ὅτι
 τάχιστα ἐπαρήξαιεν, σποῦδῆ τε ἀτά-
 κτω καὶ δρόμῳ πολλῇ ἐφέροντο,
 ὡς φεύγουσι μᾶλλον ἀπρεπῶς ἢ
 ὅτι ἑτέροις ἐπέρχονται εἰκασθη-
 ναι. ἔθεον μὲν γὰρ ὡς δὴ τοῖς
 οἰκείους προσβηθήσονται, πλέον
 δὲ τι ὑπήρχεν ἐν αὐτοῖς τοῦ ὀρ-
 γιζομένου τοῦ ταραττόμενου. ἢ δὲ
 τῶν Περσῶν στρατῶν, ἐπύση δὴ
 ὡς πλησιαίτατα παρετάττετο, ἰδόν-
 τες τοὺς Διλιμνίτας εὖτω δὴ τι
 ξύν ταραχῇ καὶ ἀποσιμῆ φοιτῶν-
 τας, ἑτερόν τε οὐδὲν ἢ ὅτι ἀπό-
 διδράσκουσι διανοηθέντες, καὶ
 λογιζόμενοι ὡς οὐκ ἂν πῶτε ἐκεί-
 ναι ἐς τοῦτο αἰσχρῶς ἀφίκοντο,
 μὴ μεγάλου τινὸς καὶ ἀνυποπίστου
 περιεστηκῶτος κινδύνου, τότε δὴ
 αὐτοὶ τραπέντες ἀγενῶς ἐσχε-
 θάνουντες. ἢ δὲ μελετωμένη τέως
 φυγῇ καὶ ὑπολαχθάνουσα τότε
 ἔδεν ἄρ' ἡζαρδებოდენ ასეთ სირცხვილში, თუ მათ რაიმე დიდი და
 წარმოუდგენელი ხიფათი არ შეემთხვეოდათ, ამიტომ ისინიც მაშინვე
 სამარცხვინოდ გამოძრუნდენ და გაიფანტნენ. აქამდე მხოლოდ აზ-
 რად გატარებული და იღუპილად განზრახული გაქცევა ეხლა უკვე
 აშკარად გამომჟღავნდა. მაგრამ დილიმნიტებმაც იგივე გაიფიქრეს

ნი ნაწილი დარჩა, ისინი ერთმა-
 შად გამოვიდენ ქალაქიდან ჯარის
 საკმაო რაოდენობით: მოწინააღმდე-
 გეთა ერთი ნაწილი ამოელიტეს,
 ზოგიერთებმა კი მოახერხეს გაქცე-
 ვა; რომაელებიც არ მოეშენენ მათ
 და დაედევნენ. ეს რომ დაინახეს
 დანარჩენმა დილიმნიტებმა, რომ-
 ლებიც, ჩოგონიც ვთქვი, გაქირებულ
 მდგომარეობაში მყოფ სპარსელების
 დასახმარებლად გაეშურნენ, მაშინვე
 გაძრუნდენ უკან, რათა წინააღმდე-
 გობა გაეწიათ რომაელებისათვის,
 რადგან, მათი აზრით, უმჯობესი
 იყო რაც შეიძლებოდა მალე მიშვე-
 ლებოდენ თვისტომთ; მაგრამ ისინი
 უმწყობროდ და დიდი სირბილით
 მიექანებოდენ დაკსასირცხოდ ოტე-
 ბულთ უფრო ჰვეანდენ, ვიდრე
 სხვების წინააღმდეგ მიმავლთ. ისინი
 თითქოს თავისიანების დასახმა-
 რებლად მირბოდენ, მაგრამ შეშ-
 ფოთება უფრო ეტყობოდა მათ,
 ვიდრე განრისხება. სპარსელების
 ჯარმა, რომელიც ძალიან ახლოს
 იდგა დარაზმული, დაინახა,
 დილიმნიტები რომ ასე შეშფოთე-
 ბულნი მირბოდენ უწყისრივოდ, და
 იფიქრა ალბათ გარბიანო, მაგრამ
 ვინაიდან სპარსელები იმ აზრისა
 იყვნენ, რომ დილიმნიტები არასო-
 ლად დაიფანტებოდნენ, თუ მათ რაიმე დიდი და
 წარმოუდგენელი ხიფათი არ შეემთხვეოდათ, ამიტომ ისინიც მაშინვე
 სამარცხვინოდ გამოძრუნდენ და გაიფანტნენ. აქამდე მხოლოდ აზ-
 რად გატარებული და იღუპილად განზრახული გაქცევა ეხლა უკვე
 აშკარად გამომჟღავნდა. მაგრამ დილიმნიტებმაც იგივე გაიფიქრეს

1) θάτερα μέρος R.

ὅη αὐτοῖς ἐς τὸ μὲν ἀνεργάγη, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ Διλιμνῆται: ταῦτά περὶ τῶν Ἑλλήνων οἰθιέντες ξυνείποντο γὰρ αὐτοῖς καὶ ξυναξέθουσι¹, ἀπατήσαντές τε ἅμα καὶ ἐξήπατημένοι. τούτων δὲ γυνομένων, πλείστοι ὄσοι τῶν Ῥωμαίων τοῦ περιβόλου διεκβάντες λαμπροτέρην τοῖς πολεμίοις εἰργάσαντο τὴν ἀναχώρησιν², ἐπιπόμηνοι τε αὐτοῖς καὶ τὸ θεῖο λειπόμηνον ἀναιρούνας. ἄλλοι δὲ ἄλλοθεν ἐπεκρίοντες πρὸς τὸ ἀντέχον ἔκαστος καὶ ξυνεστῆκος διεκονοῦντο. τὸ μὲν γὰρ λαῖον κέρως τῶν βαρβάρων ὡσαύτως ἢ καὶ περιφανῶς ἐκαμῆται καὶ διελέλυτο. οἱ δὲ ἐπὶ τῷ ἑτέρῳ ξυνεταχθέντες: καρτερώτατα ἀπεμάχοντο. οἱ τε γὰρ ἐλέφαντας ἀνὶ ἑρῦματος προβελγίμενοι καὶ ἐπεισιπθῶντες διατάρακτον αὐτίκα τῶν ξυνασπισμῶν τῶν Ῥωμαίων εἰς κοῦξοῦσιν αἱ τε ὑπὲρ τούτων ὀχούμενοι τοξόται λίαν ἐσίοντο: τοὺς ἐπιόντας, οἷα ἐξ ὕψους ἤρμῆνοι καὶ τῷ ὑπερανέχειν εὐσποπώτατα βέλλοντας, αἱ τε τῶν ἰππέων ὀπισθεκρήχουσαι βραδύως προσέβηλλον καὶ ἠνώχλους ἀνδράσι περὶ καὶ ἐμβριθέστερον ὀπισθημένοις, ἤδη τε οἱ ταύτη Ῥωμαῖοι ἐς σφυγὴν ἐκκλίναντες ἀπηλύοντο.

Ἄνηρ δὲ τις ἐν αὐτοῖς τῶν Μαρτίου θορυφῶρων, Ὀργαρί;

სპარსელების შესახებ, მიჰყენენ მათ და, ამრიგად, ერთად გაიქცნენ მომტყუებელნიც და მოტყუებულნიც. ეს რომ მოხდა, რომელთა უმეტესი ნაწილი ზღუდიდან გამოვიდა და მტრის ოტება უფრო ნათელი გახდა: დაედევნა მას და ჩამორჩენილებს ანადგურებდა. სხვები კიდევ სხვა მხრით ეცნენ მტრს და ბრძოლა გაუმართეს მკიდროდ დარაზმულსა და წინააღმდეგობის გასაწევად გამზადებულ სპარსელებს. ბარბაროსთა მარცხენა ფრთა უკვე აშკარად ქანცვილივით იყო და დაიშალა. ხოლო, რომლებიც მეორე ფრთაზე იყვნენ, მწკობრად იდგნენ და სასტიკად იბრძოდნენ. საფარად მათ სპილოები დაეყენებინათ წინ, რომლებიც შირბოდნენ და მაშინვე აფორიაქებდნენ იქაურობას, თუ კი სადმე რომელია რაზმები იდგა; ხოლო მათ ზურგზე მოთავსებული შვილილონები ძალიან დიდ ზიანს აყენებდნენ მოიერიშე რომაელებს, რადგან მალე იყვნენ და ზევდიან საუკეთესოდ უმძინებდნენ ისრებს; ცხენოსანთა რაზმებიც, ჰენბით მიმავალნი, ადვილად ექვეთებოდნენ ხოლმე ქვეითად მომავალ და მძიმედ შეიარაღებულ რომაელებს და მძიმე მდგომარეობაში აყენებდნენ მათ; ამიტომ იყო, რომ ამ ფრთაზე მყოფი რომაელები უკვე გაქცევას აპირებდნენ.

III*27. მაგრამ ერთმა რომაელმა, მარტინეს მეშუბეთა რიცხვიდან,

¹) ξυνείποντο R.—²) αναχώρησιν R, αποχωρισιν ουίε.

ὄνομα, ἐν στενωτάτῃ χιρῶν ξυ-
 νείλημμένῃ, ὡς μὴδὲ τὸ ἀπὸ βίβ-
 ράσκειν αὐτῷ ἐλευθέρον εἶναι
 καὶ ἐφειμένον, αὐτίκα ἔγε ἀπει-
 ρηκῶς τοῖς ξυνεχθεῖσι καὶ ὡσ-
 περ τῆς τύχης ἀποπειρώμενος
 ἐπιόντα αἱ δεινῶς τὸν θρασύτε-
 ρον τῶν ἐλεφάντων πλῆττει βῆαιῶς
 ἀνὰ τὴν ὄφρυν τῆς θόρακι καὶ
 ἐμπήγγυσι τὴν αἰχμήν, ὡς ἅπαν
 τὸ λαίπρον ἀπυαρῆσθαι. ὁ δὲ πρὸς
 τε τὴν πληγὴν δυσανασχετῶν καὶ
 πρὸς γε τοῦ δερατίου ἀμφὶ τὴν
 ὀφθαλμὸν κραδαινομένου ἐκτα-
 ραττόμενος, ὑπεξήγετο ἀθρόον ἐς
 τοῦμακαλὴν ἀνασκιρτῶν καὶ περι-
 ὄν. ὄμενος, τὴν τε προνομαιῖν
 νῦν μὲν ὡσπερ ὑσπληγγα περι-
 νάσσων ἔπληττει πολλοὺς τῶν
 Περσῶν καὶ ἐξηκόντα, νῦν δὲ ἐς
 μῆκος ἐκτείνων τριχῶν τινα καὶ
 ἀγριοῦ ἵχον ἀφει. αὐτίκα δὲ τοῦς
 ὑπερθεῖν ἐσιώτας ἀποσεισάμενος
 κατέβαλε καὶ ἐμπατήσας διέφ-
 θειρεν. ἔπειτα δὲ καὶ ἅπαντα τὸν
 Περσικὸν ὄμιλον ἀνεσῶβει, τοῦς
 τε ἱπποὺς ἀναχαιτίζων εἰς ἂν
 ἐμπελάσσει καὶ τοῖς ὄδοσιν τὸ
 ἐπιφάθον διατεμνόμενος καὶ ἀνα-
 χαράττων. καὶ τὴν ἅπαντα ἀλκυρι-
 μῶς ἀνάπλεα καὶ θορόβων¹. αἱ
 μὲν γὰρ ἱπποὶ τῆς χαλεπότητι τοῦ
 θηρίου ἐπιτοημένοι οὐ μᾶλα τοῖς
 βυτῆρισιν ἐπέθεοντο, ἀλλὰ τὰς
 ἐμπροσθένους μετεωρίζοντες ἔπλη-
 ῖξευλιν τοῦς ἐλατήρας, οὕτω

სახელად ოგნარიმ, რომელიც ისეთ
 ვიწრო ადგილას მომწყვედულებო,
 რომ აღარავითარი გასაქანი აღარ
 ჰქონდა თავისუფლად გაქცეულებო,
 და ამის გამო სასოწარკვეთილებამი
 ჩავარდნილებო, თითქმის ბელის გა-
 მოცდა სურდამ, მასზე საშინელის
 გაშმაგებით მომავალ ერთ სპილოს
 შუბი ჩასცა მაგრად წამწამებს ზე-
 მოთ: შუბის წვერი სპილოს შიგ
 წვერქო, ხოლო დანარჩენი ნაწილი
 გარეთ ეკიდა პერში გაშვერილი.
 სპილო ძალიან შეაწუხა კრილორბამ,
 გარდა ამისა, თვალწინ რომ ირხე-
 ოდა შუბი, ისიც ამფოთებდა, დი
 ამიტომ ის ერთბაშად უკან დი-
 ბია, ხტოდა, გარშემო ტრიოლებდა,
 ხან ხორთუმს თოკივით აქნევდა
 ირგვლივ და მრავალ სპარსელს
 აყენებდა კრილობასა და ჯადის-
 როდა ხოლმე, ხან კი სიგრძეზე გას-
 კიშავდა მას და რალაც საშინელსა
 და საზარელ ხმას დასახებდა. მა-
 ლე მან მის ზურგზე მდგომი სპარ-
 სელები შეიპროლა, ძირს ჩამოყარა
 და გასრისა. შემდეგ მთელი სპარ-
 სული ჯარი დაათრთხო: რომელ
 ცხენსაც მოუხლოვდა, ყალბზე დაა-
 ყენა და, რალაც ეშვებით მიეყარა,
 დათბლიშა და დაგლიჯა. ყველგან
 ვაი და უბედურება გამეფდა. ამ
 მხეცის ავი ქცევის გამო შეშინებუ-
 ლი ცხენები უკვე აღარ ემოჩი-
 ლებოდენ ლაგამ-აბჯარს, წინა ჩლი-
 ქებს ზევით ისროლდენ და თავიანთ
 მხედრებს ძირს ანარცხებდენ და

¹) ბერძენ R; ბერძენ vulg.

τε ἴτακτα διὰ τῶν πλείστων
ἐξήλλοντο, πνευματικῶν ὅχι καὶ
φρυσιατικῶν. τῶν δὲ ἀνδρῶν ἐς
ἑαυτοὺς ἀναχωρούντων ἰπάντων
τε ὠθοόντων ἀλλήλους καὶ πα-
ρῆχωνιζομένων, καὶ ἐκάστου προ-
τερῆσαι τὸν πέλας ἐπειγόμενος,
πλείστοι ἔσονται ἐκείνοντες ὑπὸ
σφῶν, τοῖς τῶν φιλάτων τε καὶ
ὁμοφύλων ἕξουσιν περιπταίνοντες.

Ὅστω δὲ τῆς ταραχῆς ἐπὶ μέγα
ἰδούσης, οἱ Ῥωμαῖοι, ὑπόσονται τε
ἡβῆ ἐτύγγανον ὑπεκρίναντες τοῦ
περιβόλου καὶ εἰ πρὸς τὴν αὐτῶν
ἐνθον ἐλέλειπτο, τότε δὴ ἀπαν-
τες ἐς μίαν ὑπὸ φάλαγγα ἑνω-
πειραθέντες, καὶ τὸ μέτωπον ὡς
καρτερώτατα ταῖς ἀσπίσι φραζά-
μενοι, ἐμπίπτουσι ἑναγχουμένοις
εἰς τὴν πελεμῶν. οἱ δὲ τῶν ἡβῆ
προσπεποννημένοι τὴν προσφύλαξιν
οὐκ ἐνεργούντες ὡκίματα ἔφυγον,
οὐδὲ τούτω ὄρωντες ἐν τάξει, οὐδὲ
ῶστε καὶ ἀμύνεσθαι τοὺς ἐπιόντας,
ἀλλ' ἐσκεδάννυστο ἕλλοις ἕλλοι ὡς
πῆ ἐκάστη προύχωρει. ὁ δὲ Ναχο-
ραγῶν ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτὸς τῶν
παραλόγων τῶν γιγνομένων κατα-
πεπληγμένος ἐς τὰ ὑπίστω ὄρο-
μαῖος ἀπήλαυσε, σημαίνων ἄριστος
τῆ μάστυγι καὶ ἐγκλεισόμενος ὡς
τάχιστα φεύγειν τῆσθε δὴ τὸ πρὸς
ἐκείνων ἡβῆ πραττέμενον. οὕτως
ἄρα αὐτῶν τὰ τῆς ἡβῆστος ἐς

ასე უწყისრიგოდ შუა ხალხში იჭრე-
ბოდენ საშინელი ქშინებითა და რხე-
ვით. როდესაც ჯარისკაცები გონს
მოდიოდენ, ერთმანეთს ეძვერებო-
დენ და მუჯლუგუნებს ჰკრავდენ, ყო-
ველი მათგანი ცდილობდა გაესწრო
მეზობლისათვის და ამიგომ მოხდა,
რომ ბევრი მათგანი საკუთარი ამ-
ხანაგების ხელით იქმნა მოკლული:
მეგობრებისა და თვისტომთა მა-
ხილებს ეხებოდენ იგინი¹.

ასეთი დიდი აურზაური რომ
ატყდა, ზღუდიდან გამოსული რო-
მაელები და ისინიც, რომლებიც
შინით დაჩინენ რალაც მიზეზის
გამო, ყველანი ერთ თვალანგად
შემკიდროვდენ, რაც შეიძლებოდა
მტკიცედ გაამაგრეს თარებით წინა
რიგი და ეცნენ უკვე თავგზადაბნე-
ულ სპარსელებს. ესენი კი უკვე მო-
ქანცული იყვნენ, ველარ გაუძლეს
ამ შემოტევას და სასწრაფოდ მო-
კურცხლეს: არც სიმწყობრე შეინარ-
ჩუნეს, არც თავს იცავდენ დამდე-
ნელთაგან, არამედ გაიფანტნენ ზო-
გი სად და ზოგი სად, სადაც თი-
თოეულს მოეხერხებოდა. ხოლო ნა-
ხორაგანი, რომელიც თვითონაც
თავზარდაცემული იყო ამ მოულოდ-
ნელ ამბით და უკან გარბოდა,
მათრახით ანიშნებდა ყველას და
მოუწოდებდა რაც შეიძლებოდა
სწრაფად გაქცეულიყვნენ, თუმცა
ისინი ამას უიმისოდაც ასრულებ-

¹) სკოლის დაპირით გამოწვეული არეუ-
ტარებულ ხასიათს ატარებს და ავათიას ამ
შემთხვევაში ემხნევა პ რო კ ი ა გ ო
ს ა რ ი ე ლ ი ს მიერ მოცემულ ანალოგიურ
აღწერილობათა ვაგლენა (იხ. გეორ-
გიკა II, 102 და აგრეთვე Haury, Procopius II 563).

τὸναντίον ἀπέβη. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι οὐ πρότερον ἀνῆκαν διώκοντες τοὺς βαρβάρους καὶ ἀναιροῦντες πρὶν γε δὴ ὁ Μαρτίνος, ἀποχρηναί ἡγούμενος, ἀνεκαλείτο τε¹ αὐτούς ὑπὸ τῆς σάλπιγγι καὶ τὸν θυμὸν ἐξημέρευ. οὕτω δὲ οἱ Περσῶν μόνις εἰς τὸ οἰκεῖον στρατόπεδον ἀπεσώθησαν, οὐ μετὶν ἢ δέκα χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν ἐν τῷδε τῷ ἔργῳ ἀπιβηλικότες.

Οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐκ τῆς διώξεως ἐπανελθόντες τοὺς τε σπαλίωνας ἐνέπρησαν καὶ ὅποσιν ἄλλα Περσικὰ μηχανήματα ἀμφὶ τὸ τεῖχος ἐλέλειπτο. ἐντεῦθεν δὲ φλογὸς μεγάλης ἀρθείσης, οἱ τὴν ἕλην κατατέμνοντες ὑπηρεταί τῶν Περσῶν καὶ ἀχθοφόροι, ἰδόντες πόρρωθεν καπνὸν ἐς ἑψας ἀνέρποντα καὶ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ἀνελιττόμενον, αὐτίκα οἱ δεξιοὶ ἐπὶ τὸ ἄστυ ἐχώρουν, εἰληθέντες, ὡς που τῷ Ναχοραγᾶν πρότερον ἐκεκόμψαστο, τὸν περίβολον πυρπολεῖσθαι. τοιγάρτοι ἕν πολλῷ τῷ δρόμῳ ἐφέροντο, δεδιότες, οἶμαι, μὴ σφᾶς παραδράμει ὁ τοῦ ἔργου καιρὸς καὶ ἅπαντα τεφρωθείη, πρὶν δὴ αὐτοὺς ἀφικέσθαι. ἄμυλλά τε ἦν αὐτοῖς ὑπὲρ τ.ὸ τάχους, οὐκ ἐπισταμένους ὡς τῷ νικῶντι ἑμβήσεται πρῶτον τεθῆναι. ἅπαντες γὰρ ἀμοιβᾶδὸν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων

დენ. ამრიგად, მის ქედმაღლობას საწინააღმდეგო შედეგი მოჰყვა. რომაელებს მანამ არ შეუწყვეტიათ ბარბაროსების დევნა და ქლევრა, სანამ მარტინემ საკმარისად არ მიიძინია და საყვირით არ ანიშნა მათ, უკან გამობრუნებულიყვნენ, და არ მოათვინიერა გაშმაგებულნი. ასე, სპარსელებმა ძლივს მოიღწიეს თავიანთ ბანაკს: ამ ბრძოლაში მათ დაკარგეს ათ ათას მეომარზე მეტი.

III 28. რომაელებმა, დევნა რომ შესწყვიტეს და გამობრუნდნენ, დასწყვეს სპალიონები და რაც კი სპარსელებს მანქანები დარჩენოდათ კედელთან. ამის გამო დიდი ალი აგარდა და სპარსელთა მსახურებმა და მუშებმა, რომლებიც ხეებს ჭრიდნენ ტყეში, შორიდან რომ დაინახეს ჰაერში მაღლა ასული და გაფანტული კვამლი, მაშინვე ქალაქისკენ გაექანენ საბრალონი, რადგან თვითქრეს, რომ, როგორც ამას წინათ ნახორავანი ტრამახით ეუბნებოდა მათ, ქალაქი იყო ცეცხლში გახვეული. ამიტომ ისინი უკან მოუხედავალ მირბოდნენ; მე ვფიქრობ, მათ ეშინოდათ საქმე არ აგვედგეს და, სანამ ჩვენ იქ მივიდოდეთ, ყველაფერი ფერფლად არ იქცეს; ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ სისწრაფეში და არ იცოდნენ, რომ, ვინც ამ შიგნიდან გამომარჯვებდა, პირველი მოკვდებოდა. რომაელებმა ყველანი დაიჭირეს ჴერთი მეორეზე

¹) ἀνεκαλείτο τε R, ἀνεκαλεί: τότε vulg.

ἀλλοσκόμοι κτεκτείνοντο, ὡσπερ τοῦδὲ γε ἔνεκα μόνου παραγιγνόμενοι. ἀπολώλασι τοιγαρῶν οὐ κολλῆ ἐλάττους τῶν δισχιλίω. τοσούτοι ἀνδράσιν ἐργασίνοις καὶ τὰ πολέμια ἦιστα μεμελετηκῶσιν ἐς τε παράταξιν οὐπόποτε ἀφ' ἡμένης αὐτομάτου τινός καὶ παραλόγου ὀλέθρου ἢ Ναχοραγῶν αἰτιώτατος¹ γέγονεν, ἀνόητος παρακλευσάμενος². οὕτως ἄρα ἡ ἀλαζονεία οὐ μόνον αὐτῶς οἴεται τοὺς κειτημένους, ἀλλὰ γὰρ καὶ οὗς ἂν ἐκείνους ὑπηρετεῖν ἔμμεβῆη καὶ κείθεσθαι. τούτων δὲ ὡδε ξυγνεχθέντων, εἰ μὲν Ῥωμαῖς: ἐθέλωνες ὑπῆρχον ἐς τὰ μέλλουσα, ὡς καὶ αὐθις ῥαδίως περιεσόμενοι εἰ γε ἄρα καὶ ἀναμαχεῖσθαι οἱ βάρβαροι: πειραθῆεν. ὅσοι δὲ αὐτῶν ἐν τῇ μάχῃ ἐπέθνησαν, ἦσαν δὲ οὐ πλείους ἢ ἑκατόν: τούτους δὲ εὐπρεπέτατα ἐθαψαν, ὑπεραγάμενοι τῆς προθυμίας ὡς ἀνδρας ἀγαθούς ἀποδεδειγμένους: τοὺς δὲ τῶν κολεμίων νεκρούς σκαλεῖσαντες ὀπλων τε ἀφθονον πλῆθος καὶ ἄλλων χρημάτων περιεβέλοντο. οὐ γὰρ μόνον ἀσπίδας καὶ θώρακας τοχθὸν καὶ γωρυτῶς βελῶν ἔνοι: τῶν κειμένων ἐπεφέροντο, ἀλλὰ στρεπτούς γὰρ παγχρύσους καὶ περιβέραια καὶ ἑλλῆβια καὶ ἄλλα ἄλλα τοῖσδε θηλυπρεπῆ κοικίματα καὶ περιέργα, ἵποιοις εἰ

და დაბოცეს, თითქოს სანჯიღი მხოლოდ ამის გულისთვის მოსულიყვნენ აქ. ასე დაიღუპა თითქმის ორი ათასი კაცი, და ამდენი მუშაკაცის შემთხვევითი და ზოგლოდ ნელი დაღუპვის მიზეზი, იმ მუშედის, რომელნიც სრულიად არ იყვნენ გამოკდილნი საომარ საქმეებში და არც კი გაუვლიათ სამხედრო წვრთნა, იყო ნახორაგანი, რომელმაც ის მოუფიქრებელი ბრძანება გასცა. ამრიგად, ტრაბახი არა მარტო თვით ტრაბახს ღუპავს, არამედ იშთაც, ვინც მას ემსახურება და ემორჩილება. ეს რომ ასე მოხდა. რომაელებს სრული იმედი მიეცათ რომ კვლავაც ადვილად აჯობებდნენ ბარბაროსებს, თუ ესენი შეეცდებოდნენ ბრძოლის განახლებას. იშთ დიდის ზემოთ დაასაფლავეს ამ ბრძოლაშ-შოკლული რომაელები—ასეთი ორასზე მეტი არ ყოფილა—ქება შეასხეს მათ თავდადებას, რომ თავი ისახელეს თავისი ვაჟკაცობით. მოწინააღმდეგეთა გვაშებს კი საქურველი აპყარეს და ხელთ ეგდეს ურიცხვი იარაღი და სხვა ქონებაც. დაღუპულთაგან ზოგიერთი მარტო ფარსა და აბჯარს კი არ ეტარებდა და კაპარქს, არამედ, ოჭროს ძეწვებს, ყელსადაშსა. და საყურეებსაც, და სხვა იანთ დოაკურსა და რჩეულ სამკაულებს, რომლებითაც მოიორთვებოდნ ბოლშე წარჩინებული მიდიელები, როდესაც მათ სურთ უფრო ბრწყინვა-

¹) აიხს. R.—²) παρακლυσόμενος Porphyr. (De sententiis).

έντιμότεροι τῶν Μήδων ἐναγλαΐζονται τὸ μᾶλλον εἶναι ἀρίστη-
λοι καὶ τοῦ ἄλλου ἔμῃλου ἀπ-
καχεῖσθαι.

Ὁ δὲ Ναχορραγίν, ἐπειδὴ αὐτὸν
τά τε ἐπιτήθεια ἐλαλοῖται καὶ
ἤδη χειμῶνος ὄρα ἐπεγγίνετο,
ἔφακε: μὲν ἀνθὺς πολεμησείναι καὶ
ἐς τὸδε ξυσκευαζομένῳ. οὐ μὴν
ἔργῳ τὸ βολεσμα ἐπετέλει, ἀλλὰ
τὸ τῶν Διλιμνιτῶν στίφος τῆ ὑ-
περαίχ. ἐκπέμψας ἀνὰ τὸ στάδιον
καὶ ἐς ἐκείνους; ἔραν τοὺς Ῥω-
μαίους ἀναπέισας, ταύτῃ τε δόκη-
σιν παρασχόμενος; τοῦ ἐπελεύσεσ-
θαι, αὐτίκα ὄγε σχολαίτερον ἄμα
τοῖς ἄλλοις στρατεύμασιν ἐπὶ Κοτσί-
σιν¹ καὶ Μουχεΐρισιν ἐπορεύετο. ὧς
δὲ κλειστον ἦδη τῆς ἔβου προελη-
λύθει, τότε δὴ καὶ οἱ Διλιμνίται
λύσαντες; τὴν τάξιν εὐκαλῶτατα
ἀπεχώρισαν, ἅτε δὴ κοφῶς ἀεὶ
ἔσταλμένοι καὶ ἄλλῶς ἄλκιμοι; καὶ
πυδῶναις. παρήσαν δὲ αὐτῶ
καὶ ἡ ἄλλη Περσικὴ ἀπόμοιρα,
οἱ δὴ ἐτιγγανον παρὰ τὸν Νέο-
κνον καταμὸν πρότερον ἀπεσταλ-
μένοι διὰ τὴν Μαρτίνου ἀπάτην
ὑπὲρ μαι ἦδη ἔρρηθη. γόνιες
γὰρ ὧς ἐνεγίχοντο μὲν οἱ Περσαι,
εἰ δὲ Ῥωμαῖοι ἀπάτης ἦδη τῆς
χώρας ἐκράτουσιν, αὐτίκα ὄγε πο-
ρεύσαν τινὰ διαλανθάνουσαν καὶ
τῶν λεωφόρων ἀποκεκριμένην
διανύσαντες ἐς Μουχεΐρισιν ἔκων-
το, τῶν μὲν ἀγώνων ἤμισα με-

ლენი გამოჩნდენ და ხალხში გა-
მოიჩივოდენ.

ნახორაგანი, რადგანაც მას სურ-
სათი შემთავლდა და ზამთარიც
ახლოვდებოდა, ისე იქცეოდა, თით-
ქოს ის კვლავ ომს აპირებდა და
ამისთვის ემზადებოდა. ნამდვილად
კი თავისი განზრახვა სისრულეში
არ მოყავდა და მეორე დღესვე დი-
ლიმნიტთა რაზმი გაავზავნა სტა-
დიონის მანძილზე და უბრძანა მათ
თვალი არ მოეშორებინათ რომაე-
ლებიანთვის. ამით უნდოდა მას ეჩვე-
ნებინა, რომ გალაშქრებას აპირებ-
და; მაგრამ თვითონ დანარჩენი ჯა-
რითურთ¹ მაშინვე გასწიდა ნელ-ნელა
კოტასისა და მუხირისისაკენ. ის
რომ უკვე კარგა შორს იყო წასუ-
ლი, დილიმნიტებმაც დაშალეს თავ-
ისი მწყობრი და მათაც ადვილად
დაიხიეს, ვინაიდან ისინი ყოველ-
თვის მსუბუქად არიან შეიარაღე-
ბულნი და, გარდა ამისა, მამაცინი
და ფებზარდნი. დაბრუნდა აგრეთვე
სპარსელთა მეორე ნაწილიც, რომ-
ელიც როგორც ეს მე ზემოთ მო-
ვიხსენიე, მდინარე ნეოკენზე იქმნა
ამას წინათ გაგზავნილი მარტინეს
ეშმაკობის წყალობით. იმათ რომ
გაიგეს სპარსელები დამარცხდენ
და რომაელები დაეპატრონენ მთელ
მხარესო, მაშინვე გასწიეს¹ ფა-
რული გზით, მთავარ გზას გვერდი
აუარეს, და მუხირისში მივიდენ;

¹) ძველი გამომცემლები სწერენ Κοτასის.

τασχόντες, τοῦ δὲ τῆς φιλίης
 αἰσχούς πολλῶ ἐτι ἀκλειότερον
 μετεληφότες. ἐπειδὴ οὖν ἅπασ; ὁ
 στρατός ἐνταῦθα ἐτύχχανε ξυγα-
 γηγευμένους, τότε δὴ τὸ πλείεστον
 τῆς ἰπικῆς δυνάμεως καταλα-
 πὼν ἰλάρχην τε αὐτοῖς ἐπιστή-
 σασ; Ὀδαρνήην, ἀνδρα τῶν παρὰ
 Πέρσαις γυρωματάτων, αὐτὸς
 ξὺν ἄλλοις ἑ; Ἰβηρίαν ἀπενόσ-
 τησεν, ὡς ἐκείσε διαχειμάσαν
 (HGM II, 272—289).

ბრძოლებში მონაწილეობა სრუ-
 ლიად არ მიუღიათ, გაქცევის სირ-
 ცხილი კი ბევრად უფრო ნაძრ-
 ხად გაიზიარეს. როდესაც, ამრიგად,
 მთელი ჯარი იქ შეიკრიბა, მაშინ
 ნახორაგანმა მეტი წილი ცხენოსან-
 თა ჯარისა იქ დასტოვა და მის
 უფროსად ვაფრიოზი დააყენა, კაცი
 სპარსელთა შორის წარჩინებული,
 თვითონ კი ზოგიერთების თანხლე-
 ბით იბერიაში დაბრუნდა იქ და-
 საზამთრებლად.

¹⁾ ამრიგად, სპარსელთა ლაშქრობა ფოთის წინააღმდეგ 555 წელს დამ-
 თავრდა მათი დამარცხებით. როგორც აგათიას აღწერილობიდან ჩანს, სპარსე-
 ლები დიდ მანიშნებლობას აძლევდნენ ფოთის ბელში ჩავდებას. რადგან პე-
 ტრას წინააღმდეგ მრავალჯერ იერიშის მიტანის შემდეგ ისინი დარწმუნდნენ,
 რომ იქ ფეხს ვერ მოიკიდებდნენ (იხ. გეორგიკა II, 143 შდდ.), იმათ, ჩვენის აზ-
 რით; სცადეს სხვაგან გაფინათ დასაყრდენი პუნქტი ზღვის ნაპირას. ზღვის ნაპი-
 რას დასაყრდენი პუნქტის გაჩენას სპარსელები შემდეგი მოსაზრებით ლაშობდნენ:
 პირველ რიგში აქ იდგა საკითხი სპარსეთის გასვლისა შუე ზღვაზე, რისთვისაც,
 ვფიქრობთ, V—VI საუკუნების განმავლობაში ისინი აწარმოებდნენ გააფთრებულ
 ბრძოლას ლაზიკის ბელში ჩასაგდებად. გარდა ამისა, საერთოდ ბრძოლა ბიზან-
 ტიელებთან ძნელი იყო სპარსელებისათვის, სანამ ეს უკანასკნელნი ზღვის ნაპი-
 რას რომელსამე პუნქტში არ გამაგრდებოდნენ, რადგან, როგორც აგათია ამბობს
 ქვევით (IV, 30), სანამ ბიზანტიელებს თავისუფლად ეპყრათ ზღვა, მათთან ბრძო-
 ლა კოლხიდაში ძნელი იყო, ვინაიდან მათ შეეძლოთ დაუბრკალებელივ მოეწოდებ-
 ბინათ ჯაროსათვის ყოველგვარი საჭირო საომარი მასალა და სურსათი. ასე რომ
 რომელიმე ბელსაყრელი საზღვაო პუნქტის ჩავდება აუცილებელ პირობას წარ-
 მოადგენდა სპარსელებისათვის ლაზიკში საომარი ოპერაციების საწარმოებლად.
 და, აი, მას შემდეგ, რაც პეტრამი გამაგრება ვერ მიახერხეს მათ, ისინი ეცნენ
 მეორე პუნქტს. ასეთ პუნქტს, პეტრას შემდეგ, წარმოადგენდა ბერძნულ-რომაულ
 მსოფლიოში ცნობილი ნეთსადგურა ფაზისი (ფოთი), და ამ საზღვაო პუნქტის
 აღებას შეაკლა ნახორაგანმა უდიდესი ნაწილი თავისი ჯარისა, რის გამოც შემ-
 დგე სპარსეთის მეფემ ზოსრომ საზინგელი სასჯელით დასაჯა ის: ცოცლად გაატ-
 ყვებინა ის ყვეიდან ფეხებამდე (Agathias IV, 22).

გუბაზ მეფის მკვლელობა განამართლება.

Ἐς τοῦτο δὲ νίκης τοῖς Ῥω-
μαίοις τ.δ. πολέμου κερωρηκότος,
καὶ ὡσπερ ἀνακωχῆς τῶν θειῶν
γεγεννημένης, τῶν τε θπλων τὸ
παραυτίκx ἡρεμηκότων, τότε δὴ
ἐς ζήτησιν ἦγετο τὰ ἐπὶ Γ.υβάζῃ
πρότερον τεταλμημένα. καὶ τοῖσιν
ὁ Ἄθιανάσιος ἐπὶ θάκου τινος
ἀπὸ γλοῦ καθήσσο εὐπρεπῶς, χλα-
μύβα ἐνειμένως, ὡσπερ ἀμέλει οἱ
ἀσπικώταται τῶν ἡγεμόνων. πα-
ρήσαν δὲ αὐτῷ ἄνδρες γράφειν
τε ἐς τάχος πεπειδευμένοι καὶ
ἐπιτροχάδιη ἀναλέγεσθαι τὰ γε-
γραμμένα ἄλλοι τε ὑπηρεταὶ συ-
βαρώτεροι καὶ ἐμβριθεῖς καὶ θαη-
μονέσταται: τῆς τῶν δικαστηρίων
κομφείας, κήρυκῆς τε μεγαλεβῶαι
καὶ οἱ τῶν μαστίγων ἐπιστάται.
ἅπαντες δὲ οὗτοι ἐκ τῶν ἐν Βυζαν-
τίῳ ἀργείων ἐτύγγανον ἀπολαλεγμέ-
νοι. ἐπαφέροντο δὲ, οἷς τοῦτο ἀνεῖ-
το, δεσμύς τε σιδηροδς περιαιχε-
νίους κλινოსτρόφιᾶ τε καὶ ποδῶ-
στροφῆς, καὶ ἄλλα ἄττα ὄργανα
κολαστήρια. καὶ μοι δεκεῖ βασι-
λεύς Ἰουστινιανὸς οὐκ ἀπεικὸς
οὐδὲ ἀποσμάτω:, ἀλλ' ἐμφρονέ-
στατα τοῦ δέοντος ἐστοχασμένο:
Ἔν τοιαῦδὲ πη τάξει καὶ εὐκοσ-
μῆς τῆν κρίσιν προελθεῖν παρα-
κλεεύσασθαι, οὐ μόνον ὅπως οἱ
ἐπεινῆ βάρβαροι, τῶν Ῥωμαϊκῶν
σφισι νομίμων κομπωδέστερον
ἀναδεικνυμένων, θαυμάζοιέν τε
αὐτὰ καὶ ἐπὶ πλέον ἀρχεσθαι ὑπὸ

IV 1. რომაელებმა რომ ამ ომში
გამარჯვება მოიპოვეს და საომარი
მოქმედებები შეწყდა და უმაღლვე
მიწყნარდა იარაღის ელარუნი მა-
შინვე დაღვა საკითხი წინათ გუ-
ბაზის მიმართ ჩადენილი საზიზლა-
რო საქციელის შესახებ. ათანასი
თავისი ღირსების შეგნებით დაჯ-
და ერთ მაღალ საეარძელზე, ქლა-
მიდში გამოწყობილი, როგორც ეს
სწევდათ ბრწყინვალე მთავრებს.
მასთანვე იყვნენ კაცნი, რომელთაც
იკოდენ სწრაფი წერა და დაწერი-
ლის წაკითხვა სხაპა-სხუპით; იყ-
ნენ აგრეთვე სხვა მოსამსახურე-
ბიც, მკაცრნი და ამაყნი და სასა-
მართლოს ხლართების საუკეთესო
მკოდნენი, ბოხხმადნი მუწყებელნი
და გამმართახებელნი. ესენი ყველა-
ნი ბიზანტიონიდან იყვნენ მთავრო-
ბის მიერ გამოგზავნილნი. იმათ,
ვისაც ეს დავალებული პქონდათ
მოიტანეს რკინის ჯაჭვები, კისერ-
ზე დასაღები, აგრეთვე ბადესაკრა-
ვები და ბორკილები და სხვა იარა-
ღები საწამებლად, მე ვფიქრობ,
იუსტინიანე შეუფერებლად და მოუ-
ფიქრებლად კი არ მოქცეულა, რომ
ასეთი წესითა და გარეგნული მორ-
თულობით ბრძანა სასამართლოს
სხდომის მოწყობა, არამედ სრუ-
ლიად გონიერად და მიზანშეწონი-
ლიდ მოქცა; და ეს ბრძანა მინ
არა მარტო იმითომ, რომ იქ ყოფ
ბარბაროსებისათვის კვებნიო ეწვე-
ნებინა რომაული წესები და გაეკ-

γυγνομένου, τούτων δὴ οὖν οὕτω
πραττομένων ἑτερόν τι αὐτοῖς
μείζον καὶ μάλα εἰκότως φανείσ-
θαι: τὸ χροῖμα ἐγίγνωσκε καὶ
τάχα τὴν ἀξίαν τοῦ ἐπικλήμα-
τος ὑπερβάλλον. ταῦτα γὰρ καί
τὸς ἐν Βυζαντίῳ ἀστὸς, καίτοι
θαμὰ ἐκείτε γυγνόμενα, κατα-
πλήττει: καὶ ἐξίστησι τῶν φρονη-
μάτων, μήτι γε βραβάρους καὶ
οὐκ εἰθισμένους. τούτων μὲν οὖν
ἐνεκα, οἶμαι, Ῥωμαϊκὸν δι:κασ-
τήριον, μάλλον μὲν οὖν Ἀττικώ-
τατον, ὑπὸ τῇ Κευκάσῃ ξυλεχ-
ροτήθῃ.

Τότε δὲ Ῥούστικὸς τε καὶ
Ἰωάννης, ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου
ἤγγμένω, ἀνὰ τὸ λαῖον μέρος ἐσ-
τήκατον, οἷα δὴ φεύγοντε. ἐπὶ
θάτερα δὲ παρήσαν κατηγορη-
σεις τῶν Κόλχων οἱ ἐμφρο-
νίστατοι καὶ ἤδη ἐκ πλείστου
τὴν Ἑλλάδα φωνὴν ἐκμεμαθη-
κότας. ἐδέοντα δὲ πρότερον τὴν
παρὰ βασιλείας ἐπιστολὴν ἐν
κοινῷ ἀνγκηρύτεσθαι, ἦν περ ἐτύ-
χανε πρότερον ἔ Ἰωάννης τού-
των δὴ πέρι: τοῖς στρατηγοῖς δια-
καμίνας: ἀλλὰ γὰρ καὶ τῇ δια-
τητῇ ξυδοκοῦν, γεγωνότερόν τι
αὐτῆν τῶν ἐς τοῦτο τέταρτων
διεξίγει, ὧδέ πως ἔχουσαν:

ოუბტინიანეს წერილი

Ἄπιστον μὲν καὶ παράλογον τὸ
πρὸς ὑμῶν ἀνγγელμένον ἵ: ἄρα

ასე ეხებოდა მოწყობილი, მდგო-
მარეობა უფრო მნიშვნელოვნად და
უფრო საგრძნობლად მოეჩვენებო-
დათ კოლხებს და ბრალდების წო-
ნაც უფრო ვაზეიადებულიად. ასეთ
რამეს ბიზანტიონის მოქალაქეებიც
მოჰყავს ვანკვიფრებაში და თავ-
ზარს სცემს მათ, თუმცა იქ ხშირად
ხდება ეს; მით უმეტეს განაცვიფ-
რებდა ბარბაროსებს, რომლებიც
ამას ჩვეული არ იყვნენ. აი, ამ მო-
საზრებებით იქმნა მოწყვეული, ჩემის
აზრით, რომაული—უკეთ რომ ვთქვა
ატიკური—სასამართლო კავკასიონ-
ისის ძირში.

IV 2. რუსტიკე და იოანე მოი-
ყვანეს სატუსალოდან და დააყენეს.
მარცხნივ, როგორც ბრალდებულნი.
მეორე მხარეზე დადგნენ ბრალმდ-
ებლნი, დარბაისელი კოლხები, რო-
მელთაც უკვე კარგა ხანია შეესწავ-
ლათ ელლონთა ენა. პირველ ყოვ-
ლისა მათ მოითხოვეს საჯაროდ
ყოფილიყო წაკითხული მეფის წე-
რილი, რომელიც ამ საქმეს ეხებო-
და და რომელიც იოანეს მოგტანა
სტრატეგოსებისათვის¹. მსაჯულმა
შეიწყნარა ეს მოთხოვნა და ერთ-
მა საგანგებო მოხელემ ხმაშლილად
წაკითხა ის წერილი, რომელშიაც
შემდეგი ეწერა:

„დაუჯერებელი და უცნაური
ის, რაც თქვენ მაცნობდეთ, სახელ-

¹) იუსტიციანეს ამ წერილის გამოვხაენის ისტორია მოთხრობილი აქვს
აგათიას ზემოთ (გვ. 36—48).

βουλομένῳ ἔσσι τῆ Γουβάζῃ τὰ πά-
 τρια ἔθῃ καταπραϊμένῳ καὶ τοὺς
 ἐν ἅπασιν ἐμόφρονας καὶ ἀνέκα-
 θεν ἡγεμόνας, τοὺς Ῥωμαίους
 φαμέν, ἐπὶ τοὺς ἐχθίστους τε καὶ
 ἀλλοτριωτάτους καὶ πρὸς γε τὰ
 ἐς θεὸν ἑτερογνώμονας μεταχω-
 ρῆσαι, καὶ ταῦτα οὐδὲν ἔπιον ἐξ
 ἡμῶν ἀχαρὶ προπεπονητόι. πλὴν
 ἀλλ' ἐπειδὴ γινώσκομεν τὰ ἀν-
 θρώπεια παλίμφολά τε καὶ ὀλισ-
 θηρὰ καὶ τῆ ποικιλίᾳ τῶν παρεμ-
 πιπτόντων ζυμπεριάγεσθαι πεφυ-
 κότα, οὐ παντάπασιν ἀπιστεῖν
 φήθημεν χρῆναι, οὐδὲ μεθεῖναι
 μὲν τὸ φυλάσσειν τὰ κατ' ἐκεί-
 νου εἴτε ἴσως εἴτε πάντως βεβου-
 λευμένα, καταλιπεῖν δὲ ἐν ἡμῖν
 αὐτοῖς φρονεῖν περιττὴν καὶ
 ἀμφιρρόπους ἐννείας, ἐπ' ἀθήλη
 ἔτι κειμένου τοῦ τέλους. καίτοι
 ἀλλόκοτόν τι καὶ ταραχώδες τὸ
 μηδ' αὐτῶς ἐφ' ὅτι οὐδὲν βεβαιότατα
 πισποῖσθαι, ἀλλ' ὑπόψια; αἰεὶ καὶ
 δείματος εἶναι μεστόν, καὶ ἐπ'
 αὐτοῖ; ὀήπου τοῖς ζυ.ηθεσιάτοις.
 θίμως, ἐν ἅπασιν γὰρ τοῦτο νικᾷ,
 ἐπόμεθα καὶ ἡμεῖς τῆ φύσει,
 καὶ ἀπιστοῦμεν. ὡς ἂν δὲ μήτε
 πρ. κεινὸς ὡμόν τι καὶ ἀπηνὲς
 ὀ. ἀσοῖμεν ἐπὶ Γουβάζῃ, μήτε τῷ
 οὐκ εἰκότι θῆθεν ἀνακπεισμένοι
 μαλθακισθεῖημεν, ἀλλ' ἐκφύγοι-
 μεν τὰ; ἐκατέρωθεν μεταμελείας,
 εὐβουλόν τι ἡμῖν κατεφάνη καὶ
 μέσως πως ἔχον ἐνταῦθα τὸν
 ἄνδρα παραγενέσθαι. στέλλειν
 τοῖσιν αὐτὸν τῆν ταχίστην, εἴτε

დობრ, თითქოს გუბანს სურდეს
 გადაუდგეს მამა-პაპის ადათს და
 თავის ძველ, ყველაფერზე ერთ-
 აზროვნე წინამძღოლებს, ესე იგი
 რომელებს, და გადავიდეს მის-
 დამი მტრულად განწყობილ, სრულ-
 ლიად უცხო და სხვა სარწმუნოე-
 ბის მიმდევარ სპარსელთა მხარეზე,
 და ეს ჩიიღინოს იმ დროს, როდე-
 საც მას ჩვენგან უსიამოვნო არა-
 ფერი შეხვედრიოა. მიუხედავად
 ამისა, რადგან ვიცით, რომ ადა-
 მინს სჩვევია ცვალებადობა და
 მერყეობა და გარემოებათა ნაირ-
 ნაირობასთან ერთად თვითონაც
 სხვადასხვანაირად იტყვევა ხოლმე,
 ამიტომ ჩვენ საჭიროდ არ ვცა-
 ნით სრული უნდობლობით მოვ-
 პყრობოდით იმ მშავს (გუბანის გან-
 გომის მისხიბ) და არ გვეზრუნა
 თავის დაცვაზე მის მიერ განზრა-
 ხულ თუ რკვე მიღებულ გადაწყვე-
 ტილების წინააღმდეგ; ხოლო ჩვენ
 თვითონ მეტად გვაწუხებს და ყო-
 ველმბრივ გვაფიქრებს ეს საქმე,
 ვინაიდან არ არის ნათელი, თუ
 რით გათავდება ის. თუმცა შემა-
 ძრწუნებელი და ამაღელვებელია ის,
 რომ მტკიცედ ვეჩავის დაეყრდნო-
 ბი და მუდამ ეკვითა და მიშით უნდა
 იყო აღვსილი თვით ძალიან კარგი
 მახლობლების მიმართაც კი, მიუხე-
 დავად ამისა ჩვენ მაინც ზიჯჯვებით
 ბუნების კანონს. (და ეს არის რომ
 ყველაფერში იმარჯვებს) და უნ-
 დობლობას ვიჩინო. მაგრამ, რათა
 გუბანის მიმართ აჩქარებულად არ
 გადავდგათ მკაცრი და სასტიკი

βυυλόμενον είτε ἡναγκασμένον· εἰ δὲ γε ἡμᾶς ταῦτα ἐπιέλπειν ἐγνωνκῶς ἀνισταίη καὶ ἀπανκίνετο τὴν πειρείαν, ἐπιλαμβάνομένων τε ἡμῶν καὶ ἐλκόντων, καὶ γὰρ τοῦτο ποιεῖν ἡμῖν τούτωνθεν ἐξίσταται, εἰ δὲ θεωθεῖτο καὶ ἀντεπιφέρειτο, καὶ ὅτω σὺν τρόπῳ τὰς χεῖρας ἀντάροι, τότε δὴ ἐξομεν περιφανεῖς τοὺς ἐλέγχους τῶν μελετωμένων καὶ τὸ λοιπὸν ἐν τοῖς πολεμωτάτοις τετάξεται, ὥστ', εἰ πρὸς τὸ αὐτὸν τοιαῦτα καὶ ἀποκτεῖνοι, οὐδὲ τοῦτο ἡμῖν ἐσόμενον ἀπὸ τρόπου, οὐκοῦν οὐδὲ πεινᾶς ὁ δρᾶσας ὑπέξει τοῦ ἐγχειρήματος· οὐ γὰρ ὡς μαιφόνον αὐτὸν καταστῆναι, ἀλλ' ὡς τυραννοκτόνον ἐπαινεῖσθαι". ἡ μὲν σὺν παρὰ βασιλέως ἐπιστολῇ τοιαῦτα ἄττα ἐγκλεισασμένη διέγνωστο.

ამიერიდან შეგვიძლია ჩავთვალოთ მტრად, ისე რომ, თუ მას, ასე გათავებულბულს, ვინმე კიდევაც მოჰკლავს, ამას უკანონო საქციულად არ ჩავუთვლით; ამ საქმისათვის არა თუ დასჯილი არ იქნება ის, როგორც მკვლელობის ჩამდენი, არამედ ქების ღირსიც იქნება, როგორც ტირანის მოშპობი". აი, ამას ბრძანებდა მეფე თავის წერილში, და ეს შეიტყეს დამსწრეებმა.

კოლხთა წარმოზადებლების საბრალდებლო ხიტუვა

Αὐτίκα δὲ οἱ ἄνδρες τῶν Κόλων, οἱ δὴ πρὸς τὸ κατηγορεῖν ἐτετάχαστο, ἐπειδὴ αὐτοὺς ὁ βασις; ἐψηφίζετο τὰ σφέτερα αὐτῶν δικαιώματα ἢ βίαιαι· το πρυιθῆναι, οἱ δὲ προθύμως εἶχοντο τοῦ ἐπικλήματος, καὶ ἐλεξαν τοιαῦτα· "Ἀπόχρη μὲν, ὦ δικαστά, τὸ τετολημῆμένον, εἰ

ნაბიჯი და არც სირბილე გამოვიჩინოთ რაიმე შეუფერებელ გარემოებათა გავლენით. ამიტომ, ორივე ამ შემთხვევაში სინანულის თავიდან ასაცდენად, მიზანშეწონილად მივიჩნით შუა გზა ავეერჩია და ის კაცი (გრძამი) აქ დაგვებარებინა. ამიტომ გავალბოთ გამოგზავნოთ ის რაც შეიძლება მალე, ნებით ან ძალით. მაგრამ თუ კი ის განზრახვას მიგიზვედბათ, წინააღმდეგობას ვაგიწევთ და წამოსვლაზე უარს განაცხადებს, შეიპყროთ და წამოათრიეთ (ამის ნებასაც გაძლევთ მე თქვენ ამ შემთხვევაში), ხოლო თუ ის ვაგისხლტებთ და თიქინბი იერიშს მოიტანს და, მაშასადამე, ამათუიმ სახით ბელებს აღმართავს თიქინ წინააღმდეგ, მაშინ ჩვენ აშკარა საბუთებში ვვქნება მის განზრახვათა შესახებ და

ნება მის განზრახვათა შესახებ და

καὶ ἵχθῆν ὅτι οὐκ ἀφῆσαίμεν, ποι-
 ναίς ταῖς μεγίσταις ὑπάγειν τοῖς
 θεοπρακτοῖς· πλὴν ἀλλὰ τοῖς ἡμε-
 τέροις¹ νόμοις ἔοικον τὸ χρῆσθαι
 καὶ τῶν ἐμφανῶν πέρι καὶ μεγίσ-
 τῶν ἀδελφημάτων μὴ πρότερον
 τὰς κρίσεις ἐκφέρειν, πρὶν ἂν
 καὶ λόγῳ τὰ πραχθέντα διαγο-
 ρεύσιν, ἵκομεν νόν ἐροῦντες μὲ-
 νεν ἀμωσγάπως τὰ γεγενημένα.
 οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἦν ἰανουαρί-
 οῦται τὸ νενομισμένον, εἰ καὶ τὰ
 τῶν λόγων εἴεν ἀπλά καὶ ἵκαστα
 κακ:μψευμένα, καὶ οὐκ ἔστιν μεγέ-
 θους τὸν εἰργασμένον μὴ ἐξ-
 νεῖσθαι. ποῖα γὰρ αὐτοῖς λε-
 λείφεται στήθεις, ἀνδρα τισαν-
 τον, φίλον ἡμῖν καὶ ἕσπῳ²
 καὶ ἑμίμαχον καὶ ἰσοδύνατον καὶ
 ἰσοσπονδόν καὶ ταῦτά περὶ τὸ
 χρειτόν φρονούντα, καὶ τὶ δὲ
 οὐχὶ τῶν οἰκαιοτάτων κατηγμένον,
 ἀνδρῶν³ οὕτω διαχειριστέον
 καὶ πολλῆν τῆς συσμενείας χρῆσθαι
 κατ' ἰσῶν⁴ φουραθεῖσι, τῆς τῶν
 ἐχθρῶν θεραπείας; βασι-
 λεύς γὰρ ὁ ἀνγρημένος, ὃ διασ-
 τὰ, καὶ ἰθύνος οὐκ ἀγεννοῦς καὶ
 πρὸς ἀρετὴν ἐνεργότατος καὶ τὰ
 Πρωμαίων στέργων ἀεὶ πολλῶν
 μέλλων τῶν ἀπεικονιστῶν.

არა დაბალი გვარისა, და ვაყვაცობით განთქმული, და რომელთა
 საქმეებისათვის მუდამ იყო მკვლევლებზე უფრო ერთგული.

თვით ჩადენილი ბოროტმოქმედება
 საკმარისია იმისათვის, რომ მის ჩამ-
 დნით უდიდესი სასჯელი მიეზღოს.
 მაგრამ თქვენი კანონების მიხედ-
 ვით თვით ანკარა და უდიდეს
 უკანონო მოქმედებათა შესახებაც
 კი მიღებულია, რომ განაჩენი
 არ იქნეს გამოტანილი, სანამ საქმე
 არ იქნება გარჩეული სიტყვიერი
 პაექრობის საშუალებით, და ამი-
 ტომ ჩვენ შევეუდგებით საქმის ვი-
 თარების განმარტებას. ამრიგად,
 ჩვენ მიერ შესრულებული იქნება
 კანონით დაწესებული, თუმცა ჩვენ
 სიტყვა მარტივი და გაუმარ-
 თავი იქნება და, შესაძლებელია,
 ჩადენილი ბოროტმოქმედების მნი-
 შვნელოვნობა მან ვერც კი გად-
 მოგვკეთ. რა გამართლება შეიძლება
 ეჭვოვით იმათ, რომელთაც ისე
 შეუპოვრად მოკლეს ასეთი დიდე-
 ბული კაცი, თქვენი მეგობარი და
 მოკვთე, მოკავშირე ომიონობის
 დროს და მშვიდობიანი ცხოვრე-
 ბისა და ზავის დროს, უზენაესის
 შესახებაც თქვენნიარად მოახლოვ-
 ნე⁵ და თქვენი წესების მიმდევარი
 და რომელთაც უდიდესი შტრობა
 გამოიჩინეს თქვენ მიმართ, თქვენს
 შტრებს კი სამსახური გაუწიეს?
 მოკლული ხომ მეფე იყო, მსაჯულო,

¹) ἡμετέροις — ხელნაწერები, ἡμετέροις — ნიშნური.

²) ἕσπῳ R და vulg. სხვები: τισῶν („ურაცხავად“, „თავზედურად“).

³) κατ' ἰσῶν R. კან' ἰσῶν vulg.

⁴) ვ. ი. ვრთმორწმუნე, თქვენსავით ქრისტიანი იყო.

„Ανατεράφαται δὲ τὰ Κόλχων
 πράγματα καὶ διερρή, ἀληθέτε-
 ρον δὲ τὰ κοινά, εἰ γε μέρος τι καὶ
 ἡμεῖς; οὐκ ἐλάχιστον τῆς ὑπὲρ-
 χόου συγγάνομεν ὄντες. καὶ διό-
 λωθεν ὑμῖν τὸ ἀκραϊφνὲς τῶν κα-
 θεστώτων καὶ ἀπταιστον καὶ κατὰ
 πλὴν τῆς οἰκείας δυνάμεως μειο-
 νεκτείσθε· πολιτεία δὲ μὴ διὰ
 πάντων ἐρῶμενη, ἀλλὰ βραχείη
 γούνη τι· μισρὰ σφαιραῖσα οὐκ ἐπὶ
 ξυνεστώνη δόξαιεν ἂν προσηκόνη-
 τως, τοῦναντίον μὲν ὄν καὶ αὐ-
 τῆν φεῦδεσθαι τὴν ἐπωσυμίαν τὸ
 ἐντελῶς ἔχειν ἀφ᾽εργίμενην.

„Ταῦτα δὲ ὄν ἀπαντα θράσαν-
 τες οὐ φασὶ δεῖν ὑμᾶς τὸ πραχθῆν
 εἰ καὶ δεῖνόν· εἴη σκῆπτρον, μόνην
 δὲ τὴν γυνάμην καὶ ἴν ἐργασται
 διερευνᾶν καὶ προσεῖσθαι, καὶ
 δεῖα πῶνα ἀφανῶν τεκμηρίων καὶ
 οἶον εἰκότων χωροῦνται, ἀναπλάτ-
 τειν τὰς ἐγγύσιας ἐσπεργεσίαν ὑμῖν
 ὑπὲρ, ἐντελῆν προσεγγενημένην
 ἢ τῶ σαρφῆ· μᾶλλον τῆς βλάπτῆς
 თების საშუალებით დაგისახონ თავისი მოქმედება, როგორც თქვენ
 საკეთილდღეოდ ჩადენილი, ვიდრე ალიარონ აშკარა ზარალი, საქმის-
 თვის მიყენებული. ასეთ ტყუილებს ყბედობდენ ისინი ხშირად სასამარ-
 თლოს დანიშენამდე და ფიქრობდენ, რომ ბევრს შეაცდენდენ. თუ
 კი ისინი საქმის გარჩევის დროსაც ასეთსავე მოსაზრებებს წამოაყენე-

„უკუღმა დატრიალდა კოლხთა
 საქმეები და დაინგრა, განსაკუთრე-
 ბით სახელმწიფო საქმეები, თუმცა
 ჩვენ ქვეშევრდომი სახილმწიფოს
 ერთი, არა უმნიშვნელო, ნაწილს
 შევადგენთ. თქვენც ალარა გაქვთ
 თავისუფალი და ურყევი მდგომარე-
 რომა და საგრძნობლად დაგი-
 სუსტდათ საკუთარი ძალღონე. თუ
 სახელმწიფო ყოველმხრივ არ
 არის გაპაგრებული და ერთს რო-
 მელსამე ნაწილში მოდუნებულია,
 ველარ იარსებებს წესიერად; პირი-
 კით, ის თავის სახელწოდებასაც
 ტყუილა ატარებს, ვინაიდან ის
 მოკლებულია თავისუფალი არსე-
 ბობის საშუალებას¹.

„ რადგან ყველაფერ ამის ჩამ-
 დენნი ისინი არიან, ამიტომ გეუბ-
 ნებიან: ამ—თუმცა საშინელს—
 საქმეს კი ნუ უყურებთ, არამედ
 მხოლოდ ის განზრახვა უნდა გი-
 მოიკვლიოთ და მხედველობაში
 მიიღოთ, რომლითაც ვხელმძღვანე-
 ლობდიოთ; და უფრო აშკარაინებენ
 ზოგიერთი ბუნდოვანი—თითქოს
 სინამდვილის შესაფერისი—საბუ-
 ლდობის საშუალებით დაგისახონ თავისი მოქმედება, როგორც თქვენ
 საკეთილდღეოდ ჩადენილი, ვიდრე ალიარონ აშკარა ზარალი, საქმის-
 თვის მიყენებული. ასეთ ტყუილებს ყბედობდენ ისინი ხშირად სასამარ-
 თლოს დანიშენამდე და ფიქრობდენ, რომ ბევრს შეაცდენდენ. თუ
 კი ისინი საქმის გარჩევის დროსაც ასეთსავე მოსაზრებებს წამოაყენე-

¹) ჩვენის აზრით, კოლხებს ამით შემდეგის თქმა უნდოდათ: კოლხეთის საქმეები აიორი-დაიორია და უკანა-უკან მიდის, ხოლო კოლხეთი ბიზანტიის იმპერატორის ერთს მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს და, ცნობილი დებულებაა, თუ სახელმწიფოს რომელსამე თავის ნაწილში არ აქვს დამზვიდვებული და მტკიცე მდგომარეობა, ის, საზოგადოდ, არ ჩაითვლება მტკიცე და უზრუნველ სახელმწიფოდ.

καὶ τοῖς ἔργοις ἀπεδείχθημεν
πιστεῖν αἰρεῖσθαι. ταῦτα γὰρ
δὴ τὰ σοφίσματα καὶ πρὸ τῆς δίκης
πολλάκις διαθρυσούντες πα-
ράγειν τοὺς πλείτους ἔγουντο.
εἰ τούτων καὶ παρὰ τοὺς ἀγῶνας
τοιαῦτα προσθεῖεν, γινωσκόν-
των, ὡς δικαστῆς, ὡς οὐ Πρωμαί-
κῶν οὐδὲ Δικαιῶν τὸ μὲν ἐμφανῆς
οὕτω καὶ προόπτων ἀδικημάτων πα-
ραλιπεῖν, ἀδελφοὶ δὲ μάλλον αἰ-
τίαις ἄλλως αὐτοῖς μεμηχανη-
μέναις ἐξαπατηθῆναι. οὐ γὰρ
ἀνεκτόν αὐτῶν ὡς μὲν ἀπεκτό-
νασι τὸν ἄνθρωπον διαρρηθῆναι φασ-
κόντων, ὠφέλειαν δὲ μεγίστην
ἐνθὲνδε τοῖς κοινῶς πεπορίσθαι
πράγμασι τερατευομένων. πῶς
γὰρ ἂν τἀναντία ξυσταίεν σφίσι
αὐτοῖς, ἢ πῶς τὴν πρᾶξιν δεινὴν
ἀπεκκλοντες ἐπαινεσόμεθα τὴν
δράσασσαν γνῶμην ὡς τοῦ ξυνοί-
σονται ἔστοχασμένην; καὶ γὰρ
ἀλλήλειον ἀποκεκριμένον τυχάνε-
τον ὠφέλεια καὶ παρνομία, ὠμό-
της τε καὶ δικαιοσύνης διεστηκότα
καὶ ἄμικτα καὶ ἄρῶσε χωρεῖν
οὐκ ὀπωποτε πεφυκότα.

„Εἰ δὲ γε καὶ γυμνὴν τὴν δι-
καστῆσαν ἐξεταστέον, φωνήσονται: καὶ
ταύτη θύσονται καὶ κάκιστοι, ὡς δὴ
τὰ τοὺς Πέρσας ἀρέσκοντα βίβου-
λευμένοι: ὥστε οὐδὲ Πρωμαίους
ὀνομάζειν οὐδὲ τὺς μαιφῶνους
προσθήκει οὐδὲ ὡς ὁμοφύλους μετ'
ἐθνοῖς διαιτητέον αὐτοῖς, ὅτι μὴ
καθ' ἅπερ λίαν ἐχθίστοις, ἐπεὶ καὶ
ἦδη τῷ κοινῷ τῆς φύσεως νόμῳ

ბენ, დე იკოდენ მათ, მსაჯულო,
რომ არც რომაელს და არც სამარ-
თლიანობას სჩვევია ასეთი ცხადი
და აშკარად ჩადენილი უსამართ-
ლობა უყურადღებოდ დანტოვოს
და თავი მოატყუებინოს ბუნდოვან
მიზეზებს, რომლებიც უსაფუძვლო-
დაა მკვლევების მიერ შეთხზული.
შეუწყნარებელია ამის აღიარება: თვი-
თონვე აშკარად ამბობენ, რომ
მოკლეს ის კაცი, და თანაც სტყუ-
იან, რომ ამით უდიდესი სარგებ-
ლობა მოუტანეს სახელმწიფო საქ-
მეებს. როგორ თავს დება მათ თავ-
ში ეს წინააღმდეგობა, ან როგორ
შეგვიძლია ჩვენ, რომლებიც ამ
საქციელს საზიზღარს ვუწოდებთ,
შევაქოთ მისი ჩამდენი და ვთქვათ,
რომ მისი მიზანი იყო სახიფთა-
ფისთვის სარგებლობა მოეტანა?
იმთავითვე ხომ სარგებლობა და
უკანონობა ერთმანეთის საწინააღ-
მდეგო ცნებებს წარმოადგენენ, სიმ-
ბეცე და სამართლიანობა ერთი-
მეორეს დაშორებული იყვნენ და
შეუტყუებელი, მათი ერთად არსე-
ბობა არასდროს არ ყოფილა შე-
საძლებელი.

IV 4. „თუ კი მათ ზრახვებს
გაეაშინვლებთ და გამოვიკვლევთ,
აქაც ისინი გამოჩნდებიან უბორო-
ტეს მტრებად, სპარსელთა სასარ-
გებლო განზრახვების მქონეებად;
ასე რომ საკადრისიც არ არის ამ სის-
ხლისმსმელებს რომაელების სახე-
ლით ფიხენიებდეთ ან კეთილგან-
წყობილი ურთიერთობა ვიჭონიოთ
მათთან, როგორც თვისტომებთან;

μειμερισμένοι τυγχάνουσ, κἄν μί-
 πω τῷ παρ' ἡμῖν γεγραμμένῳ. τὸ
 γὰρ ἀντίπαλον καὶ ἀλλέτριον τῆς
 ἔργου; γνωρίζεσθαι: χρῆ οὖν τῷ
 πορρωτέρῳ¹ τετάχθαι. ὁ δὲ, εἰς
 ἂν ἰσθαιεν οἱ δισυμνεῖς, ταῦτα
 προσεργῶν ποιούμενος, πολέμιος
 ἂν κριθῆιθ δ. καίως, κἄν ξιμπαρῆ
 κἄν ξυστρατεύοιτο κἄν ὡς ἐγγύ-
 τατα τῷ γένει: ξυνήπται. ἀλλὰ
 γὰρ οὖν φίλον οὐδὲ βραχίεα φα-
 οῖν ἀπεκτονέμεναι, πολέμιον δὲ μάλ-
 λον καὶ τύρανον καὶ τὰ Περσῶν
 ἐσπουδακότεν. πρὸς τοῦτο γὰρ ἐλη-
 λάκασι: παρρησιᾶς, ὡς μηδισιοσ
 διώκειν τὸν κείμενον· καὶ περιέστη-
 κε τῷ θελαίῳ, μηδὲ τεινγκότι
 τῶν θεῶν ἀπὸ γλάχθαι ἀλλὰ νῦν
 προσδοσίαι; φεύγειν γραφί, ἔτε
 μηδὲν πλέον ἐξεί νικῶν. ποῖος δὲ
 νόμος ἔ παρ' ἡμῖν² ἔ παρὰ βερ-
 ράροι; ἐπαινέσειεν ἂν κατηγορίαν
 ἐν ἰστέρω ἢ ἰς κρίσεως γυγνομέ-
 νην; κριταί: γὰρ αὐτοὶ καὶ δισυ-
 μνεῖς; καὶ κατήγοροι καὶ ἄμα
 πάντα καταστάντες, τιμαρίαν μὲν
 ἀνεξέταστας τῷ μηδὲν ἡμαρτη-
 ριობας, რომ ἕτερ განაჩენი გამოუტანო აღამიანს და მერე წაუყენო
 ბრალდება? ისინი თვითონ არიან მსაჯულები, მტრებიც და ბრალ-
 მდებლებიც, ყველაფერი¹ ერთად შეასრულეს და საქმის გაურჩევლად
 სრულიად უდანაშაულო კაცს ისეთი სასჯელი არგუნეს, როგორიც
 შეეფერებოდა მართლაც ტირანობაში გამტყუნებულს. ეხლა კი, რო-
 დესაც თავის გამართლება სჭირდებათ, მოდიან და ბრალსა სდე-
 ბენ უსამართლოდ დასჯილ კაცს; სანამ მას მოჰკლავდენ, სჭირო

ისინი უნდა ჩვეთვალთ უკიდურეს
 მტრებად, რომლებიც ჩვენგან გა-
 მოთიშა ბუნების კანონმა, თუმცა
 ეს კანონი თქვენგან ხელმოწერი-
 ლი არაა: მოწინააღმდეგესა და
 მტერს ხომ საქმის მიხედვით გა-
 მოიცნობ ადამიანი და არა სიშო-
 რის მიხედვით. ეხადია, მტრად
 უნდა ჩათვალო ის, ვინც იმას
 აკეთებს ხალისით, რაც მოწინააღმ-
 დეგებს ესინაშენებათ, თუნდაც
 ის შენთან იყოს და შენთან ერთად
 ლაშქრობდეს და ახლო ნათესაურ
 კავშირში იყოს შენთან. ეხლა: ისინი
 ამბობენ, რომ მოკლეს არა მე-
 გობარი, არა მეფე, არამედ მტერი,
 ტირანი და სპარსელების მომხრე.
 კიდევ მეტი: ისინი ისეთ უსამარ-
 თლობამდე მივიდენ, რომ განსვენ-
 ნებულს აბრალებენ შედინხმაც:
 საბრალო! სიკვდილის შემდეგაც
 ვერ განთავისუფლდა უბედურები-
 სიგან, და ეხლაც, როდესაც მას აღარ
 შეუძლია თავი იმართლოს, მოალა-
 ტეობაში ედება ბრალი. რომელი
 კანონი—თქვენი ან ბარბაროსე-
 ბისა—მოიწონებს ასეთ მდგომა-

¹) πορρω R და Porphyr. (De sententiis, ed. Boissevain. Berolini 1906, p. 16).
²) შედინხი (μηδισιος) ეწოდება სამშობლოს (ბიხანტიის) ლალატს და
 მ ი დ ი ე ლ თ ა მზარებზე გადასვლას.
³) παρ' ἡμῖν Lugd., παρ' ἡμῶν R, Par..

κῶτι προσήγαγον, ὁποῖαν εἰκόθ
 ἦν ὑποσχέιν τὸν ὡς ἀληθῶς τα-
 ραννίδος ἄλόντα. ἴκουσι δὲ νῦν,
 θεὸν ἀπολογείσθαι, κατὰ τὴν ἰσχυ-
 ραίαν τὸν ἰδουμένον καίτοι ἐχρῆν
 αὐτοὺς πρὶν ἀνελεῖν, εἰ γὰρ ταῖς
 αἰτίαις ἐπέσεισθεσαν, ἐμφανῶς τὴν
 πρὸς αὐτὸν ἐντήσασθαί: θύκη,
 καὶ πρῶτους ἐγκαλεῖν, ἀλλὰ μὴ
 νῦν κατηγορημένους ἀνεγκαλεῖν.
 εἰ γὰρ τοῦτο πᾶσιν ἐφαίται, τί
 δήποτε ἄρα μὴ καὶ ἡμεῖς τούτους
 τοὺς μαιφόνους ἀποχειρὶς διεχ-
 ρησάμεθα; παρὶν ἡμῖν, πρὸς ἐν-
 κλην τυχὸν ἀγομένοις, ἀντεπιφέ-
 ρειν αὐτοῖς, καὶ τῆνδε λόγον: τὰ
 παρ' αὐτῶν πρότερον ἡμαρτη-
 μένα, καὶ ταῖς πειρασθῆναι δεῖ-
 κνῶναι τὸ εὐλόγως ἀνὴμαρτηκέ-
 ναι; μᾶλλον γὰρ ἡμεῖς ἐπὶ σα-
 φέσι τοῖς προσηρηγμένοις χαλε-
 πήσαντες, ἐνδίκως ἂν ἡμυθόμεθα
 τούτους, καὶ τὰ τῆ; ἀντιλογίας
 προσεχόντως ἐχώρει. ἀλλ' οὐδὲ
 πρὸς ἡμῶν οὐδὲ πρὸς ἑτέρων τὰ
 τοιαῦτα τολμᾶσθαι χρεῶν, εἰ γὰρ
 κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν¹ νόμους
 πολιτευτέον. φέρε γὰρ εἰ τοῖς βου-
 λομένοις ἐξῆ τούτους οἰκείους θυσ-
 μενεῖς ἔστω πως ἀμύρονον ἀποκτεν-
 νῆναι, καὶ τοῦτο πολλὰκις γινώ-
 μενον μέχρι τοῦ ἐπ' ἀπειρον ἦδη
 τολμᾶσθαι προσενεχθείη, πῶς ἂν
 ἡμῶν τὸ γοῦν κρίνειν ἀδεῶς ἐν
 βεβαίῳ διαμένον: ἀπάντων γὰρ
 ἀναίρουμένων τε καὶ ἀναίρουμένων

იყო, თუ კი ისინი დარწმუნებული
 იყვნენ ბრალდებათა სისწორეში,
 საქვეყნოდ მიეცათ ის სამართალში
 და თვით პირველნი გამოსულიყუ-
 ნენ ბრალმდებლებად და არა ისე,
 როგორც ეხლა მოხდა: როდესაც
 ისინი თვით არიან ბრალდებულნი,
 საპასუხო ბრალდებას აყენებენ. თუ
 ეს ყველასათვის ნებადართულია, რა
 გვიშლიდა ხელს ჩვენც საკუთარი
 ხელით მოგვეკლა ეს სისხლისმსმე-
 ლები? ჩვენც, სამართალში მიცე-
 მულნი, მათ, უკვე მიცვალბულთ,
 ბრალდებად წაუწყებდით მათ
 მიერ წინათ ჩადენილ შეცოდებებს,
 და ამით შევეცდებოდით, სრულიად
 სამართლიანად, სამაგიერო შეგ-
 ვეცოდით: ჩვენ ხომ ძალიან აღელვ-
 ბული ვართ წინათ მათ მიერ აშკა-
 რად ჩადენილი საქციელით და სა-
 მართლიანად ვიძიებდით შურს!
 დავაც წესიერად წარმართებოდა.
 მაგრამ არც ჩვენ, არც სხვებმა ამ-
 გვარი რამ არ უნდა გავებდით,
 თუ სახელმწიფო კანონების საფუძ-
 ველზე ვაპირებთ ცხოვრებას. წარ-
 მოდგინეთ, თუ ყოველ მსურველს
 ასე ერთბაშად შეეძლება საკუთარი
 მტრების მოკვლა, ამგვარი საქციე-
 ლის ხშირად ჩადენა მიგვიყვანდა
 უსახლორო თავხედობამდე, და რო-
 გორღა შეგარჩებოდათ თქვენ შესა-
 ძლებლობა თავისუფალი და დაუბრ-
 კოლებელი განსჯისა? ყველა რომ
 ულტას დაიწყებს და გაულტოილი
 იქნება და თავამად მიმართავს ერთ-

¹) ἡμῶν R.

καὶ ταῖς ἀντεπιβουλαῖς χρῆσθαι κατ' ἀλλήλων ὑαρρόντων, οὐκ ἂν φθάσατε τὰς τιμωρίας ἐπάγοντες, ἀλλὰ διαφθαρῆται μὲν εἰς τὸ ἑμώφλον, προαφαιρήσῃ δὲ τὸν τῆς ἐξέτασεως καιρὸν ἡ τῶν ἀντιδρώντων ἐκάστοτε παρανομία.

„Καίτοι τί δεινὸν εἶναί φασιν, εἴπερ ἐνθὺ ἀνδρὸς καὶ τοῦτου προῦτου διαφθαρέντος ἅπαν ὑμῶν¹ τὸ ξυμμαχικὸν σωφρονέστερον καθέσθησιν; προδοτῶν μὲν ὡς ἄλλοθεν; καὶ πλείων δῶν ἀπὸ λυμένων, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον τῶν ὠφελίμων ταῖς ἀνυρηκῶσι προσγένοιτο, ἀλλ' αὐτὸ γε τὸ τοῦς τοιοῦτους ἠγάσκειν ἀρκούντως ἔχει πρὸς ὄνησιν. εἰ δὲ προδοσίας μηδαμῶς ἀποδεδειγμένης ἠφάνισται τις ἀθρόον τῶν σφόδρα λογίμων καὶ τετιμώρηται, καθάπερ διαφανῶς ἐγνωσμένως, πῶς ἂν ὑμῖν ἐνθένδε τὸ ξυμμαχικὸν σωφρονήσῃ; πῶς δὲ οὐκ ἂν μᾶλλον καὶ δι' ἀλύσειεν τὰ ξυγκείμενα, εἴ γε κοινωνοῦς ὑμεῖς ὑπάρχειν τοῦ μίσθου, οἰηθεῖεν, λογίζόμενοι ὡς εἰ γε πρὸς τοῦς σικαιοτάτους ὑμῖν καὶ ξυνηθῆις φειδῶς ἔκιστα μέτεσι καὶ δικαιοσύνης, σχῆθ' ἂν βέβαιαι διαμνεῖτε πρὸς τοῦς ἀλλογενεῖς καὶ ὀθνηίως καὶ τῆς προσηπεσούσης χρεῖας; οὐ περαιτέρω γνωρίζομένους, ἀλλ' οὕτε μετελήφατε τῶν

მანეთის წინააღმდეგ მახის დაგებას, თქვენ ველარ შესძლებთ სასჯელის დაღებას: უაზროდ დაიხოცება მთელი მოდგმა და გამოძიების საშუალებას წინასწარ მოსპობს იმათი უკანონო საქციელი, რომლებიც ყოველთვის სამაგიეროს გადახდას მიმართავენ.

IV 5. „თუმცა — ამბობენ ისინი — განა უბედურებაა ის, რომ ერთი კაცის, ისიც მოლაღატის. მოკვლით ყველა მოკავშირე უფრო გონიერად მოიქცევა? მოლაღატეთა მართლაც რომ დიდი რაოდენობა იქნეს მოსპობილი, თუმცა ამით არავითარო სხვა სარგებლობა არა აქვთ მკვლელებს, მაგრამ თვით მოვლენა ამგვარი ხალხის მოკვლისა საკმაოდ სასარგებლოა. მაგრამ, თუ კი, მიუხედავად იმისა რომ მოლაღატეობა დამტკიცებულა არაა, ერთბაშად აქრობენ და ჰკლავენ ერთ-ერთ უაღრესად წარჩინებულ კაცს, თითქოს ის აშკარა ბოროტმოქმედებაში დაეჭიროთ, რანაირად შეუწყობს ეს ხელს იმას, რომ მოკავშირეები თქვენ უფრო გონიერად მოგექცნენ? იქნებ მათ უფრო ხელშეკრულებათა დარღვევა დაიწყონ, რახან იფიქრებენ, რომ თქვენ ამ ბოროტმოქმედების მონაწილენი ხართ? ისინი დაასვენებენ, რომ, თუ თქვენნიანებისა და მახლობლებისადმი არ იჩინთ ღმობიერებასა და სამართლიანობას, ძნელი საფიქრებელია, რომ ერთგულნი დარჩებით უცხოელთა და გარეშე-

¹) ἡμῶν R, vulg., ἡμῶν Niebuhr.

μένεις ἀποκτείναι: δὲ μηδαμῶς πρὶν ἂν ἐκείνος ἐς τελευτᾶτην ἀπόστασιν ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ πωλεμίων θρᾶν προαχθεῖ, οἱ δὲ, καὶ ταῦτα μῆτε στρατηγοὶ καθ' ἑαυτοὺς μῆτε ἄλλως ἐφειμένον αὐτοῖς: ἀδεῶς δ' βούλοιντο πράττειν, προαχρῆμα τὸν δεύσαν ἀπεκτόνασιν, οὔτε κατὰ τὸ Βυζάντιον αὐτὸν γενέσθαι προτρέψαντες οὔτε μὴν ὡσπερ ἀπειροσθῆναι μετρίαν γόνον ἀνάγκην ἐπαγαγόντες οὔτε τὴν ἀρχὴν ἐς πείραν τινα καταστάντες, εἴπερ θῆρ θῆ, οὐκ ἔστιν ἄλλο προστάγματος ἢ ἐλιγωρήσει. καίτοι: μεγαλαυχούσι καὶ φρονιόχονται, ὡς τὰ θασυλαί δοκούντα θάνασαντες, οἷγε καὶ τὴν ἐκείνου περιερωθέντες πεφύλασιν γνώμη, ψευδῆσι τε χρῆσθαι: πρότερον κατὰ Γουβλάου διαβολαῖς τετελεμηκότες, καὶ τᾶν ἀντίτα τῶν ἐν διαταγαγμένων ἀντεπαγγέλτως ἐξείργασμένοι, καὶ τὸ δὴ πάντων παρανομώτερον οὔδ' ἑὴν ἐπιστολὴν ἐπιδείξαντες, ὡστε τῶν ἐγγεγραμμένων γνωσθέντων τὸ πρακτικὸν ἐλέσθαι.

„Πῶς οὖν οὐ πικρὸς ἐλέθρος καὶ τιμωρίας ὑπέριτερα πάσης τὰ τετελεμημένα δόξοιεν ἂν: ἀδικία γὰρ καὶ κατ' ἄλλου τοῦ γιγνομένη φευκτόν τι καὶ ἀπειρημένον, μάλιστα δὲ εἰ φίλον καὶ εὐνοῦν καὶ πολλάκις προκακινθῆναι ἰσχύει.

მოკვლა კი არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლებოდა, სანამ ის საბოლოოდ არ გადაუდგებოდა რომელღაც და მტრულ მოქმედებას არ დაიწყებდა. ესენი კი არც სტრატეგოსები ყოფილან, არც ხედა მოუცია მათთვის ვინმეს ჩაეღიანათ ის, რაც მოესურვებოდათ, უკბად მოეკლათ საცოდავი ვერძაში ისე, რომ არც წინასწარ ეთათონათ მისთვის ბიზანტიონში წასულიყო და არც ეცადათ იმის გასინჯვა, უდიერად შეხვდებოდა ის მიერის განკარგულებას თუ არა. თუმცა ისინი ამყობენ და ტრამბობენ იმით, თითქოს შეასრულეს მეფის დავალება, მაგრამ, პინიქი, როგორც ჩანს. მათ გვერდი აუარეს მის სურვილს, წინასწარ თავებულერად შეხანხლეს გუბაზის წინააღმდეგ ყალბი ბრალდებები და, წინააღმდეგ მათგის მიერისაგან მიცემული განკარგულები, საკუთარი სურვილის მიხედვით დალუპეს კაცი; და, რაც ყველაზე უფრო უკანონოდ უნდა ჩათვალოს, არც კი აჩვენეს მეფის წერილი, რომ ის განცნობოდა მის შინაარსს და მოქცეულიყო საჭიროებისამებრ.

IV ბ. „ნუ თუ, ამის შემდეგ, ის, რაც მათ გაბედეს, არ უნდა ჩავვითვალო ნამდვილ უბედურებად და უსაზიზღორეს მკვლელობად? ვინმეს მიმართ უსამართლობის ჩადენა ზომ აკრძალულია და ჩვენც უნდა ვერიდებოდეთ მის ჩადენას, განსა-

1) πραγματος ουίგ.

των πέλας εἶναι: ἑμβραῖη τὸν ἱδι-
 κημένον. τίς γὰρ ὁ τοῦ Περσῶν
 πλοῦτου καὶ τῶν πρειναιμένων
 ἀπάντων τὴν πρὸς ἡμᾶς εὐνοίαν
 ἀλλαξάμενος; τίς ὁ τῆν Χυσρόου
 φιλίαν ὑπεριδὼν, καὶ παρὸν ἐκεί-
 σε πρὸς μεγίστην εὐδοκμοσίαν
 χωρήσαι τὸ παρ' ἡμῶν ἕλαττον ἀγα-
 πήσας; τίς ὁ πρότερον τῆς χώρας
 ὑπὸ Μῆδων ἐπὶ πλείστον χρόνον
 πιεζομένης καὶ τῆς παρ' ἡμῶν ἐπι-
 κουρίας δι: μελλούσης, μεταστᾶς
 ἀθρόον καὶ μετοικισάμενος ἐπ' αὐ-
 τὰς δῆκου τὰς ὑπερβλάς τοῦ
 Καυκάσου ἐνταυθὰ τε θηρωδῆ
 τινὰ δίκαιον μάλλον ὑποστᾶς με-
 τιέναι: ἢ προσηγάμενος τὴν τῶν
 πολεμίων φιλοφροσύνην καὶ κα-
 ταβά; οἴχοι μάλιστα ἐν εὐπαθείᾳ;
 τίς δὴ εὖν οὐτος; ἐκείνος ὁ μη-
 δὲν τῶν δειῶν, ἦν τ: παθεῖν
 ὑπὲρ ἡμῶν εἶδει, κατορθωθήσας,
 Ρουβᾶζης, ὁ νόμοι καὶ δίκαι, ὁ
 μεγίστας, ὁ τύραννος, ὁ τὰ Ῥω-
 μαίων καταπυρέμενος; καὶ τῆθ-
 νηκαν ὑπὸ Ῥουστίκου τε καὶ
 Ἰωάννου, βδελυρῶν εὖτε καὶ
 κατὰ πείστων ἀνθρώπων, ἀνὴρ
 βασιλεὺς ὡπερ εἶ καὶ τοιοῦτου
 μετὴν ὄς ἀληθῶς ἐπικλημάτος,
 ἀλλ' οὐχ ὑπὸ τοιῶν αὐτῶν ἐχ-
 ρῆν εὐθὺς ἀνηρπάσθαι, κριθέντε
 δὲ μάλλον σκληρότερον ὑπὸ τοῦ
 κοινῶ Ῥωμαίων τε καὶ Κόλχων
 βασιλέως, ἄτε δὴ μεγίστου καὶ
 τῆ παντὶ κρείττονος, προσηκόν-
 τως τιμωρηθῆναι. ἀλλ' ἐπειδὴ
 ταύτης δὴ τῆς μαιφονίας αἰτία

კუთრებით მაშინ, როდესაც ეს
 უსამართლობა ეხება მეგობარსა და
 კეთილსიმუსურველს, იმ ადამიანს,
 რომელიც ხშირად გადმულა საურთ-
 ხეში მახლობელთა გულსათვის.
 ვინ იყო რომ სპარსელთაგან დანა-
 პირებ სიმდიდრესა და ყოველნაირ
 სიკეთეს ამჯობინა თქვენდამი კე-
 თილი განწყობილებად? ვინ იყო
 რომ ხოსროს მეგობრობა უკუაგლო
 და, იმ დროს როდესაც ეს მეგო-
 ბრობა უდიდეს სიმდიდრეს უზმა-
 ლებდა მას, თქვენგან მცირედსაც
 დასჯერდა? ვინ იყო რომ წინათ,
 როდესაც ეს ქვეყანა დიდი ხნის
 განმავლობაში მიდიელების სათა-
 რეშოდ იყო გამხდარი და თქვენი
 დამხმარე ჯარები იგვიანებდნენ, მა-
 შინვე გამოიკვალა საცხოვრებელი
 ადგილი და ოცნით კავკასიონის
 მწვერვლებზე გადასახლდა, სადაც
 თითქმის ველურ ცხოვრებას ეწეო-
 ლა, და მან ეს უფრო ამჯობინა,
 ვიდრე მტრის მეგობრობა გამოე-
 ყენებინა, შინ ჩასულიყო და გან-
 ცხრომით ეცხ-ვრა? ვინ იყო ეს?
 ეს იყო გუბაზი, რომელიც არ
 უშინდებოდა არავითარ გაჭირვე-
 ბას, თუ კი თქვენი გულისთვის იყო
 ეს აუცილებელი. სად ხართ კანო-
 ნებო, სად არის სამართალი! მას
 ამრალეებენ მელიძებს, ტირანობას,
 რომაელთა მოლაღატეობას! ის
 მოკლეს რუსტიკემ და იოანემ, ამ
 საბაგელმა და საზიზლარმა კაცებმა
 მოკლეს მეფე! ის რომ მართლაც
 დანაშავე ყოფილიყო, ამათ მიერ
 კი არ უნდა ყოფილიყო ის მაშინ-

μέν αυτοίς ένδικος ούχ ύπηγ, δυσ-
 μένει: α δέ μάλλον παράλογος υπό
 βρασκανίας ές τοῦτο κακός προηγ-
 μένη, εϊκότως εύβουλίχ μέν και
 λογισμῶ σώφρωνι και τῆ τού ξυ-
 νίστοντος έπιγνώσει ούδένα παρη-
 καν καιρόν, μόνη δέ τῶ αὐθιχάδιζο-
 μένῃ τῆς ψυχῆς και χαλεπαίνοντι
 πολλήν παρέσχον αὐτενομίαν, και
 τῶ μελετηθέν έκ πλείστου και
 ὠδινόμενον οὕτω πως έκ τού πα-
 ρείκοντος έδρασαν, ὡς μήτε τῆν
 ἀκμήν τού παρόντος χρόνου φυλά-
 ξασθα: μήτε μὴν διανοηθῆ:αι. πα-
 λέμου γάρ τ. οὐτούς περιεστηκότους,
 έμφρόνων μέν ἀνδρῶν έργον ἄν
 ῆν και τῶ ξένα και: οὐπῶ γνῶ-
 ρισμα τῶν έθνῶν εὐνοίχ προσά-
 γεσθα: οὕτοι δέ και: τῶς πρώην
 εϊχειστάτους έκπλεμισθα: Ρω-
 μαίοις περι πλείστου παροίγηται
 και: τῶ γε ἴκον ές αὐτούς πρῶ-
 κεχαρητάμεν τοῖς έναντίοις. έπι-
 βουλεύομεν τοῖς πάλα: φιλετάτοις,
 ἡ χώρα Περωσῶν, τῶ παρῶα νόμι-
 μα φροδῶα, πάντα ξυμπεβῆ:χαν ἀτε-
 χῶς, ὅποσα στάσειῶς τε και: τα-
 ραχῆς έμφυλίχς γνωρίσμετα μα-
 νῶθη. οὐκῶν ἡς τούτων ἀπάντων
 έργη προελθόντων και: πανταχῶθεν
 ἡμῶν τῶν πρῶγμάτων διεκρῶμέν-
 μαთი მახლობელი მეგობრები იყვნენ. და მათი ბრალია, რომ ჩვენ
 შტრის მხარეზე გადავედი, ძველ მეგობრებს მზავროულად ვეპყრობით,
 რომ ეს ქვეყანა სპარსელების ხელშია და მშობლიური წესები მივი-
 წყებულა, — ორით სივყით, ყველაფერი უწესრიგოდ მიმდინარეობს
 აი, რამდენი ზარდამკვიბი ნიშანია აჯანყებისა და შინაური არეულო-
 ბისა. ამიტომ, რადგან ყველაფერი ეს ნამდვილად ასეა და ჩვენი საქ-
 მები ყოველმხრივ ანგრეულია, უნდა მივუყენოთ ამით ისეთი ღირ-

ვე მოსპობილი, არამედ მისი საქმე
 დინჯად უნდა გაერჩია რომელითა
 და კოლბთა საერთო მეფეს, რო-
 ვორც უდიდესსა და ყოველთა უძ-
 ლიერესს, და სათანადო სასჯელი
 დაენიშნა. მაგრამ, ვინაიდან ამით
 არ ჰქონდათ არავითარი კანონიერი
 საბუთი მისი მოკვლისათვის, უფრო
 კი შტრიანობით გამოწვეული უზო-
 მო მტრობა აღიზიანებდა მათ ბო-
 როტება ჩადინათ, სათანადოდ არ
 მოიფიქრეს, გონიერი მოსაზრება
 არ მოიზარეს და არც გაითვალის-
 წინეს, თუ რა იქნებოდა სასარ-
 გებლო, და ამაყურ ქცევასა და
 შურისძიებას რომ დაემორჩილნენ,
 ჩიდიინეს დიდი თვითნებობა. ის,
 რაც დიდი ხანია განზრახული და
 ზედმიწევნით დაგგებილი ჰქონდათ,
 სისრულეში მოიყვანეს პირველ
 შესაძლებლობისთანავე ისე, რომ
 არც დროის ვითარებას შიქციეს
 ყურადღება და არც კარგად მოი-
 ფიქრეს. რადგან ისეთ მძიმე ომში
 ვიყავით გახვეული, გონიერ კაცს
 მოეთხოვებოდა იმრეხა იმადი, რომ
 კარგი მოპყრობის საშუალებით
 თავისკენ მიეზიდა უცხო და ჯერ
 კიდევ უცნობი ერები. ამით კი
 ისინიც კი რომაელების მტრებად
 გადააქციეს, რომლებიც წინათ

των. οὕτω ποιῶνς ἀξίας αὐτοῖς, εἴπερ ἄρα καὶ εὐρεῖν ἔνεστιν, ἐπακτόν. εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν ἅτις ἐστὶν ἡμεῖς πρὸς Ῥωμαίους καὶ βέβαιον: πρὸς ἄλλοις ὄντες, ἀλλ' οὐ δικάζον, ὡς δικάσαι, τῆς ἡμετέρας ἐπεικείας τοῦτο· ἀπόνασθαι, καὶ ἡρῶν τε παθεῖν ἢ κατ' ἔβασον ἢ τοῦ ἐγχειρήματος βλάσται φύσις“.

Ὅστις δὲ τῶν κατηγορουμένων τῆς ἐπικλήμασι χρηταμένους τὰ πλῆθη τῶν Κόλχων, αὐτὸν γὰρ ξυνήθροιστο, ἐπεί· μὲν οὐ μάλ' ἰδύσαντο τῆς τῶν λόγων ἀπαγγελίας ἢ τῆς τῶν νοημάτων θειότητος· ὁμῶς δὲ τὸ χρέμα γυγνώσκοντες ἐφ' ὅπερ ἕκαστα ἐτύχχανε προσημέναι, ἀνομοιομέναις τε αὐτοῖς· ἔτι ξυνημόχθουν τῆς προσημείας καὶ ξυμπεριήγοντο ταῖς μεταβολαῖς τῶν σχημάτων· οὕτω τε τὰς ψυχὰς διέκειντο· ὡς ἂν αὐτοῖς ἐκείνοι φρονήματος εἶχαι ἢ οἴκτου ἐβόκουν. καὶ εἴτε ἐπειθὴ τὸν ῥητορεύειν ἐπέπαυσεν, αὐτίκα οἷγε ἐπισχόντος· ἤραχὺ τὸν δικάστον καὶ βουλευομένου κατεμέμφοντο ἰσχυρῶς καὶ ἠγανάκτουν· ἔτι δὲ μὴ ἐβόκον· οἱ ἐναντίοι ἀνέστηντο· τὸν δὲ παρακλευσσάμενος καὶ λέγειν αὐτοῖς ἄττα ἂν ἐθέλησσαν, τότε δὴ καταβόαν ἐς τὸ ἐμφανὲς ἔειπεν, καὶ ἦθ' ἡπετωνθέρων, καὶ ἦθ' ἡ φωνῆς ἐς τὸ σφαιρότερον διεκρίνετο. ἀλλ' οἱ πρὸς τὸ κατηγορεῖν τειταμέναι ταῖς

სეული სასჯელი, რომლია გამოტეხნასაც კი შევძლებთ. თუ ჩვენ რომელითა ერთგულნი ვართ უწყევად, არ იქნება სამართლიანი, მსაჯულო, რომ ამათ ჩენნი ჩველი ხსნიათით ისარგებლონ და უურო ნაკლები სასჯელი მიიღონ, ვიდრე მათ მიერ ჩადენილ საქციელს შეეფერება.“

IV 7. ბრალმდებლები რომ ასეთ ბრალდებებს აყენებდენ, კოლხთა ლაშქარს, რომელიც იქვე იყო თავმოყრილი, არც ნათქვამი სიტყვები ესმოდა კარგად და არც აზრების მნიშვნელობის ვაგებაც შეეძლო; მაგრამ იმას კი ხედებოდენ ისინი, თუ რის შესახებ იყო თითოეული მათგანი გამოთქმული, და მათი კამათის დროს თავიანთ გულისნადებსაც უროთავდენ და მათთან ერთად მიხვრა-მოხვრასაც იცვლიდენ: ასინი იცვლიდენ გუნებას იმისდა მიხედვით, იმედს ამჩნევდენ ბრალმდებლებს თუ სასოწარკვეთას. შემდეგ, როდესაც მათ ლაპარაკი დაამთავრეს და მსაჯული ცოტა ხნით შეჩერდა დაფიქრებულნი, იმათ ჩუმად დაიწყეს ბუზღუნნი და უკმაყოფილები გამოცხადება, რატომ ებლავე არ მიჰყავთ მტრები დასასჯელადო. ხოლო, როდესაც მსაჯულმა მოუწოდა ბრალდებულებს ეთქვათ, რისი თქმაც სურდათ, მაშინ ხალხმა აშკარად იწყა ყვირილი და ბუზღუნნი და ეს ხმები უკვე უურო ნათლად ის-

*) *δικαστα R, δικασται vulg.*

χειρὶ κατακλοντες ἀνέκασα,
τὴν περιπέρω φεράγ τ' ὤθε-
ρῶν.

მოდა. მაგრამ იმათ, რომლებიც
ბრალმდებლებად იყვნენ მოსული,
ხელების დაქნევით გააჩუმეს და
შეაწყვეტინეს ხმაურობა.

გუბაშის მკვლელების ხიბვვა

Καὶ τοῖνον οὐγῆς γεγενυμένης,
παρελθὼν καὶ Ῥούστικος ἐν μέσῳ
ἅμα Ἰωάννη τῷ ἀδελφῷ ἔλεξε
τοῖς ἄδελφοῖς·

„Μετήγαγε μὲν ἡμῖν ἀθρόον
καὶ περιέστεισεν ἐς τὸναντίον τὰς
τῶν δικηθῆτων ἐκβάσεις ἢ τύχη,
καὶ ἐξόν μεγίστων γερῶν ἀπόνασ-
θη: πάρεσμεν θανάτου φερόμε-
νοι: δίκην πλην ἀλλ' ἦδιστος ἡμῖν
ὁ ἀγὼν καταφαίνεται καὶ πλεί-
στης ὁσσης μεγαλαυχίας ἀνάπλευς.
γενήσεται γὰρ ἅπανι γνωριμώτε-
ρον ὡς μόνους ἡμῖν διήκονται τὸ
προδότην ἄνδρα καὶ τῶν ἄντων
ἀπολλᾶλέναι καὶ τὰ βασιλέως
πράγματα τὸ μέρος διασεσῶσθαι·
ὥστε εἰ καὶ τεθνήσκει: ξυμπαίη,
στέρφξιμεν ἂν καὶ ὡς ἄσμενοι
καθ' ἅπερ τι προσφιλῆς καὶ ἀ-
θαίρετον τὸ ἀνιάρθον καὶ ἡναγκασ-
μένον· καὶ οἰχησόμεθα κάλλι-
στον τοῦτο πρὸς εὐθυμίαν ἐφό-
διον ἔχοντες, τὸ γινώσκειν ἐν
ἡμῖν αὐτοῖς ὡς τοὺς Ῥωμαίους
κρατοῦντας ἐπὶ τῶν Κέλων
καταλαλοῦσάμεν καὶ οὕτω παρ'
ἐτέρων ἀφιερημένους. εἰ μὲν γὰρ
Περσικὸν ἦν τὸ παρὸν δικαστή-
ριον, καὶ παρ' ἐκείνοις ἐκρινό-
μεθ, πάντως ἂν ἡμῖν ἀρνήσεως
τε περισίδηι τῶν ἐργασμένων,

სიხუმე რომ ჩამოვარდა, შუაში
წარსდგა რუსტიკე თავის ძმასთან,
იოანესთან ერთად და თქვა შემდეგი:

„ბედმა ერთბაშად შეცვალა და
უკულმა შეატრიალა ჩვენი გან-
ზრახვები; უნდა დავმტკბარიყავით
უდიდესი საჩუქრებით და ამის
ნაცვიარ სიკვდილით დასჯა მოგვე-
ლის. თუმცა ჩვენთვის ძალიან სა-
სიამოვნოა ეს სასწავლო და უდი-
დესი სიამაყის მომგვრელი: ამით
ყველა კარგად გაიგებს, რომ მხო-
ლოდ ჩვენი წყალობით მოხერხდა
მოლაღობისა და ტირანის მოსპო-
ბა და მეფის საქმეების ნაწილობ-
რივ უზრუნველყოფა, ასე რომ, კი-
დევაც რომ სიკვდილი შეგვხედეს,
სიამოვნებით მივგვებებით მას, რო-
გორც რალაც საყვარელსა და სა-
ნუკვარ მძიმე ხვედრს: ჩვენ წავალთ
ამიერ ქვეყნით, საუკეთესო ნუგე-
შის მქონენი, ვინაიდან გზაზე
წავგვევება იმის შეგნება, რომ კოლ-
ხების ბატონებად რომაელები დავ-
ტოვით და სხვებს არ ჩავადებთ
ნეთ ის ხელში. ეს სასწავლო რომ
სპარსელებისა იყოს და ისინი არ-
ჩვედენ ჩვენს საქმეს, ჩვენ მთლიან-
ად გვიხდებოდეს იმის უარყოფა,
რაც ჩავვიდენია, გვეშინოდეს აქ
მოტანილი საბუთებისა, მაშინ ჩვენ
— სააშკარაოზე გამოყვანილთ — გა-

καὶ δεδιέναι παρῆν τὸς ἐλέγχους, καὶ δεδευγμένοις τυχὸν διαπορεῖν ἑποίους ἂν καὶ χρησαίμεθα λόγους ὑπὸ δίκασταί; παλεμωτάταις, καὶ τῷ παραχθῆναι: λίαν ἀχθόμενοι: τῇ τῆς ἐλπίδος ἡμαρτυκίαι. Ῥωμαῖοι δὲ ἄνδρὸς θιασιῶντας, τῆς ἂν χάριν ἡμῖν τὸ γεγεννημένον ἀπαρνηθείη; τί δὲ καὶ ἀπολογεῖσθαι ἡρώων παρ' ἡμῖν αὐταῖς, ἀνθ' ὧν ἡμεῖς εἰς πεποιθήκαμεν τὸν ἄρῃανον ἀνελόντας; οὐδὲ γὰρ μεταδοτέον αὐτῷ τὸν σεμνοῦ τῆς βρασιλείας ὄνοματος, ἀλλ' ἑρωτάτω δὲ τῶν ἔργων φησύνει: καίτοι μέγξ κερχάρασι οἱ κατηγοροὶ: καὶ δεῖνὰ τετολμησθαι: φασι, ὡς δὲ βρασιλείας ἀνυρημένον. χροῖ; δὲ οὐ τῆς κόρη; καὶ τῷ χλαμυδίῳ καὶ τοῖς ἔκτο; φαινομένοι; ἐγκαλλωπίμασι: τῶντην προσνέμειν τῆν ἐκωνυμίαν, ἀλλ' ἔνθα τὸ δίκαιον ἐνεργὸν καὶ τὸν κρῖστικόντος μὴ ὑπερφροσύνη τὸ ἐφείμενον καὶ μόνους τοῖς καθεστῶσι τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆ; ἀναματρίτω. εἰ μὲν οὖν τοιοῦτων ἀπεκτόναμεν ἄνδρα, παρῆνομα τετολμηράμεν, ἔνδικος ἢ κατηγορία, εἰκότως βίαιαι καὶ ἀλαζόνες καὶ μακρόνοι παρὰ τῶν Κόλχων ὀνομαζόμεθα. εἰ δὲ τῶντων μὲν ὡς πορρωτάτω τοῖς τρώποις ἀπῆκιστο, μέτριον δὲ οὐδὲν ἦν αὐτῷ βεβουλεμένον, ἀλλ' ἢ τοῖς Πέρσας καθ' ἡμῶν λαθμιθῆρι ἀραφῆρι οὐτο, βίονηκίτοι, φάρულად გვისისინებდა სპარსელებს და მათთვის უნდოდა ეს ქვეყანა გადაეცა, განა უსჯობესი არ იქნებო-

გვიპირდებოდა სიტყვების მოძებნა იმ მოსამართლეთა საპასუხოდ, რომლებიც მტრულად და მკაცრად იქნებოდნენ განწყობილი მონხლარი ამბის მიმართ, და ყოველგვარ იმედს მოკლებულნი ვიქნებოდით. მაგრამ ვინაიდან მოსამართლე რომელია კაცია, რომელიისთვის უნდა უარვეყთდეთ ჩვენ მიერ ჩადენილ საქციელს? რაში გვიპირდება თავის მართლება თქვენ წინაშე იმისათვის, რომ ვალი დაგდეთ და ტირანი მოვაწოროთ? მას ხომ ჩვენ ვერ მივაკუთვნებთ მეფის საპატოო სახელს, ვინაიდან მან საქმით გვაჩვენა თავისი მტრობა, თუმცა ბრალმძღუდები ბევრს უვირიან და გაიძახიან, საშინელი ბოროტმოქმედება ჩადინეთ, რომ შევე მოჰკალითო. ცხადია, რომ მეფის სახელწოდება აბზინდსა და ქლამიდს და, საიფთორ, გარეგან სამკაულებს კი არ განეკუთვნება, არამედ მიეკუთვნება იმას, ვინც სამართლიანობას მისდევს, ზომას არ აჭარბებს თავის ქცევაში და მხოლოდ დადგენილ წესებს უფარდებს თავის გულის ნადებს. თუ ჩვენ, ეს კაცია რომ მოვკალით, უკანონოდ მოვიქცეით, მაშინ ბრალდება სამართლიანი იქნება და კოლხებიც მართალნი იქნებიან, რომ ჩვენ გვიწოდებენ მოძალადეებს, ჩადირალებს და სისხლისმეღობებს. მაგრამ, თუ ის ანეთ ღირსებებს შორს ჩამორჩა თავისი ქცევით და მის განზრახვებში ზოფარულად გვისისინებდა სპარსელებს და მათთვის უნდოდა ეს ქვეყანა გადაეცა, განა უსჯობესი არ იქნებო-

ραίως ἐπάγειν καὶ καταπρόσθαι τὴν χώραν ἐκείναι· τὼς δὲ μάλ-
λον ἐχρῆν φθάσαι τὸν τὸς δει-
νὸς καιρὸν τῆ προτερήματι ἢ τὴν
βασίλειον σιλήν ἀδεσυέντας ὑπὸ
τοῖς πολεμίοις γενέσθαι· τῆς γὰρ
κίνδυνόν τινα μαλατώμενον ὑπὸ
τοῦ προεργιακοῦν, ἐνὸν μὲν ἐκκλι-
ναι τὸ παραυτίκα τὴν ἐπιβουλήν
καὶ τὸ παρὸν ἀμωστέπως παρα-
κροταμένους τυχολίτερον ἐν ὑ-
τέρῳ τοῖς προσπεσούσιν ἀρμόσασ-
θαι, πολλὴ ὀμίτης προεπιφέρειν
τὴν τιμωρίαν καὶ μὴ μάλλον ἀρ-
κείσθαι τῆ τῶν ἀνεπιβουλεύειν
τυχὸν ἐξουσίᾳ. ἐνθα δὲ, τῶν βε-
ξουλεύσιμων ἐς ἔργον ἀχθέντων,
οὐδὲν ἐπιλείπεται· κρὲς ἐπικου-
ρίαν, ἀλλ' ἀρῶν ἐνθῶ· ἀπαντα
οἴχεσται, ξυναφαιρουμένων, τῆ
κοινῆ σωτηρίᾳ καὶ αὐτῶν θήπου
τῶν ὑπὲρ ταύτης ἐλπίζων, ἐνταῦ-
θα τὸ τάχος αἰρετέον τοῖς ἔμ-
φοροι, καὶ θῆπος· μὴδὲν ἐτίσθαι
τῶν ἀνηκέστων κείσονται· παρασ-
κευαστέον.

„E! τοῖνον καὶ διαρχαίειν οἱ
κατήγοροι, μίσημα βιθόντες καὶ
ἀγος καὶ μαιφονίαν καὶ τοῖς
τοῖστούς ἐνόμασι· ἐκτραχῶδισ-
τες το γεγενημένον, καὶ πρὸς μ-
νον τὸ παραχθὲν ἀφορῆν ἐκβίβ-
μενοι· ἀλλὰ σὺν ἔργον, ὡ δὲ κατ-
τά, μνήμη, ποιέσθαι· τῶν προ-
παρξάντων, τὰς αἰτίας ἀναθεο-
τρον, ὁλბათ, ἰმ ἀμბებს, რომერიბიუ ჩჳენ სარციირს წინ უძლოდა,
ასწონ-დასწონი ἰმ მიზეზებს, რომლებმაც გააკაბედინეს ἰს საქმე, და

და დაგვესწრო უბედურების მოახ-
ლოვებისათვის და გაგვემარჯვნა,
ვიდრე ἰს, რომ მინ შეფურ გა-
რეგნობას ზველალადებოდით და
მტერს ჩავეარდნოდით ხელში? რო-
დესაც წინასწარ შეიტყობ ვინმეს
მიერ განზრახულ სახიფათო გეგმას
და შესაძლებელია მაშინვე აციდნო
ეს ვერაკობა, რამენაირად უშველო
შეკმნილ მდგომარეობას და შემდეგ
ხელწელი გამოასწორო მომხდა-
რი ამბავი, დიდი სიხასტივე იქნე-
ბოდა შური გეძია წინდაწინ და
არ დაკმაყოფილებულიყავი შესა-
ძლებლობით, რომ შემთხვევა მო-
გეცემოდა სამაგიერო ხიფათში ჩა-
გეგდო მოწინააღმდეგე. მაგრამ,
როდესაც გეგმა უკვე სისრულეში
მოჰყავთ და აღარაფერი გრჩება
დასაკავად, ყველაფერი სწრაფად
ილუბება, ისპობა სახელმწიფოს
კეთილდღეობა და მასთან ერთად
ისპობა ყოველგვარი იმედი გადარ-
ჩენისა, მაშინ გონიერმა ყაცმა სწრა-
ფად უნდა იმოქმედოს და ზომები
მიიღოს, რათა არაფერი დაგემა-
როს ἰსეთი, რასაც ველარ უწამლებ.

IV 8. „თუმცა ბრალმდებლები
ძალიან იჭაკებიან, გაჭკვიან უნა-
მუსობაზე, უწმინდურობაზე, სი-
სხლისწმელობაზე და სხვა ამგვარი
ტრაგიკული სახელებით ამკობენ
ჩვენს საქციელს და გაიძულევენ
თქვენ სხოლოდ ამ მომხდარ ამბავს
მააქციოთ ყურადღება, მაგრამ,
მსაჯულო, უყურადღებოდ არ დას-
მსაჯულო, უყურადღებოდ არ დას-

μεν δι' ὧν ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ὄρ-
μήθημεν, καὶ τῷ εὐλόγῳ τοῦ
ἐγχειρήματος τὸ εὖνον διαγιγ-
νώσκειν τῆς γνώμης. ἔπει· καὶ
πολλαχὸς κατὰ τὰς πόλεις ἀγύρ-
τας τινὰς ταχὺν ἢ καὶ λαποδέν-
τας ἢ καὶ ἄλλο τι τῶν ἀνωσίων
ἔργων πεπλημμελήσοντας, ἐρώ-
ντες νῦν μὲν τῆς κεφαλῆς ἀπαι-
ρουμένους, νῦν δὲ τῷ πόδε δια-
τεταμένους, εὖ τοῦ φαινομένου
κατηγοροῦμεν, καὶ ταῦτα λέγειν
ἀπάνθρωπον εἶναι· δοκῶν, εὐδὲ
τοῖς ἀρχουσιν, οἷς τὰ τῶν τιμω-
ριῶν τούτων ἀνεῖται, νεμεσῶμεν
ἐναγείς αὐτούς καὶ μακρὸς καὶ
κακοδαίμονας ἀποκαλοῦντες, ἀλλὰ
τὰ πρότερον παρ' ἐκείνων τετολ-
μημένα λογιζόμενοι, καὶ ὡς ποι-
νὰς τίνουσι· τῶν ἀδικημάτων ἐπι-
μνησθέντες, ἰδόμεθα τῆ ὠμότητι.
εὖ γὰρ εἶχῃ τὸ καλῶν ἐξείρη-
ται, τοῦ ἀμαρτάνοντος ἤμισα
παυομένου.

„**Ἀνίρηται** τοῖσιν πρὸς ἡμῶν
ὁ Γουβάζης καὶ τὶ δεινόν, εἰ
προδότην ἄνδρα καὶ πολέμιον
ἀπεκτόναμεν; καίτοι τὴν τοῦ δυσ-
μενοῦς ἐπινομίαν οἱ κατηγοροὶ
διελακρινήσαντες εὖ τῷ πυρρωτέρῳ
ταχθέντι προσίκειν φαίν, ἀλλ'
ὅτι ἄν, εἰ καὶ ὁμόφυλός ἔσῃ, τὰ
τοῖς ἐναντίοις κέχαρισμένα σπου-
δαῖσι· καὶ τήνδε τὴν δόξαν καὶ
ἡμεῖς ἀρίστην ἡγούμεθα καὶ ἀλη-
θεσιτάτην καὶ ὅταν τῆς τοῦ πράγ-
ματος φύσεως ἐστοχάσθαι. εὐκ-

სისწორით ვაიგებ ჩვენი საქციელის
ნამდვილ აზრს. ქალაქებში ხშირად
ვბოულობთ ხოლმე მაწინააღმდეგა
და ქურდ-დაცაცება ან სხვა ამგვა-
რი უკეთური საქმის ჩამდენთ, რომ-
ლებსთვისაც ან თავი წაუღვდები-
ნებიდათ ან ფეხები მოუჭრიდათ, მაგ-
რამ ამ საქციელისათვის არავის
ვდებთ ბრალს, თუმცა ესეც ძალიან
უწყალო საქციელად ჩანს; არც იმ
მართველ მოხვედლებზე ვიყრი
ჯავრს, რომლებმაც დაუშვეს ასეთი
შურისძიება, და არც უწმინდურ,
საზიზღარ და ბოროტ საქციელად
გნათლავთ ამას; ჩვენ მხედველობაში
ვღებულობთ ამ ბოროტმოქმედთა
მიერ წინათ ჩადენილ უკეთურ საქ-
მეებს, ვიგონებთ იმას, რომ მათ
სასჯელი მიიღეს მათ მიერ ჩადენი-
ლი უსამართლო ქცევისათვის და
მათრამი გამოიჩინიდი სისასტიკე სი-
მოგნებას გვეგვის. სანამ ბოროტ-
მოქმედებები არ შეწყვეტილა, არც
სასჯელის დადება უნდა იქნეს მიჩ-
ნეული შეუფერებლად!

„ამრიგად, გუბაზი ჩვენ მოვკალით-
მერე რა მოხდა აქ საშინელი, თუ
ჩვენ მოვკალით მოკალატე ადამიან-
ი და ჩვენი მტერი? ბრალმდ-
ებები სამართლიანად ამბობენ,
რომ მტრის სახელწოდება შეეფე-
რება არა იმას, ვინც მოშორებით,
უცხოეთში, ცხოვრობს, არამედ იმას,
ვინც, თუმცა თვისტომია, მაგრამ
მტრისთვის სასიამოვნო საქმეს აკე-
თებს; ჩვენის აზრითაც ასეთი გან-
საზღვრა საუკეთესოა და უკეთესა-
რიტესი და სინამდვილეს შეეფე-

κοῦν, ἐκατέρου; ὡς ἄρ' ἔστιν, φέρε πολέμιον ἀποδείξωμεν τὴν Γουβάζην τῇ θεοθενί χρώμενο: τεκμηρίῳ. τούτου γὰρ ταύτη καὶ δὴ δεικνυμένου, καὶ τὸ δικαίως αὐτὸν ἀνέγρησθαι: ξυναναφανεῖται. ἅπαν μὲν οὖν αἰεὶ βάρβαρον φύλον, εἰ καὶ κατήκον ἢ ται; Ῥωμαίοις, ἀλλὰ τῇ τῆς γνώμης ἀλλοτριωτάτῃ διεστηκός καὶ τῇ τάξει: τῶν νόμων ἀχθόμενον, ἐπὶ τὸ νεωτεριστὸν καὶ παραχθίδες φέρεσθαι πέφυκεν καὶ ἕδιστα μὲν ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ βίον διατελοῖν μηδαμῶς ἐφ' ἑτέροις ταττόμενον, ὡς μηδὲ τῶν ἀδικημάτων εὐθιγῶς ὑπέχειν. εἰ δὲ τούτο μὴ οἶδόν τε, τὸ γοῦν τὰ ἁμοδιαιτα τῶν ἐθνῶν καὶ μᾶλλον τοῖς οὐκ αἰσίοις πλησιάζοντα τρόποις ἐπάγεισθαι προδργου παρῶνται. πλην ἀλλ' εἰ καὶ τούτοις ἀτεχνῶς ὁ Γουβάζης ὑπῆκε: τὰς πάθεισι, τῇ βάρβαρός τε πέφυκέναι καὶ τὴν κοινήν τοῦ γένους νόσειν ἀπιστῆαν, ὁ δὲ καὶ πρὸς τοῦτο κακία: ἐχώρει καθ' ἡμῶν, ὡς μηκέτι διαλανθάνειν οἴεσθαι δεῖν, τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ πρὸς ἔργον ἀγειν ἐπαίγεσθαι τὴν προσηπῆγυϊαν τάως τῇ νῆ καὶ ὑποκρυπτομένην δυσμένειαν. ἡμῶν γὰρ διαπονομένων καὶ πάντα κίνησον μετιόντων ὡς ἂν τοῖς πολεμίαις μηδὲν ἔτι οὖν τῶν κατὰ γνώμην ἐκβαίη, αὐτὸς οἴκοι μένειν φέτο δεῖν ζῆν τοῖς ἁμοφύλοις καὶ πολλῶ τοῦ μοχθεῖν ἀφεστάναι. πλην ἀλλ'

რება. და, რახან ორივენი თანახმა ვართ ამაში, ვისარგებლებთ ამ საბუთით და დავამტკიცებთ, რომ გუბაში ჩვენი მტერი იყო. ხოლო თუ ეს დამტკიცებული იქნება ამ გზით, ნათელყოფილი იქნება ისიც, რომ ის მოკლულ იქნა სრულიად მართებულად. მთელი ეს ბარბაროსული მოღვაძე, თუმცა ის რომაელების ქვეშევრდომია, მაგრამ თავისი შეხედულებით ძალიან დაშორებულია მათ; რომაელთა კანონების სინწყობრე ამძიძებს წას და ის ისწრაფის ვადატრიალებიან და აჯანყებისაკენ; სანამ სხვის ხელქვეით არის, მას არ შეუძლია მშვიდად ცხოვრება ისე, რომ უსამართლო საქმეებში არ გაერთოს. თუ ამას მარჯონი ვერ ახერხებენ, ცდილობენ თავის სასარგებლოდ გაოთიყენონ ის ტომები, რომლებიც მათნაირივენი არიან და რომელთა ჩვეულებებიც მათ საკუთარ ჩვეულებებს უახლოვდება. გუბაში ყველა ამ თვისებით იყო აღჭურვილი: ის ხომ წარმოშობით ბარბაროსი იყო და ამ მოღვაძისათვის დამახასიათებელი შთაქრობით იყო დასწრებული; გარდა ამისა ჩვენ მისმართ ისეთი ბოროტებით იყო გაშკვალული, რომ არც კი თვლიდა საჭიროდ ამის დაფარვას, — პირიქით, ისწრაფოდა განეხორციელებინა თავისი მტრული ზრახვები, რომლებიც მანამდე გულში ჰქონდა ჩათხრობილი და დაფარული. ჩვენ რომ წვალებაში ვიყავით და ყოველგვარ ბიფათში ვებმოდით, რათა მტერს მი-

ήμας, οὕτω παρασχόν, ὑπερβαλλομένοις.

„Καὶ τοίνυν ἀνεβόα ταῦτα περ:φανῶς, καὶ γυνῶναι πειρεῖχεν οὐ μόνον τοῖς στρατεύμασι τῶν Περσῶν, οἷς δὴ καὶ ἕκαστα διεπονεῖτο καὶ ἐπραττεν, ἀλλ' εὐθύς ἀγγελιαφόροι: σταλέντες πρὸς αὐτοῦ διεκήρυτ:ν ἐς Ἰβηρίαν, ἐς Ἄλανούς, τῷ γένει τῶν Σουανῶν¹⁾, τοῖς ὑπὲρ τὸν Καύκασον οἰκοῦσι βαρβάροις, τοῖς πόρρω τούτων, τοῖς ἐκείνων ἔτι πρῶτωτέρω, τὰς ἐσχατὰς ἀπάσης τῆς γῆς εἴπερ αὐτῷ περινοστέιν ἐνήν, τούτου γὰρ χάριν οὐκ ἂν ἐνεδίδου. τῆν δὲ τὸ ἀγγελμα: Ἑρωμαῖοι κακοὶ τὰ πολέμια καὶ τῶν βαρβάρων ἡττωνται. καὶ τὴν περὶ ταῦτα σπουδὴν οὐχ ὥστε μόνον πρὸς θνείδος ἄγειν τὲ τῶν Ἑρωμαίων γένος μετρίει: καίτοι καὶ τ.ὕτο θεινὸν καὶ λίαν ἐναργὲς γνῶρισμα ψυχῆς πολέμιας. τὸ δὲ ἐφ' ᾧ πλέον ἐμόχθει: καὶ περὸς αὐτὸν ἔτερόν τι καὶ τοῦδε μείζον ἦπην. τὴν γὰρ ὑπὲρ βασιλείας τοῦ μεγίστου παρὰ τοῖς ἐθνεσ:νικήσασαν θόξαν ὡς ἄρα θυνάμει: τε κράτιστος καὶ πλήθει τροπαίων κεκοσμημένος, διαλύειν τὸ αὐτοῦ μέρος²⁾ ἐγίνωσκε χρῆναι, καὶ ταύτη πρὸς θράσος κινεῖν καὶ ἀντιθέειαν τὸ τέως κατεπτηχὸς καὶ θαυμαζόν. ἄρα πολέμιος ἂν ὁ ταῦτα θρῶν καλοῖτο δικαίως ἢ μᾶλλον φίλος καὶ εὖνοος καὶ

ჯობებდა ხოლმე ჩვენ.

IV 9. „და ამას ის გაჰკიოდა ხმა-
მალლა და აშკარად, და აცნობებდა
ხოლმე არა მარტო სპარსელთა ჯა-
რებს, რომელთაც ის ყოველგვარ
საქმეში შველოდა, არამედ ის მა-
შინვე შიკრიკებს აფრენდა ხოლმე,
რომ ცნობები მიეტანათ იბერიისში,
სენათა ტომისათვის, კავკასიის გა-
დალმა მცხოვრებ ბარბაროსთათვის,
უფრო შორს იმათ იქითაც, თუ კი
შესაძლებელი იქნებოდა დედამიწის
კიდეზედაც. ცნობა კი ასეთი იგზავ-
ნებოდა: «რომაელები ცული მეომ-
რები არიან, ბარბაროსები მათ
ამარცხებენ». და მისი ცდა მარტო
ის კი არ იყო, რომ რომაელთა მოღ-
ვმისათვის ჩირქი მოეცხო (თუმცა
ესეც საშინელი რამ არის და
მტრულად განწყობილი ადამიანის
სულისკვეთებას ამელავნებს), არამედ
უფრო მეტს იღვწოდა, რალაც
სხვას, უფრო დიდს, იზრახავდა და
ამზადებდა. ის საჭიროდ თვლიდა
შეერყია ბარბაროსთა შორის გა-
ბატონებული აზრი ჩიჩნი დიდი
მეთის შესახებ, რომელიც განთქმუ-
ლი იყო, როგორც უძლიერესი და
გამარჯვებათა შარავანდელით მო-
სილი მეთე; ამით მან გაათამაზა ის,
ვინც წინათ შიშით და გაკვირვებით
შეგვეულებდა. განა უფრო სამართ-
ლიანი არ იქნება ასეთი რამეების
ჩამდენს მტერი ვუწოდოთ, ვიდრე
მეგობარი, კეთილისმსურველი, მე-

1) Σουανων R, Σουατων vulg.

2) το αυτου μέρος vulg., το μέρος R.

βασίλεις καὶ ὑπόσπονδος καὶ ὅσα
 αἱς κατηγορίαις ἐπὶ τῇ τράνῃ
 ἐκδόμψευται; καίτοι κοινῇ δοθέν
 ἱκατέροις, οὐκ ἄλλως διακρετέον
 τὸ φιλίον ἀπὸ τῶν δυσμενῶν; ἢ
 εὐνοῖα τῷ πρὸς τὰς ἐχθράς; τῶν
 παρεμπιπτότων ἐν τε τυχόν ἢ
 ἰτέρως διακείσθαι τὰς γνώμας.
 Ἰπαιδὴ σὺν ἀπελθίλεγκται καὶ γὼν
 ἢ Γουβάζης ὡς ἦναιτο μὲν οἱ;
 ἰκρατομένη, ἦθεο δὲ οἱς ἤμαρ-
 τάνομεν, τὶ δῆποτε καταβῶσι
 τῶν παρὰ Ῥωμαίους νόμων οἱ
 βάρβαροι, καθ' ὅς κολάζειν εἰ-
 θάμεν ἢ καὶ ἀναιρεῖν, ὡς πα-
 ρασχόν, τὸς τὸ καθεστὸς; τῆς
 πολιτείας κινουόντας τὸ μέρος καὶ
 λυμιν;μένους; ἀλλ' εἰ δοκεῖ, τε-
 κμήρια μὲν καὶ γνωρίσματα καὶ
 τὸς ἐκ τῶν εἰκότων ἐλίγχους¹
 παρῶμεν, μόνην δὲ τὴν ἐκ τῶν
 τραγμάτων ἐπισκεψόμεθα πα-
 ραν, οὐπερ ἡμᾶς ἄγνοια φέρει.

„Κατείχετο γὰρ ὑπὸ Περσῶν τὸ
 φρούριον ἢ Ὀνέγουρις, ἐκ τῆς
 κατὰ τὴν Ἀρχιεπόλιον περιου-
 χίας παρερημένη· καὶ τὴν αἰσχρῶς
 οὐ φρονητὸν στρατεύμα δισημέν;·
 εἶσω περιβόλων ἐν τοῖς ἡμετέροις;
 χωρίαις βεβαίως ἰδρῖσθαι. ἐνίκα
 βυσλὴ παρὰ τοῖς στρατηγοῖς φει-
 τὴν ἐπ' αὐτοὺς ἅπαντα τῷ στρα-
 τῷ καὶ καθελεῖν ἢ καὶ ἀπώτασ-
 θαι τὸ λυποῦν ἐκ πλείστου καὶ
 ἐφειδρεθόν. ἔλει πάντως ἡμῖν καὶ
 στρατιᾶς Κελχικῆς, ὡς ἂν μὴ
 μόνον τῆ τῶν τόπων ἐμπειρία

ფე, მოკავშირე ან სხვა ამგვარი სა-
 ხელები, რომლებსაც ბრალმდებლე-
 ბი თხზავნ ამ ტირანის შესახებ?
 თუმცა თორივეს—მეგრისაც და მოკა-
 რისაც—ერთნაირად ანიჭებენ ამ სა-
 ხელს, მაგრამ მოკეარის გარჩევა
 მტრისაგან მხოლოდ იმის მიხედვით
 შეიძლება კეთილად არის ის გან-
 წყობილი მომხდარი ამბების შე-
 დგების მიმართ, თუ მტრულად.
 მაშასადამე, ვინაიდან უკვე დამ-
 ტკიცებულა, რომ გუბაში კმუნვას
 ეძლეოდა, როდესაც ჩვენ ვიმარჯ-
 ვებდით, და ხარობდა, როდესაც
 მარცხი მოგვედიოდა, რაღას გაკვი-
 ვიან ბარბაროსები რომელი კანონ-
 ნების წინააღმდეგ, რომელთა მი-
 ხედვით ვსჯით ხოლმე, ან კიდევაც
 სრულიად ვანადგურებთ იმათ, ვინც
 არსებულ წყობილებას ერთგვარად
 არყვეს და ზიანს აყენებს? თუ ეს
 ასეა, თავი დაეანებოთ საბუთებს,
 მითითებებს და საეკეო მკტიცებებს;
 ყურადღება მივაქციოთ მხოლოდ
 საქმეთა ვითარებას და ვნახოთ,
 სად მიგვიყვანს ის.

„საბუთებს შქონდათ დაპურო-
 ბილი ონოგურისის ციხე, რომელიც
 მათ ჩამოგვლიჯათ არქეოპოლისის
 მიდამოებიდან, და ჩვენთვის აუტა-
 ნელ სიონცვილს წარმოადგენდა ის,
 რომ მტრის ჯარი მკტიცედ ჩამე-
 დაროყო ზღუდის მიგნით ჩვენს მიწა-
 წყალზე. სტრატეგოსთა თათბირზე
 გაიმარჯვა იმ აზრმა, რომ მთელი ჯა-
 რით გავმგზავრებულყვავით იმათ
 წინააღმდეგ, გავგენადგურებინა ისი-

¹) ლოგოს R.

πλέον τι τῶν οὐκ ἐπισταμένων
 πρὸς τὸ ξυνοῖσον διανοηθεῖεν,
 ἀλλὰ καὶ μαχομένοις ἡμῖν πρὸς
 ἀνδραῖς ἐπίστασις ἐξ ἐρυμάτων πα-
 ραταταμένους, καὶ πρὸς γε τὸς
 ἐκ Μουχειρίσθου κατὰ τὸ εἶδος
 ἤξοντας, ξυνεπιλάβοιντο καὶ ξυμ-
 παρασταίεν. τί γὰρ ἐπὶ τοῦτοις
 ἔδει πράττειν τοὺς στρατηγούς;
 ἀντιβολεῖν, ὡς εἶπε, τὸν ἡγεμόνα
 τοῦ γένους, καὶ πρὸς ξυμμαχίαν
 αἰτεῖν, ἀποδεικνύοντας καὶ τὸ εὐ-
 λογον τῆς αἰτίσεως· καὶ τοῖσιν
 ἀντεβόλουν καὶ ἀπεδείκνυσιν. ὁ δὲ,
 καθάπερ ὡς ἀληθῶς βασιλεὺς τις
 εἶναι πεπιστευκῶς καὶ ὡς ἔξῃ
 αὐτῷ κατ' ἐξουσίαν βίον, ξυ-
 στρατῆσθαι μὲν ἡμῖν ἐπὶ τὸ
 φρούριον οὐδὲ μέχρι τοῦ παρεῖ-
 ναι γόνον μόνον ἠνείχετο. οὐ μὴν
 οὐδὲ στήφει; τινάς, ἐὶ καὶ ἀπρε-
 πεί, ἀλλ' ἐς προκάλυμμα γε
 ὄμωζ τῆς ἀπορρήσεως εὐπρόσω-
 πον ἐμηχανᾶτο· ἀπεπέμπετο δὲ
 μάλα σεμνῶ; καὶ σοφώτερον ἢ
 κατὰ μισθωτὸν ἠπήκουσεν τῶν ἀξίω-
 σιν. καὶ πρὸς γε νεμεσῶν διετέ-
 λυντο და თითქოს მის ხელთ ყოფილიყოს თავისი ნებოსაებრ ემართა,
 უარი თქვა ჩვენთან ერთად ელაშქრა ციხის წინააღმდეგ და არც კი
 მოვიდა ჩვენთან. არავითარი მიზეზებიც კი არ დაასახელა, რომლე-
 ბიც, თუმცა შეუფერებელი იქნებოდენ, მაგრამ გარეგნულად მაინც
 გაამართლებდენ მის უარს. მან გაცილებით უფრო ამაყად და უხეზად
 მოგვივო უარი, ვიდრე ეს დაქირავებულ ჭეშევრდომს შეეფერებოდა.
 კიდევ მეტი; ის მუდამ სიძულვილით უქცევროდა სტრატეგოსებს და
 გაშმაგებით მტრობდა მათ, და ვაჟაკობად და სამეფო ღირსების შე-
 საფერისად მიაჩნდა ის, რომ ახდილად არცხვენდა სვრავეგოსიბს მათ
 მიერ შესრულებული საქმეების გამო. და ყველაფერ ამის შემდეგ განა

ნი და, ამრიგად, განეთავისუფლებუ-
 ლიყავით მეტად სახიფათო ჩასა-
 ფრებისაგან. ჩვენ, რასაკვირველია,
 ვკვირდებოდა კოლხთა ჯარიც, არა
 მარტო იმიტომ, რომ კოლხები, რო-
 გორც იმ ადგილების მკოდნენი
 უფრო მეტად, ვიდრე ამ ადგილთა
 არმკოდნენი, სასარგებლო რჩევა-
 დარიგებას მოგვეცემდენ, არამედ
 იმიტომაც, რომ, რადგან ბრძოლა
 მოგვიხდებოდა გამაგრებულ ადგი-
 ლას ჩამჯდარ და კარგად შეიარა-
 რებულ მეძრძოლებთან და აგრეთვე
 იმათთანაც, რომლებიც ალბათ მუ-
 ხირისიდან მოვიდოდენ მათ სამეფ-
 იარ, კოლხებსაც გაეწიათ ჩვენთვის
 დახმარება, ჩვენთან ერთად ებრძო-
 ლათ. ასეთ პირობებში რა უნდა
 ექნათ სტრატეგოსებს? რასაკვირ-
 ველია, უნდა მიემართათ ერის მთავ-
 რისათვის და მოეთხოვათ ბრძოლა-
 ში მონაწილეობა მიელო, მის შემ-
 დეგ რაც დაუმტკიცებდენ ამ მოთ-
 ხონის საბუთიანობას. და მართლაც,
 მიმართეს კიდევ და დაუმტკიცეს.
 იმან კი ისე წარმოიდგინა თავი,
 თითქოს მართლაც მეფე ყოფილიყ-
 თისი ნებოსაებრ ემართა,
 უარი თქვა ჩვენთან ერთად ელაშქრა ციხის წინააღმდეგ და არც კი
 მოვიდა ჩვენთან. არავითარი მიზეზებიც კი არ დაასახელა, რომლე-
 ბიც, თუმცა შეუფერებელი იქნებოდენ, მაგრამ გარეგნულად მაინც
 გაამართლებდენ მის უარს. მან გაცილებით უფრო ამაყად და უხეზად
 მოგვივო უარი, ვიდრე ეს დაქირავებულ ჭეშევრდომს შეეფერებოდა.
 კიდევ მეტი; ის მუდამ სიძულვილით უქცევროდა სტრატეგოსებს და
 გაშმაგებით მტრობდა მათ, და ვაჟაკობად და სამეფო ღირსების შე-
 საფერისად მიაჩნდა ის, რომ ახდილად არცხვენდა სვრავეგოსიბს მათ
 მიერ შესრულებული საქმეების გამო. და ყველაფერ ამის შემდეგ განა

1) ἀπεπέμπετο R, ἀπέπεμπετο vulg.

ღეი თჳს στρατηγούς¹, και δυσμε-
 νῶς μὲν ἐς αὐτούς ἀφυσβρίζων,
 ὡσπερ ἀνδρείων τοῦτο ἤγγυς μὲν
 και βασιλεῦσι πρέπον· ἢ γὰρ² τὸ
 διαρρήθην ἵπῆρ τῶν ἡδῆ μεμελε-
 τημένων ἀνασχυντῆσαι. εἶτα δια-
 μέλλειν ἐχρῆν και μείζονας ανα-
 μένειν ἐλέγχους· και τὸ βασιλειον
 γράμμα δεικνύειν, ἐφ' ᾧ κατὰ
 τὸ Βυζάντιον ἀφικέσθαι τὸν μηδὲ
 τῆς οἰκείας χώρας ἐντὸς βραχειάν
 τινα διακνῶσαι πορείαν ἐλθόμενος;
 και πῶς οἶόν τε ἦν, εἰ γε στέλλειν
 αὐτὸν οὕτω χαλεπαίνειν κατ'
 ἡμῶν προσηγμένον ἐπετηδύσα-
 μεν, μὴ οὐχὶ ταραχάς τε μυρίας
 και φόβους πολλούς ἐμφυλίους
 και μεταχώρησιν ἐμφανῆ και
 τῶν Περσῶν ἐσφοιτήσεις ἀνέ-
 ρῶν³ τοῦ δυσμενοῦς και διαμαχο-
 μένου, τοῦ ἐξ παντὸς ἐθνοῦς και
 μάλα τῆν στάσιν προσηγμένου,
 τῶν πρὸς τῆν κίνησιν τῶν καθεσ-
 τῶτων βαρβαρικώτερον ὄρυγξ πε-
 φυκέναι, και πρὸς γε πλησίον
 ἔχειν τοὺς ἀνθεξομένους⁴; τοιγάρ-
 ται τὸν ἀρχηγὸν ἡμεῖς⁴ τῆς ἐπα-
 βουλης ἀνελόντες, τοσοῦτων συμ-
 φορῶν ἔσμεν παρόντα ἡδῆ και
 ὠδυνόμενον οὕτω πῶς εὐκολώ-
 τατα κατακαύσαμεν, ὡς γὺν ἀπι-
 στελεσθαι περιφανῶς εἴπερ ἔλας
 τι και ἡμέλλειν ἐσσεσθαι.

Μὴ τοίνυν, ὦ δικαστῆ, τῆν
 ἐπιστολῆν προφερόντων μηδὲ κα-

საქირო იყო მეტის დაყოვნება ჩი-
 ნი მხრით? განა უნდა გვეცადა უფრო
 მეტი საბუთებისათვის და გვეჩვე-
 ნებინა მეფის წერილი, რათა ბი-
 ზანტიონში წასულიყო, იმ დროს
 როდესაც საკუთარი მიწა-წყლის
 ფარგლებში რაღაც მოკლე მანძი-
 ლის გამოვლასაც კი არ ნებულობ-
 და? მერე და, განა შესაძლებელი
 იქნებოდა მოგვეხერხებინა აგრე
 რივად ჩვენ ჩინალმდეგ განწყო-
 ბილი გუბაზის გაგზავნა ბიზან-
 ტიონში ისე, რომ ამას არ გამოე-
 წვია ათასნაირი შინაური აჯანყება,
 მრავალი ხოცვა-ჟლეტა, ამკარა
 გადადგომა, სპარსელთა მოულოდ-
 ნელი შემოჭრა? მოწინააღმდეგე
 ხომ არ გვემორჩილებოდა და
 გვებრძოდა, ხოლო მთელი ერი
 აჯანყების მოყვარულია, მას, ბარ-
 ბაროსული წესის მიხედვით, ახა-
 სიათებს მისწრაფება არსებული
 წყობილების შერყვევისადმი, მით
 უმეტეს რომ ახლოს ცხოვრობენ
 ისინი, ვინც მათ მხარს დაუჭერს.
 ამიტომ, ვერაგული ზრახვების მე-
 თაური რომ მოვკალით, ამით ძა-
 ლიან ადვილად მოუღეთ ბოლო
 მთელ რიგ ასეთ უბედურებას, არ-
 სებულსა და მოსალოდნელს, ისე
 რომ სრულიად დაუჯერებელია,
 რომ ასეთი რამ მომავალში გან-
 მეორდეს.

IV 10. „ამიტომ, მსაჯულო, ნუ
 გვისაყველურებენ იმ წერილის გამო,

¹) τοις στρατηγούσι—ἢ γὰρ გამოჯანყებულთა R-მთ.—²) ἀναίτην R, ἀνείτην vulg.

³) ἔχειν R ἔθεσιν vulg.—ἀνθεξομένους R. ἀνέξομένους vulg.—⁴) ἡμεῖς R.

κισόντων ἡμᾶς ὡς ἐν τοῖς ἐν αὐτῇ γεγραμμένοις οὐδαμῶς ἠκολουθηκότας. τῷ γὰρ οὐ λίαν εὐθνηλον ὡς τὸ γεγράφθαι χρῆναι πρὸς τὴν βασιλέως αὐτὸν πόλιν ἵνα ἀπόπειρα μὲν ὄν ὑπῆρχε καὶ βάσανος, εἴπερ αὐθαριέτως εἰκοι τοῖς προστατιμένοις, ὥστε διακαίως ἀρμόσασθαι; γνωσθὲν τῶν ῥαζείως ἡμῖν τὸ ἀνήκουστον τῆς γνώμης καὶ ἀμυλλόμενον, εἴθε τὸ ἔλαττον ἀπεσείαστο, πῶς ἐπὶ τὸ μείζον εἶδε προτρέπειν καὶ μὴ θάπτειν ἐς ἐκεῖνο τὸ πέρας ἔλθειν, ἐς ὅπερ, πικρῶν ἐν μέσῳ ξυμβεβηκότων θειῶν, πρὸς ἀνάγκης καὶ ὡς περιήχθημεν ἂν; οὐ γὰρ ἔνεστι τοῖς τὴν ἀκμήν τὸν καθήκοντος καιροῦ περιοριστάς καὶ μὴ τοῖς πρακτέαις ἀρμοζομένους, ἐν ἑστέρῳ τὸ παρειμένον ἀνακαλεῖσθαι. ἐλείπετο δὲ οὖν, ὡς ἔοικε, καθά φασιν οἱ κατήγοροι, δίκην τινὰ κινεῖν πρὸς Γουβάζην καὶ ληρώδεις ἀγῶνας ἐγείρειν, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀσφαλείας ἀνθαίρεισθαι μᾶλλον τὴν ἐπὶ τοῖς λόγους κομφείαν. ἀλλ' οὐ ξυνεχώρουν, ὡ κακοδαίμονες, οἱ Πέρσαι παρόντας καὶ τοῖς ἔργοις ἐγκείμενοι, καὶ τῆς Κολχικῆς¹ χώρας ἀπάσης ταῖς τούτου βουλαις ἐπιλαββάμεσθαι παρεσκευασμένοι¹. ἐπεὶ δὲ πανταχόθεν ὁ Γουβάζης ἀποδέδεικται πολέμους τε καὶ προδότης καὶ πρὸς τυραννικὰς ἐλπιδὰς ἡρμένος,

ნურც ვვაგინებენ, რომ არ შევასრულეთ წერილში მოხსენებული დავალება. განა ცხადი არ არის, რომ ის მოწერილობა—სამეფო ქალაქში გამგზავრების შესახებ—მხოლოდ მის გამოსაცდელად იყო გამგზავნილი, რათა გამოგვეცადა, შეასრულებდა თუ არა ის თავისი ნებოთ ბრძანებას და კანონიერად მოიქცეოდა? რადგან ჩვენ მალე შევიტყუეთ მისი შეუპოვრობა და ჯიუტობა და რადგან ის მცირე მოთხოვნასაც კი არ ასრულებდა, განა შეგძლებდით მის დაყოლიებას უფრო დიდ მოთხოვნაზე და განა სასწრაფოდ არ უნდა მიგვემართა იმ უკიდურეს საშუალებებისათვის, რომელსაც აუცილებლობის გამო მივმართეთ, რადგან იმასობაში ბევრი რამ საშინელი მოხდა? თუ ხელიდან გაუშვებ მოხერხებულ დროს და არ გამოიყენებ იმას საქმის მოსაგვარებლად, შემდეგში ველარ დაიბრუნებ იმას, რაც გამოგეპარა! იქნებ, როგორც ბრალმძღებლები ამბობენ, ის რა დავგრჩენოდა, რომ სამართალში მიგვეცა გუბაზი, ფუქი სიტყვიერი ბრძოლა გავგეჩალებინა და სახელმწიფო კეთილდღეობის უზრუნველყოფის მაგიერ სიტყვების რაბა-რობი გავგეჩართა? მაგრამ, ბედშავნო, ამის ნებას არ იძლეოდენ სპარსელები, რომლებიც აქვე იყვნენ სამტროდ დარაზმულნი და გამზადებულნი იმისათვის, რომ მთელი კოლხეთი ეგდოთ ხელთ იმის (გუბაზის) დახმარებით. ვინაიდან

¹) დაიხილეთ *Κολχικῆς*—პარესკუაშენი გამოსტყუებული R-ში.

τί διαφέρειν εἶονται σφίσι· οἱ Κόλχαι εἶτε παρ' ἡμῶν εἶτε παρ' ἑτέρων ἀνήρηται· οὗ γὰρ στρατηγούς μόνους ἢ τοῖς ἄλλοις δυνατωτάτοις ὁ τῆς εὐνοίας ἐθέλει σκοπεῖν ἐμπροσθεῖν καὶ προσεζάνειν· ἀλλὰ παντὶ τῷ βουλομένῳ βατὸν θήπου καὶ προσήκον τῆς ἐν τῇ τέτακται πολιτείας ὑπεραλγεῖν· καὶ τὸ κοινῆ ξυνοίσον ἐς δόναμιν καταρθῶσιν. οὐκοῦν εἰ καὶ βδελυρὶ κατ' αὐτούς καὶ κατάπτυστοι καθεστήκαμεν, ἀλλὰ πιστότατοι βασιλεῖ καὶ φιλορρώμαιοι καὶ οἱ τοῖς ἐπιβουλεῖν πειρωμένοι μὴ ἐφίεναι. εἰ δὲ δεῖ τι καὶ πλέον εἰπεῖν, ἴσθι σαφῶς, ὡς δικαστὰ, κалὸν μὲν ὡς ἀληθινῶς καὶ δίκαιον τὸ παρ' ἡμῶν ἐν θεόντι τοιμηθέν, οὐκ ἄνευ δὲ τῆς τοῦ Μαρτίνου γνώμης γεγεννημένον.“

დღ, მსაჯულთ, რომ ჩვენ ამ, კეშმარიტად კარგი და სამართლიანი საქმის ჩაღენა გავებდეთ სწორედ დროზე, და მარტინეს თანხმობაც გვქონდა ამაზე.“

გუბაზის მკვლელთა დახჯა

Ἐξορημένων δὲ καὶ τούτων ὁ Ἀθανάσιος τὸ μὲν παραυτίκα οὐχ ἦττον τ. ἄς Ῥουστίκου ἀπεδέχετο λόγους. ξυστάσης δὲ καὶ δις ἀγωνίας, ἐπειδὴ ἅπαντα ἐς τὸ ἀκριβὲς γνωματεύων καὶ ἀνερευώμενος οὐδὲν τι αὐτῷ ἐναργῆς προδοσίας ἢ τυραννίδος ἐγχείρημα ἡμαρτηθῆναι ὑπὸ τοῦ Γουβάζου ἐβέβηκετο, ἀδικος δὲ μάλλον καὶ παρανομώτατος ὁ φόνος γεγεννημένος, ὡς καὶ τῆς ἐπὶ τῆν

ყოველმხრივ დამტკიცებულია, რომ გუბაზი შტერი და მოლაღატე იყო და ტირანის ზრახვების მატარებელი, სულ ერთი არ იყო კოლხებისათვის, ჩვენ მოვკლავდით მას თუ სხვები? გონიერი მოსაზრება მარტო სტრატეგოსებსა და, საერთოდ, ძალაუფლების მქონეთ კი არ ებადებათ და მოუღით ხოლმე, არამედ ყოველ მსურველს, ჩემის აზრით, უფლება აქვს და შეუძლია გამოეჭმავოს სახელმწიფოს, რომელშიაც ის მოღვაწეობს, და შეძლებისამებრ იზრუნოს საზოგადო კეთილდღეობისათვის. თუმცა ჩვენ მათი აზრით საზიზღარნი და საძაგელნი ვართ, მაგრამ სინამდვირეში მეფისა და რომელითა ერთგულნი ვართ და თავზე არ მოვუსვამთ იმათ, ვინც კდინლობს მათე დაგვიგოს. თუ კიდევ ჩეტის თქმაა სპირო, კარგად იცოდროზე, და მარტინეს თანხმობაც

IV-11. ეს რომ ითქვა, ათანასისი ჯერ კარგოდ შეხვდა რუსტიკეს სიტყვებს. მაგრამ იმის წყალობით, რომ პაექრობა ორჯერ მოხდა და ათანასისმაც ყველაფერი გამოიკვლია და ასწონ-დასწონა, მას უკვე გუბაზის მიერ ჩაღენილ საქციელში ილარაფერი მიაჩნდა მისი მოლაღატეობისა და ტირანობის დამამტკიცებლად; პირიქით, მისი აზრით, მკვლელობა ჩაღენილი იყო უსამართლოდ და კანონის წინააღმდეგ

Ὁνόμαυρην ξυστρατείας οὐ μηδισμοῦ χάριν ἀπαχερευθείσης, ἀλλὰ τῷ ἀχθεσθαί γε αὐτὸν κατὰ τῶν στρατηγῶν, ἀνθ' ὧν αὐτῆς καὶ ἀπιστέρηντο ῥασιῶν, πολλῆ καὶ ἐκμελείᾳ κεχασυωμένοι· ἐπειδὴ οὖν ταῦτα ἐγίνωσκει, τότε δὴ τὸ μὲν ἐπὶ Μαρτίῳ λεχθὲν ὡς ἄρα καὶ ἐκείνῳ μετῆν τῶν ἐς τοῦτο βεβουλευμένων, ἀνοίσαιν βασιλεὶ διανοεῖται. τοῖς γε μὴν τὸ ἀπεκτονέσθαι περιφανῶς ἠμολογηκόσι κρίσιν ἐπιγγεν ἀνάγκραπτον, ἐν ᾗ διέταττε θάττον αὐτοὺς διαφθαρεῖναι, ὑπὸ τὴν δικαστικὴν μάχαιραν γιγνομένους καὶ τὰς κεφαλὰς ἀφαιρουμένους. καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοῖς ὄρευσιν ἦμενοι καὶ ἀνὰ τὰς λεωφόρους περιενεχθέντες μέγιστον θάναμα τοῖς Κόλχαις εἶναι ἐδόκουν καὶ πλείστης ἀξίον εὐλαβείας. ἐτεθήπεσάν τε καὶ ἐπὶ τῷ κήρυκα τορὸν τι μάλα βῶντι καὶ διαπρῶσιον, καὶ παρεγγύωντι δεδιέναι τοὺς νόμους· καὶ φόνων ἀδικῶν ἀπέχεσθαι. ἐπεὶ δὲ αὐτοῖς καὶ ἀπατεῖμηντο οἱ ἀυχένες, τότε δὴ ἅπαντες ἐς οἴκτον ἐτρέπντο, ἀπὸ βεβληκότες· τὸ χαλεπαίν.ν. καὶ ἐπὶ τοῦτῃς ἐλλέλυτο μὲν ὁ ἀγὼν· οἱ δὲ Κόλχαις αὐθις διέτέλουν εἰνοὶ ὄντες· ἐς τὰ μάλιστα Ῥωμαίοις καὶ τὸν πρότερον ἀνανεούμενοι τρόπον.

Τούτων γεγενημένων, τὰ μὲν τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδον διεχειμάξεν ἀνὰ τὰ πολίσματά τε

და ონოგურისზე ლაშქრობაში მონაწილეობის მიღებაზე მედიზმის გამო კი არ ამბობდა უარს გუბაზი, არამედ იმიტომ, რომ ის გაჯავრებული იყო სტრატეგეგობებზე იმის გამო, რომ მათ დაკარგეს ონოგურისი თავისი უგუნურებისა და დაუღვევრობის წყალობით. ყველაფერი ეს რომ ვაიგო, მაშინ ვადაწყვეტა მეფისთვის ეცნობებინა მარტინეს შესახებ თქმული, სახელდობრ, რომ ისიც მონაწილე იყო იმ გეგმისა. დანარჩენების შესახებ კი, რომლებმაც აშკარად აღიარეს, რომ მოკლეს გუბაზი, მან გამოიყენა მეფის წერილობითი ვანაჩენი, რომელშიაც მეფე ბრძანებდა რაც შეიძლებოდა მალე დაესაჯათ ისინი და სასამართლოს მახვილით თავები მოეკვეთათ. ისინი შესხეს ჯარებზე და ისე ჩატარეს ქუჩებში, რაც, როგორც ჩანს, უდიდეს და ამავე დროს შიშის მომგვრელ სანახაობას წარმოადგენდა კოლხებისათვის. განცვიფრებაში მოთვანა ისინი ვზირმაც, რომელიც შემზარავი ხმით გაჰქოლდა და რჩევას იძლეოდა: გეშინოდეთ კანონებისა და თავი შეიკავეთ. უსამართლო მკვლელობათაგანო. როდესაც მათ ყელები გადასჭრეს, მაშინ ყველანი სიბრაღელობით აღივსნენ და ბრძობას თავი დაანებეს. ამით დამთავრდა სასამართლო: კოლხები კვლავ ერთგულნი გახდნენ რომაელებისა და დაუბრუნდნენ ძველ ვზას.

IV 12. ამის შემდეგ რომელითა ჯარები საზამთროდ დაბინავდნენ ქალაქებსა და ციხე-სიმაგრეებში,

καὶ φρούρια², ὡς πη ἐκάστῃ δε- ისე როგორც თითოეულს ჰქონდა
τάταχτο (HGM II, 290—310, 10). დაწესებული.

ბიზანტიელები ბრძოლა მიხიმიელთა წინააღმდეგ.

Ἐν τούτῳ δὲ ἄνδρες τῶν παρὰ Μισιαιανούς³ θυνατῶν τῶν ἐς Ἰβηρίαν παρὰ τὸν Ναχοραγᾶν ἀφικόμενοι, ἅπαντὰ οἱ διήγγειλαν τὰ ἐπὶ Σωτηρίῳ πρὸς αὐτῶν τεταλμημένα, τὴν μὲν ἀληθεστάτην αἰτίαν ἡρέμα ὑπὸ χρυπτόμενοι, λέγοντες δὲ ὡς ἐπειδὴ ἐκ πλείστου τὰ Περσῶν ἐνύγχανον ἔρημένοι, προπηλακίζεσθαι σφᾶς ὑπὸ τε Κόλχων αὐτῶν καὶ Ῥωμαίων καὶ ἐν τοῖς ἀπιστοτάτοις τετάχθαι, πέρας δὲ Σωτήριχον αὐτοῖς ἐπιστῆναι, λόγῳ μὲν ὡς δὴ χρυσιὸν τοῖς ξυμμαχοῖς διατεμοῦντα, ἔργῳ δὲ τὰ ἐπὶ λῦμῃ τε καὶ καθαιρέσει τ.δ. παντὸς γένους διαπραξόμενον. „Παρὸν εἶνουν ἡμῖν“ ἔφασαν οἱ πρέσβεις „ἢ ἀρδὴν ἀπελῶλεναι ἢ προτεργῆσαι. δόξαν μὲν τινι ἴσως παρ' ἐνίοις ἀπενέγκασθαι προπαιτίας καὶ ὡς ταιῖδε κακίῃσθαι, βιωτέαιν δὲ θμως ἔτι κατ' ἐξουσίαν, καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἢ ἂν ξυνοίσειν δοκοίη διατιθέσθαι. εἰλόμεθα τὰ ἀμείνονα καὶ τοῖς ἀνθρώποις μᾶλλον ἐχόμενα τροπῶν, τῶν μὲν λειδοριῶν καὶ κατηγορημάτων ὀλίγα φρονέσαντες, περὶ πλείστου δὲ ποιησάμενοι τὴν σωτηρίαν. Σωτήριχόν τε γὰρ ἀπε-

ამასობაში იბერიაში მოვიდნენ ნახორაგანთან მისიმიელთა დიდებული და უამბეს ყველაფერი, რაც მათ სოტერიქეს მიმართ ჩაიდინეს; ნამდვილი მიზეზი დაუმალეს, ხოლო უთხრეს, რადგან დიდი ხანია სპარსელების მოშხრეები ვართ, ამიტომ კოლხები და რომაელები გწაგრავენ და უპატიოდ გვეპყრობიანო; ბოლოს, სოტერიქე ჩავიყენეს, თითქოს იმისათვის, რომ მოკავშირეებისათვის ფული დაერიგებინა, ნამდვილად კი მთელი ჩვენი მოღვმის ასაწიოკებლად და გასანადგურებლადო. „ჩვენ ის ლა დაგვრჩენოდა—თქვეს მოციქულებმა, რომ ან სრულიად მოვსპობილყავით, ან დაგვეწყო მგჩისათვის და ამით ზოგიერთთა თვალში დაგვესახურებინა, იქნებ, თავზე ხელაღებული სახელი და ასეთი დიდი გვეტარებინა, მაგრამ ამავე დროს შეგვენარჩუნებინა არსებობის თავისუფლება და მოგვეწესრიგებინა ჩვენი საქმეები ისე, როგორც ეს უფრო სასარგებლო იქნებოდა; ავეერიო ის, რაც უკეთესი იქნებოდა და აღმდინურ წესებს უფრო შეეფერებოდა, არ გვეტება თავი საზიზღარ ვერაგობათა გამო და უმეტესად ჩვენს კეთილდღეობაზე გვეზრუნა. ჩვენ მოვკალით სოტერიქე

²) πολιτεῦματα καὶ φρούρια K.—³) Μισιαιοὶ Porphyr.

κτείναν· εν και τους ἄμα αὐτῷ
 ἐς τοῦτο ἐληλυθῶτας, ὡς ἂν ἐκεί-
 νους μὲν τισαίμεθα τῆς ἀδικίας,
 πίστιν δὲ εὐνοίας βεβαιώσῃτην
 ἐνθῆνδε τοῖς Πέρσαις παρασχό-
 μενοι, εὐκλεέστερον προσχωρή-
 σαιμεν. ἔπει δὲ τούτων τε ἀπάν-
 των και μάλιστα τοῖς μηδισμοῦ
 ἕνεκα οὐκ ἀνήσουςι χαλεπαίνον-
 τες οἱ Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ τάχιιστα
 ἡμῖν ἐπιπεσοῦνται, και ἄπαντας,
 τὸ γε ἐς αὐτούς ἦκον, διαφθε-
 ροῦσι, προσήκει δὴ σεις, ὡ στρα-
 τηγέ, δέχεσθαι τε ἡμᾶς εὐμενῶς
 και ἐπαμῦναι, τῆς τε χώρας
 πέρι ὡς εἰκείας τὸ λοιπὸν και
 κατηκόου τὰ προσήκοντα διανεύσει-
 θαι· και μὴ περιιδεῖν οὐχίχρησθαι
 κινδυνεῦσον γένος οὐ μικρὸν οὐδὲ
 ἴσημον, ἀλλὰ και πλείστην ὄσην
 ὠφέλειαν τῇ Περσῶν ἐπικρατείῃ
 προσφέρεισθαι ἰκανώτατον. πλε-
 μων τε γὰρ ἡμᾶς ἰδρίας ὄντας
 ἀμωσγέπως εὐρήσοιτε ἂν και
 καρτερώτατα ξυναγωνιζομένους,
 ἢ τε χώρα, ἐν ἵππερτέρῳ τῶν
 Κόλχων κειμένη, γενήσεται ἡμῖν
 ὀρητήριον ἀσφαλές και ὄλον
 ἐπιτείχισμα κατὰ τῶν πολεμίων·
 ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ Ναχ· ραγὰν
 προσιετό τε αὐτούς ἀσμενέστατα
 και ἐπήγει τῆς μεταστάσεως, και
 θαρρῶντας ἵεναι ἐκέλευσεν, ὡς
 τῆς Περσικῆς ἐπικουρίας ἐν δέον-
 τι τευξομένους. οἱ μὲν οὖν πρέσ-
 βεις ἐς τὰ οὐκεία ἐπανελθόντες
 ἔδοσαν, რომ ἰσπάρησῶν δαδῶν ἰσπάρησῶν
 ἰσπάρησῶν ἰσπάρησῶν ἰσπάρησῶν

და ისინი, ვინც მასთან ერთად
 იყვნენ მოსული, რათა ზური გვე-
 დოა მათ მიერ მოყენებული უსა-
 მართლობისათვის, ამით უტყუვრად
 დაგვემტკიცებინა ჩვენი ერთგულება
 სპარსელებისადმი და სასახელოდ
 მივმზრობოდით მათ. რადგან ყვე-
 ლაფერ ამას, განსაკუთრებით კი
 მედიზმს, არ შეგვარჩენენ გაჯავრე-
 ბული რომაელები, მალე თავს და-
 გვესხმიან და გავგინადგურებენ ყვე-
 ლაფერს, რამდენადაც კი შესძლე-
 ბენ, ამიტომ შენ მოგეთხოვება,
 სარდალო, მოწყობებით მიგვილო
 და დაგვიცვა, და სათანადოდ იზ-
 რუნო ამ ქვეყანაზე, როგორც
 შენს საკუთარზე და შენს ქვე-
 შევროლმზე; ნუ დაგაიწყებდა,
 რომ საფრთხეშია ჩავარდნილი და
 ილუპება ტომი არა მცირედი და
 არა უმნიშვნელო, არამედ ისეთი,
 რომელსაც შეუძლია უდიდესი სარ-
 გებლობა მოუტანოს სპარსელთა სა-
 ხელმწიფოს. თქვენ შეიძინთ ჩვენი
 სახით ომში საკმაოდ გამოცდი-
 ლებს, რომლებიც ძალიან მამაცად
 იბრძოდნენ თქვენთან ერთად;
 ჩვენი ქვეყანა მდებარეობს კოლხე-
 თის ზემოთ, ის თქვენ სანდო საყრ-
 დენ ადგილად გამოვადგებათ და
 მტრის წინააღმდეგ სასიმაგრო სა-
 თარად“. ეს რომ მოისმინა ნახო-
 რაგანმა, სიხარულით შეხვდა მათ
 თხოვნას, შეაქო ჩომადირთაგან განდ-
 გომისათვის და მოუწოდა მათ დამ-
 შვილებულნი წასულიყვნენ იმ იმე-
 მოციქულები დაბრუნდნენ შინ, უამბეს ყველაფერი თავისიანებს და

καὶ ἕκαστα διαγγείλαντες μεγίστων ἀνέπλησαν τὸ ἔθνος; ἐλπίζων.

Τοῦ δὲ ἦρος ἀρχομένου, αὐτίκα οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ ἐς ταῦτό περὺ ξυνηθόντες ἔγνωσαν κατὰ Μισιμιαίων ἐπιστρατεύειν. ἀλλὰ Βουζῆς μὲν καὶ Ἰουστίνος ἀνὰ τὴν Νῆσον μένειν ἐτετάχατο, φρουρήσοντες τὰ ἐνθάδε, καὶ ἀπάντων ἐπιμελησόμενοι. ἐπέλλοντο δὲ ἐπὶ τὸν πόλεμον ἄνδρες; ἐς τετρακισχιλίους, πεζοὶ ἅμα καὶ ἱππῶται· ἐν τοῖς ἄλλοι τε ἦσαν τῶν γνωριμωτάτων ἄγαν καὶ Μαξέντιος τε καὶ Θεόδωρος ὁ τῆς Τξανικῆς δυνάμεως πρωτοστάτης, ὡς μοι πολλάκις ἔρρήθη, ἅμφω πολεμικῶ καὶ ταξιαρχῶ. καὶ οἱ μὲν εἶχοντο τῆς ἐξόδου ἡμέλλε δὲ αὐτοῖς οὐκ ἐς μακρὰν καὶ ὁ Μαρτίνος; ἐπιστήσεσθαι ὡς ἡγησόμενος. ὡς ἂν δὲ μηδὲ πρὸς βραχὺ γούν ἀστρατήγητοι εἶεν, ἀρχεῖν τῶν ὄλων ἀλαχέτην, ἕως ἔτι διὰ τῆς ὑπηκόου πορεύονται, Βαράζης τε ἀνὴρ Ἀρμένιος καὶ Κόλχος Φαρσάντης, οὔτε πόνων ἀρετῆ οὔτε τῆ ἄλλῃ ἀξιώσει; ἀπάντων τῶν ξυστρατευομένων προήκοντες, μάλλον μὲν οὖν ἐνίων καὶ ἀλαττούμενοι. ὁ μὲν γὰρ ἐν λοχαγοῖς ἐτέλει ὁ Βαράζης, ἄτερος δὲ τῶν μὲν ἐν τῇ αὐτῇ ταγματῶν τ.θ. Λαζῶν βασιλείας ἡγεῖται· μάγιστρος ὄνομα τῆ ἀρχῆ· γενόμεσται γὰρ τοῦτο καὶ παρὰ τοῖς ταύτη βαρβάρους; εὖ μὲν ἐς τοσοῦτον αὐτῷ φρονήματός; τε μετῆν καὶ

უდიდესი იმედებით აღავსეს ისინი.

IV, 13. გაზაფხული რომ დადგა რომაელთა სტრატეგოსები მაშინვე, შეიკრიბნენ და დაადგინეს მისიმიელთა წინააღმდეგ გალაშქრება. ბუსეს და თუსტინეს ებრძანათ დარჩენილიყვნენ ნესოსთან, დაეცვათ იგი და უსრი ეგლოთ ყველაფრისთვის. ომში გაიგზავნა ოთხიასასამდე კაცი, ქვევითა ჯარი და ცხენოსანი, მათ შორის იყვნენ ფრიად წარჩინებულნი, როგორც მაგალითად მაქსენტი და თეოდორე, ქანური ჯარის უფროსი, როგორც ჩემ მიერ არაერთხელ თქმულა, ორივე კარგი მეომარი და მეთაური. ისინი ჯერ არ გადმოდნენ სალაშქროდ: მოკლე ხანში უნდა მოსულყო მარტინე და მათ წინამძღოლად დამდგარიყო. რათა ისინი დიდხანს არ ყოფილიყვნენ უსარდლოდ, ყველაფრის მართვა განმგებლობა ჩააბარეს, სანამ ჯერ კიდევ ქვეშევრდომთა ქვეყანაზე მოდიოდნენ, ვარაზ არმენიელსა და ფარსანტ კოლხს, რომელნიც დანარჩენ თანამოღოშქრეთ არც ბრძოლაში სივთკაცითა და არც სხვა ღირსებით აღემატებოდნენ, პირიქით ზოგიერთზე დაბლაც კი იდგნენ. ერთი, ვარაზი, ლონჯოსად ითვლებოდა, მეორე კი ლაზთა მეფის კარის რაზმებს უფროსობდა: მაგისტროსი იყო თანამდებობით; ამ ბარბაროსებშიც ასე ეწოდება ამ თანამდებობას; მაგრამ მას გონების იმდენი გამ-

παραρησίας ὡς καὶ στρατεύματι.
 Ῥωμαϊκῶν θαραλλεώτερων ἐγκλει-
 λείεσθαι. οὗτος δὲ ὡς ὁ στρατὸς
 θέρους ἦδη ἐπιγυγνομένου ἐς τὴν
 τῶν Ἀψιλιῶν ἔκιντο χώραν. βυ-
 λομένοις τε αὐτοῖς ἀνὰ τὰ πρόσω
 ἰέναι κώλυμα γέγενεν ἑμίλος-Περ-
 σικὸς αὐτὸν πού ξυνελεγμένος.
 ξυναισθόμενοι γὰρ τῆς τῶν Ῥω-
 μαίων παρασκευῆς, καὶ οὗτοι ἐπι-
 τοὺς Μισιμανοὺς ἐχώρουν, ἀραντες
 ἐκ τῆς Ἰβηρίας καὶ τῶν ἀμφὶ Μισ-
 χείρισιν πολιτισμάτων ἦσαν καὶ οἱ
 ἐπ' ἐκείνους, προκαταληψόμενοι τε
 τὴν χώραν καὶ ἐς θύναμιν ἐπα-
 ρήζοντες. τῷ τοι ἄρα οἱ Ῥωμαῖοι
 ἀνὰ τὰ φρούρια τῶν Ἀψιλιῶν
 ἀπεδιατρίβοντες παρακρούεσθαι τὸ
 παρὲν καὶ διαμέλλειν ἐπειρών. ο,
 ἔω; ἢ τοῦ θέρους ἄρα ἐξήκει.
 Πέρσαις τε γὰρ ἅμα καὶ Μισ-
 μιανοῖς ἀντιτάττεσθαι ἀνόνητόν τι
 αὐτοῖς ἐδόκει καὶ σφαλερώτατον.
 οὕτω δὲ ὡς ἀμφοτέρω τὰ στρα-
 τεύματα ἰρέμει, καὶ οὐδὲ ὁπότε-
 ροι ἐς τὸ περαιτέρω φοιτᾶν δι-
 νήσαντο, ἀλλ' ἐπετήρυσαν ἀλλή-
 λους καὶ ἀνέμενον, εἰ γέ τις πρῶ-
 τος ἐραγθεῖη. παρήσαν δὲ τοῖς
 Πέρσαις καὶ Οὐνοὶ Σάβειροι ἐπι-
 μαθησορᾶν πρ. σβηθηθῆσοντες.
 პირველი. სპარსელებს შეეღოღენ
 დაქირავებული ჰყავდათ¹ (HGM II, 310,10—313,2).

კრიახობა არ მოეპოვებოდა, რომ
 რომელი ჯარისათვის გაბედულად
 გაეწია ხელმძღვანელობა. ზაფხული
 რომ დადგა, ეს ჯარი უკვე აფსი-
 ლიელთა ქვეყანაში იყო მისული.
 რომაელებმა მონღოლებს განეგრძოთ
 გზა, მაგრამ მათ დაბრკოლება შეუქ-
 მნა სპარსულმა ლაშქარმა, რომე-
 ლიც აქ შეკრებილიყო. სპარსელებს
 შეეცვოთ რომაელთა მზადების შე-
 სახებ და რომ ისინი მისიმიელთა
 წინააღმდეგ გაემართნენ და ამიტომ
 ისინი დაძრულიყვნენ იბერიიდან
 და მუხიარისის მახლობლად მდებარე
 ქალაქებიდან; ისინი ვამოემართნენ
 რომაელების წინააღმდეგ, რათა
 მათზე აღრე დაეჭირათ მისიმიურთა
 ქვეყანა და შეძლებისდა გვარად
 დახმარებოდნენ მისიმიურებს. ამი-
 ტომ რომაელები აფსილიელთა სო-
 მაგრებთან ტრიალებდნენ და ცდი-
 ლობდნენ გაეჭიანურებინათ ასეთი
 ვითარება, სანამ ზაფხული გავიდო-
 და. მათ მიზანშეუწონლად და სა-
 შიშადაც მიაჩნდათ ბრძოლა გაე-
 მართათ სპარსელებისა და მისიმიე-
 ლებისათვის. ამრიგად, ორივე ჯა-
 რი მშვიდად იდგა, არც ერთი არ
 ფიქრობდა წინ წაეღდა ფეხი: ისი-
 ნი ერთი-მეორეს უცდიდნენ და
 ულოდებოდნენ, თუ ვინ დაიძვროდა
 საბირის ჰუნნები, რომლებიც მათ

¹ ფარსანტი სხვაგან არსად იხსენიება. ვარაზზე კი იხ. პროკოპი (გეორგიკა II 153)

² ამ საბრძოლვეს, როგორც იქვე და შემდეგ თავში (IV, 14) განაგრძობს აჯათია, დიდი დახმარება გაუწიეს სპარსელებს: რომელი ცხენოსნების იფრიში უკუ-
 გდებულ იქნა და სარდალი მაქსენტიც დაჭრილი. მისიმიელთა წინააღმდეგ ბიზან-
 ტიელების ლაშქრობის აღწერას განაგრძობს აჯათია 15. თავში (იხ ქვემოთ გვ. 159.)

გარდციხის აღება ბიზანტიელების მიერ.

Ἐν ταύτῃ δὲ Ἰουστίνος, ὁ Γερμανοῦ ἕνα τῶν ἀμφ' αὐτὸν τειχάρχων ἄνδρα Οὐννον τὸ γένος, Ἐλμινζοῦρ ὄνομα, ἐστειλεν ἐκ τῆς Νήσου ἐς τὴν Ῥοδόπολιν ἅμα δισχιλίους ἰππότεας. ἴδε δὲ ἡ Ῥοδόπολις ἔστι μὲν πόλισμα Κελχικόν, ὑπὸ Περσῶν δὲ ὁμοῦς ἐν τῷ τότε κατείχετο, ἐλόντος αὐτὴν πολλῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ τῷ Μερμερόου καὶ φρουρὰν Περσικὴν ἐγκαταστήσαντος. ταῦτα δὲ ὁποιόν τινα κατείργαστο τρόπον οὐ μοι εἰρήσεται, ὡς δὲ Προκοπίῳ τῷ ῥήτορι σαφῶς ἀναγεγραμμένα. ἐνταῦθα δὲ ὅν τῷ Ἐλμινζοῦρ ἀφιγμένῳ αἰσία τις ξυνελάβετε τόχη. ἐτύγχανον γάρ οἱ τε τῶν Περσῶν φρουροί, οὕτω ξυνερχθέν, ἐκτός που τῷ ἀστεος διατρίβοντες καὶ τὸ πλῆθος τῶν οἰκητῶρων ἄλλος ἄλλοι διεσκεδάσμενοι. τοιγάρτοι ἀκονοί παρελθὼν εἶσω καὶ τὴν πόλιν παραστησάμενος ὁ δὲ καὶ τὴν περιουκίδα κατέδραμεν καὶ ὅσπην μὲν Περσικὴν εὖρεν ἀπόμοιραν, τοῦτους δὲ πανωλεθρῶς διέφθειρε, τὸ δὲ ἰθαγενὲς ἅπαν καὶ ἐπιχώριον, ἐπειδὴ αὐτοὺς διέγνω τῷ ὀθνεῖν δέει μᾶλλον ἢ τῷ σφῶν ἀπιστῆς μηδίσαντας, ἐνοικεῖν αὐτοῖς τῇ ὀκειζ ἐφῆκε πατρίδι, ἐμήρους τε λαβῶν ἐς τὸ πιστότερον καὶ ἕκαστα ἕν θέοντι κρατινάμενος. ὅτω τε αὐτοῖς ἡ Ῥοδό-

IV 15. ამასობაში იუსტინემ, გერმანეს ძემ, ნესოსიდან როდოპოლისში ვიგზავნა ერთი თავისი რაზმის უფროსი, წარმოშობით ჰუნნი, სახელად ელმინზური, და თან გააყოლა ორიოთასი ცხენოსანი. ეს როდოპოლისი კოლხეთის ქალაქია; იმ დროს ის სპარსელების ხელში იყო: კარგა ხნის წინათ მერმეროეს აეღო ის და სპარსელი მეციხოვნენი ჩაეყენებინა. თუ როგორ მოხდა ეს, ამას მე აღარ შევხებდი, რადგან პროკოპი რიტორის მიერ არის ეს საუცხოოდ აღწერილი. იქ რომ მივიდა ელმინზური, ბედმა ძალიან შეუწყობილი. მეციხოვნენი, რაღაც შემთხვევით, ქალაქის გარეთ დაეხეტებოდნენ სადღაც და მცხოვრებთა უმრავლესობაც გასულიყო, ზოგი საღ და ზოგი საღ. ამიტომ ელმინზური დაუბრკოლებლად შევიდა ქალაქში, დაიპყრო ის და სანახებებშიც გიითარეშა: ვინც კი სპარსული რაზმებიდან შეხვდა, ყველანი გაჟლიტა, ხოლო ადგილობრივ მკვიდრ მცოვრებლებს ყველას ნება მისცა კვლავ საკუთარ სამშობლოში ეცხოვრათ, რადგან იცოდა, რომ ისინი სპარსელებს მიემხრნენ არა თავისი მოღალატეობით, არამედ უფრო საგარეო საფრთხის გამო; ყველაფერი მოაწყისრივა, როგორც საჭირო იყო, და მეტი სიმტკიცისათვის მიველედი წამოასხა. ასე დაუბრუნდა როდოპოლისი კვლავ თავის წინანდელ მდგომარეობას; დაეჭვებდებარა

πολις ἔς τὰ πρότερα ἐπανήκτο, στέργουσά τε τὰ πάτρια νόμιμα καὶ βασιλεῖ Ῥωμαίων ὑποκλινομένη (HGM II, 314—315).

მშობლიურ კანონებს და დაემორჩილა რომაელთა მეფეს².

მისიმიელთა წინააღმდეგ ბრძოლის გაგრძელება.

Τούτου μὲν ὄν τὸν θέρους εὐθέν τι ἄλλο ἐπράχθη ἔπειτα καὶ ἔς λόγους φέρεσθαι μνήμη. τὸν δὲ χειμῶνος ἐπιλαβόμενος, οἱ μὲν Πέρσαι εὐθὺς μετανίσταντο, καὶ ἐπανήσαν ἔς τε τὸ Κεῖταιον¹ καὶ τὴν Ἰβηρίαν, ὡς δὲ ἔνταυθα διαχειμάζουσιν βουλόμενοι, χαίρειν πολλὰ εἰπόντες τῇ πρὸς Μισσημαγόνος ἐπικουρίᾳ· ὃ γὰρ ἔννεμον αὐτοῖς ὅτι κατ' ἐκείνο τὸν καιρὸν ἔς ἐκδήμους στρατείας διαπνεύσειαν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τῶν ἐπεδραστήων ἀπκλαγγέντες καὶ δὴ τῆς προτέρας εἶχοντο ἀσθενείας, γεν-

ამ ზაფხულში მეტი არაფერი მომხდარა ისეთი, რომ მასზე ლაპარაკი ღირდეს. ზამთარი რომ დადგა, სპარსელები მაშინვე დაიძრნენ იქიდან და გაბრუნდნენ კოტაისსა და იბერიაში, რადგან იქ უნდოდათ ზამთარი გაეტარებინათ, და ამჩივარ კარგა ხნით აიღეს ხელი მისიმიელებისათვის დახმარებაზე. მათი მშობლიური წესების მიხედვით არ არის მიღებული ასეთ დროს¹ შორეული ლაშქრობა აწარმოონ. სპარსელთა ჩასაფრებისაგან განთავისუფლებულმა რომაელებმა კვლავ განაგრძეს თავისი წინსვლა მისიმიელთა იქიდანამი. როდესაც ისინი მი-

¹ გ. ი. ზამთარში.—² Καταπνοὺς ταις.

² როდობოლიხო წარმოადგენს ბერძნულ თარგმანს ქართული სიტყვისა „ქარდიციხე“. მეექვსე საუკუნის ისტორიკოსთა (პროკოპისა და აგათიას) აღწერილობით როდობოლისი გუთუნოდა ლაზიკის ყველაზე შესანიშნავ ქალაქთა რიცხვს (პროკოპი: გეორგიკა II, 73). იგი მდებარეობდა დაბლობში იმ გზაზე, რომელიც იბერიიდან მოდიოდა; ამავე დროს ეს იყო პირველი ქალაქი, რომელიც ყველაზე უწინარეს ხედებოდა გზაზე იბერიიდან კოლხიდაში შემოსეულთ, მასზე იერიშის მიტანა არავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენდა, ვინაიდან ის ადგილმისაღდგომი იყო (პროკოპი: გეორგიკა II, 156). მაგრამ ის სდარაჯობდა მნიშვნელოვან სტრატეგიულ პუნქტს და ამიტომ მის დაცვას უდიდესი ყურადღება ექცეოდა. იქ ძველი დროიდანვე უდიდესი ციხე იყო აგებული (იუსტინიანეს ნოველა 28: გეორგიკა II, 186). როდესაც ლაზებმა და ბიზანტიელებმა სპარსელთა შემოსევისას (55) წელს იგრძნეს, რომ ველარ შეინარჩუნებდნენ ამ ციხეს, ვერ გაუმკლავდებოდნენ აქ სპარსელებს, რომელთაც უკვე აღებული ჰქონდათ შორაპანი და სკანდა, ამჯობინეს ეს ციხე დაგნგრიათ, რომ მტერს ის ველარ გამოეყვანებინა სიმაგრედ (პროკოპი: გეორგიკა II, 156). 55 წლის შემდეგ როდობოლისი მართლაც სპარსელების ხელშია, რადგან, როდესაც მუბირისის აღებაზეა ლაპარაკი,

μένοις δὲ αὐτοῖς ἀμφὶ τὸ φρού-
ρισον τὸ Τιβέλεος, ὅστω καλοῦμε-
νον, ἢ δὴ τὴν τε τῶν Μισιαι-
κῶν χώραν καὶ Ἀφίλιον διορί-
ζει καὶ ἀποτέμνεται, ἐπίσταται ὁ
Μαρτίνος, ἐφ' ᾧ ἐ; τὰ λοιπὰ
ἡγεῖσθαι: καὶ ἅπαν τὸ στρατεύμα
διατάττειν. ἀλλὰ νόσος τις αὐτῷ
ἐνσκήψασα μοχθηρὰ παρεῖλετο
καὶ ἀνέκλυε τὴν πρῶστυμῖαν. καὶ
ὁ μὲν αὐτὸς ἐμμενίρει, ὡς ἄλ-
γῳ ὑστερον ἐπὶ τὴν Κολχιδᾶ γῆν

ვიდენ ეგრეთწოდებულ ტიბელეო-
სის ციხესთან, რომელიც მისიმიელ-
თა და აფსილიელთა ქვეყნების საზ-
ღვარზეა და მათ ჰყოფს, ჩავიდა
მარტინე, რომ შემდგომი ლაშქრო-
ბისათვის ეხელმძღვანელა და მთე-
ლი ჯარის სარდლობა აეღო ხელთ.
მაგრამ ის რალაც მძიმე სენმა შეიპ-
ყრო და ხელი ააღებინა ამ გინზ-
რახეაზე. ამიტომ ის იქ დარჩა, რომ
ცოტა ხნის შემდეგ კოლხიდაში და
იქაურ ქალაქებში დაბრუნებულიყო.

როდოპოლისის ხსენებაც აღარ არის, ალბათ იმიტომ, რომ ის უკვე სპარსელების
ხელში იყო, ხოლო მუბარისის აღებით ნაშ წელს სპარსელებმა დაამთავრეს აღმო-
საველეთი ლახეთის (ზორაჰნიდან ცხენისწყლამდე) დაპყრობა და ამის შემდეგ
სპარსელთა იერიშები ებება ცხენისწყლის დასავლეთით მდებარე სტრატეგიულ
პუნქტებს (ტელეფისი, ნესოსი ფახისი). აგათიას აღწერილობიდან ნათლად
ირკვევა სპარსელთა სამხედრო გეგმა. მის შემდეგ, რაც ისინი აღმოსავლეთ ლა-
ხეთში დაშვებულდნ და ბიზანტიელ-ლაზთა სამფლობელოსაგან მათ ჰყოფდა
ცხენისწყალა, იმათ გადაწყვიტეს ემოქმედთ ორი მიმართულებით: ჩრდალოეთი-
დან—ონოკურის-უჭიშვრონის ციხიდან არქეოპოლისისაკენ უკანასკნელის ააღე-
ბად, ხოლო სამხრეთით რიონის გაყოლებით აქ მდებარე სტრატეგიული პუნქტე-
ბის დასაპყრობად. და აგათიას ჩვენ რიგ-რიგად მოგვითხრობს სპარსელთა
ლაშქრობა ამ მიმართულებებით. კერძოდ, რიონის გაყოლებით ბიზანტიელები
გამაგრებული ყოფილან მდინარეთა შესართავებთან: ცხენისწყლას შესართავთან—
ტელეფისში, ტებურის შესართავთან—ნესოსში და თვით რიონის შესართავთან—
ფოთში. ამ ადგილებისაკენ მიმართეს თავანთი იერიშები სპარსელებმა, მაგრამ
ვერც ერთ ამ ადგილას ვერ მოიკიდეს მათ ფეხი.

ტელეფისის მდებარეობაზე ხეშოთ გვექნდა საუბარი (გვ. 38—41), ჩვენ აღე-
ნიშნეთ, რომ ის უნდა მდებარეობდეს იმ ადგილას, სადაც ცხენისწყალი ერთვის
რიონს. აღნიშნულ საკითხზე ჩვენ მიერ დამატებით წარმოებული კვლევის დროს
დადასტურდა, რომ სწორედ იმ ადგილას, სადაც ჩვენ ტელეფისის მდებარეობას
ვვარაუდობდით, დღესაც არსებობს სოფელი ტოლები და იქ დაცულია ციხის
ნანგრევები, რომლებიც, როგორც ჩვენ გამოვარკვეეთ, ბიზანტიური პერიოდის
ციხის ნიშნებს ატარებენ (ამის შესახებ იხ. ამ წიგნის ბოლოში დართული ვსკურა-
ს: „ბიზანტიური ციხე-სიმაგრეები დასავლეთ საქართველოში“ და იქვე ტელეფი-
სის ციხის გეგმა და სურათები).

რაც შეეხება ნესოსს, მისი მდებარეობა საკმაოდ ნათლადაა აღნიშნული აგათი-
თიას მიერ. იგი მდებარეობდა ტელეფისიდან 25—27 კილომეტრზე დასავლეთით
(ხეშოთ გვ. 36), იქ, სადაც დოკონოსი (ტებური) რიონს ერთვის (გვ.გვ. 37, 38). ამ
ადგილას დღესაც არის სოფელი ისულა („ისულა“ არის ლათინური insula, რაც
„კუნძულს“ ნიშნავს; ბერძნული ἴσουλ-იც ხომ „კუნძულს“ ნიშნავს), რომლის

ἐπα ἦξων καὶ τὰ ἐκείνῃ ποίσο-
ματα. οἱ δὲ καὶ ὡς ἀνὰ τὰ πρῶ-
τω ἐχώρουν, ὑπὸ τοῖς πρωτέροις;
πάλιν ἀγόμενοι ἡγεμῖσιν. πρῶτα
μὴν οὖν ἐψήθησαν χρήματα ἀπι-
πειρασθαι τῶν Μισιμιανῶν, εἴ
που ἄρα ἐθέλοῦσιν ἐς τὸ σῶφ-
ρον μεταβαλοῖεν καὶ τοῖς εὐ-
κλείους ἀρχοντας ἐπιγόνους μετα-
μελήσοι αὐτοῖς τότε γόνων τῶν
ἡμαρτημένων καὶ σφᾶς τε αὐτοῖς;
τοῖς Ῥωμαίοις ἐγχειροῦσθαι καὶ
τὰ χρήματα ὅποσα τὸν Σωτήριχον
ἀφείλοντο, ἀλλὰ καὶ ταῦτά γε
ἀποδοῖεν. καὶ τοῖσιν ἐκ τῶν
Ἀφασίων γένους λογίμους ἀνδρας,
ὡς οἶόν τε ἦν, ἀπολεξάμενοι,
στᾶλλοισιν ἐς ταῦτα πρεσβεύ-
σομένους. οἱ δὲ Μισιμιανοὶ τισιν
τῶν ἐδέησαν τῆς ἀμότητος ὑπε-
λεῖν καὶ τοῖς ἐπιγυνομένοις τὸ
τῶν φθάσαντος ἀποπον μετακοσ-
μησοῖ ὡστε ἀμέλει οἱ ἀθήμιστοι
καὶ ἐναγεί; καὶ κακῶδαιμονες
καὶ ἅπαν ἄλλο ἀξιοῖ ἀκωσιν ὅ
τι ἂν τις ἀντις νεμεσῶν ἀπο-
καλέσσοι, παρωσάμενοι; καὶ ἐμπα-

ჯარმა კი განაგრძო წინსვლა ძვე-
ლი სარდლების მეთაურობით. პირ-
ველ რიგში რომაელები საჭიროდ
თვლიდნენ ესინჯათ, მოისურვებდნენ
თუ არა მისიმიელები გონიერ გზას
დაბრუნებოდნენ: იქნებ მოენანიებო-
ნათ თავიანთი შეცოდებანი, ეცნოთ
თავიანთი მშართველები, დამორჩი-
ლებოდნენ რომაელებს და აენახლაუ-
რებინათ მთელი ის ფული, რომე-
ლიც მათ სოტერიქეს წაართვეს. ამ
მიზნით მათ გამოარჩიეს, რამდენა-
დაც შესაძლებელი იყო, წარჩინე-
ბული კაცები აფსილიელთა ტომი-
დან და მოციქულებად გააგზავნეს
მისიმიელებთან, მაგრამ მისიმიელები
იმდენად მოკლებული იყვნენ უნარს
ველურობის გადაგდებისა და ძველი
შეუფერებელი საქციელის გამოს-
ყიდვისა ახალი საქმის საშუალებით,
რომ ამ უღმერთობებმა, უწმინდუ-
რებმა, ეშმაკის ფეხებმა და, ერთი
სიტყვით, ყოველგვარი ისეთი სა-
ხელწოდების ღირსმა აღამიანებმა,
როგორც კი შეუძლია რისხვამ
დაატეხოს მათ, სრულიად უკუაგდეს
საერთაშორისო კანონები და მა-

მდებარეობა ზევს შევისწავლეთ ადგილობრივ დათვლიერებით 1935 წლის ზაფ-
გულში: დღევანდელი ისულა უფრო ჩრდილოეთით მდებარეობს, ვიდრე აგათიას
დროინდელი. როგორც ადგილობრივ გამოვარკვევით, ძველი სოფელი სწორედ ტე-
ხურის შესართავთან იყო: ამ ადგილებში გვხვდება ბიზანტი ძველი დასახლებულუ-
ბისა; ცოტე-სიმაგრე კი აქ, ჩანს, არავითარი არ ყოფილა (აგათიას აღწერილობ-
ბითაც აქ ციხე არ უნდა ყოფილიყო), მხოლოდ ჯარის სადგომები იყო აქ და
აქიდან სდარაჯობდნენ ბიზანტიელები რიონის ხაზს.

ამ ნუკუსიდან აგზავნის იუსტინე ნენ წელს ჯარს როდოპოლისის ახალე-
ბად. ცხადია ის აგზავნის ჯარს ნესოსის აღმოსავლეთით. შართალთა, ნესოსსა
და როდოპოლისს შუა ტელეფისი მდებარეობდა, მაგრამ ნენ წელს მომდ. რი
ბრძოლის შემდეგ სპარსელები ტელეფისში არ დარჩენილან: იმათ აქიდან განდევ-
ნეს ბიზანტიელები ნესოსისაკენ, დაედევნენ მათ, მაგრამ უკან ტელეფისში აღარ
დაბრუნებულან (იხ. ზემოთ გვ. 38—39).

τήσαντες τὰ κοινὰ τῶν ἀπάντων ἀνθρώπων νόμιμα, τοὺς πρέβεις ἀθρόον ἀπέκτειναν, καὶ ταῦτα Ἄψιδος γε ἕντας ἐμοδιαίτους καὶ ἀγχιτέρμονα;, καὶ ὄν μὲν ἐπεκάλου ἐκεῖνοι Ῥωμαίους τε καὶ Σωτηρίχου οὐπόποτε μεταληγότεα;, παραίνεσιν δὲ φίλαν ἐς τὸ ξυνοῖσιν ἀγούσαν οὐ ξὺν χαλεπότητι ἀπαγγείλαντα;.

Οὕτως ἄρα ἐκ παρανομίας τὸ πρότερον καὶ ἀνοσιῶν ἔργων ἀρξάμενοι τῶν αὐτῶν εἶχοντο διὰ παντός ἐγχειρημάτων ἢ καὶ πολλῶ ἀνοσιωτέρων. καὶ γὰρ ἐγνωσμένον αὐτοῖς ὡς οἱ Πέρσαι ἀπίοντες ἔρχοντο, καὶ κατὰ τὸ ξυγκείμενον οὐκ ἐπαμύνουσιν, ἀλλὰ τῆ τῶν τόπων δυσχωρίᾳ περιεσθότες καὶ τῷ οὐποτε δυνήσεσθαι τοὺς Ῥωμαίους παραμείψασθαι τὴ αὐτῆν καὶ ὑπερβαλέσθαι, οἱ δὲ τὰ δεινότερα ἔδρασαν. ἔστι γὰρ τι ἕρος προβεβλημένον τῆς χώρας, αἰπὸν μὲν οὐ λίαν, οὐδὲ ἐπὶ μέγα ἠρμένον, ἀπαντες δὲ σφόδρα καὶ ἕρμιον καὶ πέτρας ἀποτόμιος ἐκατέρωθεν πεπυκνωμένον· βραχέα δὲ ἔδος ἐν μέσῳ καὶ ἀτεμνίης ὑποφαίνεται καὶ ὅποια μὴδὲ ἐνὶ ἀνδρὶ ἀδέεστερον πορευμένῳ βρατῆ εἶναι ἔργειας καὶ εὐεπίδρομος, ὡς εἰ γέ τις ἐπιστὰς τῆ ἀκρωσυχίᾳ διακωλύσει τοὺς ἐπίοντα;, μῆποτε διαβήσεσθαι· πλεμύς, μὴδὲ εὐκλήθος εἶναι ἀνάρτημον, μὴδὲ εὐκόσφοι ἀπαντες καὶ εὐσταλεῖς,

შინვე მოკლეს ეს მოციქულე ბი. თუმცა ისინი მათ მონათესავე და მეზობელ აფსიდიელთა ტომს ეკუთვნოდნენ და არავითარი წილი არ მოუჭლოდათ იმაში, რასაც მისიძელები აბრალელებდნენ რომაელებსა და სოტერიქეს; პირიქით, ისინი აშკარად უმტკიცებდნენ ნათ თავიანთ მეგობრობას იმ რჩევა დარიგებით, რომელიც შერამ მათ სასარგებლოდ იყო მიმართული.

IV 16. ამრიგად, პირველადაც უფუნურებით და უწმინდური საქმეებით დაიწყო მისიძელებმა და მუდამ ასეთს ბოროტმოქმედებას სჩადიოდნენ ისინი, და უფრო უწმინდურსაც. თუმცა გაიგეს, რომ სპარსელები უკან გაბრუნდნენ და, მიუხედავად დაპირებისა, აღარ აღმოუჩნდნენ მათ დახმარებას, მაგრამ იმის იმედი ჰქონდათ, რომ მათი ადგილები ძნელი გასასვლელი იყო და რომ რომაელები ვერ შესძლებდნენ ამ სიძნეოს გადალახვას, და უფრო შმაგად იწყო მოქმედება. ერთი მთა დაჰყურებს ამ ქვეყანას, არც თუ ძალიან მაღალი, არც ძალიან დაკიდებული, მაგრამ ძალიან დამჯანბრული და ყოველ მხრით ციკაბო კლდეებით მოხშირებული; შუაში ვიწრო და უვალი გზა მოჩანს, რომელიც ერთი, გაბედულად მომავალი, კაცისთვისაც კი ადვილი სავალი და დასაძლვეი არ არის, ისე რომ, თუ თხემზე ვინმე დგას და წინააღმდეგობას უწევს იქ ამაველთ, ვერასდროს მტერი ვერ გადალახავს მას, მაშინაც კი ვერა, ურიცხვი რომ

ἐπίοις φασί τοὺς Ἰσαύρους. τοῦ-
 τῃ δὴ ὄν τῷ χώρῳ πίσινοι ἐς
 ἀπόνειον ἐτράποντο βιαιοτάτην.
 ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι, τοῖς μάλιστα
 ἀπειγγεμένοι, ἐν ἐργῇ ἐποίησαν-
 το τὸ γεγενημένον. καὶ δὴ τῶν
 βαρβάρων μελλόντων καὶ ὅπως
 φροῦρὰς τῷ λόφῳ καταστησάν-
 των, προτερήσαντες κρῆσις τῆς
 ἄκρας ῥαχίς, καὶ οὐδενὸς εἰρ-
 γοντος ὑπερβάντες ἐς τὰ ἰσπᾶσιμα
 τῆς χώρας ἅπαντες καὶ ἀναππ-
 ταμένα παρήλθον πεδία. οἱ δὲ
 Μισιμῖανοὶ ἐπειδὴ τῆσδε διήμαρ-
 τον τῆς ἐλπίδος, αὐτίκα τὰ πλεῖ-
 στά γε καὶ περιττὰ τῶν σφετέ-
 ρων φρουρίων ἐμπρήσαντες, ὡς
 οὐχ οἷόν τε ὄν ἅπασιν ἀρῆσαι,
 ἐς ἐν τι μόνον, ὅπερ ὀχυρώτατον
 αὐτοῖς εἶδον, ἅπαντες ξυνελέ-
 γοντο. τοῦτο δὲ Τζάαχρ μὲν ἐκ
 παλαιοῦ ὀνομάζεται, Σιθηρόν δὲ
 αὐτὸ διὰ τὸ στερρόν τε καὶ ἀνάλωτον
 ἐπίκλην ἀποκαλοῦσιν. ὄλγους δὲ
 τοὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ οὐ πλέον
 ἢ τετραράκοντα ἰσπεῦσι ξυνηθ-
 ροισμένοι, ἦσαν δὲ οὐ τῶν πολ-
 λῶν, ἀλλ' ἐξοχοὶ ἐς τὰ μάλιστα
 καὶ τάγμασιν ἐφεστηχότες, τοῦ-
 τοις δὴ ὄν ἀποκριθὼν τοῖς ἄλλοις
 ὀμίλου πορευομένοις ἐπιφῶσι τῶν
 ἀνδρῶν τῶν Μισιμῖανῶν ἐς ἐξα-
 κοσίους, πεζοὶ ἅμα καὶ ἰππῶται,
 οἱ ὄντες ἅπαντες τῷ πλήθει ξυλ-
 λαβόντες ῥαδίως διαχειριεῖσθαι.
 οἱ δὲ τῇ τῶν πλέμων ἐμπειρίᾳ
 ἐς γέωλοφόν τι ἀναθραμόντες
 ἀρετῆς ἐπεδείκνυντο ἔργα. καὶ

იყოს მტერი, ან ყველანიც რომ
 მხატენი და მსუბუქად შეარაღე-
 ბულნი იყვნენ, როგორნიც არიან,
 მაგალითად, ისაფრიელები. სწორედ
 ასეთი ადგილმდებარეობის იმედით
 მოჰკიდეს ხელი მისიმიდიკმა უკიდუ-
 რესად უგუნურ საქმეს. მაგრამ რომა-
 ელები საშინლად განრისხდნენ, როდეს-
 საც მისიმიელთა ვერაგობა შეიტყეს.
 ბარბაროსები რომ აყოვნებდნენ და
 მათ არც მოღარაჯენი დაუყენებიათ
 ბოროცხზე, რომაელებმა დაასწრეს
 და მთის მწვერვალი დაიჭირეს და,
 რადგან წინააღმდეგობა არავის
 გაუწევია, გადალახეს ის და ყველა-
 ნი გავიდნენ ცხენსავალ გზებზე და
 დაეშენენ გაშლილ დაბლობებში
 იმედი რომ გაუცრუვდათ მისიმიე-
 ლებს, სწრაფლ დასწვეს ბევრი თა-
 ვისი, უკვე ზედმეტად მიხინული,
 ციხე-სიმაგრე, რადგან შეუძლებელი
 იყო ყველას დაცვა, და ყველანი
 მოგროვდნენ ერთ ციხეში, რომელიც
 ყველაზე უფრო გამაგრებულად
 მიაჩნდათ. ამ ციხეს ძველითგანვე
 ეწოდებოდა ძ ა ხ ა რ ი, მეტსახელად
 კი „რკინისას“ ეძახიან მისი სიმტ-
 კიცისა და დაუძლეველობის გამო.
 რამდენიმე რომაელ ცხენოსანს, არა
 უმეტეს ორმოცი კაცისა, ერთად
 მოეყარა თავი, დანარჩენ ჯარს გა-
 მოყოფოდნენ და ისე ღიდიოდნენ: ის-
 ნი ჩვეულებრივი ჯარისკაცები კი
 არ იყვნენ, არამედ უმეტესად რჩე-
 ულნი და რაზმების უფროსები; აი,
 ამათ ზედ წააწყდნენ მისიმიელთა
 კაცები, დაახლოვებით ექვსასი კაცი,
 ქვეითა და ცხენოსანი: ისინი ფიქ-

ἦν ἐπὶ πολὺν ἢ μάχη καρτερὰ
καὶ ἀμφίβολος, τῶν μὲν κύκλω-
σὲν τινα ποιήσασθαι πειρωμένων,
τῶν δὲ Ῥωμαίων νῦν μὲν ἀθρόον
ἐπεισπηδόντων, ὡς καὶ βίασπᾶν
καὶ ἀναταράττειν ἅπασαν τὴν φά-
λαγγα τῶν πολεμίων, νῦν δὲ ἀ-
σφαιεῖ γιγνομένων. ἐν τούτῳ δὲ
τῆς ἄλλης στρατιᾶς ἀνωθεν ἐξ
ὑπερέρου τινὸς ὄρουσ; ἐπιφανεί-
σης, ἐνέδραν εἶναι καὶ ὄσλον εἰ
βάρβαροι τὸ χρέμα ὑπετοπήσαν-
τες εὐθὺς ἐφευγον προτροπᾶν.
ἀλλ' ὁ τῶν Ῥωμαίων στρατός,
ἐτύχασον γὰρ ἦδη ἅπαντες ἀλ-
λήλοις ἀναμιγμένοι, ἐπέκειντο
μᾶλα διώκοντες, ἕως τοῦς πλείστους
πολεμίους ἀπέκτειναν, ὡς μόνους
ἐκ τασούτων ἐγδοήκοντα ἄνδρας ἐς
τὸ Σιδηροῦν ἐκεῖνο φρούριον ἀπο-
σώθησαν. εἰ μὲν οὖν αὐτίκα ὅπως
εἶχον ἰσχυρῆς οἱ Ῥωμαῖοι ἐπιλήθον
τῆ ἔρμιατι, καταπεπληγμένων
τῶν βαρβάρων τοῖς ξυνεχθεῖ-
σιν, πάντως ἂν, ὀΐμαι, αὐτοβί-
εῖ γε ἅπαντας εἶλον καὶ αὐθιγμερὸν
ὁ πόλεμος ἐτελεύτα. νῦν δὲ τῆ
μὴ παρῆναι αὐτοῖς στρατηγὸν
τῶν ὀνομαστοτάτων θανάμει τε
καὶ φρονίματι πρόχοντα, ἴσθουσ
ἀδῆδῆτος, რომ, ვფიქრობ, პირველ შეტევებზევე ყველას შეიპყრობდენ
და ომიც იმ დღესვე დამთავრდებოდა. მაგრამ მათ არ ახლდათ მა-
შინ რომელიმე სახელოვანი სარდალი, ძლიერებით და გონიერებით
რომ ყოფილიყო გამორჩეული, და ყველანი თითქმის თანაბარი უფლე-
ბის მქონენი იყვნენ, ისე რომ ერთმანეთს აძლევდენ რჩევა-დარიგებას
და ერთმანეთს უყენებდენ ბრალდებებს და, რასაც ერთი იტყოდა,
მასვე პასუხად ლებულობდა; ამიტომ მათი საქმიანობა დაუბოლო-

რობდენ, რომ, რადგან ხომრავლია
სქარბობდენ მათ, ყველას ამოყ-
ლევდენ. მაგრამ რომაელები, რო-
გორც საომარ საქმეებში გამოცდი-
ლები, აცვივდენ ერთს ბორცვზე
და ვაეკაცობა გამოაჩინეს. ატყდა
ფიცხელი და დაუნდობელი ბრძო-
ლა და კარგა ხანს გაგრძელდა: მი-
სიმიელები ცდილობდენ ერთგვარად
ალყა შემოერთყათ რომაელებისა-
თვის, ესენი კი ხან ერთბაშად შეუ-
ტევდენ, რომ ვაეფანტათ და აე-
რიათ მტრის მთელი ფლანგი, ხან
კი ისევ გამობრუნდებოდენ და სა-
ფარში მოთავსდებოდენ. ამ დროს
ზემოთ, ერთი მთის თხემზე, ვა-
მოჩნდა რომაელების დანარჩენი ჯა-
რი; ბარბაროსებმა იფიქრეს, აქ
რალაც მახეს ვეიგებენ და ვერაგო-
ბას ვეიშალებენო, და უკან-მოუ-
ხედავად მოკურცხლეს. რომაელთა
ჯარი კი (უკვე ყველანი ერთი-მეო-
რეში არეულნი იყვნენ) მიაწვნენ
მტრის და სდიეს, სანამ არ ამოყ-
ლიტეს უმეტესი წილი, ისე რომ იმ
„რკინის“ ციხეს მხოლოდ ოთხ-
მოცმა კაცმა და მიაღწია მშვიდო-
ბით, რომ გამბედაობა გამოეჩინათ
რომაელებს და მაშინვე ჰყვეთოდენ
ციხეს, ბარბაროსები იმდენად იყ-
ნენ თავგზადაბნეულნი მომხდარე
და თავგზადაბნეულნი მომხდარე
და თავგზადაბნეულნი მომხდარე

ἢ ἢ σχεδόν τι ἀπαντας καθέστα-
 ναι, ὡς καὶ ἀντεγκαλεῖν ἀλλή-
 λους τυχόν καὶ ἀντιπαρκαλεῦεσ-
 θαι καὶ ἑπὶ αὐτὰ τὶς φήσκειν
 τοιαῦτα καὶ ἐπαίειν ἀτελῆ καὶ εὐ-
 λίαν ἀξιέπαινα ὑπῆρχε τὰ ἐγχει-
 ρήματα. ἔς γὰρ διάφορόν τινα
 γνώμην μεμερισμένοι, καὶ τοὺς
 μὲν ταῦτο, τοὺς δὲ ἄλλο τι ἀέσο-
 κιν, ἐπράττετο μὲν οὐδὲ ἑπὶ ἄλλο-
 τῶν βεβουλευμένων· ἕκαστος
 ἢ ἢ χλαπαίων, ὅτι μὴ τὸ ἀκείον
 ἐνίκα, ἐκμελῶς πῶς καὶ ἀταλαι-
 πώρως προσήει τοῖς ἔργοις, καὶ
 μᾶλλον ἤθετο τοῖς ἀποτειγμάσιν,
 ὡς ἂν ἔχοι μεγαλαυχεῖν ὑστερον
 καὶ παρρησιάζεσθαι πρὸς τοὺς πέλας καὶ τὸν ἐνδεδος, αἰτίαν οὐκ
 ἄλλο τι ἀποφαίνεσθαι ἢ τὸ μὴ τὰ

Ἐν τούτοις δὴ ὄν ὄντες πόρ-
 ρῳ που τῶν παλεῖων ἢ ὡς ἐν
 κολιορχίᾳ ἐστρατοπεδεύσαντο, καὶ
 πρὸς γε οὐδὲ ἀμφὶ τὸ περίορ-
 θρον γοῦν ἴδοντες τὰς προσβλάδας
 ἐν δέονα ἐποιούντο, ἀλλὰ ἔκωψ
 ἔκοντες καὶ ῥαθυμίζ ὄδοι πάρ-
 εργα ἤγούντο τὰ σπουδαῖα καὶ
 ἐπικαιρότατα, κατὸν μὲν τοῦ
 προσήκοντος καιροῦ ἐπιφοιτῶντες
 τοῖς ἐναντίοις, πρωϊαίτερον δὲ
 ἐπανερχόμενοι. ταῦτα δὲ μαθὼν
 ὁ Μαρτίνος ἐκπέμπει ὡς τάχιστα
 ἐπ' αὐτοὺς ἀρξάντά τε ἀπάντων
 καὶ ἡγήσασθαι, ἄνδρα Κακπαδό-
 κην μὲν τὸ γένος, ἀξιώματι δὲ
 στρατηγικῆ ἐκ πλείστου τετιμη-
 μένον, ᾧ δὴ ὄνομα ἦν Ἰωάννης,
 Ἀκωνῶν δὲ αὐτὸν προσεπωνόμα-
 ζον. Ἰσταλτο δὲ ἐς Κόλχους οὐ

ვებელი ოჩებოდა და არც თუ მაინც-
 და-მაინც საქებარი. ისინი ერთმან-
 ნეთის საწინააღმდეგო აზრებს აღ-
 ვებოდენ, ერთს ეს მოსწონდა,
 სხვას კიდევ სხვა, და ამიტომ ვერც
 ერთი ვადაწყვეტილება ვერ გამო-
 ჰქონდათ; თითოეულ მათგანს სწყინ-
 და, თუ მისი აზრი არ იმარჯვებდა,
 და უზრუნველად და დაუღვევრად
 ეცილებოდა საქმეს და, თუ საქმე
 უხეიროდ წავიდოდა, ესიამოვნებო-
 და ხოლმე, რათა შესძლებოდა შემ-
 დევ ეტრადახა და ელაპარაკა თავი-
 სიანებთან, დამარცხებდის მიზეზი მხო-
 ლოდ ის ვახდა, რომ ჩემი შეხელუ-
 ლებები არ იქმნა ვაზიარებულნი.

IV 17. ასეთ მღვთმარეობაში
 იყვნენ ისინი და დაბანაკდენ მტრის-
 განუღრო მოშორებთ, ვიდრე ეს
 სააღყო პირიბიბს შიგთიჩიბორა;
 ვარდა ამისა, ვანთიბაღზე კი არ ვა-
 დიბოდენ, როგორც ამას საჭირობა
 მოითხოვდა, შესატყვად, არამედ,
 ვინიბიბან, სიბანტყსა და მკონა-
 რიბიბანს მიცემულნი, მგორებარისბო-
 ვან საქმედ თვლიბდენ მას, რაც
 უვარყსად მნიშენელოვანი და სა-
 შური იყო, მტერზე შესატყვად
 იბაზე უფრო ვვიბან ვადიბოდენ, ვიბ-
 რე საჭირო იყო, და უფრო აბრე
 ბრუნდებოდენ უკან. ეს რომ შეიტ-
 ყო მარტინემ, სასწრაფოდ ვავზავნა
 მითთან ერთი კაცი, რომელიც
 ყველაფერს სათავეში ჩაუღვებოდა
 და სარდლობას ვასწევდა; ეს კაც
 იყო ტომიბი კავადოკიელი, უკვ

πολλῶ ἐμπροσθεν ἐκ βασιλέως, τὸ Ῥουσίκου ἔχων ἐπίταγμα, ἐφ' ᾧ ἕκαστά τε τὰ ποιούμενα ἐς τὸ ἀκριβὲς διαγγέλλειν καὶ τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἀριστεύοντας βασιλείοις δῶροις φιλοφρονεῖσθαι. ὁ τὰς δὲ οὖν ὁ Ἰωάννης ἐς Μισμιανοὺς ἀφιγμένους καὶ ἐπιστὰς τῶν Ἰωαλαίων στρατεύματι εὐθύς ἀμφὶ τὸ φρούριον ἅπαντας ἴδρυσεν καὶ πολιορκεῖν ἐπειράτ., ἀμὰ δὲ καὶ τὰς ἔκτασθεν βιαιτωμένους ἐπιθέσθαι καὶ τὸ ξύμπαν διαταράξει. τῶν γὰρ οἰκήσεων αἱ κλεισταὶ οὐκ ἐν αὐτῷ δῆκον τῶ περιβόλῳ ἐτύχχανον οὐσαι, ἀλλ' ἐπὶ σκοπέλῳ τινὶ ἀγχοῦ παρατεταμένῳ, φάραγγες δὲ ἐν αὐτῷ καὶ πέτραι ἀπερρωγυταί, ἐπὶ κλειστῶν διήκουσαι, θυσπρόσοδα λίαν καὶ ἀπορα τοῖς ὀθνεῖοις καὶ οὐκ εἰθισμένοις τὰ τῆδε ἅπαντα ἐκτελεῖσθαι. τὸ γε μὴν ἐπιχώριον ἐμπειρίῳ τῶν τόπων ἐκ τινος στενωπάτης ἔδωκ καὶ ὑπελασθηαίνουσης, μόνος μὲν καὶ αὐτοὶ καὶ πεπονημένως καταφθόνται δὲ θύμας, εἰ ποτε δεήσει, καὶ αὐθὺς ἀνέρπουσιν. ὑπὸ δὲ τὸν πρόποδα ἐν αὐτῷ δὴ τῶ χθισμαλῶ καὶ ἡκλαμμένην κινάκας ποτίμῳ ἕδατος ἀναβλῆζουσιν, σθεν ἕδρεῖσθαι οἱ τῶ κολωνῶ ἐνοικουῦντες. ჩამოსვლას და ისევ უკან აძრომას. ამ კლდის ძირში, დაბლოვ და გაშლილ ადგილას, ამოჩუხჩუხებდა წყაროები მშვენიერი სასმელი წყლით, საიდანაც წყალი მიჰქონდათ ამ მთის მცხოვრებლებს. ამ დროს (რად-

კარგა ხანია სტრატეგოსის პატივი ჰქონდა მას; სახელად ერქვა იოანე, ხოლო მეტსახელად დაქნასი. ამ ცოტა ხნის წინათ მეფეს გამოეგზავნა ის კოლხეთში რუსტიკეს¹ ნაცვლად და მას დავალებული ჰქონდა, რომ ყველაფერი, რაც მოხდებოდა კორხეთში, ზედმიწევნით ეცნობებინა და საუკეთესო მამაცი ჯარისკაცებისამეფო საჩუქრებით დაეჯილდოებინა. აი, ეს იოანე, მისიძიელთა ქვეყანაში რომ მივიდა და სათავეში ჩაუდგა რომაელთა ჯარს, უმაღლესების გარშემო დარაზმა ყველანი და სცადა ალყის შემორტყმა და ამავე დროს იმათ წინააღმდეგ იერიშის მიტანა, რომელნიც კიბის გარეთ იმყოფებოდნენ; ირთი სიფყით, უნდოდა მთლიანად დაეფორიაქებინა მტერი. მეტი წილი საცხოვრებელი სახლებისა თვით ზღუდის შიგნით კი არ იყო, არამედ ერთს, იქვე ახლოს აღმართულ კლდეზე; აქაური ნაპრალებისა და დიდ მანძილზე გადაქიმული ციცაბო ლოდების გამო შეუძლებელი იყო უცხოელთა და შეუჩვეველთათვის ამ ადგილებზე გაეღა. ადგილობრივი მცოვრებლები კი, რომლებიც ამ ადგილებში გამოკდილნი იყვნენ, თუმცა დიდის წვალებით მაგრამ მაინც ახერხებდნენ, როდესაც დასპირდებოდათ, ვიწრო და მიმაღული გზიდან დათ, ვიწრო და მიმაღული გზიდან

¹ რუსტიკეს ვიწრო comes s. largitionum-ის თანამდებობა (იხ. ზემოთ გვ. 48). იხ. როგორც გუბახის ერთ-ერთი მკვლელი, სიკვდილი... დასაჯეს (ზემოთ გვ. 152).

τότε δὴ οὖν. ἐπειρήσων γὰρ οἱ
 Ῥωμαῖοι καὶ ἀπειρήσων τὸ μέρος,
 ἡμίση οἱ βάρβαροι καπύοντες;
 ἤρουντο. Ἰσαυρὸς δὲ τις ἀνὴρ,
 Ἰλλοῦς ἄνομα, ἐπὶ τῆδε τῆ φρονη-
 τισταγμένως, ἐπειδὴ κατεῖδε πλεί-
 στους τῶν Μισιμηκῶν πόρρω
 που τῶν νυκτῶν ἐ; τοῦτο κατα-
 βεβηχότας, ὁ δὲ ὑπεκρυπτόμενος
 ἡσυχῇ ἔμενε καὶ ξυνεχώρει·
 ἕς δὲ ἔκαθεναι τὰς κάλπεις
 ἐμπλήσαντες ἀπεπορεύοντο, εἶπε-
 το λάθρα ὁ Ἰσαυρὸς καὶ ξυνα-
 νῆαι, ἕως ἐπ' ἄκρου γενόμενος
 τὴν τε τῶν χωρίου θύειν, ὡς
 εἶόν τε τὴν ἐν σκότει, ἀριστα ἐπε-
 φράσατο καὶ ὅτι: εὐ πλείους ἢ
 ἰκτὼ ἄνδρες ἐτετάχατο ἐς τὸ κα-
 τασκοπεῖν τὴν ἀνοδὸν καὶ διαφυ-
 λάττειν. ταῦτα τῶν ἀπὸ τα κατα-
 γνοῦς αὐτίκα ὑπαναχωρεῖ, καὶ
 τῷ στρατηγῷ ἕκαστα διαγορεύει.
 ὁ δὲ ἦσθη τε ἄγαν τῷ ἀγγέλ-
 ματι καὶ τῆς ἐπιύστης νυκτὸς ἄν-
 δρας; ἕκατὸν ἀπολεξάμενος ἀλκι-
 μους τε καὶ θαρ;αλέους; ἔστειλεν
 ἐπὶ τὴν ἔφοδον, κατασκοπήσον-
 τά; τε τὸν χώρον καὶ ἐπιθησο-
 μένους ὅπη παρείκοι. εἶρηται; δὲ
 αὐτοῖς, ἐπειδὴν βεβαυότατα ἀνα-
 βαίεν, τότε δὴ σημαίνειν τῆ σάλ-
 παγγι, ὅστε καὶ τοῦ ἄλλου στρα-
 τοῦ τῷ πέλει προσβάλλοντος ἕκα-
 ῳρωθεν τὼς πλεμῖους διακυ-
 κηθῆναι.

Ὁ μὲν οὖν Ἰλλοῦς προπορευ-
 μένος ἤγειτο τῶν ἀνδρῶν ἐ; τὴν
 ἐνάβαοιν, ὡς ἦθη αὐτῷ τῆ πείρη

გან რომაელები უთვალთვალედენ
 და დაბრკოლებას ულობავდენ
 ხოლმე; ბარბაროსები ღამით ჩამო-
 დიოდენ ხოლმე წყლის ასაღებად.
 სადარაჯოზე იდგა ერთი თაყროი-
 ლი, საბელად ილლუსი; როდესაც
 მან ზვევიდან დაინახა, რომ მრავა-
 ლი მისიმიელი გვიან ღამით იმ ად-
 გილას ჩადიოდა, ის მიიშალა, გატ-
 ვრინა სული და აცალა; როდესაც
 იმათ კოკები აავსეს და უკან ბრუნ-
 დებოდენ, ისაერთელმა მისდია ჩუ-
 მად, თან მიჰყებოდა მათ ზვეით,
 სანამ თხემს მიაღწევდა და კარგად
 გაარკვევდა იმ ადგილის მდებარეო-
 ბას, რამდენადაც ეს იმ სიბნელეში
 შესაძლებელი იყო; აქ შეამჩნია მან
 ისიც, რომ მხოლოდ რვა კაცი იყო
 დაყენებული ასანვლეელი გზის თვალ-
 ყურის სადევნელად და დასაცავად.
 ყველაფერი ეს რომ შეიტყო, მაშინ-
 ვე ჩამოვიდა ჰვეით და სათითოოდ
 უამბო სტრატეგოსს. მას ძალიან
 ესთამოვნა ეს ცნობა, მეორე ღა-
 მესვე გამოარჩია ასი მამაცი და
 გულადი მეომარი და გაავზავნა იმ
 ასანვლეელ გზისკენ, რომ მათ დაე-
 ზვერათ ის ადგილი და, როგორც
 კი ეს შესაძლებელი იქნებოდა, იე-
 რიში მიეტანათ. მათვე დაავალა,
 როგორც კი საბოლოოდ ავიდოდენ,
 მაშინვე საყვირით ენიშნებინათ ეს,
 რათა დანარჩენი ჯარიც ჰყვეთოდა
 ზღუდეს და ამჩივარ შტერი ორივე
 მხრით შეეშფოთებინათ.

IV 18. ილლუსი დაწინაურდა და
 წინ წარუძღდა კაცებს იმ აღმართ-
 ზე, რომელიც მას უკვე შესწავლი-

καὶ διεγνωσμένην. εἶπετο δὲ εὐ-
 θύς Ἰησοῦς ἡ Μαρκᾶλλον ἄπο-
 φόρος, καὶ μετ' ἐκείνον Δεόν-
 τιος ὁ Δαβραγέζου, καὶ ἐπ' αὐτῶν
 Θεόδωρος ὁ τῶν Ἰζάνων ταξί-
 χης· καὶ οὕτως ἕξῃς ἅπαντες οἱ
 ἄλλοι ἀνήγοντο στοιχηθῶν ἀλλή-
 λους παρμαρτύνοντας. ἤδη δὲ αὐ-
 τῶν ὑπὲρ τὸ μεσαιπτον ἐληλιθό-
 των, ἑώρων μάλα σαφῶς οἱ προ-
 τεταγμένοι τὴν τε πῦρὰν τῶν
 φρουρῶν ἀναπτύχνην καὶ αὐτοὺς
 ὡς πλησιαίτατα κατακαλυμένους·
 καὶ οἱ μὲν ἐπὶ περιφανῶς ἐκά-
 θευδον, καὶ ὑπ' ἄρρηχοντες ἔκειν-
 το. εἰς δὲ γε μόνος ἐπ' ἀγκῶνος
 ἐρηρησμένος ὡσπερ ἐγγυθῶς
 διετέλει. ἔμελλετο γὰρ καὶ ὁ τῶν
 ὑπὸν καὶ ἐκρηθῆναι καὶ οὐπω
 δηλὸς ἦν ὅποι χωρήσει, ἐπισυ-
 τάζων θαμὰ καὶ ἀναπαλλόμενος.
 ἐν τούτῳ δὲ Δεόντιος ὁ Δαβρα-
 γέζου ὑπὲρ τέλματος τινος
 ὀλισθίσα· καταπίπτει ἀθρόον καὶ
 ὑκοφέρεται καὶ περιρρήγνυσι τὴν
 ἀσπίδα πατέγου δὲ ὡσπερ εἰκός
 μεγάλου ἀρθέντος. ἀνέθρονον
 ἅπαντες οἱ φρουροὶ διεπτοημένοι
 καὶ ὑπὲρ τῆς εὐνῆς ἦμενοι τὰ τε
 ζήρη ἐσπάσαντο καὶ κατεσκόπουν
 ἅπανταχῶς τὸς αἰχένους περιδου-
 ντας· ἔμειλλεν δὲ οὐκ εἶχον ὁ τι
 ποτὲ ἔσται τὸ γεγενημένον τῷ τε
 γὰρ κυρὶ καταγαζόμενοι τὸς ἐν
 τῷ σκότῳ ἑστῶτας διόρῳ οὐκ
 ἠδύοντο καὶ ὁ κτερας αὐτοῖς κα-
 θεύδουσι προσπεκῶν οὐ μάλα
 ἐναργῆς ἦν οὐδὲ ἀποκαρυμένος

ლი ჰქონდა. მას მიჰყვებოდა ზიპე-
 რი, მარკელონის მეშუბე, შემდეგ
 ლეონტი, დაბრაგეზას ძე, ბოლო
 ამის შემდეგ თეოდორე, კანთა რაზ-
 მის უფროსი, და ასე ყველანი ერთ-
 მანეთს მოჰყვებოდნენ რიგ-რიგობით.
 დაახლოვებით შუა გზა რომ გაი-
 რეს, იმათ, ვინც წინა რიგებში მი-
 ლიოდა, ნათლად დაინახეს ცეცხლი,
 რომელიც დარაგებს დაენთოთ, და
 თვისონ დარაგებოც, რომელიც
 იქვე, ძალიან ახლოს, მიწოლილიყ-
 ნენ. შვიდს მათგანს აშკარად ეძი-
 ნათ, უკვე ოდნავ ხერხივასაც უშ-
 ვებდნენ. ერთი და რჩენილიყო, რომ-
 ელიც იდაყვზე დაყრდნობილი
 თითქოს ფეხილოდა; მაგრამ მასაც
 ძოლი ერეო და და თავს მძიმედ
 გრძნობდა; ბოლო ჯერ კიდევ ნა-
 თელი არ იყო, თუ რით გათავდე-
 ბოდა საქმე: ხშირად წასთვლებდა
 და კვლავ თვალებს გაახელდა ბოლ-
 მე. ამასობაში ლეონტი, დაბრაგეზას
 ძე, როგორღაც ტალახში ჩაეფლო,
 ერთბაშად წაიქცა და ისევ წამოდ-
 გა, მაგრამ ამ რიოს ფარი გადაუტყ-
 და. ცხადია, ამან დიდი ხმა გამოისცა,
 დარაგები ყველანი შეშინებულნი
 წამობტნენ თავიანთი საწოლებიდან,
 იძირეს მახვილები და აქეთ-იქით
 აცეცებდნენ თვალებს: მაგრამ ვერ
 მიხვდარიყვნენ, თუ რა მოხდა;
 რადგან ცეცხლის შუკი სწრაფად
 მათ თვალებს, სიბნელეში ვერა-
 ფერს არჩევდნენ, და ვინაიდან მათ
 მძინარეებს მოესმათ ხმაური, ვერ
 გაერკვიათ თუ რისი ხმა იყო ეს, ან
 იმე ბოიოს ბილა პარაბეღოსი კატ-

ενεχθέντα οί δε Ῥωμαῖοι ἐς τὸ ἀκριβὲς ἔκαστα καταθεῶντο. τοῦ γὰρ τοι τὸ βᾶδισμα ἐκισχόντες ἀτρέψα ἔμεινον, ὡσπερ τῆ γῆ ἐνετριζωμένοι, καὶ οὕτως φωνῆς ἦχος ἐφίθαρξέτο οὕτως τὸν πόδας μετρίω; γούνη μετεκίνουν, ἀλλ' οὕτως; ὡσπερ εἶχον προσεπεπήγασαν, εἴτε πέτρα ὄζει τυχὸν εἴτε θάμνη τι ἐπύχασαν ἐπιβεβηκότες. εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐποίουν καὶ τις ζυγίσθηταις τοῦ θρωμένου τοῦ φύλαξιν ἐγύβνει, πάντως ἂν πέτραν τινὰ μεγάλην ἐπαφέντες κατὰ τοῦ πρᾶνου ἐξεκίλιον, ὡς ἄπαντας ἐπιτριφαί τοὺς ἐπερχομένους. τῷ τοι ἄρα ἐκείναι ἀναβῶ! τε εἰσῆκασαν καὶ ἀδόνητοι, καὶ αὐτῆν δὴ τῆν τοῦ πνεύματος φορὰν ζυγαίλλοντες ἡρέμα καὶ ταμειούμενοι. καὶ ἄγαμα! γε αὐτοὺς ἔγωγε τῆ; εὐκοσμίαι, ὅτι δὴ ἄπαντες ἄμα ὡσπερ ἐκ ζυγῆμιτο; ἐν ἀκαρεῖ χρόνου τοῦ ζυγοῖζοντος ἐστοχασμένοι ἐνεκαρτέρουν τῆ τάξει, καὶ θεινοῦντο ἐν ἑαυτοῖς ἐπὶ ἄσφα φθέργεσθαι ὁ καιρὸς οὐκ ἐβίθαι. οἱ δὲ βάρβαροι, ἐπειδὴ αὐτοῖς μηδὲν ἕνωσιν θεινὸν ὑπαφαινετο, πάλιν ἐς τὸ προσφιλὲ; ἐτρέποντες, ἀσμενέστια καταδερθέντες.

Τότε δὴ οὖν οἱ Ῥωμαῖοι οὕτως ἦ τι αὐτοῖς ἀνεύμενοι; ἀνακλασμένοις ἐπιβάντες ἀπάκτειναν τοὺς τε ἄλλους καὶ προ; γε ἐκείνον τὸν ἡμέγρουνον, ὡ; ἂν τις αὐ-

იყო თუ არა ეს იარაღის ქლარუნე. რომაელები კი ყველაფერს ზედმიწევნით ხელდავდნენ. მათ ზეაზრეს სულა, გაუნძრევლად იღვნენ, თითქოს ისინი მიწამ ჩაულაპაო, და კინტსაც არ სძრავდნენ, ფეხებსაც ოღნავადაც არ ამოძრავებდნენ; გაქვავდნენ ვინც საღ იყო: ან წვეტიან ქლდზე მიკრულნი, ან რომელიმე ბუჩქში შემძვრალნი. რომ ისინი ასე არ მოქცეულიყვნენ და დარაჯთა ყურამდე მისულიყო რაიპე ნიშანი იმისა, რაც ხდებოდა, ისინი ყოველ შემთხვევაში ერთ დიდ ლოდს დააკოვებდნენ ფერდობზე და გასრესდნენ ყველას, ვინც კი ზევით აღიოდა. ამიტომ რომაელები გაუნძრევლად იღვნენ და ხვას არ იღებდნენ, თვით სუნთქვასაც კი უშვებდნენ ოღნავ და გამოზომილად. განცვიფრებაში მოყვარე მათ წესიერებას, რომ ყველანი ერთად, თითქოს დათქმულ ჰქონოდათ, თვალის დახამბამებაზე მიხვდნენ, რაც საჭირო იყო, დაიცვენეს წესიერება, და გულში მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ ხმის ამოღების დრო არ იყო. ბარბაროსები კი, რადგან მათ მოეჩვენათ, რომ მათთვის სახიფათო არაფერი იყო, კვლავ დაუბრუნდნენ იმას, რაც მათთვის სასიამოვნო იყო, და განცხრომით ჩაიძინეს.

IV 19. მაშინ რომაელები თავს დაესხნენ მათ, ასე უღარდელად რომ ვანიხვენებდნენ, როკლეს ყველანი, ის ნახევრად-პლუტიარეც (როკორც ერთმა უწოდა მას ხუშრო-

τὸν ἐπιτωθᾶζων ἐπικαλέσει. καὶ τὸ λοιπὸν ἀδεῶς ἀνὰ τὰ πρόσω χωρήσαντες ἀμπὶ τὰς λῦρας τῶν οἰκήσεων ἐσκεδάννυντο, καὶ ἅμα ἢ σάλπιγξ ἐπήθε τὸ ἐνάλιον. ἀκούσαντες δὲ οἱ Μισιμανοὶ κατεπλήτηντο μὲν τῷ παραλόγῳ τὰ δὲ παρόντα οὐ ξυγιέντες ὅμως ἀνεγρόμενοι ἐπ' ἀλλήλους φοιτᾶν ἔβητο καὶ ξυναθροῦσθεσθαί, ἄλλος ἄλλοθεν διεκπηθῶντες. ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐν αὐτοῖς δὴ τοῖς πρῶτοις ὑπαντιᾶζοντες, καὶ ὥσπερ τοῖς ξίφεσιν αὐτοὺς θεξοσύμενοι, πλεῖστον ὅσον ἐργάζοντο φόνον. οἱ μὲν γὰρ ἦδη ἐχθᾶντες ἐσθῆς ἀνύρητες, ἕτεροι δὲ παρήσαν καὶ ἄλλοι ἤμελλον, καὶ λῶφησις οὐκ ἦν τοῦ κακοῦ, ἀπάντων ἐπειγομένων. ἦδη δὲ καὶ γυναικῶν πολλὰ διαναστάνα θύραζε ξυτέρρει ὀλοφυρόμενα ἄταρ ἐσθῆς τούτων ἀπέχοντο οἱ Ῥωμαῖοι ἰργῆ φερόμενοι, ἀλλ' ὡμότατα καὶ αὐταὶ κτεινόμεναι ἀπέλασον τῆς τῶν ἀρρένων ἀτασθαλίας. μία δὲ τις τῶν κομψοτέρων θᾶδᾶ κατέχουσα καιμένην ἐμφανέστατα ἐπορεύετο καὶ ἦ μὲν δισταψοῦ ἦν γαστέρα διατορηθεῖσα οἰκτρῶτατα ἐτεθνήκει, τῶν δὲ τῶν Ῥωμαίων ἀνερόμενος τὸ λαμπάδιον ἐμβάλλει πῶρ τοῖς περιαιλισμασι. τὰ δὲ, ξύλοις γὰρ καὶ φορυτῶ ἐτύχχανον ἐσκευασμένα, τάχιστα ἐνεπίμπερατ' ἢ τε φλδξ ἐς τοῦ ἐσθῆς, უფრო შორს მცხოვრებლებმა, ვაჩვენს მომხდარი ამბე-ბი. ამ ცეცხლის დროს უფრო მრავლად დაიხოცნენ ბარბაროსები: ზო-

ბით). ამის შემდეგ დაუბრკოლებლად განაგრძეს სვლა და მიიჯანტ-მოიჯანტნენ საცხოვრებელ ადგილებში; ამავე დროს საყვირის ნიშანი გაისმა. ეს რომ მისიმიელებმა გაიგონეს, შეშფოთდნენ ამ ანაზღუეული ამბით: ვერ გაეგოთ, თუ რა ხდებოდა, მაგრამ გამოღვიძებულნი ერთი-მეორეს ასკდებოდნენ, იკრიბებოდნენ, ზოგი საიდან გამობოდა, ზოგი საიდან. მაგრამ რომელები ზედ კარებთან ხვდებოდნენ მათ, მახვილით უმასპინძლდებოდნენ და დიდძალ სისხლს ღვრიდნენ. თუ ვინმე სახრიდან გამოსვლას მოასწრებდა, მაშინვე ჰკლავდნენ მას; ასეთივე ბედი ეწია სხვებსაც, და ბოლო აღარ უჩანდა ამ ბოროტებას, ყველანი აწვებოდნენ მისიმიიკრებს. დედაკაცებიც მრავალნი ამდგარიყვნენ და ტირილ-ვივილით ირგოდნენ კარებში. მაგრამ ვანრისხებულმა რომელებმა ესენიც არ შეიბრალებს, და უმოწყალოდ გაელეტოლებმა იმათაც ზღვეს მამაკაცთა მიერ ჩადენილი ბოროტმოქმედებისათვის. ერთი ქალი, რომელიც სხვებზე უფრო მოხდენილი იყო, გამოჩნდა ანთებული ჩირალდნით ხელში; მას მუცელი გაუხვრიტეს შუბით, და ასე საცოდავად მოკვდა; ერთმა რომელებმა აიღო ის ლამპარი და ცეცხლს მისცა კარმიდამოები. სახლები ხისა იყო და ბზით დახურული და ცეცხლი უცბად მოედო; აღი ისე მალლა ავარდა, რომ ოფსილიელთა ტომმა

σοῦτο μεγέθους ἐξήρθη ὡς καὶ τῆ Ἀφιλίων ἔθνει καὶ τοῖς πορρωτέρω ἐτι τὰ ποιούμενα θαγγέλλαι. τότε δὴ οὖν καὶ μάλλον οἱ βάρβαροι χυθῆν ἀπώλλυντο. οἱ μὲν γὰρ οἴκοι μεμενηκότες ἐπικολούοντο ἢ καταχώννυντο· τοῖς δὲ πρὸς τὰ ἐκτὸς διεκπίπτουσιν ἑτοιμότερος ἢ ἐκ τῶν ξιφῶν θλεθρος ἐφεισθήκει. παῖδες δὲ π. λλο! κλαυθμυρίζόμενοι τε καὶ τὰς τεκοῦσας ἀναβῶντες ἤλιθκοντο· καὶ τούτων τοὺς μὲν κατὰ τῶν πετρῶν ἀφειδῶς ἀκοντίζοντες διεσπάραττον ἔνοις δὲ ὥσπερ ἐν καιδιᾷ ἐς ὑψίς ἀνερίπτοντο, καὶ εἶτα τῆ ἀχθεῖ ἀντιφερόμενοι ὀρθίως. τῆς δόρασιν ὑποδεχθέντες ἐν τῆ μετεώρῳ διεπερονῶντο. καὶ ἦν μὲν εὐ πόρρω τῶν εἰκῶτων χαλεπαίνειν σφόδρα τοὺς Ῥωμαίους τῆ τῶν Μισιμιανῶν γένει τοῖς τε Σωτηρίχου ἑκατι καὶ τῆς ἐπὶ τοῖς πρόσβεισι παρανομίας. ἔδει δὲ θμῶς οὐχ ὅσον καὶ ἐς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τῶν τοῖς γονεῦσι τετολμημένων οὐδὲν ἐπιτάμενα παροινεῖν εἴπω καὶ ἀφυβρίξειν. οὐκ οὖν αὐτοῖς οὐδὲ ἀπεινὶ τοῦτο ἡμάρτηται.

Τῆς γὰρ νυκτὸς ἀπάσης ἐν τοιοῖσδε κακοῖς διανυσθείσης, ἦδη τε δόξαντος τοῦ χωρῆ:u ἐκπεριθῆσθαι, τότε δὴ ἄνδρες τῶν Μισιμιανῶν ἐς πεντακοσίους εἰς μάλλα τεθωρακισμένοι, τοῦ φρουρίου ἐκβάντες ἐς αὐτὸ δὴ τὸ λυκαίγες ἐπέρχονται τοῖς Ῥωμαίοις ἀφυ-

გიერთები სახლებში იყვნენ დარჩენილნი და იქ გადაიწვენენ ან ნანრეკვებში მოჰყვნენ; ზოგიერთებს კიდევ, რომლებიც გარეთ გამოვარდნენ, მახვილებისაგან ჰქონდათ გამზადებული სიკვდილი. მრავალი ბავშვი, რომლებიც მწარე ტირილით ეძახოდნენ მშობელ დედებს, დატყვევებულ იქნა: ამათგან ზოგიერთები კლდეზე დაუშვეს შეუბრალებლად და ასე იქმნენ დაგლეჯილი, ბოლო ზოგიერთები, თითქოს თამაშის მიზნით, ჰერში იქნენ ასროლილი და, როდესაც შემდეგ სიმძიმისაგან უკან დაეშვენენ, პირდაპირ აშვერილი შუბები დაახვედრეს და ზედ აავგეს ჰერშივე. რომაელების ასეთი სასტიკი საქციელი მისიმიელთა ტომის მიმართ მაინც-და-მაინც უსაფუძვლო არ ყოფილა: ეს ქმნეს მათ სოტერიქეს მოკვლის გამო და იმ უსამართლობის გამო, რომელიც გამოიჩინეს მისიმიელებმა ელჩების მიმართ. მაგრამ არ იყო საჭირო ასე ვახელებით დასჯა იმ ჩვილი ბავშვებისა, რომელთაც სრულიად არათერი გაეგებოდათ იმაში, რაც მათმა მშობლებმა თავხედურად ჩაიდინეს. დაუსჯელად არ ჩაუარა მათ ამ ცოდვამ.

IV 20. ასეთ ბოროტებაში ჩატარდა მთელი ღამე და, როდესაც რომაელებს ეგონათ, რომ ის ადგილი საბოლოოდ იყო მოთხრებული, ამ დროს ციხიდან გამოვიდნენ ანჯარასხმული მისიმიელები, დაახლოვებით ხუთასი კაცი, და აღიონებულად წაადგნენ რომაელებს, რომ-

λάκτως διακειμένοις, διὰ τὸ οἰεσθαι τελεώτατα κεκρατημένοι. καὶ πλήτεσσιν μὲν τοῖς πλείστοις, ἅπαντας δὲ ἐς φυγὴν ἐτρέψαντο, βιαώτερον ἐξέωθόντες. οἱ δὲ ξὺν παραχρῆ ἐπὶ τὸ κάταντες ὑπαγόμενοι σιγῶν τε καὶ πικρῶν τραυματίων ἀνάπλεοι ἐς τὸ στρατόπεδον ἐπανήλθον, τοῖς τε ἀκοντίοις τῶν πολεμίων βληθέντες καὶ τῷ περιπτύσσῃ θάμῃ ταῖς πέτραις διακεχαρχυμένοι. τὰ σκέλη καὶ ἐπ' ἑκαῖνον μὲν αὐτοῖς τὸν σκόπελον ἀνέρπειν ἤκιστα διανοοῦντο, τῷ δὲ περιβόλῳ ἐπιπέρεσθαι ἢ μᾶλλον ἐπίμαχος εἶναι ἐδόκει καὶ ἄμα τὴν τάφρον καταχωρῆσαι. καὶ τῶν αὐτῶν εὐχιστοῦσιν καὶ καλύβας πλησιαιτέρον τεκτηνόμενοι ἐκ τοῦ ἀσφαλῆς ἐτειχομάχουν, μηχαναῖς τε χρώμενοι καὶ τοξείζ καὶ ἄλλῳ ὁμοίῳ τρόπῳ χαλεπώτατον τοῖς ἐνδῶν καὶ ἀνυποκίτων κοιούμενοι τὴν πολιόρκιαν. οἱ δὲ βάρβαροι ἐμύχθησαν μὲν σφόδρα καὶ ἐπιέζοντο, πλὴν ἄλλ' οὐκ ἄνισταν ἀμυνόμενοι. ἦδη γάρ τινες σπαλίωνα κομίζοντες ἐπ' ἑκαῖνα δὴ τὰ τῶν Ῥωμαίων ἔρχη ἐχώρουν ὡς ἅπαντα καταβαλοῦντες, πρὶν δὲ δὴ πελάζειν αὐτὸς καὶ ὑποκρίπτεσθαι, Σουαρόνας τις ἄνομα, ἀνήρ, ἐφρήσι δόρυ τῷ μᾶλλον προφαινομένῳ, καὶ πλήττει καυρίαν. πεσόντο δὲ ἑκαῖνου αὐτίκα ἐξετινάχθη ὁ σπαλίων, καὶ ἠρήρηστο ἀνκατετραμένο, καὶ πῶς ἐς τῶν

ლებსაც დაარჯებოც კი არ დაეყენებინათ, რადგან ეგონათ, უკვე საბოლოოდ გავიმარჯვეთო. მისიმიელებმა ბევრი რომაელი მოკლეს, დანაჩინდები ყველანი აოტეს და ძალზე შეავიწროვეს. ისინიც არეულ-დარეულნი თავვე დაეშენენ და ხშირი და ნაირნაირი ჭრილობებით დასერილნი მანაკში დაბრუნდნენ, მტრის შუბებით ნაკრავნი და, იმის გამო რომ ხშირად ეხეთქებოდნენ კლდეებს, წვივებ-დახეთქილნი. ამის შემდეგ კვლავ კლდეზე აძრომა აღარ ვაუვლიათ მათ გუნებაში; იმათ განხზრახეს ზღუდეზე მიეტანათ თერიში იმ ადგილას, სადაც მათ უფრო მოსახერხებლად მიიჩნდათ ბრძოლა, და ამავე დროს თბრილი ამოეცნათ. ამიტომ მათ იქვე მახლობლად აიშენეს მატარა სახლები და კარავები და დიდის სიფრხილით უშენდნენ ზღუდეს, მანქანებისა და მშვილდების საშუალებით, და სხვანაირი საშუალებების შემწეობითაც მეტად ძნელი და აუტანელი გუხადეს ეს ალყა იმათ, ვინც მლოერის შიგნით იმყოფებოდა. ბარბაროსები ძალიან იტანჯებოდნენ და წვალობდნენ, მაგრამ თავის დაცვაზე მაინც ხელი არ აუღლიათ. ზოგიერთებმა მოიტანეს სპალიონი და ისე გავმართნენ რომაელთა სათაერისაკენ იმ განხზრახვით, რომ გენადგურებინათ მათთვის ყველაფერი. მაგრამ, ვიდრე ისინი ახლოს მივიდოდნენ და მთლიანად დაიმალებოდნენ სპალიონში, ერთმა სკლავმა, სახელად სურუნამ, შუბი ფრო

τία τῶν κήτους περιηγμένου ἀνεκαλύπτοντο οἱ ἄνδρες καὶ ἀπεγυμνοῦντο καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ῥαδίως οἱ Ῥωμαῖοι κατακινεῖζοντες ἔκτειναν, εἰ δὲ γε ἀποδράς ἴχθητο καὶ ἡδὴ ἀγχοῦ ἐγεγόνει, καὶ δὴ ἐπέβαινε τῆς πυλίδος. ἀλλὰ τότε ἀθρόον τοξευθεῖς διαφθεῖρεται, καὶ αὐτοῦ καταπεσῶν ὑπὲρ τὸν οὐδὸν ἔκειτο, ὀλίγον μὲν τι τοῦ σώματος μεθεῖς, τῷ δὲ πλείονι μέρει πρὸς τὰ ἐνδὸν παρατεταμένος. τοῦτο δὲ ἰδόντες οἱ Μισιμιανοί, καὶ σημεῖόν τι, εἶμαι, τῶν ἐσομένων πέρι φευκτόν τε καὶ ἀπαίσιον ἡγήσάμενοι, ἄλλως τε καὶ ἀπειρηκότες τοῖς πόντοις, καὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους δυσχεμεῖας ἀπαλλαγέοντες, μάλιστα οὕτως αὐτοῖς οὐδὲ ἢ ἀπὸ τῶν Περσῶν κατὰ τὸ ξυκεῖμενον ἀφίχτο ἐπικουρίαι ταῦτα δὴ οὐκ ἀναλογισάμενοι, καὶ τὴν οἰκείαν ἀναμνησθέντες διναμῖν καὶ οὕτως ἀξίωμαχοι ἔσονται οὐδὲ περαιτέρω τὸν πόλεμον ὑπομενοῦσι μάλιστα ἐν τῷ τότε γούν ἀναμνησθέντες εὐθύς ἐπρεσβεύοντο πρὸς Ἰωάννην, καὶ ἰκέτευσον μὴ σφῶς πανωλεθρίῳ διαφθεῖραι μηδὲ ἀνάγκαστον ἄρδην ποιήσασθαι γένος ἐκ πλαισίου κατάρχοον καὶ ἠρόδωδον τὰ ἐς τὸ θείον καὶ πλείστα ὅσα προσηδικημένον, οὕτως τε ἑλλησθὲς ἐς τὸ ἀντιδράσθαι, βαρβάρῳ καὶ τοῦτο ἀνοίξαι οὐ μὴν παντάσῳ γε φειδόμενος καὶ ξυγγνώμης ἀνάξιον ἐφασκον εἶναι τοσαῦτα ἡδὴ δεῖνὰ πεπον-

ლა იმას, ვინც უკეთ ჩანდა, და სასიკვდილოდ დაჭრა. ის რომ დაეცა სპალიონი მაშინვე შეიწყა და გადაყირავდა და, როგორც კი შეზენქილი ნაწილი უკუღმა შემოიჩრიალდა, სპალიონში დაბოლოლი მეომრები მთლად გაშიშვლდნ. რომელებმა დაუშინეს სწრაფად ისრები და ყველანი ამოხოცეს; მხოლოდ ერთმა მოასწრო გაქცევა. ის უკვე ახლოს იყო მისული თავის სიმაგრისთან და ის იყო ჰიშვარში შეადოჯა ფეხი, რომ მას რომელებმა ისრები დაუშინეს და მოკლეს. ის დაეცა ზედ კარის ზღურბლზე; მცირედენი ნაწილი სხეულისა გაიფთღარჩენილიყო, მეტი წილი კი შიგნით გაშლართულიყო. ეს რომ მისიმიელებმა დაინახეს, ჩათვალეს ეს, ვთქობ, მომავალ უბედურებათა ნიშნად; ისედაც მოქანცულნი იყვნენ ვარავანირი ვაჭირებებით და ამიტომ მოისურვეს შეეწყვიტათ მტრული ურთიერთობა რომელებთან, მით უმეტეს რომ სპარსელები დაპირებულ დახმარებას არ უწყედენ; ყველაფერი ეს ასწონ-დასწონეს მისიმიელებმა, მხედველობაში მიიღეს საკუთარი ძალღონეც, რომ ისინი მეტს ვეღარ გაუძლებდნ ომს—ძლივს მივიდნ ამ დასკვნამდე—და მაშინვე მოციქულები გაავზაენეს იოანესთან და სთხოვდნ მას, საბოლოოდ ნუ გავვანადგურებ და ძირიან-ფერსვიანად ნუ აღმოცხერი ჩვენს მოდგმას; ძველითგანვე ხომ რომაელთა ქვეშევრდომნი ვართ და ერთმორწმუნენი; ისედაც

θότας και μεγίστας ποινάς ἀνα-
 πλίσσαντες, καταφλεχθείσης; μὲν
 αὐτοῖς τῆς τοῦ φρουρίου περιου-
 κίδος, ἀνδρῶν δὲ ἡβώντων οὐ
 μείων ἢ πεντακισχιλίων ἀπλω-
 λότηων, γυναικῶν δὲ πολλῶν πλειό-
 νων, καὶ παιδῶν ἔτ: πλειόνων,
 ὡς ὀλίγου γε δεῖν ἅπαν διαρ-
 ρῆσαι τὸ φῶλον. ὁ δὲ Ἰωάννης
 ἀσμενέστατα προσήκατο τὴν ἰκε-
 τεῖαν, τὰς τε μὴ ἐπὶ πλείστον ἐν
 χωρῆν ἐρήμῃ καὶ δυσχεμερῶν ἄμια
 τῆ στρατιᾶς διακινδυνεύειν, καὶ δι-
 ἀποχρώντως ὡς ἀληθῶς οἱ ἡμαρ-
 τηκότις ἐτεταμώρηεν: τῶ γάρ ται
 ἡμέρους λαβῶν καὶ τὰ χρήματα
 ὀπίσσω ὁ Σωτήριχος ἐπεφέρετο,
 τὰ τε ἄλλα καὶ πρὸς γε τὸ ἐκ
 βιασιέως χρυσοῖον ἦν δὲ ἐν νο-
 μίσμασιν ἐντελέσει: τε καὶ ἀκίβδη-
 λους διαμυρίδας τε καὶ ὀκτακισ-
 χιλίας πρὸς ἑτέροις ὀκτακισίοις
 ταῦτα ἐπὶ ὅσων ἀπειληφῶς καὶ λείαν
 πολλῆν περιβαλλόμενος, ἐφήκε μὲν
 αὐτοῖς ἀδῶδες αὐθις τὰ σφέτερα
 νέμεσθαι καὶ τὸν πρότερον ἀνα-
 νεώσασθαι βίην, αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὴν
 Κ.λ.χίλια γῆν ἐπανῆκεν, κλεινὸν
 ἄμια καὶ ἀγέρωχον καὶ μόνους
 τριάκοντα ἀνδράσιν ἐζήμιωμένον
 ἀποκομισσας τὸ στρατεύμα. (HGM
 II 315,21—326,8).

ძინა, და ნება მისცა მისიმიელებს
 საკუთარ ქვეყანაში და ძველებური
 კი დაბრუნდა კოლხიდაში თავისი სახელმძღვანელო და მამაცი ჯარით,
 რომელსაც მხოლოდ ოცდაათი კაცი აღმოაჩინდა ბრძოლაში დაღუპული¹.

ბევრი უბედურება გადავიტანეთ
 იმის გულისთვის, რომ ჩიქნი ბარ-
 ბაროსული უგუნურების წყალობით
 თქვენ წინააღმდეგ ვიმოქმედეთო.
 იმათ თქვენს, მაინც და მაინც სრუ-
 ლიად უღირსი არა ვართ შეცოდებ-
 ბისა და პატიებისათ: ამდენი უბე-
 დურება გამოვცადეთ, უდიდესი
 სასჯელები მოვიხადეთ იმით, რომ
 ციხის გარშემო მდებარე მიდამო
 მთლად გადაგვებუჯა და მოწიფუ-
 ლი ვაეკაცებიც დაგველუპა არა
 ნაკლებ ხუთი ათასისა, ქალები უფ-
 რო მეტი, ბავშვები კიდევ უფრო
 მეტი, ისე რომ ლამის მთელი ჩიქნი
 მოღვმა აღიგავოსო. იოანემ სი-
 მოვნებით შეიწყნარა მათი თხოვნა,
 რადგან, ჯერ ერთი, უდაბურსა და
 მეტისმეტად ცივ ქვეყანაში აღარ
 სურდა უფრო ხანგრძლივად დაე-
 ყვნა და თავისი თავი და ჯარი
 საფრთხეში ჩაეგდო; მეორე მხრით,
 მართლაც რომ საკმარისად დაი-
 საჯნენ უკვე ისინი, ვინც დანაშაულს
 ჩაიდინა. ამრიგად, მან წამოასხა
 მძევლები, წამოიღო ფულიც, რამ-
 დენიც სოტერიქეს ჰქონდა მიტანი-
 ლი, ბევრი სხვა რამეც და გარდა
 ამისა მეფის ოქრო: ხალასი და ნამ-
 დვილი ნომიხმები იყო ოცდარვა
 ათასი და რვაასი. ყველაფერი ეს
 წამოიღო, დიდძალი ნადავლიც შეი-
 კლავ თავიანთ ნებაზე ეცხოვრათ
 ცხოვრება განეახლებინათ. თვითონ

¹ მისიმიელთა ტომი სწავთა ერთ-ერთი ტომია (იხ. ს. ყ ა უ ხ ბ ი შ ე ი ლ ი,
 მისიმიანთა ტომი: „ტუგ. სახ. უნივ. შრომები“, ტ. I, ტფ. 1936, გვ. 277—280).

მარტინეს გადაყენება და იუსტინეს დანიშვნა ხტრატიკოსად.

Μετὰ δὲ ταῦτα βασιλεὺς Ἰουστινιανός, καθελὼν παντάπασ-
 τῆς ἀρχῆς τὸν Μαρτίνον, ὁ δὲ
 Ἰουστίνον τὸν Γερμανὸν καθίσ-
 τησιν ἀντ' αὐτοῦ στρατηγὸν αὐτο-
 κράτορα τῶν τε κατὰ τὴν Κολ-
 χίδα χώραν καὶ τῶν Ἀρμενί-
 ταγμάτων. ἦν μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ
 πρότερον ἐν μάλα πρὸς θυμαῖν
 πρωτεύειν ἐκείνῳ ἀπάντων καὶ
 ἐξηγεῖσθαι, ὡς δὴ τῆς κατὰ Γου-
 βάρου ἐπιβουλῆς οὐκ ἐλάχιστον
 μέρος γεγενημένον. κατείχε δὲ
 τέως τὴν γνώμην καὶ ὑπελάνθαι-
 νε, μὴ χρῆναι οἰόμενος ἀνακινή-
 σαι τὸ ἀρχὴν καὶ μετασκευάσασ-
 θαι ταρπτομένων ἐν τῶν τῆδε
 πραγμάτων, καὶ μάλιστα τῆς
 στρατιᾶς ἡδομένων τῷ Μαρτίνῳ
 διὰ τε τὴν τῶν πολεμικῶν ἔργων
 ἐμπειρίαν καὶ τὸ ἕκαστα ἐν θεόν-
 τι διατάττειν. οὐ δὴ ἐνεκα, οἶμαι,
 καὶ διεσέσωστο, ἐπεὶ ἂν καὶ αὐ-
 τὸς Ἰωάννη τε καὶ Ῥουστίκῳ
 ξυνεπιτόχηι· νῦν δὲ ὡσπερ αἰδοῖ
 τῶν τροπαίων καὶ τῆς εὐβουλίας,
 ἣ δὴ παρὰ τοὺς κινδύνους ἐχρη-
 το, ὑφελὼν ἡρέμα καὶ ὑποχαλά-
 σας τοῦ νόμου τὸ λίαν ἀκριβὲς
 καὶ ἀπιθᾶσσευτον, ἐφήκε μὲν τὸ
 ἐπίκλημα. ἀρχειν δὲ οὐ ξυνεχώ-
 ρει, ἀλλὰ ἰδιωτεύειν ἐκέλευεν,
 ἀρχειν ἡγούμενος ἀτιμᾶ γε αὐ-
 τὸν τιμωρήσασθαι, εἰ καὶ τοσού-
 του μάλιστα μετεπλήχει. ἐπειδὴ
 οὐκ οἶτε Πέρσαι ἡρέμουν καὶ

IV 21. ამის შემდეგ იუსტინიანე
 მეფემ სრულიად გადააყენა მარტინე
 თანამდებობიდან და მის ნაცვ-
 ლად გერმანეს ძე იუსტინე დანიშნა
 სრულყოფილებიან სტრატიკოსად რო-
 გორც კოლხიდის, ისე არმენიის ჯა-
 რებისა. არც წინათ ესიათვნებოდა
 მას, რომ მარტინე, რომელსაც მცი-
 როდენი წილი არ მიუძღოდა გუ-
 ბაზის წინააღმდეგ მოწყობილ ვე-
 რაგობაში, ყველაფერს განაგებდა
 და მართავდა. მაგრამ ის ჯერ თავის
 იკავებდა და არ ამკლავებდა თავის
 განზრახვას; ის თქრობდა, რომ სა-
 კირო არ იყო ანელელებინა მმართ-
 ველი და გამოეცვალა ხელმძღვანე-
 ლობა. სანამ ჯერ კიდევ არეულ-
 დარეული იყო იქ საქმეები, მით
 უმეტეს რომ ჯარისკაცებს უყვარ-
 დათ მარტინე როგორც მისი გა-
 მოციდილების გამო სამხედრო საქ-
 მეებში, ისე იმის გამო, რომ ყვე-
 ლაფერს ჯეროვნად განაგებდა. აი,
 სწორედ ამის წყალობით გადაჩა
 ის, ჩემის აზრით, თუ არა ისიც
 ითანესთან და რუსტიკესთან ერთად
 უნდა მომკვდარიყო. ეხლა იუსტი-
 ნიანემ მხელველობაში მიიღო მის
 მიერ მოპოებული გამარჯვებანი და
 მისი გონიერება, რომლის წყალო-
 ბით ის ხიფათს იცდენდა ხოლმე,
 და ამიტომ ოდნავ შეასუსტა კანო-
 ნის სიზუსტე და ურყევობა და აპო-
 ტია დანაშაული, ხოლო ნება კი
 არ მისცა მმართველად დარჩენი-
 ლიყო, არამედ უბრძანა კროსო

ἐνεχειρίζ ἐφ' αὐτὸ τὸ χρῆμα, τότε δὲ τὸν μὲν ἀπέσωσας, Ἰουδαίον δὲ προσήκοντά τέ οἱ ὡς ἐγγύτατα κατὰ γένος καὶ ἄλλως ἐνομαστούτατον ἐ, τῷ τότε εἶναι βουκούντα μετὰ κλητὸν ἐν Βυζαντίῳ ποιησάμενος ἅπασάν τε αὐτῷ παραδίδομαι τὴν ἀρχὴν καὶ ἀμύξ ἐ; Κόλλυσι; ἐπέμπε: τοῖς ἐφεξῆς ἀρμ. σόμενον (HGM II 326,9—327,5).

ესევე იყო, გადასცა მას მთელი ძალაუფლება და ისევ კოლხეთში გაისტუმრა საქმეების მოსაგვარებლად.

იოანე ლიბიელის თარეში ლაზიკის ხოფლებში.

Ἦν δὲ τις ἐν τῷ ἀμφ' αὐτὸν ἔμειπεν Ἰωάννης ἐνομα, Δίκυς ἀνὴρ, ἀφανῆς μὲν τὰ πρῶτα καὶ πενιχρότατος, ὡς καὶ τοῦ ἀποζῆν ἐνεκα μισθαρνεῖν ἐτέρῳ τῷ καὶ ξυλῆπεσθαι τῶν δευ. φόρων καὶ τὰ; τῶν θεραπόντων στέγειν ὁδύνας, οὐ πολλῶ δὲ ὑστερον ἐπὶ μέγα πλούτου τε καὶ ἀλαζονείας ἡρμῆνος. πλείστα γὰρ ὅσα μιγαυησάμενος, καὶ διὰ ποικιλῆς χωρησίας ἐνείας, γνῶρίζεται οὐκ ἐ; μακρὰν τῷ Ἰουστίνῳ, κάκιστος δὲ ὢν καὶ πανσφρόγιστος; καὶ οἷος; οὐδὲν ὁτιοῦν τῶν ἀδίκων τε καὶ ἀνοσιῶν ἐγχειρημάτων κέρθους ἕκατ: ἀπαναίνεσθαι, ῥητόν τι μέτ:ον χρυσὸν ἀπὲ τὸν στρατηγόν, ἔμολογῶν, εἰ κομίσοιτο, αὐτῷ τε τῷ παρασχόντι ἐ; ὄσον ἂν ἔλι:ιτο χρόνον τὰ ἐπιτήδεια ყოფდა სურსათით, რამდენი ხნითაც უნდოდა, და გარდა ამისა საქმრო

ცხოვრებას შესდგომოდა: მიტეფიქრობდა, რომ ასეთი პატივყარი იმ საეპარქოსად დაისაჯა, თუნდაც იმ საზიზლარ ბოროტობაქმედებაში მონაწილეობა ჰქონოდა მიღებული. და, აი, როდესაც სპარსელები მიწყნარდენ და დაზავების სუნტრიალებდა, მაშინ მიტეფმ გადაყენა მარცხნივ, ბიზანტიონში გამოიწვია თავისი ახლობელი ნათესავი იუსტინე, რომელიც მაშინ სახელგანთქმული იყო, გადასცა მას მთელი ძალაუფლება და ისევ კოლხეთში გაისტუმრა საქმეების მოსაგვარებლად.

იუსტინეს ამაღაში იყო ერთი ლიბიელი, სახელად იოანე, წინათ სრულყოფილ უცნობი და მეტად ლარიბი, რომელიც თავს იმით ირჩენდა, რომ მოჯამაგირედ უდგებოდა სხვებს, მეშუბებებს ახლდა თან და მოსამსახურეთა ჯაპანს ეწყოდა; მაგრამ სულ მოკლე ხანში მან უზომო სიმდიდრეს მიიღწია და თავსაც გაიღვა. მან ბევრი მანქანება ჩაიდინა სხვადასხვა ხრიკების მიმართებით, მაგრამ იუსტინე მალე მიხვდა, რომ ის უსაზიზლარესი და უბოროტესი კაცი იყო და არავითარ უმართებულო და უწყმინდურ საქმეს არ დაერიდებოდა, ოღონდ კი გამოიჩინა ჰქონოდა. აი, ამ იოანემ გამოსთხოვა სტრატეგოსს რამდენილაც ოქრო და აღუთქვამდა, რომ, თუ ის ამ თანხას მიიღებდა, მის მომცემსაც სათანადოდ უზრუნველყოფდა, და გარდა ამისა საქმრო

προσφόρων ἐκποριεῖσθαι, καὶ πρὸς γε ἄποσον παρῆ, θρησκευόν τε καὶ δοῦλον, καὶ ὅσοι ἄλλοι ὕπαδ:ί τε καὶ ὑπερέται: καὶ δορυφόροι, ἀλλὰ καὶ τοσούτε ἀπαντας τῆς προσειχούσης τρυφῆ: ἐμπιπλάναι. ταῦτα δὲ πράττων ἐπηγγέλλετο οὐ μόνον ἀπισώσειν τὸ χρυσίον ἅπαν καὶ ἀντικαθεῖναι ὁπόσον ἂν λάβῃ: ἐν:ελες καὶ ἀλώβητον, ὡσπερ ἐκδεδοκνησμένον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἕτερον προσεπιδοῦναι. καὶ ἐδόκει μὲν τοῖς πολλοῖς κόμπ:ε εἶναι: καὶ οἷον αἰνῆμα τὸ εἰρημένον ὃ δὲ Ἰουστίν:ς, καλιτο: δέ.ν αὐτὸν νεμεσησῃ τῆ τοῦ Δίβου:ς ἀξελτερί:ς, ἐπιστάμε.ν ὡς οὐκ ἂν τὴν ὑπόσχεσιν διαύσειεν μὴ ἰδο:κα ὄρων καὶ βίαια ἔργα, καὶ παρανόμια: τισὶν ἐμπορί:ς ἂν μαινόμενος ἅπαντα: οἷ: ἂν ἐμ:λήσειεν ὃ δὲ προ:ήκατό τε τοὺς λόγους, καὶ τὸ χρυσίον παραδοῦς ἐπὶ ταῖ. ξυνή: καὶς ἐφήτησιν αὐτῷ πράττειν ὃ τι καὶ βούλοιο.

Τότε δὴ οὖν ὁ Ἰουάνης ταῖς Ῥωμαῖκαῖς κώμαις ἐπιφοιτῶν, ὁπόσ:ι ἀνά τὴν πορείαν ἐτυγχάνον ἰδρυμέναι, καὶ τοὺς ο:κίτορας ἀγέρων, εἰ μὲν βόες ἀφθίνουσι οὐκ ἔσχον, ὃ δὲ το:των δεῖσθαι τὸ στρατόπεδον ἐξημηγόρει. καὶ τοῖνον ἔκοσι τάλαντα προφίρων „τοσούτων ἡμῶς“ ἐφασκεν „ἀνάγκη χρημάτων ἀποδοθῆναι καὶ μείον οὐκ ἔνεστιν. ἀλλὰ τὸ τίμημα δεχέσθε πρότερον, καὶ ὅπως μοι τὴν ταχίστην ἅπαν-

საყვებითაც აავენებდა მასთან მყოფ მოჯამაგირესა და მონას და ყველა მის თანამგზავრს, მოსამახურესა და მეშუბეს. ამასთანავე ის პირდებოდა, რომ არა თუ უკან დაუბრუნებდა მთელ იმ ფულს, რომელსაც მიიღებდა, სრულად და უკლებლივ, როგორც სესხად აღებულს, არამედ სხვასაც დაუმატებდა ზედ. ეს სიტყვები ყველას მიაჩნდა ტრადიციულად და ერთგვარ გამოცანად. იუსტინე კი, თუმცა ის უნდა აღეშოთებინა ლიბიელის სიტუტუციეს და მას უნდა სცოდნოდა, რომ იონიი თავისი დაპირების შესრულებას შესძლებდა მხოლოდ იმ ვხით, თუ უსამართლოებანსა და ძალმომრეობას ჩაიღებდა და თავისი უკანონო საქციელით ვნებანს მიაყენებდა ყველა იმათ, ვისთანაც კი ურთიერთობა ექნებოდა, — მაგრამ მაინც აჰყვა მის სიტყვებს, მისცა ფული და აღნიშნულა პირობებით ნება მისცა გაეკეთებინა, რაც სურდა.

IV 22. აი, მაშინ იონემ მოიარა რომაული სოფლები, რომლებიც გზაზე მდებარეობდენ, და შეკრიბა მცხოვრებლები იმ ადგილებიდან, სადაც ხარები ცოტა მოიპოვებოდა. იონემ განუცხადა მათ, ბანაკს ხარები ესაჭიროებათ, გაუწოდა მათ ოცი ტალანტი და უთხრა: „ამ ფულის ღირებული ხარები უნდა მომცეთ, ნაკლები არ შეიძლება, მაგრამ სათესურა წინდაწინ აიღეთ და რაც შეიძლება მალე მომგვარეთ“. იმათ დაუწყეს ხეწნა გავაათავი-

τας τούς βράς ἀποκομείτε“. τῶν δὲ ἰκτευόντων ἀνεῖναι καὶ ἐπο-
 μυμένων ἢ μὴν μὴδὲ ἕσον ἀροῦν
 τὰ λήμα ἀποχρώντως κακῆσθαι,
 ἀνένθευε μάλᾳ σεμνῶς ὁ κατάρ-
 τος καὶ θεῖνὰ ἐποιεῖτο εἰ μὴδὲ
 πρίσθαι· τῷ στρατηγῷ ἐξείη, τὰ
 ἐπιτήδεια, καὶ ἐς τοιοῦτον ἐνέ-
 κει· χιλευαίνων, ἕως ἔκεινοι
 τὰ τιμώτατα τῶν κτιμάτων
 ἀπειπολήσαντες καὶ χρυσὸν ὄσιν
 οἶόν τε ἦν αὐτοῖς ξυνεραμισάμε-
 νοι· παρέσχον τῷ κακοδαίμονι
 λύτρα τοῦ ἐπιτάγματος. πάλιν δὲ
 ἐνθὲνδε ἰὼν καὶ ἐτέρωθεν παρα-
 γενόμενος, ἐνθα καμῆλων τυχὸν
 ἦ ὄρεων ὑδὲ ἕνομα ἔχουετο, ὁ
 δὲ τούτων ἐνεκα ἦκειν ἐβόα, καὶ
 τοῖς ἰμοῖσι χρώμενος πάλιν
 ἐπεδείκνυε χρυσὸν καὶ πάλιν λα-
 βῶν ἀπεχώρει. οὕτω δὴ εὖν
 ἀπανταχὺ περιουσιῶν καὶ ἀνα-
 ζητῶν τὰ μὴ παρόντα, καὶ μῆ-
 θὲν μῆτε ἀπειπολήσας πώποτε
 μῆτε πριάμενος μῆτε ἄλλως πως
 συμβαλῶν ἡργυρολόγει καὶ ἐπέ-
 πραττε τοὺς μῆδὲν οὕτως ἐπω-
 φληκότας, τάχιστα τε ἦδη τὸ
 ἀρχαῖον ἐδιπλασιάζετο τοῖς προσ-
 γυνομένοις. ἐπειδὴ δὲ ἐς Κόλ-
 χους ἀφίκεται, ταῦτά τε ἱπραττε,
 καὶ πρῶ· γε ναῦς φορτίζει· οὐκ
 οἶδα ὅπως ἐπικτησάμενος καὶ
 τοὺς καρπούς τοὺς ἐπιχωρί·σι
 βιαιότατα ξυμφορίζων, καὶ πολλὴ
 ἐλαχίστου ὀνούμενος, ἐς τὴν ἀλ-
 λ·δαπὴν ἐξεφόρει καὶ διεπίπρα-
 σκε. σπάνις γὲν οὖν τῶν ἀναγ-

სუფლე ამ რაგარბიხსაგანო, თანაც
 ეფიცებოდენ მოსახენელად საჭირო
 საჩინიერიც არ მოგვეპოვება საკმო-
 ლო, მაგრამ იმ შეჩვენებულმა ამა-
 ყად უარყო მათი თხოვნა და მძი-
 მელ დაეწეჭრა, თუ ისინი შესაძლე-
 ბლობას არ ზისცემდენ სტრატეგოსს
 სურსათი შეესყიდა. და მანამ არ
 მოეშვა მათ, სანამ მათ არ გაეციდეს
 რაც კი ძვირფასი ებადათ, შეაგრო-
 ვეს ფული, რამდენიც კი შესძლეს,
 და გადასცეს იმ წყევულს; ასე დაიხს-
 ნეს თავი მისი მოთხოვნისაგან. აქე-
 დან ის გადავიდა სხვა ადგილას,
 სადაც აქლემისა და ჯორის სახელი
 არც კი გაეგონათ; იმან კი განაც-
 ხადა აქლემებისა და ჯორების სა-
 ყიდლად მოვედით; იმავე ხერხებს
 მიმართა, უჩვენა ფული, და გამო-
 ბრუნდა მის შემდეგ, რაც თჳრიბი
 მიიღო. ასე მოიარა მან ყველა ად-
 გილები და მოითხოვდა ისეთ საგ-
 ნებს, რომლებიც იქ არ მოიპოვე-
 ბოდა; არც არაფერი გაუციდია
 არასოდეს, არც არაფერი უყიდა,
 არც სხვა რამე საქმეზე ჰქონია იქ
 ლაპარაკი, მხოლოდ ფულებს ახდე-
 ვინებდა იმათ, ვისაც არაფერი არ
 ემართა, და სულ მალე ამ შენამატი
 ფულით ერთი-ორად აქცია თავისი
 პირიანდელი თანხა. როდესაც ის
 კოლხეთში მივიდა, იგივე მოიმოქ-
 მედა; მას რალაქნაირად შეეძინა
 სატვირთო ხომალდები და ადგი-
 ლობრივ ნაყოფებს იძენდა, ბევრი
 რამე ეყიდა მეტად დაბალ ფასებში,
 გაჰქონდა უცხოეთში და ჰყიდა,
 ამიტომ, რასაკვირველია, პირველ

καίτοι εἰκότως ἐπερίγνεται τοῖς σαჭიროვების საგანთა ნაკლებობა
στρατημασιν, ὡς καὶ πῶς εἶναι შეექმნათ ჯარებს, ისე რომ ბალა-
όντους. (HGM II, 327,5—329,4). ბიჯ კი საყიდელი იყო.

ღროვბითი ზავი ბიზანტიასა და სპარსეთს შორის.

Ὡς γὰρ τῶν ἐν Ἀρζიკῇ πραγ-
μάτων ἐχ' ἄντων, καὶ Ἰουστίνου
ἐπὶ πᾶσι στρατηγῶν καταστάντος,
οὕτε οἱ Πέρσαι: ὡς ἀναμαχασίμε-
νοι: παρεσκευάζοντο, καὶ μέντοι:
οὐδὲ οἱ: Ῥωμαῖοι ἐπέσσαν. ἀλλὰ
προφυλακᾶς μὲν ἀμφοτέρω ἐποι-
οῦντο, καὶ τὰ ἀλλήλων βουλευμα-
τα ἐς ἄν ἑὸν ἐνήγ ἀπεσκόπουσιν καὶ
διεπυθάνοντο. μάχης δὲ οὐδὲ
ἰσχυρῶς ἀντομάτως, ὡσπερ ἀμέ-
λει: τοῦτο ξυνοκοῦν, διαρρησμέ-
νον. Χοσρόης δὲ ὁ Περσῶν βα-
σιλεὺς, ἐπειδὴ ἐπέπυστο τὰ πρὸς
τῷ Φάσιδι ξυμβεβηκότα καὶ ἑπι-
φυγᾶς ἐκ τῆς μάχης ὁ Ναχορα-
γὰν ἐγεγόναι, αὐτίκα ἐξ Ἰβηρίας
αὐτὸν μετακαλεσάμενος ἰσότητά
μετήλθε κατὰ τὸν πάτριον νόμον.
οὐ γὰρ ἀποχωρῶσιν ἦτο εἶναι:
ποινήν τῆς ἀνυθρίας τὸ εὖτω
γῶν αὐτὸν ἀπλῶς ἀποκτείναι,
ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀνχένις τὸ ἕρμα
διαχαράξας ἀπέδειρεν ἅπαν μέγ-
ρι: τοῖν πειθεῖν (HGM II 330).

...Φέρε πρὸς αὐτὴν κῆδος ἐπα-
νήμιεν τῆν τῆς ἰσχυρίας: ξυνέχειαν
ἦν ἐκ τῶν ἀμφὶ τῆν Ἀρζიკῆν γε-
γεννημένων διατεμόντες ἐς τὰδε
Ναφύμεθα. οὕτω μὲν δὲ ὡν ὁ
ἀαχοραγὰν δὲ τὸ ἄγεννῆς τοῦ

IV 23. აი, ეს საქმეები ხდებოდა
ლაზიკეში; იუსტინე იყო ყველა საქ-
მის სტრატეგოსი; არც სპარსელები
ემზადებოდენ ომის განსაახლებლად,
არც რომაელები მიდიოდენ იერი-
შით მათ წინააღმდეგ; მაგრამ ორი-
ვენი სიფხიზეს იჩენდენ და, რამ-
დენადაც შესაძლებელი იყო, თვალ-
ყურს ადევნებდენ ერთმანეთს და
ერთი-მეორის განზრახვებს ტყო-
ბილობდენ; ბრძოლას კი არც ერთი
არ იწყებდა, ორივენი წყნარად
იღვნენ, თითქოს შეთანხმებულან
და ასე განუსაზღვრავთო. ბოლომ
კი, სპარსელთა შეფევ, როდესაც
შეიტყო თვანისთან მომხდარი ამბავი,
ძიოცყო ისიც, რომ ნახორაგანი ბრძო-
ლაში აოტეს, მაშინვე გაიწვია იგი
იბერიიდან და სასტიკად დასაჯა
ის შშობლიური კანონების მიხედ-
ვით. უბრალოდ მოკვლა მას არ
მიაჩნდა საქმარის სასჯელად იმ
სილაჩრისათვის, რომ იგი ნახორაგან-
მა გამოიჩინა; ამიტომ მან კისრი-
დან ტყავი ააძრობინა და მთლად
გაატყავებინა ვიდრე თეხებამდე.

IV 30. ...დაეუბრუნდეთ ისევ ჩვენს
მოთხოვბას, რომელიც ლაზიკის
ამბებზე შეგწყვიტეთ. ამრიგად, ნა-
ხორაგანი—როგორც ჩემ მიერ ზე
მთო არის მოთხოვნილი—სამარ-
ცხვინო სიკვდილით იქნა დასჯილი

τρόπου και τὸ νενικησθαι ἀνὰ κράτος; ὑπὸ Μαρτίου τε και τῶν Ῥωμαίων στρατημάτων και τὴν ἐς Ἰβηρίαν ἀσχυρὰν ἀνὰ κρήνην ὠμότατα διεφύσθη και ἔν ἡβῆ μοι: πρότερον εἴρηται τρόπον. λογιζόμενος δὲ ὁ Χρυσόστομος ὡς οὐχ οἶδόν τε ἀντὶ τὴν Κολχίδα γῆν πρὸς Ῥωμαίους παρατάττεσθαι, τῶν μὲν τῆς θιλάτης κρατούντων, και ἀπαντα, ὧν ἂν δέονται, ῥαδίως ἐνθάνει μεταπειρομένων, αὐτὸς δὲ θεὰ μακρὰς ὁδοῦ και ἐρήμου μάλιστα τοῖς στρατοπέδεύουσιν ἐλάχιστα γούτων ἐλωθίμων ὑπὸ ἀχθασφόροις ἀνδράσι τε και ὑποζυγίσι χαλεπώτατα στέλλειν ἀναγκασομένου: ταῦτα δὲ οἷον ἐπισκοπῶν, εἶρω τὸν δλον πῆλινον καταθέσθαι, ὡς ἂν μὴ ἐπὶ πλεστον αὐτοῖς ἢ εἰρήνη χωροῖ: τισὶ περιοριζομένη, ἀτελής και οἶον σάουστα διαμένοι, ἀλλ' ὁμοίως ἀπανταχὸς ἐπαρρασθεῖν. και τοῖνον ἐκπέμπει ἐπὶ τῆς κρησβείας ἐς τὸ Βυζάντιον ἀνδρα Πέροση τῶν σφόδρα παρ' αὐτοῖς λογισμάτων, ὄνυμα δὲ ἦν αὐτῷ Ζίλ. οἶον, δὲ ὁ Ζίλ ἀπικὸς εὐδὲ και παρελθὼν ὡς Ἰουστινιανὸν βασιλέα πολλὰ μὲν εἶφη τῶν παρόντων πέ τ, πολλὰ δὲ ἀέκχε: και πέρη; ἐς τὸνδε ξηγηθῆτην ἐφ' ὃ Ῥωμαῖοι; τε και Πέρη; κατέχαιν μὲν ἀπαντα, ὧν ἡβῆ ἐτύχαιον κατά τὴν Ἀσίων χώρην πολέιοι ὄθισμα ἐπισημμένοι, εἶτε πολι-

ობის გამო, რომ სასტიკად იქნა დამარცხებული რომაული ჯარებისა და მარტინეს მიერ და რომ სპარცხეინოდ დანიხია იბერიისაკენ. ხოლო იმ აზრს დაადგა, რომ ისევე შესძლებდა კოლხიდაში ფეხის მოკიდებას რომაელების წინააღმდეგ, რომელთაც აქ ემყარათ ზღვის სანაპირო ადგილები და აქედან შეეძლოთ დაუბრკოლებლივ მიეწოდებინათ ჯარისათვის ყველაფერი, რასაც ის საჭიროებდა, თვითონ კი იძულებული იყო შორი და უდაბური გზით ეზიდა ბანაკად გაშლილი ჯარებისათვის მკირეოდენი სურსათიც კი—ისიც დიდის გაჭირებით—მებარგული კაცებისა და საკიდარი ცხოველების საშუალებით. ყველაფერი ეს რომ გაითვალისწინა, გადაწყვიტა ომი ვადედო, რათა ზავი მეტწილად იმ ზოგიერთი ადგილებით არ შემოფარგულიყო და ამრიგად ის უსრული და, ასე ვთქვათ, დაკოკლებული კი არ გამოსულიყო, არამედ ყველა ადგილებზე გავრცელებულიყო. ამიტომ ის გზავნის ბიზანტიონში ელჩებს ერთი, სპარსელთა შორის უწარბინებულესი კაცის, ზიქის, მესაურობით. ეს ზიქი რომ ჩამოვიდა ბიზანტიონში და გამოცხადდა რუსტინიანე მეფესთან, ბევრი ილაპარაკა მიზდნარე ამბების შესახებ, თვითონაც ბევრი მოისმინა. დასასრულ, ისინი შეთანხმდნენ იმაში, რომ როგორც რომაელებს ისე სპარსელებს სჭეროდათ ყველა ის ადგილები, რომლებიც მათ ლაზთა ქვე-

ματὰ γε εἴτε φρούρια εἶεν, ἢ συ-
 χίζην δὲ ἄγειν ἐφ' ἐκείνων καὶ φησι-
 τα κατ' ἀλλήλων παρατάττεσθαι,
 ἕως δὲ ἑτερόν τι μίζον καὶ τελεώ-
 κερυν τὸ ἑκατέρωθεν ἄρχον ξυμ-
 βαίη. ὁ μὲν οὖν Ζίχ δὴ τὰ τῆς
 κρεσβαίης διαπραξάμενος ἀπενό-
 στησεν ἐς τὰ οὐκεία. τούτων δὲ
 τοῖς στρατιγόις ἀπηγγελέμενων,
 ἔμενον αἱ δυνάμεις ἐπὶ χρόνον
 συχνὸν πάντων ἀπόλεμοι, καὶ τὸ
 πρότερον αὐτομάτως γιγνόμενον
 τότε δὴ οὖν ὑπὸ ζυνθήκαις ἐξε-
 βαθεύτο.

Ὅτω μὲν οὖν τὰ μεγάλα καὶ
 ἀμύηριστα γένη κατὰ τὸ ζυγκεί-
 μενον τὰ ὄπλα ἔθεντο καὶ ἤρε-
 μοῦντα ἐπὶ μακρότατον διατέλον,
 ὡς μηδὲν ὅτι οὖν τότε ἐπ' ἐκεί-
 νοις ἰσχυρότερον γούν αὐτῶν διαπο-
 νεῖσθαι (HGM II 330,10--26;
 345,2—347,4)

ქანთა ტომის დამორჩილება.

Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Τζάναι τὸ ἔθ-
 νος αἰκονῆσι δὲ τὰ πρὸς νότον
 ἔνεμον τὸ Ἐδξείνου πόντος ὑπὸ
 Τραπεζοῦντα τὴν πόλιν οὕτως δὴ
 οὖν οἱ Τζάναι καίτοι ἐκ παλαιῶν
 ὑπόσπονδοί τε καὶ κατήκοοι τῶν
 Ῥωμαίων γεγεννημένοι, ἀλλὰ τότε
 τὰ μὲν τι αὐτῶν ἔχετο τῶν πρι-
 τέρων, καὶ ἀκλασταινεῖν ἐν λίαν

ყანაში წარმოებული ომის დროს
 დაიპყრეს, — იქნებოდა ეს გამავრე-
 ბული ქალაქები თუ ციხე-სიმაგრე-
 ები — დაეკვათ ომში დამარცხდა და
 აღარ ემართ ერთმანეთის წინააღმ-
 დეგ¹, სანამ სხვა უფრო დიდსა და
 საბოლოო ხელშეკრულებას დასდებ-
 და ორივე სახელმწიფო. ასე რომ
 მოაგვარა ზიქმა თავისი ელჩობის
 საქმე, გაბრუნდა თავისი ქვეყანაში.
 სტრატეგოსებს ეუწყათ ყველაფერი
 ეს და ჯარებიც კარგა ხნით უმოქ-
 შედოდ იდგნენ და ის, რასაც ისინი
 წინათ თავისი ნებით სჩადიოდენ,
 ეხლა ხელშეკრულებით იქმნა და-
 დანსტურებული.

V 1. ასე, თანახმად ხელშეკრულე-
 ბისა დაპყარა იარალი ორმა დიდმა
 და ერთმანეთში მოდავე ერთა და ისი-
 ნი დიდი ხნით მიეცნენ სიმშვიდეს,
 რათა არც ერთ მათგანს შეროი-
 სათვის არავითარი შეურაცხყოფა-
 არ მიეყენებინა.

ამ დროს ქანთა ტომი ვაზდა
 საზღვრადი. ქანები ცხოვრობენ ევ-
 ქსინის პონტოს სამხრეთით ქალაქ
 ტრაპეზუნტის ქვემოთ; თუმცა ეს
 ქანები ძველითგანვე რომაელებთან
 დაზავებულნი და მათი ქვეშევრ-
 დომნი იყვნენ, მაგრამ ზაშინ მათი
 ერთი ნაწილი წინანდელ მშვიდო-
 ბიან წესებს იცავდა და სრულია-

¹ ამ დროებით ზეზე მითხრობილია აგრეთვე შენაანდრასის. ფრანგმეტ-
 ზი (იხ. ჰეგმოსი, გვ. 209).

ἐγνώκει, οἱ δὲ γε πολλοὶ παρῆν-
τες τὰ καθῆστον ἡσυχάζοντες
ἐβίωσαν, καὶ καταθέοντες
τὰ ἄμφι τὸν Πόντον χωρὶς τῶν
τῶν ἄλλων ἐλεηλάτων καὶ τῶν
ὀρεινῶν ἐσίνοντο ἐπίβρινον
δὲ καὶ Ἄρμενίαι, ὅπου παρῆντο,
καὶ ἄρπαγὰ ἐποιούοντο, καὶ οὐ-
δὲν ἔπιον ἐπρόνοιον ἄλλοτρώτε-
ρον τῶν διαφανῶν πολεμίων. τοι-
γάρτοι στέλλεται ἐπ' αὐτοὺς
Θεόδωρος, ὁ σφῶν μὲν ἑμβόλοισι,
τὰ δὲ πρωτεῖα φερόμενος ἐπὶ τοῖς
Ῥωμαίοις ταξιαρχοῖς πολλᾶκι·
δὲ, ἡ. α. α. τοῦτου καὶ πρότερον
ἐπεινήσθη. ἄτε γὰρ τῆς οἰκείας
χώρας διαμονέστατος, καὶ θῆεν
ἐμβάλλειν ἄριστα ἡμέλλε καὶ ἔποι-
ἐναλίεσθαι καὶ ὅπω, τοὺς θυ-
σμενεῖς ἀνιχνεῖσαι ἐς τὸ ἀκρι-
βῆς ἐπιστάμενος, εἰκίτως ἄρα
ἐκείνος, ἐκ βασιλείῳ, αὐτῷ προ-
τεταγμένον, ἐπὶ τῆνδε τὴν πρᾶ-
ξιν ἐχώρει. ἄρας δὲ ὄν ἐκ τῆς
Κολχίδος γῆς ξὺν ἀποχρώσῃ
στρατῆ, καὶ τὰ ἐκτὸς Φάσιδος
π. ταμῶν παραμειψάμενος θρία
ἐπὶ θυόμενον ἦλθον, αὐτίκα ἐς τὰ
ἐγδόντα τῆς τότε πολεμίας ἐφί-
τα. στρατοπεδουσάμενος δὲ ἀμφὶ
θεοδωριᾶδα τὴν πόλιν καὶ τὸ
Ῥωμαίων καλοῦμενος, αὐτοῦ τε
χαράκιμα τῷ στρατῷ περιβλάμ-
νας, τὸ μὲν ἡρεμεῖον ἐπὶ καὶ ψιλὸν καὶ
ὀπω παρατετραμμένον μετακα-
λύμενος θῶροις τε ἐφιλοφρονεῖτο
καὶ ὑπεραγάμενος τὴν τῆς ἐνθα-
λάσας τοὺς δὲ ἀποστάντας ἀνέδην

დაც არ თქირობდა ურჩობას,
უშეტუხი მათგანი კი შექმნილი
მდგომარეობით სარგებლობდა და
ყახლობას მისდევდა, დათარეშობ-
და პონტოს გასწვრივ მდებარე
სოფლებში, ანადგურებდა ყანებსა
და სძარცვავდა მგზავრებს; ისინი
თავს ესხმოდნენ არმენიასაც, სადაც
კი ახერხებდნენ, ძარცვა-გლეჯას
ეწეოდნენ და, ირთი სიგყით, სრუ-
ლიად არაფრით განირჩეოდნენ აშ-
კარა მტრისაგან. ამიტომ მათ წი-
ნააღმდეგ იგზავნება თეოდორე,
მათივე თვისტომი, რომელსაც რო-
მელ სამხედრო მეთაურებს შორის
პირველი ადგილი ეკავა. მგონი,
წინათაც რამდენჯერმე მოვიხსენე
იგი. მან, როგორც თავისი ქვეყნის
კარგად მცოდნემ, კარგად იცოდა,
თუ საიდან დასხმოდა მათ თავს,
სად დაბანაკებულიყო; ზედმიწევნით
იცოდა აგრეთვე, თუ როგორ მიეგ-
ნო მტრის კვლისათვის, — ასე რომ
სრულიად მიზანშეწონილი იყო, რომ
შევემ მას დაავალა ეს საქმე. ის
დაიძრა კოლხიდიდან დიდძალი
ჯარით, თაზისის ვადალმა მოუარა
დასავლეთით ქანების საზღვრებს
და უცბად შევიდა მტრის მაზინ-
დელი მიწაწყლის შუაგულში. მან
დაიბანაკა ქალაქ თეოდორიადისა
და ეგრეთწოდებული რიხეს გარ-
შემო, იქ ჯარისათვის შემოავლო
თბრილი და თავისთან მოიხმო ქა-
ნების ის ნაწილი, რომელიც წინა-
რად და მგებრულად იყო გან-
წყობილი და ჯერ არ გადამდგო-
რიყო; ესენი მან საჩუქრების სა-

καὶ παρασπονθήσαντα: τίσασθαι ὡς τάχιστα τῆς πλῆμυς περὶ κευάξεται. ἀλλ' ἔκτεινοι οὐδὲν τι μελλήσαντες προεπίεσαν τῆς ἐρύματι, καὶ δι' ἐπὶ λόφῳ τινὶ ἀγχοῦ που ὑπερανέχοντι: ἐς πληθὺς ξυναγερθέντες κατηκόντιζον τῶν Ῥωμαίων ἐξ ὑπερβεξίων καὶ κατετόξευον, ὡς ἅπαν τὸ στρατεύμα διατραχθῆναι τῆς ἀδοκίᾳς τῆς τόλμης. πολλοὶ δὲ θῆμας ὑπέκχιντε, ἀντεπεφέροντο μὲν προθύματα τοῖς ἐναντίοις, οὐ μὴν ἐν τάξει ἐχώρουν, οὐδὲ ἀνέμενον ἕως αὐτοῦς ἐς τὸ χθιαμαλὸν τοῦ πεδίου ἐκκαλέσονται, ἀλλ' ἐργῶν ἐχόμενοι καὶ ἀκωσμίχ' ἐγκαρσίους πως τὰς ἀσπίδας ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς περιβέβληντο, ἡρέμα ὑπακευφότως καὶ πρὸς τὸ ἀναγνῆτες ἐπειρώντο ἀναρριχᾶσθαι. οἱ δὲ Τζάναι: θυμα βάλλοντες ἐκ τοῦ μετεώρου θόρασί τε καὶ πέτρας κυλινθουμέναις ῥαδίως αὐτοῦς ἀπεκροσσαντο, καὶ ἐπεκδραμόντες μέχρι μὲν τετρακόοντα ἀνδρῶν ἔκτειναν, τοὺς δὲ ἄλλους ἐς φυγὴν ἐτρεψαν ἀκκλεεστάτην. ἀρθίντες δὲ οἱ βάρβαραι τῆς παραλόγῳ τοῦ προτερήματος ἐν χροῦ τῆς στρατοπέδῳ ἐπέλαζον ἐνταυθὶ τε μάχῃ ξυνέστη καρτερά, τῶν μὲν εἶσω περιελθεῖν ἰσμένων καὶ ἅπαντας ἀναρπάσασθαι. τῶν δὲ Ῥωμαίων αἰσχρὸν εἶναι ἡγουμένων, οὐ μόνον εἰ μὴ θῆτον ἀπελάσαιεν τοὺς πολεμίους, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ ἄρδην αὐτοῦς διαφθεί-

შუალებით თავისკენ მიიმხრო და ძალიან უკო კეთილგონიერება; ისინი კი, ვინც უტიფრად გადადგა და პირობები დაარღვია, გადაწყვიტა დაესაჯა, რაც შეიძლებოდა ძალე, და შეუდგა ომის სამზადისს. მაგრამ იმათ აღარ დააყოვნეს და გაჩნდნენ იმ თხრილის წინ; იქვე მახლობლად ერთ ვადმოშვებულ ბორცვზე თავი მოუყარეს ლაშქარს და შუბები და ისრები დაუშინეს რომაელებს ზემოდან, ისე რომ რომაელების მთელი ჯარი შეიშრა ქანთა ამ მოულოდნელი სითამამისაგან. ბევრი რომაერი მინც ამოვიდა თხრილიდან და გაშმაგებით ეცა მოწინააღმდეგეებს, მაგრამ ისინი უმწყობროდ მიდიოდნენ, არც უკვდიდნენ, რომ ისინი ქვემოთ, გაშლილ ადგილას, გაეწვიათ საბრძოლველად; ისინი რისხვას მისცემოდნენ და უმწყობროდ მიიროდნენ; თავ-ზევით გაეშვორათ ბრუდე ფარები, თვითონ თავები ჩაეკინდრათ და ასე ცვდილობდნენ ბორცვზე აცოცებულოყვნენ. ქანები კი ხშირ-ხშირად უშენდნენ ზემოდან შუბებს და აგორებდნენ ქეებს და სწრაფად განდევნეს მოწინააღმდეგენი: გამოძვრნენ სათარიდან და ორმოცამდე კაცი მოკლეს, დანარჩენები კი სამარცხვინოდ აორცხნენ. ამ მოულოდნელი გამარჯვებით გათამამებული ბარბაროსები სასწრაფოდ მიუახლოვდნენ ბანაკს; აქ აღყდა ფიცხელი ბრძოლა: ქანები ცდილობდნენ შიგნით შეჭროლიყვნენ და ყველანი დაეწოკებინათ, რომაელებს კი სამარცხვინოდ

ρωσιν. ἰθὺς ἰμενοί τε ἑκάτερ :
ἀλλήλους καὶ ἀντερειθύντες, καὶ
ταῖς χερσὶ συμπεκόμενοι, οὐδὲν
ὅτι ἀνέστην εὐψυχίᾳ· ἀλλ' ἦν
οὕτως ἐπὶ πλείστον τὰ τοῦ ἀγῶ-
νὸς ἀγχώματα, πατάγου τε πολ-
λοῦ καὶ βῆξ συμμίχτου ἀνά-
πλεα καὶ οὐκ ἀδιακεκριμένα.

Θεόδορος δὲ ὁ τῶν Ῥωμαίων
ταξίαρχος ἔρων τὸς δεσπομενῆς
ἀστρατηγῆτους τε ὄντας καὶ οὐ
μᾶλα ἐν τῇ ἀσφαλεῖ παρατατ-
μένους, οὐδὲ πολλοῦ τοῦ περι-
φράγματος ἐφέστηκόςτας καὶ ἐγ-
κειμένους, ἀλλὰ πάντας ἅμα ἐς ἓν
τι μέρος ξυνηνευκόςτας, ἐνίους μὲν
τῶν ἀμφ' αὐτὸν οὕτω κατὰ χώραν
ἕστάναι καὶ ἀντιπροσώπους δια-
μάχεσθαι παρακλιθέντας· ἀπό-
μοιραν δὲ ὡς πλείστην ἐκ τοῦ
ἀφανοῦς ἐστειλεν ἐπισθεν τοῖς
βαρβάρους ἐπιπεσομένους. εἰ δὲ
λαθραῖότατα παρευόμενοι, καὶ
κατὰ νότου ἐπιφανέντες, ἤλαλα-
ξαν ἀθρόον τορόν τι λίαν καὶ
ἐνυάλιον, ὥστε ἀμέλει τοὺς Τζά-
νους διακνηθέντας μηδὲν τι
ἕτερον ἐν βύσῃ θέσθαι ἢ τὸ
ἀγεννώ; δραπατεῦειν. οὕτω δὲ
φεύγοντας αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι
καὶ ὡσπερ παράφρονας ὅπῃ τοῦ
δέου; γεγεννημένους ῥῆστα διεχει-
ρίζοντο, καὶ δισχίλιος μὲν αὐ-
τῶν ἀπεκτόνασι, τὸ δὲ λειπόμε-
νον ἄλλο; ἄλλοθι ἐσκαδάνυστο.
οὕτω δὲ ἀνὰ κράτος ἅπαν το γέ-
νος ἕρηκώς ὁ Θεόδορος, ὁ δὲ
βισλαῖ διήγγαλε τῇ ξυνηνευθέν-

მიხნდათ არა მარტო ის, რომ მტერს
სწრაფლ ვერ ვაავდებდენ, არამედ
ის — თუ საბოლოოდ ვერ მოსამბ-
დენ მას. ორივენი ვცნენ ერთმა-
ნეთს, შეებრისპირნენ, ხელდახე-
ლაც შეებნენ და ოდნავაც არ შეუ-
სუსტებოათ გულადობა. ასე მიმდი-
ნარეობდა ბრძოლა მეტწილად თა-
ნაბარი წარმატებით ორივე მხანი-
სათვის: იჭაურობა შესძრა აურ-
ზაურმა და შერეულმა ყვირილმა;
ბრძოლა ვადაუწყვეტელი დარჩა.

V 2. რომელითა სარდალმა თეო-
დორემ რომ დაინახა, რომ მოწი-
ნაალმდევენი უსარღლოდ იყვნენ და
მინც და-მინც არც უშიშარ პი-
რობებში უხდებოდათ ბრძოლა.
დაინახა ისიც, რომ თბრილის ყველა
ადგილას კი არ იყვნენ ჩამდგარნი,
არამედ ყველანი ერთ ადგილს
ჩაჰკიროციტებდენ, უბრძანა ზოგი-
ერთ ჯარისკაცებს თავიანთ ადგი-
ლას მდგარიყვნენ და ასე ვაეწიათ
წინაალმდეგობა მტრისათვის; მეტი
წილი ჯარისა კი ფარულად ვაავ-
ზენა და დაავალა ზურგოდან დას-
ცემოდა ბარბაროსებს. ისინიც ზე-
მად წავიდენ და, ზურგიით რომ
მოექცნენ მგერს, მორთეს საზარელი
და სმენის წამლები ყვირილი, ისე
რომ დაფორიაქებულმა კანებმა,
ცხადია, სხვა ვერაფერი მოისაზრეს
და ლაჩრულად გაიქცნენ. ასე ოტე-
ბული და შიშისავან თავგზადადბე-
ული კანები რომელიებმა ადვილად
მოსპეს: ორი ათასი კაცი მოკლეს,
დანარჩენები კი სხვადასხვა მიმარ-
თულებით გაივანტეს. ასე, მთელი

τα, καὶ ἀνεπιπύθαντο ὁ εὐ καὶ
 βολοῖτο ἐπὶ τοῖσι. ὁ δὲ βασι-
 λεύσαν αὐτοῖς ἐπιθεῖναι: τακ-
 τήν διακλεσεται ἀν' ἑαυτον
 ἕτος ἐς τὸν ἑπίετα χρόνον τελεσ-
 θησομένην, ὡς ἐν ταύτῃ γ ἔν
 διαγνοίεν κατηκόρους σφᾶς εἶναι
 καὶ ὑποτελεῖς καὶ παντάπασι δε-
 δουλωμένους. καὶ τοῖσιν ἀνάγρα-
 πτοί γε αὐτίκᾳ ἐγγίνοντο ἀπαν-
 τες καὶ φόρου ἀπαγωγῆς ἐπέξου-
 το ἐξ ἑκείνου τε μέχρι καὶ νῦν
 αὐτῶ τὰς ἐσφορὰς ἄγοντες; δια-
 τεύουσι, βασιλέα δὲ Ἰουστινιανὸν
 ὡσπερ τι, οἰκίας, τῶν μεγίστων
 ἔργων μάλα ἤρρεσε τὸ γεγεννημέ-
 νον. τοιγάρτοι: ἐν ταῖς τῶν οἰκεί-
 ῶν νόμων, οὐδὲ δὴ, νεαρὸς ἐπονο-
 μάσομεν, τὰς ἄλλας; ἀπαρ:θμους-
 μέν:ς νίκας καὶ τοῖσδε τοῖς ἔθ-
 νοῖς ἐν τοῖς μάλιστα ἐπεμνήσθη,
 τὰ μὲν οἷον τῆ; Τζανικῆ; ἀλλ' ἔ-

ტომი რომ დამორჩილა თეოდო-
 რემ, მეფეს შეატყობინა ყველაფერი
 და თანვე შეეკითხა, როგორ მო-
 ვიქცე მათ მიმართო. მეფემ უბრ-
 ძანა განსაზღვრული ხარკი დაედვა
 მათთვის, ყოველწლიურად გადა-
 სახდელი, რათა იმათ შეეგნოთ,
 რომ ისინი ქვეშევრდომნი, მოხარ-
 კენი და საბოლოოდ დამორჩილე-
 ბულნი არიან. მაშინვე ყველანი
 აღწერეს და დაავალეს ხარკის გა-
 დახდა; მას აქეთ ვიღრე დღევანდ-
 ლამდე ისინი მუდამ ბეგარას იხ-
 დიან. ოუსტინიანე მეფეს, ვფიქრობ,
 ძალიან მოეწონა ეს ამბავი და
 უდიდეს საქმედ მიიჩნია. ამას ამტ-
 კიცებენ ის, რომ ერთ-ერთ თავის
 კანონთაგანში, რომლებსაც ჩვენ
 „ახლებს“ ვეძახით, სხვა გამარჯვე-
 ბათა ჩამოთვლის დროს ამ ტომის
 დამორჩილებასაც იხსენიებს პირ-
 ველ როგში. ასე დამთავრდა ჭანე-

*) „ახალი კანონები“ (νεαροὶ νόμοι) ანუ „ნოველები“ (leges novellae, novellae constitutiones) ე. ი. ის კანონები და განკარგულებები, რომლებიც გამოცემულ იქნა იუსტინიანეს მიერ კოდექსის გამოქვეყნების შემდეგ (Codex Iustinianus გამოქვეყნდა 529 წელს; მისი მეორე გამოცემა გამოქვეყნდა 534 წელს).

აგათიას ეს ადგილი ჰპადებს ერთგვარ გაუგებრობას. ავტორი აქ მოგვითხრობს ჭანების დამორჩილებით შესახებ და ბოლოს დასძენს—ამ საქმეს იუსტინიანე დიდ მნიშვნელობას აძლევდა და საგანგებოდაც აქვს ამის შესახებ მოხსენიებული თავის „ნოველებში“. გაუგებრობას ის ჰპადებს, რომ ჭანების დამორჩილებას აგათია მიაკუთვნებს 536 წელს, ხოლო იუსტინიანეს ის ნოველა, რომელსაც ჰგულისხმობს აგათია, დათარიღებულია 529 წელს.

536 წელს—აგათიას მოთხოვნით—ხოსრო მეფე მივიდა იმ დასვენებდ, რომ ბიზანტიასთან ომის გაგრძელება უნაყოფო იქნებოდა, რადგან ეს ომი მისთვის არაბელსაყოფელ პირობებში სწარმოებდა, და მოოსურეა ზავის ჩამოკდება. ამ მიზნით მან კონსტანტინოპოლში გააგზავნა ზიქი, რომელმაც ბიზანტიელებთან დროებითი ზავი შეკრა (ამას, ვეჭვით წლის შემდეგ, 536 წელს, მოჰყვა ორმოცდაათწლიანი ზავი, რის შესახებაც მოთხოვნილი აქვს მენანდრეს: იხ. ქვევით გვ. 210 შმდდ). ამ დროს (εὐ τῶν αἰώνων)—განაგრძობს აგათია—ჭანთა ტომი ვახდა სახრკნავი; ერთი ნაწილი ჭანებისა არ იცავდა სიწმინარეს, განაგრძობდა ძარცვა-

νεία; ὅτι πᾶς ἐτελεῖα. xxi ἄν- თის თავგასულობის საქმე და თეო-
 მუ; ἡ Ὁμῶστος ἀνά τῆς τᾶν დორეც მაშინვე გაბრუნდა ლაზეთ-

გლეჯას, და მათ დაამოტილებლად გაიგზავნა სარდალი თეოდორე. აქედან ცნა-
 დია, რომ აგათია ჰკულისხმობს 556 წლის მიხეობლად მოწყობილ დაშტორბას
 კანების დასაშორილებლად.

მაგრამ ამ ცნობამ წინააღმდეგება ავტორის დასკვნა: ამის შესახებ იუსტო-
 ნიანეს აქვს მოხსენებული „ნოველებში“. იუსტინიანეს ნოველებში მართლაც არის
 მოხსენებული—და დივის თემოპრონოზობითაც—კანთა დამოტილებების ფაქტი:
 „ქანები... შოლოდ ებლა მოეკენენ რომაველთა ძალეფულების ქვეშ... ასეთი რამ
 დღემდე არასოდეს არ ნოღნიკებია რომავლებისათვის ღმერთს.—შოლოდ ჩვენს
 მეფობაში მოვერეკა ეს მადლი; „კანთა ქვეყანა, შოლოდ ებლა ჩვენი მეფობას
 დროს რომაველთა მიერ დაპყრობილია“ (ნოველები IX და XXXI; გეორგიკა II,
 196, 198). მაგრამ ამ ნოველებს უხის თარიღად 585 წელი, ასე რომ 556 წელს
 მომხდარ ფაქტს იუსტინიანე 535 წლის ნოველაში ვერ მოიხსენებდა. შეიძლება
 ადამიანს ეფოქრა, რომ აგათიას შემოაღნიშნული მოთხოვნა კანთა დამოტი-
 ლების შესახებ ანაქრონიზმს წარმოადგენს და რომ მან 535 წლის წინათ მომხდა-
 რი ფაქტი შეედიოთ ახალ, 556 წელს მომხდარ. ფაქტად მიიჩნია, მაგრამ ეს არ
 მართლდება კანთა დამოტილებების შესახებ არსებული სხვა ცნობებით. კანთა და-
 შორილების შესახებ ბიზანტიელების მიერ 528—529 წლებში დაწერილებით
 მოკეთებობის პროტოკოლი გესარიელი (BP I, 15; De aed. III 6; გეორგიკა II,
 26—27, 182—183), რომელიც აღნიშნავს, რომ კანეთი დამოტილებულ იქნა
 სარდალსიტკას მიერ; მანამდე ისინი თვით თავადნი ყოფილან აგათიას
 მოთხოვნით კანების უკვე დამოტილებულნი არიან, ისინი ბიზანტიელების ქვე-
 შვერდომში არიან; მაგრამ მართა ერთი ნაწილი იცავენ მშვიდობიან წესებს,
 უმეტესობა კი სარგებლობს მაშინდელი არეულ-პარეული სამეფრო მდგომარეო-
 ბით და პოტოს სანაპიროებზე დათარეშობს ძარცვა-გლეჯის მიზნით; მათ კიდევაც
 ხელში ჩაუკიდიათ ბონტოს სანაპიროებზე რიზე, თეოდორიკადა. ამიტომ მათ წინააღ-
 დეგ იგზავნება სარდალი თეოდორე. აშკარაა, პროტოკოს და აგათიას ორს სხვა-
 დასხვა ფაქტზე აქვთ ლაპარაკი. პირველია 535 წლის ნოველაში მოხსენებული
 ფაქტი, მეორე—556 წელს მომხდარი ამბავი, 556 წელს ბიზანტიებრძვის კანებს,
 როგორც თავის აჯანყებულ ქვეშევრდომებს, რომლებიც თავიანთი თარეშით ესრუ-
 ლიად არაფრით განარჩეულენ აშკარა მტრისაგან.

მაშასადამე, აგათია აშკარად სცეება, როდესაც შესაძლებლად თელის, რომ
 იუსტინიანეს ნოველაში მოხსენებული კანების დამოტილების ფაქტით ჰკულის-
 ხმობს თეოდორეს გჰსაქედციას კანეთში. ეს შეედიომა, ჩვენის აზრით, შემდეგით
 აიხსნება. იუსტინიანეს ნოველები გამოცემულია სხვადასხვა დროს, 554—565 წლებ-
 ში, მაგრამ კრებულის სახით პირველად ისინი გამოქვეყნდა შოლოდ 555 წლის
 შემდეგ: ჯერ 154 ნოველა შეკრობა კონსტანტინოპოლელმა იფრისტმა იულიანემ,
 მერმ, ეფრო გვიან, გამოვიდა 166 ნოველის შეკრული კრებული (იხ. Zachariae
 von Lingenthal, Geschichte des griechisch-römischen Rechts, 6—7). აგა-
 თიამ, როგორც ჩანს, პირველი გაიციო კანების დამოტილების ფაქტის შემკველი
 ნოველები ამ კრებულებით და თავის „ისტორიაში“ 556 წლის ქვეშ მომხდარი
 ფაქტი მიიჩნია ნოველებში ნატელსამეგად ისე, რომ თარიღები არ გაუთვალის-
 წინებია.

Λαῶν χώραν παρά τοὺς στρα-
τηγούς ἐπανήκε (HGM II 347,4—350,15).

ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა.

Τὰ γὰρ τῶν Ῥωμαίων στρα-
τεύματα οὐ τοσαῦτα διαμεμενη-
κότα ὅποσα τὴν ἀρχὴν ὑπὲρ τῶν
πάλαι βασιλέων ἐξέσχεται, ἐς
ἐλαχίστην δὲ τινα μοῖραν περιελ-
θόντα, οὐκέτι τῆς μεγέθους τῆς
πολιτείας ἐξήρκουν. θέον γὰρ ἐς
πέντε καὶ τετρακάκοντα καὶ ἑξα-
κοσίας χιλιάδας μαχίμων ἀνδρῶν
τὴν ἄλλην ἀγέμεσθαι δύναμιν,
μόλις ἐν τῇ τότε ἐς πενιχρόντα
καὶ ἑκατὸν περιειστήκει. καὶ τοῦ-
των αἱ μὲν ἐν Ἰταλίᾳ ἐτετάχαστο,
αἱ δὲ κατὰ τὴν Λιβύην, ἑτεრაὶ
δὲ ἐν Ἰσπανίᾳ, καὶ ἄλλαι περὶ
τοὺς Κόλχους καὶ ἄλλαι κατὰ
τὴν Ἀλεξάνδρου καὶ Θήβης τὴν
Αἴγυπτίαν. ἐκάθηντο δὲ ὅλγιοι:
καὶ πρὸς τὰ ἕθνη τῶν Περσῶν
δρια: οὐ γὰρ δήπου ἔδει ἐκείσε
πλειόνων διὰ τὰς σπονδὰς καὶ τὸ
βέβαιον τῆς ἐκεχειρίας (HGM II 369,18-32).

V 13. რომელითა ჯარი აღარ
იყო იმდენი, რამდენიც წინათ,
ძველი მეფეების დროს, იყო: მცო-
რეოდენი ნაწილილა იყო დარჩე-
ნილი, რაც სრულიად არ ეყოფო-
და დიდ სახელმწიფოს. მთელ ჯარ-
ში უნდა ყოფილიყო ექვსას ორ-
მოცდახუთი ათასი მეომარი, იმ
დროს¹ კი ძლივსლა იქნებოდა ას
ორმოცდაათი ათასი. ამათგანაც
ერთი ნაწილი იტალიაში იყო ჩა-
ყენებული, მეორე — ლიბიაში, სხვე-
ბი კიდე ისპანიაში და დანარჩენე-
ბი კოლხეების ქვეყანაში, აგრეთ-
ვე ალექსანდრიაში და ეგვიპტის
თებეში. მცირეოდენი ნაწილი კი
ეყენათ აღმოსავლეთის საზღვრებ-
ზე, სპარსელთა იყყანასთან: იქ
აღარ იყო საჭირო მეტის ყოლა,
რადგან ხელშეკრულება დადებული
იყო და დროებითი ზავი შეკრული.

¹ აგათიას ეს ცნობა მოცემული აქვს 558 წლის კვშ მოთხრობილ
ამბობთან დაკავშირებით.

საბას ანდერძი

VI საუკუნის მოღვაწეს კირილე სკვითოპოლელს (გარდ. 560 წ. ახლობელ ხანებში) მოთხოვნილი აქვს, რომ პალესტინის ცნობილი ლაერის და-პარსებულმა საბამ (გარდ. 524 წ.) გაოდაცვალეზის წინ გადასცა თავის მოადგი-ლეს მელეტეს სამონასტრო წესების (παρθεσιας) შესახებ დაწერილი „ანდერ-ძი“ და დაწვალა დაეცვათ ეს წესები. ამ ანდერძის ორი ხელნ.წერი (ერთი XII—XIII საუკ., მეორე—XV საუკ.) იპოვა ა. დიმიტრიევსკიმ, რომელმაც გამოსცა იგი უფრო ცალკე კიევის აკადემიის შრომებში (Труды К. Акад. 1890, იანვარი, გვ. 170—180), მერე თავის შრომაში Описание лит. рукописей I, Киев 1896, გვ. 222—224. ტექსტი ამ ანდერძისა ხელახლა გამოსცა სათანადო შესწორებებით Ed. Kurtz-მა *Byzantinische Zeitschrift*, 8 [1894], 167—170. ამ ანდერძში შემდეგი სწერია იბერიელთა შესახებ:

იბერიელები პალესტინაში.

«Μὴ ἔχειν δὲ βξοσιαν μῆτε
 τὸς Ἰβητας, μῆτε τὸς Σύρους
 [μῆτε τὸς Φιλόγγους] λειτοργίαν
 τελείαν ποιεῖν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις
 αὐτῶν, ἀλλὰ συναθροισμένους ἐν
 αὐταῖς φάλλειν τὰς ἄρας καὶ τὰ
 ἰ.κικλ, ἀναγινώσκειν δὲ τὸν Ἄπ-
 στολον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῷ Ἰβη-
 ταιέκτω, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσερχε-

არ ჰქონდეთ უფლება არც
 იბერიელებს, არც სირიე-
 ლებს [და არც ფრანგებს] შეას-
 რულონ სრული ლიტურგია თა-
 ვიანთ ეკლესიებში, მაგრამ ამ
 უკანასკნელებში შეკრებილთ ნე-
 ბა ჰქონდეთ იგალობონ ეამნი
 და ტიპიკები, იკითხონ სამოცი-
 ქულო და სახარება თავიანთ სა-

¹⁾ ა. დიმიტრიევსკი (Труды К. Ак. 1890, იანვარი) ფიქრობს, რომ თავდაპირველად დედანში „იბერიელთა“ ნაცვლად ეწერა Ἀρμενίας, ვინაიდან კირილე სკვითოპოლელი საბას ლაერაში იბერიელებს არ იხსენიებს, სომხებზე კი მოგვითხრობს; ტექსტში „სომხების“ ნაცვლად იბერიელები შეიტანეს IX—X საუკ., როდესაც ბერძნები სომხებს მტრობდნენ. ეგვიპტეში საბას ლაერაზე ვერას ვიტყვი, მაგრამ, საზოგადოდ პალესტინაში რომ იბერიელები მრავალრიცხოვნად მოიპოვებოდნენ, ეს იმით მტკიცდება, რომ მათ იქ საკუთარი მონასტერიც ჰქონდათ (შდ. პრეტოპი კესარიელის De acad. წ. გეორგიკა, II 192).

²⁾ უ. თ. შარუას აქლია XV საუკ. ხელნაწერს და ის დედანში არც უნდა ვაფიქროვო, რადგან „ფრანგები“ პალესტინაში მხოლოდ XI საუკუნიდან ჩნდებიან (Ed. Kurtz, 168).

σθαι εις την μεγάλην εκκλησίαν
και μεταλαμβάνειν μετ' πάσης της
ἀδελφότητος τῶν θ.ίων και ἀχράν-
των και ζωοποιῶν μυστηρίων»¹.

კუთარ ენაზე, და ამის შემდეგ
შევიდენ დიდ ეკლესიაში და
ეზარონ დანარჩენ ძმობასთან
ერთად ღვთაებრივ, წმინდა და
ცხოველმყოფელ საიდუმლოებათ.

¹) ეს ტექსტი რუსული თარგმანითურთ მოყვანილი აქვს აგრეთვე პროფ.
პ. პოპოვიძეს, Иерусалимский канонарь, გვ. 37.

პეტრე პატრიკოსი

პეტრე პატრიკოსი (Πετρος Πατρικος) დაიბადა თესალონიკეში 500 წლის მახლობელ ხანებში; მიიღო უმაღლესი იურიდიული განათლება, იყო განთქმული ექილი. სამეფო კართან დაახლოებული პირი იყო და იუსტინიანე მეფე მას საპასუხისმგებლო დავალებებს აძლევდა ხოლმე (სამეფო დავალებათა პირნათლად შესრულების გამო მას 550 წლის ებოძა პატრიკოსის პატივი). ასე, 554 წელს მან გაგზავნა პეტრე ელჩად ოსტგუთების დედოფალთან, ამალასუნტესთან; 550 წელს გაგზავნა სპარსეთში ზოსროსთან საზავო მოლაპარაკების საწარმოებლად. 562 წელს პეტრე კვლავ იქნა გაგზავნილი სპარსეთში, სადაც მან დასდო გ. წ. „ორმოცდაათწლიანი ზავი“. სპარსეთიდან დაბრუნების შემდეგ ის მალე გარდაიცვალა.

პეტრე პატრიკოსი ცნობილია როგორც მკვერმეტყველი ორატორი, დაბელოვებული დაბლაშატი და ისტორიკოსი. მისი ისტორიული ნაშრომებიდან ცნობილია ორი:

1. Ἱστορικαι, რომლებიც ებეზოდენ VI—IV საუკ. ამბებს და რომელთაჟან ჩვენამდე მოღწეულია 18 ფრაგმენტი (აქედან 17 შემონახულია კონსტანტინე პორფიროგენეტის ექაცერატებში De legationibus).

2. Περὶ πολιτικῆς κατανόησεως („სახელმწიფო წყობილების შესახებ“), რომლის სოციერათი ნაწილება შესულია კონსტანტინე პორფიროგენეტის კრებულში De caerimoniis.

პეტრე პატრიკოსის ჰქონდა კიდევ ერთი ნაშრომი, რომელიც ჩვენამდე სრულებით არ მოღწეულა და რომელსაც იხსენიებს მვენანდრე. ეს იყო პეტრეს მოხსენება 562 წლის საზავო მოლაპარაკების შესახებ (იხ. თვით მენანდრეს სიტყვები ამის შესახებ, ქვემოთ გვ. 237).

ქვემოთ მოყვანილი ფრაგმენტები პეტრე პატრიკოსის „ისტორიებიდან“ აპოლებულია შემდეგი გამოკვებიდან:

Dindorfius Ludovicus, Historici Graeci Minores, vol. I, 425—437.

Carolus de Boor, Excerpta de legationibus (iussu imp. Constantini Porphyrogenij confecta), 3—4 და 390—396.

იბერთა მეფე მითრიდატე.

Ὅτι οἱ Πάρθοι πρὸς Τιβέριον ἐπρεσβέσονται βασιλέα τῶν ἐκ τῶν ἑμμερῶν ἡμερῶν. καὶ ἔπειτα αὐτοῖς φρασάται τὴν τὸν φρασάτου σὺν. ἐκείνου ἔπειτα τῶν ἄλλων τῶν αὐτῶν, Τιβερίου ἐκ

ფრგ. 2. პართებმა მოციქულები გაუგზავნეს ტიბერიოსს და სთხოვედნ მას მეფედ დაენიშნა მათთვის ერთ-ერთი მასთან მყოფი მძევალთაგანი. ტიბერიოსმა მისცა მათ ფრაატე, ფრაატეს ძე. რადგან

τοὺν βασιλικὸν γένου·ς ἐπεμψεν·
καὶ ὅπως ῥῆον· τὴν βασιλείαν πα-
ραλάβοι, ἔγραψε Μιθριδάτῃ τῷ
Ἰβήρων· βασιλεῖ εἰς τὴν Ἀρμενίαν
εἰσβαλεῖν, ἵνα ὁ Ἀρτάβανος τῷ
υἱῷ βορθῶν ἀπὸ τῆς οὐκείας
ἀπάρῃ, καὶ εἰσελθὼν ὁ Τιριδά-
της τὴν βασιλείαν κατέσχεν· οὐ
μέντοι καὶ ἐπὶ πολλὸν ἐβασίλευσεν·
ὁ γὰρ Ἀρτάβανος Σκύθας προ-
σλαβῶν οὐ χალκῶς αὐτὸν ἐξή-
λασε, καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ
Πάρθου· (HGM I, 425—426).

ძლივ მისი ვაძეგვბა. აო, ეს მოხდა

“Ὅτι Μιθριδάτης ὁ τῶν Ἰβή-
ρων βασιλεὺς ἐνεατέρισε, καὶ πα-
ρεσκευάζετο εἰς τὸν κατὰ τῶν
Ἑωμαίων πόλεμον. τῆς δὲ μη-
ρῶ· ἀντιλεγούσης καὶ φυγεῖν,
ἀπειθῆ· μὴ· πείθειν αὐτὸν ἤθῳ· να-
το, βουλῆθείσης, βουλόμμενος ἐπι-
καλύψαι τὸ σπουδαζόμενον αὐ-
τὸς μὲν παρεσκευάζετο, πέμπει
δὲ Κότυν τὸν ἀδελφὸν εἰς πρεσ-
βείαν, φίλους λόγου·ς τῷ ἰκλα-
δίῃ κομιζόντα. ὁ δὲ παραπρεσ-
βείσας πάντα αὐτῷ· κατεμήγυσε,
καὶ βασιλεὺ· Ἰβηρίας ἀντὶ Μιθ-
ριδάτου· γίνεται (HGM I, 426).

გიერ ყველაფერი ვაუშელავნა კლავდის, და თვითონ გახდა იბერიის
მეფე ნაცვლად მითრიდატესი¹.

ფრიატე ვზაშივე გარდაიცვალა, მან
ვაუგზავნა მათ ტირიდატე, სამეფო
გვარისაგანი, და, რათა მას, რაც
შეიძლებოდა, აღვილად მიეღო მე-
ფობა, მისწერა იბერთა მეფეს მი-
თრიდატეს შეჭრილიყო არმენიაში,
რომ ამით აეძულებინა არტაბანე
ძმას მიშველებოდა და ამრიგად სა-
კუთარი ქვეყნიდან დაძრულიყო.
ტირიდატეც შევიდა პართიაში და
დაიკავა სამეფო. მაგრამ დიდ ხანს
არ უმეფოა, ვინაიდან არტაბანემ
მოიხმო სკვითები და აღვილად შეს-
პართების ქვეყანაში².

ფრგ. 3. იბერთა მეფემ მით-
რიდატემ აჯანყება მოაწყო და
შეუღვა სამზადისს რომაელთა წი-
ნალმდეგ ომის საწარმოებლად.
ღედა მისი ამის წინაღმდეგი იყო
და, მითრიდატეს რომ ვერ გადაა-
თქმევინა მისი განმზახვა, გაქცევა
დააპირა, მაგრამ მითრიდატემ იმ
მიზნით, რომ დაემალა თავისი გან-
ზრახვა, თავისი ძმა კოტესი ვააგ-
ზავნა ელჩად კლავდისთან და და-
ავალა მეგობრული სიტყვები ეთქვა
მისთვის, თუმცა თვითონ მითრიდა-
ტე ომისთვის ემზადებოდა. კოტეს-
მა კი დავალების შესრულების მა-
გიერ ყველაფერი ვაუშელავნა კლავდის, და თვითონ გახდა იბერიის

¹) *hinc exiit et in o. n.* —²) *Ἰβήρων ΒΜ βερων Μ* (პირველი რედაქცია) და სხვები

²) ეს ნაწიგვტი მოლიხანდა და სიტყვა-სიტყვით ამოღებულია დიონ კა-
სიუსის „ისტორიიდან“ (თავი LVIII, 28, ხოლო აქ მითხრიდატე მეფედ არ იხ-
სენიება)—ეხება 35 წლის (ან. წ.) აშბებს. უფრო დაწერილებით იგივე აშბები მოთ-
ხრობალი აქვს კოტესელი ტაციტეს, (Annales VI, 31—36).

³) ამოღებულია დიონ კასიუსის „ისტორიის“ LX, 8-იდან, ეხება 47
წლის (ან. წ.) აშბებს. იგივე აშბები მოთხრობილი აქვს ტაციტეს (ნაწილობ.

**ქაჯავო მოლაპარაკება რომაელებსა და სპარსელებს შორის
298 წელს. იბერიის დამოკიდებულება რომისაგან.**

“ Οτι Γαλέριος και Διοκλήτιανος εις Νίσιζιν συνήλθον, ενθα κοινῃ βουλευσάμενοι στέλλουσιν εις Περσίαν πρεσβευτην Σικώριον Πρέβιον ἀντιγραφεά τῆς μνήμης. τοῖσιν ὁ Ναρσείος τῶ τῶν ἐπαγγελισθέντων ἐπιτίμει φιλοφρόνας ἐδέξατο. χρεῖται δὲ καὶ τινα ἀναβαλεῖν ἔ. Ναρσείος. ὡς γὰρ βουλο-

ფრგ. 14. გალერიო და დიოკლეტიანე ნისიბინში შეიყარნენ, ერთად მოითათბირეს და ელჩად გაგზავნენ სპარსეთში სიკორი პრობე, მომხსენებელი შლივანი. ნარსემ იმ იმედით, რომ დანაპირებს შეუსრულებდენ, შეგობრულად მიიღო ის, მაგრამ საქმეს აკიანურებდა. რადგან მას სურდა თავისეცნ მიემხრო სიკორის

როგ დაეუღლია Ann. XI, 8-ში, ხოლო უზეტესი ნაწილი დაკარგულია). იბ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია I, 156-157.

თ. მონხენს (Römische Geschichte, V 879- 880) მიუბრუნდებიან პეტრე პატრიკოსის ამ შესახებ ფრაგმენტში მოცემული ცნობა. ის სწერს: ეს ცნობა არ ეთანხმება იმ უძველეს ფაქტს, რომ იბერიაში ყოველ შემთხვევაში მან წლიდან (Tacitus 6.32) 60 წლამდე (Tacitus 14.26) მეფობდა ფარსმანე, ხოლო 75 წელს მისი, ძე შიპრიდატე (CII. III, 6052) მეფობდა. გვჯერა, რომ პეტრემ ერთიმეორეში აღწერა მთლიანად იბერიული და იმავე სახელის მატარებელი მეფე ბოზფორისა და რომ აქ მოთხოვნილ ამბავს საფუძველად უდევს ტატიტუს Ann. 12. 18-ში შობ უძველესი ფაქტოზა (ამა უ ახრს ი კავენ A. Орепннхон, Кущ-мнзматике пресмннхон Аснурга: *Ив. Ак. Историю М. К.*, I [1921], სვ. 5 და ავტორი სტატიისა Котус: *РЕ XI* [1922], 1554. № 10) მართლაც, ტატიტუს (Ann. 12. 18) ნათქვამი აქვს, მითრიდატეს «უწინადა თავისი ძმის კოტუსისა, რომელსაც წინ თ ის გასცა და მის მტრად იქცა». ეს სიტყვები თითქმის ანტიკონტრადიქციულად იმას, რაც დაწვრილებით აქვს მოთხოვნილი პეტრე პატრიკოსის მაგრამ აქ იბადება შემდეგი კითხვა. თუ პეტრეს მ. ფრაგმენტის ცნობის სიწორე დასაუკულებელია იმით, რომ—როგორც მონხენსი ამბობს—მან-მან წელს იბერიის მეფედ ფარსმანე იყო. მაშინ დანაკვეთილი უნდა იყოს მ. ფრაგმენტის (და ამასთან ერთად კასიუს დიონის სათანადო ადგილიც) სადაც მან წლის ქვეშ ნუფედ იგივე მითრიდატეა მოხსენიებული. გარდა ამისა, იგივე ტატიტე, რომელსაც ცერდნობიან მკვლევარნი, როდესაც ისინი პეტრეს მ. ფრაგმენტს ბოზფორის ამბავს მიაკუთვნებენ და არა იბერიისას, სხვა ადგილას (Ann. XI, 8-9) მოგვითხრობს იბერიის მეფის ფარსმანეს ძმის, მითრიდატეს, შესახებ, რომელსაც გაილაშქრა სომხეთს წინააღმდეგ და რომლის საბოლოო გამარჯვებას ხელს უშლიდა მკორე არმენიის მეფე კოტუსი (ეს ყველაფერი მოთხოვნილი აქვს ტატიტუს სწორედ კლავდიუს მეფობაში).

ამით ჩვენ აღსურს ვუვლევართა ყურადღება იმას მივაქციოთ, რომ პეტრეს ფრაგმენტებში მოხსენიებული ფაქტი არც ისე ნათელია, როგორც ეს დღემდე არსებულ ლიტერატურაშია წარმოდგენილი, და ის დამატებით კვლევა-ძიებას მოითხოვს.

μενος δὴθεν τοὺς περὶ Σικόριον
 πρέσβεις, οἱα δὲ κεκοπωμένους,
 ἀνακτῆσασθαι, μέχρι τοσούτου
 περὶ τὸν Ἀσπροῦθιν¹ ποταμὸν τῆς
 Μηδικῆς τὸν Σικόριον παρεδου-
 σαν, οὐκ ἀγνοῦντα² μέντοι τὸ γι-
 νόμανον, ἕως οἱ τῆδε κάκεισε διὰ
 τὸν πόλεμον σκορπισθέντες συν-
 ἐλέγησαν. καὶ τηρικαῦτα ἐν τοῖς
 ἐνδοτέρω τῶν βασιλείων πάντας
 τοὺς ἄλλους χωρίσας, καὶ ἀρκεσ-
 θείς τῇ παρουσίᾳ Ἀφφάρβα καὶ
 Ἀρχαπέτου καὶ Βαρσαβώρσου,
 ὧν ὁ μὲν ἕτερος ὑπαρχος ἦν πραι-
 τωρίων, ὁ δὲ ἕτερος τὴν τοῦ Συμίου⁴
 εἶχεν ἀρχήν, ἐπέτρεψε τῷ Πρόβῳ
 τὴν πρεσβείαν διεξιέναι. ἦν δὲ τὰ
 κεφάλαια τῆς πρεσβείας ταῦτα,
 ὥστε κατὰ τὸ ἀνατολικὸν κλίμα
 τὴν Ἰντηληνὴν μετὰ Σωφηγῆς
 καὶ Ἀρζανηνὴν μετὰ Καρδουη-
 νῶν καὶ Ζαβδικηγῆς Ῥωμαίους
 ἔχειν, καὶ τὸν Τίγριν ποταμὸν
 ἑκατέρας πολιτείας ὁροῦσιον εἶ-
 ναι, Ἀρμενίαν δὲ Ζίνθα τὸ κάσ-
 τρον ἐν μεθωρίῳ τῆς Μηδικῆς
 κείμενον ὁρίζειν, τὸν δὲ Ἰβηρίας⁵
 βασιλέα τῆς οἰκείας βασιλείας τὰ
 σύμβολα Ῥωμαίους ὀφείλειν, εἶναι
 δὲ τόπον τῶν συναλλαγμάτων Νίσ-
 βιν τὴν πόλιν, παρακειμένην τῷ

მეთაურობით მოსული ელჩები, რომ-
 ლებიც უკვე მოქანცულნი იყვნენ,
 მანამდე ათრია მიდიის მდინარე
 ასპრუდისამდე სიკორი, რომელსაც
 კარგად ესმოდა რაც ხდებოდა, სა-
 ნამ თავი არ მოიყარეს ომის გამო
 აქა-იქ გაფანტულმა ჯარისკაცებმა.
 მაშინ სასახლის დარბაზიდან გა-
 სტუმრა ყველანი, დაისწრო მხო-
 ლოდ აფთარბა, არხაპეტე და ბარ-
 საბორსე, რომელთაგან ერთი იყო
 პრეტორიელთა ჰიპარქი, ხოლო
 მეორეს სვმიას თანამდებობა ეჭირა,
 და მოუწოდა პრობეს ელჩობის მი-
 ზანი გამაცანიო. ამ ელჩობის მთა-
 ვარი საკითხები იყო შემდეგი: რო-
 მაელების ხელში უნდა ყოფილიყო
 აღმოსავლეთით ინტელენე სოფე-
 ნითურთ, არზანენე კარლუენები-
 თურთ და ზაბდიკენითურლ; ორივე
 საბელმწიფოს საზღვრად უნდა და-
 დებულყო მდინარე ტიგრისი; ზინ-
 თის¹ ციხე, რომელიც მიდიის საზ-
 ლვარზე მდებარეობდა, არმენიის
 საზღვრად უნდა დადებულყო, ხო-
 ლო იბერიის შეფეს რომაელებისა-
 გან უნდა მიელო თავისი შეფობის
 ნიშნები; ქალაქი ნისიბინი, ტიგ-
 რისზე მდებარე, ალბ-მიცემის აღ-
 გილად უნდა ყოფილიყო. ეს რომ
 მოისმინა ნარსემ, შეუერთდა ყველა

¹) ჴინთა V.—ხოფთის მდებარეობა უცნობია (შდ. Н. А. Д о н ц, Архима и опоку Юстиниана, 226—227).

²) ასპრუდინ BEV, ასპრუდონ P (პირველი რედაქცია; შემდეგ შესწორებულია როგორც BEV-ში), ასპრუბი M, ასპრუბინ R.

³) აგნოსუნთ Classen, ἔγνωσθαι O.

⁴) სიμას RV.

⁵) Ἰβერიას BEV, Ἰβრიას P.

Τίγριδι. τοῦτων ὁ Ναρσαῖος ἀκούσας, ἐπειδὴ πρὸς μηδὲν τούτων ἢ παρῆσα τήχῃ ἀρνεῖσθαι: αὐτὸν συνεχώρει, συνέθετο τούτοις ἀπασι, πλὴν ἔνα μὲν δόξει ἀνάγκη πάντα ποιεῖν, δεηρήσαστε μόνον ἐν τόπων εἶναι: τῶν συναλλαγμάτων τὴν Νίσιβιν. ὁ δὲ Σιχόριος, „ἐνδεδωχένα: χρι, πρὸς τοῦτο. οἷτε γὰρ αὐτοκράτωρ ἢ πρεσβεία καὶ περὶ τούτου ἐκ τῶν αὐτοκρατέρων οὐδὲν ἐπετέτραπτο.“ τούτων οὖν συντεθέντων, ἀπειθήθησαν τῆς Ναρσαίου αἰ τε γαμεται καὶ οἱ παῖδες, μετὰ φιλαρμίης τῶν βασιλέων τῆς σαρδισῆς; αὐταῖς; καίπαρξ;¹ φυλαχθείσης (HGM I, 433—434).

¹) ანთრავი ო.

ამ მუხლს, რადგან მაშინ არსებულ ვითარება ნებას არ იძლეოდა მას უარი ეთქვა მათზე. მაგრამ, რათა ვინმეს არ ეფიქრა, რომ ის გაჭირების გამო თანხმდებოდა ყველაფერზე, უარყო მხოლოდ ერთი რამ: ნისიბინი ნუ იქნება ალემ-მოცემის ადგილად. სიკორიმ კი უპასუხა: „ესეც უნდა დასთმო; ელჩები უფლებამოსილი არ არიან დაგითანხმონ, არც თვითმპყრობელთაგან აქვთ ღმის შესახებ რაიმე დავალება“. ამ საკითხებში რომ შეთანხმდენ, ნარსეს დაუბრუნეს მისი ცოლები და ბავშვები: შეფეთა კეთილპატიოსანი გონიერების წყალობით მათი სიწმინდე დაცული იყო.

იოანე ეპიფანიელი

იოანე ეპიფანიელი ('Ιωάννης Ἐπιφάνης), ბიზანტიელი ისტორიკოსი, VI საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედის მოღვაწე, წარმოშობით იყო სირიიდან, ქალაქ ეპიფანიიდან (ამავე ქალაქიდან იყო ისტორიკოსი ევაგრი, რომელიც თავის «ისტორიაში» იხსენიებს იოანეს ἔμψ τε παλινεῖ καὶ συγγενεῖ). მისი ბიოგრაფიისათვის ზოგიერთ ცნობებს ვტყობილობთ მისივე ნაწარმოების ჩვენამდე მოღწეულ ნაწყვეტებიდან. ასე, მაგალითად, ირკვევა, რომ იოანეს ურთიერთობა ჰქონდა ირანის მეფე ხოსრო II-სთან (გამეფდა 590 წ.). ამაზე უწინარეს ის ყოფილა ანტიოქიის პატრიარქის გრიგოლის (პატრიარქად იყო 569/571 წლიდან) მრჩეველი და მასთან ერთად უხდებოდა ირანში სიარული, ხოლო ომის დამთავრების შემდეგ (591 წ.) საზავო მოლაპარაკებაში ლებულობდა მონაწილეობას.

იოანეს დაუწერია საისტორიო შრომა, რომელიც ეხებოდა 572—592 წწ. მშბებს, ე. ი. უმთავრესად იმ ომის ამბები, რომელიც 571 წელს განახლდა ბიზანტიასა და ირანს შორის და რომელიც დამთავრდა 591 წლის ზაფით. რამდენადაც ავტორი მის მიერ აღწერილი ამბების არა თუ მომსწრე, არამედ მონაწილეც ყოფილა, გარდა ამისა ირანში ნამყოფია და საომარი ოპერაციების ადგილებს გასცნობია, ამდენად მისი ცნობები განსაკუთრებული ყურადღების ღირსია; მით უფრო სამწუხაროა, რომ მისი შრომა თითქმის დაკარგულია და მკირეოდენი ნაწყვეტებილია მოღწეული (ჩვენ მიერ ქვემოთ მოყვანილი სამი ფრაგმენტის გარდა მოღწეულია კიდევ ორი ფრაგმენტი 4. და 5.).

ჩვენ მიერ მოყვანილი ფრაგმენტები ეხება იმავე ამბებს, რომელთა შესახებ ცნობები აქვთ მოცემული მენადრეს, თეოფანე ბიზანტიელს და ევაგრის და რომლებიც ქვემოთ თავთავის ადგილას არის ჩვენ მიერ ამოკრეფილი: სომხების გადადგომა 571 წელს, პიტიახშ სურენას მოკვლა, ბიზანტიელების მიერ უარის თქმა ძველი ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ფულადი გადასახადის გაღებაზე და სხვა. ჩვენს ყურადღებას განსაკუთრებით იპყრობს მეორე ფრაგმენტი, სადაც მოხსენებულია ზემარქეს ელჩობა თურქთა ქვეყანაში. მენადრეს დაწვრილებით აქვს აღწერილი ზემარქეს

მოგზაურობა თურქთა ქვეყანაში და მისი უკან დაბრუნება (იხ. ქვე-
მოთ გვ. 235—237). მენანდრეს არა აქვს აღნიშნული, თუ რა გზით
მივიდა ზემარქე თურქების ქვეყანაში. უკან დაბრუნებისას კი ზემარ-
ქეს, მენანდრეს ცნობით, გამოუვლია ალანთა ქვეყანა და სვან-მისი-
მიელთა ქვეყნით შავი ზღვის სანაპიროზე მისულა. იოანე ეპიფა-
ნიელის ტექსტი კი იმ სახით, როგორც ის ჩვენამდე მოღწეულა,
აღნიშნავს, რომ ზემარქეს კონსტანტინეპოლიდან თურქთა ქვეყანაში
მგზავრობის დროსაც ალანთა ქვეყანა გაუვლია. ის სწერს: «როდესაც
თურქთა ელჩები მოვიდნენ რომაელებთან და იუსტინე მეფემ ელჩები
მიიღო და მათ გაბრუნებისას თან გააყოლა ზემარქე, სპარსელებმა
მოსიურვეს ფულით მოესყიდათ ალანები, რომელთა ქვეყანაზე უნდა
გაეგლოთ იმათა».

ქვემოთ მოყვანილი ფრემენტების ტექსტი და თარგმანი დამზა-
დებულია ჩვენ შიგნით შენდევნი გამოცემების მიხედვით:

Dindorfius Ludovicus, *Historici Graeci Minores*, vol. I,
375—382.

Müllerus Carolus, *Fragmenta Historicorum Graecorum*,
vol. IV, 272—276.

ავტორის გეგმა და მიზნები.

Τὰ μὲν δὲα Ῥωμαίοι τε καὶ
Μῆδοι: πλεμισντες ἀλλήλοισ; ἐπα-
μὴν τε καὶ ἐδρασαν κατὰ τὴν Ἰου-
στινιανὸν τοῦ Ῥωμαίων αυτοκράτο-
ρος βασιλείᾳ γέγραπται Ἄγαθὸς
τῷ Μυριναίῳ, ἀνδρὶ τῆς ἐν Βυζαν-
τίῳ γῆτορος: καταλεγέντι διαφανῶς
καὶ μετὰ γε Προκόπιον τὸν Καισα-
ρέα τὰ πρὸς τοὺς βαρβάρους: πρᾶχ-
θέντα ἀναγράψαντι. μεγίστου δὲ
δύτους ὧν ἀκαθῆ ἴσμεν αὐτὸν βασι-
λέα Περσῶν φυγάδα τῆς οὐκείας
γενόμενον τῆς τε ἀρχῆς ἐκπεπτα-
κῆτα τῷ Ῥωμαίων προσχαρηῖσαι
πολιτείᾳ, Μαυρικίου βασιλέως

ფრგ. 1. რაც ერთმანეთში მეტ-
ძოლმა რომაელებმა და მიდიელებ-
მა ტანჯვა-წვალება გამოიარეს და
ერთი-მეორის მიაყენეს, რომაელთა
თვითმპყრობელ იუსტინიანეს მე-
ფობაში, ეს აღწერილი აქვს ავა-
თია პირინელს, რომელიც ბიზან-
ტიონელ რიტორთა შორის სახე-
ლოვანი კაცი იყო და რომელმაც
აღწერა, პროკოპი კესარიელის შემ-
დეგ, ბარბაროსთა მიმართ ჩადენი-
ლი საქმეები. იმ ამბებიდან, რო-
მელთა შესახებაც ვაგვიგონია,
უდიდესია ის, რომ თვით მეფე
სპარსელებისა გამოიქცა საკუთარი

θεόμενον συμμαχίαν οἱ ἐπιδοῦναι
 καὶ ἐς τὴν βασιλείαν καταγαγεῖν,
 τοῦτο ἔρχομαι λέξων, οὐ λόγου
 περιουσίᾳ τειθαρρηκῶς οὐδέ γε
 πρότερον... ἀλλ' ὡς ἂν μὴ πρά-
 γμα τηλικούτων τοῖς ἐπειτα γενη-
 σομένοις ἀδιάρρητον καταλειφ-
 θεῖη, ἐπεὶ καὶ τὰ μέγιστα τῶν
 ἔργων, εἰ μὴ πως ἄρα διὰ τῶν
 λόγων φυλαχθεῖη καὶ τῆ μνήμῃ
 παραδοθείη, τῷ τῆς σιωπῆς ἀποσ-
 βέννυται σκότει. παρέχουσι γὰρ οἱ
 λόγοι τὸ ζῆν καὶ διαφθειρομένοις
 τοῖς πράγμασιν. ἐπειτα δὲ καὶ τισι
 τῶν γεγενημένων παρατυχῶν,
 αὐτῷ τε Χοσρόῳ τῷ νέῳ ἐς λό-
 γουκ ἔλθῶν καὶ τῶν ἄλλων Μῦ-
 θων τοῖς μάλιστα ἀξιολογώτατοις
 καὶ γὰρ με συμβέβηκε πρότερόν
 μὲν Γρηγορίῳ τῷ τῆς Ἀντιοχείων
 πόλεως ἀρχιερεὶ σύμβουλον ὄντα
 ἅμα αὐτῷ τὴν πρὸς ἐκείνουσ ἰμι-
 λίαν πολλάκις ποιήσασθαι, χρό-
 νῳ δὲ ὕστερον μετὰ τὴν τοῦ πο-
 λέμου τελευτὴν καὶ ἐς τὴν Περ-
 σῶν ἀφικέσθαι γῆν, Γεωργίῳ
 συνεβαλόντα τὴν τῶν γεγενημένων
 δημοφροσύνην ποιούμενῳ οὐκ ἀτο-
 πῶν ἡγήσάμην κατ' ὅσον δ' ἂν
 οἷς τε ὡ τοῖς οὐκ εἰδῶσι τὰ περὶ
 τούτων διεγήσασθαι. ἀναγκαῖον
 δὲ ὄν τῆς τῶν ἐπομένων γνώσεως
 ἕνεκα ἀκριβῶς εἰδέναι καὶ τὰ
 κίβρια τῶν προγεγενημένων, οὐχ
 ἤκιστα δὲ τὰ ἐς τὴν ἐπανάστα-
 σιν τὴν Ὀρμίσδα τῷ Χοσρόου
 πατρὶ γεγενημένην, τῶν ἔμπροσ-
 θέν μοι δοκαί διὰ βραχείων μνη-

ქვეყნიდან; ის ჩამოაგდეს ტახტი-
 დან, გაღმოვიდა რომაელთა სა-
 ხელმწიფოს მხარეზე და სთხოვა მ-
 ვრიკი მეფეს ვაეწია მისთვის მო-
 კავშირობა და დაებრუნებინა იგი
 თავის სამეფოში. აი, მე ამის შე-
 სახებ დავიწყებ თხრობას, მაგრამ
 არა მოქარბებული სიტყვით ვათ-
 მამების გამო, არამედ იმის გამო,
 რომ ესოდენ მნიშვნელოვანი საქმე
 არ დარჩეს გადაუცემელი მომავალი
 თაობებისათვის, ვინაიდან, როდეს-
 საც მნიშვნელოვანი მოვლენები რა-
 ბრიკი სიტყვის საშუალებით არ
 არის შეხსიერებისათვის გადაცემუ-
 ლი, ისინი წარიხოცებიან ხოლმე
 დუმილის წყვილიაღში; წიგნები კი
 სიცოცხლეს ანიჭებენ თვით დალუ-
 პულ საქმეებსაც კი. შემდეგ, ზო-
 გიერთ ამ ამბებში მეც ვერიც, თვით
 ხოსრო უმცროსთან ურთიერთობა
 მქონდა და სხვა წარჩინებულ მი-
 დიელებთან; წინათ, როდესაც ან-
 ტიოქიის მღვდელმთავრის გრიგო-
 ლის მრჩეველი ვიყავი, ხშირად მი-
 ხდებოდა გრიგოლთან ერთად იმათ-
 თან ურთიერთობა; შემდეგ კი,
 უფრო გვიან, ომის დამთავრების
 შემდეგ, სპარსელთა ქვეყანაშიც წა-
 სვლა მომიხდა, როდესაც გიორგის
 წაყვევი თანხმობის ჩამოსაგდებად.
 ამიტომ მე მიზანშეწონილად ჩავ-
 თვალე, რამდენადაც შემეძლო, შეამ-
 ბნა ყველაფერი ეს იმათთვის, ვის-
 თვისაც ეს უცნობია. ხოლო ვინაი-
 დან მომდევნო ამბების შესაცნობად
 საქორთა ზედმიწევნით ცოდნა წი-
 ნათ მომხდარი ამბებისა (განსა-

μονεύσαντα πρότερον, ὅτι καὶ ἐπὶ τὸν ἄλλον ἀπικέσθαι λόγον, ὡς τοὺς μὲν εἶδοντα; ὑποκινησθῆναι τῶν κεινηγμένων, τοὺς δὲ μὴδ' ὄλωσ ἀπικέσθαι; τὰς ἀφορμὰς ἔχειν εἶδέναι σαφῶς ἀφ' ὧν τὰ μετὰ ταῦτα πράχθεν· α γεγύνασιν.

ში მომხდარ მოძრაობებს, ხოლო, საშუალება მიეცემა ნათლად გაიგოს ის, რამაც მომდევნო ამბები გამოიწვია.

კუთრებით ისეთი ამბებისა, როგორც იყო, მაგალითად, ჰორმიზდას აჯანყება თავისი მამის ხოსროს წინააღმდეგ), ამიტომ საჭიროდ მიმაჩნია მოკლედ მოვიგონო წინადროინდელი ამბებიც და მერმე გადავიდე სხვაზე; ვინც ეს უკვე იცის, აღადგენს მეხსიერება-

ვისაც სრულიად არ გაუგონია, მას

ვინაც მომდევნო ამბები

ომის განახლება იუსტინეს დროს.

Ἐπεὶ γὰρ Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ἐγγέα καὶ τριάκοντα τοῖς πᾶσιν ἔτεσι Ῥωμαίων ἀρχῆς ἔτελεύτησεν τὸν βίον, τοῦ χρόνου τὸ πέρας ἐν εἰρήνῃ βιώσας πρὸς τε τοὺς ἄλλους καὶ Μήδους αὐτούς, τὴν τε Ῥωμαίων διεδέξατο βασιλείαν Ἰουστίνος ὁ νεός, ἀδελφίδος αὐτοῦ γεγονός, λυθισσῶν τῶν πρὸς ἀλλήλους Ῥωμαίους τε καὶ Μήδους ἔμπροσθεν γεγενημένων σπονδῶν, αἱ Ἰουστινιανὸς πρὸς Χοσρόην τὸν Καβάδου, Περσῶν βασιλέα, ἐπὶ χρόνους πεντήκοντα πέντε πεποιήσας, μέγαν πόλεμον κεινήσασιν πρὸς ἀλλήλους, ἀρχθέντα μὲν ἰδὴ κατὰ τὸ ἔβδομον εἰς τῆς Ἰουστίνου βασιλείας, ἕς ἔικοσι δὲ χρόνους ἐπεκταθέντα καὶ τὸ πέρας δεξάμενον τῷ ἐνάτῃ τῆς βασιλείας ἐνιαυτῷ τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος Μαυρικίου. τὰς μὲν ὧν αἰτίας τῆς τῶν γενῶν φιλονεικίας ἀλλήλους ἐπήγον,

ფრგ. 2. რომეულთა მეფე იუსტინიანე ოცდაცხრამეტი წლის მეფობის შემდეგ გარდაიცვალა; უკანასკნელ ხანებში მშვიდობიანი ურთიერთობა ჰქონდა, როგორც სხვა ვომიძთან ისე თვით მიდიელებთან. მის შემდეგ რომეულთა სამეფო ძალაუფლება მიიღო იუსტინე უმცროსმა, იუსტინიანეს დისწულმა. მის დროს დაიბრუნა რომეულთა და მიდიელთა შორის წინათ დადებული ხელშეკრულება, რომელიც იუსტინიანემ ორმოცდათხუთმეტი წლის ვადით დადგა სპარსელთა მეფე ხოსროსთან, კავადის ძესთან. ამის შემდეგ ატყდა მათ შორის დიდი ომი, რომელიც დაიწყო იუსტინეს მეფობის მეშვიდე წელს, თითქმის ოც წელს გაგრძელდა და დამთავრდა რომეულთა თვითმპყრობელ მავრიკის მეფობის მეცხრე წელს. ერთა შორის ამ შუღლის მიზეზს ისინი ერთმანეთს მიაწერდენ; რომეულები

Ρωμαί: μὲν χιλιεπὶς φέροντες.
 δε: τοὺς Ὀμηρίτας, Ἰνδοκὸν δὲ τὸ
 γένος καὶ σφίσιον αὐτοῖς σύμμαχόν
 τε καὶ ὑπὶχρον, ἀποστῆσαι
 Μηδοῖ διανοήθησασα, μηδαμῶς τε
 ἐλομένων ἐκαίνων, ἐφοδὸν κατ'
 αὐτῶν ἐποιήσαντο τοῦ χρόνου
 τῶν σπονδῶν ἐνισταμένους· πρὸς
 τούτοις δέ, δε: καὶ Τοῦρκων πρὸς
 Ῥωμαί.υς... [πρეს]βευταμένων,
 Ἰουστινίου δὲ βασιλέως τὴν πρეს-
 βείαν προσιεμένου, καὶ Ζήμαρ-
 χον, ἀνδρα τῆς συγκλήτου, βου-
 λῆς, σὺν ἐκεῖνις ἐκπέμφαντες,
 Πέρσαι τοὺς Ἀλανοὺς χρήμασι
 διαφθεῖραι βουληθέντες, δε' ὧν
 ἐκεῖνοι τὴν πορείαν ἐμελλον ποιή-
 σασθαι, τὸν τε Ζήμαρχον καὶ
 τοὺς σὺν αὐτῶ Ῥωμαίους τε καὶ
 Τοῦρκου; ἐκποδῶν γενέσθαι διεσ-
 πώδαζον. τὸν δμοιον δὲ τρόπον
 ἀντιπήχον καὶ Μηδοῖ, τοῦ πολέ-
 μου τὰς ἀφορμὰς ἐπικαλοῦντες
 Ῥωμαίους, δε: τοὺς Ἀρμενίους,
 ὑποφόρους σφίσιον ἕντας, ἐς ἐπα-
 νάστασίν τε ἐωρακότας καὶ τὸν
 ἄρχοντα σφῶν Σουρήνην τοῖνομα
 διαχρησαμένους, τῆ τε Ῥωμαίων
 ἀρχῇ προσκαρῆσαντας, ἐν σπον-
 दाῖς ὑπεδέξαντό τε καὶ τῆς οἰ-
 κείας αὐτοῖς μεταδεδώκασι συμ-
 μαχίας. οὐχ ἦκιστα δὲ τὸ φιλό-
 νεικον αὐτοῖς ἐπὶ πλέσιν ἡδῆθη,
 εἴ τις ἄρα τὴν ἀφανιστάτην αἰ-
 τίαν, ἀληθῆ δὲ ὁμοῦ, μαθεῖν
 ἐθέλησῃ, δε: δι' ἃ βασιλεὺς Ἰου-
 στίνος οὐδαμῆ ἤξιον χρυσίου λί-
 τρας πεντακισίας, ἐφ' αἷς ἔμπ-

უკმაყოფილონი იყვნენ, რომ მი-
 დიელები ცდილობდნენ ჩამოეშორე-
 ბინათ რომაიელებისაგან ჰომერიტე-
 ბი,—ინდთა ტომი,—რომელნიც
 რომაელების მოკავშირენი და ქვე-
 შევრდომნი იყვნენ; ვერასგზით რომ
 ვერ დაითანხმეს ისინი, გაილაშ-
 ქრეს მათ წინააღმდეგ ზავის დროს.
 გარდა ამისა, როდესაც თურქთა
 ელჩები მოვიდნენ რომაელებთან და
 იუსტინე მეფემ ელჩები მიიღო და
 მათ განუჩინებინას თან გააყოლა
 ზემარქე, საბჭოს კრებულის წევრი,
 სპარსელებმა მოისურვეს ფულით
 მოესყიდათ ალანები, რომელთა
 ქვეყანაზე უნდა გაეცლოთ იმათ. და
 ცდილობდნენ დაბრკოლებები შეექ-
 მნათ ზემარქესთვის და მასთან
 მყოფ რომაელებისა და თურქები-
 სათვის. ამგვარადვე წინააღმდეგ
 გამოილაშქრეს მიდიელებმა და
 რომაელებს აბრალებდნენ ომის მი-
 ზეზებს, აბრალებდნენ იმას, რომ
 რომაელებმა, ზავის დროს, შეი-
 ფარეს არმენიელები, მათი (ი. ი.
 სპანსიელების) მოხარკენი, რომლე-
 ბიც აჯანყდნენ, ამათი არქონტი
 სურენა მოჰკლეს და რომაელთა
 ძალაუფლების მხარეზე გადავიდნენ,
 და რომ რომაელებმა ისინი თა-
 ვიანთ მოკავშირეებად მიიღეს, თუ
 ვინმეს სურს გაიგოს უფრო უჩი-
 ნარი, მაგრამ ნამდვილი მიზეზი, მა-
 თი შუღლი უფრო იმ გარემოებად
 გაამწვავა, რომ იუსტინე მეფემ
 აღარ ისურვა ყოველწლიურად ეძ-
 ლთა მიდიელებისთვის ხუთასი ლი-
 ტრა ოქრო, რომელიც გათვალის-

ροσθεν γεγονασιν αι σπονδαί, παρέχειν Μήδαις ἐς ἕκαστον ἔτος, καὶ τὴν Ῥωμαίων πολιτείαν Πέρσαις ὑπόφορον ἐς αἰὲ κατὰστί-σασθαι.

წინებული იყო დადებული ხელშეკრულებით, და რომელთა სახელმწიფო სპარსელების სამუდამო მონარკედ გაეხადა.

მარკიანეს დაშქრობა აღმოსავლეთში.

Του χρόνου τοίνυν ἐς πέρας ἀχθέντος, ὑπὲρ οὗ τὰ χρίματα κατὰ τὰ πάλαι συγκείμενα Χουσρόης ὁ Περσῶν ἐκείκομιστο βασιλεύς, καὶ γὰρ εἶδσκε: κατὰ ταύτων τὸ τῆς δεκαετίας πικρὸν ἐπιβόσθηαι μηδένος τε τὸ λοιπὸν ἐς σύμβασιν ἰσχυθέντος, Ἰουστινὸς ὁ Ῥωμαίων βασιλεύς ἐς τὴν ἑρῶν κατὰ τάχος ἐκπέμπει Μαρკιανὸν στρατηγόν, ἐν τοῖς πατριάρχαις τῆς συγκλήτου βουλῆς τεταγμένον, αὐτῷ τε πρός γένος ἰσχυμένον, τῶν τε πολεμικῶν ἀνδρῶν οὐκ ἄπειρον, καὶ ἄλλως ἐνδρείον ὄντα τε καὶ δεικνύτα. ἕαθὰς δὲ τὴν Εὐφράτην ὁ Μαρკιανός, καὶ κατὰ τὴν Ὀσροηνὴν γεγενῶς, ἦδη τὸν θέρου: παρασκάσαντος, καὶ τῶν βαρβάρων τέως εὐδὲν προδομένων πολέμιον, τρισχιλίους ἰκλίτας κατὰ τὴν Ἀρᾶναγην ἦντω καλουμένην ἐκπέμπει: μοιῶν, ἡγεμόνας ἐπιστήσας αὐτοῖς θεοδωρὸν τε καὶ Σέργιον, ἐκ τοῦ Πάβδος τὸ γένος ἔλκοντας, Ἰουλεντῖνόν τε, τῶν ἐν Χαλκίδι ταγιαῶτων ἡγεύμενον. ἐμβαλόντες οὖν ἕξαπῆγες τὴν Περσῶν δεύσει γῆν

ფრგ. 3. როდესაც ვავიდა ის დრო, რომლის კუთვნილი ფული წინათ დადებული პირობით ხოსროს, სპარსელთა მეფეს, მიღებული ჰქონდა—პირობით ხომ გათვალისწინებული იყო ათი წლის კუთვნილი თასხის მიცემა—რომაელთა მეფემ იუსტინემ სასწრაფოდ გააგზავნა აღმოსავლეთში სარდალი მარკიანე, საბჭოს კრებულის პატრიკიოსთაგანი და თავისი ნათესავი, ომის სახიფათო საქმეებში კარგად გამოცდილი, რომელიც საერთოდ ფაქაკი იყო და ვაჟიყარ ითვლებოდა. მარკიანე ვადავიდა ეფფრატზე და ოსროენეში მივიდა, როდესაც უკვე ვავიდა ზაფხული; მარბაროსები სამტროს არაფერს მოელოდენ; მარკიანემ სამი ათასი პოპლიტისაგან შემდგარი რაზმი გაგზავნა ეგრეთწოდებულ არზანენეს წინააღმდეგ, მათ წინამძღოლებად დააყენა თეოდორე და სერგი, წარმოშობით რაბდიელები, და იუვენტინე, ქალკიდის რაზმების წინამძღოლი. ისინი მოულოდნელად შეიჭრნენ სპარსელთა ქვეყანაში, მოაოხრეს იგი, დიდძალი ნადავლი წამოიღეს და სწრაფად გამობრუნდნენ უკან. ზამ-

καὶ λείαν ἰκανὴν κομισάμενοι ὡς
τάχιστα ἐπάνισαι μετὰ δὲ τὴν
τοῦ χειμῶνος ᾠραν Μαρκείου
τὰς δυνάμεις αὐτὴς συναγείραν-
τος, ἔκ τε τοῦ Δάρου ἐρμηθέν-
τος, καὶ τῶν βαρβάρων τῆς Νι-
σίβου πόλεως ἐμπροσθεν ὑπαν-
τισάντων, στρατηγούσης αὐτοῖς
Βαραμάνου, δὲ τῶν ἔχεισε ταγ-
μάτων ἄρχειν ἐτέτακτο, μάχην
ἰσχυρὰν γενέσθαι συμβέβηκε, Σαρ-
γαθῶν ὄψω προσαγορευμένου
Περσικοῦ χωρῆσι πλησίον, ἐν
ἧπερ ἀνὰ κράτος Ἰωμαῖοι τοὺς
βαρβάρους τρεφάμενοι, πᾶσι δὲ
δὲ καταβαλόντες ἀπόπειραν μὲν
τοῦ θηβηθῆν ἐποίησαντο φρουρῆσι
δέκx τὰς πάσας ἡμέρας αὐτόσε
διατηρήσαντες. τοῦτο δὲ μηδαμῶς
ἔλεῖν θνηθέντες, αὐτὴς κατὰ τὸ
Δάρου ἐπάνισαι πόνισμα, ἔτι τ.σ
ἦρος ἀκμάζοντος, καὶ ἐς τὴν πο-
λεμῆν αὐτὴς ἐμβάλλουσι γῆν, γνῶμη τε βασιλέως Ἰουστινῆ· Νι-
σίβιν πολιούκων διεγνώχασιν.

თარი რომ გავიდა, მარკიანემ კვლავ
შეკრიბა ჯარები, გაემართა დარა-
დანი; ქალაქ ნიზიბინის წინ დაუბე-
დენ მას ბარბაროსები; მათ სარ-
დლობდა ბარამანე, რომელიც იქა-
ური რაზმებოს მეთაურად იყო და-
ყენებული. მოხდა ძლიერი ბრძო-
ლა, ერთი სპარსული სოფლის მ-
ხლობად, რომელსაც სარგათონი
ეწოდება. ამ ბრძოლაში რომა-
ელებმა სძლიეს და აოტეს ბარბა-
როსები, ბევრიც მოსრეს; ციხე
თებეთონს ალყო შემოარტყეს და
იქ დააყოვნეს მთელი ათი დღე.
მათ ვერასგზით ვერ მოახერხეს
მისი აღება და კვლავ ქალაქ და-
რაში გამობრუნდენ; ჯერ კიდევ
გაზაფხული იყო და ისინი კვლავ
შეიკრიბნენ მტრის ქვეყანაში; თანაბ-
მად თესტინე მეფის განკარგულე-
ბისა გადანწყვიტეს ალყო შემოერ-
ტყათ ნიზიბინისათვის.

მენანდრე პროტიქტორი

მენანდრე (Μένανδρος), სახელწოდებით პროტიქტორი, ბიზანტიელი ისტორიკოსი VI საუკუნის მეორე ნახევრისა, თვითონ გადმოგვცემს ზოგიერთ ბიოგრაფიულ ცნობებს თავისი თხზულების შესავალში, რომლის ნაწყვეტი მოღწეულია ჩვენამდე სვიდას ლექსიკონში. მამა მისი, ევვრატასი (Ἐββατάς), იყო კონსტანტინეპოლის მცხოვრები. თვითონ უსწავლელი კაცი იყო, შვილებს კი იურიდიკული განათლება მიაღებინა. მენანდრეს დაუმთავრებია უმაღლესი სკოლა, მაგრამ არ მოუსურვებია ცხოვრებაში, პრაქტიკაში, გამოცენებინა თავისი სპეციალობა და სამოსაპართლო სამსახურში დარჩენილიყო. ამის ნაცვლად ის გართობას მიეცა და მუდმივი სტუმარი იყო ჰიპოდრომისა და პანტომიმებისა. გარდატეხა მენანდრეს ცხოვრებაში მომხდარა მაშინ, როდესაც ის უკვე მთლად დაღარიბებულა: ამ დროს სამეფო ტახტზე ავიდა მავრიკი (582—602 წ.), რომელიც განსაკუთრებული ყურადღებით ეპყრობოდა პოეზიას და ისტორიას. მენანდრესაც ხელი მიუყვია მწერლობისათვის და განუგრძვია აგათიას „ისტორია“ (Suidas s. v. Μένανδρος).

მენანდრეს საისტორიო შრომა შეიცავს 558—582 წწ. ამბებს, ე. ი. მენანდრე განაგრძობს აგათიას „ისტორიას“ იქიდან, სადაც უკანასკნელი შეჩერდა (558 წლიდან); ის იწყებს იმ დროებითი ზავის აღწერილ, რომელიც დაიდვა ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 558 წელს, და გადადის „ორმოცდაათწლიანი ზავის“ შეკვრის ისტორიაზე. მთავარი ადგილი მენანდრეს „ისტორიის“ ჩვენამდე მოღწეულ ნაწყვეტებში უჭირავს ამ „ზავის“ ამბებს, იმ ხანგრძლივ მოლაპარაკებას, რომელსაც აწარმოებდნენ ბიზანტიისა და ირანის წარმომადგენლები 562 წლის ზავის წინ. შემდეგ, ჩვენი ფრაგმენტები აგრეთვე დაწვრილებით ეხებიან 571 წელს პერსარმენიაში [და იბერიაში] მომხდარ აჯანყებას და მის მომდევნო ამბებს (577 წლის საზავო მოლაპარაკების და საომარი ოპერაციის განახლებას 580 წელს). პარალელურად მენანდრე ეხება, რასაკვირველია, დასავლეთის ამბებს (ურთიერთობას ავარებთან, ლონგიბარდებთან და სხვ.).

ჩვენამდე მოღწეულია სულ მენანდრეს „ისტორიის“ 77 (დიდი და პატარა) ნაწყვეტი: ამათვან 15 ფრაგმენტი სვიდას ლექსიკონ-

შია ციტატების სახით მოყვანილი, დანარჩენები—კონსტანტინე პორფიროგენიტის თაოსნობით შედგენილ კრებულებში (De legationibus და De sententiis). თუ რა წყაროებით სარგებლობდა მენანდრე თავისი ისტორიისათვის, ჩვენ არ ვიცით. „ძნელია იმის თქმა სწერს კ. კრუმბახერი—თუ რა წყაროების მიხედვით აღწერა მენანდრემ ასე დაწვრილებით ეგოდენ [მნიშვნელოვანი], ამბებით მდიდარი პერიოდი. მართალია, ამბავთა ერთი ნაწილის მონაწილე თვით იყო, მაგრამ მისი მოთხრობა იწყება ისეთი ხანით, როდესაც —როგორც ეს მისივე სიტყვებიდან ჩანს—ჯერ კიდევ ძალიან ახალგაზრდა უნდა ყოფილიყო. ირანული ამბებისათვის შეიძლება თეოფანე ბიზანტიელი იყო მისი წყარო“ (K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur², 244). დამატებით შეგვიძლია ჩვენ აღვნიშნოთ, რომ ერთ თავის ძირითად წყაროს თვითონ უჩვენებს მენანდრე. ეს წყარო გახლავთ პეტრე პატრიკიოსი, რომელიც 562 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს ბიზანტიის წარმომადგენლად იყო (იხ. ზემოთ გვ. 190). მენანდრეს „ისტორიის“ მე-12 ფრაგმენტში ვკითხულობთ: «ისტორიკოსი მენანდრე პეტრე ელჩისა და ხოსროს შესახებ ამბობს: აი, ასეთი სიტყვები იყო წარმოთქმული ორივე მხრით და სხვა აზრები არ გამოთქმულა სვანეთის შესახებ და მეც ერთის მაგიერ სხვა სიტყვები არ მიხმარია, ან თუ რამ სიტყვებში უფრო მდაბიური იყო, ატტიკურით არ გამომითქვამს, რამდენადაც შესაძლებელი იყო... თუ კი ვისმე სურს ზედმიწევნით იცოდეს, თუ რა ილაპარაკეს მაშინ სპარსელთა მეფემ და პეტრემ, წაიკითხოს ეს თვით პეტრეს მოხსენებაში. ყველაფერი, რაც ხოსრომ და როპელთა და სპარსელთა ელჩებმა თქვეს და მოისმინეს, მას ზედმიწევნით აქვს აღწერილი თვით მოქმედთა სიტყვებითვე... საერთოდ, იქ შეიძლება წაიკითხოს ადამიანმა ყველაფერი, რაც და როგორც ილაპარაკეს ორივე სახელმწიფოს კაცებმა ამ დიდი საქმის შესახებ... ხოლო მე იქიდან ამოვიღე ის, რაც საჭირო იყო, და მოკლედ ვთქვი» (იხ. ქვემოთ გვ. 226—227).

მოდწეული ფრაგმენტებიდან ჩვენს ურადლებას იპყრობენ ის ფრაგმენტები, რომლებშიაც მოთხრობილია ბიზანტიასა და ირანს შორის **ხვანეთის** შესახებ არსებულ დავაზე (ფრაგმენტები 11, 12, 13, 15, 16, 17; იხ. ქვემოთ გვ. 210—233).

562 წ., როდესაც ქალაქ დარაში შეიყარნენ ბიზანტიისა და ირანის ელჩები და შეუდგნენ საზავო მოლაპარაკებას, ყველა საკითხში მიაღწიეს მათ შეთანხმებას, გარდა სვანეთის საკითხისა («ყველა საჭირო საკითხი იქმნა მოწესრიგებული, ხოლო საკითხი სვანეთის

შესახებ ჯერ კიდევ ჰაერში ეკიდა და მხოლოდ ის დარჩენოდათ გაურკვეველი», იხ. ქვემოთ გვ. 213). საქმე ის არის, რომ ბიზანტიანთა ირანის ომის დროს, 552—556 წლებში, ირანელებს ხელში ჩაუგდიათ სვანეთი (თვით სვანები გადამღვარან ლაზებისა და ბიზანტიელებისაგან და მიმხრობიან ირანელებს); ამიტომ 562 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს ირანელებმა თუმცა შეიტანეს ხელშეკრულებაში, რომ ლაზეთს უკლიდენ ბიზანტიელებს, მაგრამ სვანეთის შესახებ განაცხადეს, სვანები «თავისი არჩევით და თავისი ნებით» მოგვეკედლნენ და, მაშასადამე, ჩვენ მიერ ლაზეთის დათმობა თქვენთვის არ ჰკულისხმობს სვანეთის დათმობასაცო. ბევრი იღავეს ელჩებმა ამ საკითხზე, მრავალნაირი დიპლომატიური ხრიკი იხმარეს, მაგრამ შეთანხმებას მაინც ვერ მიაღწიეს. გადაწყვეტიეს ეს საკითხი თვით მეფეს, ხოსროს, განეხილა.

ბითარმაისში იმართება ხელახალი მოლაპარაკება სვანეთის შესახებ. ბიზანტიელთა ელჩი პეტრე და ირანის მეფე ხოსრო არ ზოგავენ არც ძალას, არც დიპლომატიურ ხერხებს, რომ ერთი-მეორე დაარწმუნონ თავ-თავის სიმართლეში: დაიხარჯა არა ერთი მალაღფარდოვანი სიტყვა ორივე მხრით, პეტრემ მლიქვნელ თავმდაბლობასაც კი მიმართა, უქებდა ხოსროს მის სამართლიანობას და მიუთითებდა იმაზე, რომ თუნცა სვანეთი სამართლიანად ეკუთვნოდა ბიზანტიელებს, მაგრამ კენსარი ხოსროსაგან მიღებულ საჩუქრად ჩათვლიდა მასო. დიდ ხანს გაგრძელდა დავა, მაგრამ «პეტრემ ვერაფერს მიაღწია სვანეთის შესახებ და უშედეგოდ გამობრუნდა შიდიელთა საზღვრებიდან» და ზავი შეიკრა ისე, რომ სვანეთის საკითხი სადავოდ დარჩა. მაგრამ, როგორც ჩანს, ბიზანტია ისე დიდს მნიშვნელობას აძლევდა სვანეთის საკითხს, იმდენად იყო დაინტერესებული, რომ სვანეთიც ლაზეთის ნაწილი ყოფილიყო და, მაშასადამე, მისი ხელქვეითი, რომ შემდეგ ხანებშიაც ბიზანტიას არ შეუწყვეტია შუამდგომლობა და დიპლომატიური მოლაპარაკება სვანეთის შესახებ. იუსტინე II-მ ტახტზე ასვლის უმაღვე (565 წელს) აფრინა თავისი წარმომადგენელი ირანში, რომ ეუწყებინა ხოსროსათვის კენსარის ტახტზე ასვლა და «თუ შემთხვევა მოეცემოდა, სვანეთის შესახებაც ჩამოეგდო სიტყვა»; იუსტინე მეფე თანახმა იყო სასყიდელიც მიეცა ირანელებისათვის. ეს დიპლომატიური ნაბიჯიც უშედეგოდ დამთავრდა.

ბუნებრივად ისმის საკითხი, რა გარემოებით იყო გამოწვეული, რომ ბიზანტია და ირანი ასე თავგამოდებით იცავდნენ თავიანთ უფლებებს სვანეთზე, რომ იმათ ააე იოლად მიაღწიეს შთანხმობას და

562 წელს მორიგდენ ისეთ დიდ საკითხებში, როგორც იყო ლაზეთის მთლიანად დაცლა ირანელების მხრით, ბიზანტიის აღმოსავლეთის მთავარ სარდლის გასვლა დარადან და სხვ., და ვერ შეთანხმდენ სვანეთის საკითხში. მართალია, ორივე მხარე გაკვირით ამბობს, თითქოს სვანეთი უმნიშვნელო ქვეყანა ყოფილიყო. ასე, მაგალითად, ხოსრო ამბობს: «მერმეოვე გვითითებდა ჩვენ, რომ ეს უმნიშვნელო ქვეყანაა და არ არის დავის ღირსიო» (ქვემოთ გვ. 221); იუსტინეს (=მენანდრეს) სიტყვითაც «სვანეთი, მართალია, ღირსშესანიშნავი არ იყო» (გვ. 228). მოუხედავად ამისა ვერც ერთი მხარე ვერ ახერხებს იმის დამალვას, რომ სვანეთი მათთვის მნიშვნელოვანია. ბიზანტიის ინტერესების გამოშატველი ისტორიკოსი აღნიშნავს: სვანეთი «თავისი მოხერხებული მდებარეობით მეტად სასარგებლო იყო რომაელთა ხელისუფლებისათვის, რათა ამ გზით მოზღვაგებულ სპარსელებს კოლხეთის საზღვრები არ აეოხრებინათო» (გვ. 228—229). ალბათ, იგივე აქვს გათვალისწინებული ხოსროს, როდესაც ის სვანებზე ამბობს: «ეს ერთი იმ ტომთაგანია, რომელიც კავკასიის გარშემო ცხოვრობს, ჰყავს მთავარი და ამ ქვეყანაზე სკვითები გადიანო» (გვ. 221). ბიზანტიის ელჩს პეტრეს სვანეთის საკითხი მეტად მწვავედ მიაჩნია, ის ფიქრობს, რომ სვანეთის საკითხში შეუთანხმებლობას შეუძლია ძალიან გამწვავოს ამ ორი სახელმწიფოს, ბიზანტიისა და ირანის, ურთიერთობა. ის ამბობს: «მის შემდეგ რაც ჩვენ ჩავაქრეთ ომის ალი და თითქოს თავისუფლად ამოვისუნთქეთ, მხოლოდ ერთი ნაპერწკალია და დაგვრჩა: ბოროტებათა ნაპერწკლად მე ვგულისხმობ სვანეთს, რომელიც გვემოჭრება ჩვენ, რომ უდიდესი უთანხმოების ცეცხლად გადაიქცევა» (გვ. 218).

ამ სიტყვებიდან, ისევე როგორც მთელი საზავო მოლაპარაკების მსვლელობიდან, ნათლად ჩანს, თუ რაოდენ მნიშვნელოვანი იყო ინტერესები ბიზანტიისა სვანეთში და როგორ ცდილობდა ირანი ხელი შეეშალა ბიზანტიის ამ ინტერესებისათვის. თუ რაში გამოიხატებოდა კონკრეტულად ეს ინტერესები, თითქოს არა ჩანს უშუალოდ ამ საზავო მოლაპარაკების დროს წარმოთქმულ სიტყვებში. ერთი რამ კი აქვე გამოსკვივის: სვანეთს «მოხერხებული მდებარეობა» ჰქონია.

აქ ჩვენ გვსურს მკითხველს მივუთითოთ იმ კონკრეტულ ინტერესებზე, რომლებიც ბიზანტიას უნდა ჰქონოდა სვანეთში სწორედ მისი «მოხერხებული მდებარეობის» გამო. ამ კონკრეტულ ინტერესებზე უნდა მოგვითხრობდეს მენანდრეს ფრაგმენტები 18—22, სადაც ლაპარაკია ბიზანტიელთა და თურქთა სავაჭრო ურთიერთობაზე (ქვემოთ გვ. 234—237).

VI სსუქუნეში ბიზანტიის ვაჭრობის ერთ-ერთ მთავარ საგანს წარმოადგენდა აბრეშუმი. ნელდ აბრეშუმს ბიზანტია იძენდა აღმოსავლეთში (ჩინეთ-ინდოეთში) და აქედან ამზადებდა საკუთარ საწარმოებში აბრეშუმის ქსოვილებს, რომლებიც სააღდებოდა როგორც საშინაო, ისე საგარეო ბაზარზე. მაგრამ ნელდი აბრეშუმი ბიზანტიას უშუალოდ კი არ მოსდიოდა ჩინეთ-ინდოეთიდან, არამედ ირანის მეშვეობით. ეს გარემოება კი მას მეტის-მეტად ურთულებდა ირანთან ურთიერთობას, რის გამოც მან სცადა რამდენჯერმე თავი დაეღწია ირანის მეშვეობისათვის ნელდი აბრეშუმის შეყიდვის საქმეში (იხ. თეოფანე ბიზანტიელის ცნობები ამის შესახებ, ქვემოთ გვ. 253-256 და იქვე ჩვენი შენიშვნები). ერთ-ერთ ასეთ ცდას წარმოადგენს თურქებთან სავაჭრო ურთიერთობის გაბმის სურვილი. სახელდობრ, მენანდრეს 18—22 ფრაგმენტებში მოთხრობილია იმის შესახებ, რომ 568 წელს თურქთა ელჩები ჩავიდნენ კონსტანტინეპოლში და მისცეს წინადადება ბიზანტიის კეისარს იუსტინეს სავაჭრო ურთიერთობის გაბმის შესახებ. საქმე ის არის, რომ ამ დროს თურქებმა ხელში ჩაიგდეს სოგდაიტების ქვეყანა, იმ სოგდაიტებისა, რომელთა ქვეყანა, სოგდიანა, ითვლებოდა აბრეშუმის სამშობლოდ (იხ. ქვემოთ გვ. 255, შენიშვნა 1), და ცხადია ისინი ეძებდნენ ბაზარს ამ აბრეშუმისათვის. ირანის მეფემ ხოსრომ არ მისცა მათ ნება ირანის ბაზარზე გაეტანათ ეს აბრეშუმი, რადგან არ სურდა გაეჩინა მეტოქეები საკუთარ ბაზარზე აბრეშუმით ვაჭრობის დარგში. ამიტომაც სოგდაიტების რჩევით თურქებმა კონსტანტინეპოლში გააგზავნეს ელჩები სავაჭრო ხელშეკრულების დასადებად. იუსტინესაც სწორედ ეს უნდოდა და მან სიხარულით მიიღო თურქთა ელჩები; ესენი რომ უკან მიდიოდნენ, თან გააყოლა თავისი ელჩი ზემარქე; ხოლო ეს უკანასკნელი რომ თურქთა ქვეყნიდან კონსტანტინეპოლში ბრუნდებოდა, თურქებმა მას გააყოლეს თავიანთი წარმომადგენლები. ყველი ამ სამივე მგზავრობის მარშრუტი ჩვენი ცნობილია: სამივეჯერ გზა გადის კავკასიის ზეკარებით, სწორედ იმ ტერიტორიის გაულით, სადაც მაშინდელი სვანეთია საგულისხმებელი. სახელდობრ, ეს მგზავრობები აღწერილია შემდეგნაირად: 1) თურქთა პირველი მგზავრობის დროს მათმა ელჩმა მანიაქმა მეტად დიდი გზა განვლო: გაიარა ბევრი ქვეყანა, მთები, მალა აწვდილი ღრუბლებამდე, დაბლობები და ქაობები და მდინარეები, შემდეგ ვადმოლაბა თვით კავკასიის მთა და, ბოლოს, მოვიდა ბიზანტიონში (ქვემოთ გვ. 234). 2) ზემარქეს მოგზაურობის მარშრუტი კონსტანტინეპოლიდან თურქთა ქვეყანაში არ არის შემონახული მენანდრეს ფრაგმენტებში; სამაგიეროდ

მითითება ამ მარშრუტზე მოგპოვება იოანე ეპიტანიელს, რომელიც სწერს: «იუსტინე მეფემ ელჩები მიიღო და მათ გაბრუნებისას თან გააყოლა ზემარქე, სპარსელებმა მოისურვეს ფულით მოესყიდათ ალანები, რომელთა ქვეყანაზე უნდა გაეცლოთ იმათ» (იხ. ზემოთ გვ. 199). 3) მესამე მგზავრობა, ზემარქესი და თურქებისა თურქთა ქვეყნიდან კონსტანტინეპოლისაკენ დაწვრილებით აქვს აღწერილი მენანდრეს: სირ-დარიას, ვოლგის, უგუტთა ქვეყნის, მდინარე კოვენის გავლით (გზაზე, სხვათა შორის ირანელები ჩაუსაფრდენ) მგზავრები «დიდის შიშით მოვიდენ ალანიაში..... საროდიმ (ალანთა წინამძღოლმა) ურჩია ზემარქესა და მის კაცებს არ წასულიყვნენ მისიმიანთა ქვეყანაზე მიმავალი გზით, რადგან სვანეთის მახლობლად სპარსელები არიან ჩასაფრებულო; შინ დაბრუნება უმჯობესია ეგრეთწოდებული დარინის გზითო. ეს რომ გაიგო ზემარქემ, მისიმიანთა ქვეყანაზე გაგზავნა ათი მებარგე, აბრეშუმით დატვირთული, რომელთაც შვედრომაში უნდა შეეყვანათ სპარსელები, თითქოს აბრეშუმში წინასწარ იყო გამოგზავნილი, და ისინი დაწინაურდენ... მებარგენი წავიდენ, ხოლო ზემარქე დარინის გზით მივიდა აფსილიაში: მისიმიანთა გზა მან უარპყო, დასტოვა ის მარცხნივ; ამ გზით საფიქრებელი იყო, რომ თავს დაესხმოდენ სპარსელები. მოვიდა როგატორიონში, შემდეგ ექსინის პონტამდე და მერე ნავებით მდინარე ეაზისამდე, შემდეგ ტრაპეზუნტში» (გვ. 236—237). ამგვარად ცხადია, რომ აბრეშუმით დატვირთული თურქების გზა გადიოდა ისეთ ტერიტორიაზე, რომლის უშიწროება დამოკიდებული იყო იმაზე, თუ ვის ხელში იყო სვანეთი. რადგან ამ დროს სვანეთი ირანელებს უჭირავთ, ისინი «სვანეთის მახლობლად» უსაფრდებიან ვაჭრებს, რომელთა გზა სვანეთის მეზობლად მდებარე მისიმიანთა მიწაწყალზე გადიოდა.

ამ მიმოხილვის შემდეგ ჩვენთვის ცხადი უნდა იყოს, რომ ერთ-ერთი მიზეზი სვანეთის საკითხის გამწვავებისა საზავო მოლაპარაკების დროს ის უნდა ყოფილიყო, რომ სვანეთზე (ან მის მეზობლად, მახლობლად) გადიოდა ის გზა, რომლითაც ბიზანტია ფიქრობდა აბრეშუმის შემოტანას თურქთა ქვეყნიდან, რათა ამნაირად თავი დაეღწია ირანის მეშვეობისათვის აბრეშუმით ვაჭრობის დარგში. ირანი, თავისი მხრით, რასაკვირველია, ყოველ ღონეს იხმარდა, რომ დაეხშო ბიზანტიისათვის ეს გზა.

ამგვარ ასპექტში წარმოგვიდგება ჩვენ, მასალების ზოგადი განხილვით, სვანეთის საკითხი VI საუკუნეში. ჩრდილოეთიდან ლაზეთში გადმოსავალი ერთ-ერთი გზა, ჩანს, გადიოდა სვანეთის მოსაზღვრე ტერიტორიაზე, სახელდობრ, იმ ნაწილში, რომელიც მისიმიანთა მი-

წაწყალს აკრავდა. ეს ის ნაწილი უნდა იყოს სევანეთისა, რომელსაც ამჟამად „კვიბერი“ ეწოდება. ამ თვალსაზრისით მივუღებთ ჩვენ მენანდრეს ფრაგმენტებში მოცემულ ცნობებს, როდესაც 1931 წლის ზაფხულში საქ. მუზეუმის მიერ სევანეთში მოწყობილ სამეცნიერო ექსპედიციაში მონაწილეობას ვლემულობდით და განსაკუთრებული ყურადღება შევაჩერეთ კვიბერის თემზე, სადაც ჩვენ მიერ მოხილულ იქნა ადგილობრივი გზები, ისევე როგორც ლითონის საწარმოთა ძველი ნაშთები (შდ. „საქ. მუზეუმის მოამბე“ ტ. VII, ტფ. 1933, გვ. 357 შმდლ.). წინასწარმა მოხილვამ დაგვარწმუნა, რომ კვიბერის რაიონს განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა წარმოებისა და ვაჭრობის თვალსაზრისით ამ რაიონში და ეს გასაჯებიც არის, თუ ის იმ გზაზე მდებარეობდა, რომელიც ლაზეთს აერთებდა კავკასიის ჩრდილოეთ მხარესთან.

ეს წინასწარი შენიშვნები მენანდრეს ფრაგმენტებში სევანეთის შესახებ მოცემულ ცნობებზე, ვფიქრობთ, ადასტურებს იმას, თუ რა ძვირფას მასალას შეიცავენ ისინი იმ ძრვათა შესახებ, რომელთაც ვამჩნევთ როგორც ლაზეთის ისე ბიზანტიის ცხოვრებაში VI საუკუნეში.

ჩვენს განკარგულებაში იყო შემდეგი გამოცემები:

Niebuhrus B. G. Dexippi, Eunapii, Petri Patricii, Prisci, Malchi, Menandri... historiarum reliquiae. Bonnae 1829.

Müllerus Carolus, Fragmenta Historicorum Graecorum IV, 200—269. Parisiis 1885.

Dindorfius L. Historici Gr. Min. v. II, 1—131. Lp. 1871.

De Boor Carolus, Excerpta de legationibus (iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta), 170—221, 442—477. B. 1903.

Boissevain Urs. Ph., Excerpta de sententiis (iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta), 18—26. Berolini 1906.

Stritter J. G. Memoriae Populorum...T. IV. Petropoli 1779.

Cousin, Histoire de Constantinople, depuis la règne de l' Ancien Justin jusqu' à la fin de l' Empire. T. III, 17—102. P. 1685.

Дестунис Сп. Византиские Историки Дексипп, Эвнаний, Олимпиодор, Малх, Петр Патрикий, Менандр, Кандид, Ноннос и Феофан Византиец, 311—470. СПб, 1860.

Ган Карл, Известия древних греческих и римских писателей о Кавказе, II (СМОЛПК вып. IX, 1—215). Тф. 1890,

ღროვებით ზავი ბიზანტიელებსა და სპარსელებს შორის.

“Ὅτι ἐπειδὴ Μῆδοι τῆ περιμα-
χίῃσιν τῶν Κόλχων χάρις πρὸς-
καθιζόμενοι, ὡς ἂν ποιήσωσιν αἰ-
γε αὐτὴν κατῆκον, μετὰ πολλοὺς
ἔτους ἀγῶνας χρόνου τε συχνὸν
τριβέντος αὐτοῖς οὐδὲν τι πέραι-
τέρω ἔδρασαν, ἀλλὰ γὰρ τὰ τε
πλείονα τῆς Δαξικῆς καὶ ἡ Φα-
σις ἢ πόλις, ἐνθα λέγεται εἶναι
τὰ τοῦ Αἰήτους βασιλεία, οὐδὲν
ἔττον ὑπὲρ Ῥωμαίων ἐτύγχανον
ἔνθα τέλος δὲ ἐδοξε Ῥωμαίων
τε καὶ Πέρσαις, ὅν μὲν ἐν κα-
τοχῆ ἡμῶν, εἴτε φρούρια εἴτε
ἔτερα ἅπαντα οὐκ ἀποδοῦναι, εἶ-
ναι δὲ ἐν τῷ αὐτῷ μέχρις οὗ
ἀσφαλέστερον διευκρινισθεῖν τὰ
τῆς διαφοράς. καὶ τοῖσιν ἐδόκει
οὐκ ἄλλως, ἐκ χειρὶ τὰς ἐγε-
γόνει δσον ὡς πω τελευτήτης εἰ-
ρήνης ἔχουσα ἐλπίδα. τὰ τε μέ-
γιστα τῶν πολιτευμάτων ἰσχυρίαν
ἔχον (HGM II, 2—3; de Boor 170).

ფრგ. 3. როდესაც მიდიელებმა
კოლხთა სადავო მიწაწყალი დაიჭი-
რეს, რომ იგი თავის ქვეშევრდომად
გაეხადათ, დიდი ხნის განმავლობაში
ამდენი ბრძოლის შემდეგაც ვერა-
ფერს მიაღწიეს და მეტი წილი ლაზი-
კისა და ქალაქი ფასისი, სადაც ამბო-
ბენ, აიგუტის სამეთეო იყო, მაინც რო-
მაელების ხელში იყო. ბოლოს, რო-
მაელებმა და სპარსელებმა გადა-
სწყვეტეს არაფერი იმიდან, რაც მათ
ეპყრათ, არც სიმაგრეები, არც სხვა
რამ, არ გადაეცვალათ, არამედ
დარჩენილიყო მათ ხელში, ვიდრე
საბოლოოდ არ გააჩრევედნ სადავო
საკითხებს. ასეც გადაწყვეტეს, და
დადებულ იქნა ღროვებითი ზავი,
რომელიც იმ იმედის შემცველი იყო,
რომ მალე სრულყოფილი ზავი იქნე-
ბოდა შეკრული, და ეს უდიდესი სა-
ხელმწიფოებრივ მშვიდ ცხოვრებას
მიეცნენ¹.

ავარების შესახებ.

Περὶ Ἀβάρων, ὡς πολλὰ περινο-
στήσαντες ἔχον ἐς Ἀλανούς, καὶ
ἔκείτοι ἐγένοντο Σαρσάνισι τῶν
Ἀλάνων ἰγυομένους, ὡς ἂν ἐπ’

ფრგ. 4. ავარების შესახებ: ბევრი
ხეტიალის შემდეგ მოვიდნენ ისინი
ალანთა ქვეყანაში და ემუდარებოდნენ
ალანთა წინამძღოლს საროსისს, რომ

¹) როგორც ხეშთთ იყო მოხსენებული, მეწმინდრე განაგრძობს აგათიას
„ისტორიის“ იქიდან, სადაც უკანასკნელი შეჩერდა, ე. ი. 558 წლიდან. ამ ნაწყვეტში
მენანდრე ჰკლვისსმობს იმ ბრძოლებს, რომლებიც VI საუკ. ორმოცდაათიან წლებში
მოხდა დასავლეთ ლახეთის ტერიტორიაზე (ტელეფისში, ნესოსთან, არქეპოლის-
თან, ფოთში და სხვ.), რის შესახებაც მოგვითხრობს აგათიას (იხ. ხეშთთ სათა-
ნადო ადგილები), და იმ ღროვებით ზავს, რომლის შესახებაც აგათიას აქვს მოთხ-
რობილი IV, 30 (იხ. ხეშთთ).

αὐτοῦ γινώρμει ἔσονται Ῥωμαίοις. ὁ δὲ Ἰουστίνῳ τῷ Ἑρμανοῦ, κατ' ἐκείνου καιροῦ τῶν ἐν Λαζიკῇ καταλόγων ἐξηγουμένῳ, τῶν Ἀβάρων πέρι ἐδίδλωσεν, ὁ δὲ Ἰουστίνος Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ. καὶ δὴ ἐνεκλειύσαστο ὁ βασιλεὺς τῷ σιρατηγῷ στέλλειν ἐς Βυζάντιον τὴν πρεσβείαν τοῦ ἔθνους (HGM II, 4; de Boor 442).

Τοῦ δὲ Βαλεντινίου ἐκείσε ἀπικμένους καὶ τὰ δῶρα ππρασομένους καὶ ὅσα ἐσίμηνεν ὁ βασιλεὺς ἐξευπόντος, πρῶτον μὲν ἐξεπλεμώθησαν Οὐნიγούρις, εἶτα Ζάλοις, Οὐნიκῶ φύλῳ· καὶ Σαβείρους δὲ καθεῖλον (HGM II, 5; de Boor 443, 6—9).

მისი საშუალებით გასცნობოდენ რომაელებს, იმანაც (ე. ი. საროსიმ) აცნობა ავარების შესახებ ოუსტი-ნეს, გერმანეს შვილს¹, რომელიც იმ დროს ლაზიკეში მყოფ ჯარს წინამძღოლობდა, ხოლო ოუსტინემ— ოუსტინიანე მეფეს. მეფემაც სტრატეგოსს დაავალა გამოეგზავნა ბიზანტიონში ამ ტომის ელჩები.

ფრგ. 5. როდესაც იქ (ე. ი. ავარებთან) ვალენტინე მივიდა და გადასცა საჩუქრები და უთბრა, რაც მეფემ დააბრა, ისინი ჯერ უიგურებს შეებრძოლნენ, შემდეგ ზალებს, ჰუნთა ტომს: ხოლო საბირები კი გაანადგურეს.

ორმოცდაათწლიანი ზავი (562 წ.).

Ἄρα ἀνά τὴν ἔω τε καὶ Ἀρμενίαν τελευτάτη τις εἶναι εἰρήνην ἐδόκει, κατὰ δὲ τὴν Λαζიკῇν ἐκχειρίσθη τὴν Ῥωμαίοις τε καὶ Πέρσαις. ἐπεὶ σὺν ὧσπερ ἴμι-τέλῃ τὰ τῆς εἰρήνης ἵπῃρχεν, ἐδέδοκτο δὲ Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν τοῖς βασιλεῦσι πληρησ-τάτην ἰσυχίαν ἄγειν, τοῖσδε ἐνεκα Ἰουστινιανῶς στέλλει: Πέτρον, ἕς τῶν κατὰ τὴν ἀσλῆν ταγμα-τῶν ἡγεῖτο, δι' ἀλεχθησόμενον

ფრგ. 11. აღმოსავლეთითა და არმენიაში, მგონი, საბოლოო ზავი იყო შეკრული რომაელებსა და სპარსელებს შორის. ხოლო ლაზიკეში დროებითი ზავი. რადგან თითქოს ნახევრად იყო დასრულებული ზავის საქმე, ხოლო როგორც რომაელთა ისე სპარსელთა მეფეებს საჭიროდ მიიჩნდათ სრული სიმშვიდის დამყარება, ამიტომ ოუსტინიანე გზავნის პეტრეს², რომელიც სამეფო კარის რაზმებს უფროსობ-

¹ ოუსტინე გერმანეს ძე, რომელიც მარტინეს გადაყენების შემდეგ დაინიშნა magister militum per Armeniam (იხ. ზემოთ გვ. 30).

² საბავო ხელშეკრულების დასადგებად გაგზავნილი პეტრე—ეს ისტორიკოსი პეტრე პარტიკოსია, რომლის საისტორიო ნაშრომის ნაწყვეტები მოყვანილია ამ წიგნში.

Χωρὸν περὶ τῶν καθόλου σπον-
δῶν. καὶ τοῖνυν ἀφικομένου ἐν
τοῖς ὁρίοις τοῦ Δάραι, κατάδηλόν
τε ποιήσαντος τῆ τῶν ἐφῶν βαρβάρων
βρασιλεῖ ὡς πάρεστιν ἐπι-
κηρυκτουσόμενος¹ ἀμφὶ τοῦ κατα-
θέσθαι τὰ δπλα ἑκασταχόσε, ἐκ-
πέμπεται αὐτόθι καὶ Περσῶν
πρεσβευτῆς, ὃ δῆτα ὑπήρχε μὲν
ἀξίωμα τὸ Ζίχ², μέγιστόν τι τοῦτο
παρὰ τῆς Πέρσαις γέρας; προση-
γορίᾳ δὲ αὐτῷ Ἰεσδεγουσνάφ.
οὗτος δὲ παρευναστῆρ τοῦ κατ'
αὐτὸν βασιλέως ὑπήρχε. καὶ
τοῖνυν ἐν ταύτῃ γενόμενοι οἱ
πρέσβεις, καὶ τῶν κατ' αὐτῶν
ἐπίχωριων ἀρχόντων εἰς ἕν ξυ-
αθροισθέντων, κατέστησαν ἐς
ἐκκλησίαν (HGM II, 10; de
Boor 171).

Οἱ ἀμφιτέρων ἐρμηγεῖς διασα-
φηνίσαντας ἐφ' ἑκάτερα μέρη τὰ
ρήματα διδάσκαλοι τῶν νοημά-
των ἐγίνοντο, πλείστων καὶ ἐτέ-
ρων ἀπερριμμένων λόγων, νῦν
μὲν αὐτοῦ τοῦ χρεώδους χάριν,
νῦν δὲ καὶ κόμπου ἕνεκα καὶ τοῦ
μὴ δοκεῖν ἵτην ἔχοντας τῆς εἰ-
ρήνης ἐφέσθαι. Πέρσαι μὲν διη-
νεκεῖς ἡξίουν εἰσεσθαι τὰς σπιν-
δάς, πρὸς δὲ γε καὶ χρουσίον
ῥήτῶν ἐφ' ἑκάστῳ ἑκαυτῷ ὑπὲρ
τοῦ μὴ κεχρησθαι τοῖς δπλοῖς
κομίξασθαι ἀπὸ Ῥωμαίων καὶ
τέσσαράκοντα μὲν ἐτῶν, τὸ γοῦν

და, რომ მოელაპარაკოს ხოსროს
საზოგადო ზავის შესახებ და, აი,
როდესაც იმან მიალწია ღარას
საზღვრებს და აცნობა აღმოსავლე-
თის ბარბაროზთა მეფეს, მოველი
იმის გამოსაცხადებლად, რომ ყველ-
გან იარაღი დაეუაროთო, იქ გაიგ-
ზავნა სპარსელთა ელჩიც, რომელ-
საც ჰქონდა ზიქის პატივი — ეს უდი-
დესი პატივია სპარსელებში — ხოლო
სახელი მისი იყო იესდეგუსნაფ. ის
იყო თავისი მეფის საწოლთუხუცესი.
ამრიგად, აქ რომ მივიღენ ელჩები
და ადგილობრივი მმართველების
შეკრიბეს, დაიწყეს მოლაპარაკება...
(სიგყრბი ჩანმოსთიქის პეცრიმ და
მიქმა)..

..... ორივე ელჩის მთარგმნელებ-
მა განმარტეს ორივე მხრის მიერ
წარმოთქმული და მათი აზრები
გაღმოსცეს: ბევრი სხვა სიტყვებიც
ოთქვა, ზოგი საჭიროების გულის-
თვის, ზოგი დასაკეცხნად, რათა
არ ჰგონებოდა ვისმე, რომ ზავს
უძღურების გამო ესწრაფოდნენ.
სპარსელები ფიქრობდნენ, რომ
ზავი სამუდამო უნდა ყოფი-
ლიყო, გარდა ამისა ყოველწლიურად
უნდა მიეღოთ რომაელებისაგან გან-
საზღვრული ოქრო, იმისთვის, რომ
იარაღისათვის ხელი აღარ მოე-
კიდათ: ისიც წინდაწინ უნდა

¹) ἐπικηρυκτουσόμενος BE, κηρυκτουσόμενος MP, ἐπινηρυκτουσόμενος BdeK.

²) ἀξίωμα: Ζίχ O, ἀξίωμα το Ζίχ Idoeclh.

καὶ ἔδρουμένον ἐν ταῖς μεθορίαις, καὶ ἀπολήψεσθαι Ῥωμαίους τὸν τόπον, Ῥωμαίων μὲν καθιστώτα ἀπ' ἀρχῆς, Περσῶν δὲ παρασπονδησάντων καὶ ἐν κατοχῇ τοῦτου ἴδη γενομένων, τείχει τε κατοχυρωσάντων τὸ ἰλαστήριον

და ის ადგილი რომაელების ხელში დარჩენილიყო, რადგან თავიდანვე ის რომაელებს სქერიათ, ხოლო სპარსელებს ზავის დარღვევის შემდეგ მტლობელობაში ჰქონოდათ ის და ტაძარი კელლით გაემადგრებინათ². (HGM II, 14, 18—15, 22; de Boor 174, 35—175, 27).

დავა სვანეთის შესახებ.

Εἶτα διελέγοντο αὐτὸς περὶ τῶν πρακτέων. ἀπαντα μὲν γάρ, ὡς ἐβήν, τὰ ἀμφίβολα ἐν τάξει καὶ κόσμῳ καθιστῆσαι, τὰ δ' ὅν περὶ Σουάνων ἔτι ἐν μεταίρῳ ὑπῆρχε καὶ ὑπελείπειτό σφισι μόνη¹ ἐπ' ἀμφίβολῳ. τῇ τοι ἔλεξεν ὦδε Πέτρος: «Πλείστον ἐπαίνων ἄξιός ἐστιν ἀνὴρ ὃς τέλεια βουλευόμενος τέλειον ἐπιθήσει ταῖς πράξεσι το πέρας. εἰ γὰρ ἐλλείπει τῶν δεόντων, ἐλλείπει εἶμαι καὶ τῷ βουλευομένῳ τὸ φρόνημα. οὐκ εἰκὴ δὲ καὶ μάτην εἶρηται νῦν ἡμῖν ὁ λόγος: πρὸς σὲ δὲ φερόμενος, ὦ Ζίχ, Ῥωμαίους τε καὶ Πέρσας φανήσεται λυσιτελέστερος. εἴπωμι δὲ πως φανερώτερον. Σουάνιζ Ῥωμαίους ὑπῆρχε καὶ Ῥωμαῖοι Σουάνοις ἐκέλευον. ἀμέλει Τζαθίου Σουάνων ἐγγυομένῳ Δεσπότης τις Ῥωμαῖος ἀνὴρ

..... შემდეგ კვლავ ისაუბრეს საქმეების შესახებ, რამდენადაც შესაძლებელი იყო, ყველა საეჭვო საკითხი იქმნა მოწინააღმდეგელი. ხოლო საკითხი სვანეთის შესახებ ჯერ კიდევ ჰაერში ეკიდა და მხოლოდ ის დარჩენილათ შით გაურკვეველი. აი, პეტრემ ასეთი სიტყვით მიმართა მას (ი. ი. მიქს): „უაღრესი ქების ღირსია ის ადამიანი, რომელიც სასარგებლო საქმეებზე ზრუნავს და კიდევაც მიიტანს საქმეს სასარგებლო დასკვნამდე: თუ მას კიდევ რამე დარჩება გასაკეთებელი, მე ვფიქრობ, ნაკლებივანი ყოფილა თვით შრუნველის ქება. მოუფიქრელად და ტყუილ-უბრალოდ არ ვამბობ მე ეხლა ამ სიტყვას: შენადაში არის ის მიმართული, ზიკ, და რომაელებისთვისაც და სპარსელებისთვისაც ის ფრიალ სასარგებლო აღმოჩნდება. უფრო გარკვევით გეტყვი მე შენ. სვანეთი რომაელებისა

¹) μονα Hoersch.

²) ამ 562 წლის სახაზო ხელშეკრულების ცალკე მუხლების შესახებ იხ. ქვემოთ გვ. 217.

των ἐκεῖσε Ῥωμαϊκῶν καταλόγων ἐτύγχανε προεστώς· ἀλλὰ καὶ ἕτεροί τινες Ῥωμαίων ἐν Σουάνοις ἐποιοῦντο τὰς διατριβὰς. δυσμενείας δὲ τινος γενεμένης¹ μεταξὺ τοῦ Λαζῶν βασιλέως καὶ Μαρτίνου τοῦ Ῥωμαίου τρηνακῦτα ἐκεῖσε στρατηγούτου, τούτου ἕνεκα, ὁ Κόλχος οὐκ ἀπέστειλε Σουάνοις τὸ σῆγηθες σιτηρέσιον. ἔθος γὰρ πέμπεσθαι σίτον ἐκ τοῦ Κόλχων βασιλέως. δὴ δυσανασχετούντας οἱ Σουάνοι² τῶν τῶν νεομισμένων ὑστέρηθῆναι, κατάδηλον ἐπιστήσαντο Πέρσαις ὥς, εἰ γενήσονται αὐτοῖς, Σουανίαν³ ἐγχειρίσουσιν αὐτοῖς. ἐν τοσούτῳ Δεισάτῳ καὶ τοῖς ἑτέροις ἡγεμόσι τῶν Ῥωμαϊκῶν τεγμάτων ἔφασαν ὅτι “πολυπληθὴς Περσῶν ἀγγέλλεται χωροῦσα κατὰ Σουάνων, πρὸς ἣν ἀξιόμαχον οὐκ ἔχομεν θύναμιν. ἀλλὰ τὸ συνήσον βουλεύσασθε, ἕν τῶν ἐνταῦθα Ῥωμαίων καταλόγοις ὑποχωροῦντας τῇ Μηδικῇ στρατιᾷ.” τοσούτῳ χρησάμενοι Σουάνοι⁴ δόλιον καὶ δόρσις ἀναπέψαντας τοὺς τῶν καταλόγων ἐπιστάτας, ἀπεβάλλοντο παρὰ σφῶν τὴν Ῥωμαίων φυλακὴν. οἱ δὲ Πέρσαις ἕν τάχει παραγενόμενοι

ყოფი და რომაელები სვანებს ბრძანებლობდნენ. და აი, როდესაც სვანებს წათი წინამძღოლობდა, ერთი რომელი, დეიტატე, იქ მყოფ რომაულ ჯარებს შეთაურობდა; სვანების ქვეყანაში სხვა რომაელებიც ცხოვრობდნენ. მის შემდეგ, რაც ლაზთა მეფესა და იმ დროს იქ მოსარდლე რომაელ მარტინეს შორის რალაც მტრობა ჩამოვარდა, ამის გამო კოლხმა აღარ გაუგზავნა სვანებს ჩვეულებრივი სურსათი: ჩვეულებრივ პური მათ კოლხთა მეფისაგან ეგზავნებოდათ. ამიტომ სვანებში იმაზე გაჯავრებულებმა, რომ მათ მოუსპეს დაწესებული დახმარება, შეუთვალეს სპარსელებს, რომ, თუ ისინი იქ მოვიდოდნენ, სვანეთს მათ ჩააბარებდნენ. ამავე დროს დეისატეს და რომაელთა რაზმების სხვა წინამძღოლებს უთბრეს: ამბობენ, რომ აღარებელი სპარსელი მოდის სვანების წინააღმდეგ, მათთან შესაბრძოლებლად ჩვენ ძალა არ შეგვწყვეს. იფიქრეთ იმაზე, თუ რა უფრო სასარგებლო იქნება და აქ მყოფ რომელი რაზმები თურთ მიდიელთა ჯარს დანებდით. ასეთი სივერავე რომ იხმარეს სვანებმა და საჩუქრების საშუალებით რომ მიიმხრეს რაზმების შეთაურები, განდევნეს კიდევაც თავისი ქვეყ-

¹) ტიკოს ოსტრე Hoesch., τ. გენოვანის Nieb.

²) Σουანი E, Σουანი || Σουანი X, Σουანი Hoesch.

³) Σουანიαν Hoesch., Σουანიαν O.

⁴) Δεισάτῳ E, Ἐδισάτῳ X. ხეშით, წინა გვერდის 31 სტრიქონში, იგივე პირთა მონდენებულთა Δეიტატოს.

⁵) Σουანი O, Σουანი Hoesch.

Σουανίαν ἔλαβεν. ἄγχιτόν. ὄν ἐντεῦθεν ὡς καὶ Ῥωμαίων ἀνέκαθεν ὑπῆρχεν καὶ Ῥωμαίοις ἀρμόζει τήμερον. “εἰ γὰρ δικαιοσύνη Λαζικῆς κύριος καθιστήκαμεν, κατὰ δὴπουθεν ἡμεῖς ἐφήφισασθε, Σουανίας τῆς ὑπὸ Λαζικῆν οὐκ ἀπὸ τρόπου δεσπόσομεν.” ὁ δὲ Σαυρήνας ἔφη “ἄχθεσθε μάλλον Ῥωμαίοι, ὅτι ἔθνος ἀνθαίρετα καὶ ἐκουσίως προσπέλασεν ἡμῖν.” ὁ Ζίχ ὑπολαβὼν ἔφη “αὐτόνομοι γεγόνασι Σουάνοι καὶ οὐδέποτε τῆς Κόλχων ὑπεκλίθησαν ἀρχῆς.” ἀμφὶς ὡς τὸν Ζίχ ἔλεξεν ὁ Πέτρος “εἰ γε μὴ βούλει, ὦ Ζίχ, ἐν τοῖς τῆς εἰρήνης συμβολαίοις ὀνομαστί¹ Σουανίαν ἐγχαράξαι, σήμερον ὡς ἀποβῆδω μοι Λαζικῆν ἔξιν τοῖς ὑποτεταγμένοις ἔθνεσιν αὐτῆς.” ὁ Ζίχ “εἰ τοῦτο” ἔφη “ποιήσω, ἀδείᾳ σοι δοθήσεται καὶ περὶ Ἰβηρίας ἀμφισβητεῖν, κατ’ ἐξουσίαν τε εἰπὸς ἂν ὡς καὶ αὐτῆς κατήκοος ἐγεγόνει Λαζῶν.” “ἔνα θελος” ἡ δὲ ὁ Πέτρος; “γεγένη-

ნიდან რომაელთა ჯარი. სპარსელები კი მალე მოვიდნენ და აიღეს სვანეთი². აქედან გასაგებია, რომ როგორც წინათ ის რომაელების იყო, ისე ეხლაც ის რომაელებს ეკუთვნის. თუ ჩვენ სრულიად სამართლიანად ლაზიკის უფალნი გავხდით, როგორც ეს თქვენ ცხადად დაადანტურეთ, უსამართლოდ არც ლაზიკისაგან დამოკიდებული სვანეთის მფლობელნი ვიქნებით“. ხოლო სურენამ უთხრა: “თქვენ ძალიან ჯავრობთ, რომ ხალხი თავისი არჩევით და თავისი ნებით ჩვენ მოგვეკედლა“. ზიქმა დისძინა: „სვანები თვითთავადნი იყვნენ და არასდროს კოლხების ძალაუფლებას არ ექვემდებარებოდნენ“. პეტრემ კვლავ უთხრა ზიქს: „თუ არ გსურს, ზიქ, რომ საზავო ხელშეკრულებაში სვანეთის სახელი აღბეჭდო, აღნიშნე, რომ მიბრუნებ ლაზიკეს მისდამი დაქვემდებარებულ ტომებითურთ“. ზიქმა უთხრა: „მე რომ ეს ვქნა, შენ საშუალება მოგეცემა იბერიის შესახებაც იღაგო“. უფლების ძალით ილაპარაკებ, რომ ისიც ლაზთა

¹) ὀνομαστί Σουανίαν Ὁ, ὀνομαστί Σουανίας Hoeseh., ὀνομα το Σουανίας Ἀ: ὀνομαστί Σ. de Boor.

²) როგორც პეტრეს სიტყვებიდან ჩანს, სვანეთი გადამდგარა რომაელებისაგან მაშინ, როდესაც მართინე იყო ბიზანტიელთა სარდლად ლაზეთში (ზემოთ გვ. 45). მაშასადამე, ეს უნდა მომხდარიყო 552—556 წლებში. როდესაც შემდეგ პეტრე ზონაროს ელაპარაკება სვანეთის შესახებ, ვსევ მიუთითებს მას: „დღეს ათმა წელმა განვლო მის შემდეგ, რაც მე სვანეთი დაეიპყარით“ (იხ. ქვევით, გვ. 223), ე. ი. სვანეთი სპარსეთს ხელში ჩაუგდია 552 წლის მახლობელ ხანებში.

³) მენანდრეს მოთხრობის ამ ადგილს სამართლიანად მიაქციეს ყურადღება საქართველოს ისტორიის სპეციალისტებმა, რომელთაც აღნიშნეს მენანდრეს ამ სიტყვებში მოითითება იმ ძველ პოლიტიკურ სიტუაციაზე, როდესაც იბერია ლაზეთის მეფეებს ექვემდებარებოდა (შდ. ს. კ ა კ ა ბ ა ძ ე: საისტორიო კრებული II, 25).

σαι, ὃ Ζίχ, ὡς οὐ βόλεις πλῆσαν ἡμῖν ἀποδοῦναι Λαζικήν, ἀλλὰ τινὰ μοῖραν ἀπ' αὐτῆς." πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα Ῥωμαῖοι τε καὶ Πέρσαι εἰπόντες τε καὶ ἀκηκοῦτες Σουανίας πέρι ἡμῶς οὐ ξυνέβησαν. θεαὴ τοιγαροῦν αὐτοῖς περὶ τοῦ τοιοῦδε³⁾ τὸν βασιλέα ἐπισκοπήσῃσι Περσῶν. καὶ ἕρκη⁴⁾ ἐπιστάσῃσι ὁ Ζίχ, ἧ¹⁾ νερόμισται Πέρσαι; ὁμύειν, ξυνεπλαξέσθαι Πέτρῳ ὡς Χισρόην ἀφικνουμένην ἕνεκα Σουανίας (HGM II, 18, 18—20, 13; de Boor 177, 35—179, 15).

Τούτων διαμφισβητηθέντων καὶ ἑτέρων ἐγγράφησιν αἱ πενήτηκ-
τούταδες σπονδαὶ περιστῆ καὶ ἑλληνιστῆ, μετεβλήθη τε τὸ ἑλλη-
νηκὸν εἰς Περσῆ²⁾ φωνὴν καὶ τὸ Περσικὸν εἰς ἑλληνιστῆ. οἱ δὲ τὰς ξυνοθήκας βεβαίοντες Ῥω-
μαίων μὲν Πέτρος ὁ τῶν περὶ βα-
σιλέα καταλόγων ἡγεμῶν καὶ Εὐσέβιος καὶ ἕτεροι, Περσῶν δὲ ὁ Ζίχ ὁ Ἰεσδεγუსανάφ καὶ Σου-
ρήνας καὶ ἕτεροι. τῶν οὖν ἐξ ἑκατέρου μέρους ἑμολογιῶν ἐν συλλαβῆς ἀναληφθεισῶν, ἀντι-
παρεβλήθησαν ἀλλήλαις; τῆ ἰσο-
θιανάμ³⁾ τῶν ἐνθυσμημάτων τε καὶ ῥημάτων. ὅσα δὲ ἐστῆμ⁴⁾γε τὰ τῆς εἰρήνης γραμματεῖα, λελέξε-
ται καὶ δὴ δόγμα ἐγράφη πρῶ-
τον ὡς διὰ τῆς στενοπορίας τῆς εἰσόδου τοῦ λεγομένου χώρου

ქვეშევრდომი იყო“. „ცხადია—უთ-
ხრა პეტრემ—რომ შენ მთელი ლა-
ზიკე კი არ გინდა დაგვიბრუნო,
არამედ მისი ერთი ნაწილი.“ ბევ-
რი სხვაეც უთხრეს ერთმანეთს რო-
მაელებმა და სპარსელებმა სვანეთის
შესახებ, მაგრამ ეერ შეთანხმდნენ.
ამიტომ იმათ გადაწყვიტეს სპარ-
სელთა მეფეს განეხილა ეს საკითხი
და ზიქმა ფიცე დადვა—როგორც
სპარსელებშია მიღებული დაფიცე-
ბა—რომ ის დაეხმარებოდა პეტრეს,
როდესაც ის ხოსროსთან მივიდო-
და სვანეთის შესახებ.....

... მის შემდეგ რაც ამაზე და
სხვაზეც იღავეს, დასწერეს ორმოც-
დაათწლიანი ზავის შესახებ სპარ-
სულად და ბერძნულად; ბერძნული
სპარსულ ენაზე იქმნა გადათარგმ-
ნილი და სპარსული ბერძნულად.
ხელშეკრულება დაამტკიცეს რო-
მაელების მხრივ პეტრემ, სამეფო
რაზმების სარდალმა, და ევსევიმ და
სხვებმა, ხოლო სპარსელების მხრივ
ზიქმა ე. ო. იებდევუსნაფმა, სურენამ
და სხვებმა. როცა თითოეული მხა-
რის დებულებები დაწერილ იქმნა,
ისინი ერთმანეთს შეადარეს აზრე-
ბისა და სიტყვების ერთიდაიგი-
ვეობის მიზნით. ხოლო, თუ რას
აღნიშნავდა ეს საბუთი, ვიტყვი
ებლავე. პირველ დებულებად და-
წერილი იყო, რომ სპარსელები ნე-
ბას არ აძლევდნ არც ჰუნებს, არც
ალანებს, არც სხვა ჰარბაროსებს

³⁾ ἢ ὁ, ἢ ἡ; Hoeseh.

Τὺν¹ καὶ τῶν Κασπίων πλῶν μὴ
 φεῖναι Πέρσας ἢ Οὐννοὺς ἢ
 Ἀλκονοὺς ἢ ἑτέροισι βαρβάρουσ
 πάροθεν ποιεῖσθαι κατὰ τῆς Ἰω-
 μαίων ἐπιγραφῆς, μῆτε δὲ Ἰω-
 μαίους ἐν ἀνατολῇ τῶν ἡμερῶν
 μῆτε μὴ ἐν ἄλλοις Μηδικαῖς ἑρῶσι
 στρατῶν. μὴ στέλλειν κατὰ Περσῶν
 (HGM II, 20,32—21,18; de
 Boor 179, 30—180, 10).

ეგრეთწოდებული ჩოროსა და
 კასპიის კარების შესავალი ვიწრობე-
 ბით გადავიდნენ რომეელთა სამ-
 ფლომბელოს წინააღმდეგ, და რა-
 საკვირველია არც რომეელები გზაე-
 ნიან ჯარს სპარსელების წინააღმ-
 დეგ არც ამ აღვილს და არც მი-
 დიელთა სხვა საზღვრებზე (მომრიგ
 ჩამოთვირიცა ყვირა 13 მუხრი ბიღ-
 მიკრიღისა) ².

¹) *Κασπίων Ο.* დე ბოორმა სრულიად მართებულად შესწორა ეს ად-
 გილი *χώρα* Ἰω-ად. ეს ადგილი უდრის დარუბანდის კარს (შდ. პროკოპი კესა-
 რიელის Ἰωσ; იხ. ჩვენი გეორგია II, 264). მაშასადამე, 662 წლის საზღვ-
 ზეგრულების პირველი მუხლის ძალით სპარსელებს ევალეობათ დაეცვათ დარია-
 დის კარი („კასპიის კარები“) და დარუბანდის კარი („ჩორო“), რომ ამ ადგილ-
 ზეულებით ბიზანტიელთა ტერიტორიას არ შესეოავენ ჰენნები, აღანები ან სხვა
 ბარბაროსები.

²) შემდეგ მუხლებში განსაზღვრულია ბიზანტიელთა და სპარსელთა ურთიერ-
 თობის სხვა საკითხები. ახვ, III, IV და V მუხლები ეხება ურთიერთ ვაჭრობის
 წესებს: ვაჭრობა უნდა სწარმოებდეს განსაზღვრული საბაჟო პუნქტების გზით—
 ნისიბინზე და დარაზე. V III მუხლი ეხება საზღვარზე მდებარე ციხე-სიმაგრეს
 დარას: საზოგადოდ, არც ერთ სახელმწიფოს (არც სპარსეთს, არც ბიზანტიას) არა
 აქვს უფლება საზღვარზე მდებარე პუნქტში ციხე ააგოს, ან ზღუდე შეშავლოს,
 რომ ამით აწ შეაშფოთოს მეზობელი სახელმწიფო და არ გახდეს მიხეზი ზავის
 დარღვევისა. კერძოდ. დარაში ბიზანტიელებს არა აქვთ უფლება იმხვე მეტი შვი-
 რალეულის ძალა იყლიონ, ვიდრე ეს ამ ციხის დაცვისათვის არის საჭირო; აღ-
 მოსავლეთის სარდალს აღარ უნდა ჰქონდეს აქ თავისი რეზიდენცია, რომ სპარსე-
 ლებზე არ მიხდეს თავდასხმა (მუხლი X). საგანგებო დადგენილება იქნება გამო-
 ტანილი სპარსეთში მიზოვრებ ქრისტიანთა შესახებ: ამ ხელშეკრულებით მათ უფ-
 ლება მიეცათ დაუბრკოლებლად შეესრულებინათ მღვდელმსახურება; არაერთარ შე-
 შთხვევაში არ უნდა მომადარიყთ სარწმუნოებრივი იძულება არც ერთი მხრით:
 არც სპარსელები უნდა ცდილიყვნენ ქრისტიანთა მოკცევათ თავიანთ სარწმუნო-
 ბაზე და არც პირიქით. ქრისტიანებს დაუბრკოლებლად უნდა შეეძლოთ მიწას
 მიბარონ მოცვალებულები, თანახმად თავიანთი წესებისა (შდ. პროკოპის მიერ
 გუორგენ მეფეზე მოთხოვნილი აუბაე: გეორგიკ II, 22).

ამ ნაწიყვეტში მოყვანილია 662 წლის ხელშეკრულების 13 მუხლი, რომლებიც
 მენანდრემ, როგორც მოსიყე სიტყვებიდან ჩანს (იხ. ქვემოთ გვ. 227), პეტრე
 პატრიკიოსის მიერ ჩამოტანილი მასალებიდან ამოსწერა. ჩვენს ყურადღებას იყ-
 რობს ის გარემოება, რომ მენანდრეს მიერ მოყვანილ მუხლებში მთავარი სადავო
 საკითხი არ არის განსაზღვრული: სახელდობრ, ლაზიკის (ტერიტორიის საკითხი)
 ამ მუხლებში არ არის ნათქვამი, რომ სპარსეთი სტოეებს ლაზეთს მთლიანად.
 ელჩთა საუბრიდან ჩვენ ეტყობილობთ, რასაკვირველია, რომ სპარსეთი მთლიანად
 უთმობს ბიზანტიას ლაზეთს; არ უთმობს მხოლოდ სენანთს, რომელიც ლაზეთის

Ὡς δὲ Πέτρος ἀφίκετο πρὸς βασιλεία Περσῶν ἐν τῇ προσαγορευμένῃ Βιθαρμαίᾳ, διαλεχθησόμενός οἱ περὶ Σουανίας¹, ἐς τὰ βασιλεία προελθὼν ἔλεξεν ἥδε·
 «Προίμεν, ὦ βασιλεῦ, παρὰ σέ, τὸ μὲν ἐν βεβαίῳ ἢν εἰρήνην ἔχειν εὐτυχήσαντες ἦδη, τὸ δὲ καὶ εἴθε γούν τευζόμενοι τῶν δικαιοτέρων παρὰ σοῦ μὴ ἀχθεσόμενοι. ὁ γὰρ τὸ παρὸν ἐν διαθείς καὶ σχεδιάσας, ὡς εἶπεν, τὸ συνολσον πῶς εὐχί τῶν μελλόντων προμηθεύεται πολλῶ τῷ διαφύρω, καθ' ὅσον καὶ χρόνῳ τῷ πλείονι; μεγίστου τοίνυν πέφυκε βασιλείως τὸ δύνασθαι μὲν πλείον ἔχειν, μὴ βῶσιλεσθαι δὲ τὸ γὰρ ὑπερβάλλον τῆς ἰσχύος ἐν σώφρονι κολλάζεται λογισμῷ. ἐπεὶ εὖν τὸ ζέον τοῦ πολέμου κατέσβεσται νῦν ἡμῖν καὶ ὡσπερ ἀνεπνεύσαμεν, εἰς δὲ μόνος ὑπολείπεται σπινθήρ, φημί δὲ σπινθήρα κακῶν τὴν Σουανίαν, ἀπειλοῦσαν ἡμῖν μεγίστην ἔσεσθαι δυσμενείας ἐμπύρωσιν, γενεῖν κώλυμα τῶν δεινῶν καὶ προκατάπαυσον ἡμῖν ἔλπιδά τῶν κακῶν. ἐν σοὶ γὰρ τῶν ἀμηχάνων τὸν πόρον² ἀνεθέμεθα, μηχανησαμένῃ

.....როდენსაც პეტრე მივიდა სპარსელთა მეფესთან ეგრეთწოდებულ ბითარმასში, რომ მოლაპარაკებოდა მას სვანეთის შესახებ, ის წარდგა სასახლეში და თქვა შემდეგი: „ჩვენ მოვედით შენთან, მეფე, ბედნიერნი იმით, რომ გვაქვს მტკიცე ზავი, და დაიმედებულნი იმით, რომ გვიან მაინც მივალწევთ შენგან სამართლიან მოთხოვნას. ვინც ეხლანდელი საქმე კარგად მოაწესრიგა და მდგომარეობა, ასე ვთქვათ, მიზანშეწონილად განსაჯა, ნუ თუ მეტის გულმოდგინეობით არ იზრუნავს ის მომავალზე, რამდენადაც ეს უფრო მეტ ხანს ეხება. დიდი მეფის დამახასიათებელია, შეეძლოს მეტი ჰქონდეს, მაგრამ არ უნდოდეს ეს: ძალის სიჭარბეს აკავებს გონიერი ზომიერება. მის შემდეგ რაც ჩვენ ჩავაქრეთ ომის ალი და თითქოს თავისუფლად ამოვიუსუნთქეთ, მხოლოდ ერთი ნაპერწკალი-ღა დარჩა: ბოროტებათა ნაპერწკლად მე ვგულისხმობ სვანეთს, რომელიც ვეებუჭრება ჩვენ, რომ უდიდესი უთანხმოების ცეცხლად გადაიქცევა; შეაჩერე უბედურება და წინდაწინვე გაგვათავისუფლე მოსალოდნელ ბოროტებათაგან, გამოსავალს მძიმე მდგომარეობიდან.

ნაწილად არ მიახნია მას. ყველაფერ ამას ვტყობილობთ ჩვენ სახავო მოლაპარაკებიდან, თვით ბელშეკრულებიან მუხლებში კი ამაზე არაფერია ნათქვამი. ეს უნდა აიხსნებოდეს იმით, რომ მენანდრეს ნაწარმოები უშუალოდ კი არ არის ჩვენამდე მოღწეული, არამედ სხვათა მიერ მენანდრეს ნაშრომიდან მოყვანილი ციტატების საბით.

1) Σουανίας Ο, Σουανίας Hoersch.

2) τον πορον Hoersch., το σκερον Ο, το σκερον Bekk.

τὰ θέοντα. μία γὰρ τίς ἐστὶ τε-
 λεωτάτη τοῦ πολέμου κατάλυσις
 τὸ προστεθῆναι καὶ Σουανίαν
 ἡμῖν, εἴπερ Λαζიკῆς κύριοι κα-
 θεστήκαμεν. ὁ γὰρ θεσπόςτας τῶν
 ἡγεμονικῶν πῶς οὐχ ἔξει τὸ ὑπο-
 βεβηκός; οὔτε γὰρ Λαζοὶ οὔτε
 μὴν αὐτοὶ Σουάνοι πρὸς ἀμφο-
 βήτησιν ἴσοιεν ὡς οὐχ ὑπήκοος ἢ
 Σουανία Λαζῶν ἀνάκαθεν ἦν
 καὶ θεὶ φήσῃ τοῦ Λαζῶν βασι-
 λέως ὁ Σουανίας ἀρχῶν τὸ κῆρος
 ἐδέχεται." ταῦτ' εἰπὼν Πέτρος ἐν
 γράμμασιν ἐπεδείκνυ Χασρόη πα-
 λαιτέρους Λαζῶν βασιλεῖς καὶ ἄλ-
 λους ὑπὸ ἄλλων χειροτονηθέντας
 Σουανῶν ἡγεμόνας. εἶτα καὶ αὐ-
 θὺς ἐλέξε "τοῦ δικαίου τοίνυν
 ἡμῖν, ὁ βασιλεῦ, καὶ Σουανίαν¹
 παρέχοντος, οὐχὶ σὺ προτερήσας
 ἐν κέρδει σχήσεις ἀμφοτέρα, καὶ
 τὸ δόξαι μὴ ἀδικεῖν καὶ τὸ δο-
 κεῖν θεωρεῖσθαι τὸ προσήκον πα-
 σιν; οὕτω² γὰρ ἂν καὶ ὁ καθ'
 ἡμᾶς βασιλεὺς οὐκ οἴετο³ ἀδικεῖσθαι,
 εἰ γε τὸ οἰκεῖον ὥσπερ δῶ-
 ρον λήψεται παρ' ἡμῶν, ἐπεὶ καὶ
 Λαζიკὴν οἴεται οὐκ ἄλλως ἔχειν.
 διαβεβαιουμένων γὰρ ἡμῶν καὶ
 ἐναργέστατα δεικνόντων ὡς Ῥω-
 μαίων ἐκ πλείστου χρόνου κτήμα
 καθέστηκεν, ἀντίπας αὐτὸς τῷ
 τ. ὁ πολέμου νόμῳ Λαζიკὴν οἰ-
 κειώσασθαι, καὶ ἑμῶς τῷ βουλε-
 σθαι τὴν δίκην ἀτρωτον εἶναι

ჩვენ ვამყარებთ შენზე, რომელმაც
 მოიხელოვნე საქირო საქმეები,
 ერთი-ლა დარჩა უკანასკნელი დას-
 კვნა რომისა, სახეროდნი, რომ თუ
 ჩვენ უკვე ლაზიკის უფალნი გავხ-
 დით, სვანეთიც მოგვემატოს. ვინაი-
 დან, ვინც განმგებელს ჰვლობს, ნუ
 თუ მისი არ უნდა იყოს იმის ხელ-
 ქვეითიც. არც ლაზები და არც თვით
 სვანები არ მიიჩნევენ სადავოდ, თი-
 თქოს სვანეთი წინათ ლაზთა ქვეშე-
 ვრდომი არ ყოფილიყოს, არც იმას,
 რომ სვანეთის მმართველს ლაზ-
 თა მეფის გადაწყვეტილებით ენი-
 ქებოდა ძალაუფლება. ეს თქვა პეტ-
 რემ და საბუთებით დაუმტკიცა
 ხოსროს, რომ ლაზთა მეფეები უფ-
 რო ძველი იყვნენ და რომ სვანთა
 განმგებლები ერთი-მეორეზე ინი-
 შნებოდნენ მათგან. შემდეგ იმან
 კვლავ უთხრა: „თვით სამართლია-
 ნობა გვანბიქებს ჩვენ, მეფე, სვან-
 ეთსაც და ნუ თუ შენ მიღწევად
 არ ჩათვლი, რომ ორი რამ გეკნება:
 რომ შენ არავის უსამართლოდ არ
 ეპყრობი და რომ ყველას ანიჭებ
 რაც ეკუთვნის. არც ჩვენი მეფე
 იფიქრებდა, რომ მას უსამართლოდ
 ეპყრობიან, თუ ის თავის კუთვნილს,
 ვითარცა საჩუქარს, მიიღებდა
 თქვენგან, რადგან ის ფიქრობს,
 რომ ლაზიკეც სხვანაირად არ მიუ-
 ლია. ვინაიდან, როდესაც ჩვენ გიმ-
 ტკიცებდით და ცხადად გიჩვენებ-
 დით, რომ ის (ი. ი. იამიკი), დიდო

¹) Σουάνων Ο, Σουανιαν Hoesch.
²) οὕτω Nieb., οὐ τι de Boor Houtwai O.
³) οὐκ οἴετο Vales.

ἑαυτῆς· πρὸς γε καὶ φρουρεῖ τὸν
 κεκτημένον αὐτῆν ἐντενθεὶν ὡς
 οὐδὲ αὐτὸς, ὃ Ῥωμαίων πρεσ-
 βευτὰ, ὃς ὡσπερ εἰκό¹ ἐν
 τοσαύτῃ σοφίᾳ τεθραμμένους
 περιεῖναι τοῖς ῥήμασι μεμαθήκας,
 μεμφθεῖν πρὸς τινος ἕγωγε μὴ
 πείθει μαθῶν πλὴν ὡς ἂν οἶός
 τε ὦ, κἄν εἰ μὴ τοῖς ῥήμασι τη-
 λαυγῶς, ἀλλ' ὅμως τῷ βουλομέ-
 νῃ τῆς γνώμης, ὡς ἔνεστιν, ἐν
 φανερόν προθεῖν τὸ δίκαιον
 δόξῃμεν, ὡς ἐδικαιολογήσω περὶ
 Σουανίας, τὴν ἀλήθειαν οὕτως
 ἔχειν. Δαξικὴν μὲν ἔχειρσάμην,
 Σουάνοις δὲ οὐδὲ προσέβλεψόν, ἣ
 μόνῃ ἀκῆ τῷ τὸν Μερμερότην
 ἡμῖν σημήναι ὡς οὐκ ἔστιν ἀξί-
 λογος οὐδὲ μὴν περιμάχτος ἡ
 χώρα οὐδὲ βασιλικῆς ἔργον ἐκ-
 στρατείας, ἀλλ' ἐν ὑπάρχει τῶν
 ἐθνῶν τῶν περὶ τὸν Καυκάσον, καὶ
 ὡς ἔχουσι βασιλίσκον καὶ ὡς ὁ χῶ-
 ρός ἐστι Σκυθῶν πάροδος. ἀπε-
 βίω Μερμερότης, εἶτα ὁ Ναχόεργαν
 ὑπέβη τῆ στρατηγίᾳ. γέγραφε τοί-
 σουν ἡμῖν καὶ αὐτὸς οὐκ ἄλλως
 περὶ αὐτῶν, ὅτι τοῖς Καυκάσου
 τὰς ἀκρωτεῖρας οἰκοῦσι καὶ ὅτι
 θῆτα κλώπες τε καὶ λαφυραγω-
 γοὶ καὶ χαλεπῶν ἔργων καὶ ἀν-
 σίων καθ' ἑσθλῆκασιν ἐργάται ἡβου-
 λήμην ὡς κατὰ σφῶν ἐλάσσει στρα-
 τεῖαν, οἱ δὲ κατορθώσαντες ἀντὶ
 Σουάνων ἐγένοντο Πέρσαι, ὡς
 εἶναι βεβλῆν ἐντενθεὶν ἀνῆκειν

უცხოველებს. კიდევაც რომ ის
 მართალს არ ეუბნებოდეს ვისმე,
 თუ იტყვის შესაფერისად, ის
 მაინც გაიმარჯვებს. ამის გამო სიბრ-
 ძნე იარაღის ძალაზედაც იმარ-
 ჯვებს, რადგან შემომარ ძალას არ
 ძალუძს რისამე გაკეთება, თუ ის
 თავის თავს არ დახარჯავს, ხოლო
 სიბრძნე უსხეულოა და თავის თა-
 ვის სიმაგრე, და გარდა ამისა მის
 მფლობელს იცავს. ამიტომ, რომა-
 ელთა ელჩო, რომელიც ასეთ
 სიბრძნეში განიწვრთნე და ისწავ-
 ლე სიტყვების საშუალებით გამარ-
 ჯვება, მე არ უნდა ვიქნე განქიქე-
 ბული იმისათვის, რომ არავისაგან
 მისწავლია, რომ დაგარწმუნო შენ.
 მაინც, რამდენადაც შესაძლებელია,
 თუმცა არა ბრწყინვალე სიტყვების
 საშუალებით, არამედ გონების კარ-
 ნახით სააშქარაოზე გამოვიტან სი-
 მართლეს. დაეუწვათ, რომ შენ სვა-
 ნეთის შესახებ სწორად ილაპარაკე,
 რომ ეს სრულ სიმართლეს შეიცავს.
 ლაზიკე მე დაეიპყარი, ხოლო სვა-
 ნებს არც კი დაეცემივარ; მხოლოდ
 გაგვეგონა, მერმეროე რომ გვიითი-
 თებდა ჩვენ, რომ ეს უმნიშვნელო
 ქვეყანაა და არ არის დავის ღირსი,
 არც სამეფო ლაშქრობის საქმეაო;
 ეს ერთი იმ მომთავანია, რომელიც
 კავკასიის გარშემო ცხოვრობსო,
 ჰყავს მთავარი და ამ ქვეყანაზე
 სკვითები გადიანო. გარდაიცვალა
 მერმეროე, შემდეგ ნახოერგანსა
 მიიღო სარდლობა და ისიც გვეწერ-

¹) hoc დაუმატა დ. ე. ბ. ო. რ. მ. ა; ἡσπερ εἰκότως *Dind.*

μαι τὴν χώραν, καὶ ἔχειν οὐκ ἀρνούμαι. καὶ τοῖνον θελοῦσιν ὑπακούοντες ἡμῖν ἀπυμένεστατα τῷ καὶ τοῖς θεοῖσις ἀρχεσθαι τοῖς ἡμῶν, ἀμέλει καὶ τοῦ Ζήχ ἐν γράμμασι θελώσαντος ὡς ἴωμαιοι Σουανίαν ἐπίτητος: λαβεῖν, τισοῦτον κόρρωθεν φήμηγν ἡμας τοῦ θεκαῖου φῆσαι, καθ' ὅσον οὐ πλυσίον ἐγενόμην τοῦ πείθεσθαι τῷ παραλόγῳ τῆς ἀκοῆς. πλὴν ἡττηθήσομαι τοῦ θυνατος, καθ' ὅσον οἰηθεῖσιν περιέσεσθαι, μὴ οὐχὶ ταῦτὰ φρονεῖν τῷ καθ' ἡμας βασίλει". ταῦτας δῆπουθεν αὐτὰς ἀπεκύησε τῷ νῶ τὰς ἐνοίας ὁ Περσῶν βασιλεύς, καὶ ἐν τούτοις ὁ λόγος ἐπέπαυτο πρὸς βραχὺ περὶ Σουανίας αὐτῷ. καὶ αὐθις, ὡσπερ ἐν μεταξολογίῃ τινὶ περὶ Ἄμβρου τοῦ Ἀλαμουνδάρου τοῦ Σαρακηνῶν διελεγέσθηγν ἡμῶν (HGM II, 25,27—28.31, de Boor 183,19—185,30).

ვმსჯელომდღი სხვანაირად, ვიდრე თქვენი მეფე". აი, ასეთი აზრები გადმოალაგა სპარსთა მეფემ, და ამით მოკლე ხნით შეწყდა ლაპარაკი სვანეთის შესახებ. და ამასობაში კვლავ ილაპარაკეს სარკინოზ ოლაშენდარის ძის, ამბრის შესახებ...

Καὶ αὐτῶς ἀντελογίζοντο περὶ Σουανίας. ὁ δὲ βασιλεὺς εἶπεν ἔπινηκα ἔγωγε παρεστησάμην Σκάνδεις¹ τε καὶ Σάραπα καὶ Ἀ-

და ჩვენ იმათ შესახებ ისეთნაირადვე, რომ ისინი კავკასიის მწვერვალზე ცხოვრობენ და რომ ისინი მართლა ქურდები და მძარცველები და საშინელი არაწმიდა საქმეების ჩამდენნი არიან. მე მოვინდომე მათ წინააღმდეგ ჯარის გაგზავნა, ხოლო ისინი შეშინებულნი სვანებისაგან სპარსელებად იქცნენ. აქიდან ცხადად ჩანს, რომ ეს ქვეყანა მე მეკუთვინის, და მე არ უარვყოფ, რომ ის მიჭირავს. ჩვენ რომ სიამოვნებით გვემორჩილებიან, ისინი ამას იმითაც ნათელჰყოფენ, რომ ჩვენი მონებით ხელიწითებიან. და აი, როდესაც ზოქმა წერილობით გვაცნობდა, რომაელები სვანეთის მიღებას ითხოვენო, თქვენი მოთხოვნა იმდენად დაშორებულად შეჩვენა სპარსთაგან, რომ მე არ ვუჯერებდი ამ უგუნურ ამბავს. მაგრამ მე დავემორჩილები აუცილებლობას, თუმცა მე ვფიქრობდი, რომ გავიმარჯვებდი იმაში, რომ არ ლაზიკე, თქვენ არ გითქვამთ, რომ

¹) Σκάνδεις: E, Σκάνδεις: X.

²) სკანდა VI საუკუნის ისტორიკოსთა მიერ ყოველთვის იხსენიება სპარსეთის ერთად: სკანდა და სარაპანისი მდებარეობდნენ ზედ იბერიის საზღვრებთან, შკარასა და მეტად ძნელსაველ ადგილებში. იბერიის მხრივ საზღვრების გამაგრება ნიშნავდა სარაპანისა და სკანდის გამაგრებას და როგორც ლახეთში გაბატონებული ბიზანტიელები, ისე იბერიაში გაბატონებული სპარსელები უდიდეს ყურადღებას აქცევდნენ ამ სიმაგრეებს. ეს პუნქტები დღესაც არსებობენ: სა-

ζαίην, ἡμεῖς ἐν φατε¹ ἔπ: τήν-
καῦτα Σουανίαν ἐν ἡπηρεῶν εἰ-
χετε μολῶν. ἐνθῆλον ἐν ἐντεῖθεν
ὡς οὐκ ἐτίγγανον ἕντες ὑπὸ Λα-
ζός. ἡ γὰρ ἂν καὶ αὐτεῖ ζῆν
τοῖς κρητοῦσιν ἡμῖν προσεχώρη-
σαν". ὁ Πέτρος ἔφη ἀποβαθόν
"τοῦτο ἐν γέγονεν, ἔπει² ὁ Σουά-
νος οὐκ ἀπέστη, καθὰ δῆπουθεν
ὁ θεὸς ἦν ὁ Λαζός³. φημ⁴ δὲ ὡς
τοῦ καθ' ἡμᾶς θεοῦ ὁ θεὸς
ἀφηγίασεν ὁ θαμῶς". — "τίμμε-
ρον" εἶπεν⁴ ὁ βασιλεὺς "θεῖα ἦδη
παρηγήμασιν ἐναυτεῖ ἐξ ἐν Σουα-
νίαν ἐν κατοχῇ ἐποτησάμην πρέσ-
βεις κολλάκι; ἐδεξάμεθά τε καὶ
ἐξεπέμφαμεν ὡς Ῥωμαίους⁵ καὶ
εἰ θῆτα ἐξ ἐκείνου τὸν ἀντιπαι-
ν ἐν κακινήκατε λόγον ἐνεκα Σουα-
νίας;" — "ἐπειδὴ ἡρηκαῦτα" ἔλε-
ξεν ὁ Πέτρος "καὶ Λαζიῆ; κύ-
ριος ἐγγόνεις, καὶ εἰπερ ἔφην ὡς
σὲ δεῖ⁴ παραχωρήσαι μοι Σουα-
νίας, ἀντέλεξ; ἂν "εἷνος χάριν;"
καὶ εἰπερ αὖθις ἔφην "ἔπει² Λα-
ζიῆ; ἐστὶ κατήκοος;" ἀπεκρίνω
"τίνα γάρ σε γνωρίζομεν Λαζιῆ;"

მაშინ სვანეთი თქვენ ქვეშევრდომ-
თა რიცხვში ვკუდათ. აქიდან
ცხადია, რომ ისინი ლაზების ქვე-
შევრდომნი არ ყოფილან; ვინაი-
დან ისინიც მათი მფლობელები-
თურთ ზენ შემოგვიერთებოდენ".
პეტრემ საპასუხოდ უთხრა: ეს არ
შობდა, რადგან სვანი არ გადამდგა-
რა მზავსად ლაზისა, რომლის მო-
ნა-შორნილი ის იყო. მე ვამბობ,
რომ ზენი მონის მონა არას დროს
არ გადამდგარა ზენგან. „დღეს,
თქვა მეუღმ—ათმა წელმა განვლო
მის შემდეგ, რაც მე სვანეთი დავიპ-
ყარი; ელჩები ხშირად მივივლია
და კიდევაც ვაგვიზავნია რომე-
ლებთან; და რატომ მას ავით არც
ერთი სიტყვა არ დასძარით სვა-
ნეთისათვის". — „რადგან მაშინ—
თქვა პეტრემ—შენ ლაზიკის ბა-
ტონი იყავი. და რომ მეთქვა, რომ
საჭირო იყო ზემთვის სვანეთი ვად-
მოვეცა, შენ შემეციობებოდი „რის
გულისთვის“-ო. და რომ მე კვლავ
მეთქვა „რადგან ის ლაზიკის ქვე-
შევრდომი არის“-ო, შენ მაპასუ-
ხებდი: „შენ ლაზიკეზე რა ხელი

რასანით—ეს შორაბანი, ცნობილი სოფელი და რეინისგნის სადგური ჯუღელის
(ხესტაფონის) რაიონში; ხოლო სვანდა მღებარეობს მხარის რაიონში, ათი კილო-
მეტრის დაშორებით სოფ. მხაროდან ჩრდ. აღმოსავლეთით; ადგილობრივ ამ სო-
ფელს ჰქვია სკანდუ. როგორც შორაბანი, ისე სვანდე შემდგომ საუკუნეებშიც,
თვით XVIII საუკუნემდე. სასიზავრო პუნქტებს წარმოადგენდნენ. დღესაც დაკულია
ორსავე ადგილას ციხეთა ნანგრევები, რომლებშიაც აშკარად გამოირჩევა სხვადა-
სხვა ბანის ნაგებობანი; მათ შორის დაკულია აგრეთვე ბიზანტიური ბანის შენი
ბათა ნაშთებიც.

¹) ἡμεῖς φατε E, ἡ φατε X (δ ὁ ბ უ რ ὁ უმატებს აქ ἡμεῖς).

²) ἡ Λαζიῆ] ἀλάζ E.

³) ἡ ἔξ de Bour. ἔξ E, ἔξ X, εἰπερ—გამომცემლები.

⁴) σὲ δεῖ de Bour, σὲ E, ἔξ X, δεῖ Nieb.

καὶ λ: πὸν ἀντερεινεῖκομεν τὸ πα-
ράπαν ὠδέν." — "τοῦτο φήσ" εἶπεν
ὁ βασιλεὺς "ὅτι Σουάνια Λαζῶν
ὑποχείριον, ἴν. εἶπερ ἐν γράμμα-
σιν οἶός τε εἰ τεκμηριῶσαι τὸ
τοιόνδε, ἴμιστα ἀποτεύξῃ τὸ
δέοντες." καὶ ὁ Πέτρος "ὅτι
μελλήσω, ἀναδιδάξω δέ σε τάλι-
θές. ἀρχαῖον ἔθος, ὃ δέσποτα,
τόδε ἐκράτησε παρὰ Λαζῶν, ὁ
Σουάνιας ἴγεμών ὑπῆκουε τῷ
Λαζῶν καὶ ἀνάγραπτός οἱ ἐπεφύ-
κει ἐς δασμοφρίαν, καὶ τοῖνον
ἐκομίζετο παρ' αὐτὸν ὁ Λαζῶς
καρπούς τε μελιτῶν καὶ δέρρεις
καὶ ἕτερα ἅτα. ὀπιγίχα δ' ὄν
ὁ Σουάνος ἀρχὼν ἔπειθίω, ἐχει-
ροτόνει ὁ τοῖς Λαζῶσι ἐρεστώς
τὸν διαφυλάξοντα τὸν ἀπειχομέ-
γῳ τὴν ἀρχήν. ἐν τούτῳ γράμ-
μασιν ἐχρήτο ὡς τῶν Ῥωμαίων
αὐτοκράτορα τῶν συμβεβηκότων
πέρι, καὶ αὐτὸς ἀντιγράφῳ ἐπισ-
τολῇ ἐνεκαλεύετό οἱ ἐκπέμψαι τὰ
συμβεβηκῆς τῶν Σουάνων ἴγε-
μονίας δὲ τῶν β: ἰστοῖς, Σουάνῳ
δ' ὁμοῦ ἀνδρῖ. τοῦτο τὴν ἰσχὺν
ἐλαβεν ἐκ τῶν Θεοδοσίου τῶ
καθ' ἡμᾶς βασιλέως χρόνων μέ-
χρι Περσῶν τῶν ὑμετέρου πάπ-
που καὶ Λέοντος τοῦ καθ' ἡμᾶς."
εἶτα ἐκ τῆς χλαμύδος ὁ Πέτρος
ἐν φανερωῖ προκομίζει β: βλίδιον τι,
ἐν ᾧ στοιχηδόν τε καὶ διχηρημένως
ἐδ: γλῶσσῳ Λαζῶν βασιλεῖς, οἱ
Σουάνων ἐχειροτόνησαν ἴγεμόνας.
εἶχε δὲ οὕτω τὸν γραμματείου
ἢ δὴναμ, εἰ καὶ μὴ οὕτω τὰ

გაქვსო", და ჩვენ უკვე აღარაფერი
გვექნებოდა, რომ კიდევ გვეთქვა
საპასუხოდ". „შენ სიტყვი, უთბრა
მეფემ, რომ სვანეთი ლაზების ხელ-
ქვეითი იყო. თუ შენ შეგიძლია
საბუთებდით დაამტკიცო ეს, შენ
არ დაჰკარგავ მას, რაც სამართ-
ლიანია". პეტრემ-კი უპასუხა: „მე
სრულიდაც არ დავაყოვნებ და
ავიხსნი ნამდვილ ვითარებას. ლა-
ზებში, ბატონო, ძველი წესი იყო,
რომ სვანეთის სარდალი ემორჩი-
ლებოდა ლაზს და მასთან ის აღ-
რიცხული იყო სახარკო სიამი, და
ლაზი კიდევაც იღებდა მისგან
ფუტკრების ნაყოფს, და ტყავებს
და ზოგ სხვა რამესაც. ხოლო
როდესაც სვანების მთავარი გარ-
დაიცვლებოდა, ლაზების მეთაური
ახელისუფლებდა მას, ვისაც უნდა
მიეღო და დაეცვა გარდაცვლილის
ძალაუფლება. ამავე დროს ის წე-
რილობით აცნობებდა რომაელთა
თვითმპყრობელს მომხდარი ამბე-
ბის შესახებ და ესეც სამაგიერო
წერილით უბრძანებდა მას გაგ-
ზავნა სვანთა მთავრობის ნიშნები,
ვისთვისაც უნდოდა, მხოლოდ სვა-
ნი კი ყოფილიყო. ეს იყო ძალაში
ჩვენი მეფის თეოდოსის დროიდან
ვიღრე თქვენი პაპის პეროზისა და
ჩვენი მეფის ლეონის დრომდე".
შემდეგ პეტრემ ქლამიდიდან გა-
მოიღო წინ ერთი წიგნაკი, სადაც
ერთი-მეორეზე ცალ-ცალკე ნაჩე-
ნები იყვნენ ლაზთა მეფეები, რომ-
ლებსაც გაუხელისუფლებათ სვან-
თა სარდლები. ამ საბუთის ძალა

λαῖς μὲν οὕτως, αἱ δὲ ἄλλως ἐγένοντο. ἐπεὶ δὲ ἐν ὧν περὶ ἀμφηρίστου δι' ἀλεγόμεθα δοῦλου, εἰ μὲν ἐν ἀρχαῖς πῶς θνητῆς ἀποφῆναι ὡς πέφυκε σὺ, λήψῃ γε αὐτόν· εἰ δὲ τὸ τὸν δὲ οὐχ οἶδ'· τὸ εἰ πιστώσασθαι, καὶ ἄλλως βούλεται· ὁ Σουάνος ὑπὸ τῆς ἀρχῆς, ἦκιστ' ἐσομαι ἐμποδῶν. τούτου περαιτέρω οὐδὲν ἔτι οὐκ ἐπινοήσεται· ποιεῖν." ὁ δὲ Πέτρος "οὐχὶ πέυσθ, ὡς θέσκατ, πρὸς τοῦ Σουάνου, ὅποι βούλεται εἶναι; ἐξουσιάζει· γὰρ αὐτῶς, ὅσον ἐπὶ ταύτῃ γε δῆπου τῆ μοῖρα." — "ἄθρει δὲ" ἔ βασιλεύς "ὡς οὐ βούλεται· περὶ Σουανίας τῆς χώρας τι πᾶσι εἶναι πρὸς τῶν Σουάνων, ἐπεὶ ὁδὲ ὅσων οὐκ ἐμὴν ἄλλως δίκαιον ἐστίν¹ περὶ τῆς γῆς αὐτῆς ἐν δοῦλου κινδυνεύσεται κρίσει." οἷδε μὲν ὧν οἱ λόγοι προήλθον ἐξ ἀμφοῖν. (HGM II, 28—32, de Boor 186,21—188,10).

"Ὅτι φησὶ Μένανδρος ὁ ἱστορικὸς περὶ Πέτρου τοῦ πρέσβευος καὶ Χοσρόου· "οἷδε μὲν ὧν οἱ λόγοι προήλθον ἐξ ἀμφοῖν, καὶ οὐχ ἕτερα νοήματα ἐλέχθη Σουανίας πρὸς. οὐδὲ μὴν ἀντ' ἑτέρων ἑτέρας, λέξουσιν ἐχρησάμεν, ἢ τὸ χθαμαλώτερον πῶς ἐστίν ἢ

ბუთებსაც ნდობა ჰქონდეს". — "მე ვფიქრობ, რომ იქნება". — "აწითომ, თქვა მეფემ, როგორც შენ სთქვი, სარწმუნოა, რომ ეს მეფეები ზოგი ასე, ზოგი კიდევ სხვანაირად იყვნენ დადგენილნი. ხოლო, რადგან ეხლა ლაპარაკი გვაქვს ორი მბრძოლის სადავო მონის შესახებ, თუ შენ ნათლად შესძლებ დაამტკიცო, რომ ის შენი იყო, შენ მას მიიღებ; თუ კი შენ ამაში დარწმუნება არ შეგიძლია და სვანს მანც სურს რომაელთა ძალაუფლებას დაემორჩილოს, მე არავითარ შემთხვევაში წინააღმდეგი არ ვიქნები. ამის მეტი მე არაფერი შემიძლია". ხოლო პეტრემ უპასუხა: "ხომ არ შეეკითხები, ბატონო, სვანს, ვისი სურს იყოს. ხომ მის ხელთ არის, რაც მის ბედს შეეხება". "იციოდე — უთხრა მეფემ რომ მე არ მინდა სვანეთის ქვეყნის შესახებ შევეკითხო სვანებს, რადგან შეუფერებელია და უსამართლოც ამ ქვეყნის შესახებ, რომ იგი მონის აზრის გამო საფრთხეში იყავებოდეს. აი, ასეთი სიტყვები იყო წარმოთქმული ორივე მხრით.

ფრგ. 12. ისტორიკოსი მენანდრე პეტრე ელჩისა და ხოსროს შესახებ ამბობს: აი, ასეთი სიტყვები იყო წარმოთქმული ორივე მხრით და სხვა აზრები არ გამოთქმულა სვანეთის შესახებ და მეც ერთის მაგიერ სხვა სიტყვები არ მიზმარია, ან თუ რამ სიტყვებში

¹) ἴσταιν დაუმატა დე ბოორმა.

των λόγων, καθ' ὅσον αἰὼν τέ μου, μετέφρασα ἐς τὸ Ἀττικώτερον.

Εἰ δὲ γε ἄρα βούλεται τις τὰ ὅσα Περσῶν βασιλεὺς καὶ Πέτρος τηλικαῦτα ἀκριβοῦς ἰσχυρισμένω ἡσθη εἰδέναι, ἀναλεξάσθω ταῦτα ἐκ τῆς αὐτοῦ Πέτρου συναγωγῆς· ἅπαντα γὰρ αὐτῷ ἀναγγελλονται ἐς τὸ ἀκριβὲς ὑπόστα Χοσρόης καὶ πρέσβεις Ῥωμαίων καὶ Περσῶν ἐλεξάν τε καὶ ἡκούσαν αὐτοῖς τῆς λόγου τῶν φθιγγαμένων εἰρημένα, εἶτε κατὰ ὑπαίξαν τινὰ ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν συγχάνουσι· λεγόμενα εἴτ' οὖν κατασφραγεύμενο· σφῶν ἐλεξάν ἅπτα ἢ εἰρωνεύσμενοι ἢ καὶ ἐπιτιμιάζοντες ἢ καὶ ἀπὸ φλαυρίζοντες καὶ ἀπλῶς ὅσα ἐνήν καὶ ὅπως περὶ τοῦτο πράγματος δι' ἀλεγόμενους τοὺς ἀμφοτέρω πολιτείας· ἀνδρας εἰπεῖν, ἐνθὲν δὲ ἀναλεξτέον... ἐγὼ δὲ ἐκαίθεν ἀρυσάμενος, ὅ, π. χρεῖσθες ἐν ὀλίγῳ ἐλεξά" (HGM II, 32—33; Excerpta de sententiis, ed. Boissevain. p. 19—20).

Ἄτι οὐδὲν πρόβη περὶ τῆς Σουανίας, ἀλλ' ὁ Πέτρος ἀπρακτο, ἀνεχώρησε τῶν Μηδικῶν ἕριων. ἕμωσ δ' οὖν ἐσπέισατο Πέρσαις, καὶ κατέθεντο τὸν πόλεμον ἀμφοτέρω πολιτεῖαι. καὶ οἱ μὲν Μηδ. ἐκ τῆς τῶν Κόλχων ἐπ' ἑαυ ἀνεχώρησαν ἅτάρ ἐς τὸ Βυζάντιον ἀφικόμενος ὁ Πέτρος οὖν πολλῶ ὑστερον κατέλειψε τῶν βίων (HGM II, 33; de Boor 188).

უფრო მდამიურო იყო, ატტიკურით არ გამომითქვამს, რამდენადაც შესაძლებელი იყო....

თუ კი ვისმე სურს ზედმიწევნით იცოდეს, თუ რა ილაპარაკეს მაშინ სპარსელთა მეფემ და პეტრემ, წაიკითხოს ეს თვისი პეტრეს მოხსენებაში. ყველაფერი, რაც ხოსრომ და რომაელთა და სპარსელთა ელჩებმა თქვეს და მოისმინეს, მას ზედმიწევნით აქვს აღწერილი თვისი მოქმედთა სიტყვებითვე; ან თუ რამ პირმოთხეობით იყო ნათქვამი ორივე მხრიც, ან თუ ამაყურად უთხრეს რამე ერთმანეთს, ან ქვეშქვეშად ან დაცინვით ან ზიზღით; და, საერთოდ, იქ შეიძლება წაიკითხოს აღამიანმა ყველაფერი, რაც და ოთგორც ილაპარაკეს ორივე სახელმწიფოს კაცებმა ამ დიდი საქმის შესახებ.... ხოლო მე იქიდან ამოვიღე ის, რაც საჭირო იყო, და მოკლედ ვთქვი.

ფრგ. 13. პეტრემ ვერაფერს მიალწოა სვანეთის შესახებ, და უშედგოდ გამოძრუნდა მიდიელთა საზღვრებიდან. მაგრამ მან მაინც შეკრა ხავი სპარსელებთან და ორივე სახელმწიფომ შესწყვიტა ომი და მიდიელნი შინ გაბრუნდნენ კოლხთა ქვეყნიდან; მიზანტიონში რომ მოვიდა პეტრე, დიდი ხანი არ გასულა და გარდაიცვალა.

სვანეთის საკითხზე დავის გაგრძელება იუსტინე მეორის მეფობაში.

“Ὅτι Ἰουστίνος ὁ ἀνεψιὸς Ἰουστინιανῶν κατ’ ἐκείνου καιροῦ Ἰωάννην τὸν Δομηνεντίου¹ ἐς τὰ Περσῶν ἤθη ἔστειλε πρεσβεύοντα. παρηγγύησε² δὲ οἱ ἐκ μὲν τῶν ἐμφανῶν ἀνακῆρυν ποιήσασθαι τῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆν βασιλείαν ἀναγορεύσεως κατὰ τὸ εἰσθδὸς Ῥωμαίοις τε καὶ Πέρσαις, ἐν ταύτῃ δὲ, εἰ γε καλέσοι καιρὸς, καὶ ἀμφὶ Σουανίας κινήσαι λόγους. ταύτην γὰρ οὐκ ἄσπαστορ ἔσται ἀπεκατέστησε Ῥωμαίοις, καίτοι τῆς Δαξικῆς παραχωρήσας, ἧς³ ὑπὲρ οὐκ ἔστι Σουανία ἐτίγγαθεν. ἀλλ’ αἱ μὲν πεντηκοντούτιδες σπονδαὶ ἦσαν. ἂν ἔθετο Πέτρος ὁ τῶν περὶ βασιλέων κατὰ λόγων ἡγεμῶν. τὰ δὲ περὶ Σουανίας ἐπ’ ἀμφὶ βῶλον ἦν. Ἰουστίνος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐνεκελεύσατο Ἰωάννην, ὡς εἰ γε βούλοιντο Πέρσαι καὶ ὄνιον ἀποδοῦναι τῆν χώραν, ἐτοιμότητι φησαι ἔχειν. ἡ γὰρ Σουανία ἀξιόλογος μὲν οὐδ’ ἀμῶν, ἔμῳ δὲ ἐπιτρεῖται

ფრგ. 15. იმ დროს იუსტინემ, იუსტინიანეს ბიძაშვილმა, იოანე კომენტოლი კომენტოლი გაგზავნა სპარსელთა ქვეყანაში ელჩად. იმან მიანდო მას განცხადებინა, მოსახევენბლად, მისი ასელის შესახებ ტახტზე, როგორც ეს მიღებულია რომაელებში და სპარსელებში, ხოლო ამავე დროს, თუ შემთხვევა მოეცემოდა, სვანეთის შესახებაც ჩამოეგდო სიტყვა. ეს ხომ ხოსრომ არ დაუბრუნა რომაელებს, თუმცა დაუთმო ლაზიკე, რომლის ქვეშევრდომი იყო სვანეთი. მართალია, ორმოცდაათწლიანი ზავი არსებობდა, რომელიც დადვა პეტრემ, სამეფო რაზმების სარდალმა, მაგრამ სვანეთის საკითხი გამოურკვეველი იყო. იუსტინე მეფემ მიანდო იოანეს, რომ, თუ სპარსელები მოისურვებდნენ სასყიდლით გადაეცათ ეს ქვეყანა, ეთქვა, რომ ის თანახმა არის, ვინაიდან სვანეთი, მართალია ღირსშესანიშნავი არ იყო, მაგრამ ის მაინც, თავისი მონებრებული მღებარეობით შეტად სასარგებლო იყო რომაელ-

¹) Δομηνεντίου O; ლ ა ბ ე უ ს მ ა თეოფანე ბიზანტიელის ტექსტის მიხედვით (ფრგ. 1) მოგვცა კომენტორა Κομენტოლი, დე ბ ო ო რ მ ა O ხელნაწერის საფუძველზე და პრაქტიკი კესარიელის BP II 24-ის მიხედვით უპირატესობა მიანიჭა Δομηνεντίου. — ეს იოანე, დომენტიოლეს ძე, მოხსენებული ყავს თეოფანე ბიზანტიელს: «ამვე წიგნში - ნათქვამია 1. ფრაგმენტში—თეოფანე მოკვიტობს იმის შესახებ, თუ როგორ იქმნა დარღვეული ზავი (რომაელებსა და სპარსელებს შორის) მაშინ, როდესაც იუსტინე მოითხოვდა ხოსროსგან სვანეთის კომენტოლიუს პირობა» (იხ. ქვემოთ თეოფანეს ფრგ. 1).

²) παρηγγύησε P, παγγύησε Dind.

³) παραχωρήσας O, παραχωρησας hz; Nied.

ἔχουσα θέσεως ἐς τὰ μάλιστα ὀνήνησι τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν τῷ μὴ δι' αὐτῆς ἐπιτιθεμένους Πέρσας τὰ τῶν Κόλχων θρία λυμιαίνεσθαι (HGM II, 36; de Boor

Ἐπιτηρήσας δὲ τῷ δευτέρῳ οὐκ ἐργασθῶς ἀμφὶ Σουανίας ἀπέριψε λόγους ὡς θεὸν ὑπὸ Ῥωμαίους αὐτὴν καθεστάναι, εἰ γε καὶ Ἀλκιῆ; ἐπελάβοντο ἐνομιώτατα αὐτοί. ὁ δὲ Περσῶν βασιλεὺς τοῦ; περὶ Σουανίας μὲν λόγους ἔδοξε παραδέχεσθαι, χρῆναι δὲ αὐτὸν ἐφη περὶ ταύτης ἅμα τοῖς ἐν τέλει τῶν Μήδων βουλευσασθαι. μετὰ ταῦτα ὁ Ἰωάννης λόγους προσήγαγε τῷ Ζίχ, τῷ καὶ Ἰεσδεγუსίνῳ, καὶ μὲν ὁὖν ἑτέροις τοῖς τῶν παρὰ Πέρσας ἡγεμόνων. οἱ δὲ ἔλεξαν ὡς ἐτοιμώτατα ἔχουσιν Σουανίας παραχωρηθῆναι Ῥωμαίοις, οὕτω μέγιστον ἢ χρῆματα λήψεσθαι καὶ ὄνιον θέσθαι τὴν ἀπαλλαγὴν, καὶ πρὸς γε ξυνηθῆκας ἄλλας τινὰ; δεῖν ἐφασκύν γενίσθαι, ἀσυχράς τε καὶ ἀναξίας τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ βεβαιούσας; οὐδαμῶς τὴν περὶ βασιλείας Ἰουστίνου κρητήσασαν δόξαν ὡς ἔστι μάλα ἐμψριθῆς τε καὶ κατηκριβωμένης. Ἰωάννης δὲ τὰ τοιαῦτα ἀκηκῶς, καὶ οὐ σφῆδρα τῆς τοῦ αὐτοκράτορος στοχαζόμενος γνώμη; ἀβουλότατα διεπράξατο. ἔστειλε γὰρ παρὰ Σουάνους, τὸν σφῶν βασιλέα βουλόμενος δεξιῶσασθαι, δελεάσαντος ὁὖν αὐτὸν ἔ; τῆ; ἀτοπίας

თა ხელისუფლებინათვის, რათა ამ გზით მოზღვავებულ სპარსელებს კოლხეთის საზღვრები არ აეოხრებინათ.

188,17—189,3)

..... როდესაც იოანემ დრო იხელთა—და მისი აზრით ეს უხერხული არ იყო—, მან სვანეთის შესახებ ჩამოაგდო ლაპარაკი, საჭიროა ის რომაელების ხელქვეით იყოს, თუ კი იმათ სრულიად კანონიერად მიიღეს ლაზიკეო. ხოლო სპარსელთა მეფემ მოსმენით კი მოისმინა ეს სიტყვები სვანეთის შესახებ, მაგრამ უთხრა, რომ საჭიროა იგი ამის შესახებ მიიღეს დიდებულებს მოელაპარაკოს. ამის შემდეგ იოანემ მოლაპარაკება გამართა ზიქთან, იეზდეგუსნათად რომ იწოდებოდა, და სპარსელთა ზოგიერთ სხვა სარდლებთან. იმათ უთხრეს, რომ მზად არიან დაუთმონ სვანეთი რომაელებს, ხოლო იმ პირობით, თუ მიიღებენ ფულს და სასყიდელს ამ დათმობისათვის. გარდა ამისა, უთხრეს მათ, რომ უნდა დადებულიყო ზოგი სხვა ხელშეკრულებაც, რომელიც სამარცხვინო და შეუფერებელი იყო რომაელთა ხელისუფლებინათვის და არავითარ შემთხვევაში არ აღასტურებდა ოუსტინე მეფის შესახებ დამკვიდრებულ აზრს, რომ იგი არის მეტად მტკიცე და საქმიანი კაცი. როდესაც იოანემ ეს მოისმინა, იგი ისე, რომ თვითმპყრობელის აზრს მან მთლად ვერ აუღო ალლო, სრულიად უგუნურად მოიქცა: მან კაცები გააგზავნა სვა-

ἐλθεῖν αὐτὸν Χοσρόου. ἐπαχίπτει·
 δὲ τὸ τοιόνδε καὶ ἐμμηχανάτ·
 δπως ἐστὶν γε αὐτῷ ἐς δικαιο-
 λογίαν τινὰ ὡς αὐτοῖ Σουάνοι,
 καίτοι· προτραπέντες, εὐκ ἀνάσχε-
 τα πεισθῆναι· Ῥωμαίοις ὑπακούει·
 ἐξηπίστατο γὰρ ἔτι· σὺν ἄνησαν
 οἱ πρὸς Ἰωάννου σταλέντες· με-
 τὰ ταῦτα ἐπηγγείλατο Χοσρόης
 στέλλειν πρεσβευτὴν ὡς βασιλέα
 Ῥωμαίων τὸν ταῦτα ἄπαντα ἐν
 θεῶνι καταστησόμενον, καὶ ἀνέ-
 ζαυξεν Ἰωαννης ἐς τὸ Βυζάντιον
 (HGM II, 39—40; de Boor
 191,12—35).

მაგვარის; და ითანეც გამობრუნდა ბიზანტიონში.
 Ὅτι Ἰουστινὸς ὁ βασιλεὺς
 ἐπεὶ ἐπίθετο ὡς ἐν Σουάνῃ εἰς
 πέμψας καὶ ἔτι τοῖς Ῥωμαίων
 οὐ προσέθεντο Σουάνοι, ἐχαλέ-
 παινέν, οἷα εἶκό· καὶ παραπρεσ-
 βελας ἐκρίνετο Ἰωάννης, ἄτις ἐν
 πρὸς τὸ συναίσσον τῆ πολιτείας
 διαπραζάμενος. οὐδὲ γὰρ χρῆναι
 αὐτὸν ἐφασκε στείλαι, εἰ γε μὴ
 τοῦτο ἐνεκελευσατο ὁ βασιλεὺς,
 καὶκ τούτου δεύονα· πρόφασιν Πέρ-
 σαι· τὸ ἀδίχημα ζυκαίτζειν καὶ
 προφέρειν λόγους ὡς αὐτοῖ
 Σουάνοι ἀπηγγείλαντ· τὰ Ῥωμαίων,
 ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τὴν τοιαύτην
 προσδέξασθαι πρόκλησιν, ἢ Σου-
 άνους· ποστρέφασθαι εἶναι ὑπὸ
 Ῥωμαίους, ἢ τούτου γε ἕνεκα
 πρεσβευτὴν ἐν Βυζαντίῳ γενέσ-
 θαι. οὐδέτερον γὰρ ἔξ ἀμφοῖν

ნებთან, რომ მათი პეტისთვის სა-
 ლამი ვადაეცათ. ასეთი უმცავსოე-
 ბის ჩადენაში ჩაითრია ეს თვითონ
 ხოსრომ. ამან ეს ეშმაკურად მოაწყო,
 რათა მას ერთგვარ გამანართლებელ
 საბუთად ჰქონოდა: თვითონ სვანები
 შეუძლებლად თვლიან რომაელების
 ქვეშევრდომობას, თუმცა რომაიღბი
 მათ წინასწარ თავისკენ იბირებდე-
 ნო, ვინაიდან იმან იცოდა, თუ რას
 მიიღწიეს იოანე ბიჯრ გაგზავნი-
 ლებმა. ამის შემდეგ ხოსრომ განა-
 ცხადა, რომ ის რომაელთა მეფეს-
 თან ელქს გზავნის, რომელმაც ყვე-
 ლა ეს საკითხები სათანადოდ უნდა
 მოაგვაროს.

ფრგ. 16. როდესაც იუსტინე მე-
 ფემ ვაიგო, რომ იოანე სვანეთში
 გაგზავნა კაცობი და რომ სვანები
 არ მოემზრნენ რომაელებს, რასა-
 კვირველია, გაჯავრდა და იოანეს
 ბრალი დასდეს ცუდი ელჩობისათ-
 ვის, როგორც ისეთის, რომელმაც
 სახელმწიფოს სასარგებლოდ არ
 იმოქმედა. იუსტინემ თქვა, რომ მას
 (ი. ი. იოანეს) არ უნდა ვაეგზავნა
 კაცობი სვანებთან, რადგან ეს შეეფს
 არ უბრძანებოა; ამით მან საბუთი
 მისცა სპარსელებს უსამართლობა
 დაეჭროდილათ და წამოესროლათ
 სიტყვები, თითქოს თვითონ სვანე-
 ბი უარყოფდნენ რომაელთა ძალა-
 უფლებას; რომ იოანეს უფლება არ
 ჰქონდა თავის თავზე აეღო დაეა-
 ლება, რომ ან სვანებისთვის აეძე-
 ლებინა რომაელთა ქვეშევრდომობა,

*) παραπρεσβ. ὡς ὁ παραπρεσβ. ὡς *Suid.* ამავე სიტყვის ქვეშ.

εὐτρεπέε· εἶναι τῆ πολιτεῖα ἡγή-
σατο. Ἰωάννην οὖν περιφρονήσας
ὁ χυτοκράτωρ ἐν τῆ τῶν ἀνεπι-
τησίων ἔταξε μίση. ἐγνωμάτευσε
δὲ ὅπως τὰ ἡμαρτημένα εἰ δια-
θείη (HGM II, 40—41; de
Boor 192).

Ὅτι ἡγγέλθη Ἰουσίνοσ ὡς ἐκ
τῆσ Περσῶν ἐπικρατεῖα· ἐξώρη-
σεν ἔτι¹ πρεσβευσόμενος τε καὶ
διαλεχθῆσόμενος περὶ Σουάνων,
ἐν ταῦτοσ καὶ φιλοφροσύνης ῥή-
ματα ἀποκαμίσεισ βασιλεῖ, ἔτι τε
καὶ ἔφ' οἷ· Ῥωμαῖοι πρεσβυ-
καλεσθῆσιν ἐν διαθησόμενος. ὁ δὲ
Ἰουσίνοσ· ἐν βουλή ἔπειετο ἡ
μ., πρεσβεῖσθαι τὴν πρεσβείαν
ἢ προσδεχόμενον εἰδέναι· τὸν Ζιχ
ὡς τὰ κατὰ νοῦν αὐτῶ ἀναστή-
σεται· οὐδαμῶ· καὶ δὲ ἑαγκρο-
τηθείσῃσ αὐτῶ ἐκκλησίασ δοκεῖ
κατάδῆλον γενέσθαι· ἔτι ἔδοιπο-
ρουν· τῶ Ζιχ διὰ συλλαβῶν
Ἰωάννου ὡς τὸ παράπαν οὐδὲν
τῶν διακρίθέντων προσεδέξατο ἢ
βασιλεῦσ. τὸ ἴσον γενομένου, τὸ
γράμμα ἐνεχειρίσθη Τιμοθέω
τῶν ἄμα Ἰωάννη γενομένων ἐν
κατὰ δὲ τὴν Περσῶν πρὸ τοῦ.
καὶ οὖν Τιμοθέω ἐνεκελεύσατο
βασιλεῦσ ῥήματα μὲν ἐθήθη τῆσ
ἐς Ῥωμαῖουσ φίλια· ἀποκαμίσει
βασιλεῖ τῶν Περσῶν, ἡ. χ. ν. ἄ.
ζον· δὲ ὅσπερ εἶκοσ, τῶ πρεσ-

ან ამის გამო ელჩი წამოუსულიყო ბი-
ზანტიონში; ის ფიქრობდა, რომ არც
ერთი ამ ორი მოვლენიდან სახელ-
მწიფოს საკადრისი არ იყო. ამრი-
გად, თვითმპყრობელმა შეიზიზლა
იოანე და სახიგმნიერო საჩქიგნი-
სათვის გამოუსადეგრად მიიჩნია,
ხოლო თვითონ ფიქრობდა, თუ რო-
გორ გამოესწორებინა შეცდომები.

ფრგ. 17. იუსტინეს აცნობეს,
რომ სპარსელთა სახელმწიფოდან
გამოენართა ზიქი, რომელსაც დაე-
ლებული აქვს მოელაპარაკოს სვა-
ნების შესახებ, ამავე დროს კეთილ-
განწყობილების სიტყვები მოახსენ-
ოს მეფეს და აგრეთვე მოაგვაროს
ის საქმეები, რომელთა ნიადაგზეც
რომაელები ჩიოდნენ. იუსტინეს კი
გადაწყვეტილი ჰქონდა ან არ მიე-
ლო ელჩი, ან მიელო, მაგრამ ეჩვენე-
ბინა ზიქისათვის, რომ მას არასდროს
არ აუსრულდებოდა მისი განზრახვე-
ბი. როდესაც მან საბჭო შეკრიბა, და-
ადგინა, რომ ჯერ კიდევ გზაში მყოფ
ზიქისთვის ეცნობებინათ იოანეს
წერილის საშუალებით, რომ მეფე
არც ერთ მის განზრახვას არ დაე-
თანხმებოდა. ეს რომ მოხდა, წერი-
ლი ჩააბარეს ტიმოთეს, ერთ იმათ-
განს, რომელნიც წინათ იოანესთან
ერთად იყვნენ სპარსელთა ქვეყანა-
ში. და მეფემ ტიმოთეს უბრძანა,
რომ მადლობა გადაეცა სპარსელთა
მეფისათვის რომელთადმი კეთილ-
განწყობილებისათვის, ხოლო ელჩი
(ი. ი. მიჩი) რომ შეხვდებოდა გზა-

¹) ზიქი 4— 5) —————

βευτη ἐπιδειξαι την Ἰωάννου ἐπιστήην, ὡς ἂν ἔσονται ἐξεπιστάμενος ὁ Ζιχ καὶ σαφέστατα προγιγνώσκων την βασιλέως βουλήν. Τιμόθεος οὖν, τοῦτο ἐπιτηραμμένον αὐτῷ, παρεγένετο ἐν τοῖς ἡρίοις, γνοὺς δὲ ὡς εἴπω πάρεστιν ὁ Περσῶν πρεσβευτής, ἐπορεύετο ἔ γε αὐτίκα πρὸς Χισρόην, ξιμζάν δὲ εἶπα, τοῦ Ζιχ δι' ἑτέρας ἀτραπὸς ἐς την Νίσβην ἀφικομένου, ἐκεῖ τε διατρίψαντος τῷ διατεθῆναι: τὸ σῶμα ἀρρώστως, ἐν ποσίῳ Τιμόθεος πρὸς τοῦ Περσῶν βασιλέως ἀφείβεις ἐπικατέλαβε τὸν Ζιχ ἐπανερχόμενος κατὰ δὴ την Νίσβην εἰτι νοσῶν, τὰ τε γραφέντα οἱ πρὸς Ἰωάννου ἐνεχείρισεν. ὁ δὲ καταμαθὼν ὡς ἐς τούναντιον αὐτῆς τῶν ἐλπιοθέντων ἡ δόδος γίνεται καὶ ὡς οὐκ ἀίσίως οἱ προβήσεται: τὰ τῆς πρεσβείας, δυσθυμία περιπεσῶν καὶ τῆ νόσῳ κάτοχος ὢν κατέστρεψε τὸν βίον. καὶ μὲν δὴ καὶ Ἰωάννην αὐτίκα συνέβη τεθῆναι. μετὰ ταῦτα ἀγγέλλεται ἐν Βυζαντίῳ ὡς ἕτερος ἦξοι πρεσβευτής ὁ προσαγορευόμενος Μεβῶδη: οὗτος ἐξ τῆν βασιλῆδα ἐπορεύετο ἐξωγκωμένος καὶ μάλα βρενθυόμενος, καὶ ἐλπίζα ἔχων ὡς περὶ Σουανίας αὐτῷ κινηθήσονται λόγοι καὶ εἰτι Πέρσας ἀρῆσκουσαι γενήσονται ξυνηθῆκαι. ταύτη τῆ διανοίᾳ ἐπικρμένος ἐν Βυζαντίῳ ἦει, αὐθαδέστερον ἢ κατὰ πρεσβευτῆν πῆμενος τοῖς

ზე, რაც მოსალოდნელი იყო, ებოძებინა მისთვის იოანეს წერილი, რათა ზიქს გაეგო და წინდაწინვე სცოდნოდა ნათლად მეფის აზრი. ასეთი დავალებით გაემართა ტიმოთე საზღვრებისკენ. როდესაც გაიგო, რომ სპარსელთა ელჩი ჯერ არ მოსულიყო, ის მაშინვე გაემგზავრა ხოსროსთან, ხოლო მოხდა ისე, რომ ზიქი სხვა გზით მოსულიყო ნიზიბინში და იქ აყოვნებდა ავადმყოფობის გამო; ამავე დროს ტიმოთე, სპარსელთა მეფისაგან დაბრუნდა უკვე ნიზიბინში და იპოვა აქ ზიქი, ჯერ კიდევ ავადმყოფი, და ჩააბარა მას წერილი იოანესგან. როდესაც ზიქმა გაიგო, რომ მისი ელჩობის საქმეები კეთილად ვერ მიიწვედა წინ, სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა და, ავადმყოფობით შეპყრობილი, გარდაიცვალა. იოანეც მალე გარდაიცვალა. ამის შემდეგ ბიზანტიონში ცნობა მოვიდა, რომ მოღის სხვა ელჩი, სახელად მეზოლი. ის მოემართებოდა სატახტო ქალაქში გაამაყებული და გათამამებული და იმედი ჰქონდა, რომ მას სენაეთის შესახებ დაუწყებდნენ ლაპარაკს და სპარსელებისათვის ხელსაყრელ ხელშეკრულებას დასდებდნენ მასთან. ამ აზრით გალაღებული, ის მოდიოდა ბიზანტიონში და გზაზე დამხდურებს ეპყრობოდა უფრო თვისინებურად, ვიდრე ეს ელჩის შეუფერებოდა. ხოლო როდესაც მეზოლი ჩამოვიდა, მეფემ იცოდა მისი ტრამახობის შესახებ და ისიც, თუ რა იმედებით ჩამო-

κατὰ τὴν ὀδοποιίαν. πρῶτον γὰρ ἔβη ἐπέ-
 πυστο Μεβῶδου τῆς ἀλαζ νείας
 πέρι, καὶ ὅποια ἄλλα ἐλπίων
 τὴν ἀφίξιν ἐποιήσατ. τὰς μὲν
 ἐκ βασιλείας Περσῶν ἐδοξε δέχεσ-
 θαι προσρήσεις κατὰ τὸν εἰωθό-
 τα θεομὸν, περιεφρόνησε δὲ
 ὁμῶς τὸν Μεβῶδην καὶ ἀπεφλαύ-
 ριξε μηδὲ τὴν οἴανόν τε συνοισίαν
 ὡς αὐτὸν ποιούμενος ὡς δὲ ἐς
 τὸναντίον ἵπερ ἐβόηλετο τὰ τῆς
 πρεσβείας οἱ ἐχώρει, καὶ τὸ πα-
 ράπαν οὐδὲν αὐτῷ ἔλεξε περὶ
 Σουανίας ὁ βασιλεὺς, ἔπειτα ἔξε-
 λιπάρει ὁ Μεβῶδης τοὺς ἄμικ οἱ
 Σαρακηνοὺς ἐς λόγους ἴέναι τῷ
 αὐτοκράτορι. εἶποντο γὰρ ἄμφι
 τοὺς τεσσαράκοντα οἰκείῃ τινὶ
 πρεσβευτῇ τατόμενοι. ὁ γὰρ τῶν
 Σαρακητῶν φύλαρχος Ἄμβρος
 ἐκπέψας ἠπήρχε καὶ ἔγε ξὺν
 τῷ Μεβῶδῃ πρεσβείαν διαλεχ-
 θησομένους περὶ ὧν χρημάτων
 πρὸς Ἰουστινιανὸν ἐκμίζοντο.
 Μεβῶδης οὖν τοῦ σκοποῦ τῶν
 περὶ Σουανίας ἁμαρτῶν, ὡς ἂν
 ἐπιμελέστατά πως ἠγαθόνει τῆς
 Σαρακηνοῦς (HGM II, 41,7—43,1;

ვიღდა ის, და სპარსელთა მეფის სა-
 ლამო სიამოვნებით მიიღო, თანახ-
 მად მიღებული წესისა, მებოღს კი
 ის ზიზღით მოეპყრო და ამცირებ-
 და იმით, რომ მასთან არავითარ
 კავშირს არ იჭერდა. ელჩობის სა-
 ქმეგები რომ მას იმის საწინააღმ-
 დეგოდ მიუღიოდა, ვიდრე მას
 სურდა, და მეფე სვანეთის შესახებ
 სრულიად არაფერს ეუბნებოდა
 მას, შემდეგ მებოღმა თხოვნა დაუ-
 წყო, რომ მასთან მოსული სარკი-
 ნოზები სალაპარაკოდ წარსდგომო-
 დენ თვითმპყრობელს: ორმოცამდე
 სარკინოზი მოსდევდა მას, თავიან-
 თი ელჩის ხელმძღვანელობით. სარ-
 კინოზთა ფელარქმა, ამბროს, მებოღ-
 თან ერთად თვითონაც გაგზავნა
 ელჩები, რომ იმათ მოელაპარაკათ
 იმ ფულების შესახებ, რომელთაც
 ისინი თსტინიანესგან ღებულობ-
 დენ. რადგან მებოღს გაუცურვდა
 იმედი სვანეთის შესახებ, რომ სრუ-
 ლიად უშედეგოდ არ დაბრუნებუ-
 ლიყო, დაბეჯითებით ითხოვდა
 სარკინოზების შეშვებას მეფესთან.
 μη πάτη ἀπρακτοῖ ἀναχωρήσει,
 ὡς βασιλεὺς ταχεῖν εἰσόδου τοὺς Σα-
 ρακηνοῦς

¹⁾ ამით თავდება მენანდრეს ზოთბრობა სვანეთის საკითხის შესახებ. ვინაიდან მენანდრეს «ისტორიის» მთლიან ნაწყვეტებში ჩვენამდე მოღწეული, ამიტომ ჩვენ არ ვიცით, თუ რა ადგილი ჰქონდა დათმობილი მის «ისტორიაში» ამ საკითხს. ის გარემოება კი, რომ მენანდრეს ექსცენტროზმა ყველაზე მეტი ადგილი სვანეთის საკითხს დაეთმო (ჩვენი გამოცემის გვ. გვ. 213—233), ნათელს ჰყოფს, რომ ეს საკითხი ბიზანტიის იმდროინდელი საგარეო პოლიტიკის ყველაზე მტკივნეულ მხარეს წარმოადგენდა. ჩვენის აზრით, სვანეთის საკითხს უკავშირდება შემდგომი, მენანდრეს მიმდევრო ნაწყვეტებში გაშუქებული საკითხი თურქებთან ურთიერთობისა, საკითხი იმ გზისა, რომლითაც უნდა გაეხათ ბიზანტიულებსა და თურქებს სავაჭრო ურთიერთობა.

ბიზანტიელთა და თურქთა ურთიერთობანი.

“Ὁτι ἀρχαίμενος τὸν πατέραυ ἔταυ; τῆς Ἰουδαίας βασιλείας; მეოთხე წელი რომ დაიწყო, ბი-
 πρῶτος αὐτὸν Τεσσαχὸν ἀρχαυετὸν ზანტიონში მოვიდენ თურქთა
 ἐν Βαζαντίῳ. ელჩები.

[თურქთა საქმეები ამ დროს ძალიან დაწინაურებული იყო. მათი ქვეშევრდომები გამხდარიყვნენ სოგდაიტები, რომლებიც წინათ ეფთალიტებს ემორჩილებოდნენ, სოგდაიტებმა სთხოვეს თურქთა მკვეს სიზიბულს შუამდგომლობა აღეძრა სპარსელთა მეფის წინაშე, რათა უკანასკნელს ნება დაერთო სოგდაიტებისათვის შეეტანათ სპარსეთში აბრეშუმში. ელჩები გაიგზავნენ სპარსეთში მანიაქის პეტაურობით. ხოსროს, სპარსელთა მეფეს, არ სურდა თურქთა სახით მეტოქეები გაეჩინა საკუთარ ბაზარზე აბრეშუმით ვაჭრობის დარგში და ამიტომ სოგდაიტების მიერ ჩამოტანილი აბრეშუმში თვითონ შეისყიდვ, ფული გადაუხადა ვაჭრებს, ხოლო საქონელი მათ თვალწინ დასწვა. შეურაცხყოფილი სოგდაიტები შინ გაბრუნდნენ. როდესაც სიზიბულმა ხელშეწყობა გააგზავნა ელჩები იმავე საქმის გამო, ხოსრომ ისინი ვერაგულად მოსწამლა; გადარჩა ნხოლოდ სამი-ოთხი კაცი. ამის შემდეგ სოგდაიტების მთავარმა მანიაქმა ურჩია სიზაბულს რომაელებთან (ბიზანტიელებთან) გაეზა სავაჭრო ურთიერთობა და მათ ქვეყანაში შეეტანა გასაყიდი აბრეშუმში. მანიაქმა თვითვე განაცხადა სურვილი ბიზანტიაში გამგზავრებისა.]

‘Ὁ Σιζάβουλος¹ ἐκπέπει ἀν-
 τὸν τε καὶ ἑτέρους τινάς ἰσ-
 βάσιλέα Ῥωμαίων περιβηυσ-
 μένους, πρὸς φῆσαι; τε ἀκακο-
 μούντας καὶ θῶρα μετᾶξῃ;
 οὐκ ἄλιγον τι χρέια καὶ σὺλ-
 λαφῆς ἴνας. τοῖσδε τινάς ἐπισ-
 τολάς ἐπιπερόμενους ὁ Μανιάχ
 ἀπήρξατο τῆς ἐδοιπερίας. καὶ ἐπὶ
 ἐς τὰ μέγιστα πολλῶν θιανύσας;
 ἀτραπὸν, χώρους τε θελθῶν ἐστ-
 ῖτι κλειστους θρη; τε μέγιστα καὶ
 ἀρχιμεφῆ καὶ πεδία καὶ νάπας

სიზაბული გზავნის მას და ზოგი-
 ერთ სხვებს ელჩებად რომაელ-
 თა მეფესთან, უგზავნის მას მო-
 კითხვებს, აბრეშუმს საჩუქრად,
 არა მცირეოდენს, და წერილებს.
 მანიაქმა წაიღო ეს წერილები და
 გაუღდა ვზას. და მან მეტად დიდი
 გზა განულო: გაიარა ბევრი ქვეყანა,
 მთები, მალა აწვილილი ღრუბლე-
 ბამდე, დაბლობები და ჭოლები,
 კაობები და მდინარეები, შემდეგ
 გადმოლაბა თვით კავკასიის მთა
 და, ბოლოს, მოვიდა ბიზანტიონში.

¹) ამ საბჭოსი ვარიანტებია სხვადასხვა ადგილას Σιζάβουλος, Διζάβουλος, Διζάβουλος, Σιζაბουλος, Σιζაბουλος.

λίμνας τε καὶ ποταμούς, εἶτα τὸν Καίωνα ἀπὸ τὸ ὄρος ὑπερελθὼν, τὸ τελευτάειν ἀφίκετο ἐξ Βαζάντων (HGM II, 45—48; de Boor 450—451).

[ოუსტინე კვისარმა დიდის სიზარულით მიიღო თურქთა ელჩები, გამოჰკითხა მათი ქვეყნის ამბები და მეგობრობის ხელშეკრულება დადგა მათთან. ასე დამეგობრდნენ თურქები და ბიზანტიელები.

ფრგ. 19—21. ამ მეგობრობისა და სავაჭრო ურთიერთობის განსამტკიცებლად ოუსტინემაც იმავე წინ წელს გააგზავნა თურქებთან ელჩები და მათ მეთაურად დააყენა კილიკიელი ზემარქე, აღმოსავლეთის ქალაქთა სტრატეგოსი (τῶν πρὸς τὸ πόντον στρατηγός). დიდი ხნის სიზარულის შემდეგ ზემარქე მივიდა თურქთა ქვეყანაში (შენანდრეს ამ შემაჯავებელში არა აქვს აღწერილი, თუ რა გზით იარა ზემარქემ), და წარუდგა სიზაბულს, რომელმაც მიიღო ის იშვიათის მდიდრობით მორთულ კარავში. შემდეგ, სიზაბული გაემგზავრა სპარსელთა წინააღმდეგ სალაშქროდ და თან ზემარქე და მისი რამდენიმე მხლებელი გაიყოლა. გზაზე მათ კვლავ ისაუბრეს ბიზანტიელთა და თურქთა ურთიერთობის საკითხებზე, განამტკიცეს მეგობრობა და ზემარქე გამოძრუნდა უკან. სიზაბულმა გააყოლა მას თვინი ელჩები: ამათი მეთაური იყო თარხანი ტაგმა (მანიაქი უკვე გარდაცვლილიყო), ზემარქეს გაჰყვა აგრეთვე ხლათის (τῶν Χλατων, Χλατων) მთავარი.

ამგვარად, ზემარქე გაემართა ბიზანტიაში. ის გადავიდა მდინარე ოებზე (Ἰβήξ სინ-დარია), გაიარა კარგა მანძილი და მიადგა უზარმაზარ ტბას (არარის ზოგა). ამ ტბის ქვიშიანი ნაპირებით იარა თორმეტი დღე, გადალახა ძნელი ადგილები და მიადგა იხის (Ἰχ) ნაპირებს, შემდეგ დაიხს (Δαχ) და სხედასხვა ჭაობების გამოვლით ისევ ატილას მიადგა (αὐτὸς ἐξ ἑνὸς ἄκτου ἀναγῆ ὄριος). აქედან კვლავ უგურების ქვეყანაში (πρὸς τὸν Ἰβήξ) მივიდა, სადაც მას აუწყეს, რომ ტყიან ადგილებში, მდინარე კოთენის მახლობლად (περὶ τὸν Κωφύνα ποταμῶν), ჩასაფრებული იყო ოთხი ათასი სპარსელი. უგურთა, მთავარმა, რომელიც ამ ქვეყანაში სიზაბულის ხელისუფლების წარმომადგენელი იყო, მისცა ზემარქეს წყლით ავსებული ტიკები, რადგან ზემარქეს უწყლო ადგილებზე მოუხდებოდა გამოვლა. გზაზე ზემარქეს ერთი ტბა შეხვდა, ამის შემდეგ მიიღწიეს იმ ტბებს, რომელთაც ერთვის კოთენი. აქიდან ზემარქემ მხვერავები გაგზავნა ადგილების დასათვალიერებლად, ხომ მართლად არ იყვნენ ჩასაფრებული სპარსელები. ესენი არსად არ აღმოჩნდნენ. შემდეგ]

ὁμοῦς ξὺν μεγίστῳ φόβῳ ἀφί-
κοντο ἐς Ἄλκιαν, κατὰ τὸ μᾶλλον
δεδιότες τὸ φύλον τῶν Ὀρομουσ-
χῶν (HGM II, 42—55; de Boor
192.—195, 452—453).

Ἵτοι γενόμενοι ἐν Ἄλκιᾳ
πρὸς Σαρῶδιον τὸν ἐκείνης ἡγε-
μόνα, καὶ ἅμα τοῖς ἐπομένοις
Τούρκοις ἐσφοιτῆσαι βουλόμενοι,
ὁ Σαρῶδιος¹ τὸν μὲν Ζήμαρχον
καὶ τοὺς ἐπομένους ἐδέξατο ἀ-
μένως, τοὺς δὲ δὴ πρέσβεις τῶν
Τούρκων ἐφασκε μὴ πρότερον
τῆς ὥς αὐτὸν εἰσόδου τυχεῖν ἢ
καταθεμένους τὰ ὄπλα. τοιγάρ-
τοι καὶ ἅμλλα αὐτοῖς ἐγένετο
περὶ τοῦτου ἐπὶ ἡμέρας τρεῖς,
καὶ Ζήμαρχος ἦν τῶν φιλονει-
κουμένων βιαιτητής. τέλος ἀπο-
θήμενοι τὰ ὄπλα οἱ Τούρκοι, ὡς
Σαρῶδις ἐδέχαι, ὡς αὐτὸν ἐσ-
φοίτησαν. ὁ δὲ δὴ Σαρῶδιος
παρενεγύησε τοῖς περὶ Ζήμαρχον
διὰ τῆς τῶν Μιυσιμειῶν ἀτρα-
ποῦ ἴκιστα ἰέναι, τῷ κατὰ τὴν
Σουανίαν τοὺς Πέρσας ἐνεδρεύειν
ἀμεινον δὲ εἶναι διὰ τῆς λεγο-
μένης Ἀχρηνηῆς ἀτραποῦ οἴκοι
ἀποχωρεῖν. ταῦτα ἐπεὶ ἔγνω ὁ
Ζήμαρχος, διὰ τῆς Μιυσιμειῶν
ἐστειλεν ἀχθοφόρους δέκα μέτα-
ξαν ἐπιφερομένους, ἀπατήσαντας
Πέρσας τῷ ποσειδεμφοίηναι τὴν

..... (რომელები) დიდის ში-
შით მოვიდნენ ალანიაში: განსაკუ-
თრებით ეშინოდათ მათ ორომუსხ-
თა ტომისა.

ფრგ. 22. ალანიაში რომ მოვიდნენ,
მათ (ი. ი. რომელებს) უნდოდათ, მათ-
თან მყოფ თურქებთან ერთად,
ალანიის წინამძღოლ საროდისთან
მისვლა; საროდის ზემარქე და მისი
მხლებლები კეთილვანწყობილად
მიიღო, ხოლო თურქთა ელჩების
შესახებ თქვა, რომ მათ არ შეუ-
შვებდა თავისთან, თუ ისინი იარაღს
არ აიყრიდნენ, ასე რომ მათ დაეა
ქმნდათ ამის შესახებ სამი დღის
განმავლობაში, და ზემარქე შეა-
კაცად იყო მოდევნთა შორის. ბო-
ლოს, თურქებმა აიყარეს იარაღი,
როგორც ეს საროდის უნდოდა,
და წარსდგენ მასთან. საროდის
ურჩია ზემარქესა და მის კაცებს
არ წასულიყვნენ მისიძიანთა ქვე-
ყანაზე მიმავალი გზით, რადგან
სვანეთის მახლობლად სპარსელები
არიან ჩასაფრებულო. შინ დაბ-
რუნება უშეჯობესია ევრეთწოდე-
ბული დარინის გზითო. ეს რომ
გაიგო ზემარქემ, მისიძიანთა ქვეყ-
ანაზე გაგზავნა ათი მებარჯე, აბრეშუ-
მით დატვირთული, რომელთაც შეც-
დომაში უნდა შეეყვანათ სპარსელე-
ბი, თითქოს აბრეშუმი წინასწარ იყო

¹) ალანთა ამ საროდის სახელი ზოგჯერ არის Σαρῶδιος, ზოგჯერ Σαρῶδιος. ეს იგივე პირი უნდა იყოს, რომელსაც თეოფანე ბიზანტიელი უწოდებს Σαρῶთეს (იხ. კვეპოთ, თეოფანეს ფრგ. I: 572 წელს, როდესაც სომეხები გადაუდგნენ სპარსე-
ლებს, «არაპყენილების მხარეზე იბრძოდნენ კოლხები, აბაზგები და ალანთა მეფე
საროვი»).

μέταξαν καὶ πρῶτερῃσαι τῆ δῆμῳ,
ἐκ τούτου τε ὑποστῆσαι ὧς ἐς
τὸ αὐριον παρέσται καὶ ἡ Ζήμαρ-
χος, καὶ οἱ μὲν ἀχθᾶφοροι ἄχ.γ.
το ἀπιόντες, Ζήμαρχος δὲ διὰ
τῆς Δαρηγῆς παρεγένετο: ἐς Ἄβ-
λίαν, τῆ Μισσημινῆ¹ χαιρεῖν εἰ-
πὼν, ἐς τὰ εὐώνυμα τε ἐάσας
αὐτῆν, ἣ ἐπιβόξοι ἦσαν ἐπιπέ-
σεισθαι οἱ Πέρσαι. καὶ ἦκεν ἐς
τὸ Ῥογατόριον, εἶτα κατὰ τῆ
τὸν Ἐδξείνον Πόντον, εἶτα γαυ-
τλήχ χρησάμενος ἐς Φᾶσιν πο-
ταμόν, πάλιν ἐς Τραπεζοθινα.
οὕτως τε δημοσίῳ ἴκτω ἐ; Βαζάν-
τιον παρὰ βασιλέα εἰσελθὼν ἐφ-
ρασε τὸ πᾶν, Ζημάρχω μὲν σὺν
ἐν τοιοῖσδε ἔληξεν ἡ πορεία καὶ
ἀποπορεία ἐπὶ Τούρκους (HGM II, 55,19—56,15; de Boor 453—454).

გამოგზავნილი, და ისინი დაწინაურ-
დენ; აქიდან სპარსელებს უნდა-
ეფიქრათ, რომ მეორე დღეს ზე-
მარქეც მოვიდოდა. მეზარევი წა-
ვიდენ, ხოლო ზემარქე დარიონის
გზით მივიდა აფსილიაში: მისი-
მინთა გზა მან უარპყო, დასტოვა
ის მარცხნივ: ამ გზით საფიქრებე-
ლი იყო, რომ თავს დაესხმოდენ
სპარსელები. მოვიდა როგატო-
რიონში, შემდეგ ექსინის პონტამ-
დე და მერე ნავებით მდინარე
ფაზისამდე, შემდეგ ტრაპეზუნტში.
აქიდან სახელმწიფო ცხენებით ბი-
ზანტიონში მოვიდა მეფესთან და
უამბო ყველაფერი. ასე დამთავრდა
ზემარქეს გამგზავრება თურქებთან
და მისი უკან დაბრუნება.

უკმაყოფილება ბიზანტიურ ჯარში.

... οἱ στρ[ατιῶται] οἱ κατὰ
τὴν Περσῶν Ἄρμενίαν καὶ Ἰβη-
ρίαν ὑπῆρασι, ἡχθόντες, καὶ πε-
ρὶφέρρον ἐν στόματι τὸν ἡγεμόνα
ἄτε ἀκούσιουργόν² (HGM II,
70—71; De sententiis 21—22).

ფრგ. 35. ჯარისკაცები, პერსარ-
მენიაში და იბერიაში მყოფნი, გაჯავ-
რებული იყვნენ და მუდამ აძაგებდენ
სარდალს, როგორც ბოროტმო-
ქმედს.

¹) გამომცემლებს (ნი ბ უ რ ს, დ ი ნ დ ო რ ფ ს) აქვთ Μισσημιασων და თვით
ქვეყნისათვის Μισσημιασῶν, ხოლო Ἀ βελινασῶνს Μισσημιασων და Μισσημιασῶν. მენან-
დრეს ეს ადგილი მოყვანილი აქვს სვ ო დ ა ს ო რ ადგილას: 1) Μισσημιασῶν: „ho δε
δὲ ἄλλης ἡδου παρεγενετο, τῆ Μισσημιασῶν: χαιρεῖν εἶπῶν“. 2) Χαίρειν εἶπῶν
αὐτὴ τοσ καταλειπῶν: „ho δε δὲ ἄλλης ἡδου παρεγενετο, τῆ Μισσημιασῶν: χαιρεῖν εἶπῶν“.
ესე იგი სვ ო დ ა ამ ქვეყნის სახელს იცნობს მხოლოდ ფორმით Μισσημιασῶν. ასეთ
ფორმას შიარს უკერს აგრეთვე ერთი ვარიანტი აგ ა თ ი ა ს IV, 12-ისა, სადაც
ამ ხალხის სახელწოდებაა Μισσημιασῶν (იხ ზემოთ გვ. 154).

²) ეს ნაწევრი შიარსოვება კონსტანტინე პორფიროგენეტის კრებულში De
sententiis, სადაც ადგილი ἰσὴ—ἰσπελασῶν მეტად შერყვნილია. ჩვენ მიერ მოც-
მული წაკითხვა წარმოადგენს ნი ბ უ რ ი ს კონიექტურას (იხ ბოჭის კორაქსში
გამოცემული მენანდრეს ნაწევრები, გვ. 432 ზენიზენა).

ბრძოლა პერსარმენიასა და ალბანიაში.

[ფრგ. 41. 576 წ. კეისარმა ტიბერიმ ელჩი გაგზავნა ხოსროსთან იმ დავალებით, რომ ღროვებითი ზავი შეეკრა სამი წლის ვადით. ხოსრომ გასცა განკარგულება, რომ ელჩი მიეღოთ და მიეცვანათ მასთან, მაგრამ ამავე ღროს მზადება დაიწყო სამხედრო მოქმედებისათვის და შევიდა კიდევაც პერსარმენიაში ისე, რომ რომაელები მზად არ აყვნენ.]

Ὅτε γὰρ τὸ στρατεύμα ξυνήθ-
ριστο τὸ Ῥωμαϊκόν, ἀλλ' οἱ μὲν
περὶ Κοῦρσον καὶ Θεόδωρον τοὺς
στρατηγούς¹, ἐπειδὴ αὐτοῖς ἀπήγ-
γελον ὡς νεμεσῆ τε καὶ ἀγχαναχεῖ
ὁ Καίσαρ, οὗ δὴ ἐοβαλόντες ἐν
'Αλβανίᾳ μὴ ἀνέστησαν ἀπαντα;
Σαβείρους τε καὶ Ἄλβανούς, ἀλλ'
οὗ ὁμήροισι πεποιθότες ἐξεχώρη-
σαν, κατεγνακότες τε ἐξ αὐτῆς
τῆς πείρας, τῷ ἀφηνιάσει αὐτίκα
ἀπὸ Ῥωμαίων τὸν Σαβείρου, ὡς
ἐν ἰκτά τὸ θεὸν ἐπεπράχσαν
παρώφθῃ τε ὑπὸ σφῶν τὸ συνοί-
σον, ὡσπερ ἀμέλει ἐκ μεταμ-
λείας αὐθις ἐλάσαντες ἐν Ἄλβα-
νίᾳ [πρὸς βίαν]² ἴγγον τοὺς Σαβεί-
ρους τε καὶ Ἄλβανούς πανοικίᾳ
σφᾶς μεταϊκίζοντες; ἐς τὰ τῆδε
τοῦ Κύρου ποταμοῦ, ὡς λοιπὸν
ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ διατάσσῃ χῶρη.
ἔτι οὖν Θεόδωρός τε καὶ Κοῦρ-
σος ἐν τούτοις ἐνησχλημένοι
ἐτόγγανον. εἶτα ἐγκλεισταμένῳ
τοῦ Καίσαρος Ἰουστινιανὸν τὸν
τῆς βῶ στρατηγὸν μεταφοιῆσαι
καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ γενέσθαι αὐτὸν
ἰγγισθῆμενον τοῦ πολέμου, οὐδὲν

რომაელთა ჯარი ჯერ არ იყო
ერთად შეკრებილი, მაგრამ როდესაც
კურსესა და თეოდორე სტრატეგოების
ჯარისკაცთა ნაწილებს გადასცეს, რომ
კეისარი უკმაყოფილო და გაჯავრებულია,
რომ ისინი ალბანიაში შეიჭრნენ და არ
აპყარეს ყველხნი, საბირები და ალბანელები,
არამედ მძლეულებით დაიმედებულნი
უკან გამობრუნდნო, იმათ შეიგნეს—
თვით იმ მოვლენის წყალობით,
რომ საბირები მაშინვე ჩამოშორდნენ
რომაელებს, — რომ ისინი ვერ მოიქცნენ
საქიროებისაგან და ხელიდან გაუშვეს
ხელსაყრელი შემთხვევა, ასე რომ ისინი,
რასაც ვიხრეველია, ნანობდნენ და
კვლავ შეიჭრნენ ალბანიაში და აიძულეს
საბირები და ალბანელები მთლიანად
გადმოსახლებულიყვნენ მდინარე
მტკვრის აქეთა მხარეს, რათა ამიერიდან
რომაელთა მიწა-წყალზე ეცხოვრათ.
თეოდორე და კურსეც ჯერ
კიდევ ამ საქმეებში იყვნენ
გართული. შემდეგ, როდესაც
კეისარმა უბრძანა აღმოსავლეთის
სტრატეგოს იუსტინიანეს გადასულიყო
და სომხეთში ეხელმძღვანელა

¹) ხელნაწერები იძლევიან στρατιώτας, ბევრმა შეასწორა στρατηγოს, დე ბოტონის ანბით შეიცვლება აქ იყოს στρατηგოს, στραტიკოს.

²) ხელნაწერებშია პრეპარა, რაც გამომცემლებმა საეკვლოდ მიიჩნიეს.

ἦπτον καὶ Ἰουστινιανὸς οὐκ ἔπαυσε
 παρῆν, τῷ συμῆναι τούτῳ αὐτῷ
 τὸν Καίσαρα ὅτι καὶ οὐκ ἐν και-
 ρῷ τοῖς πράγμασι χρῆσασθαι,
 πρὸς γὰρ καὶ τῆς συνήθους βίαν-
 μῆς τοῦ χρυσοῦ τοῖς ἔθους κα-
 ταλόγους γεγενημένης οὐκ ἐπικλι-
 ρως, ἀλλὰ θεῖα ἐφυστερησάση·
 ἐπ' ἀδείας οὐκ οὕτω πως καὶ
 ἀκοντὶ ἐλάσαντος ἐν Περσικῆ-
 νι Χοσρόου, μηδενὸς ἢ ἀντικα-
 θισταμένου, οἱ μὲν βασιφόροι
 τῆς ἡγεμονίας Ἀρμενίας οὕτως ἐχ-
 ρήσαντο φυγῆ, ἐκλειοπότες τῶν
 ἀγρούς εἶγε, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ δὲ
 ἐπιτήδεια ξυνεκρίμαζον τῷ στρατῷ.
 προβαινόντι δὲ Χοσρόω ἀνὰ τὰ
 πρόσω οἱ ἐν τῷ κλίματι Μακρυ-
 βανδῶν² καὶ Ἰαραννῶν ἦλθον
 ἔμενον, ὡς μὴ ἔνεν πάμπαν μῆτε
 ἄνθρωπον μῆτε μὴν ὑποδύον
 τὸ ὄφθηναι. ἄτε γὰρ πλεμίου
 βρασιλέως ἐπελθόντος ἀπέδρασε
 πάν τὸ γεγηγασμένον, καὶ πάντες ἰδὲ

საომარი შოქმედებისათვის, ოუს-
 ტინიანე მიუხედავად ამისა არც მი-
 სულა, რადგან კეისარმა ეს მას
 გვიან აცნობა, და არც დროზე
 ისარგებლა მდგომარეობით?; გარდა
 ამისა ფულის ჩვეულებრივი განაწი-
 ლება აღმოსავლეთის რაზმებისა-
 თვის თავის დროზე კი არ მოხდა,
 არამედ უფრო დაგვიანებით. ამ-
 რივად, ხოსრო სრულიად თავისუფ-
 ლად შევიდა პერსარმენიაში, ისე
 რომ არავის წინააღმდეგობა არ
 გაუწყვია. მცირე არმენიის მეხარ-
 კენი არა თუ არ გაქცეულან და
 თავისი ყანები არ მიუტოვებიათ,
 არამედ აწოდებდენ ჯარს, რაც კი
 სჭირდებოდათ. ხოლო ხოსრო რომ
 წინ მიდიოდა, მაკრავანდთა და ტა-
 რანთა მხარის მცხოვრებნი არ რჩე-
 ბოდენ თავიანთ ადგილებზე, ისე
 რომ აქ აღამიანი ვერავის ჰნახავდა,
 ვერც კაცს და ვერც საქონელს.
 ვინაიდან, რადგან მეფე ვითარცა
 მტერი, თავს დაეცა მათ, ყველა მი-

1) ოუსტინიანე, გერმანეს და პასარას უმცროსი შვილი, იუსტინეს ძმა (იხ. ზემოთ გვ. 29—30), დაბადებულია არა უადრეს 525 წლისა. 550 წ. მათს ჯარში მსახურებს იტალიაში, 552 წ. ილირიაში იბრძვის სლავების წინააღმდეგ, ამავე ხანებში ლანგობარდებს ემხარება გეპიდების წინააღმდეგ (სამსახურ შემთხვევაში თავის მმართველს, იუსტინესთან ერთად). 572 წელს ის პატრიციოსთა და *magister militum per Armeniam* და პერსარმენიასა და იბერიაში სასანიდთა წინააღმდეგ ამტყდარ აჯანყებას ხელს უწყობს. 575 წელს ის არის *magister militum per Orientem*. 577 წელს მისი დამარცხების შემდეგ პერსარმენიაში ტიბერი კეისარმა ის უკან გაიწვია (მის ადგილას დანიშნა მავრიკი). კონსტანტინე-პოლში მონაწილეობა მიიღო ტიბერის წინააღმდეგ მოწყობილ შოქმედებებში (შეტქმულება ორჯერ მოეწყო: 578 წ. და 579—581 წწ. ორივეჯერ აღმოაჩინეს შემთქმულები, ხოლო ტიბერიმ კატაგე იუსტინიანეს მისი დანაშაული და კიდევ დაუნათესავდა. მისი კვილეა გახდა). ამ წლების შემდეგ იუსტინიანეზე არავითარი ცნობა არ არის დაცული (იხ. E. Stein: *RE* X, 1310—1313).

2) ასეა გამოცემებში, ბელნაწერებშია *Μακρυβανδων*, აქ იფულისხმება სომეხთის პროვინციები მაგრევანდი და ტარონი.

ἐκαίνη ἐχίρρευεν ἀνθρώπων ἀλλά
καὶ θηρῶσάι βουλόμενοι μηδὲν τι
τῶν πάντων ζῴων [τῶν] ἐντυχεῖν.
ἐν τούτῳ καὶ Θεόδωρος ὁ Βάκχου
ἐφείτησεν ὡς αὐτὸν, ἐδέξατό τε
τὸν ἄνθρωπον καὶ ξυθύμλός οἱ ἐγένε-
νεντο ἡμερώτατά πω, τὸν μὲν
Καίσαρα δὲ ἐφημίαις ἄγων, φά-
σκων τε ἀπαΐεσθαι: τὴν ὡς αὐ-
τὸν εἰρήνην τε καὶ φιλοφροσύνην
μηδὲ γὰρ γεγονέναι: τῆς ἐχθρας;
[καὶ λύσεως] ¹ τῶν σπεν-
δῶν αἰτίων Ἰουδαίων δὲ τὸν βα-
σιλέα ἐς τὸναντίον λέγων κακῶς.
εἶτα ἐς τὰ πρόσω ἤλαυνε δὲ τῆς
καλυμένης Βασιτανῆς ², ἐπομένου
οἱ καὶ Θεόδωρου. ἐπῆλλει τε ἐς
τὴν Ῥωμαίων Ἀρμενίαν κατὰ
θεοδοσιούπλιον, λίγγοντος ἡδῆ
τὸν ἕαρος: ὥστε κατὰ ταῦτόν
ξυνενεχθῆναι τὸς τε ἀγγελια-
φόρους: ἀφικέσθαι ἐν Βῆξαντίῳ
τοὺς δηλώσοντας ὡς ἀπρανδόκη-
τι ἐπέστη τῇ Ῥωμαίων Ἀρμε-
νίᾳ βασιλεὺς ὁ Περσῶν καὶ ἕσον
ὄντω προσνεχθῆσεται. Θεοδο-
σιουπλίε, καὶ αὐτὸν ἐκέισε παρ-

წის მუშა გაიქცა და მთელი ის
მხარე დაცალიერდა და, ვინმეს რომ
ნადირობდა მოსურვებოდა, ვერც
ერთ ცოცხალ არსებას ვერ იპოვი-
და. ამასობაში მასთან (ი. ი. ხოს-
როსთან) მივიდა თეოდორე, ბაკქეს
ძე, და მან ეს კაცი მიიღო და ში-
ნაურულადაც ესაუბრა მას³; კვისარს
ის აქებდა, ამბობდა, რომ მასთან
ზავიც სასიამოვნოა და მეგობრობაც:
ის ზავის დარღვევის და მტრობის
მიზეზი არ არისო. ხოლო იუსტინე
მეფეს, პირიქით, აძაგებდა. შემდეგ
ის წინ მიიწვედა, ეგრეთწოდებულ
ბასიანზე: თეოდორე მას თან მძლ-
დევდა. გაზაფხულის რასასრულ ის
შეიჭრა რომაელთა არმიენიაში თეო-
დოსიუპოლის მახლობლად. ისე რომ
ერთსა და იმავე დროს მოხდა, რომ
შიკრიკები მოვიდნენ ბიზანტიონში
და აცნობეს, რომ სპარსელთა მეფე
მოულოდნელად თავს დაეცა რომ-
აელთა არმიენიას, რომ ის თითქმის
თეოდოსიუპოლისს არის მოახლო-
ვებული, რომ ის უყვე იქ არის. რო-
დესაც ის იქ მივიდა, დაიბანაკა ერთ
სოფელში, რომელსაც არაბესონი ⁴

¹) ხელნაწერები გვხვს, ნი ბ უ რ მ ა შეასწორა ასეა, ხოლო დ ი ნ დ ო რ ფ-
მა გვხვს კა: λυσεως.

²) Βασιτανῆς E, სადაც ხელნაწერისვე ხელით შესწორებულია Βασιτανῆς; გა-
მომცემლებს აქვთ Βαξτανῆς.

³) თეოდორე, ბაკქეს ძე, არის მეორე ელჩი, რომელიც ტიბერიმ გაავაზენა
ხოსროსთან მის შემდეგ, რაც საზავო მოლაპარაკებისათვის უკვე იყო გაავაზნილი
დიდი ელჩი ტრაიანე. როგორც შენანდრე გადმოგვცემს (ამავე ფრაგმენტში), იმ-
თავითვე წესად ჰქონდათ ბიზანტიელებსა და სპარსელებს, რომ დიდი ელჩების
დაბრუნების შემდეგ უფრო დაბალი პატივის მქონე ელჩებს უგზავნიდნენ ერთმან-
ხვს მადლობის გადასახდელად.

⁴) „არაბესონი“, ნ. ადონციის აზრით, უნდა იყოს არტაღესი, ძველი
ციხე სიმაგრე, რომელსაც ამჟამად თურქულად ვენდერისი ჰქვია (H. Адоиц,
Армения в эпоху Юстиниана, 20—21).

ζαντή τοὺς πρέσβεις τῶν ἐνδεδωκέντων ἑαυτοὺς Ἀλαῶν τε καὶ Σαβείρων ὁ Καίσαρ δέχεται ἐπειχῶς καὶ πάνυ φιλανθρώπως¹ (HGM II 83; de Boor 463).

ბიზანტიის ელჩები თურქეთში.

[ფრგ. 43. ტიბერის კეისრობის მეორე წელს ბიზანტიონიდან თურქებთან ელჩად იგზავნება ვალენტინე. ის სინოპის, ჭერსონის, აპატურის და ქიზიანის ველების გავლის შემდეგ მივა თურქების ერთ მთავართან, ტურქსანთესთან. უკანასკნელი გაჯავრებული ლაპარაკობს ბიზანტიელების წინააღმდეგ და სხვათა შორის ეუბნება:]

ἔμ εἰς ἐξ, ὃ Ῥωμαίοι, τί θῆτα
 ἄρα τοὺς κατ' ἑμὲ πρέσβεις διὰ
 τὸν Καυκάσῳ ὑπέσπερσεντα; ἐπι
 τὸ Βυζάντιον ἔχετε, ὡς ἔμὲ φά
 σκοντες μὴ εἶναι ἐτέραν ἀτρα
 πόν, δι' ἧς ἀνίξῃ ἔστα: ἡ πο
 ρεία; ταῦτα δὲ ἐπιτελεῖτε, ὡς
 ἀπειπύμι διὰ τὰς διασχάλας ἐπι
 θέσθαι τῆ Ῥωμαίων ἐπακρατεῖ.
 πλὴν ἐγώ γε ἐξέπισταμαι μάλα
 ἀκριβῶς: οἷοι τε ὁ Δάναπρις πα
 ταμῶς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰστρὸς
 ἐνθα κατάρρει καὶ Ἰνα ὁ Ἐβρὸς,
 διπρόθεν τε ἐπεραιώθησαν ἐ; τῆν
 Ῥωμαίων τὸ ἡμέτερον βουλιχὸν

რატომ მიგყავთ თქვენ, რომაელ
 ნო, ჩემი ელჩები, ბიზანტიონისაკენ
 მიმავალნი, კავკასიაზე და მეუბნე
 ბით, რომ არ არსებობს სხვა გზა,
 რომლითაც მათ მგზავრობა შეეძ
 ლოთ—ამას თქვენ იმიტომ სჩადი
 ხართ, რომ მე, ძნელ გასავლების გა
 მო, თავს არ დავესხა რომაელთა მი
 წაწყალს. მე კი ზედმიწევნით ვიცი,
 თუ სად არის მდინარე დანაპრი, სად
 ერთვის მას ისტრი და სად არის
 კებრი, და თუ საიდან შეესივნენ რო
 მაელთა მიწაწყალს ვარზონიტები,
 ჩვენი მონები.

οἱ Ὑδαρχαῖται (HGM II, 84—87;

de Boor 203—206).

შოთ გვ. 2381, სადაც მათ აღნიშნავენ კეისრის უწყალო დიდების შესახებ. გამოთქმა «მთელი ბიზანტიონში» უნდა ეხებოდეს აღბანთა და საბირთა ან მძევლებს ან ელჩებს.

¹) ეს ნაწივიტი ამოღებული უნდა იყოს იმავე თავიდან, რომელსაც წინა ნაწივიტი ეკუთვნის, სადაც ლაპარაკია აღბანთა და საბირთაგან წამოყვანილ მძევლებზე (იხ. ზემოთ 238 გვ.).

სახავო მოლაპარაკება ბიზანტიელებსა და სპარსელებს შორის
576—577 წლებში¹.

“Οτι οί πρόσβει, ξυελθόντες
τε και εις εν γενόμενοι κατά δη
τά θρια τῆς ἔω ἐξ ἀμφοτέρων
πολιτείας, τῆν εἰρήνην ὅπως βε-
βαιωθήνα: ὄσον ὁ:ατκεφ:μενοι,
γλαφυρά τε και πικίλια ῥήματα
ἐκαστοι ἀπορρίψαντες, εἰπόντες
τε και ἀκηχότες τὰ ὅσα χρεών,
τυχὸν και τὰ ὅσα μὴ χρεών,
τέλος ξυνήκαν οἱ πρόσβει, περὶ
μὲν τοῦ διαπραγῆνα: τὰς σπον-
δὰς τῆς αἴτιος και οὖν, τὸ τεινὸν
συγῆθῆνα, διερευνησαι δὲ τρό-
πον ὅπως ἐμπεδωθήσεται τὰ εἰρη-
ναῖα τοῦ λοιποῦ και ἀί ἀμφήρι-
στοι πολιτεῖαι κατάθιντο τὰ
ὅπλα. εὐθὺς οὖν Μεβῶδου κατὰ
τὰς πρόην ξυνήθῆκα:, ἀί ξυνέσ-
τησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος
Ἰουστινιανου, τὰς τριάκοντα χι-
λιάδας τῶν νομισμάτων φήσαν:ος
χρηθῆναι τοὺς Ἰωμαίους τῆν πολι-
τεῖαν Περσῶν κατατιθῆναι ἀν’ ἔτος,
ἐπὶ γε μὴ ἀποχωρησαι Περσαρ-
μενίας² τε και Ἰβηρίας, πρὸς δὲ
γε και αὐτ:ὺς τ:ὺς ὅσοι γε αἴ-
τιοι τῆς ἀποστάσεως ἀπ:δοθήνα:
βασίλει τῶν Περσῶν χρησομένῃ

ფრგ. 47. როდესაც ელჩები აღმო-
საველეთის საზღვრებთან შეიყარნენ
ერთად ორივე სახელმწიფოდან,
ბკობდნენ, თუ როგორ განემტყიე-
ბინათ ზავი, ერთმანეთის ეუბნებოდნენ
ნაირნაირ თვალთმაქცურ სიტყვებს,
ამბობდნენ და ისმენდნენ, რაც საჭირო
იყო, შეიძლება იმასაც, რაც არ იყო
საჭირო; ბოლოს ელჩები შეთანხმდნენ
გაჩუმებულიყვნენ იმის შესახებ, თუ
ვინ იყო დამნაშავე ზავის დარღვე-
ვაში და ვინ არა, და გამოენახათ
საშუალება, რომ იმიერიდან საზავო
საქმე განმტყიეებული ყოფილიყო
და ორივე მეზობელ სახელმწიფოს
იარაღი დაეყარა. უცბად მეზობმა
თქვა, რომ წინანდელი ხელშეკრუ-
ლების ძალით, რომელიც დადუ-
ბულ იქმნა თვითმპყრობელ იუსტი-
ნიანეს დროს, რომაელებმა ყოველ-
წლიურად უნდა უხადონ სპარსელ-
თა სახელმწიფოს ოცდა ათი ათასი
ოქრო, აგრეთვე უნდა გასულიყვნენ
პერსარმენიიდან და იბერიიდან;
გარდა ამისა ისინი, ვინც აჯანყე-
ბის მიზეზნი იყვნენ, უნდა გადაე-
ცათ სპარსელთა შეფისათვის, რომე-
ლიც მათ სათანადო სასჯელს გა-

¹) 576 წელს კონსტანტინეპოლში ზავიდა ბოსნიის წარმომადგენელი ნადოი¹
რომელსაც დავალებული ჰქონდა საზავო მოლაპარაკების შემადგება. ამის საპასუ-
ხოდ ტიბერი კვიარმა გაავაზნა თავისი ელჩები: თეოდორე, პეტრეს ძე, იოანე
პეტრე და ზაქარია. ბოსნიის მხრით საზავო კრებაზე გაგზავნილი იყო მეზობდი,
მოლაპარაკება სწარმოებდა სოფ. ათრაველში, დარას მახლობლად.

²) Περσαρμενίας Bekker, περι Ἀρμενίας A.

σφίσι ταῖς προσηκούσαις ποίναϊ; 2. τοῦαυτα τοῦ Μερῶν:σ κατατε-
 νχτοσ, οἱ τῶν Ῥωμαίων πρέ-
 βαι, τὸ τιόνδε ἐκ τοῦ Καίσαρος
 παρεγγυηθῆν αὐτ:ς οὔγε τοῦτο
 αὐτὸ οὐδὲ τὸνομα κροσέσθαι:
 ἐφασαν τῆς εἰρήνης, εἴπερ ἐπὶ
 συντελεῖξ τῆς καὶ ἄτε ἐς φόρου
 ἀπαγωγῆν Πέρσαι ἐλπίζουεν Ῥο-
 μαί:σ; εἴξιν τ:σ λοιποῦ· μηδὲ
 γὰρ ἀνέξισθαι: τοῦ τοιοῦδε τὴν
 Καίσαρά τι παρασχέσθαι, μήτε
 μὴν ὡσπερ ἀμέλει: ὀνιόν τι χρῆμα
 πρίασθαι τὴν εἰρήνην. οὕτω δὲ
 γὰρ εἰ ἔσοιτο, οὐτ: εἶναι: μόνι-
 μ:ν οὐδὲ βεβαίαν. χρῆναι τ:σιν
 Ῥωμαίων ἔλκεον οἱ πρέσβεις πρό-
 τερον τοῦ τοιοῦδε ἀπειπεῖν, οὕτω
 τε ἐφ' ὅσδε δέοι τὰ τῆς εἰρήνης
 προίνα: διακατέσθαι. καὶ αὐ-
 θ:ς ἕκατι τοῦ τοιοῦδε τερθρείας
 λόγιον ἀπερριμμένης πάλλης ἐξ
 ἀφοῖν τοῖν μερ:ιν, καὶ οὐχ ὑπ:σ-
 χαλῶντων ἐν ἀρχῆ τῶν Περσῶν,
 ἀλλ' ἢ τὰς ἀνέκαθεν τριάκοντα
 χιλιάδας τοῦ χρυσοῦ νομισματοῦ
 ἢ προσάκας ὡς χρῆ μέγα τι κα-
 ταπέσθαι δ:καιολογουμένων, τὸ
 τελευταῖον ἔδοξεν ὁ Μερῶν:ς ἐπι-
 δεῖχν:ναι δῆθεν αὐτοῖς ἐκ τ:σ

დაუწყვეტდა¹. მეზობლი რომ ამას
 მცდელმობდა, რომაელთა ელჩებმა,
 როგორც ეს მათ კეისრისაგან პქონ-
 დათ ნაბრძანებნი — მაშინვე უპასუ-
 ხეს, რომ ისინი ამას ზავის სახელს
 ვერ უწოდებენ, თუ სპარსელებს
 იმედი აქვთ, რომ ხარკის გადახდე-
 ვინებთი რომაელებს ამიერიდან თა-
 ვის მეხარკეებად იყოლიებენ; რომ
 კეისარი ვერ დაუწყებს იმას, რომ
 რამე მისცეს, ვერც იმას, რასაკვირ-
 ველია, რომ იყიდოს ზავი, როგორც
 სავაჭრო ნივთი. თუ ასე მოხდება,
 ზავი არც მყარია იქნება, არც
 მტკიცე. რომაელთა ელჩებმა თქვეს:
 საქირთა ვერ უარი ვთქვათ ასეთ
 რამეზე და სერე შეიძლება გადავი-
 დეთ საზავო საქმეების განხილვა-
 ზეო. და კვლავ ამის გამო ითქვა
 მრავალი თვალთმაქცური სიტყვა
 ორივე მხრით: თავში სპარსელები
 ეს არ უთმობდენ, არამედ მოით-
 ხოვდენ, რომ ან ძველად დაღვენი-
 ლი ოცდაათი ათასი ოქრო ებო-
 ძებინათ ან ერთდროულად რაც შეი-
 ძლება დიდი თანხა; დასასრულ,
 მეზობლა გადაწვიტა ეჩვენებინა მათ-
 თვის თავისი მეფისაგან ახლად მი-
 ლებული წერილი, რომელშიაც
 ნათქვამი იყო, რომ კეისრის მეგო-

¹) აქ იკვლინსშება ის გარემოება, რომ 572 წელს პერსარმენია და იბერია გაფუძღვნენ საპარსეთს და ბიზანტიელებს მიემზიან; სომხებმა მოკლეს მარზპანი ხურენა (ხორ-ენნასპი), რომელიც მათ ავიწროვებდა, და აჯანყდენ, მათვე კვალს მისდრენ იბერებმა. აჯანყებულთა მეთაურები შეიღარეს ბიზანტიელებმა და ამით დაბრუნებაზეა ლაპარაკი 576 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს (დაწერილებით პერსარმენიისა და იბერიის განდგომის შესახებ იბ. ქვევით გვ. 267, თეოფანეს დრგ. 3 და იქვე შენიშვნა)

²) ივლანწერები მოიხსენიებენ ბეკერის კონიექტურით მოიხსენიებ, დე ბოორის ან რთ შეიძლება იყოს აქვანა.

κατ' αὐτὸν βασιλέως γράμμα ἔρχε-
 σταλέν, ἐν ᾧ περιείχετο ὡς χά-
 ριν τῆς πρὸς Καίσαρα φιλίας ἀνά-
 ξοιτὸ καὶ χρημάτων ἐκτὸς ἐξ-
 ἰσοτιμίας ἀναρρῶσαι τὴν εἰρήνην.
 τοῦτο ἐπειδὴ κατὰ τὴν βασιλῆα διε-
 ψυλήθη πόλιν, ἀπκνυες ἀνεπιτε-
 ρώθησαν τε καὶ ἐδόκουν ὡς τε
 ἐν τέλει καὶ ὅτις ἕτερος θυμὸς
 ἦδη ἀργήσῃν τὰ ξίφη καὶ ἐμπε-
 δώματα καθέξειν τὴν εἰρήνην,
 ἐπεὶ ὁ Καίσαρ Περσαρμενίας τε
 καὶ ὁ Ἰβήρας αὐτῆς ἐτοιμάζο-
 ῖτο εἶχε παρὰχωρήσαι Πέρσαι,
 σαφέστατα ἐξεπιστάμενος ὡς σύ-
 πώποτε ἐνδῶσαιεν τῶν αὐτῆς ἐσ-
 τερημένοι χώρας, οὐδὲ γὰρ εἰ τε-
 λέως κατολισθήσοι καὶ ἐξήτηλα
 ἔσοιτο τὰ πράγματα Περσῶν.
 τοὺς μέντοι γενεάρχας Περσαρ-
 μενίων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς τῷ
 γένει σφῶν ἠνωμένους, καὶ ἀπ-
 λῶς τὸν ἑνικαυτὸν οἱ γὰρ αὐτο-
 μολήσαντες ἦσαν ὡς Ῥωμαῖους
 οὕτε ἐκδῶσαι, ἀλλ' οὐδὲ ἑτέρως
 ἐμπεδῶσαι ἔφασκε τὴν εἰρήνην,
 εἰ γὰρ μὴ ἄδεια ἔσοιτο τὰς βου-
 λυμένοις Περσαρμενίων τε καὶ
 Ἰβήρων τὴν σφετέραν ἐκλιπόντας
 ἀνασκευάσασθαι ἐς τὴν Ῥωμαίων.
 λόγον γὰρ οὐχ ἤκιστα ἐποιεῖτε
 πόλιν ὁ Καίσαρ τῶν ὁμαμοσμέ-
 νων ὑπὸ Ἰουστινιανῶς¹ τῶν βρα-
 χέως τοῖς Περσαρμενίοις καὶ τοῖς
 μεταχωρήσαντι Ἰβήρων, ὁμα-
 μόχει γὰρ ὁ βασιλεὺς ὡς κατ'

ბრობის ვულისათვის ის უფულოდ
 განამტკიცებდა ზავს თანაგწორი
 პირობებით. როდესაც ეს აშმაგი
 სამეფო ქალაქში გაიგეს, ყველანი
 გახარებულნი იყვნენ და, როგორც
 მმართველი წრეები ისე სხვა ხალხი,
 ფიქრობდნენ, რომ მახვილი დაღუმ-
 დებოდა და მტკიცე ზავი დამყარ-
 დებოდა, რადგანაც კეისარი მზად
 იყო დაეთმო სპარსელებისათვის
 პერსარმენია და იბერია, ვინაიდან
 მან კარგად იცოდა, რომ სპარსელები
 არავითარ შემთხვევაში არ დათ-
 მობდნენ ამ ქვეყანას, მაშინაც კი
 არა, რომ სპარსელთა საქმეები სა-
 ბოლოოდ დასუსტებულიყო და და-
 ლუპულიყო; მაგრამ ის ფიქრობდა,
 რომ პერსარმენიელთა მთავრებს,
 აგრეთვე მათთან ნათესაურად და-
 კავშირებულთ, ერთის სიტყვით არც
 ერთს იმათგან, რომელნიც გამოიქ-
 ცნენ რომაელებთან, არ ვასცემდა და
 ზავს განამტკიცებდა მხოლოდ იმ
 პირობით, თუ მსურველ პერსარმე-
 ნიელებსა და იბერებს ნება ექნე-
 ბოდათ დაეტოვებინათ თავიანთი
 მიწაწყალი და წასულიყვნენ რომა-
 ელთა ქვეყანაში. კეისარი ბევრს
 ლაპარაკობდა იმის შესახებ, რომ
 თუსტინიანე (იუსტინე) მეფემ ფიცი
 მისცა პერსარმენიელებს და ვადმო-
 სახლებულ იბერებს, ვინაიდან მე-
 ფემ ფიცი მისცა, რომ, რამდენა-
 დაც ეს მისთვის შესაძლებელი იქ-
 ნებოდა, ყოველგვარ საშუალებას
 იმზარდა, რათა დაეპყრო თვით მათი

¹) Iustinianus: მისი უღრის კონსტანტინა.

ὅσον αἰὼν τέ εἰσιν αὐτῶ ἀπαντα
 ἀνακινήσειν τρόπον, ὡς ἂν καὶ
 αὐτὴν γε δῆπου τὴν θρηφάμενην
 σφᾶς ποιήσεται ὑπὸ χεῖριον· εἰ
 δὲ γε ἄχρι τέλους οὕτω εἴσοιτο
 δυνατὸς πρὸς τὸν πόλεμον ἀνθί-
 ξειν, ἀλλὰ τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστά-
 σεως καὶ τοὺς τῶ αἵματι σφισι
 προσήκοντας, ξυελόντα δὲ εἰπεῖν
 τοὺς ὅσοι βούλονται· Ῥωμαϊκῆς
 μετασχεῖν πολιτείας, οὐπώποτε
 ποιήσεται· ἐκδότης. εἰδοκαὶ δὲ
 καὶ βασιλεὺς ὁ Περσῶν ἔδεισθαι
 ἐπὶ τοῖσδε, ὡς ἂν Ῥωμαῖοι μὲν
 ἐκαστησοῦντο τῆς Περσαρμενίας τε
 καὶ Ἰβηρίας, ἐξουσίαν δὲ αὐτὸς
 προσνέμοι. ὅπο· ἐθέλουσιν οἱ
 τῆδε οἰκίητορες ἰέναι, οὕτω ἀπὸ
 τρόπου γε οἶμαι· ἥπιστατο γὰρ,
 πλὴν ἐλιγίστων τῶν ἐν τέλει, οἱ
 τῆς ἀποστάσεως ἦρξαν, ὡς οὐ-
 δεῖ· Περσαρμενίων καὶ Ἰβήρων,
 πόθῃ τῆς θρηφάμενης, ὅς φῶσαι
 τοῖς ἀνθρώποις ἐνὶ ζῆναι τε καὶ
 προσπέτηγεν, ἀνασκευάσσοιτο ἐς
 τὴν ὀθνεῖαν. ἄλλως τε καὶ ἄμα
 ἤλαζε τὸν πόλεμον λισθήσαντος
 ἐν δέοντι θέσθαι τὰ περὶ Περσαρμε-
 νίας τε καὶ Ἰβηρίας· αἴθε γὰρ
 αὐτῶ αἱ χῶμαι πάμποροί τε ὑπὸ τῆ-
 χον καὶ πλείστα εἴσοιτο ἐδχομο-
 φόρου. τοιγαρὶν διὰ ταῦτα
 ἠρέσατο βασιλεὺς Περσῶν ἐπὶ
 τοῖσδε τὸν πόλεμον καταθέσθαι.
 προσήλθε δὲ τῶ Κασίσαρι δια-
 νοεῖσθαι, ὡς ἂν τὸ λυπὸν μυθε-
 μῖα ὑπολείποιτο τὸν πόλεμον αἰ-
 τία, τῆς Περσαρμενίας τε καὶ

სამშობლო; თუ ის ვერ შეძლებდა
 ბოლომდე მიყვანა ომი, ამ აჯან-
 ყების მოთავეებებს და მათ ნათე-
 სავეებს, მოკლედ რომ ვთქვათ, იმათ,
 ვინც მოისურვებდა რომაელების
 სახელმწიფოს მოქალაქეობას, არას-
 დროს არ გასცემდა. სპარსელთა
 მეფეს სასიამოვნოდ მიაჩნდა ეს,
 რომ რომაელები უარს ამბობდნენ
 პერსარმენიასა და იბერიაზე; ის კი
 ნებას აძლევდა, რომ იქაური მცხოვ-
 რებლები წასულიყვნენ, სადაც უნ-
 დოდათ: მე ვფიქრობ, გამოუანგა-
 რიშებლად არ იყო ეს, ვინაიდან
 იმან იცოდა, რომ გარდა მცირეო-
 დენი მმართველი პირებისა, რომელ-
 ნიც აჯანყებას შეთაურობდნენ, არც
 ერთი პერსარმენიელი და იბერი
 არ წავიღოდა უცხო ქვეყანაში სამ-
 შობლოს სიყვარულის გამო, რომე-
 ლიც ადამიანებში ბუნებით არის
 ჩანერგილი და გამჯდარი. ამავე
 დროს მას იმედიც ჰქონდა, რომ
 ომის დამთავრების შემდეგ ის სათა-
 ნადოდ მთაწყობდა პერსარმენიასა
 და იბერიის საქმეებს. ეს ზიწები
 ხომ მეტად ნაკოფიერო იყო და
 დიდ გადასახადებს იძლეოდა. ამის
 გამო სპარსელთა მეფე თანაქმა იყო
 შეეწყვიტა ომი ამ პირობებით. ხო-
 ლო, რათა ამიერიდან მომავალში
 არავითარი საბაძი ომისა აღარ და-
 ჩენილყო, კეისარს აზრად მოუვიდა
 პერსარმენიასა და იბერიის მაგიერ
 მიეღო მათგან ქალაქი დარია. ეს
 მას ანგარების მიზნით კი არ
 სურდა: მათთვის ქალაქი დარია
 მხოლოდ იმ მხრივ იყო სარგებლო-

Ἰβηρίας ἕκατι τὴν πόλιν τὸ Δάρ-
 ρας παρὰ σφῶν ἀντιλήβεσθαι,
 ἦμιστα μὲν τοῦ κερδαλέου χάριν·
 οὐ γὰρ θῆ τι τὸ Δάρρας ἢ πόλις
 ἐς ἕτερόν τι ὀνησιφόρος ἢ τῷ
 ἀσφαλέστατα ἔχειν καὶ τῆς ὑπὸ
 Ῥωμαίων ἕθρας ὥσπερ τι ἔρυμα
 πρὸ βεβλήσθαι. ἀμα οὖν τὸ ἀν-
 χημα ἀκίσεσθαι: βυλόμενος τῷ
 ἀπειληφέναι Ῥωμαίων τὰ οἰκεία,
 ἀμα δὲ καὶ μηδὲνα σπινθήρα τοῦ
 πολέμου καταλιπεῖν ἐθέλων, ἔγνω
 ἀναπῶσασθαι τὸ Δάρρας ἢ χρή-
 μασις ἦγουν ἐτέρῳ τρόπῳ τινί.
 περὶ μὲν οὖν τοῦ χρεῖναι ἐξ ἰσ-
 τιμίας τὴν εἴρηγην πρὸ ελθεῖν,
 πρὶν ἢ διακριθῆναι τὸν ἐν Ἀρ-
 μενίαν πόλεμον, ἐδόκει καὶ ξυθέ-
 θεντο Πέρσαι. μελλόντων δὲ
 ὅσον οὕτω παραχωρήσαι: Ῥω-
 μαίους καὶ τὴν Δάρρας ἢ οὐδενὸς
 γοῦν ἐλιγίστης χρυσίου ποσότη-
 τος, δηλονότι πρότερον ἀφιστα-
 μένων Ῥωμαίων Περσαρμενίας
 καὶ Ἰβηρίας, ἐν ᾧ τὰ τοιαῦτα οἶ-
 ἐξ ἐκτερέων διαλεγόμενοι: πρέσ-
 βεις, γέγονε τὰ κατὰ τὴν ἐν Ἀρ-
 μενίαν ξυμπλοκήν, ἐν τῇ προσπαί-
 σαντες οἱ Ῥωμαῖοι μεγάλως παρὰ
 πάλιν τῆς ἐπιπέδος ἐς τὸ ζῆτον
 ὠλισθήσαν. δὴ θῆ τῶν Περσῶν
 ταῖς εὐπραγίαις; ἐπηρημένων, ὁ
 σφῶν βασιλεὺς ἔφασκεν ὄλωσ
 περὶ τὸ τὴν πόλιν τὸ Δάρρας ἐν-
 δεσθαι: Ῥωμαίους μὴ ἐνδέξασθαι

ბის მომტანი, რომ ის მეტად მტკი-
 ცე იყო და რომაელთა ქვეშევრდო-
 ში აღმოსავლეთის მხრის წინა სო-
 მაგრეს წარმოადგენდა. რადგან მას
 უნდოდა ერთის მხრივ, რომ გა-
 ნეკურნა უბედურება იმით, რომ
 რომაელები უკან მიიღებდნენ თავი-
 სას, ხოლო მეორე მხრივ, რომ
 არც ერთი ნაპერწკალი ომისა აღარ
 დარჩენილიყო, გადაწყვიტა დაე-
 ბრუნებინა დარა, თულისთ იქნებო-
 და ეს, თუ სხვა რომელიმე გზით.
 ის ფიქრობდა იმის შესახებ, რომ
 შეეკრა ზავი თანასწორი პირობებით
 მანამდე, ვიდრე არმენიაში ომი გა-
 დაწყდებოდა, და სპარსელებიც
 თანხმდებოდნენ. იმათ თითქმის გა-
 დაწყებული ჰქონდათ დაეთმოს
 რომაელებისათვის დარა ან სრუ-
 ლიად უთულოდ, ან მცირეოდენი
 თანხით, ცხადია მაშინ, თუ რომა-
 ელები ჯერ პერსარმენიიდან და იბე-
 რიიდან გავიდოდნენ¹; და იმ დროს,
 როდესაც ორივე მხარის ელჩები
 ამის შესახებ მოლაპარაკებას აწარ-
 მოებდნენ, მოხდა შეტაკება არმე-
 ნიაში, რომელშიაც რომაელები,
 ყოველგვარი მოლოდინის გარეშე,
 საშინლად დამარცხდნენ და ძალიან
 ბევრი დაიღუპნენ. ამიტომ, რადგან
 სპარსელები ამ გამარჯვებით გამზ-
 ნეებულნი იყვნენ, მათმა მეფემ
 ბრძანა, რომ რომაელებისათვის ქა-
 ლაქ დარას გადაცემის შესახებ არა-
 ვითარი წინადადება არ მიეღოთ,

¹) ვ. შტაინი (Studien ss. 69) ფიქრობს, რომ ამ სახავო მოლაპარაკების
 დროს საკითხი იფა სვანეთის შესახებაც: ბიზანტიელები მოითხოვდნენ სვანეთი
 ბიზანტიას უნდა დარჩეს.

λόγον πινά. αὐτὸς μὲν γὰρ κατὰ
 τὸν κοινὸν τοῦ πλέμου θεατὸν
 βίβλ. καὶ ὀνόματι: ἐξελεῖν καὶ
 προσκτήσασθαι τὸ δάρας ἀπισ-
 χυρῆσθε. τοὺς δὲ γε Ἰωμαισὺς
 Περσαρμενίαν τε καὶ Ἰβηρίαν
 ἀποστήσασθαι παρασπονθήσαντας.
 πρὸς δὲ γε καὶ ἀφηνιάσαντας
 τοὺς τῆς οἰκοντίας ἀπὸ Περ-
 σαν ὑποδέξασθαι. καὶ τοῖνων ἀ-
 φῆς ὁ βάρβαρος θρασύς τε καὶ
 ἠψυχὴν ἦν, καὶ μὲν οὖν ἐπὶ
 τοῖς ξυνερχθεῖσιν ἐβρενθήσθε
 μέγα. ἤπειτα δὲ καὶ πρὸ τῶν πέ-
 ρατῶν τῶν τριῶν ἐτῶν ἦν: ἦδη
 ξυνοστῆς ἐκαχειρίας, ἦς ἐντὸς
 τῆν εἰρήνην ἀνὰ τῆν εἰς ἐρρωσ-
 θαι, καὶ ὅπλα κινήσειν, καὶ κατ'
 ἐτήν γε δῆπου τῆν πρὸς ἦλιν
 ἀνίσχοντα χώραν ξυγκροτήσιν
 τὸν πόλεμον, πρότερον καταμ-
 βενον Ἰωμαισὺς τὸ ὑπὲρ τῆς
 πλαιῶτης ἀνακωχῆς δεδομένον
 χρῆσθον, ἦνίκα Ζαχαρίας ὁ πα-
 τὴρ καὶ τότε ἐμπεδῶνας ὑπὲρ-
 χεν. ἔφασκε δὲ τὰ χρίματα ἀπο-
 δῶσειν κατὰ τισίντων, καὶ ἔσον
 ἐξέλιπε τῆ τριετία· εἶτα οὕτως πλέμου ἀπαρξέσθαι ἀμφί: (HGM ! 92—
 96; de Boor 464—467).

[ამის შემდეგ საზავო მოლაპარაკების მთავარი საგანია ქალაქი
 დარა. ამ საკითხზე მოსალაპარაკებლად საიღუმლოდ ხედებიან ერთ-
 ზნეთს მეზოლი და ზაქარია. იმ დროს როდესაც ზაქარია ცდილობს
 ლიყოლიოს მეზოლი დარას დათმობაზე და კიდევაც კპირდება მას
 კისრის სახელით სათანადო ფულად საზღაურს, მეზოლი აცხადებს,
 რომ მას თავისი მეფისაგან არა აქვს საამისო უფლებები მიანიჭებული,
 მეგრამ ფიცს აძლევს ზაქარიას, რომ თუ ის საზავო ხელშეკრულებას
 ხელს მოაწერს, სპარსეთის მეფე უთუოდ მისცემს კისარს დარას, რო-
 ვორც საჩუქარს. მაგრამ]

ვინაიდან ის ამტკიცებდა, რომ მან,
 თანახმად ომის საზოგადო წესე-
 ბისა, ძალით აიღო და შეიძინა და-
 რა, ხოლო რომაელებმა დაარღვიეს
 ზავი და ააჯანყეს პერსარმენია და
 იბერია; გარდა ამისა იმათ შეიფა-
 რეს სპარსელებისაგან ვადამდგარი
 იქაური მცხოვრებლები. და, ამრი-
 ვად, ბარბაროსი (ი. ი. ხოსრო) თავ-
 ხედურად და ქედმაღლურად იქ-
 ცოდა და ძალიან მოჰქონდა თავი
 იმით, რომ საქმეები კარგად წაუ-
 ვიდა. ის იმუქრებოდა, რომ, ვიდრე
 გავიდოდა მიმდინარე დროებითი
 ზავის სამი წელი, რომლის განმავ-
 ლობაში მტკიცედ უნდა ყოფილიყო
 აღმოსავლეთში ზავი, ის იარაღს
 ააეღარუნებდა და ამასთანავე ომს
 გააჩაღებდა აღმოსავლეთში მდებარე
 კუთხეში, თუმცა რომაელებმა
 წინასწარ ვადახადეს ოქრო ამ
 დროებითი ზავისათვის, როდესაც
 ექიმი ზაქარია ამას ჰქრავდა. ის
 (ი. ი. ხოსრო) ამბობდა, რომ დაუ-
 ბრუნებდა ფულს იმდენს, რამდენიც
 ამ სამ წელს დააჯლდა: შემდეგ
 კვლავ ომს განეახლებო.

Πρόδηλος ὄν τιν ἐντεθειέν μί, ἔρρωμένα φρονῶν τῆ Ῥωμαίων ἀρχῆ, ἀλλὰ πέρρω τῆς ἀλφειᾶς φθεγγόμενος βουλόμενός τε Ῥωμαίους μὲν ἀμαχητὶ ὑπαναχωρησαι τῆς Περσαρμενίας καὶ Ἰβηρίας, τελευταίων δὲ ἀμφὶ τοῦ Ἀδάρα; αἰτεῖν καὶ τῶν ἐπηγγελημένων ἤμισθα ταρχάνειν... ὡσπερ καὶ Σουανίας πέρι ἐν τῇ πρὸς τῆς ἡπατημένη Πέτρως ἰπὸς τοῦ Ζίχ. ἐμοίως ὄν καὶ ἡ Μεβῶνης ἡβουάλετο δράσειν.

[ტრგ. 51. საზავო მოლაპარაკება გაგრძელდა. ბიზანტიელი ელჩები მტკიცედ იცავდნენ თავიანთ მოთხოვნებს. მეზოდი საქმეს აკიანურებდა და ემუქრებოდა ბიზანტიელ ელჩებს—სარდალი ტანხოსდრო¹, რომელიც საზღვარზე ღვას დიდძალი ჯარით, ააწიოკებს თქვენს ქვეყანასო. მართლაც, ცოტა ხნის შემდეგ ხოსრომ გადაწყვიტა დაერღვია ხელშეკრულება და დასცემოდა რომაელებს, რადგან იმედი ჰქონდა, რომ ამით «ან დიდს რასმე მიაღწევდა, ან შეაშინებდა კეისარს და კეისარი ამჯობინებდა უარი ეთქვა სპარსელთა არმენიაზე და იბერიაზე და იქაურ ადგილებზე, რადგან აღმოსავლეთის ათხრებას ერჩია პერსარმენიელთა და იბერთა დაკარგვა» (de Boor 210, 21—24), და ორმოცი დღე აკლდა სამწლიანი დროებითი ზავის ვადის გასვლას, რომ ოცი ათასი ცხენოსანი მიუსია ბიზანტიელებს დარას საზღვრებიდან შუამდინარეში.

579 წელს ტიბერიმ კვლავ გააგზავნა ელჩები ხოსროსთან და თან საჩუქრად გაუგზავნა ხოსროს ტყვედ ჩავარდნილი დიდგვარიანი სპარსელები. ტიბერიმ თავისი ელჩების ხელით გაუგზავნა ხოსროს წერილი, სადაც სწერდა:]

Ἐγὼ καὶ βούλομαι τιν εἰρηγήην καὶ δεῖ τὸ μερόσθετον ὄσσαν ἀπαζῆσθαι, καὶ ὡσπερ φασει τιν: πρὸς τῶναι μῖσι τῆς φλίας ἰμῶν. τοιγαροῦν ἐταίμα; ἔχῃ τῆς

ცხადი იყო, რომ ის რომაელთა სახელმწიფოს სასარგებლოდ არ ზრუნავდა და სიმართლეს არ ამბობდა: მას უნდოდა, რომ რომაელებს უბრძოლველად დაეცალათ პერსარმენია და იბერია და ამის შემდეგ მიემართათ თხოვნით დარას შესახებ, და დაპირებულს კი ვერ მიაღწევდნენ... ისევე, როგორც წინათ სვანეთის შესახებ მოატყუა პეტრე ზიქმა. შებოღნადაც ასევე უნდოდა მოქცეულიყო (HGM II, 97—98; de Boor 468, 22—28).

„მე მსურს ზავი და ვესწრაფი მას, როგორც ღმრთის ნიქს, თითქოს თვით ბუნება თქვენს მეგობრობას მოითხოვს ჩემგან. ამიტომ მზადა ვარ უარი ეთქვა მთელს პერსარმე-

¹) გამოჩენილი სპარსელი სარდალი, რომლის ნამდვილი სახელი გადმოცემული არაა: ვიცნობთ მხოლოდ მის საპატიო მეტსახელს „ტანხოსროს“ („ხოსროს ძალა“).

Παραρτηνίας τε τούτης; ἀρίστα-
θαι καὶ Ἰβηρίας; ἐν μὲν τῶν
βυζαντινῶν ἔστιν ἱεροσολέων Περ-
σῶν Ἀρμενίας τε καὶ Ἰβηρίας.
ἀναβιβασαί; ἔξ καὶ τῆς Ἀρσασίων
ἐφορίας καὶ τῆς Ἰβηρίας;
ἐστὶν παραχωρήσιμα τῶν ἀρσασίων
ἀπὸ τῶν ἀρσασίων ἀνακτοῦν ἰερα-
τικῶν κτλ.

[ამსომბაში ხოსროსაც ვაგვხატენა ელჩები ტიბეტისთან და სწორდა
შსე ვამომოგზავნენ აჯანყებულ პერსიარმენიელთა მეთაურები, რომ ისინი
ხამოვებთან ზეენი ქვეყნების საზღვარზე; თან სთხოვდა ტიბეტის
ელჩები ვამომოგზავნენ საზეო მოღამარაყებისათვისო. ტიბეტის ელჩები
ბრძ ვაგზავნილები იყვნენ, შავჩამ საზეო მოღამარაყება ვერ შენდვია,
ჩადგან 579 წლის თებერვალში ხოსრო ვარდიოცყალა. ხოსროს შემ-
დეგ შისა შეილი, ქორშიზდა, ვამეფდა. თუმცა ბიზანტიელ ელჩებს
ტიბეტის ბრძანება შილედათ ახალ შეფესთან ვაეშართათი მოღამარა-
ყება, შავჩამ ქორშიზდამ ისინი მეტად უსტოოდ შილეო ელჩებმა
თითქმის სამი თვე დამეყეს აქ და უკან ვამბრუნდენ ბიზანტიაში იხე,
ჩამ ზეს ვერ შილწესი. ამის შემდეგ ტიბეტია შეუდვია სმშადისს
ამის ვამაახლებლად].

სამხარე იბერიაელების განხლება 580 წელს.

[ტიბეტში აღმოსავლეთის შიეარსარდლად დანიშნა შავჩოცი.
ის იბრძოდა არმენიეში, სადაც შან ილეა შიშორატყა ტიომარონის
ციხეს, და არმენიის სხვა ადგილებში. თუმცა შიეარცა თიეთონ დიდს
უნარს და ვამქრობობას იხენდა, შავჩამ სხვა სარდალთა უწესრიგო
ქვეყნის წყალობით ბიზანტიელთა ჯარა ბზირად ვარდებოდა ვამაქ-
დელში.]

Καὶ ἐὼς ἢ σπαιεσθαι οὖν πρὸς
τὸν ἔγερθαι; κατὰ τε τῶν ἀρσασίων
καὶ Ἰβηρίας τὰς τὰς ἰβηρίας
σπασιὸν μόνον, αὐτὸς ἔξ Ἰβη-
ρίας ἀπαθίς; ἀρσασίων ἰβηρίας,
ἀλλὰ ἀρσασίων; εἰς τὰς τὰς ἰβη-
ρίας ἀρσασίων ἰβηρίας, ἔμας
შეძინებ
მზე; (De sententiis, ed. Holstevaln 24; HGM II, 114).

აჩა თუ დეინში და იბერიაში სარ-
დლის შიეარ ვაგზავნილ ჯარს უბე-
ღურად წილედა საშე. არამედ
თიეთი შიეარცა — თუმცა უბედურ-
ბებს უწებლად დააღწია თიეთი, —
შავჩამ უკილურეს ვასაქროში ხა-
ვარდა და ძლიეს ვადარსა.

[ამ ლაშქრობით ბიზანტიამ ვერაყვანს შილწესი და 580 წ. ტი-
ბეტში ელჩე ელჩები ვაგზავნა სარსეთში ამ მოღამარაყების დროს

სპარსელებმა მოსთხოვეს ბიზანტიელებს იმ თანხების ძლევა, რომელთაც ისინი ლეზულობდენ მათგან თანხმად უესტინიანეს დროს დადებული პირობისა; გარდა ამისა მათ სურდათ დარაც მათ ხელში დარჩენილყო.]

Ἰὼν δὲ τῆ Ῥωμαίων ἐξ ἐναντίας ἀπαρχυζομένων ὄντες μῆδὲν κατατιθέναι μήτε μίγν ὥσπερ τιμήματός τινος πράσσει τῆν εἰρήνην, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀνασώσασθαι ἀπὸ Περσῶν τὸ Δάρειον, ἀντάλλαγμα μέντοι παρέχοντας τῆν ἐξ ἀρχῆς Περσαρμενίαν τε καὶ Ἀρζανηντῆν ἕνευ τῶν ἀμφοτέρων ἡρώων οὐκ ἠσπασαν τῶν ἑσθῶν τῆ Ῥωμαίων προσεχρήσαν τοις αἰεῖς.

რომელები კი, პირიქით მოითხოვდენ, რათა არაფერი არ გაეღოთ და, მაშასადამე, ზავის ყიდვა არ დასჭირებოდათ, არამედ უკან მიეღოთ სპარსელებისაგან დარა; სამაგიეროდ გადმოგცემთ პერსარმენიასა და არზანენეს¹, გარდა ამ ორივე ქვეყნის იმ მოსახლეთა, რომლებიც რომაელთა სახელმწიფოებრივობას მიემხრნენო (HGM II, 115; de Boor 217,8—12).

¹) ყურადღებას იპყრობს ის გარემოება, რომ ბიზანტიელები ამ თავის უკანასკნელ პირობებში აღარას ამბობენ იბერიის გადაცემაზე, მხოლოდ პერსარმენიასა და არზანენესა ლაპარაკი. უნდა ვიგულისხმოთ, რომ, თუ მენანდრეს ეს ტექსტი შერყვნილი არაა, იბერია კვლავ სპარსეთის ხელში გადასულა.

თეოფანე ბიზანტიელი

Θεοφάνης Βυζαντίου · VI საუკუნის მეორე ნახევრის ისტორიკოსი. დაწერილებითი ბიოგრაფიული ცნობები მის შესახებ დაცული არ არის. როგორც ფოტო გადმოგვცემს თავის «ბიბლიოთეკაში» (წიგნი 64), თეოფანეს დაუწერია «საისტორიო თხზულება», რომელიც ათი წიგნისაგან შეადგებოდა და ეწებოდა 508—561 წ.წ. ამბებს (იხ. ქვემოთ ფოტ. 1). ეს თხზულება ჩვენამდე მოღწეული არაა; დაცულია მხოლოდ ოთხი ნაწივეტი, რომლებიც შემოუნახავს ფოტოს. თავის «ბიბლიოთეკაში», ჩვენ მოგვყავს ქვემოთ ყველა ოთხი ნაწივეტი. ტექსტის გამზადებისას ხელთ გვიქონდა:

· Niebuhrus, Corpus scriptorum historiae byzantinae (Bonnac) tom. Dexippi, Eunapii etc. p. 453—486. Dindorfius, Historici Graeci Minores I, 446—449. I. Bekker, Photii Bibliotheca, cod. 64.

შენანდრეს თხზულების შინაარსი.

Ἀναγνώσθη Θεοφάνους Βυζαντίου ἱστορικῶν λόγῳ δέκα. ἀρχεται δὲ ἐκ πρώτης λόγῳ ἀπὸ τοῦ Περσικῶν πολέμου τοῦ συσταίντος μετὰ τὴν διέλευσιν τῶν σπονδῶν, αἱ Ἰουστινιανῶς ὁ βασιλεὺς καὶ Κοσρόης ὁ Περσῶν ἀλλήλοις ἐθεντο, ἔλασε δὲ Κοσρόης τε αὐτὸς καὶ Ἰουστινός, διὰ δὲ τοῦ Ἰουστινιανῶν καταστάς, δευτέρου ἔτους τῆς ἀρχῆς αὐτῶν περαιομένους ἀρχόμενος δὲ ἐντεῦθεν τῆς ἱστορίας κάτεσι μέχρι δεκάτου ἔτους αὐτοῦ τοῦ πολέμου. μέμνηται δὲ ἐν τῷδε τῷ πρώτῳ τοῦ βιβλίου λόγῳ καὶ τὰ κατὰ Ἰουστινιανῶν ἱστορήσασιν. οὐ μὴν ἀλλὰ θηλόδῳ ἔσαν ὡς καὶ ἐφεξῆς; τῶν δέκα λόγων ἑτέρους συντάξαι. δὲ δὲ εἰσι δὲ ἐν μὲν τῷδε τῷ λόγῳ ἔπειτα αἱ σπονδαὶ συνε-

ფოტ. 1 წაკითხულ იქნა თეოფანე ბიზანტიელის საისტორიო თხზულების ათი წიგნი. პირველი წიგნი იწყება სპარსული ომით; ეს ომი ატყდა იმ საზავო ხელშეკრულების დარღვევის შემდეგ, რომელიც ერთმანეთს შორის დადევს იუსტინიანე მეფემ და სპარსელთა მიჟიჟმ ხოსრომ. ის დარღვიეს სვით ხოსრომ და იუსტინემ, — რომელიც იყო იუსტინიანეს მეჩვიდრე, — მეორე წელს იუსტინეს მეფობისა. ამით იწყებს ის თავის ისტორიას და მოგვითხრობს ამ ომის მეათე წლამდე. თავისი თხზულების ამ პირველ წიგნში ის აღნიშნავს, რომ მან იუსტინიანეს დროინდელი ამბებიც აღწერა: ისედაც ცხადია, რომ გარდა ამ ათი წიგნისა მას სხვებიც შეუთხზავს. ამავე წიგნში ის მოგვითხრობს, თუ როგორ იქნა დარღვეული ზავი (იო-

χρήσαν Ἰουσαίνου μὲν διὰ Κο-
μεντιόλου Σουανίαν παρὰ Χρο-
σίου ἀπαιτούντος, αὐτὸς δὲ ὑπο-
ειθεμένους, οὐ μέντοι ἐνδοθύντος,
ἦτοις τε ἡ Μεσοποταμία πᾶσα
ἐσεισθήη, προσέμιον τῶν ἐπελευ-
τομένων κακῶν γενόμενήη.
ზედაც, რომელიც მომავალ უბედურებათა წინამორბედი შეიქმნა.

მაგრედსა რა სპარსელებს შორის) მა-
შინ, როდესაც იუსტინე მოითხოვ-
და ხოსროსაგან სვანეთს კომენ-
ტიოლეს პირით¹, და რომ ხოსრო
პირღებოდა, მაგრამ არ აძლევდა
სვანეთს; მოგვითხრობს მესოპოტა-
მიაში მომხდარი მიწისძვრის შესა-
ხებდაც, რომელიც მომავალ უბედურებათა წინამორბედი შეიქმნა.

ურთიერთობა თურქებთან.

“Οτι τὰ πρὸς εὐρον ἀνεμὸν τῶν
Γαυλάδος Τοῦρκων νέμονται, οἱ
καὶ Μαυσαγέται καλοῦμενοι, οἷς
Πέρσαι οἰκείη γλώσση, Κερμυχί-
νάς φασι. καὶ αὐτοὶ δὲ ἐν τῷ τότε
ἔθρῳ καὶ πρέσβεις πρὸς βασιλέα
Ἰουστίνον ἔστειλαν, θεόμενοι μὴ
ὑποδέξασθαι αὐτὸν τοῦς Ἀβάρους·
ἢ δὲ τὰ ἔθρῳ λαβὼν καὶ ἀντι-
πρόσφρονησάμενος ἀπέλασεν εἰς
τὰ οἰκεία. τοῖς δὲ Ἀβάροις ὑπο-
περὸν ἐλθόντων, καὶ Παννονίαν
ἐκχεῖν καὶ εἰρήνης τυχεῖν θεο-
μένοις, διὰ τὴν πρὸς τοῦς Τοῦρ-
κους λόγον καὶ τὰς συνθήκας
οὐχ ἐσπεύσασθαι.

ლი სიტყვა და მათთან ხელშეკრულება დადებული.

ფრგ. 2. ტანაიდის აღმოსავლეთით მდებარე მხარეში ბინადრობენ თურქები, რომელთაც ძველად მასაგეტები ეწოდებოდათ და რომელთაც სპარსელები თავიანთ ენაზე კერმითონებს ეძახიან. მაშინ იმათ იუსტინე მეფეს საჩუქრები და ელჩები გამოუგზავნეს და სთხოვედნ მას არ მიეღო ავარები: იმნაც საჩუქრები მიიღო, სამაგიერო უზლო და შინ გაისტუმრა. შემდეგ ხანებში რომ ავარები მოვიდნ და სთხოვეს პანონიაში დაესახლებინა ისინი და ზავი შეეკრა მათთან, მან არ შეკრა მათთან ზავი, რადგან თურქებისათვის ჰქონდა მოცემუ-

აბრეშუმის კიბის კულტურა ბიზანტიაში.

“Οτι τῆν τῶν σιελήκων γένε-
σιν ἀπὸ Πέρσης βασιλεύοντος
Ἰουστιανῶς ἐν Βαλχανίῳ ὑπέ-
βειξεν, ἀπὸ πρὸτερον ἐγνωσμέ-

ფრგ. 3. იუსტინიანეს მეფობის დროს ერთმა სპარსელმა ასწავლა ბიზანტიონში აბრეშუმის კიბის გაზრავლება, რაც წინათ რომაელები-

¹ ამ ითანე კომენტიოლეს (დომენტიოლეს) ძის მოღვაწეობის შესახებ დოკუმენტით მოგვითხრობს შენანდრე (ფრგ. 15 და 16, იხ. ზემოთ გვ.)

νῆν Ῥωμαίους. οὐτως δὲ ἐκ Στ-
 ρῶν ὁ μῆθεις; ὁ Πέρσης τὸ σπέρ-
 μα τῶν σκληρῶν ἐν νάρθηκι.
 λαβῶν μέγρο: Βυζαντίου δεσώ-
 σαι, καὶ τοῦ ἔαρος ἀρξαμένους
 ἐπὶ τὴν τρωπὴν τῶν συκαμίνων
 φάλλα, ἐπαφῆκε τὰ σπέρματα
 τὰ δὲ τραφέντα τῶς φάλλοις: ἐπ-
 τερσφῆσθε τε καὶ ἐλλά εἰργάσασθε.
 ὦν τὴν τε γένεσιν καὶ τὴν ἐργα-
 σίαν ὁ βιασὺς; Ἰουστίνος ὑπε-
 ρον τῶς; Τύρκοις ἰσοδείξαι; ἐμῶ-
 βησεν οἱ γὰρ Τετρηαι τὸτε τὰ

სათვის უცნობი იყო. ეს სპარსელი
 სერთა ქვეყნიდან რომ გამოემართა,
 მან კიების თესლი წამოიღო თან
 ჯობში რამარიღი და ასე მოიტანა
 ბიზანტიონამდე; გაზაფხული რომ
 დადგა, მან ეს თესლი თუთის ხის
 ფოთლებზე დაალაგა საკვებად:
 ფოთლებით ნაკვებებმა ფრთები
 შეისხეს და სხვა საქმეებიც შეას-
 რულეს¹. როდესაც შემდეგ იქსენი
 მეფემ თურქებს უჩვენა კიების გამ-
 რავლება და მათი ნამუშევარი, ისი-
 ნი გაკვირვებაში მოყვანა: თურ-

¹) აბრეშუმის კიის კულტურის შემოტანის შესახებ ბიზანტიამი ცნობები
 მოგვცემა პროკოპიოსაც. ის ჯერ მოგვითხრობს, თუ როგორ ცდილობდნენ ბი-
 ზანტიელები თავი დაეღწიათ სპარსეთის მემკვიდრისათვის აბრეშუმით ვაჭრობის
 საქმეში (ისინი ინდოეთიდან ღებულობდნენ აბრეშუმს, მაგრამ არა უშუალოდ,
 არამედ სპარსეთის მეშვეობით, რაც ბიზანტიას ხელ-ფებს უბოროტედა სპარსეთ-
 თან ურთიერთობის საქმეში); ამ მიზნით ბიზანტიელებმა სავაჭრო წინადადებით
 მიმართეს ეთიოპელებსა და ჰომერიტებს. პროკოპი ამბობს:

«მაშინ იუსტინიანე მეფემ, როდესაც ეთიოპელების მეფედ ჰილენასთე იყო,
 ბოლო ჰომერიტებისა ესიმიფე, იულიანე გაუზახანა მათ გლჩად და სთხოვდა
 ორივე დაპმარებოდა რომელებს სპარსელებთან ბრძოლაში,—ვიწინიდან ერთი
 რუმენისანი იყენენ,—სსკლოპ ოპო, რომ ეთიოპელებს ცყიდათ ბოლომე ინდებისაგან
 აბრეშუმში და გადაეცათ ის რომელებსათვის; ოპო იმინი დიდი ფულის პატრონი
 ვაბდებოდენ, ბოლო რომელებს საშუალებაა მისცემდენ ამით მხოლოდ ის გაპო-
 ჩენა მკონიოდათ, რომ აღარ იქნებოდენ იძულებული თავისი საკუთარი ფული
 მტრის ზღში გადაეცათ (ეს ის აბრეშუმია, რომლისაგანაც ჩვეულებრივ იმ ტან-
 საცმელს აწადებენ, ძველად რომ გლლინები შედურს ვაბდენ, ბოლო ეხლა სკ-
 რულს უწოდებენ); ჰომერიტებს კი სთხოვდა, რათა იმთ გაძეგებული კაისი მად-
 დნების ფილარქად დაეყენებინათ და სპარსელთა მიწაწყალში შეკრილიყენენ დიდ-
 ძალი ჯარით როგორც თვით ჰომერიტებისა, ისე სარკინოხ მადდენებისა (ეს
 კაისი ფილარქული გვარის იყო და განსაკუთრებით კარგი იყო საომარ საქმეებში.
 რადგან მას ესიმიფეს ერთი ნათესავი მოეკლა, ის გაქცეულა ერთ კუთხეში, რო-
 მელიც ხრულიად უკაცურია). ორივე შეპირდა, რომ თხოვანს შესრულებდენ და
 გამოაბრუნეს გლჩი, ბოლო ვერც ერთმა მათგანმა დანაპირები ვერ შეასრულა.
 ეთიოპელები/ათვის შეუძლებელი იყო ცყიდათ ინდებისაგან აბრეშუმში, რადგან
 სპარსელი ვაჭრები მუდამ მოდიოდენ თვით იმ ნათესადგურებში, სადაც პირველად
 შედიოდა ინდთა ხომალდები, ვინაიდან ისინი მოსახლერი ქვეყანაში ცხოვრობდენ,
 და ჩვეულებრივ შთელ საქონელს ჰყიდულობდენ; ჰომერიტებისათვისაც მწელი აღ-
 მოინდა გადასულიყენენ უდაბურ ქვეყანაში და გაველოთ დიდი ხნის სავალი გზა,
 რომ წარმართულყენენ იმ ბაღბის წინააღმდეგ, რომელიც მათზე გაცილებით

τε Σηρών ἐμπόρια καὶ τὰς λι-
 μένας κατεῖχον. ταῦτα δὲ πρὶν
 μὲν Πέρσαι κατεῖχον, Ἐφθαλά-
 νου δὲ τὸν Ἐφθαλιῶν βασι-
 λέως, ἐξ οὗ καὶ τὸ γένος ἔοχε
 τῆν κληῖν, Περίδην καὶ Πέρ-
 σας νικῆσαντας, ἀφ' ἑρθέθησαν μὲν
 τῶντων εἰ Πέρσαι, δεσπότῃ δὲ
 κατέστησαν Ἐφθαλίται· οὗς μι-
 κροῦν ἴσπερον μάχῃ νικῆσαντας
 Τούρκοι· ἀφ' αὐτῶν ἐξ αὐτῶν καὶ
 ταῦτα. Ἰουστινός δὲ Ζήμαρχον
 ἐς τοὺς Τούρκους πρέσβυν ἀπέσ-

ქებს ხომ იმ დროს სერების¹ საეკ-
 რო ადგილები და ნავთსადგურები
 ეკირათ. წინათ ეს ადგილები სპარ-
 სელებს ეკირათ, ხოლო როდესაც
 ეფთალიტთა მეფემ ეფთალანემ,
 რომლისგან ამ ტომმა თავისი სა-
 ხელწოდება მიიღო, დაამარცხა პე-
 როზი და სპარსელები, სპარსელებ-
 მა, ეს ადგილები დაჰკარგეს და
 ეფთალიტები გახდნენ მათი ბატონ-
 პატრონნი: ცოტა ხნის შემდეგ თურ-
 ქებმა ბრძოლაში გაიმარჯვეს და
 წაართვეს მათ ეს ადგილები. იუს-

უსტო მამიკი ნებრძოლი იყო» (პროკოპი კესარიელი, De bello persico I, 20).

როგორც ჩანს, ამ გზით ბიბლიკურებში ვერაფერს მიაღწიეს და ამის შემ-
 დგ ისინი ცდილობდნენ გაეჩინათ საკუთარი ბაზა აბრეშუმის კულტურისათვის.
 352 წლის ამბების მოთხრობითა დროს პროკოპი ამბობს.

«ამ დროს შოვი და ინდოეთიდან რამდენიმე მონაზონი, როდესაც იმათ გაი-
 ვეს, რომ იუსტიანი. მე მეფე ძალიან ზრუნავდა, რათა რომაელებს ამიერიდან აღარ
 ეყიდათ აბრეშუმი სპარსელებისაგან, შოვიდენ მეფესთან და დაჰპირდნენ მას აბრე-
 შუმის საქმეების იყო მოგვარებას, რომ რომაელებს აღარ დასჭირებოდათ ამ სა-
 კონლოს შეძენა მათდამი მტრულად განწყობილი სპარსელებისაგან ან სხვა ერი-
 საგან: ჩვენ დიდ ხანს დაუწყით ინდების შრავალი ტომით დასახლებულ ქვეყანაში,
 რომელსაც სერინდა ეწოდებოდა — ἡ Ἰνδία — და იქ ხელმწიფებით შევისწავ-
 ლეთ, თუ რაწარად შეიძლება მოხერხდეს რომ ელთა- ქვეყანაში აბრეშუმის წარ-
 მოება. ხოლო როდესაც მეფე დაეინებით ჰკითხავდა და იკვლევდა, მართალია
 ეს თუ არაო, მონაზონებმა უპასუხეს: აბრეშუმის შემქმნელი რაღაც კიგები არის
 და მათი აღმზრდელი არის ბუნება, რომელიც მათ გამუდმებით ამუშავებს. მაგ-
 რამ კიგბ-ს ცოცხალი აქ გადმოტანა შეუძლებელია, ხოლო მათი გამოჩენა კი
 მოსახერხებელი და სრულიად ადვილია, ამ კიგების ნაყოფია კვერცხები, თითოეუ-
 ლისა უამრავი, ამ კვერცხებს დიდი ხნის განმავლობაში, მათი დადების შემდეგ,
 ნაკვლით ჭვარავენ მცხოვრებლები და, ასე რომ საკმაო ხანს თბილად ინახვენ,
 ცხოველებს გამოაჩეკინებენ². ეს რომ თქვეს, მეფე დაჰპირდა ამ კაცებს დიდ სა-
 ხეობას და სთხოვა მათ სიტყვა საჭმით დაემტკიცებინათ. ესენი რომ სერინდაში
 გაბრუნდნენ, კვერცხები წამოიღეს ბიბლიკურებში, და, როდესაც ისინი ხსენებული
 წესით კიგებად აჩეკნენ. კვებავდნენ მათ თეთის ხის ფოთლებით, და სწორედ აქედან
 დაიწყო რომაელთა ქვეყანაში აბრეშუმის წარმოება» (პროკოპი კესარიელი,
 De bello gothico IV [VIII], 17).

¹ სერების (Σέραι) ქვეყნად (პროკოპის შენიშვნა: BG IV [VIII], 17)
 მეცნიერნი მკვლისამობენ სხვადასხვა მხარეებს (ცივილონს, ჩრდილოეთ ინდოეთს,
 აღმოსავლეთ თურქისტანს, კონინინას, ჩინეთს); უკანასკნელ წლებში ვერმანელმა

τελειαν δε και λαμπρω; εστιασαι
 τε τους Τουρκους και ες τα μα-
 λιστα φιλοφρονηθεις ες το Βυ-
 ζαντιον επανηει. διδ και ο Χο-
 σροης επ' Αιθιοπιας, φιλιας εντας
 'Ρωμαίοις, τους παλαι μὲν Μα-
 κροβίτους, νυν δὲ Ὀμηρίτας κα-
 λουμένους, εστράτευσε, και τον
 τε βασιλέα των Ὀμηρίτων Σανα-
 τοόρχην διὰ Μιράνοϋς τὸν Περ-
 σῶν στρατηγὸν ἐξώργησε, τὴν τε
 πόλιν αὐτῶν ἐξεκέρθησε και τὸ
 ἔθνος παρεστῆσεν.

ლაქივ დაიძვრო და ხალხივ დაიმორჩილა.

ტინემ თურქებთან ზემარქე გაგზავ-
 ნა ელჩად¹; ის ბრწინვალედ გაუმას-
 პინძლდა თურქებს, მათ მიერაც მე-
 გობრულად იქმნა მიღებული და
 გამობრუნდა ბიზანტიონში. ამიტო-
 მაც ხოსრომ ვაილაშქრა ეთიოპთა
 წინააღმდეგ, რომლებიც რომაელთა
 მეგობრები იყვნენ; წინათ მათ მაკ-
 რობიები ერქვათ, ეხლა კი ჰომე-
 რიტები ეწოდებათ. ჰომერიტების
 მეფე სანათურკი ხოსრომ ცოცხლად
 ჩაივლო ხელში სპარსელთა სარდ-
 ლის შირანის წყალობით, მათი ქა-

სომეხთა და ქართველთა აჯანყება სპარსეთის წინააღმდეგ.

Διέξεισι δὲ και ἕποις Ἀρμένιοι
 ὑπὸ Σουρήνου κακοῦμενοι, και μά-
 λιστα περὶ τὴν εὐσέβειαν, τὸν τε
 Σουρήναν ἐμυρονήσαντες διὰ
 Ὀσαρδόνου, ὃς τὸν ἀδελφὸν Μανσυλῆ
 ἐτύγγανεν ἀνελῶν, και ὁ' ἐτέρου
 τινὸς Ὀσάρδου ἀνείλων, και Περ-
 σῶν ἀποστάτες Ῥωμαίοις προσε-
 χώρησαν, τὸ Δούβιος τὸ πόλισμα,
 ἐν ᾧ κατέκρου, ἀπολιπόντες και
 πρὸς τὰ Ῥωμαίων ἔθνη γενόμενοι,
 και τῆς τοῦ μάλ्लιστα γέγονε τῆς
 των Περσῶν πρὸς Ῥωμαίους
 σκοπῶν κατακλῆσεως αἰτιον.
 ἀπέστησαν δὲ πικραυτίκα και
 ἴβηρες και προσεχώρησαν Ῥω-

მოგვიითბობს ის (იქი იგი თიო-
 თანი) იმასაც, თუ როგორ აწ-
 ვალებდა სურენა არმენიელებს,
 მეტადრე მათი კეთილმორწმუნეო-
 ბისათვის, და რომ ისინი შეთანხმ-
 დენ ერთმანეთში და მოკლეს სუ-
 რენა მანუელის ძმის ვარდანის და
 სხვა რომელიღაც ვარდის შემწეო-
 ბით, და რომ არმენიელები ჩამო-
 შორდენ სპარსელებს და რომაე-
 ლებს მიემხრნენ, დასტოვეს ქალაქი
 დვინი, სადაც ცხოვრობდენ, და
 რომაელთა მხწაწყალზე გადავი-
 დენ; ეს იყო მთავარი მიზეზი სპარ-
 სელთა და რომაელთა შორის არსე-
 ბული ზავის დარღვევისა. სპარსე-

მეცნიერმა რ. ჰენიგმა საკმაო საფუძვლიანობით დამტკიცა, რომ სურენა
 უდრის სოფ დიანანს (R. Hennig, Die Einführung der Seidenraupenzucht
 ins Byzantinerreich: Byz. Zeitschrift 33(1933), 295—312).

¹) ამ ელჩობის შესახებ დაწვრილებით აქვს მოთხრობილი შენანდრეს
 (ფრ. 18—22; იბ. ზემოთ გვ. გვ. 234—237).

μαίσις, Γοργένους ἀσών ἰγγεμο- ობს მაშინვე გადაუდგნენ იბერე-
 υέσονται; ἴν ἔξ τῶν Ἰβήρων ბიც და მიემხრნენ რომაელებს¹: მათ

1) სომეხთა და იბერთა განდგომა სპარსეთისაგან მოხდა 572 წელს. სომეხთა განდგომის მიზეზად, ჩვეულებრივ, ასაბელებენ სარწმუნოებრივ დევნას, რომელსაც თითქოს განიცდიდენ სომეხები სპარსელებისაგან, მარზპან სუოენასაგან. მაგრამ წყაროები არ ადასტურებენ ამას. პირველ ყოვლისა უნდა მოვიგონოთ ის, რომ 562 წლის ხელშეკრულების საგანგებო დადგენილებს ძალით სპარსეთში მცხოვრებ ქრისტიანებს უფლება მიეცათ დაურკოლებლივ შესრულებინათ მღვდელმსახურება (იხ. ზემოთ გვ. 217. შენიშვნა 2). იგივე სარწმუნოებრივი თავისუფლება მოაპოვებელი ჰქონდათ სომეხებს 484 წლის ხელშეკრულებით, რომელშიც დადგა ვაჰან იამიკონიანმა მეფე ბალაშთან (იხ. ლახარე ფარაქელის გადმოცემა). გარდა ამისა, მის შემდეგ რაც 554 წლის დვინის კრებაზე სომეხებმა დაგმეს ქალკედონის დადგენილება და მოათხოვნიტობა აღიარეს, ამით ისინი თათხიციასი ჩაუდგნენ ბიზანტიელებს, და, მაშასადამე, ხოსრო, რომელიც ისედაც ცნობილი იყო თავისი რელიგიური შემყარებლობით, ეცდებოდა სომხეთის სასულიერო წრეები გამოეყენებინა სომხეთის დიდგვარიანთა წინააღმდეგ. ეს ასეც მოხდა: ხოსრომ დაინათესავა კათალიკოზი ნერსესი და ეპისკოპოსებს გადასცა გადასახადთა ატრეფის საქმე, რომელიც მანამდე დიდგვარიან შემამულეთა ხელში იყო. სწორედ ამ გარემოებამ ააღელვა დიდგვარიანნი, ზოაწყობიბა შეთქმულება მარზპან სურენას მოსაკლავად და ააჯანყა ისინი სპარსეთის ძალაუფლების წინააღმდეგ. ანალოგიური ვითარება იყო იბერიაშიც და უკანასკნელიც მიეყვდლა სომხეთს (D. E. Stein, Studien 21—25, 36—37).

რომ სარწმუნოებრივი დევნა არ იყო მთავარი მიზეზი სომეხთა განდგომისა, ამას ადასტურებენ ძველი ისტორიკოსების მიერ მოცემული ცნობები. სტ. ასოლიკი ასე აგვიწერს ამ ამბავს: «შემდეგ სპარსელთა მეფემ ზოარდმ სომხეთის მარზპანად დააწინა ვნმე ნათესავი თვისი სურენი, რომელსაც კიპოვრ-ვშნასპი ეწოადგოდა. იგი მოვიდა და დაიპყრო ჩვენი ქვეყანა და სომეხნი ხარბარბს ყველგადა. იგივე მრუშობდა ახატთა ცოლებთან... რის გამოც გ. ნოისნად ბდემში ვარდანი, ვასაკის ძე, რომელიც იყო მამიკონელთა გვარადან, და ხელსაყრელ დროს მოკლა მარზპანი სურენი და ქვეყანა განაოხრა, ხოსროს მეფობის ორმოცდაერთ წელა, რომელიც იყო იუსტინეს მეფობის მეშვიდე წელი (572)...სომხეთის იშბანნი ყველანი აჯანყდენ სპარსელთა წინააღმდეგ და იონთა (ბეძენთა) მბარეხე გადავიდენ» (სტეფანოს სტაროხელი ასოლიკი, მ. ოფლიო ისტორია, მეორე გამ. ს.პ.ბ. 1865, გვ. 84—85; თარგმანი გადმოგვცა პროფ. ლ. მელიქიანთბეგმა, რსთეთისაც მას უღრმეს მადლობას მოვაბენებთ). არც თეოფანე ბიზანტიელის ნ. წყვეტი ამტკიცებს, ჩვეის აზრით, იმას, რომ სომეხთა აჯანყება მხოლოდ სარწმუნოებრივი დევნით იყო გამოწვეული. იქნათქვამია: თეოფანე «მოგვითხრობა იმასაც, თუ როგორ აწვალე ბდა სურენა არმენიელებს, შეტადრე მათი კეთილმორწმუნეობისათვის» იგივეა მოთხრობილი არსენის წერილში «განყოფისათეს ქართლისა და სომხეთისა». აქ გვითხრობთ: «სპარსთა დაიპყრეს სომხითი და შეურაცხ იქმნა წესი საქრისტიანთა და ეკლესიათა განგება აიკოცა (!, და ახნაურთა კელმწიფება დაეცა სპარსთა მარზპანთაგან; და კათალიკოზნი და ეპისკოპოზნი განდრეეს სიმართლისაგან და კაცნიერებამ მოიღეს სპარსთაგან წინააღმდეგობად

τότε ἡ Τίφλις μητρόπολις.

თავრობდა გორგენი, ხოლო იმერ-

თა დედაქალაქი მაშინ ტფილისი იყო¹.
 “Ὁτι Μαρκιανὸς ὁ τῶν Ἰουστι-
 νου τοῦ βασιλέως ἐξάδελφος, τῆς
 εἰς χειροτονηθεὶς στρατηγός, εἰς
 τὸν πρὸς Χοσρόην πόλεμον ἔγδοϖ
 εἶται τῆς Ἰουστινίου βασιλείᾳ. ἐξα-
 πιστέλλεται. Ἰωάννης δὲ ὁ τῆς
 Ἀρμενίας στρατηγὸς καὶ Μιράνης ὁ
 τῶν Περσῶν, ὁ καὶ Βαρζιμάνης,
 τὴν στρατείαν συνήθηρουν. καὶ τοῖς
 μὲν Ἀρμενίσις συναμάχουσι Κόλ-
 χοις, Ἀβασοῖ καὶ Σαρῶν ὁ
 Ἀλανῶν βασιλεὺς, τῷ δὲ Ἀράνῃ
 Σάβρις καὶ Δαγάνης καὶ τὸ Δελ-
 μαϊνὸν εἶναι. πλεμέσας δὲ ὁ
 Μαρκιανὸς τὸν Μιράνην περὶ
 τὴν Νισβηνῶν πόλιν αὐτὸν μὲν
 εἰς φυγὴν ἔτρεψεν, ἀνείλε δὲ εἰς
 τῆ μάχῃ χιλιῶν· καὶ διακοσίους,
 καὶ ῥόντους· ἐλήψθησαν ἐξῆσμοψ-

მთავრობდა გორგენი, ხოლო იმერ-
 თა დედაქალაქი მაშინ ტფილისი იყო¹.
 თრგ. 4. იუსტინე მეფის ძმისწუ-
 ლი მარკიანე დაინიშნა აღმოსავ-
 ლეთის სტრატეგოსად და იუსტი-
 ნეს მეფობის წერვე წელს გაიგზავნა
 ხოსროს წინააღმდეგ საომრად. არ-
 მენიის სტრატეგოსა იოანემ და
 სპარსელთა საჩრდნა შირანმა, რომ-
 მელსაც ბარამანიც ეწოდებოდა,
 შეკრიბეს ჯარი. არმენიელების მზა-
 რეზე იბრძოდნენ კოლხები, აბაზგე-
 ბი და ალანთა მეფე საროე; ხოლო
 შირანის მხარეზე – საბირები, და-
 განები² და დილშაინის ტომი³. მარ-
 კიანემ ბრძოლა გაუმართა შირანს
 ნიზიბინთა ქალაქთან და ის აოტა;
 ამ ბრძოლაში მან ათას ორასი კაცი
 მოკლა, სამოცდაათიც ცოცხლად
 დაატყვევე; რომაელთაგან შეიდი
 კაცი დაიღუპა. მან ნიზიბინთა ზღუ-

ახნაურთა და ხარკსა სოფელთასა თვთ ვარდაიკდიდეს, და
 ეპისკოპოსთა და ქორეპისკოპოსთა შიანდვეს ქუეყანა, ვი-
 თარცა მორჩილთა მეფობისა სპარსთასა, და რომელთაშე კათალიკოსთა და ეპის-
 კოსთა მეფენა სპარსთანი დიშვილნეს და ძეობლად უწოდდეს კავადს, რომ-
 ლისათვისცა მაჯელთა მთავრობისა თვთ მოიტაცეს ... რომლისათვის ვერლარა დაი-
 თმინეს შეურაცხება იგი ფრად ვარდან შამკუენმან, რომელსა ჩოქბე
 ეწოდა, რომელ არს ურჩ, და ნათესაეთა მისთა ახნაურთა სრუთა
 შერაცხილთა მოკლეს სურენ ვინშე მარხაპანი სპარსი-
 თს, ვორდანი, ქრ. I, 326).

¹) ეს პირველი შემთხვევა ტფილისისა მოხსენიებისა ბარუნელ მწერ-
 ლობაში (აბის შესახებ იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, პირველი ბერძნული ცნობა
 ტფილისის შესახებ: საქ მუზეუმ-ს მოამბე, ტ. IV [1927], გვ. 283—284).

²) შდ. ზემოთ გვ. 236 და იქვე შენიშვნა.

³) ტომაშეკის აზრით (RE IV, 1164) „დაგანე“³ კავკასიის მთიელთა
 ერთ-ერთი ტომია. მათი სახელწოდება შეცვლილი სახით უნდა იყოს მალწეული:
 აქ საგულისხმებელია Λαγαν: (შეცდომა წარმოსდგება პირველი ასოს, აღრევისა-
 გან ბ—Λ), რაც უდრის სპარსულს Lagān (სტრ. ბონის Λαγαν, ვ. ი. „ლავები“).

⁴) „დილშაინის [ტომი“ ანუ დილშაინელები, დილშაინელები (იხ. გეორგიკა
 II, 159, შენიშვნა).

κοντα Ῥωμαίων δὲ ἄνδρες ἀνγρε-
 θησαν ἑπτὰ. ἐπολιόρχει τε ἴδῃ
 καὶ τὸ τῶν Νισιβηνῶν τείχος.
 Χοσρόης δὲ ταῦτα μαθὼν, τισ-
 σαράκοντα μὲν χιλιάδας ἰππέων,
 πεζῶν δὲ ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν συ-
 ναγείρα:, ἠπέιγετο βοηθεῖν καὶ
 πολεμεῖν Ῥωμαίους. ἐν τούτῳ δὲ
 διαβάλλεται ὁ Μαρκιανὸς τῷ βα-
 σιλεὶ ὡς ἔρων τυραννίδος, καὶ ὁ
 βασιλεὺς πεισθεῖ: αὐτὸν μὲν πα-
 ρέλασε τῆς ἀρχῆς, Θεόδωρον ἀν-
 τικαταστήσας τὸν τοῦ Ἰουστινι-
 νοῦ παῖδα, Ἰζίδρον, ἐπίκλην.
 ἀταξίως δὲ διὰ ταῦτα συμβάτης,
 τῆς τε πολιουρχίας: Ῥωμαῖοι ἀπέσ-
 χοντο καὶ Χοσρόης το Δάρας πολιουρχίας: παρεστήσατο.

დესაც ალყა შემოარტყა. ეს რომ
 ხოსრომ გაიგო, შეკრიბა ორმოცი
 ათასი ცხენოსანი, ასზე მეტი ქვეითა
 ჯარი და გაეშურა საშველად და
 რომაელებთან შესაბრძოლებლად.
 ამისობაში მარკიანე დააბეზლეს
 მეფესთან, თითქოს მას ტირანობა
 სწადდა; მეფემაც დაიჯერა ეს და
 გადააყენა ის თანამდებობიდან, მის
 ადგილას კი დააყენა თეოდორე,
 იუსტინიანეს შვილი, რომელსაც
 მეტსახელად ცირე ეწოდებოდა.
 ამის გამო უწყსოება ჩამოვარდა,
 რომაელებმაც ალყა მოხსნეს და
 ხოსრომ დარას ალყა შემოარტყა
 და დაიპყრო.

იოანე მალალა

იოანე მალალა (*Ἰωάννης Μαλάλας* ან *Μαλέλας*), ავტორი პირველი ჩვენამდე მოღწეული ბიზანტიური ქრონოგრაფისა, იყო სირიელი, ანტიოქიიდან. ბიოგრაფიული ცნობები მის შესახებ არ მოგვეპოვება; მისი ნაშრომის მიხედვით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ იგი ცხოვრობდა ანასტასი I, იუსტინე I, იუსტინიანე I, და იუსტინე II-ის დროს, ე. ი. 491--578 წლებში; ხოლო მისი მეტსახელი „მალალა“ (სირიული *malal* = *ρῆμα*) მიგვითითებს იმაზე, რომ იგი ვეჭილი უნდა ყოფილიყო.

იოანეს საისტორიო თხზულება *Χρονογραφία* (როგორც მას იოანე დამ-სკელი უწოდებს) ან *Χρονογραφία* (როგორც მას კონსტანტინე პროფიროგენეტის ექსკერპტებში ეწოდება) წარმოადგენდა მსოფლიო ისტორიას „დასაბამითგან ქვეყნისა“ („ადამითგან“) ავტორის დრომდე. ამ სახეობის საისტორიო თხზულებები შემოვიდა ბიზანტიაში IV საუკუნიდან; ისინი იწერებოდნენ უმთავრესად საღმრთო წერილებისა და ადგილობრივი საქალაქო ქრონიკების საფუძველზე და ძველი ტიპის საისტორიო თხზულებათაგან განირჩეოდნენ თავისი უაღრესად კლერიკალური ხასიათით. რამდენადაც ამ ქრონოგრაფების დანიშნულება იყო ფეოდალურ-კლერიკალური საზოგადოებისათვის მიეწოდებინათ მსოფლიო ისტორიის პროცესთა განვითარება იმ სახით, როგორც ეს ქრისტიანულ მსოფლმხედველობას შეეფერებოდა, და ქრისტიანული იდეები გაეერცყლებინათ ამ ახალი საზოგადოების ფართო მასებში, ამდენად ეს ქანრი საისტორიო მწერლობისა ცდილობდა მარტივი ენით ელაპარაკა მკითხველთან, და ძველს ლიტერატურაში დამკვიდრებული ატიცისტური ფორმების მაგიერ შემოჰქონდა სალაპარაკო ენის ფორმები.

იოანე მალალას „ქრონოგრაფი“ შესდგება 18 წიგნისაგან. პირველ 17 წიგნში მოთხრობილი ამბების ცენტრშია ანტიოქია, ხოლო მე-18-ე წიგნის შუიდან — კონსტანტინოპოლი; ეს აძლევს ზოგიერთ მეცნიერს საბუთს დაასკვნას, რომ ზოლო ნაწილი სხვა ავტორს ეკუთვნის; პ. გელცერი (თავის გამოცემაში *Sextus Iulius Africanus*) იმითაც ასაბუთებს აქ ორი სხვადასხვა ავტორი არისო, რომ პირველ 17 წიგნში ავტორი მონოფიზიტია, ხოლო მე-18-ეში ორ-

თოდოქსი. ი. ჰაური (*Byz. Zeitschr.* 9, 337—356) ამ განსხვავებას ხსნის იმით, რომ „ქრონოგრაფის“ ავტორი იოანე მალალა—მისი აზრით—არის კონსტანტინოპოლის პატრიარქი იოანე III ანტიოქელი (565—577 წლებში), რომელიც ჯერ ანტიოქიაში ცხოვრობდა, მერე გადასახლდა კონსტანტინოპოლში, მეგობრულ ურთიერთობაში იყო იუსტინე II-სთან და შუამავლის როლს ასრულებდა მონოფიზიტურსა და ორთოდოქსულ პარტიებს შუა.

„ქრონოგრაფი“ სრულად არ არის მოღწეული. მას აკლია პირველი წიგნი და ბოლო ნაწილი, მოთხრობა მოტანილია 563 წლამდე; მაგრამ ფიქრობენ, რომ ის 574 წლამდე უნდა ყოფილიყო მოტანილი.

„ქრონოგრაფი“ მოღწეულია ჩვენამდე ერთად-ერთი ხელნაწერით XI საუკუნისა Codex Oxoniensis Baroccianus Graecus 182. პირველი გამოცემაა ოქსფორდისა, 1691 წლისა, დამზადებული Edmund Chilmead-ის მიერ. შემდგომი გამოცემები (ვენეციისა 1733 წ. და ბონისა 1831 წ.) პირველის განმეორებას წარმოადგენენ და იმეორებენ მის ყველა შეცდომებს, რომელთა შორის ყველაზე საბედისწერო ის იყო, რომ გამომცემლებმა უგულბებელყვეს იოანე მალალას მიერ ნახმარი ფორმები სალაპარაკო ენისა და შესცვალეს ისინი ლიტერატურული ატიციტური ფორმებით. ხელნაწერის ახალი კოლაცია ჩაატარა J. B. Bury, *Iohannes Malalas: the text of the codex Baroccianus* (*Byz. Zeitschr.* 6 [1897], 219—230).

მალალას „ქრონოგრაფი“ ფართოდ იყო საზოგადოებაში გავრცელებული და მერმინდელი ნწერლები უხვად სარგებლობდნ იმით. ჯერ კიდევ VI საუკუნის ბოლო წლებში ის გამოიყენეს იოანე ეფესელმა და ევაგრი სქოლასტიკოსმა VIII საუკ. დასაწყისში ეს „ქრონოგრაფი“ უფრო სრული სახით, ვიდრე ჩვენ გვაქვს, ჰქონია Chonicon Paschale-ს ავტორს, რომელიც ბევრგან სიტყვა-სიტყვით იმეორებს იოანე მალალას (შდ., მაგალითად, ქვემოთ თავი XVII, ჩვენი გამოცემის გვ. 263); უხვად სარგებლობენ მალალას ქრონოგრაფით აგრეთვე იოანე დამასკელი, თეოფანე, გიორგი ამარტოლი, კედრენე და სხვები. დიდი იყო „ქრონოგრაფის“ მნიშვნელობა სლავური ქვეყნებისათვის: „ქრონოგრაფი“ იქმნა გადათარგმნილი სლავურად IX—X საუკ. (В. Истрин, *Хроника М. в слав. переводе*: Сб. Отд. Р. яз. и л. АН. СПб 1912, 1913; С. Шестаков, *О значении слав. перев. хроники М.*: *Виз. Вр.* 1, 503 შდ.); ჩვენამდე მოღწეულია XIII ს. ნაწვევებში (უფრო დაწვრილებით მალალას შესახებ იხ. Wolf: *RE IX*, 1795 შდ.).

ქვემოთ მოყვანილი ნაწყვეტების დამზადების დროს ხელთ გვექონდა შემდეგ გამოცემები:

Dindorfius Ludovicus, Ioannis Malalae Chronographia. Bonnae 1831 (CB—ბონის კორპუსი).

De Boor Carolus, Excerpta de insidiis (Excerpta Historica iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta). Berolini 1905.

Alexander Schenk, Die römische Kaisergeschichte bei Malalas. Griechischer Text der Bücher IX - XII und Untersuchungen. Stuttgart 1931.

ბონტოს პროვინცია ქანიკე.

Ἐπί δὲ τῆς βασιλείας τ.σ. αὐ- XII. იმავე ტაქიტეს მეფობის
τοῦ Τακίτου ἐγένετο πόνεμος ἐν დროს ნოხდა ომი პონტოში და
τῆς Ποντικῆ καὶ κατηλύθη ὁ αὐ- თვით მეფე გაემართა იქ საომრად,
τὸς βασιλεὺς π.λε., καὶ ἐσ- და ის მოკლულ იქმნა პონტოს
φάγη ἐν Ζετανικῆ¹ τῆς Πόντου, ერთ ქვეყანაში ქანიკეში; ის იყო
ὡν ἐνταυτῶν οὐ' (CB 301, 14—17). 75 წლისა¹.

ქანები.

Ἐπί δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας XIII. თეოდოსის მეფობის დროს¹
οἱ Τζάνοι περὶ ἀπαντες ἤλθον εἰς ქანები შეიქრნენ კაპადოკიაში, კილი-
τικὴν Καππαδοκίαν καὶ Συρίαν. კიაში და სირიაში; მოარბიეს იქაუ-
καὶ ἐπρωιδευσαν καὶ ἀπέκλυσαν². რობა და უკან გაბრუნდნენ (CB 347)-

¹) კეისარი Marcus Claudius Tacitus მეფობდა სულ რამდენიმე თვეს. 275—276 წ. ის ღრმა მოხუცებული იყო, დაახლ. 75 წლისა, რომ ავრელიანეს მოკლვის შემდეგ სენატმა და ჯარმა კეისრად გამოაცხადეს. მის დროს, 276 წლის დანაწყისში, გუთები, რომლებიც ავრელიანეს მიერ მოხმობულ იქნენ საარსებლთა წინააღმდეგ საომრად, ახოვის ზღვის სანაპიროებიდან გამოემართნენ შავ ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროებით და შეიქრნენ მცირე აზიაში; იმათ მიღწივის კლიკიამდე და აქ დამარცხებულ იქნენ ტაქიტეს მიერ. ამ ბრძოლის შემდეგ ტაქიტე რომში გაბრუნებას აპირებდა, მაგრამ მოკლულ იქმნა ერთი რომელიც ჯარისკაცის მიერ. იმის შესახებ, თუ სად იქმნა ის მოკლული, არსებობს სხვადასხვა ვერსია. მეტი წილი ძველი წყაროებისა ამ ადგილად ივლის თარშეთს (Tarsus), მაღალას მოწმობით კი ის მოკლულ იქმნა ქანეთში (მალალას გან დამოკიდებული ქრონოგრაფისები—Chronicon Paschale-ს ავტორი, ცდრენე—სრულად არაღერს ამზობენ ამის შესახებ); მაგრამ მალალას ცნობას ივლორებს მოსჯ ხორენელი, რომელიც II, 76 სწერს: „ტაქიტე მოკლულ იქმნა თავისიანების ხელით ბონტოს პროვინციაში ქანიკეში, ესე იგი ხალტიკ-შიო („... ἡ ἀποκτασία τῆς χιλιτικῆς ἢ ἰστανικῆς ἡ ἰστανικῆς, ἢ τῆς ἰστανικῆς; ტფილისის ვამ. 1910 წ., გვ. 210).—²) Al. Schenk (სმ: Τζάνοι.—²) გამოცემაში აქვს: „...“

¹) დედანში სწერია «მის მეფობაში»; ამის წინ მოთხრობილია სწორედ თეოდოსი I-ის (379—385) მეფობის ამბებზე. პროკოპი კესარიელი ცხ.

კახშითხ კარეზი¹.

'Εν δὲ τοῖς χρόνοις τοῦ αὐτοῦ Ἀναστασίου βασιλέως οἱ Οὐγγοὶ Σάβειροι παράγαντες τὰς Κασιπίας πλάσ, ἔθνος πολεμικώτατον, ἦλθον εἰς Καππαδοκίαν, καὶ πραιδεύσαντες αὐτὴν καὶ ἄσασα: παρήλθον χώρας Ῥωμαίων, καὶ ἐφόνευσαν πολλούς, καὶ ἔκαυσαν τὰ κτήματα καὶ λαβόντες αἰχμαλωσίαν πολλὴν ἀνεχώρησαν. ἦλθον δὲ οἱ ἀπὸ τῆς ἰσχυροσύνης, πραιδευθέντες, καὶ πολλὰ παρέσχεν ὁ βασιλεὺς τοῖς πραιδευσθεῖσιν ἑκάστης πύλης. ἔκτισε δὲ καὶ τείχη τὰς μεγάλας κώμας Καππαδοκίας καὶ Ἰσφαλιστο τὰς δύο Καππαδοκίας, καὶ συνεχώρησε πάσαις ταῖς πραιδευσθεῖσιν ἐπαρχίαις τὰς συντελείας εἰς τέλος ἐπὶ ἐτη γ' (CB 406.9--18).

XVI. ამავე ანასტასი მეფის დროს, საბიროს ჰუნებმა — საუკეთესოდ მებრძოლი ტომი — გადმოლახეს კასპიის კარები მოვიდნენ კაპადოკიამდე, მოარბიეს იგი და რომაელთა ყველა ის ქვეყნები, რომლებიც გამოიარეს, მეფრი გაფლოტეს, გადასწვეს მამულები, დიდძალი ნატყვენავი წაახსეს და გაბრუნდნენ, ამ დარბევისაგან დაზარალებულნი მოვიდნენ მეფესთან და ამან დიდი დახმარება აღმოუჩინა ყველა დარბეულ ქალაქს. აგრეთვე კაპადოკიის დიდ სოფლებს კედლები აუგო და ამგვარად თორივე კაპადოკია გაამაგრო, გარდა ამისა დარბეული ეპარქიები სამი წლით განათარისუფლა გადასახადებში: აგან

ლაზთა მეფე წათი.

'Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτοῦ βασιλείας Ζηάθιος ὁ τῶν Λαζῶν βασιλεὺς ἠρηκόσας καὶ ἀναχωρήσας ἀπὸ τῶν Περσικῶν μερῶν βασιλεύοντος Περσῶν Κωάδου καὶ φίλου ὄντος τοῦ Ζεαθίου, βασιλέως Λαζῶν, ὡς ἀπαξ ὑποκαίμενος τῇ βασιλείᾳ τοῦ αὐτοῦ Κωάδου, δὲν καὶ εἰ συνέβη τινὰ τελευτήσει τῶν βασιλέων Λαζῶν, ὑπὸ τοῦ Περσῶν βασιλέως πρὸς χειρίζεται καὶ ἰστέφετο, ἐκ τοῦ γένους μένει τῶν αὐτῶν Λαζῶν ὁ δὲ αὐτὸς βασιλεὺς Λαζῶν φυγῶν τῶν Ἑλλή-

XVII. იუსტინეს მეფობის დროს ლაზთა მეფე წათი გაჯავრდა და ჩამოშორდა სპარსეთს. სპარსელთა მეფე იყო კოადი, რომელიც ოდესღაც თვით წათის, ლაზთა მეფის, მეგობრად ითვლებოდა და ამ კოადის სამეფოს ქვეშევრდომი იყო; ამიტომაც იყო, რომ, როდესაც ლაზთა მეფე გარდაიცვლებოდა, სპარსელთა მეფე ნიშნავდა და აგვირგვინებდა ახარ მიოქის, მაგრამ უთუოდ თვით ლაზთა ტომიდან. ლაზთა ეს მეფე (წათი) გადავიდა წარმართთა სარწმუნოებაზე,

კვითობის იმის შესახებ, რომ კანები იჭრებოდნენ ბიზანტიის საზღვრებში და ამბვედნ იპსტობის (BP I, 15; გმორგოცა II, 28). ¹ შდ. ქვემოთ: გვ. 270.

νων δόγμα διὰ τὸ μὴ προχειρισθέντα αὐτὸν ἀπὸ Κωάδου, βασιλέως Περσῶν, ποιῆσαι καὶ θυσίας καὶ πάντα τὰ ἡθῆ τὰ Περσικά, ἢ μόνον ἐτελεύτησεν ὁ αὐτὸς πατὴρ Δαμιᾶνης¹, εὐθέως ἀνήλθε πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστίνον ἐν τῇ Βυζαντίᾳ, καὶ αὐτὸν ἐκθούς παρεκάλεσεν αὐτὸν ἀναγορευθῆναι βασιλέα Λαῶν², καὶ δεχθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως ἐφωτισθη, καὶ χριστιανὸς γενόμενος ἠγάγετο γυναῖκα Ῥωμαίαν, τὴν ἐκγόνην Νόμου τοῦ πατρικίου, ὀνόματι Οὐαλεριανῆν. καὶ ἔλαβεν αὐτὴν μετ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν Ἰβίαν αὐτὸν χώραν, στεφθεῖς³ παρὰ Ἰουστίνου, βασιλέως Ῥωμαίων, καὶ φορέσας στεφάνον⁴ Ῥωμαϊκὸν βασιλικὸν καὶ χλαμύδα ἀσπρὴν ἰεροσφίρικον, ἔχον ἀντὶ πορφυροῦ τὰβλίου χρυσοῦν βασιλικὸν ταβλῖον, ἐν ᾧ ἠπῆρχεν ἐν μέσῳ στηθάριον ἀληθινόν, ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Ἰουστίνου, καὶ στιχάρην⁵ δὲ ἀσπρὸν παραγαΐδην⁶, καὶ αὐτὸ ἔχον χρυσοῦς πλυσίλα βασιλικά, ὡσαύτως ἔχοντα τὸν χαρακτῆρα τοῦ

როდგან ეშინოდა ვიი თუ სპარსელთა მეფემ კოადმმა მეფედ არ დამნიშნოსო, მსხვერპლებსაც სწირავდა და ყოველგვარ სპარსულ წესს ასრულებდა. ხოლო როდესაც გარდაიცვალა მისი მამა დამიანზე, მაშინვე მივიდა იუსტინე მეფესთან ბიზანტიონში, განთავცხადა თავი მის მორჩილად და სთხოვა, ლაზთა მეფედ მაკურთხეო. მეფემ მიიღო ის და აკურთხა; გაქრისტიანებულმა წათიმ შეირთო რომაელი ქალი, პატრიკიოს ნომეს ქალიშვილი, სახელად ვალერიანე. მან თან წაიყვანა ის რა ჩაიგრა საკუთარ ქვეყანაში, დაგვირგვინებული რომაელთა მეფის იუსტინეს მიერ; მას ემოსა რომაული სამეფო გვირგვინი და თეთრი წმინდა აბრეშუმის ქლამილი. რომელსაც ძოწეული ზოლის ნაცვლად ჰქონდა ოქროს სამეფო ზოლი, სადაც შუაში სურათი იყო თვით იუსტინე მეთის გამონატულეპით; აგრეთვე თეთრი სტიქარი-პარაგაველი, ამასაც ჰქონდა სამეფო ოქრომკედები, იმნაირადვე თვით მეფის გამონატულეპით; წილები, რომელთაც ატარებდა, თავისი საკუთარი ჰქვენიდან ჩამოეტანა და

¹) წათის მამის სახელი Chr. Pasch-ს მიხედვით არის ჯამაჯე. (v. l. ჯამაჯე).

²) აქ Chr. Pasch. (613, 7-8) უმატებს უსომეხი ქრისტიანი, ხოლო თეთრს (168, 18) უმატებს ასეთ ქრისტიანს, ამ დამატებას ადასტურებს მალაღლას სლავური თარგმანი (Шестаков а. с. 551).

³) Chr. Pasch. (613, 18): პრო, სერმესი და სერფესი; თეთრანე (168, 22): პრო, ხლაშმას; სლავური თარგმანი поставлен и венчан (Шестаков 551).

⁴) ასე სწავრია ოქსფორდის ხელნაწერში (Bury: Byz. Zeitschr. 6, 229), ხოლო გამომცემლებს შეუცვლიათ ლიტერატურული ფორმით სერფანოს.

⁵) გამომცემლები: სტიქაროს და პარაგაშმოს.

აუთის პასლესჲ: ოჲ ἄγρ ζαγγύλα¹, მარგალიტებით იყო შემკული სპარ-
 ჰ ἔφρηει, ἦν ἀγγύων ἄπὸς τῆς
 ἰδίας აუთῶν ἄργυρος, ἔχοντα μαρ-
 γαρίτας Περσικῶν σχήματα: ἐμείνω
 δὲ καὶ ἡ ζώνη αὐτῶν σπῆρχα: ἦν δὲ
 μαργαρίτων. καὶ ἄλλα δὲ ἐλπίε
 ἦν ἄρα πολλὰ παρὰ τῶν αὐτῶν ἡ-
 σπლῆς: Ἰουστινῶν καὶ αὐτῶν: καὶ ἡ γυν. ἡ αὐτῶν Ὀυαλεριανῶν.

1) ხელნაწერში წაყუა (Buty 229); Chr. Pasch. (614, 5-6) წაყუა ვა-
 ეთა („წითელი“), თოფიანე (168, 26-27) წაყუა ვათა, სლავური თარგმანი: су-
 шая же ето бела и своа ему страна червни (Шестаков 551).

საგელისხშია თვით სიტყვა წაყუა. ეს სიტყვა პირველად იოანე მალალას
 აქვს ნახმ.რი და, როგორც ხანა, ის ხალხურ სალაპარაკო ენიდან არის მოტანი-
 ლი. მის შესაყვის ლიტერატურულ სიტყვად გვევლინება ჩაქა, რომელიც
 აგათიას აქვს ნახმარი ლახთა მეფის ტანისამოსსა და სამკველის ანალოგიურ
 აღწერილობაში (იხ. ზემოთ გვ. 84). ჰენის აზრით, წაყუა (შხ. რ. წაყუა) იგი-
 ვეა, რაც ქართული „წაღება“ („წაღა“) ე. ი. ბერძნულ სალაპარაკო ენას ის ნა-
 სესხი აქვს: მის ნასესხობ.ს ამტკიცებს, სხვათა შორის, ამ სიტყვის პირველი ასო
 „წ“, რომელიც საშუალო ბერძნულში უცხო ენათა ხოციერთი აფრიკაციების გა-
 მოსაზრტავად იხმარებოდა (შე. ჰენი გეორგია II, 99, შენიშვნა). ხოლო მის
 ხალხურობას ამტკიცებს ის გარემოება, რომ ატიკოსტური ენის საფუძველზე
 მდგომი სალიტერატურო ენა მას არ ხმარობდა (ამ ცნების გამოსაზრტავად სალი-
 ტერატურო ბერძნული ხმარობდა წმ-ნდა ბერძნულ სიტყვებს ხაჰოჲა ან ჰა-
 ნსთ); იგი შემოიტანეს სალიტერატურო ენაში ქრონოგრაფოსებმა, რომლებიც,
 საზოგადოდ, ხალხური ენის ფორმებს ემყარებოდენ; იოანე მალალას შემდეგ ამ სი-
 ტყვას ხმარობენ სხვა ქრონოგრაფოსებიც: მაგ., Chr. Paschale-ს ავტორი (გვ.
 614, 5) და თოფიანე (გვ. 168, 26). შემდეგ: ἦν წინ ნახალის გაჩენა (წა-ყ-ა!! წა-
 ყ-უა) გამოწვეულია იმ გარემოებით, რომ მარტივი ἦ გუტურალად ვერ დარჩე-
 ბოდა ἦ-ს წინ, ის გაბალატალდებოდა (შეადარე ამ ნიდადზე ἄჟა სეჟა-დან მი-
 ლებულია „აი სოჲა“).

ამ სიტყვიდან არის ნაწარმოები წაყუაჲსა („წაღების სახელონო“, „სა-
 წაღე“), რომელიც აგრეთვე ქრონოგრაფებში იხმარება პირველად (მაგ. თოფიანე
 182, 4).

ორივე სიტყვა წაყუა (წაყუა) და წაყუაჲსა შემდეგ უკან დაბრუნებია
 ქართულურ ენება. პირველი მათგანი იხმარება ტანურ ენაში ფორმით „წ ა ნ გ ო“
 (H. M a r r, Gr. чашского я. 218: წ ა ნ გ ო — жемская охры и желтой кожи,
 с наголенником), ხოლო მეორე „ს ა წ ა ნ გ ო“-ს ფორმით შემოსახლდა იოანე
 და ექვთიმე მთაწმინდელების ბიოგრაფიაში, საბედობარ, იკონომოსის კოპტენციის
 შესახებ იქ ნათქვამია: «ხოლო საპარიკონომოსელ და ს ა წ ა ნ გ ო ს და საჯორს
 და სამეძღლო... ესე იკონომოსისა გასაგებელნი იყვნეს» (იხ. ათონის კრებულის
 გამოცემა, ტფ. 1901, გვ. 50).

წაყუა-ის გტიმოლოგია განუხილავს G. Meyer-ს Zeitschr. für roman. Phil
 15 (1892) 527, რომელსაც ეს სიტყვა საერთო რომანული Zanca-საგან გამოუყვა-

Και γυνὴς τούτου Κωδάτης ἡ βασιλεὺς Περσῶν ἐβίβλωσε τῷ βασιλεὶ Ἰουστίνῳ τὰ πρᾶξουσά ταῦτα, ὅτι ψιλὰς καὶ εἰρήνης ἀναμεταξὺ ἡμῶν λαλομένης· καὶ γενόμενης τὰ ἐχθρῶν πράττειν. Ἰδὸς γὰρ τὸν ἰσοκείμενον βασιλέα Λαζῶν αὐτὸς προσεχειρίσω, μὴ ὄντα ὑπὸ τῆν Ῥωμαίων ἰσχύησιν, ἀλλ' ὑπὸ τῆν Περσῶν πολιτείαν ἐξ αἰώνος· καὶ πρὸς ταῦτα ἀντεβίβλωσεν ἡ βασίλεις Ῥωμαίων Ἰουστίνος διὰ πρᾶξουσῶν, Ἰίμαις τὴν τῶν ἰσοκείμενων τῆ ἡμετέρῃ βασιλείῃ οὕτω προσελαβόμεθα οὕτω προσετραπέχεσθαι, ἀλλ' ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς τὸς ὄνοματι Ζιάνθιος· εἰς τὰ ὑπέτερα βασιλεία ἐδεήθη προσαιτίων ἡμῶν ἰσχυρῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ βόγματος καὶ ἰσχυρῶν ἀσπέρων καὶ ἰσχυρῶν πλάνης καὶ γενέσθαι· χριστιανός, ἀξιοίμενος τῆς θανάσεως τῶν αἰώνων θεῶν καὶ θεμιτοσύνης

ეს რომ გაიგო სპარსელთა მეფემ კოადმა, ელჩის პირით შეუთვალა იუსტინე მეფეს შემდეგი: „მიუხედავად იმისა რომ ჩვენ შორის მეგობრობაა დადებული და ზავია შეკრული, შენ მაინც მტრულად იქცევი. აი, მაგალითად, ჩემი ქვეშევრდომი მეფე ლაზებისა შენ აკურთხე, თუმცა ის რომაელთა ხელქვეითი არ ყოფილა, აიამედ იმთავითვე სპარსელთა ძალაუფლების ქვეშ იყო“. ამანე რომაელთა მეფემ იუსტინემ შემდეგი შეუთვალა ელჩის პირით: „ჩვენ შენი სახელმწიფოს ქვეშევრდომი არც არავინ მიგვიღია და არც გადმოგვიბირებია; ჩვენთან, ჩვენს სამეფოში, მოვიდა ერთი კაცი, სახელად წათი, და მუდარით მოგვმართა ჩვენ გვეხსნა იგი წარმართული¹ სარწმუნოებისაგან, უწმიდური მსხვერპლებისაგან და ეშმაკთა ცდუნებისაგან და გაგვექროსტიანეინა, რათა ის ზიარებულყო საუკუნო ღმერთისა და ყო-

ნია, ჩვენ ამ სტატიას ვერ გავეყვინით (აღნიშნული ვერნალი ტვილისის ბიბლიოთეკებში არ მოპოვება), მხოლოდ Psaltes-ის (Grammatik der byzantinischen Chronisten, 272) მითითება გვაქვს, რომ მაიერი das Wort (ჯაყისი) auf das genuinromanische zana a Bein, Fuss zurückführt.

Zana იტალიურად, ნიშნავს საზოგადოდ „ფეხს“, ესპანურად „უჩინველს ფეხს“, ხოლო ჩვენი აზრით ძველი საფრეებელია, რომ VI საუკუნის ბიზანტიურ ძველში, ისიც აღმოსავლეთის პროვინციაში, სირიაში, წარმოშობილში, შეგვხვდეს საერთო-რომანულიდან (და არა ლათინურიდან) მომდინარე ორმოციმე სიტყვა გ. მაიერის აღნიშნულ სტატიაზე დაწერილ რეცენზიაში კ. კრუმიხარტი ხანს იმ გარემოებას უყვამს, რომ ავით რომანულ ენებში ის მომდინარეობს ლათინურიდან (Scriptores Hist. Auz.-ში გვხვდება zanae parthicae), ხოლო აქ კი შემოსულია სპარსულიდან, სირიულის ვხითი (Byz. Zeitschr. 2 [1893], 170—171).

1) აქაც და ზემოთაც დედანში სწერია „ელჩისთა სარწმუნოება“, რაც კრიტიკარადისთა ენაზე ნიშნავს „წარმართულ სარწმუნოებას“. საერთოდ, ბიზანტიურ პერიოდში ბერძნები თავიანთ თავს უყვე აღარ ეძახიან „ელინებს“; მათი სახელია Ἕλληνες, ხოლო „ელინი“ იხმარება „წარმართის“ აღსანიშნავად.

των ἀπάντων. καὶ κωλύσαι τὸν
βουλόμενον εἰς βελτίονα τάξιν
ἔλθειν καὶ γῶναί: θεὸν ἀληθινόν
οὐκ ἐδέχετο¹ ὥστε χριστιανὸν
κύριον γυνόμενον καὶ ἀνωθέντα
τῶν ἐπουρανίων μυστηρίων
εἰς τὴν ἰδίαν ἀπελίσσασμεν χώραν.
καὶ ἐγένετο ἐκ τούτου ἔχθρα
μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν
(CB 412—414).

Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ χρόνῳ ὁ Πέρ-
σης ἐπολέμησε τῷ Ἀχζῶν βασι-
λεὶ Ζταθῆρ, ὃς πρῶτον ἐν Ῥω-
μαίῳ. ὁ δὲ Ἀχζῶν βασιλεὺς
πέμψας ἐδέχθη τὸν βασιλέως
Ῥωμαίων, αὐτῶν πείθειαν παρ'
αὐτοῦ λαβεῖν καὶ πέμψας αὐτῷ
ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς στρατη-
λάται: τρεῖς, Γιλβέρχ² καὶ Κήρυ-
κον καὶ Εἰρηναῖον, μετὰ πολλῆς
βοηθείας Ῥωμαϊκῆς, καὶ συγκατα-
συντες πόλεμον, ἔπεσον ἐξ ἀμφο-
τέρων πολλοί. καὶ ἀκούσας ὁ βα-
σιλεὺς Ῥωμαίων ἠγανάκτησε
κατὰ τῶν στρατηλάτων, ὅτι φθό-
νῳ φερόμενοι πρὸς ἑαυτούς: ὁ
στρατηλάται Ῥωμαίων προδεδῶ-
κασιν ἀλλήλους, καὶ ἀγανακτήσας

ველთა დამბადებლის წყალობას. და
ხევენ არ შეგვეფერებოდა ხელი შე-
გვეშალა ადამიანისათვის, რომელ-
საც სურდა ცხოვრობის უკეთეს წე-
სებს დასდგომოდა და ქვეშაობით
ღმერთი შეეცნო, ასე რომ იგი გა-
ვაქრისტიანეთ და, ზეცის საიდუმ-
ლოებებს ზიარებულთ, მის საკუთარ
ქვეყანაში გავისტუმრეთ“. იმ, აქი-
დან დაიწყო მტრობა რომაელებსა
და სპარსელებს შორის.

XVIII. ამ დროს³ სპარსელთა
მეთევ ომი დაუწყო ლაზთა მეფეს
წათის იმის გამო, რომ უკანასკნე-
ლი რომაელთა მხარეზე გადავიდა.
ლაზთა მეფემ ირჩიბი გაუგზავნა რომა-
ელთა მეფეს და სთხოვდა მას
დახმარება აღმოეჩინა; იუსტინიანე
მეფემაც გაუგზავნა მას სამი სტრა-
ტილათი, გილდერიხი, კერიკე და
იონინოსი, დიდძალი რომაული ჯა-
რით; ამათაც გაუმართეს სპარსელებს
ბრძოლა: ორივე მხრით ბევრი დაი-
ღუბა. ეს რომ რომაელთა მეფემ
გაიგო, გაჯავრდა სტრატოლათე⁴ ხე
იმის გამო, რომ ერთმანეთისაღმი
შურის გამო რომაელმა სტრატო-
ლათებმა ერთი-მეორე გასცეს, და,
ამათზე რომ გაწყრა მეფე, გადაა-

¹) აქ მალალას ტექსტში სწერია *ἠγάμισ* *προτρεπισαμεθα* („ვეფე გადმოვიბი-
რეთ“), რაც სრულს უპასუხობს წარმოადგენს; ამჟამად, მალალას ტექსტში აქ შერ-
ყენილი უნდა იყოს, უმჯობესია ის ვარიანტი *οὐκ ἐδέχετο* („შეუფერებელი იყო“.
რომელსაც იძლევა Chr. Paschale, p. 615,1.

²) ეს ენება იუსტინიანეს მეფობის ხანას. სავროთაჲ, XVIII წიგნი იუსტი-
ნიანეს მეფობის ენება.

³) ამ ადგილას სლავურ თარგმანში (Шестакѡвъ 552) სწერია: *и* *стра-*
тилати г' велизарни и кирики и иридея. ასევე გილდერიხის მაგიერ ველი-
ხარია მოხსენებული Chr. Pasch. 616,5, Theophanes 174,21 და Cedrenus (Bon-
nae) I 643,5 (ამასვე იონინოსის მაგიერ აქვს *Πετρος*).

ο βασιλεύς κατ' αὐτῶν διεθέξατο κενა ისინი; იქ ჩავიდა პეტრე სტრა-
 კτούς; καὶ κατελθόντος Πέτρου ტილატი, ჩამოართვა მათ ძალა-
 στρατηλάτου καὶ ἀποκιν,σαντος უყვლება, ჩაიპარა მათგან ჯარები
 αὐτούς τῆς ἐξουχίας; καὶ λαβόν- და გამობრუნდა იქიდან.
 τος τὰ ἐπίδικτα παρ' αὐτῶν ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. (CB 427).

იბერთა მეფე ძამანაძი.

Ἐν δὲ τοῖς χρόνοις ταύτοις, ὡς
 προείπον, ἐβασίλευσεν ὁ θεοφότος
 Ἰουστινιανός; τῶν δὲ Περσῶν βα
 σιλεύς Κωάδης ὁ Δαράσθενος, ὁ
 υἱὸς Περδίου, ἐν δὲ Ῥώμῃ
 Ἀλλάριχοι, ἐχθροὶ τοῦ Οὐάλε-
 μεριακῶ, τῆς δὲ Ἀφρικῆς ῥήξ
 Γιλδέრიχ ὁ ἐχθρὸς Γινჯრიχου,
 τῶν δὲ Ἰνδῶν Ἀδξομιτῶν ἐβασί-
 λευσεν Ἄνδασ ὁ γεγωνὸς χρισ-
 τιανός, τῶν δὲ Ἰβήρων Ζαμα-
 ναζός¹. (CB 429,10—15).

ამ ხანებში, როგორც ზემოთ
 ვთქვი, მეფობდა ღმრთიერი იუს-
 ტინიანე, ხოლო სპარსელთა მეფე
 იყო კოადი დარასთენი, ძე პერო-
 ზისა, რომში კი აღარიბი, ვალენე-
 რიაკეს შთამომავალი; აფრიკის მე-
 ფე იყო გილდერიხი, ვინზირიხის
 შთამომავალი, აექსუმიტ-ინდების
 მეფე კი იყო ანდასი, რომელიც
 ქრისტიანი იყო, ხოლო იბერებისა
 — ზამანაძი¹.

სპარსელთა ლაშქრობა ლაზიკება და პერსარმენიაში.

Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ ἀπηγ-
 γέλιθη Ἰουστινιανῷ τῷ βασιλεῖ
 ἕνα συμβολῆς γενεμένης μεταξὺ
 Περσῶν καὶ Ῥωμαίων, ἐπὶ τῇν
 Μεσοποταμίαν ἐπιβριθάντων τῶν
 Περσῶν μετὰ χιλιάδων λ', καὶ
 Ξέρξου τῆν υἱὸν τοῦ βασιλέως
 Κωάδου ὁ γὰρ Περδίου; ὁ μεί-
 ζων υἱὸς αὐτοῦ ἐπὶ τῇν Ἀσσυρίαν
 καὶ τῇν Περσαρμενίαν ἐπολέμει

ამ დროს იუსტინიანე მეფეს
 შეატყობინეს იმ შეტაკების შესა-
 ხებ, რომელიც მოხდა სპარსელებსა
 და რომაელებს შორის, სახიერობი,
 რომ სპარსელები შეესივნენ მესო-
 პოტამიის ოცდაათი ათასი ჯარით
 კოად მეფის ძის ქსერქსეს მეთაუ-
 რობით; ხოლო კოადის უფროსი ძე
 პეროზი იბრძოდა დიდძალი ჯარით
 ლაზიკისა და პერსარმენიის წი-

¹ ასეა ხელნაწერში (Bury 229), გამომცემლები სწერენ Σαμαναζα. თეო-
 ფანე (216,7) Ζαμανერζი, კვდრენე (I 650,17) Ζაპაიარჯი; აქ ყველგან ეს პიროვნე-
 და მახინჯბულია იბერიის მეფე დ მერვე წელს იუსტინიანეს მეფობისას (525 წ.),
 იმ დროს რომელიც სხვა წყაროებით 523 წლიდან იბერიაში მეფობა მოსაზრობილია
 (მე. J. Marquart, Streifzüge 482).

μετὰ βοηθείας πολλῆς ὁ γὰρ
πατήρ αὐτῶν Κωάθης ἐν αὐτῷ
τῷ καιρῷ οὕκ ἔλθειν ἐπὶ τὰ Ῥω-
μαϊκά (CB 441,13-19).

ნადამდეგ. მათი შამა კოალი იმ
დროს რომაელთა ქვეყანაში ირ
შეჭრილა.

ფარანგონის ოქროს მადნები.

Καὶ ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων
πάλιν Ῥωφίνος, δευτέρως ἀπι-
κρίσεως καταπεμφθείσης ἐν τοῖς
Περσικοῖς μέρεσιν, εὗρε τὸν βα-
σιλέα Περσῶν ἀναδύνοντα πρὸς τὰ
δῶξαντα μεταξὺ αὐτῶν ἐνεκεν
τῆς εἰρήνης. ψημισθέντος γὰρ
τούτου, ὡς τῶν Σαμαρειτῶν Ῥω-
μαίων ἀγανακτηθέντων ὑπὸ τοῦ
βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, ὡς προ-
γέγραπται, φηρότων καὶ ἀπει-
θόντων πρὸς Κωάθην, βασιλέα
Περσῶν, ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν χώρας
Πάλαιστίνης, καὶ ἐπαγγεिलाμένων
αὐτῷ συμμαχεῖν τὸ δὲ κληθὸς
αὐτῶν ἦν χιλιάδες πενήκοντα,
ἐπηγγειλαντο δὲ τῶν Περσῶν βα-
σιλεῖ προδιδόναι τὴν ἑαυτῶν χώ-
ραν, τὴν Παλαιστίνην πᾶσαν καὶ
τοὺς ἀγίους τόπους, πόλιν ἔχουσαν
δικοφύλων βασιλείων χαρίσματα.
χρυσὸν τε γὰρ κληθὸς πολὺν καὶ
λίθων τιμίων ἀναριθμήτους ποσῶ-
της, καὶ ἀκούσας ταῦτα ὁ βασι-
λεὺς Περσῶν, καὶ πεισθεὶς τῆς
παρ' αὐτῶν λεγομένης, ἀνεδύθη
περὶ τὸ ποιῆσαι τὰ πικτικα. ἀπορ-
μήν δὲ λαβὼν περὶ τῶν χρυσοφύ-
των¹ τῶν εὐρεθέντων πρῶτην ἐπὶ

რომაელთა მიერ კვლავ გაიგზავნა
რუფინე, მეორე პასუხი გაატანეს
სპარსეთის მხარეში; რუფინემ ნახა
სპარსელთა მეფე, რომელიც მათ
შორის ზავის შესახებ დადებულ
პირობებზე უარს ამბობდა. გავრ-
ცელდა ხმები, რომ სამაროტელნი,
რომლებზედაც რომაელები იუსტი-
ნიანე მეფის დროს გაჯავრებულნი
იყვნენ, გაიქცნენ თავიანთი ქვეყნი-
დან, პალესტინიდან, მივიდნენ კოალი-
თან, სპარსელთა. მეფესთან, და
აღუთქვეს მას მოკავშირეობა: მათი
რიცხვი ორმოცდათ ათას უდრი-
და. მათ აღუთქვეს სპარსელთა მე-
ფეს, რომ გადასცემდნენ მას თავი-
ანთი ქვეყანას, მთელ პალესტინას
და წმინდა ადგილებს, მეფეების
მრავალგვარ ნიჭთა მქონებელ ქა-
ლაქს: იქ იყო დიდძალი ოქროს და
პატოსიან ქვათა აღურაცხელი
რაოდენობა. ეს რომ გაიგონა სპარ-
სელთა მეფემ, ირწმუნა მათი ნათ-
ქვამი და ამივით უარყო სიზავო
ხელშეკრულების დადება. მიზეზად
მოიყვანა ოდესღაც ანასტასი მეფის
დროს აღმოჩენილი ოქროს მადნე-
ბი, რომლებიც რომაელების ხელში
იყო; წინათ ხომ ეს შთები სპარ-

¹ ბელნიწრში χρυσοφύτων (B u r y 230), გამოცემებში χρυσοფრთხ.

'Αναστασίῳ τοῦ βασιλέως. ὄντων ὑπὸ 'Ρωμαίων. ἦν γὰρ πρῶτην τὰ αὐτὰ ἔργα ὑπὸ τῆν Περσῶν πολιτείαν· τὰ δὲ χρυσόββυτα¹ ἔργα ὑπάρχει μετὰ τῶν ἑρῶν 'Αρμενίων 'Ρωμαίων τε² καὶ Περσῶν ἁρμενίων ὡς οἱ³ εἶδότες λέγουσιν· ἀτινα ἔργα ἑρῶσι χρυσὸν πλῆν· ὅτε γὰρ ἦρα χαί· καὶ ἑμβρῶ· γίνονται, κατασφραγεται ἢ γῆ τῶν αὐτῶν ὄρεων, λεπίδας⁴ ἀναβλῆσῶσι χρυσῶ· τὰ δὲ αὐτὰ ἔργα ἐμισθῶντο ἐς πρότερον· τινες ἀπὸ 'Ρωμαίων καὶ Περσῶν χρυσῶ· λιτρῶν διακοσίῳ⁵ ἐξ οὗ δὲ παραλέγηθησαν τὰ αὐτὰ ἔργα ὑπὸ τῶν θειοτάτων 'Αναστασίῳ, 'Ρωμαίοι μόνῃ κομίζονται τὴν μεσποθεῖσαν συντέλειαν. καὶ ἐκ τούτου

ἐγένετο διαστροφὴ περὶ τὰ πάχτα (C.B 455—456).

საბირობის გადმოხვლა კახისის კარებიო.

Καὶ αὐτῶν τῶν χρόνων Οἰννοὶ Σάβιροι· παράσαντες διὰ τῶν Καππίων πύλων ἀνεφάνησαν ἐν τοῖς 'Ρωμαίοις· μέρεσι, παραδείσαντες; ἐπὶ τῆν 'Αρμενίων χώραν. καὶ ἀπλῶσαντες ἑαυτοὺς κατέσχον ἕως τῆς Ἐυφρατίης; καὶ τῆς δευτέρης· Κιλικίας καὶ τῶν Κυρηαικῶν. καὶ γνοῖς τοῦτο ἔβασίλευ; 'Ρωμαίων, μετασπειλά-

სელთა ძალაუფლების ქვეშ იყო; ეს ოქროსმადნიანი მთები მდებარეობენ რომაული არმენიისა და პერსარმენიის საზღვრებს შუა, როგორც ამბობენ ამ საქმის მკოდნენი. ეს მთები დიდძალ ოქროს იძლევიან. დიდი წვიმების დროს ამ მთებიდან ჩამოსცურდება ხოლმე მიწა, საიდანაც სცვივა ოქროს ნატეხები. ამ მთებს წინათ ვილაკებდი იჯარიოთ ღებულობდენ, რომაელებისაგან და სპარსელებისაგან, ორას ლიტრა ოქროდ. ხოლო მას აქეთ, რაც ეს მთები ღუთაებრივი ანასტასის ხელში გადაშოვიდა, მხოლოდ რომაელები ღებულობენ დაწესებულ გადასახადს¹. აი, ამიტომ შეფერხდა ზაისის საქმე.

ამ დროს პენი-საბირობი გადმოვიდენ კასპიის კარებიო. გამოჩნდენ რომაელთა საზღვრებში და შოარბიეს არმენიელთა ქვეყანა; ისინი მოედენენ იქაურობას ვიდრე ეფრატესიამდე. მეორე კოლიკამდე და კირესტიკამდე. ეს რომ შეიტყო რომაელთა მფეგმ, დაიბარა პატრიკიოსი რუსტინე და უბრძანა მას გამგზავრებულყო აღმოსავლეთის

¹ ხელნაწერებში *χρυσόββυτα*, გამოცემებში *ყვითელი*.

² გამოცემებში *აქლია* თ.

³ გამოცემებში *აქლია* ხუ.

⁴ გამოცემებში *ლექსიას* („ჭერი“).

⁵ ამ ნაწყვეტში აღწერილი მთები ფარანგიონი („პერანგა“) უნდა იყოს (შე. ზენი შენიშვნა ფარანგიონის მთის შესახებ. კოზოგია II 35—36).

μενο; τὸν πατριάρχιον Ῥουφίνον ἐκέλευσεν αὐτῶν ἐξελεῖν ἐπὶ τὰ ἀνατιλικὰ μέρη καὶ μαθεῖν εἰ ἀπὸ τῆς βασιλείας Περσῶν ἦλθον κατὰ Ῥωμαίων. καὶ ἐξελεῖθὼν Ῥουφίνος; καὶ μετὰ τῆς βασιλείας Περσῶν, εὐρεν ὅτι οὐ κατὰ γνῶμην τῆς βασιλείας Περσῶν οἱ αὐτοὶ Οὐნიο; παρήλθον καὶ γράψας Δωροθέῳ τῶν στρατηλάτων Ἀρμενίας ὑπέσχεσθαι: κατὰ τῶν ἀντιῶν, καὶ ἀκουσάντες οἱ Οὐნიο;, λαβόντες τὴν πραιβαν πάντα ὑπέσχεσαν δι' ὧν ἐπανήλθον τόπων. καὶ καταδιώξας αὐτούς ὁ στρατηλάτης Δωροθέος; ἀπελάτω παρ' αὐτῶν οὐκ ἐλιγγν πραιβαν

მხარეებში და გაეგო, სპარსელთა მეფის დაჯალბით გამოილაშქრეს ჰუნებმა რომაელთა წინააღმდეგ თუ არაო. რუფინეც წავიდა, კავშირი გააბა სპარსელთა მეფესთან და დარწმუნდა, რომ ჰუნები სპარსელთა მეფის დაჯიბთხეად გამოლაშქრებულან. და მან მისწერა არმენიის სტრატეილატს დოროთეს უეიარლებულიყო ჰუნთა წინააღმდეგ. ეს რომ გაიგეს ჰუნებმა, ხელი დაავლეს მთელ ნადავლს და უკან გაბრუნდნ იმავე გზით, რომლითაც მოვიდნ. დოროთე სტრატეილათი დაედევნა მათ და წაართვა ნადავლის არა მცირედი რაოდენობა. (CB 472,15 - 473,4).

532 წლის „საუკუნო“ ხავი.

Ἐν αὐτῶν δὲ τῶν χρόνων ὑπέσχεσαν ἔκ τῶν Περσικῶν Ἑρμογένης; καὶ Ῥουφίνος, ἐπιφερόμενοι μεθ' ἑαυτῶν καὶ πάντα εἰρήνη; τῶν τοῦ πολιτειῶν Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν τῶν τοῦ πολιτειῶν ἀχρι; τῆς τῶν ἀμφοτέρων ζῆσης, ἀναδοθέντων μὲν Πέρσας τὸ μέρος τῶν Φαραγγίων μετὰ πάντων τῶν αἰχμαλώτων, Ῥωμαίοι; δὲ τὰ κάστρα τὰ περιληφθέντα ὑπὸ Περσῶν σὺν τοῖς παραληφθεῖσι: (CB 477,13—19).

ამ დროს დაბრუნდნ სპარსელთა ქვეყნიდან ჰერმოგენე და რუფინე და თან ჩამოიტანეს ორ სახელმწიფოს შორის, რომაელთა და სპარსელთა სახელმწიფოებს შორის დადებული საზავო ხელშეკრულება, რომლის ძალა ორივე სახელმწიფოს სიცოცხლეში უჩივი უნდა ყოფილიყო. ამ ხელშეკრულებით სპარსელებს დაუბრუნდათ ფარანგიათა მხარე და ყველა ციხე-ბოლო რომაელებს — სპარსელების მიერ დაპყრობილი ციხე-სიმაგრეები მთელი ნატყვენავითურთ¹.

¹ იგულისხმება 532 წელს დადებული „საუკუნო“ ან „უცელო“ ხავი, რომლის შესახებ მოგვითხრობს პროკოპი კესარიელი BP I, 22 (გეორგიკა II, 33): «რომაელებმა მსკეს სპარსელებს—ლაზიკის სიმაგრეები». ძალალას ტექსტში დაუსახელებლად მოხსენებული დაპყრობილი ციხე სიმაგრეები სწორედ ამ ლაზიკის სიმაგრეებს უნდა ჰგულისხმობდეს.

სტეფანე ბიზანტიელი

სტეფანე ბიზანტიელი (ს. ἱεραμπαχῆς Στεφάνος) ავტორია გეოგრაფიული ლექსიკონისა, რომელსაც ეწოდებოდა 'Επιτομή. ბიოგრაფიული ცნობები მის შესახებ არ არსებობს: მხოლოდ მისი ლექსიკონის არტიკლების მიხედვით ვახდა შესაძლებელი ზოგიერთი დასკვნების მიღება სტეფანეს ბიოგრაფიული თარიღების შესახებ. უკანასკნელ წლებამდე შევლევართა აზრი მისი ცხოვრების შესახებ მერყეობდა IV—VII საუკუნეებს შუა (მაგალითად, კ. კრუმბახერი, *Geschichte der byzantinischen Literatur* გვ. 254, მას V საუკუნეში ათავსებდა). Hunigmann-ის გამოკვლევით (*RE A III 2369—2399, Stuttgart 1929*) სტეფანეს ნაწარმოები უნდა იყოს დაწერილი 528—535 წლებში; შესაძლებელია აგრეთვე ზოგიერთი ჩანართი თვით სტეფანეს მიერ იყოს დამატებული შემდეგ წლებში (ასე, მაგალითად, პეტრე პატრიკიოსის მოხსენიება 539—563 წლებზე მიგითითებს).

სტეფანეს 'Επιτομή 50—55 წიგნისაგან შედგებოდა. ჩვენამდე ლექსიკონი მოღწეულია შემოკლებული სახით: მრავალ ხელნაწერში მას ეწოდება ἔκ τινος βιβλίου Στεφάνου ἁπλῶς ἐπιτομή.

სტეფანე ლექსიკონში ხშირად ასახელებს თავის წყაროებს. ზოგიერთი მათგანით მას უშუალოდ უსარგებლია, ზოგს კი იცნობს მხოლოდ სხვების მიერ მოყვანილი ციტატებით. ასე, მაგალითად, მას უშუალოდ ჰყავს გამოყენებული: პეროდიანე (II საუკ.), რომლისაგანაც სტეფანემ ისესხა როგორც გრამატიკული სისტემა, ისე შინაარსობლივი მასალა; ოროს მილეტელი (IV—V საუკ.), რომელსაც ეყრდნობოდა სტეფანე გრამატიკულ საკითხებში. ისტორიკოსთა და გეოგრაფოსთაგან სტეფანე უშუალოდ იცნობს ჰეკატე მილეტელს, ჰეროდოტეს, თუკიდიდეს, პოლიბის, სტრაბონს, დიონისე პერიეგეტს და სხვ, ხოლო ჯერ კიდევ გამოსარკვევია, უშუალოდ იყენებდა თუ არა სტეფანე ქსენოფონტს, დიონისე ჰალიკარნასელს, იოსებ ფლავიოსს და არიანეს (უკანასკნელის შესახებ ისტორიკოს Niese-ს თავის სპეციალურ შრომაში სტეფანე ბიზანტიელის შესახებ ვა-

მოთქვამს მოსაზრება, რომ სტეფანეს წაკითხული ჰქონდა არიანეს წიგნებიო¹. გეოგრაფიულ მდებარეობათა საკითხებისათვის სტეფანე სარგებლობს - მარკიანეთი (IV საუკ.), რომელსაც უმთავრესად პტოლემეს რუკების მიხედვით აქვს ცნობები მოყვანილი, ხოლო თვით პტოლემეს არც კი მიმართავს.

როგორც მკითხველი ქვემოთ მოყვანილი ნაწყვეტებითაც დაწმენდება, სტეფანე ბიზანტიელს უმთავრესად გრამატკული საკითხები აინტერესებს და არა გეოგრაფიული. ამიტომაც არის, რომ ხშირად ის შეუმოწმებელ გეოგრაფიულ ცნობებს იძლევა და შეცდომებს უშვებს (Cannae, მაგალითად, მას კართაგენის მახლობლად აქვს მოთავსებული). გარდა ამისა ის სრულებით არ ღებულობს მხედველობაში გეოგრაფიულ აღგილთა თავის-დროინდელ ვითარებას და ბრმად მისდევს თავის წყაროებს; ასე რომ მისი ცნობის გამოყენების დროს მუდამ უნდა გვქონდეს მხედველობაში, რომ ეს ცნობები მის დროს, VI საუკუნეს, კი არ შეეფერება, არამედ მისი წყაროს დროინდელია.

ქვემოთ მოყვანილი ნაწყვეტების დამზადების დროს ხელთ გვქონდა:

A. Meinekius. Stephani Byzantii Ethnicorum quae supersunt. Ex recensione Augusti Meinekii, tomus prior. Berolini 1849.

W. Dindorf. Stephanus Byzantius cum annotationibus L. Holstenii, A. Berkellii et Th. de Pinedo. Ed. W. Dindorf, 4 vol. Lp. 1825 (ზოგიერთ შემთხვევაში ჩვენ მოგვყავს სქოლიოებში ამ ძველ კომენტატორთა შენიშვნები).

В. Латывшев, Scythica et Caucasica I, 252—271.

Ἄγκυρα, πόλις Γαλατίας...
 τὸ ἐθνικὸν Ἄγκυρανός. τὰ εἰς ν.ς
 (ανος) ἐθνικά, ἐξ ἂν ἀπὸ τῆς
 γενικῆς τοῦ πρωτοσυνίου γένοιτο
 καθαραιούσης, τὸ ἄ παραλῆγει
 μαζῶν καὶ μὲν συλλαβῆ τῆς γε-

ანკურა, გალატიის ქალაქი...
 ეთნიკურია „ანკრანოს“. ეთნიკურ
 სიტყვებს ბოლოში აქვთ νος (ανος);
 თუ ნაწარმოებნი არიან პრო-
 ტოტიპის წმინდა ნათესაობი-
 თისაგან; წინასკნელი α გრძელია;

¹) B. Niese, De Stephani Byz. auctoribus, Kilisc 1873, p. 29: Stephanus quoque eius (ე. ი. არიანეს) libros legit (მოგვყავს Honigmann-ით).

νική; περιττεύει, ἔκ ἀναστρέφον-
τος τῶν λόγων. οὐ γὰρ ὅσα τὸ
ἄ κατὰ τὴν παρακλήγουσαν ἔχει,
ταῦτα ἐκ ἰηλικῶν προήχεται.
τοῦ μὲν προτέρου παραδείγμα-
τος ταῦτα, Ἄσιανός; Καρδια-
νός; Ὀλβιανός; Φασσιανός, ἀπὸ
τῆς Φάσιος πόλεως....

Αἶα, πόλις; Κόλχων, κτίσμα
Αἰήτου, θαλάσσης ἀπέχουσα στά-
δια τριακόσια, ἦν περιρρέουσι
δύο ποταμοί, Ἴππος καὶ Κρά-
νος, ποιοῦντες αὐτὴν χερσόνη-
σον. ἔοικε δὲ τὸ ἀντίον ἐξ αὐ-
τῆς ὁ Αἰήτης εἶναι, ὡς Ἄσια
Ἀσιάτης, οὕτως Αἶα Αἰάτης καὶ
Αἰήτης. ἔστι δὲ καὶ Θεσσαλίας
ἄλλη, ἣς μέμνηται Σοφοκλῆς,
τῆς μὲν προτέρας λέγων «εἰς
Αἶαν πλέων» τῆς δὲ δευτέρας
οὕτως «ἔστιν τις Αἶα Θεσσαλῶν
παγκληρία». ἔστιν Αἶα καὶ Μα-
κεδονίας πηγὴ, ὡς Ἀντίμαχος ἐν
Θηβαϊδί. τὸ βιηκὸν Αἶατος ὡς
Γαζαίος, τὸ ἰηλικὸν Αἶαία.

Ἄλβανία, χώρα πρὸς τοῖς
ἀνατολικοῖς Ἰβήρσιν.

ნათესაობითს ერთი მარცვლით
ზრდის; მახვილს უკან არ სწევს.
სიტყვებს რომ ა აქვთ წინასკნელ
მარცვალში, ეს არ არის წარმომ-
დგარი მდებრობითი სქესის სიტ-
ყვებისაგან. პირველის მაგალითე-
ბია: ასიანოს, კარდიანოს, ოლბიან-
ოს, ფასიანოს, ქალაქ ფასისი-
საგან...

აია, კოლხთა ქალაქი, აშენებუ-
ლია აიეტის მიერ, ზღვას დაშო-
რებულია სამასი სტადიონით; მას
ჩამოუღის ორი მდინარე: ჰიპოსი
და კრანოსი¹, რომლებიც მისგან
ნაივეარკუნძულს ჰქმნიან. მგონი,
პირიქით, მისგან უნდა იყოს ნაწარ-
მოები „აიეტეს“, როგორც ასია
ასიატეს, ისე აია აიატეს. არის კი-
დეც თესალიის აია, რომელსაც
იხსენიებს სოფოკლეს; პირველის
შესახება ის ამბობს «აიაში მის-
ცურავდა», ხოლო მეორის შესახებ
ასე ამბობს: «არის რომელიღაც
აია, თესალიელთა სამფლობელო». აია
არის აგრეთვე წყარო მაკედონ-
იაში, როგორც ამბობს ანტიმაქე²
„თებაიდში“. ეთნიკურია „აიაიოს“,
როგორც „გაზაიოს“; მდებრობითი
სქესისა — „აიაია“.

ალბანია, ქვეყანა აღმოსავლე-
თის იბერთა მეზობლი.

¹) Holstenius-ი შენიშნავს: «თუ აია იგივეა რაც დითაკურია, როგორც ქვე-
მოთ ამტკიცებს [სტუდიანე]. არ ვეჭვობ, რომ კვანეთის იგივე მდინარეა, რომელ-
საც სელიაქსი უწოდებს Γαζα, ჩვენი ავტორი კი ქვემოთ ეძახის Ἰουρα და Πι-
რუს. სელმასიუსი კი ფიქრობს, რომ Κρανος არის სხვების მიერ მოხსენიებული
Πλακος».

²) ანტიმაქე კოლოფონელი, V—IV საუკ. მწერალი (პლატონის
თანამედროვე), ფილოსო და ელფიკოსი.

'Αλύβη, «τηλόθεν ἐξ Ἀλύβης, θθεν ἀργύρου ἐστὶ γενέθλη». παρά ταύτην ἐλθεῖν Ἰ᾿έα λέγεται: Δία φέρουσα νεογόν. οἱ ταύτην οἰκοῦντές Ἀλυβεις, ἀντι τῶν ἀργυρείων μετάλλων σιδηρᾶ ἔχοντες. οἱ νῦν Χαλδαῖαι;² ὡς Στραβόν. ἐστὶ καὶ Ἀλυβείος καὶ Ἀλυβίης. Εὐφορίων ἐν Ἀραίς ἢ Πετεριοκλέπτη εἴσους μὲν κελέβην Ἀλυβίτιδα μισθὸς ἀπηύρα» τουτέστι τὴν ἀργυρᾶν, διὰ τὰ μέταλλα. Ἑλλάγιος δὲ φησι λίμνην εἶναι Ποντικὴν. τὸ ἐθνικὸν Ἀλυβαίος.

Ἄμαραντοι, ὄξυτόνας, Κολχικὸν ἔθνος, ἀπ' ὧν ὁ Φᾶσις βεῖ. θθεν καὶ Ἄμαραντίον τὸν Φᾶσιν φασιν.

Ἄραξος, πόλις πρὸς τῷ Ἠόντῳ, ἀπὸ Ἀράξου τοῦ ἡγγασαμένου. τὸ ἐθνικὸν Ἀράξιος ὡς Σαβᾶξιος.

ალიბე, «შორეული ალიბედან, სადაც ვერცხლის ბუდობებია»¹. ამბობენ, რომ იქ გამოიარა რეამ ახალდაბადებული ზევსით. იქაური მცხოვრებლები არიან ალიბები, რომელთაც ვერცხლის საბადოების ნაცვლად რკინისა² აქვთ. ეხლა მათ ეძახიან ქალდეველებს³; ასე ეძახის მაგალითად სტრაბონი. მათ ჰქვია აგრეთვე „ალიბეისი“ და „ალიბეისი“⁴. ეფეთრონი⁵ „არემში“ ან „ქიქის ქურდში“ ამბობს: «რომელმაც მომტაცა ყანწი ალიბეური», ესე იგი ვერცხლისა, ლითონის შემაღვენლობის მიხედვით. ჰელანიკე⁶ ამბობს, რომ პონტოს ტბაა. ეთნიკურია „ალვბაიოს“.

ამარანტები, ბოლო მარცვალზეა მკვერი მახვილი. კოლხური ტომია; მათი ქვეყნიდან მოდის ფაზისი. ამიტომაც არის რომ ფაზისს „ამარანტიოს“ ეძახიან⁶.

არაზოსი, ქალაქი პონტოს ნაპირას, წინამძღოლ არაზესაგან იწორა ის სახელი. ეთნიკურია არაზიოსი, როგორც საბაზიოსი.

¹) ილიადა II, 857.

²) ვარიანტი: Χαλδαῖαι.

³) ეს მცხოვრებთა სახელებია; პირველი მამაცაცისა, მეორე ქალისა.

⁴) ეფეთრონი ქალდეველი, III საუკუნის ძვ. წ. მწერალი. ეპიკოსი და ელვგაკოსი; ჰქონდა აგრეთვე პროზული ნაწერებიც.

⁵) ჰელანიკე მიტილენელი, ცნობილი ლოგოგრაფოსი („ისტორიკოსი“) V საუკუნისა.

⁶) სქოლიასტი Apoll. Rh. II, 401 სწერს: „ამარანტოსი ქალაქია პონტოში როგორც თეიოთნ [ქუროდიანე] ამბობს, მთებია კოლხიდისა, რომელთაგან მდინარე ფაზისი ჩამოდის“. მეორე ადგილას სქოლიასტი Apoll. Rh. III, [1217] სწერს: „ამარანტიო—ეს ბარბაროსული ტომია კოლხებს ზემოთ, ხმელეთზე—აქიდან გამოშდინარეობენ ფაზისის წყაროები...“, ან ეს მთაა კოლხეთში. ამარანტიონად წოდებული. საიდანაც ჩამოდის ფაზისი“.

Ἄραχωτοί, πόλις Ἰνδικῆς,
ἀπὸ Ἄραχωτ. 5 ποταμοῦ, ῥέοντις
ἀπὸ τοῦ Καυκάσου, ὡς Φαβωρίνος
καὶ Στράβων ἐνδεκάτῃ, εἰσι καὶ ἄλ-
λοι πλησίον Μασσαγαθῶν, ὡς Στρά-
βων ἐνδεκάτῃ. διχῶς δὲ λεκτικόν,
καὶ Ἄραχῶτις καὶ Ἄραχωτός.

Ἄρῶς νῆσοι, πρὸς τοῖς
Κόλχαις ἐν τῇ Πόντῳ. Σκύμωνος
ἐν Ἀσίᾳ. τὸ ἐπιθῶν Ἄρειος ἐξ
ἐνὸς τοῖν ἑσῶν παρρημένον.

Ἄσπερουσία, ὄρος ἑρήτης
πρὸς τὸ νότιον μέρος, ἀποβλέπων
εἰς θάλασσαν, ἀφ' οὗ καὶ πόλις
περὶ τὸν Καύκασ. ἢ Σινδίκῃ⁵ Ἄσ-
περουσία κέκληται, Κριτῶν ἀποι-
κίας ἐκαὶ σταλείτης. εἰ οἰκήθη: ῥεῖ
Ἄσπερουσιανοὶ καὶ Ἄσπερουσιεῖς
καὶ Ἄσπερουσιοί.

Ἄψίλα, ἔθνος Σκαθῶν γει-
νιάξ ἢ Ἀψίσις, ὡς Ἀρριανὸς ἐν
περίπλῳ τοῦ Εὐξείνου πόντου.

არაქოტები, ქალაქი ინდოე-
თისა, მდინარე არაქოტისაგან, რო-
მელიც კავკასიიდან გამოდინა-
რეობს, როგორც ამბობენ ფაეო-
რინე¹ და სტრაბონი XI წიგნში.
არიან აგრეთვე სხვა არაქოტეტიც.
მასაგეტების მახლობლად, როგორც
ამბობს სტრაბონი XI წიგნში².
ორგვარად ითქმის (მხ. ნიყხეში):
არაქოტეს და არაქოტოს.

არესის კუნძული, კოლხე-
ბის მახლობლად პონტოში³. ასე
ამბობს სკიმნე⁴ „აზიაში“. ეთნიკუ-
რია არიოსი, ერთ-ერთი იმ ორი
სიტყვისაგანაა წარმომდგარი.

ასტერუსია, მთა კრეტის სამ-
ხრეთ ნაწილში, ზღვისკენ მიმარ-
თული. აქიდან მომდინარეობს კავ-
კასიონთან მდებარე სინდური ქა-
ლაქის⁵, ასტერუსიას, სახელწოდება:
იქ იყო — გაგზავნილი კრეტელთა
ახალშენი. მცხოვრებლებს ჰქვია
ასტერუსიანები, ასტერუსიელები
და ასტერუსები.

აფსილები, სკვითური ტომი,
ლაზების მეზობლად, როგორც ამ-
ბობს არიანე „ევქსინის პონტოზე
მოგზაურობაში“.

¹) ფაეორინე არქელატელი, I საუკ. ახ. წ. ფილოსოფოსი და სო-
ფისტი.

²) სტრაბონის პირველი ადგილია XI, p. 513, ხოლო მეორე ადგილას მას
ეს ტომი არსად ჰყავს მოხსენებული.

³) Berkelius-ის მითითებით ლათინურად მას Insula Martis («მარსის კუნ-
ძული») ეწოდებოდა, ხოლო Mela (პომპონიუს მელა, ახ. წ. I საუკუნის მწერა-
ლი) მას Aria-ს ეწოდებს და მას კოლხების მეზობლად ჰგულისხმობს (caequae
Colis vicinam fecit).

⁴) სკიმნე ქიოსელი (Σκίμων), II საუკ. ძვ. წ. მწერალი, ავტორი ევ-
როპის, აზიისა და ლიბიის (აფრიკის) აღწერილობისა.

⁵) ევსტათიის Hom. p. 332,20 ეწერია: πόλις περὶ τῶν Ἰνδικῶν Καυκάσου.

'Αφουρτίδες, νήσοι πρὸς τὴν Ἄδριαν ἀπὸ Ἀφύρων· παιδὸς Αἰήτου ἐν μιᾷ' δολοφονηθέντος ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς Μηδείας. οἱ νησιῶται: Ἄφουρται· καὶ Ἄφουροι. ἔστι καὶ τόπος ἐν τῇ Εὐξείνῃ πόντῳ Ἄφαρος, Ἄφουρος πρότερον λεγόμενος. Ἀρτεμίδωρος ἐν ἐπιτομῇ καὶ πόλιν νήσον Ἄφουρον ἰσχυρεῖ.

Γωγαργηγή, χωρίον μεταξὺ Κόλχων καὶ Ἰβήρων τῶν ἀνατολικῶν. τὸ ἔθνηκὸν Γωγαργηγός.

Δαδὸκαρτα, φρονίσμων γέγραπῆς Ἀρμενίας μεταξὺ Μηδείας. τὸ ἔθνηκὸν Δαδοκαρτηγός τῇ ἐπιχωρίῳ τίτῳ.

Δανδάρσις, ἔθνος περὶ τὸν Καίκατον, ὃς Ἐκαταῖος Εὐρώπῃ.

Διόσκουριὰς, μίαν τῶν ἐν Αἰβύῃ Δελικῶν νήσων. ὁ νησιώτης Διόσκουριτης. ἔστι καὶ ἑτέρα περὶ τὸν Πόντον, ἣ τις Σαβαστόπολις καλεῖται. καὶ πρότερον δὲ Αἰὰ ἐκακλήσκειτο, ὃς Νικάνωρ. ὁ πηλίτης Διόσκουσιεύς. ἔστι καὶ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θηλάσσει νῆσος Διόσκουριδῶν.

აფსირტიდები, კუნძულები ადრიატიკის ზღვაში; ასე დაერქვა აიეტის შვილის აფსირტესაგან, რომელიც მოკლულ იქნა მისი დის მედეას მიერ ერთ-ერთ ამ კუნძულზე¹. ამ კუნძულების მცხოვრებთ ეწოდებათ აფსირტები. არის ვექსინის პონტოზეც ერთი ადგილი აფსარი, რომელსაც წინათ აფსირტი ერქვა. არტემიდორე² იხსენიებს თავის „მოკლე მიმოხილვაში“ ქალაქსა და კუნძულ აფსირტს.

გოგარენე, ადგილი კოლხებსა და აღმოსავლეთის იბერებს შუა. ეთნიკურია გოგარენი.

დადოკერტა, დიდი ციხე არმენიისა მიდეთს შუაში. ეთნიკურია დადოკერტენი, ადგილობრივ ყაიდაზე.

დანდარიები, ტომი კავკასიის მახლობლად, როგორც ამბობს ჰეკატე „ევროპაში“³.

დიოსკურიია, ერთი თეთრ კუნძულთაგანი ლიბიაში. კუნძულის მცხოვრები იქნება დიოსკურიტი. არის მეორე დიოსკურიაც პონტოსთან, ჰქვია აგრეთვე სებასტოპოლი, ხოლო წინათ მას აია ერქვა, როგორც ამბობს ნიკანორი⁴. მოქალაქეს ჰქვია დიოსკურიელი, არის მეწამულ ზღვაშიაც დიოსკურიდის კუნძული.

¹) ერთ-ერთი ძველი კომენტატორი Franciscus Guietus ფიქრობს, რომ ნაცულად ეს მას-სა შეიძლება ყოფილიყო ეს Διο, ვ. ი. კოლხიდაში.

²) არტემიდორე ეფესელი, II—I საუკ. გეოგრაფოსი, ავტორი II წიგნის შემცველი Γεωγραφικων βιβλίων.

³) ჰეკატე მილეტელი, VI საუკ. ძვ. წ. გეოგრაფოსი, საისტორიო და საგეოგრაფიო შრომების ავტორი.

⁴) ნიკანორ ალექსანდრიელი, ბერძენი გრამატიკოსი II ს. ახ. წ.

Δρεῖλαι, συνικία της Ποντικῆς, Τραπεζοῦντος ὡς πόρρω, ὡς Σεσοφῶν ἐν ἀναβάσει; πέμπτη.

Ζήλα, τόπος Ἀρμενίας, ἐν ᾧ Ἄνατις? Σάκαια [τελοῦσαι] οὐδετέρως; Στράβων ἰα'. ἔστι καὶ Ποντικὴ, Ζήλα λεγομένη καὶ αὐτὴ οὐδετέρως. ἔστι καὶ, Ζήλα τρισυλλάβως, πόλις Καππαδοκίας, ἣν ἔκτισεν ὁ Νικομήδης υἱὸς Ζηλίας. ὁ πολίτης Ζηλίτης.

Ζυγοί, πρὸς τὴν τῆς Ἀσίας Βοσπόρον. Στράβων ἑνδεκάτη, τούτων ἔσχε καὶ ἡ Ζυγόπολις παρὰ Τραπεζοῦντα, Στράβων δεκάτη, τὴν Ζυγοί τὴν ἐπιχθονὴν Ζυγιανός.

Ἠνιοχία, χώρα παρὰ τὴν Κασκάσφ. οἱ οἰκῆτορες; Ἠνιοχοί. Στράβων ἑνδεκάτη.

Θεμισκυρία, πόλις, ἣ ἔστιν ἀντίον Θερμῶδοντος, καὶ ἡ χώρα. οἱ οἰκοντες Θεμισκυριοί. λέγεται: καὶ Θεμισκυρειαί.

Ἰβηρία, ἔνα, ἡ μὲν πρὸς τὰς Ἡρακλείαις στεῖλαις, ἀπὸ Ἰβηρας

დრილეზი, ἰ დასახლებული ადგილი პონტოში, ტრაპეზუნტის მახლობლად, როგორც ამბობს ქვენოფონტი „ანაბაზისის“ V წიგნში.

ზელა, ადგილი არმენიაში, სადაც ანატიდს² უმართავენ დღესასწაულს „საკაიას“; საშუალო სქესისა, სტრაბონი XI წიგნში. არის აგრეთვე ევრეთფოდენტული პონტოს ზელა, ისიც საშუალო სქესისა. არის აგრეთვე ზეილა, სამმარკველიანი, ქალაქი კაპადოკიაში, რომელიც დააარსა ნიკომედეს შვილმა ზეილამ. მოქალაქეს ჰქვია ზელიტი.

ზიგები, აზიის ბოსპორთან, როგორც ამბობს სტრაბონი XI წიგნში. მგონი ამითგან უნდა მოდიოდეს ზიგოპოლისი ტრაპეზუნტის მახლობლად; სტრაბონი XII წიგნში. ზიგების ეთნიკური იქნება ზიგიანოს.

ჰენიოქია, ქვეყანა კავკასიონთან; მცხოვრებლებს ჰქვიათ ჰენიოქები; სტრაბონი XI წიგნში.

თემისკირა, ქალაქი, რომელიც თერმოდონტის პირისპირ არის, და ქვეყანაც. მცხოვრებლებს ეწოდებოდათ თემისკირები; ეძახიან აგრეთვე თემისკირელებს.

იბერია--ორია, ერთი პერაკელს სვეტებთან, მდინარე იბერიისა-

¹) ვარიანტი: Δρεῖλαι. ქვნი ჰყავს მოხსენებული Χειροπ: Avah. 5.2.1. არცაღ თავის „პეროდელსში“ იხიენებს ქვენოფონტის ამ ადგილს და თავის მართი დასახე, რომ ის ხალხი, რომელსაც აქ აღწერს ქვენოფონტი, მისი აზრით უნდა იყოს Σαῖα: (Periplus, 16).

²) ზელაწერებში ასეა, ხოლო გამოძეგლებს აქვთ Ἀρτεμις. სტრაბონის XI წიგნში არის Ἀνατις: (XI, 8, 2, p. 512; ed. Meincke II. 719).

ποταμοί, οὐ μέμνηται: Ἀπολλο-
δώρος ἐν τῇ περὶ γῆς β'...... ἡ δ'
ἐτέρα Ἰβηρία πρὸς Πέρσας ἔστι,
τὸ ἐθνικὸν Ἰβηρες ὡς Πέρσες
Βακτρῆες...

Ἰξίβατοι, ἔθνος πρὸς: τῷ
Πένω προσηχέ; τῇ Σινδικῇ¹.
Ἐκατοὶ Ἀσίχ.

Καθούσιοι, ἔθνος μεταξὺ τῆς
Κασπίας θάλασσης καὶ τοῦ Πόν-
του. Στραβίων ἐνδεκάτῃ.

Καρδοχιοί, ἔθνος Μηδίας,
ὡς Ξενοφῶν ἐν ἀναβάσει τριτῇ
εἰς Καρδοχίους² ἄγει. τ ὕπερ; δὲ
φησὶν οὐκ εἶναι ἀπὸ τῶν καὶ πο-
λεμικῶν; εἶναι: καὶ βασιλέω; οὐκ
ἀκούειν. καὶ Σοφρίντος; ἐν Κί-
ρου ἀναβάσει φησὶ περὶ αὐτῶν.

Κάρθαια, μία τῆς ἐν Κέρη
τετραπόλεως, ἀπὸ Καρθίου τελευ-
τήσαντος; ἐκεῖ. οἱ οὐκ ὄντες Καρ-
θαίαι. Πολύβιος τ'. ἔστι καὶ Ἰβη-
ρίας Καρταία, περὶ τῆς Ἀρτε-
μιδωρίας; ἐν Ξενοφῶν γαλατα-
μένων.

პარაკობს თავის საგეოგრაფიო თხზულების II წიგნში³.

¹) აქ აღოღოროე ათენელი, II სოფ. ახ. წ. გრამატიკოსი და ფი-
ლოლოგოსი, რომელს სახელით მოღწეულია სამტომიანი „ბიბლიოთეკა“ (მაგრამ
მას არ ეუთენის, შედგენილი კი არის II სუკუნეში).

²) ხელნაწერებში Ἰβηრა; არის, სომ. ეკუთენის Vossius-ს.

³) წინანდელ გამოცემელთ: ჰქონიათ: Ἐ Καρδωχίαι. პლინიუსი (VI, 15)
ამ სიტყვის განსხვავებულ ვარიანტს იძლევა:... Carduchi quondam, nunc Cordueui.

⁴) სოფიანიეტი სტრუქტურელი, ისტორიკოსი, ჰენოლოგოსი თანამედრო-
ვით რომელსაც ათიათისის ღაშქრობა აღუწერია „ანაბაზისში“.

⁵) აქ მოხსენებული „კართაია“ ესპანეთის კლდეია. პლინიუსი (III, 1)
მას უწოდებს Cartea, პტოლემე (II, 4)—Καρταία.

გან ავარიებს სახელს: მის იხსენიებს
აპოლოლოროე¹ თავისი „ქვეყნის აღ-
წერილობის“ II წიგნში... მეორე
იბერია სპარსელების გვერდითაა.
ეთნიკურია იბერები, როგორც
პიერები, ბიზერები...

იქსიბატები, ტომი პონტოს-
თან, სინდიკის² შემოხლად; ჰეკატე
„ახიაში“.

კადუსიები, ტომი კასპიის
ზღვასა და პონტოს შუა; სტრაბო-
ნი XI წიგნში.

კარდოხები, ტომი მიდიაში,
როგორც ამბობს ქსენოფონტი
„ანაბაზისის“ III წიგნში: ამიყავს
კარდოხების³ „ქვეყანაში“. ამბობენ,
რომ ესენი მთებში ცხოვრობენ, კარ-
გი მებრძოლი არიან და მეფეს არ
ემარჩილებიან. მათ შესახებ ლა-
პარაკობს აგრეთვე სოფიანიეტი⁴
„კიროსის ანაბაზისში“.

კართაია, კეოსის ერთი ოთხ-
ქალაქთაგანი; წარმოსდგა კართი-
საგან, რომელიც იქ გარდაიცვალა.
მცხოვრებლებს იწოდებათ კართაე-
ლები. პოლიბიოსი XVI წიგნში.
არის აგრეთვე იბერიის კართაიაც
რომლის შესახებ არტემიდოროე ლა-

პარაკობს თავის საგეოგრაფიო თხზულების II წიგნში⁵.

Κατανοί, ἔθνος πρὸς τῇ Κα-
σπίχ θαλάσῃ. Ἐκαταίος Ἀσίχ.

Καύκασος. τὸ ὄρος, ὃ καὶ
Παροπάνισον καλοῦσι, τῶν κατὰ
τὴν Ἀσίαν ὄρων μέγιστον. τὸ
ἔθνικόν Καυκάσιος καὶ Καυκασία
θηλυκῶς ἐπὶ τῆς χώρας, ἀφ' ἧς
τὸ Καυκασιανὸς ὡς Κασπιανὸς.
καὶ οὐδετέρως Καυκάσιον. λέ-
γεται καὶ διὰ τοῦ Καύκασος,
ἐξ ὧν τὸ Καυκασίτης, ὡς τὸ
Ἄσασίτης ἢ Ὄσασίτης.

Κοραξίος, ἔθνος Κόλχων πλη-
σίον Κώλων. Ἐκαταίος Ἀσίχ.
Κοραξικὸν ταίχος καὶ Κοραξική
χώρα.

Κύτα¹, πόλις Κολχική, πατ-
ρίς Μυθίας. ἔστι καὶ ἄλλη Σκυ-
θίας. ὁ πολίτης Κυταίος, ἐξ ὧν
καὶ Κυταίος «πύργος εἰσὸς ψε-
σθε² Κυταίος Αἰήτης». τὸ θη-
λυκὸν Κυταίης καὶ Κυταία,
Λυκόφρων εἰς εἰς Κυταίαν τὴν
Λιβυστινήν μολών³. [οἱ Λιβυσ-
τινοὶ γὰρ ἔθνος παρακείμενον
Κόλχους.] λέγεται καὶ Κυταί;
ἀπὸ τοῦ Κυταίος. οἱ δὲ ὄντι δῶς
εἰσὶ Κύτα, αὐτῆ⁴ καὶ τῆς Πύ-
ρῳπης, ἔστι καὶ Κῦταιον πόλις

¹) ვარიანტი: Κυταία. ²) Apoll. Rh. II, 405.

³) Lycophr. 1312 (ლიკოფრონი IV—III სსუც. პოეტია, ავტორი „ალე-
ქსანდრასი“). ევსტათი გადმოგვცემს (ad Dionys. 16): „ლიკოფრონი მოგვიო-
ბრობს, კოლხების ქვეყანაში არის ლიგისტოკური ქალაქი კვტაიაოა, და
ის ლიკოფრონის დამოწმებით ასეა: (Αἰήτης) კოლხებს უწოდებს. მაგრამ თვით
სტეფანე განასხვავებს ლიბისტინეს და ლიგისტინეს. ქვემოთ ის ამოხს: ალიკეს-
ტინე, ლიგვების ქალაქი, დასავლეთის იბერიის მახლობლად, და ტარსის მეზო-
ბლად.“

⁴) ამ ფორმას ახვობიძეს Polst. ხელნაწერებში უკნა.

კატანები, ტომი კასპიის
ზღვის გასწვრივ. ჰეკატე „აზიაში“.

კავკასიონი, მთა, რომელსაც
პაროპანისსაცვძახიან, აზიის მთათა
შორის უდიდესი. ეთნიკურია „კავ-
კასიონ“, მდებარობითი სქესისა
„კავკასია“ ითქმის ქვეყნის წესახებ,
საიდანაც წარმოსდგება „კავკასია-
ნოს“. საშუალო სქესისა „კავკა-
სიონ“. ითქმის აგრეთვე „კავკასის“
გრძელი: -თი, საიდანაც წარმოს-
დება „კავკასიტეს“, როგორც „ოა-
სიტეს“ „ოასის“-ისაგან.

კორაქსები, კოლხთა ტომი
კოლხების მახლობლად, როგორც ამ-
ბობს ჰეკატე „აზიაში“. კორაქსების
კედელი და კორაქსების ქვეყანა.

კვტა, კოლხეთის ქალაქი, მდებარე
სამშობლო. არის სხვაც, სკვითიაში.
მოქალაქეს ჰქვია „კვტიოს“, საი-
დანაც წარმოსდგება „კვტიოვეს“:
«იხილეთ კოშკები კვტიოველ იე-
ტისა»². მდებარობითი სქესისა
„კვტიიის“ და „კვტიიას“-იც; ლი-
კოფრონი ამბობს: «რომელიც წა-
ვიდა ლიბისტინის კვტაიაში»³ [ლი-
ბისტინები—კოლხების მეზობელი
ტომია]. ითქმის აგრეთვე „კვტიის“
სიტყვისაგან „კვტიოს“. ზოგიერ-
თები ამბობენ, რომ ორი კვტა არის:

Κρήτης.

Κωλοί, ἔθνος πρὸς τὸν Κασκάφ. Ἐκαταίος Ἀσίχ. αἱ δὲ ὑπάρχειαι τοῦ Κασκάσου καλεῖσθαι Κωλικὰ ἔρη. ἡ χώρα Κωλική.

Λαζοί, Σκυθῶν ἔθνος. ἔστι καὶ χώραν [ἐν Πόντῳ] παλαιὰ Λαζική, ὡς Ἀρριανός.

Λιβυστινοί, ἔθνος παρακείμενον Κέλχαις, ὡς Διόφαντος ἐν ποντικαῖς. οὗ ἠγλακὸν Λιβυστινή.

Μακροκέφαλοι, πρὸς τοῖς Κέλχαις, αἱ γὰρ Ἡμίκυες καὶ Μακροκέφαλοι καὶ Πυγμαῖοι.....

Μάκρηνες, αἱ τῶν Σάννοι. Στράβων θαδεκατέ¹⁾, καὶ Ἐκαταίος Ἀσίχ. καὶ Ἀπολλώνιος δευτέρῳ.

Μάρεις, ἔθνος παρασχές τοῖς Μόσσοιναῖς. Ἐκαταίος Ἀσίχ.

Μασσαγέται, ἔθνος Σκυθῶν, ἐνθα Κύρος ἐταξίτησα, τὸ ἠγλακὸν λέγεται Μασσαγῆται; καὶ ἴσως διὰ τὸ μέτρον.

Ματακέται, ἔθνος Σκυθῶν. Ἐκαταίος Εὐρύπυ.

Μελίγγλατοι, ἔθνος Σκυθῶν. Ἐκαταίος Εὐρύπυ, καὶ κλυ-

ეს და ევროპისა. არის აგრეთვე კრეტაზე ქალაქი „კვტიონ“

კოლები, ტომი კავკასიონთან, როგორც ამბობს ჰეკატე „აზიაში“. კავკასიონის ქვედა ფერდებს ეწოდება კოლების მთები, ქვეყანას ჰქვია „კოლიკე“.

ლაზები, სკვითური ტომი, არის [პონტოში] სოფელიც „ძველი ლაზიკე“, როგორც ამბობს არიანე.

ლიბისტინები, კოლხთა მეზობელი ტომი, როგორც ამბობს დიოფანტე¹⁾ „პოლიტიკა“-ში. მისგან მდებარეობითი სქესი — ლიბისტინე.

მაკროკეფალები, კოლხების მეზობლად «ნახევარად-ძალღებში, გრძელთავიანები და პიჭმეები...»

მაკრონები, რომელთაც ეწოლა სანნები იწოდებოდა. სტრაბონი XII წიგნში²⁾, ჰეკატე „აზიაში“ და აპოლონი მეორე წიგნში.

მარები, ტომი მოსინიკების გვერდით³⁾. ჰეკატე „აზიაში“.

მასსაგეტები, სკვითთა ტომი; მათ ქვეყანაში გარდაიქცალა კიროსი, მდებარეობითი სქესი მასაგეტაი, შესაძლებელია (თ ანის) მეტრის გულისთვის.

მატიკეტები, სკვითური ტომი. ჰეკატე „ევროპაში“.

მელანქლაინები, სკვითური ტომი ჰეკატე „ევროპაში“. ასე

¹⁾ დიოფანტე, III სფ. ძვ. წ. ისტორიკოსი. რომელსაც ვეფხვის ბუნებაზე ფრამენტულად მოღწეული Ποντικαί ιστοრიკაჲ სტეფანე ბიზანტიელი ასახელებს მის შრომას Ποντικαί ასე აქვთ გამოცემულებს, ეს პონტიკაი, რაც აღბნათ, შეეძომიდა და უნდა იყოს ეს პონტიკაი.

²⁾ ხელნაწერები იქ (ც. ბ. XI). ნაწილად კი მაკრონებზე სტრაბონს XII წიგნში აქვს (ed. Meineke II 770, p. 548).

³⁾ შვ. Herodotos 7.79.

ται ἀπ' ὧν φοροῦσιν, ὡς Ἴππη-
μολγεί παρὰ τὸ τοῦς ἱπποῦς
ἀμέλγειν, καὶ Μεσσηνιακοὶ παρὰ
τὰς οἰκίσεις.

Μητροπόλις, [πόλις] Φρυ-
γίας, ἔπὸ τῆς μητρὸς τῶν θεῶν
οἰκισθεῖσα, ὡς Ἀλέξανδρος ἐν τῷ
περὶ Φρυγίας. ἔστι καὶ ἄλλη
Φρυγίας ἰσώνυμος. τρίτη Ἀνδίας.
τετάρτη Θεσσαλίας, πέμπτη
Ἀκαρναντίας. τὸ ἔθνηκὸν Μητρο-
πολίτης. ἕκτη Ἀσσιῶν. ἕβδομη
τῶν ἐν τῷ Πόντῳ Μεσσηνεί-
ων¹. ὄγδοη Σαθίας. ἐνάτη
Εὐβοίας. δεκάτη τῆς ἀνω Θετα-
λίας.

Μίσγητες, ἔθνος Ἰβήρων.
Ἑκχταῖος Εὐρώπη.

Μοσσηνοῖκος, ἔθνος, περὶ
τὴν Εὐδελίαν ἐν πρώτῳ γῆς περι-
δῶν. τὸ κτητικὸν Μοσσηνοικία.

Μόσχοι, Κόλχων ἔθνος προ-
σεχὲς τοῖς Μαθητοῖς. Ἑκχ-
ταῖος Ἀσίη.

Νησοί, ἣ ἐν θαλάσσει πό-
λις. ἡ ταύτην οἰκῶν νησιότης, ὡς
Κάτωβας Κανωβίτης. τ:θ δὲ νη-
σίων νησιώτης καὶ νησιῶται, ἑθ-
νηκῶν. καὶ νησιῶτες ὡς χερσαῖος.

¹) ბელნაწერებშია *Μεσσηνίαι*.

²) ვედოქსე კსიდოხელი, IV საუკ. ძვ. წ. მათეპატრიკოსი და გოგრაფოსი, ავტორი მ წიგნის შემცველი გეოგრაფიული შრომისა *Γεωγραφικὴ ἱστορία*, რომელსაც წინათ III—II საუკ. ისტორიკოსის ვედოქსე რადოხელის ნაშრომად თვლიდენ.

³) მატენებზე სტევანე სწერს «მატიანე, მიდიის საწილი. სტრაბონი XI წიგნში» (Strabo XI, 508; ed. Meineke II, 714).

იზიტომ ეწოდებოდა, რომ შავ კაბებს ატარებენ, ისევე როგორც „ჰიპ-პემოლგებს“ ეძახიან, რადგან ცხენებს წველიან, და „მოსინიკებს“ ეძახიან მათი ბინების გამო.

მეტროპოლისი, ფრიგიის ქალაქი, დაფუძნებული იმერთთა დედის მიერ, როგორც ამბობს ალექსანდრე წიგნში „ფრიგიის შესახებ“. არის ფრიგიაში მეორე ქალაქიც, იმავე სახელწოდებით. შესამე ლიდიისა, მეოთხე თესალიისა, მეხუთე აკარნანიაში, ეთნიკურია „მეტროპოლიტეს“. შექცევა დორიებისა. შემვიდენ პონტოში ცხოვრებ მოსინიკებისა. შერვე სვეთისაშია. მეცხრე ევბეაზე. შვათე ზემო თესალიისაში.

მისგეტები, იბერთა ტომი. ჰეკატე ვეროპიაში.

მოსინიკები, ტომი, რომლის შესახებაც ვედოქსე² ლაპარაკობს „ჰევენის აღწერის“ I წიგნში. ზედსართავი სახელია „მოსინიკოს“.

მოსხები, კოლხთა ტომი, მატენების³ ვერლით. ჰეკატე „ახიაში“.

ნესოსი (იუბილი), ქალაქი ზღვაში. მცხოვრებს ჰეკია „ნესიტეს“, როგორც „კანობოს“ და „კანობიტეს“; ხოლო „ნესიონ“-იდან იქნება „ნესიტეს“ და მდელრო-

τὸ κτητικὸν γηραιωτικόν· ἔστι καὶ Νῆσος πόλις Ἰβηρικῆ.

Πυρσάρχει¹ ἔθνος ἐπὶ τὸν Καύκασον.

Πολεμώνιον, ἐν Πόντῳ λιμὴν καὶ πόλις. τὸ ἔθνηκὸν Πηλεμώνιος· καὶ Πολεμωνιεύς.

Πόντος, ἰδικῶς ἔβῆξαι· τὸ ἔθνηκὸν Πόντιος· καὶ Ποντία καὶ Ποντιάς, καὶ τὸ κτητικὸν Ποντικός. ἔστι καὶ Πόντος Πηλεμωνιακός ἐπαρχία.

Πυθίαι, πόλις Κόλχων, τὸ ἔθνηκὸν Πυθιῆτες τῷ λόγῳ τῶν ἐξ ἑς ληγόντων.

Ραΐα, πόλις μεταξὺ Σκυθίας καὶ Ἰρκανίας, τὸ ἔθνηκὸν Ῥαΐαίτες.

Ῥιζίαι, ἄρχη μεγάλη, ἣν εἰκοῦσι Τρωγλοβῆται. οἱ κατοικῶντες Ῥιζίται. θάναται καὶ Ῥιζίαι Ῥιζιανός ὡς Φασσιανός.

Σάξοι², ἔθνος παρὰ τῷ Πόντῳ.

ბიოთი სქესისა „ნესიოტის“; არის აგრეთვე „ნესაიოს“ მსგავსად „ქერსაიოს“-ისა. ზედსართავი სახელი „ნესიოტიკოს“. ნესოსი არის აგრეთვე ქალაქი იბერიაში¹.

პავსარქები, ტომი კავკასიონთან.

პოლემონიონი, ნავთსადგური და ქალაქი პონტოში. ეთნიკურია პოლემონიელი და პოლემონიეველი.

პონტო, კერძოდ ევქსინისა. ეთნიკურია „პონტიოს“, „პონტია“ და „პონტიას“, ზედსართავი სახელია „პონტიკოს“. არის აგრეთვე ეპარქია პონტო პოლემონიონისა.

პუენისი³, კოლხთა ქალაქი; ეთნიკურია „პუენიტეს“, როგორც მოითხოვს წესი იგი დაბოლოებული სიტყვებისა.

რაია, ქალაქი სკვითიასა და პირკანიას შუა; ეთნიკურია „რაიანოს“.

რიზისი⁴, დიდი კონცხი, სადაც ცხოვრობენ ტროგლოდიტები. მცხოვრებლებს იწოდებთ რიზიტები. შეიძლება იყოს აგრეთვე „რიზის“ „რიზიოს“ „რიზიანოს“ მსგავსად „ფასიანოს“-ისა.

საქები⁵, ტომი პონტოს ვასწერივ.

¹) სტრეფანე არ სწერს, თუ რომელ იბერიას ჰგულისხმობს (ხანდახან აღნიშნავს ხოლმე „დასავლეთის იბერიაში“ ან „აღმოსავლეთის იბერიაში“-ო).

²) ზედსაწერებში სწერია Παισαρχει, მაგრამ ანბანით რიგი მოითხოვს ა-ს.

³) კოშენტატორების აზრით იგივე უნდა იყოს, რაც Ῥიჯიαι.

⁴) Holstenius-ის აზრით ეს უნდა იყოს არიანეს Ῥიჯიαι (ე. ი. „რიზე“).

⁵) Holstenius-ით აქ ტექსტი უნდა იყოს შერყენილი. ამის ნაცვლად უნდა ყოფილიყო Λαჯი (თუმცა ანბანით რიგის მიხედვით მაშინ ამ ადგილას ვერ მოხედებოდა).

Σαννίγαι, ἔθνος Σκυθία; τοῖς Ἄβασσοις παρακαίμενον.

Σάπειρες, ἔθνος ἐν τῇ μεσογείᾳ τῆς Ποντικῆς οἱ γὺν εἰς τὸν β λεγόμενοι Σάβειρες.

Σίνδοι, ἀπὸ μεσημβρίας τῆς Μαιώτιδος λίμνης. ἐνιοὶ δὲ καὶ τὸ Σινδικὸν γένος φασὶν εἶναι τῶν Μαιωτῶν ἀπόσπασμα. λέγεται καὶ τὸ γυναικαῖον αἰθίογον.

Σόανες, ἔθνος ἀνδρείων, ὡς Στράβων ἐνδεκάτῃ «πλησίον δὲ καὶ οἱ Σόανες».

Σταμένη, πόλις Καλιβῶν. Ἑκταταῖς Ἀσία. τὸ ἔθνικόν Σταμεναῖος, καὶ Σταμένιος.

Σύνδικος, πόλις προσεχῆς τῇ Σκυθίᾳ. ἔχουσα λιμένα. ἐνιοὶ δὲ Γοργίπην καλεῖσιν.

Τάοχοι, ἔθνος ἐνδοτέρῳ τῶν Πόντων. καὶ ἡ χώρα οὕτω. τούτους τινὲς Τάοκ καλεῖσιν, ὡς Σοφαίνετος; ἐν τῇ ἀναβάσει; φησί.

Τάπυρροι, οὗ πόρρω Ἑρκανίας ἔθνος. Κουάβρα; Τάπουρρα φησὶ. τὸ ἔθνικόν Ταπουρραῖος.

სანნიგები, სკითიის ტომი აბაზგების მეზობლად.

საპირები, ტომი შუაგულ პონტოში; ამჟამად მათ ეწოდებათ საბირები, ზანით გამოითქმის (რანა მანით)

სინდები, მეოტის ტბის სამხრეთით. ზოგიერთები ამბობენ, რომ სინდელი ტომი მეოტელების განშტოებაა¹. ასე ეწოდება აგრეთვე ქალის სარცხეინელ ხსოს.

სოანები, ვაეკაყური ტომი. სტრაბონი XI წიგნში ამბობს²: «მახლობლად აჩიან სოანებიც».

სტამენე³, ხალიბების ქალაქი. ჰეკატე „აზიაში“. ეთნიკურია „სტამენაიოს“ და სტამენიოს⁴.

სუნდიკოსი, ქალაქი სკითიის გვერდით, აქვს ნაეთსადგურიც. ზოგიერთები ეწოდებენ გორგაპკს.

ტაოხები, ტომი შიდა პონტოში. ქვეყანასაც ასე ჰქვია. ზოგიერთები მათ ტაოელებს ეძახიან, როგორც ამბობს სოფაინეტე თავის „ანაბაზისში“.

ტაპპირები, ტომი პირკანიის მახლობლად. კვადრატე¹ ეძახის „ტაპირა“-ს. ეთნიკურია ტაპირაიოს.

¹) Berkelius-ის ხედვებით ვესტაოი (ad Dionys. Periegr. p. 42) სინდებს სხვა სახელს Ζიჯი ეწოდებს.

²) Strabo XI, p. 499 (ed. Meineke II, 701).

³) იგივე უნდა იყოს, რაც სკილაქსის Σταμειον (იხ. ლატისევი I, 86).

⁴) Asinius Quadratus, III სუჯ. აბ. წ. რომელიც ისტორიკოსი, რომელმაც ბერძნულ ენაზე დასწერა რომის ისტორია რომის დეარსებიდან აღექვანდრე სევერუს ხანამდე. გარდა ამისა მას ჰქონია დაწერილი 9 წიგნის შემცველი *Παρθια*, რომელიც თითქმის მხოლოდ სტრეფანე ბიზანტიელის ნაწარმოებში დაცული ფრაგმენტებით არის ცნობილი.

Τιβάρηνια, χώρα πρὸς τὴν Πόντον, πρὸς τοὺς Χάλυψι, καὶ Μοσσονοίκους, τὸ ἐθνικὸν Τιβάρηνοι καὶ Τιβάρηνοι, καὶ τὸ θηλυκὸν Τιβάρηνης. Ἐφορος ἐν πέμπτῳ φησὶν ὅτι «Τιβάρην»: καὶ τὸ πάλαι καὶ τὸ γαλαν εἶσιν ἐξ ἡλιωκότες καὶ μεγίστην εὐδαιμονίαν ποτε νομιζουσιν, ἕμποροι δὲ τοῦτοις Χάλυξ, καὶ τὸ τῶν Λευκαστρῶν ἔθνος.

Τιβανίσαι, ἔθνος πρὸς τὸν Καύκασον. Ἐκαταίης Εὐρώπης.

Τιμεύς, πόλις πρὸς τὴν Ὀδίσσῳ. Στραβὼν ἐρῶν, ὠνομάσθη, δὲ οὕτως διὰ τὸ Ἄψυρταιν τὸν Αἰχτην ὑδὸν ὑπὸ Μεδείας καὶ Ἰάσονος ἐν τῇ φυγῇ ἐκεῖ καταμαρτυρήσει.

Τερρέται, ἔθνος Παντικόν. Ἀπολλωνίου δευτέρου περὶ γῆς.

Τορτόμιον, πόλις μεταξὺ Σαρδίας καὶ Ἀρμενίας. τὸ ἐθνικὸν Τορτόμιος ἢ Βαζάνιος.

ტიბარენია, ქვეყანა პონტოში, ხალიბებისა და მოსინიკების მეზობლად. ეთნიკურია „ტიბარენოი“ და „ტიბარენოი“; მლედრობითი სქესისა „ტიბარენის“. ეფორე V წიგნში ამბობს¹: «ტიბარენები გატაცებული არიან თამაშით და სიცილით და ამას თვლიან უდიდეს ბედნიერებად. მათ მეზობლად არიან ხალიბები და ლევკოსბრთა ტომი».

ტიბანისები, ტომი ქვეკასიონთან. ჰეკატე „ევროპაში“.

ტიმევსი, ქალაქი ოდესსთან. სტრაბონი VII წიგნში². ასე ეწოდება მას აიეტის შვილის აფსირტესაგან, რომელიც იქ იქმნა მოკლული მედეას და იასონის მიერ მათი ლტოლვის დროს.

ტორეტები, პონტოელი ტომი, ჩოგორც ამბობს აპოლოდორე თავისი „ქვეყნის აღწერილობის“ მეორე წიგნში.

ტორტომი, ქალაქი სირიასა და არმენიას შუა³. ეთნიკურია „ტორტომიოს“, მსგავსად „ბიზანტიოს“-ისა.

¹) ეფორე, ბერძენი ისტორიკოსი IV საუკ. ძვ. წ., ავტორი 30 წიგნის შემცველი და ჩვენამდე დრავმენტულად მოღწეული ნაშრომისა ἱστορίας ἑσπερίας.

²) Strabo VII, p. 318 (ed. Meineke II, 437). ლაპარაკია თრაკიის ცნობილ ქალაქ ტომიხე (Τομαί), სადაც 8 წელს ახ. წ. გადასახლებულ იქმნა რომაელი ჰოეტო ოვოდო ნახონი (ამჟამად აქ არის ქალ. კონსტანცია). სტეფანე ბიზანტიელი ამ ქალაქის სახელს Τομαί აწარმოებს ხმისაგან τωμαίο „გვეთ, ვკრი“. (მითით მედეამ მოკლა თავისი მამა აფსირტე და ნაქუწ-ნაქუწ აქცია, „დაკრა“, მისი ვეამი).

³) ეს ქალაქი სხვაგან არსად იხსენიება ბერძნულ მწერლობაში. მისი მდებარეობის განსაზღვრა (სირიასა და არმენიას შუა, სირიასა და სომხეთის საზღვარზე) იქნებ მიგვითითებდეს იმაზე, რომ აქ „თორთუმი“ იგულისხმება.

Τραυχένιοι, ἔθνος περὶ τὸν
πόντον ἔδξεινον, ὄμορον Σίνδοις.

Τυηνιοί, πόλις Κόλχων, ἀπὸ
Τυηνδὸς ποταμοῦ. τὸ ἔθνος τὸν
Τυηνίτης.

Υρκανοί, ἔθνος πρὸς τὸν
τῆ Κασπίης θάλασσαν, λέγεται καὶ
'Υρκανία 'Υρκανί, ἐξ ἧς τὸ εἶδος
'Υρκανία λίμνη, ὡς 'Αλέξαν
θρῖς ἐν 'Ασίᾳ.

Φάσις, πόλις τῆς Ἀσίας πρὸς
τὴν Φάσιον ποταμὸν ἐν Κόλχοις,
ἐκείνη δὲ ἔπειτα Μιλασίον. τὸ ἔθ-
νος ἰδὲ Φασίτης ὡς 'Οασίτης
Μεμφίτης, ἢ Φασιάτης, πλεονασμῶ
τοῦ α, ὡς καὶ λέγεται. τὸ ἔθ-
νος Φασιάτης καὶ Φασιατικός²
καὶ Φασιανός, ὡς 'Αριστοφάνης
ἐν 'Ὀλκᾶτι καὶ Φασιανὴ θῆλυται
καὶ «Φασιανὸν νάκος» ἰνδουτέρως,
ἔστι καὶ ἄλλος ποταμὸς Φάσις
ἐν τῇ Τακρῶνι.

Φάτων, πόλις καὶ λίμνη περὶ
τὴν Ἄψυρτον νῆσον. Ἀρτεμιδω-
ρος ἐν ἑπιτομῇ τῶν ἰα' ἐματὶ ἐξ
τῆν Ἄλων λίμνη ἔστι Φάτων
καὶ πόλις Φάτων, καὶ τὰς ἑκόλ-

ტრავქენიები, ტომი ევქსი-
ნის ჰონტოს მახლობლად, სინდების
მეზობელი.

ტუენისი, კოლხთა ქალაქი;
სახეიწორება წარმოსყვება მდინარე
ტუენისგან. ეთნიკურია „ტუენიტეს“
ჰვრკანები, ტომი კასპიის
ზღვის მახლობლად. ითქმის რო-
გორც „ჰვრკანიოს“. ისე „ჰვრკანია“
და „ჰვრკანის“, რის გამოც ალექ-
სანდრეს¹ „აზიანი“ ნათქვამი აქვს
„ჰვრკანილის ტბისკენ“.

ფასისი, აიას ქალაქი კოლხე-
ბის ქვეყანაში, მდინარე ფასისზე.
დაარსებულია შილეტელების მიერ.
ეთნიკური უნდა იყოს „ფასიტეს“,
როგორც „ოასიტეს“ და „მემფი-
ტეს“, ან „ფასიიტეს“ ორმაგი ა-თი
(ასე ამბობენ შერთლაც). მდინარე-
თაჲი სახელია „ფასიატიკოს“ და
„ფასიანოს“, როგორც ამბობს
არისტოტელე „ხომალდებში“; მდ-
ღრობითი სქესისა „ფასიანე“, სა-
შუალო სქესისა „ფასიანონ“, მაგ.,
ფასისის ქალა. არის აგრეთვე მეო-
რე მდინარე ფასისიც² ტაპრობა-
ნეში.

ფლანონი, ქალაქი და ნავთ-
სადგური აფსირტის კუნძულზე.
არქემიდორე³ 1 წიგნისაგან მიმ-
განი თხზულების შემოკლებულ თხრო-
ბაში ამბობს: «ალონის⁴ შემდეგ

¹) ალექსანდრე პოლიბისტორი, ისტორიკოსი I საუკ. ძვ. წ.

²) ეს ἑθνος სწორია თარჯმ. Meineke-ს აზრით აქ უნდა ყოფილიყო ხა-
ტიანი („ხელსართავი სახელი“).

³) ამ გამოთქმით ამგორე მდინარე ფასისიკი ნაშს, რომ სტეფანეს
ფლანონში მდინარე ფასისზე იყო ლაპარაკი.

⁴) Ἀλων-ის ნაცვლად უნდა იყოს Ἀθρον ან Ἀθρονთ.

προς οὗτος· Φλανωνικός καλεῖται.
ἀπὸ οὖν τῆς γενικῆς Φλάνων· Φλα-
ωνοῦτης· ὡς Νάρβων· Ναρβωνίτης.

Χαβαρηνοί, ἔθνος. Ἐθνεῖς·
πρώτη γῆ· περιόδου ἐνομομά· ὄν-
ται γὰρ καὶ Χαβαρηνοί εἰ περὶ
Χαλβίων οἰκοῦντες, εἰ τῶν ξενι-
κῶν γυναικῶν, ὧν ἴσως γίνονται
κῆρυοι, [τ. ὡς] τίτθους ὁμοῦς ἐσ-
θίουσι, τὰ δὲ παιδία κατεσυχοῦ-
σα.

Χαλδαῖοι, οἱ πρότερον Κη-
φήνες, ἀπὸ Κηφέως τῆν πατρίδος
Ἀνδρομέδας, ἀπ' ἧς καὶ τ. Ὁ
Περσέως τῆς Δανίας· καὶ Διὸς
Πέρσης, ἀπ' οὗ αἱ Κηφήνες καὶ
Χαλδαῖοι πρότερον [Πέρσαι] ἐκ-
λίθησαν, ὡς εἶρηται ἐν τῇ περὶ
Κηφύνας. Ἑλλάνικ· ὁ δὲ φησὶν
ἐν πρώτῃ Περσικῶν οὕτω «Κη-
φέ·ς οὐκέτι ζῶντ·ς στρατευσάμε-
νοι ἐκ Βαβυλώνας ἀνέστησαν ἐκ
τῆς χώρας...» λέγεται καὶ Χαλ-
δαία χώρα. εἰσι δὲ καὶ Χαλδαῖοι
ἔθνος· πλησίον τῆς Κελχίδος.
Σοφοκλῆς Τυμπαισταῖς· «Κάλχος
τε Χαλδαῖός τε καὶ Σύριον ἔθ-
νος. εἰ μὲντοι χα·ίεστεροι περὶ
Βαβυλώνα λέγουσιν οἰκεῖν αὐτούς,
ὡς δέδεικται, μαντεῖον δ' ἔχειν
αὐτούς παρὰ βαρβάρους, ὡς Δελ-
φοὶ παρ' Ἑλλήσιν.

როგორც ჩანს, მათ სამსახურს აქვთ ბარბაროსებში, ისევე რო-
გორც ელინებში არის დელფო.

არის ნავთსადგური ფლანონი და
ქალაქი ფლანონი და მთელს ამ
ყურეს ჰქვია ფლანიკური». ნათე-
საობითი· «ფლანონ»-ისაგან. წარ-
მოსდგება «ფლონონიტეს», რო-
გორც «ნარბონ»-ისაგან «ნარბო-
ნიტეს».

ქაზარენები, ტომი. ევდოქსე
თავისი «ქვეყნის აღწერილობის»
I წიგნში ამბობს: «ქაზარენები ეწო-
დებათ აგრეთვე ხალიბების მეზობ-
ლად მცხოვრებთ; ისინი უმად ქა-
მენ იმ უცხო ქალთა ძეგლებს, რო-
მელთაც დაებატრონებთან ხელმე;
ბავშვებს კი უმასპინძლებიან...».

ქალდეველები; მათ წინათ
ეწოდებოდათ კეფენები, ანდრომე-
დეს მამის კეფევისაგან; ანდრომე-
დესა და პერსევისაგან, დანაესა და
ზევისისაგან ჩანმოსდგა პერსე, რომ-
ლისაგანაც კეფენებს ეწოდათ აგ-
რეთვე ქალდეველები, წინათ [პერ-
სები], როგორც ნათქვამია თხზუ-
ლებაში «კაფენიის შესახებ». ჰელო-
ნიკე კი ასე ამბობს: «პერსიკა»-ს
პირველ წიგნში: «უკვე გარდაცლი-
ლი კეფევის მოლაშქრენი გამოე-
მართინენ ბაბილონის ქვეყნიდან...»
ითქმის აგრეთვე ქალდეის ქვეყანა.
არის აგრეთვე ქალდეველების ტო-
მი კოლხიდის მახლობლად. სო-
ფოკლე «ტიმპანისტებში» ამბობს:
«კოლხიცი, ქალდეველიც და სირი-
ელთა ტომიც». მაგრამ უფრო მახ-
ვილგონიერნი ამბობენ, რომ ისი-
ნი ბაბილონის მახლობლად ცხოვ-
რობდნენ.

Χαλδία, χώρα τῆς Ἀρμενίας.
Μέγιστος ἐν περιπλῶ τῶν ὄρων
Πόντων «... μέχρι τούτων τῶν
 βαρβάρων ἐστὶν ἡ Ποντική
 βασιλεία. καὶ κατὰ Τιβαρτινὴν
 καὶ Χαλδίην καὶ Σανκίην». οἱ
 ἐν ταύτῃ κατοικοῦντες Χάλδοι.

Χάλυβες, περὶ τὸν Πόντον
 ἔθνος ἐπὶ τῇ ποταμῷ Θερμύδων·
 περὶ ὧν Εὐδόξος ἐν πρώτῳ εἰκ
 ζὲ τῆς Χαλβων χώρας ἔσθλητος·
 ἔπερὶ τὰ στομῶματα ἐπαυνοῦ·
 ε·νος ἐξάγεται». τοὺτους Ὀμηρος
 Ἄλιζῶνά· φησιν ἐν τῇ μετὰ τῆς
 Παφλαγόνια· καταλόγησ· ἀν·
 Ἄλιζῶων Ὀδίοις καὶ Ἐπίστρο·
 φος ἤρχον τήλεθεν ἐξ Ἀλῶων,
 ὅθεν ἀργύρου ἐστὶ γενέθλητ· ἦται
 τῆς γραφῆς μετατελλεῖσθ· ἀπὸ
 τοῦ ε·λῶθεν ἐκ Χαλβιῶν, ἡ
 τῶν ἀνθρώπων πρώτων Ἀλῶων
 λεγομένων ἀντ' τοῦ Χαλβίων. λέ·
 γεται καὶ μετὰ τοῦ ὁ Χαλυβεικός
 τὸ κτημακόν. Διολέφριον «Χαλ·
 βεικὸν κνώδ ναι». καὶ ἡ χώρα Χα·
 λυβική λέγεται· καὶ Χάλ·βιαι παρ'
 Ἑκατατῶ· Χαλβ·ται πρὸς νότον
 Ἀρμένια ἰμουρέουσ·.

Χαριμάται, ἔθνος πρὸς τῇ
Πόντῳ, **Παλαίφατος** ἐν ἐββέμῳ
Τρωικῶν «Κερχειέων ἔχ·νται

ქალდია, არმენიის ქვეყანა.
 მენიძე ორივე პონტოს „გარშე·
 მოვლაში“ ამბობს: ...ამ ბარბარო·
 სებაძდე აღწევს პონტოს სამეფო.
 და ტიბარნიისდე. ქალდიადე და
 სანტიკიდე. აქაურ მცხოვრებლებს
 იწოდებთ ქალდები.

ხალიბები, ტომი პონტოზე,
 მდინარე თერმოდონტზე; მათ ზე·
 სახებ ამბობს ევდოქსე I წიგნში:
 ესალიბთა ქვეყნიდან გააქვთ რკინა.
 რომელსაც სიმაგრეს უქებენა. ამას
 პონეროსი პალიძონებს ეძხის კა·
 ტალოგში და ასანდოებს პაფლაგო·
 ნიელთა ზემდეგ მოდი და ების·
 ტროლე მეთაურობდენ პალიძონებს,
 მოსულთ ალიბთა შორეული ქვეყ·
 ნიდან, სადაც წარმოიშობა ვერცხ·
 ლი. ან დაწერილობაა აქ შვეც·
 ლილი და უნდა ყოფილიყო ესა·
 ლიბთა შორეულ ქვეყნიდან ან და
 წინათ მცხოვრებლებს ალიბები რქმე·
 ვია ნაცვლად ხალიბებისა. ითქმის
 აგრეთვე ზ·ით, „ხალვბდიკოს“, ზედ·
 სართავი სახელი. ლიკოფრონი ამ·
 ბობს: ესალიბდიკური მახვილითა.
 ქვეყანას მქვია „ხალიბიკე“. მკვატე
 უწოდებს „ხალვბიი“; „არმენიელე·
 ბი ესაზვრებთან ხალიბებს სამზრე·
 თისაცენა.

ქარიმატები, ტომი პონტოს
 გასწვრივ. პალიაფატე* „ტროი·
 კა“-თა VII წიგნში ამბობს: „ყერ·

*) მენიძე პერ გამელი, I საუკ. გეოგრაფიის ისტრაბონის თანამე·
 დროდგ, ავტორი ესმელთაშუა ზღვის გარშემოვლისა (მერიმპლუსისა).

*) ხელნაწერებში Σαλ·ბ·.

*) პალიაფატე, IV—III საუკ. მწერალი, ავტორი მითოგრაფიული
 ნაშრომისა პერი ასკ·თა და ისტ·გეოგრაფიული თხზულებისა Τρωικ·.

Μόσχοι: καὶ Χαριμάται τοῦ Παρθενίου κρατέωσιν εἰς τὸν Εὐξείνου πόντον. καὶ Ἑλλάνικοι ἐν κτίσεσιν ἐθνῶν καὶ πόλειων «Κερκετῶν δ' ἄνω οἰκίσουσιν Μόσχοι καὶ Χαριμάται, κάτω δ' Ἠνίοχοι, ἄνω δὲ Κοραξοί».

Χοιράδες, πόλις Μοσχοῦ κων. Ἐκταίος Εὐρώπη «Τιβερηνοῖσι δὲ πρὸς ἡλίον ἀνίσχονται Μοσχοῦχοι ἰμυρέουσι: ἐν δὲ ἀπὸ τοῖσι Χοιράδες πόλις». τὸ ἐθνικὸν Χοιραδῆς, ὡς τῆς Ἀρχάδος Ἀρχαδῆος καὶ τῆς Χαλκίδος Χαλκιδῆος: καὶ τῆς Τρωάδος Τρωαδῆος.

ᾨβαρηνοί, μέγας Ἀρμενίας παρακείμενον Κύρῳ ποταμῷ, ἕως: Ἐθρᾶτη παραλίτῳ ἔχει. μέμνηται δ' αὐτῶν καὶ Κουάδρατος ἐν ἔκτῳ Παρθικῶν «παρὰ δὲ Κύρῳ ποταμῷ ᾨβαρηνοί: τε καὶ ᾨτηνοί νέμονται, μέγας μέρος Ἀρμενίας ὄντας».

ᾨτηνηί, μοῖρα Ἀρμενίας, Κουάδρατος ἐν Παρθικῶν τρίτῳ «δὲ δὲ τῆς Ἀρμενίας βασιλεὺς Πάκορος ἐν τούτῳ περὶ Ἀρτάξατα καὶ τῆς ᾨτηνηί τῆς Ἀρμενίας διαίρει». τὸ ἐθνικὸν δ' αὐτὸς ἐν τῷ δευτέρῳ «περὶ δὲ Κύρῳ ποταμῶν ᾨβαρηνοί: τε καὶ ᾨτηνοί νέμονται, μέγας μέρος Ἀρμενίας ὄντας».

კეტებს ესაზღვრებიან მოსხები, და ქარიმატებმა ხელთ იგდეს პართენიონი ექსინის პონტოსთან. ზელანიკეც თავის თხზულებაში „ხალხთა და ქალაქთა დაფუძნება“ ამბობს: კერკეტების ზემოთ ცხოვრობენ მოსხები და ქარიმატები, ხოლო ქვემოთ ჰენიოხები, ზემოთ კი კორაქები».

ქოირადესი, მოსინიკთა ქალაქი. ჰეკატე ამბობს: ტიბარუნებს აღმოსავლეთით ესაზღვრებიან მოსინიკები; ამათ ქვეყანაში არის ქალაქი „ქოირადესი“. ეთნიკურია ქოირადეველი, როგორც არკადი-არკადეც, ქალიკიდიან ქალკიდეს და ტროადიდიან ტროადეც.

ობარენოი, არმენიის ნაწილი, მდინარე მტკვარზე მდებარე (მტკვარი ეფფრატის პარალელურად მიმდინარეობს). ამ ნაწილს იხსენიებს კვადრატე თავის „პართიკა“-ს VIII წიგნში: „მდინარე მტკვარზე ცხოვრობენ ობარენები და ოტენები, რომელთაც უჭირავთ არმენიის დიდი ნაწილი“.

ოტენე, არმენიის ქვეყანა. კვადრატე „პართიკა“-ს III წიგნში ამბობს: „არმენიის მეფე პაკორი ამ დროს იმყოფებოდა არტაქსატაში და ოტენეში, არმენიის იქიყანაში, იმასვე მოჰყავს II წიგნში ეთნიკური სახელი: „მდინარე მტკვარზე ცხოვრობენ ობარენები და ოტენები, რომელთაც უჭირავთ არმენიის დიდი ნაწილი“.

ევგერი სქოლასტიკოსი

ევგერი (Eusebius) დაიბადა 276 წლის მახლობელ ხანებში სირიის ქალაქ ეპიდასიაში (კოლესირიაში). მიიღო იურიდიული განათლება ანტიოქ აშ და იქვე შექოლდა (აქედან მიიღო სახელწოდება *Σχολαστικός*). როდესაც ანტიოქიის პატრიარქი გრიგოლი (570-593) მის წინააღმდეგ აღძრული საკმ ს გამოეკონსტანტინოპოლს გააშტავრა, ევგერიც თან გაჰყვა. აქ ევგერი დაუხვროდა ნეკის კარს, ტიბერი კუარისაგან მიიღო სან ევესტორ ს საპატრიო წოდება (581 წ.). ხოლო შემდეგ (590 წ.) მავრიკი კეისრისაგან ექსპრევენტიანა გარდაიკვალა 600 წლის მახლობელ ხანებში.

ევგერიმ დასწერა 6 წიგნის შემცველი „სკეკლესიო ისტორია“, რომელიც 481 წლით იწყება და 604 წლით თავდება. როგორც ის თვითონ სწერს პირველი წიგნის შესავალში, მის მიზანს შეადგენს განაგრძოს საეკლესიო ისტორია იქ დან, სადაც შეჩერდებ ვესელი, სოზომენი, თეოდორიკე და სოკრატე. ვ. ი. თეოდოს დან: „Διγίγεται δε, τας θείας λειτουργίας γοητος, ხις των λοιπών λειτουργιών και της ιστορίας των εκκλησιών („მამ დაიწყება, ღვთის შეწყენით, იქიდან, სადაც ზემ მიერ მოხსენებულან პირებმა შეწყვიტეს თარობა“). საეკლესიო მწერლებს გარდა ევგერი სკეკლესიოლმს აგრეთვე საერთო ისტორიკოსებთ კროკოსი კესარიელი - IV წიგნში, შენაწდრე პოტოქტორია - V წიგნში, იოანე ებიე 5 ვლით - VI წიგნში.

გამოცემა: The ecclesiastical history of Eusebius with the scholia, edited with introduction, critical notes and indices by J. Bidez, chargé de cours at the university of Ghent, and L. Parmentier, professor of the university of Liège. London, Methuen, 1898. XIV+285—II. ხელთ ვეჭინდა აგრეთვე რუსული თარგმანი: Церковная История Евсевия. перек. П. В. 1858.

მეტრე იბერიელი.

‘Αλλ’ οὐδὲ τὰ κατὰ τὴν ἱερῶν τὴν πρὸς τὰ Ἱερουσόλυμα τὴν ἡρεμίαν εἶχεν. Ἐνιοὶ γὰρ τὸν μοναχὸν τὸν ἀνὰ τὴν σὴνσοδὸν εἰραμένητων καὶ τὰν ἀνοία τζατη; βεσυληθέντων φρονεῖν, πρὸς τὴν Παλ. ἰσθῆνυ ἀφικουόντων καὶ πρὸς ὁσῆων τῆς πίστεις ὀνομαζόμενοι: τὸ μ. γὰρ: κὸν ἔσπευδ ν ἀναρριπῆσαι καὶ ἀνασπῆσαι. Καὶ ἐπὶ: τῆς περ Ἰουδαίας: τὸν οὐκ εἶν κατελιπῆται

II 5. არც იერუსალემის მახლობლად მდებარე უდაბნოში სუივიედა სიმშვიდე. ზოგიერთი იმ მონაზონთაგანი, რომლებიც სინოდს დაესწონენ და მის საწინააღმდეგო აზრებს ატარებდენ, პალესტინაში დაბრუნდა; და ისინი ჩივოდენ სარწმუნოებრივი ლალატის შესახებ და გაშმაგებით ცდილობდენ აღენთოთ და აელეღვეპინათ მონაზონები. როგორც კი ჩაიბარა თევენალიმ

θρόνον, καὶ βαζόμενος παρὰ τῶν ἀνασπυρέντων τὰ σίκαλα ἀνασκευάσα: τε καὶ ἀναίθεματίσαι κατὰ τὴν βασιλέω; πόνην ἀνέδραμεν, ἀλισθέντες οἱ τάναντία τῆς ἐν Καλχηδόνι: συνόδου, ὡς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, φρονούντες χειροτονήσασιν ἀνὰ τὴν ἀγίαν Ἀνάστασιν Θεοδοσίου, τὸν μάλιστα κυχήσαντα τῆς ἐν Καλχηδόνι σύνοδου, τὸν καὶ πρῶτον περὶ ταύτης κτὲ ἐ; ἀγγείλαντα.....

Πρὸς ὃν πολλὰ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ πόλεων ἀφικνούμενοι: χειροτονήσασθαι: σφίσι ἐπισκόπου; παρεσκευάζον. Ἐν οἷς καθεστήκει: καὶ Πέτρος; ὁ ἐξ Ἰβηρίας, τὸν καλούμενον Μαίουμá τὸν πρὸς τῇ Γαζαίων πόλει τοῦς ὀϊακας τῆς ἐπισκοπῆς πιστεύθει; Ἄπερ ἐπειδὴ, Μαρκιανὸς; ἔγνω, πρῶτα μὲν ἀχθῆναι παρ' αὐτῷ κατὰ τὸ στρατόπεδον τὸν Θεοδοσίον κελεῖσει, ἐκπέμψει δὲ τὸν Ἰωβηνάλιον πρὸς θρόνους τῶν γεγεννημένων, ἀπελαθῆναι: πάντας τῶν, ὑπὸ Θεοδοσίου χειροτονηθέντας; ἐγκαλεσάμενος: (ed. Bidez-Parmentier 51,27 52,14).

Ἐτι δὲ βασιλεύοντος Ῥωμαίων Σενήρου, Μαρκιανὸς; τὴν βασιλείαν ἐναλλάττει πρὸς; τῆς κριετόνα μεταχωρήσας; λήξιν, ἐπὶ μὲν μόνους; ἔτεσι τῆς βασιλείαν

თავისი საყდარი და განმეგებულთა წაქეზებით თავისი მდგომარეობა რომ აღადგინა და შეჩვენებანი წარმოთქვა და სამეთო ქალაქისკენ გასწია, ისინი, ვინც, როგორც ზემოთ ვთქვით, ქალკედონის სინოდის წინააღმდეგ იყვნენ განწყობილი. შეიკრიბნენ და აღდგომის ტახარში ხელდაასხეს თეოდოსის, რომელმაც ყველაზე უფრო არიო საქმეში ქალკედონის სინოდზე და რომელმაც პირველმა აცნობა მათ ამ სინორის შესახებ.

პალესტინის ქალაქთაგან მრავალი მოვიდა მასთან (ი. ი. თიოდოსისთან) და ხელდაასხმევინეს თავისთვის ეპისკოპოზები. ამათ შორის იყო აგრეთვე პეტრე იბერიელიც, რომელსაც ჩაბარებული ქმონდა საეპისკოპოზო საქვერეთწოდებული მაიუმისა, დახელთა ქალაქის ნახლობლად რომ არის. როდესაც ეს მარკიანემ გაიგო, პირველ ყოვლისა ბრძანა მასთან სასახლეში მოეყვანათ თეოდოსი, ხოლო იუვენალი გაგზავნა მომხდარი ამბების გამოსასწორებლად და დაავალა მას ყველა, თეოდოსის მიერ ხელდასხმული, ეპისკოპოზები გაეძევიბნა¹.

II, 8. როდესაც რომაელები მეფედ ჯერ კიდევ სევერე იყო, მარკიანემ გამოიკვალა სამყარო და გადავიდა უკუაუს ბელზე, მის შემდეგ რაც შვიდი წლის განმავლო.

¹) ზე. ბაქარია რეტორის მონათბობი ამავე საკითხებზე, ზემოთ გვ. 3 და შემდ. ამავე ამბებს ეხება Theophanes, Chronographia ed. de Boor p. 107 (შავრამ თეოფანეს არსად არა ჰყავს მოხსენებული პეტრე იბერიელი).

ρας, ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ κατὰ τὸ
 ἔθνος διαγόνοτος τὸν θεοφιλεστά-
 του Προτερίου, λαβὼν μεθ' ἑω-
 τὸν ὁ Τιμόθεος τοὺς καθαιρεθέν-
 τας ἐνόμιζε· ὁ δὲ ἐπισκόπος, καὶ
 κληρικὸς ὁμοίως τὴν ἐξορίαν,
 ὡς ἔφημεν, οἰκεῖν καταχρηθέντας,
 ὡς δὲ χειροτονίαν παρὰ τῶν θεο
 δεξάμενος, μηδενὸς τῶ σὺλοσιν
 τῶν κατὰ τὴν Ἀίγυπτιακὴν δι-
 κησιν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων πα-
 ρόντος· κατὰ τὸ εἰωθὸς ἐπὶ ταῖς
 τοιαύταις τῆς Ἀλεξανδρέων τοῦ
 ἐπισκόπου χειροτονίαις, ἐπιλαμ-
 βάνεται ὡς ἐνόμιζε τῆς μὲν ἱε-
 ρατικῆς καθέδρας, μιχελίαν προ-
 δόξω· τολμήσας κατὰ τῆς ἐχού-
 σης ἐκκλησίας τὸν ἑαυτῆς νύμ-
 φιον, καὶ ἐνεργοῦντος ἐν αὐτῇ
 τὰ θεῖα καὶ καγονικῶς τὸν ὀ-
 κελον διέποντος ἰθρόνον* (BP
 58,4—16).

“Ὁς (scil. Σαυῆρος) πατρίδα τὴν
 Σαλαμοπολιτῶν κληρωσάμενος, ἡ
 μία τὸν Πισιδῶν ἐστὶν ἔθνος,
 δικανικῶς πρώην ἐραχολάχει λό-
 γους ἀνὰ τὴν Βηρυτιῶν· ἐκ δὲ
 τῆς τῶν νόμων ἀσκήσεως· ἐνθῶ
 τὸν ἀγί.υ μεταλαβὼν βαπτίσμα-
 τος ἀνὰ τὸν ἱερὸν τέμενος Λεον-
 τίου τοῦ θεοπεσίου μάρτυρος,
 τὸν ἐπὶ τῆς Τριπολιτῶν Φαινί-
 κης παράλου τιμαμένου, ἐπὶ τὸν
 μονήρη βίον μετέλθει· ἐν τινι
 φροντιστηρίῳ, ἀνὰ τὸν μέσον

ამის შიშივგ, რომ ტიმოთეიმ, როდესაც
 ღვთივ-საყვარელი პროტერი ჩვეუ-
 ლებისამებრ საეპისკოპოზო სახლში
 იყო, თან წაიყვანა ორი ეპისკოპო-
 ზი, რომელნიც კანონიერად იყვნენ
 გადაყენებული, და კლერიკოსები,
 რომლებსაც აგრეთვე, როგორც
 ვთქვით, ექსორია ჰქონდათ მისჯი-
 ლი, და მიიღო ხელდასხმა ამ ორი
 იპისკოპოზისაგან, თუმცა სრულიად
 არც ერთი მართლმადიდებელი
 ეპისკოპოზი ეგვიპტის დიოციკეზი-
 დან იქ არ დასწრებია, — ეს, კი
 წესით აუცილებელია ალექსანდრიის
 ეპისკოპოზის ასეთი ხელდასხმის
 დროს, — და, თავისი ფიქრით, მიიღო
 სამღვდელმთავრო კათედრა, რი-
 თაც აშკარად უწესოდ მოიქცა იმ
 ეკლესიის წინააღმდეგ, რომელსაც
 ჰყავდა თავისი მომეღელი, იქ რომ
 ღვთისმსახურებას ასრულებდა და
 სჯულიერად მართავდა თავის საყ-
 დარს.

III, 33. ის (ი. ი. სიფრი) ¹⁾, რომ-
 ლის სამშობლოდ სოზოპოლისი იყო
 წილხდომილი, პიზიდიელთა ტომის
 ერთი ქარიქი, ჯერ ზეიორტში სწავ-
 ლობდა სამართლის მეცნიერებას;
 კანონთა სწავლის შემდეგ მან პირ-
 დამირ წმინდა ხათლომა მიიღო
 წმინდა ტამარში ღვთაებრივი ლე-
 ონტიისა, რომელსაც თავყანს სცე-
 მენ ზღვისპირა ფინიკიის ტრიპო-
 ლიტთა ქარიქში, და ის მიეცა გან-
 მარტოებულ ცხოვრებას ერთ მო-
 ნასტერში, რომელიც მღებარეობს

¹⁾ ანტიოქიის პატრიარქი, 512—518 წლებში, ფლავიანუს გაძევების შემდეგ.

χῶρον κειμένῳ Γάλλῃ τῶν πολιέ-
ματος καὶ τῶν λεγομένων Μαιου-
μά τῶν πολιγίνου. Ἐνθα καὶ
Πέτρος ὁ Ἰβηρ ὁ τῆς αὐτῆς Γά-
λλῃς προεδρεύσας καὶ σὺν Τυροῦ ἐν
τῷ Αἰλιῶρι πεφευγῶς διὰ τῶν
αὐτῶν ἡλίθα σκαμνίων, πάλιν
λόγον ἔκλυθ' καταλειπῶς (Bide-
der-Permentier 131,25—
132,4).

პონტო, კავკასიონი და კოლხეთი.

Μάγιστον δὲ τι τῆρ αὐτῆρ βι-
σλιδί κατείργασται καὶ μνήμη
ἀξιον, [καὶ] τὸ μικρὸν καλου-
μενον τεύχος, καλῶς τῆς θράκης
κείμενον ὅπερ δέϊσται: μὲν τῆς
Κωνσταντινουπόλεως; σταδίων; ὄγ-
δοῖκοντα μάλιστα καὶ διακοσίων,
ἐκατέρᾳν δὲ θάλατταν περιλαμ-
βάνει: ἐπὶ σταδίων εἴκοσι καὶ
τετρακοσίους, εἰκὼν περιθῶσ τι-
νος: τὴν τε πόλιν μικρὸν νῆσον
ἀντὶ χειρρονήσου ποιήσαν, τὴν
τε βουλομένους διαπορθμεύον ἀσ-
φαλίστατα ἀπὸ τοῦ καλυμένου
Πόντου ἐς τὴν Προποντιδᾶ καὶ
τὴν θράκιον ἡάλατταν, εἶργον
τούς τε ἐκθρόντας βαρβάρους ἐκ
τε τοῦ καλυμένου Εὐξείνου Πόν-
του Κόλχων τε καὶ τῆς Μαιώ-
τιδος λίμνης καὶ τῶν ὑπὲρ τὸν
Καύκασον καὶ τούς κατὰ τὴν
Εὐρώπην ἐκκεχυμένους (Bidez-
Parmentier 136,19—31).

ქალაქ ლაზხანა და ეგრეთწოდებულ დაბა მაიუმას შუა¹⁾. ასეთივე ცხოვრებისათვის მივიდა იქ აგრეთვე პეტრე იბერიელიც, ამ ლაზის წინამძღვარი რომ იყო და ტიმოთე ელურთან ერთად გამოქცეულია: მან თავისი თავის შესახებ ბევრი რამ სათქმელი დასტოვა.

III, 34. დიდებული და ღირსსახსოვარი რამ გაკეთდა იმავე მეფის ანასვასის მიერ, სახერკობნი, ეგრეთწოდებული ვრძელი კედელი, მდებარე თრაკისათვის ხელსაყრელ ადგილას; ეს კედელი დაშორებულია კონსტანტინოპოლისს ორასოთხმოც სტადიონზე მეტით, ორიოვე ზღვის შემოღვლის ოთხას ოცი სტადიონის მანძილზე, რალაც სრუტის მსგავსად; ქალაქსაც ნახევარკუნძულის მაგიერ თითქმის კუნძულად აქცევს, მსურველთათვის უზრუნველყოფს ეგრეთწოდებულ პონტოდან პროპონტისში და თრაკიის ზღვაში გადასვლას, ხოლო ეგრეთწოდებულ ევქსინის პონტოდან, კოლხთა ქვეყნიდან, მეოტის თბიდან და კავკასიონის ოქითა ქვეყნიბიდან შემოსულ ბარბაროსებს, ისევე როგორც ევროპის მხრიდან მოზღვავებულებს, აკეტავს.

¹⁾ შდ. თვითნებ 158.

კონსტანტინეს გაქრისტიანება და იბერია—ალბანია—კოლხეთი.

Φησι γάρ (scil. Ζωσιμῆς) καὶ ἔπειτα ἅπτα λίαν ἀνοήιστα κατὰ πάσης ἐξουθεῖν τήχης, καὶ Κρίσπον τον ποῖδα δευλαίω; ἀρανίσαι, καὶ Φαύσταν τήν ἀντὸς γαμετήν ἐν βελανείῳ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐκπαρωθέντι καθεῖρξαντα ἐξ ἀνθρώπων ματαγαγεῖν, καὶ ἄρσιν τε παρὰ τὰς; σφόν ἱερῆσαι ζήτωντα τὸν τοῦτοῦτον ἐκαγὼ φόνω, καὶ μὴ τυχόντα—μῆδὲ γάρ εἶνα; τοῦτοῦ; ἀναφανδὸν εἰπεῖν—περιουχεῖν Ἀθύκτιω ἐξ Ἰρχίρας ἀφιγμένω; καὶ πρὸς ἀντὸς πιστωθέντα πάσης ἀμαρτήδος ἀναρετικὴν εἶναι τήν χριστιανὸν πίστην, μεταλχθεῖν ὡν ὁ Ἀθύκτιος; αὐτῷ μεταδένδωκε; κἀντεῦθεν τήν πατρίαν καταλειπούσα νόμισιν, τῆ; ἀσπείρα; ὅ; ἀντὸς ἐφη τῆν ἀρχὴν ποιήσασθαι. (Bidez-Parmentier 139,13—25).

Φης δὲ, ὡ; ἐξάγειτε καὶ παμμίχρα; ὅ; καὶ τὰ Ῥωμαίων πράγματα; ἐξ; ἑν; τὰ; χριστιανὸν ἐδειχθη; ὁ; ἑρρη; τε; καὶ; π. ν. ἑ.

III, 40. ბევრ სხვა, სრულიად შეუწყნარებელ ამბებსაც იკონებს მოსიმი, როგორც კი მოხვდება; ასე, მაგალითად, ის ამბობს, რომ კონსტანტინემ უბედურად მოულო ბოლო თავის შვილ კრისპეს, რომ თავისი მეუღლე ფავსტა ზომაზე მეტად გახურებულ აბანოში ჩაამწყვდია და წუთისოფელს გამოასალმა¹⁾. და ასეთი უწმინდური მკვლევობებისაგან განწმენდას ეძებდა თავის ქვრუმთაგან, და ამას რომ ვერ მიაღწია—ვიხიოდან მათ აშკარად თქვეს ეს არ იენებამო—შეხედა მას ერთი ეგვიპტელი, იბერიიდან ჩამოსული; და მისგან ირწმუნა, რომ ქრისტიანთა სარწმუნოება ყოველგვარი შეკოდების აღმგველია, გაიზიარა ის, რაც მას ეგვიპტელმა გადასცა; და ამიერიდან მამაპაპური რწმენა დასტოვაო და, როგორც თვითონ მოსიმი ამბობს, დისაზამი მიეცა უღუთობასო.

III, 41. ამბობს იგრეთვე, შეწყველო და უწმინდურო, რომ რომელითა ძალაუფლება, მის შემდეგ რაც ქრისტიანთა სარწმუნოება

1) ზოსიმეს, V სუჯ. მეორე ნახევრის ისტორიკოსს, თავის „ისტორიაონ“ (II, 29) მოთხრობილი აქვს, რომ კონსტანტინემ მოაკვლევინა თავისი უფროსი ვაჟი კრისპე (Flavius Iulius Crispus), რადგან ეჭვობდა, რომ ის თავის დედინაცვალთან, ფავსტასთან (კონსტანტინეს მეუღლესთან), ცხოვრობდა. ზოლო კონსტანტინეს დედამ, ელენემ, გამოააშკარავა ფავსტას დანაშაული ამ საქმეში და კონსტანტინემ ფავსტა ზომაზე მეტად გახურებულ აბანოში გამოახრბოძინა (Zosimi Historia nova, ed. L. Mendelssohn, Lp. 1887, p. 85—86).

2) გაერკვევლია, თუ რომელ იბერიას ზღულისხმობს ზოსიმე, დასაუღუთისას თუ აღმოსავლეთისას. ზოსიმეს „ისტორიის“ გამოცემული ლ. მენდელსონი, როგორც ეს მის მიერ დართული საძიებლოდან ჩანს, დასავლეთისას ზღულისხმობს.

παιον ἀπόλετο, ἣ ὑβδὴν τῶν παλαιότερων ἀνεγνώσκω, ἣ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπιλοκακῶν. Τῶν γὰρ διαφανῶς δείκνυται: τῆ ἡμετέρα πίστις συναρτῆσαι: τὰ Ῥωμαίων πράγματα. Θέα τοίνυν ὡς παρ' αὐτῆν τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐπιδημίαν Χριστὸς τὸν θεὸν ἡμῶν Μακεδόνων οἱ πλείους ὑπὸ Ῥωμαίων καθυρέθησαν, Ἀλβανία τε καὶ Ἰβηρία¹ καὶ Κόλχοι καὶ Ἀραβες Ῥωμαίους ὑπετάγησαν (Bidez-Parmentier 141,21—30).

...ὁσάκις τε Σελείκιαια καὶ Κτησιφῶν ἦλω, Νισίβις τε ἐπ' ἀμφοτέρω τρεπισμένη Ἀρμενία² τε καὶ τὰ πλησιάζοντα³ ἔθνη Ῥωμαίους προσετέθη, μεθ' ἑτέρων ιστορεῖς (Bidez-Parmentier 142,23—26).

კაპადოკიის (კასპიის) კარები.

Τυραννεῖ τῶν Ἀντοχάσιον Βεελιανὸς Θράξ γένος, ὃς τὴν τε Θράκην καὶ Μυσίαν μέχρις Ὀβυσσῶν καὶ Ἀρχαίου δὴγῶας ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἤπειρετο, πληθῶς ἰσχυρῶν ἔχων Ὀνυκῶν ἐθνῶν (Bidez-Parmentier 145,1—4) Ἐπέδραμεν καὶ ἕτερον γένος Ὀνυκῶν παρασηθῆν τὰς Καππαδοκῶν πύλας (BP. 145,30—31).

იქმნა მიღებული, დაიწვია და სრულიად დაიხვრა; ან ოველი ამბების არაფერი ვაგვეგება, ან და ქეშნარიტებას განზრახ ამბინჯებ. ვინაოდან, პირიქით, ცხადად მტკიცედება, რომ ჩვენს სარწმუნოებასთან ერთად რომელია ძალაუფლებაც გაიზარდა. მაშ, შეხედვით, როგორ დაამხვეს რომაელებმა მეტი წილი მაკედონიისა ჩვენი უფლის მოსვლის დღიდან აღამიანებთან, და როგორ დაემორჩილნენ რომაელებს ალბანიაიც, იბერიაიც, კოლხეშიც და არაბებიც.

...თუ რამდენჯერ იქმნენ აღებული სელევკია და ქტესიფონი, თუ როგორ გადადიოდა ხელიდან ხელში ნიზიბინიც და როგორ მიეკედლნენ რომაელებს არმენიაც და მისი მეზობელი ტომებიც, ამას შენ თვითონ მოგვითხრობ სხვა ამბებთან ერთად.

III, 43. ანასტასიზე იმპლაერა ვიტალიანემ, ტომით თრაკიელმა, რომელმაც მოაოხრა თრაკია და მეზია ვიდრე ოდისამდე და ანქიოლამდე და ვაემართა სამეფო ქალაქის წინააღმდეგ: მას ჰყავდა ჰუნთა ტომების უთვალავი რაოდენობა... შემოიჭრა აგრეთვე ჰუნთა მეორე ტომიც, რომელიც კაპადოკიის კარებით გადმოვიდა¹.

¹) ვარიანტები: Ἰβηρία.—²) Ἀρμενία.—³) παραπληροῦσται.

¹) ამ ადგილისათვის ვეფრის წყაროს წარმოადგენს მაღალა (CB 406), იგივე კაპადოკიის კარების ნაცვლად კითხულობთ «კასპიის კარებს»; იმ. ხე

ქრისტიანობის განმტკიცება აფხაზებში და გუთებში.

‘Ο αὐτὸς ἱστορεῖ Ἀβασγοὺς ἐπὶ τὸ ἤμερῶτερον μεταστάντας ὑπὸ τοῖς αὐτοῖς χρόνοις τὰ χριστιανῶν ἐλθεῖναι δόγματα, βασιλέα τε Ἰουστινιανὸν τῶν τινὰ ἐκ τῆς ἀλλῆς εὐνοῦχων, Ἀβασγὸν δὲ τὸ γένος. Ἐνδραπᾶν ἕνεμα, πέμψαι παρ’ αὐτοῦ ἀπαγορεύοντα μὴδένα τὸ λοιπὸν ἐν τούτῳ τῷ ἔθνε· περὶ τὴν ἀρρενωπίαν ἀποφιλῆσθαι σιδηρῶ βιαζομένης τῆς φύσεως. Ἐξ αὐτῶν γὰρ τὰ πᾶλλὰ οἱ τοῖς βασιλικῶς ἐξουπηρετούμενοι καινῶσι καθιστήκασιν, οὗς εὐνοῦχοις ἢ συνήθια καλεῖ. ‘Ὅτε καὶ Ἰουστινιανὸς ἱερὸν τῆς θεοτόκου ἐν Ἀβασγοῖς οἰκοδομητέμενος ἱερέας αὐτοῖς κατεστήσατο. ‘Ὅθεν ἔς τὸ ἀκριβέστατον τὰ χριστιανῶν ἐξέμαθον δόγματα (Bidez-Parmentier 170, 17—170, 32).

‘Ἰστορεῖται τῶ αὐτῶ ἀνδρὶ ὡς οἱ τὸν Τάναϊν οἰκοῦντες·—Τάναϊν δὲ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι· τὴν ἐκ τῆς λέμνης τῆς Μαιώτιδος ἐκβολὴν ἀχρῆς ἔς τὸν Ἐὐξείνου Πόντον—Ἰουστινιανὸν βασσιλευσῶν ἐπίσκοπον σφίσι ἐπέμψαι, ἐπιτελεῖν τε τὴν δέησιν Ἰουστινιανὸν ἀπεργάσθαι καὶ ἱερέα αὐτοῖς ἔθεσται πέμψαι. Ἀναγράφει δὲ μὲλα

IV, 22. პრეკონი მოგვითბრობს, რომ აბაზგებმა, რომელნიც იმ ხანებში უფრო თენიერიანი გამხდარიყვნენ, ქრისტიანთა სარწმუნოება მიიღეს, და მეფე იუსტინიანემ მათთან ერთი, სასახლის ეგნუქთავანი გაგზავნა, ტომით აბაზგი, სახელად ეფფრატა და მის სამურაობით აუკრძალა მათ, რომ აშიეროდან ილარავინ გაესაქურისებინათ ამ ტომში და ბუნებაზე ძალა არ ეხმარათ დანიით: ხომ მათგან ინიშნებოდენ მეტწილად სამეფო საწოლთა მსახურნი, რომელთაც ჩვეულებრივ ეგნუქები ეწოდებოდათ. როდესაც იუსტინიანემ აბაზგების ქვეყანაში ლეთის-შობლის ტაძარი ააგო, დაუყენა მათ მღვდელ-მსახურნი. ამიერიდან მათ ზედმიწევნით შეითვისეს ქრისტიანთა სარწმუნოება¹.

IV, 23. იმავე კაცს (ი. ი. პრეკონის) მოთხრობილი აქვს, რომ ტანაისის მცხოვრებლებმა—ტანაისის უწოდებენ ადგილობრივი მცხოვრებლები სრუტეს მეოტის ტბასა და ევქსინის პონტოს შუა—სთხოვეს იუსტინიანეს ეპისკოპოზი გაეგზავნა მათთვის; იუსტინიანემაც საესებით შეუსრულა მათ თხოვნა და სამოვნებით გაუგზავნა მღვდელმსახური².

მით გვ. 270, შენიშვნა). იმავე მაღალასაგან მომდინარე კედრისე (CR I, 638) გადმოცემს აგრეთვე «ქასიის კარებით» ჰენების შვიოქრახე არშენიში, კახლოკიაში, გალატასა და პონტოში.

¹) იხ. პროკოპი კესარიელი VIII, 3 (გეორგიკა II, 108 და იქვე შენიშვნა).
²) პროკოპი VIII, 4 (გეორგიკა II, 107—108).

λογίως ἔ αὐτὸς ὑπὸ τῆς Ἰουστι-
νιανῆς χρόνοι; Ἰδὲ τῶν τῶν ἀπὸ
τῆς Μαυρίτης ἐκδρομᾶς κατὰ
τῆς Ῥωμαίων γῆς... (Bidez-
Parmentier 170,32—171,4).

იგივე შრომაში საქმიანად აღწერს
ვლთების შემოჭრას რომელთა მი-
წაწყალზე მეოტილის მხრიდან იუს-
ტინიანეს მეფობის დროს.

ავარების წახვლა კავკასიიდან.

Ἐθνὸς δὲ Σκυθικὸν οἱ Ἀβ-
ραὶ τῶν ἀμαξορίων τῶν ὑπὲρ
τῶν Καύκασον τὰ ἐπέκεινα πεδία
νεμομένων οἱ τοὺς γενομένων
Τούρκους πασσαὶ πεφασῆται,
ἐπεὶ κακῶς πρὸς αὐτῶν ἐπεπόν-
θησαν, ἐπὶ τὸν Βόσπορον ἀφί-
κοντο. καὶ τὴν ἡτόνα τῶν Ἐὐξεί-
νου καλουμένου Πόντου καταλι-
πόντες;—ἐνθα συχὰ μὲν ἔθνη βερ-
βερικά, ἐξωκίσθησαν δὲ καὶ ὑπὸ
Ῥωμαίων πόλεις τε καὶ στρατι-
πέδα καὶ τινες προσηρμήσεις, ἣ
στρατιωτῶν ἀπομαχῶν γυνομέ-
νων, ἣ καὶ ἀπεικῶν πρὸς τῶν
βρασιλέων στελλομένων—τὴν πέρ-
ρυσιν ἐπεισθῆναι πᾶσι τοῖς ἐν
ποσὶ βαρβάρους ἀνταγωνιζόμενοι,
μέχρις οὗ τὰς ἡτόνας τῶν Ἰστροῦ
καταελήφασιν καὶ πρὸς Ἰουστινι-
ανὸν ἐπρεσβεύσαντο (Bidez-Par-
mentier 196,6—18)

V, 1. ავარები სკვითური ტომია,
რომელიც ურმებზე ცხოვრობს და
კავკასიის იქითა მხარეს მდებარე
დაბლობებში ბინადრობს; ისინი
მთლად გამოეჭენ თავის შეზობელ
თურქებს, რადგან მათგან იმძლე-
რებოდნენ, და ბოსპორზე მოვიდნენ;
შემდეგ მათ დასტოვეს ეგრეთწო-
დებული ევქსინის პონტოს სანაპი-
რო (აქ ხომ აღარებელი ბარბარო-
სული ტომი იყო, რომელთა მიერ
ქალაქები, სამხედრო ბანაკები და
ზოგიერთი ნაეთსადგურებიც იყო
აშენებული; ეს ხდებოდა ისე, რომ
ან რაზმის გარეშე დარჩენილი ჯა-
რისკაცები სახლდებოდნენ აქ ან
მეფეები გზავნიდნენ აქ ხალხს ახალ-
შენების დასაარსებლად)—და გა-
ნაგრძეს სულა და გზადაგზა ყველა
ბარბაროსებს ებრძოდნენ, ვიდრე
ისტრის სანაპიროებს არ მოადგ-
ნენ, და მოციქულები გამოგზავნეს
იუსტინიანესთან.

ხომხთა [და ქართველთა] განდგომა ხპარსეთისაგან.

Τούτου (scil. Ἰρηγόριου) τὴν
ἐπισκοπὴν πρῶτον ἔτος διέποντος,
οἱ τῆς πάλας μὲν μεγάλης Ἀρ-
μενίας, ἔσπερον δὲ Περσαρμενίας

V, 7. პირველ წელს მისი (ი. ი
გრიგორის) ეპისკოპოსობისა იმ ქვეყ-
ნის მცოვრებლებმა, რომელსაც ძვე-
ლად დიდი არმენია ეწოდებოდა,

mentier 203,2 - 24).

ოუსტიმემ გააბრუნა მისი იერიები და უთხრა მათ, რომ ზავის საკმე გათავებულისა და რომ მას არ შეუძლია ხელი ჰკრას ქრისტიანებს, რომლებიც ომის დროს ქრისტიანებთანვე შველას ეძებენ.

Στρατηγὸν δὲ τῶν ἐφῶν ἐκπέμ-
πει Μαρκιανὸν στρατηγὸν ἀντὶ κα-
θεστῶτα, ὅτε στρατεῖαν ἀξιό-
μιχον θύσῃ ὅτε τῆν ἄλλην τῆν
ἐς τὸν πόλεμον παρασκευῆν. Ὅς
ἐπὶ προῦπιον κινδύνῳ καὶ ἐπὶ
ἀνατροπῇ τῶν βίων τῆν μέστην
καταλήψει τῶν ποταμῶν, ἔλθῃσας
κομιτῆν στρατιώτας καὶ τῶν τεσσῶς
ἀνόπλους ἐπισυρῆμενος, ἔχων καὶ
τινας σκαπανέας καὶ β:ηλάτας
ἐκ τῶν συντελών ἀφῆρημένους;
(Bidez-Parmentier 203,27
— 33).

საც ხოსრომ ამის შესახებ იჩივლა, ოუსტიმემ დაუპირისპირდა მას და უთხრა მათ, რომ ზავის საკმე გათავებულისა და რომ მას არ შეუძლია ხელი ჰკრას ქრისტიანებს, რომლებიც ომის დროს ქრისტიანებთანვე შველას ეძებენ.

V, 8. იუსტიანე გზავნის აღმო-
საველეის სტრატეგოსს მარკიანეს,
რომელიც მისი ნათესავი იყო, მაგ-
რამ არც ბრძოლისათვის საკმარის
ჯარს აძლევს; არც სხვა, ომისათ-
ვის საჭირო სავალს. მარკიანე აშ-
კარა საფრთხის ქვეშ და უვლ-
ფრის თავდაცობა დაყენებით მიად-
გა შუამდინარეს; თან მიახანზა-
ლებდა საკმაოდ ცოტა ჯარს, ისიც
უიარაღოს, ჰყავდა აგრეთვე რამ-
დენიმე წიხრებელი და მეხრე, რომ-
ლებიც წამოყვანილი იყვნენ ქვე-
შევრდომი ადგილებიდან.

ლაზეთში

ბიზანტიური ეპოქის ციხე-სიმაგრეები ლაზეთში.

როგორც წინამდებარე მესამე ტომის, ისე 1934 წელში ჩვენ მიერ გამოქვეყნებული მეორე ტომის ტექსტები შეიცავენ მდიდარ ცნობებს ლაზეთის VI საუკუნის ისტორიისათვის. ბუნებრივია, რომ VI საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსები დიდს ადგილს უთმობენ საზოგადოდ ამიერ-კავკასიის ქვეყნების და კერძოდ ლაზეთის აღწერას, როდესაც ისინი იმდროინდელი ბიზანტიის საგარეო და საშინაო ამბებს ეხებიან.

ცნობილია, რომ ბიზანტიის საშინაო, ეკონომიური და საგარეო პოლიტიკა IV—VI საუკუნეებისა უშუალოდ დაკავშირებულია ირანის, მაშინდელი უძლიერესი სახელმწიფოს, დასაფლეთისაგან ექსპანსიის საქითხუბთან. სასანიდთა ირანის საგარეო პოლიტიკის ძირითადი ხაზი მიმართული იყო იქითგან, რომ შეესუსტებინა დასაფლეთის ძლიერი მეზობელი, ბიზანტია, და ჩამოეცილებინა მისი გავლენის სფეროდან მოსაზღვრე ქვეყნების მნიშვნელოვანი კუთხეები. დიდი არმენია (შემდეგ პერსარმენიად წოდებული) წინათ რომაელების ხელში იყო — სწერს ისტორიკოსი ევავრი—. ხოლო როდესაც გორდიანეს მომყოლმა მმართველმა ფილიპემ ის საპორს გადასცა, ეგრეთწოდებული მცირე არმენია რომაელების მიერ იქმნა დაკრძალი, მთელი დანარჩენი ნაწილი კი სპარსელების მიერა (იხ. ზემოთ, გვ. 299). ასევე ეჭირა ირანს თვალი იბერიისაკენ, რომელიც კარგა ხანია ბიზანტიის ორიენტაციას მიჰყვებოდა.

ბიზანტიის დასუსტების განხორციელებისა და საკუთარი დოვლათის გაზრდის ერთ ერთ საუკეთესო საშუალებად ირანის მიერ საშართლიანად იყო მიჩნეული შავი ზღვის სანაპიროებზე ფეხის ჰოკიდება, ე. ი. ლაზეთის ხელში ჩაგდება. ლაზთა ელჩები ასეთი სიტყვებით უმტკიცებდნენ ხოსროს ლაზეთის ხელში ჩაგდების მნიშვნელობას ირანისათვის: «სპარსელთა ძალას თქვენ შეჰმატებთ უძველეს სამეფოს და მისი საშუალებით თქვენი ჰეგემონიის ღირსება გადიდებული იქნება, ხოლო ჩვენი ქვეყნის გზით რომაელთა ზღვას დაუკავშირდებით: აქ თუ ზომალდებს ააგებ, მეფევე, არავითარ სიძნელეს არ წარმოადგენს, რომ ბიზანტიონის პალატს მიალწიოთ». გარდა ამისა თქვენზე იქნება დამოკიდებული, რომ მოსაზღვრე ბარბაროსებმა ყოველ წე-

ლიწადს არბაონ რომაელთა მიწაწყალი... ლახთა ქვეყანა დღემდე კავკასიის მთების წინააღმდეგ საფარს წარმოადგენდა» (იხ. გეორგიკა. II ტომი, გვ. 52—53). ასე ესმოდა ლახეთის მნიშვნელობა ბიზანტია-ირანის ურთიერთობათა კვიბში ბიზანტიელ ისტორიკოსებს, ისევე როგორც ბიზანტიის სახელმწიფო მესვეურთ. ამიტომაც იყო, რომ ბიზანტიის ხელისუფლება ეგოდენ ყურადღებას აქცევდა ლახეთში (კოლხიდაში) თავისი გავლენის გავრცელებას და მან აღრიდანვე დაიწყო აქ თავისი საზღვრო ხასიათის საქმიანობა: ჯარის ნაწილების მიშველება ლახებისათვის საქირო შემთხვევებში, ადგილობრივი სასიმაგრო პუნქტების გამაგრება და სხვა. მით უმეტეს გააძლიერებდა ის ამ თავის საქმიანობას მაშინ, როდესაც მას ირანთან ურთიერთობა უპარესად გაუმწვავდა. ამ ურთიერთობის გაიწვავების ხანა არის VI საუკუნე, საეკლემბრ ანასტასი კვისრის (492—518) დროიდან, როდესაც დაიწყო გენერალური ბრძოლა აღმოსავლეთის ორ უძლიერეს სახელმწიფოს—ბიზანტიასა და ირანს შორის.

აქედან ცხადია, თუ რა დიდ ყურადღებას მიაქცევდენ ბიზანტიელები ლახეთის ეკონომიურად და სტრატეგიულად მნიშვნელოვან პუნქტებს, ასეთ პუნქტებს ბიზანტიელები ამაგრებდენ: ზოგიერთ პატარა დაბებს ქალაქებად აქცევდენ და აელებდენ მას გარშემო ზღუდეებს; ძველად არსებულ ციხეებს ახალი ნაგებობით ამაგრებდენ; ზოგიერთ ადგილას ახალ საფარებსაც აეებდენ. ლახეთში მომხდარი საომარი ოპერაციების აღმწერი ბიზანტიელი ისტორიკოსები დაწვრილებით ეხებთან ამ პუნქტებს და ჩვენი კრებულის II და III ტომში მოთავსებული ნასალები საკმაოდ მდიდარს ცნობებს იძლევიან მათ შესახებ. მართალია, საქართველოს სიძველეთა მკვლევარნი (დიუბუა, ბროსე, დ. ბაქრაძე და სხვები), როგორც ეს ჩვენ შიერ ზემოთ თავთავის ადგილას არის მოხსენებული, ეხებოდენ ზოგიერთ ამ პუნქტებს, მაგრამ რამდენადაც ამას თან არ სდევდა თვით ბიზანტიე ისტორიკოსთა მიერ მოცემული ცნობების დაწვრილებით შესწავლა, ანდენად მათ შენიშვნებს გაკვრითი ხასიათი ქონდა. გარდა ამისა ადგილობრივ დაწვრილებითს კვლევას ამ ძველ პუნქტებში გადარჩენილი ნაშთებისას აღნიშნული მკვლევარნი არ შესდგომიან და ამიტომ გააკვირველი არ არის, რომ ზოგიერთი ამ პუნქტის ლოკალიზაციაც მართებული არ გამოდიოდა. გამონაკლისს წარმოადგენენ მხოლოდ არქეოპოლის-ნოქალაქეის სიძველეები, რომელთა მნიშვნელობას სათანადო ყურადღება მიაქვია 1929—1931 წლებში სსსრ განათლების სახალხო კომისარიატმა: უკანასკნელის ინიცია-

ტივითა და სახსრებით დაწვებულ იქმნა საფუძვლიანი არქეოლოგიური გათხრა არქეოპოლისისა 1930—1931 წლის ზამთარში; ხოლო გათხრების წინ 1929 წელში პროფ. ფ. ჩუბინაშვილმა შეისწავლა არქეოპოლისის ზოგიერთი ნაშთები და კიდევ დაბეჭდა სათანადო გამოკვლევა („K вопросу о Нокалакени: ტფ. უნივ. მოამბე, ტ. XI, 118—136).

როდესაც ჩვენ წვეულებით ბიზანტიელი ისტორიკოების ტექსტების დანუშავებას ვამოსაკვამლ, ცხადია, დამუშავების ერთ-ერთ მუხლად შევიტანეთ შეძლებისდაგვარად იმ პუნქტების გარკვევა, რომლებიც ამ ტექსტებში გვხვდებოდა. ამ მიზნით ჩვენ ვაწყობდით ექსპედიციებს იმ ადგილებში, რომლებშიც ბიზანტიელ ისტორიკოსთა მიერ მოხსენებული პუნქტები იყო საძებარი. ასე, 1932 წლის აგვისტოში დოკ. ნ. ბერძენიშვილთან და დოკ. ს. ჯანაშიასთან ერთად ჩვენ მონიწილება მივიღეთ საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მიერ მოწოდებულ ექსპედიციაში ზემო იმერეთში, რომლის დროს მოხილულ იქმნა შორაპანი, სკანდუ და „ტელეფისი“, ხოლო 1935 წლის ზაფხულის თვეებში სახელმწიფო უნივერსიტეტის საშუალო საუკუნეების ისტორიის კათედრის შუამდგომლობით უნივერსიტეტის რექტორატმა გაიღო თანხები დასავლეთ საქართველოში არსებული ბიზანტიური ეპოქის ციხე-სიმაგრეების წინასწარ შესასწავლად და ჩვენ დაგვავალა ამ სამუშაოს ჩატარება. ამ ექსპედიციის მიზანი იყო დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე დასულ ბიზანტიური ეპოქის ძველთა ნაშთები აგვენება, გავგეზომა, ფოტოგრაფიულად გადაგველო და გეოდეზურად აგვეგეგმა. ამ გეგმით ჩვენ მიერ მოხილულ იქმნა შემდეგი პუნქტები:

- 1) შორაპანი, ჯუღელის რაიონში;
- 2) სკანდუ, ჩხარის რაიონში;
- 3) ვარდციხე („როდოპოლისი“), ბაღდათის რაიონში;
- 4) ტოლები („ტელეფისი“), სამტრედიის რაიონში;
- 5) ისულა („ნესოსი“), ცხაკაიას რაიონში;
- 6) ნოქალაქევი („არქეოპოლისი“), ცხაკაიას რაიონში;
- 7) ციხისძირი, აჭარაში.

ყველა ამ პუნქტში რამდენჯერმე მოგვიხდა ჩასვლა, განსაკუთრებით პირველ ოთხში, სადაც ჩვენი დავალუბით ძველების აგებულე მუზაობდა გეოდეზისტი ვგ. კუჭუხიძე. ექსპედიციაში ჩვენ გარდა მონაწილეობას ლებულობდენ პროფ. აკაკი შანიძე (ტოლებში), დოკ. ვიორგი გოზალიშვილი (ნოქალაქევი).

ფოტოგრაფიულ სურათებს ვიღებდით ჩვენ, ხოლო ტფილისში გვიბეჭდავდნენ სახ. უნივ. ფოტოგრაფი ი. ფურცელაძე და მეტეხის მუზეუმის ფოტოგრაფი ვ. თულაშვილი.

ამ მოკლე წინასწარ მიმოხილვაში ჩვენ გვინდა წარმოუდგინოთ მკითხველს ამ ექსპედიციების დროს მოპოვებული შედეგები და აგრეთვე შევაჯამოთ ის ცალკეული ცნობები, რომლებიც ჩვენ მიერ შენიშვნების სახითაა ჩართული II და III ტომის სათანადო ადგილებში.

1. შორაპანი.

ბიზანტიელი ისტორიკოსები, როდესაც ზათ ლაპარაკი აქვთ ბიზანტია-ირანის ურთიერთობაზე, პირველ რიგში იხსენიებენ ორ ციხეს, შორაპანსა და სკანდეს, რომლებიც მდებარეობდნენ იბერიისა და ლაზეთის საზღვარზე (პროკოპი II, 29: «სკანდა და სარაპანი იბერიის საზღვრებისაკენ»; პროკოპი VIII, 13: «ლაზთა ორი ციხეა ზედი იბერიის საზღვრებთან, სკანდა და სარაპანი». იხ. გეორგიკა II, 72—73, 155). იბერიის მხრით საზღვრების გამაგრება ნიშნავდა შორაპანისა და სკანდის გამაგრებას. ვის ხელშიც იყო შორაპანი და სკანდე, მისთვის უზრუნველყოფილი იყო ლაზეთის თითქმის მთელი აღმოსავლეთი ნახევარი. როდესაც ირანელებმა 551 წელს შორაპანი და სკანდე დაიბრუნეს და იქ სიმაგრეები აღადგინეს, ლაზეტმა იმედი დაჰკარგეს როდოპოლისის (ვარდციხის) შენარჩუნებისა და მიწასთან გაასწორეს ის, რომ მტერს ხელში არ ჩავარდნოდა კიდევ ერთი გამაგრებული პუნქტი, და თავდასაცავად ბიზანტიელებთან ერთად ცხენისწყლისა და რიონის შესართავთან, ტელუფისში, გამაგრდნენ (გეორგიკა II, 156). ლაზეთის ამ ორი სიმაგრის დაბრუნება ნიშნავდა მთელი აღმოსავლეთი ლაზეთის დაბრუნებას: 532 წლის ზაფით ბიზანტიამ მისცა ირანს პერსარმენიის საზღვარზე არსებული სიმაგრეები, ხოლო ირანმა აღიარა ბიზანტიის უფლებები ლაზეთზე, რაც გამოიხატა იმაში, რომ —როგორც პროკოპი ამბობს (I, 22)—მისცენ «სპარსელებმა რომაელებს ლაზიკის სიმაგრეები» (გეორგიკა II, 33), იგულისხმება შორაპანი და სკანდე. ხოსრო მეფეც 562 წელს წარმოებული საზავო მოლაპარაკების დროს პეტრე პატრიკიოსს ეუბნება: «როდესაც მე დავივირე სკანდები, სარაპა და ლაზიკე...» (გეორგიკა III, 222).

ყველაზე აღრინდელი ცნობა შორაპანის შესახებ ეკუთვნის გეო-

გრაფოს სტრაბონს, რომლის მიხედვითაც შორაპნის ციხის გავლით (ნაშ *Σαραπώνων, ἑρεσιῶν Κολχιδῶν*: ed. Meineke II, 702) შეხვალ იბერიაში. სტრაბონის შემდეგ VI საუკუნემდე მის შესახებ არავითარი ცნობა არ ჩანს ბერძნულ წყაროებში (ან იქნებ პტოლემეს „გეოგრაფიის“ V, 9,6 მოხსენებულ ქალაქი *Σαραπών*, რომელიც 160 სტადიონითაა დაშორებული ფაზისის შესართავს [RF AJ, 2390] წარმოადგენდეს *Σαραπών*-ს შერყენილ სახეს), VI საუკუნეში კი, როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი, ის ისტორიკოსების ყურადღების ცენტრშია. იუსტინიანე თავის „ნოველაში“ და პროკოპი მას უწოდებენ *Σαραπώνης* acc. *Σαραπώνων*, ხოლო მენანდრე—*Σάραπα*.

პროკოპის ცნობით შორაპანი მდებარეობდა მცაერსა და მეტად ძნელსაღალ ადგილას და ძნელად თუ მიუღწეებოდა იმას კაცი. ის ლაზებს ძველად აუგიათ დიდი გაკირებით, რადგან იქ საზრდო სრულიად არაფერი მოდის და მშენებელთ ზურგით უხდებოდათ იქ სურსათის მიტანა. 550 წლის მახლობელ ხანებში ის დანგრეული ყოფილა, იქ წარმოებული საომარი ოპერაციების გამო, და ირანელ სარდალს მერმეროეს განუახლებია (გეორგია II, 171).

შორაპნის ციხის ნანგრევები დაცულია დღესაც, სოფელ შორაპანში (ჯუღელის რაიონში). ციხე მდებარეობს 100 მეტრის სიმაღლის გორაკზე, სადგურ შორაპნის მახლობლად (სადგურს დაშორებულია სულ ორასიოდე მეტრის მანძილზე). დასავლეთით მას ჩამოუდის მდ. ყვირილა, ხოლო სამხრეთ-აღმოსავლეთით (ისიოდე მეტრის მოშორებით) მდ. ძირულა. ის—გორაკი, რომელზედაც ციხეა აგებული, გაუქრიათ ბაქო-ბათუმის რკინისგზის გაყვანის დროს. როგორც ციხის გეგმიდან ჩანს, რკინის გზის ლიანდაგი გადის ციხის ზედ სამხრეთის კედლის ძირში.

კედლებით შემოზღუდული ფართობი ციხისა უდრის 6650 მ². ზედაპირი მალღდება სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ. ჩრდილოეთის შემადგენელ ადგილას დაცულია ერთი მასივური ნაგებობის ნაშთი, რომელიც მთავარ საზვერავ ციტადელს უნდა წარმოადგენდეს. საზვერავის დანიშნულება უნდა ჰქონოდა იმ ნაგებობასაც, რომლის აგურწყობიანი ნაშთი მოჩანს აღმოსავლეთის კედელთან: ეს უნდა ყოფილიყო კოშკი, რომელიც ციხეს იბერიის მხრით სდარაჯობდა.

დღეს დაცული ნანგრევები შორაპნის ციხისა შეიცავენ სხვადასხვა ხანის ნაგებობას, აქ არის ნაშთები აშკარა გვიანი ხანის კედლებისა, რომლებიც რიყის ქვისა და კირქვისაგან ყოფილა აშენებული. ასეთია დასავლეთისა და აღმოსავლეთის კედლები, რომელთა დღევანდელი სიმაღლე ოთხ მეტრს აღწევს (სურ. 1).

კედელთა ნაშთებს შორის ჩვენს ყურადღებას იპყრობს სამხრეთ-აღმოსავლეთი კედლის ძირა ნაწილი (ორი მეტრის სიმაღლეზე). ეს ნაწილი მთლიანად აგებულია ოთხკუთხი თლილი ქვებისაგან, რომელთაც შუაში დატანებული აქვს მთელი ზოლი აგურის ნაგებობისა; აგური კვადრატულია, სიგრძე-სიგანე 34 cm, სისქე 3,8 cm (ზოგჯერ 3,5 cm.). აგურიანი წყებები შეერთებულია დულაბის სქელი (2—3 cm) ფენით. ასეთი სისტემური აგურ-კვადრული ნაგებობა შორაპნის ციხის სამხრეთ-აღმოსავლეთის კედლის მთელ სიგრძეზე ჩანს დღეს, როგორც გარედან ისე შიგნიდან (სურ. 2). ასეთი ნაგებობა იცის რომაულმა არქიტექტურამ იმპერიის პერიოდისა და შემდეგ ბიზანტიამაც IV—VI საუკუნეებში. აღნიშნულია, რომ რომის იმპერიის დასავლეთ ნაწილში უმთავრესად იხმარებოდა აგური ოთხკუთხი, ე. წ. ლიდური (ზომა: სიგრძე 44 cm, სიგანე 30 cm), ხოლო საბერძნეთში ხმარობდნენ უმთავრესად კვადრატულს, 30—36 cm სიგრძე-სიგანით (Cagnat et Chapot, Les monuments. Paris 1910, გვ. 12—14).

რომ ასეთი აგურ-კვადრული ნაგებობა შემთხვევითი არ არის და რომ ის უკავშირდება ბიზანტიური ხანის (IV—VI საუკ.) სასიმაგრო არქიტექტურის ტექნიკას, ამას ადასტურებს ის გარემოება, რომ ასეთი ნაგებობის ნაშთები გვხვდება—როგორც ეს ქვემოთ თავთავის ადგილას იქნება მითითებული—ყველა იმ ციხის კედლებში, რომლებიც VI საუკუნის საომარ ოპერაციებთან არიან დაკავშირებული ლაზეთის ტერიტორიაზე (სკანდეში, როდოპოლისში, ტელეთისში, არქეოპოლისში). კერძოდ, შორაპნის ციხის სამხრეთ-აღმოსავლეთი კედლის სიძველეს (რომ ის ბიზანტიური ხანის, V—VI საუკ. კედლის ნაშთია) მოწმობს კიდევ ერთი გარემოება: ეს კედელი ორმაგია, ე. ი. ერთი წყება შეორეხვა მიდგმული, მაგრამ დაშორებულია მას რაღაც მანძილით, 1—2 სანტიმეტრით, რაც მტკიცდება იმიტომ, რომ შიგნითა ნაწილი ამ ორმაგი კედლისა არ ატარებს შემაერთებელი კირის ნიშნებს. მარადლია, ჯერჯერობით არ გვაქვს გარკვეული, თუ რა მოსაზრებით კეთდებოდა ასეთი ორმაგი კედელი, მაგრამ აღსანიშნავია ის, რომ ასევეა აგებული ორმაგი კედელი ამავე V—VI საუკ. ციხისა ციხისძირში, როგორც ეს 1934 წლის შემოდგომაზე ტფ. უნივ. ისტორიის კაბინეტის სხდომაზე წაკითხულ მოხსენებაში აღნიშნული იყო პროფ. ს. ჯანაშიას მიერ.

ამავე ეპოქისა უნდა იყოს იმ „კოშკის“ ნაშთი აღმოსავლეთის კედელთან, რომელიც ზემოთ მოვიხსენიეთ. აქაც ემჩნევა ნაშთი კედლის აგურიანი წყობისა, რომლის აგურები იმავე მოყვანილობისა და ზომისაა (34×34×3,7). ეს აგურიანი წყობა „კოშკისა“ იმავე სიმა-

ლღებზე დაკული, როგორც აგურიანი წყობა სამხრეთ-აღმოსავლეთის კედლისა (სურ. 3).

შორაპნის ციხეში გვხვდება ამავე ხანის სხვა ციხეებისთვისაც დამახასიათებელი გვირაბი. ის შედარებით ცუდად არის შენახული: იწყება დასავლეთის კედელთან და მიიმართება ჩრდ.-დასავლეთით მდინარე ყვირილასაკენ, მისი სიგრძე უდრის 60 მეტრს; დასაწყისში 17 მეტრის მანძილზე გვირაბის კედლები დაკულია, ხოლო შემდეგ მხოლოდ საძირკველი ლა მოისინჯება.

2. სკანდე.

სკანდის ციხე მდებარეობს ჩხარის რაიონში იმავე სახელწოდების სოფელში, 10 კილომეტრის მოშორებით ჩხარიდან, აღმოსავლეთით. თვით ციხე აგებულია სოფლის ნაპირას მაღალსა და შეტად დაქანებულ-ფერდობებიან გორაზე (დაახლ. 120 მ.), ორ ღელეს შუა, რომელთაგან ერთს ადგილობრივი მცოვრებლები გვირაბის ღელეს, მეორეს — ბერიწყაროს ღელეს უწოდებენ. ციხის ნაგებობებს უკირავთ ფართობი 7000² (ამ ფართობის გარეთ რჩება გვირაბი). ციხის ნაგებობათაგან დღეს დაკული ჩანს ცენტრალური ნაგებობის აღმოსავლეთი კედელი (სურ. 4) და მის შიგნით სვეტებ-თალებიანი შენობის ნაშთები. ამ ცენტრალურ ნაგებობას სამხრეთით უკავშირდება ზღუდე, რომლის საძირკვლები ჩანს მხოლოდ ერთ ნაწილში, მაგრამ ცხადია, რომ ეს ზღუდე უნდა გრძელდებოდეს ვიდრე დასავლეთის იმ კოშკამდე, საიდანაც იწყება გვირაბი.

თავისი სიდიადით თვალში ეცემა მნახველს შიგნითა სვეტებიანი შენობის ნაშთები. ამ, თლილი ქვებისაგან აგებული, სვეტების კედლების სისქე უდრის 160—190 cm, ხოლო თალების საყრდენი კაპიტელის სიგრძე 243 cm, განი 146 cm. თალებში შეზნექილი თლილი ლოდების სიგრძე უდრის 115 cm, განი 68 cm (სურ. 5 და 6). ერთ-ერთი თალის თლილ ქვაზეა ხუთ სტრიქონიანი ქართული წარწერა ამოკრილი, მხედრული, რომელიც ძნელად იკითხება (ყოველ შემთხვევაში ვიძლევიტ აქვე მისი, ქალაღზე გადმოსახული. პირის სურათს [№ 7]: მეოთხე სტრიქონში თითქოს იკითხება „ვინც“, მეხუთეში — „გიბრძნება“).

აღმოსავლეთის მხარეზე დაკული ზღუდის ნაწილის ძირა კედელში, რომელიც მთლანად დაფარული იყო ბუჩქნარით, აღმოჩნდა ჩვენის აზრით, ძველი ნაგებობის ნაშთი; სახელდობრ, აგურიანი წყობა, ჩატანებული თლილ კვადრებს შუა. ის ძალიან დაზიანებუ-

ლია, აგურები, ხელს რომ შეახებ მათ, იფშენება; მაგრამ ძნელი არ არის იმის შემჩნევა, რომ ეს შემთხვევით მოხვედრილი აგურები კი არ არის, არამედ სისტემურად, შორაპნის კედლის მსგავსად, გაწყობილი ზოლია (სურ. 8).

გვირაბი სკანდეს ციხის დასავლეთით ჩაუდის. ის იწყება ციხის ზღუდის დასავლეთ კედელთან აგებული კოშკის ძირში და ჩადის ხევის ღელეში, ანუ, როგორც ადგილობრივი მცხოვრებლები ეძახიან „გვირაბის ღელეში“. გვირაბის კედლები დაცულია, ხოლო დღეს-დღეობით მათ შუა მანძილი ამოვსებულია მიწით, ასე რომ არაფრის თქმა არ შეიძლება მათი ნაგებობის ხასიათის შესახებ. დაცულია გვირაბის თალიანი პირი ხევის ღელესთან (სურ. 9). ჩვენ ურადლებას იპყრობს მისი აგურიანი წყობა. აგურები იმავე მოყვანილობისაა, როგორც შორაპნის ციხის აგურები და იმავე სკანდეს ციხის ზემოთ მოხსენებული აღმოსავლეთის კედლის ძირა ნაწილის აგურები: სიგრძე-სიგანე 34 cm, სისქე 4 cm. აგურებს შუა დუღაბის სისქეა 4 cm. ზოგ ადგილას აგურის მაგიერ იმავე სისქის ქვაა (ე. წ. „ჩიხორის ქვა“). გვირაბი გადმოხურულია თალით, ხოლო შიგნით ხმოვსებულია მიწით: გადმოხურული ნაწილი გვირაბისა გრძელდება 8 მეტრის მანძილზე, შემდეგ კი კამარა აღარ არის, გადმონგრეულა. გვირაბის კედლებს შუა მანძილი უდრის 200 cm, გვირაბის კედლის სისქე—70 cm. მთელი გვირაბი ღელედან კოშკამდე—64 მეტრია.

კოშკი, რომლიდანაც იწყება გვირაბი და რომელსაც უერთდებოდა გარეზღუდის დასავლეთი კედელი, პერანგით იყო შემოსილი. საუბიჭოებელია, რომ პერანგი იყო თლილი ქვებისა და აგურისა. ძირა კვადრები დღესაც არის ალაგ-ალაგ. აქედან გადავარდნილი უნდა იყოს ერთი თლილი ქვა, რომელიც ჩვენ გვირაბის ღელეში ვნახეთ (47 cm × 44 cm × 23 cm). აგური აღარ არის, იმიტომ რომ ის ფენი, სადაც—შორაპნის, ვარდციხის და სხვათა ანალოგიით—პერანგის აგურიანი წყობაა მოსალოდნელი, მთლიანად ჩამოტეხილია. მაგრამ აგურის ნამტვრევები ამ კოშკთან შრავლად ყრია.

აღმოსავლეთის ძირა კედლის აგურიანი წყობა, აგურით მოპირული გვირაბი და კოშკის კვადრ-[აგურ]ებიანი პერანგი, ჩვენის აზრით, მიგვითითებენ იმავე ხანაზე, რომელსაც შორაპნის სამხრეთ-აღმოსავლეთი კედლის ძირა ნაწილი ეკუთვნის.

3. როდოპოლისი.

როდოპოლისის (Ροδόπη) პირველად VI საუკუნის ძეგლები იხსენიებენ. 535 წლის ნოველა იუსტინიანე კეისრისა შას არქეო-

პოლისის გვერდით იხსენიებს როგორც უდიდესსა და ძველ სიმაგრეს (იხ. გეორგიკა II, 198), ხოლო პროკოპოსის სიტყვით როდოპოლისი და მოხირისი «ყველაზე შესანიშნავი ქალაქები» არიან (იქვე, გვ. 73). ის დაბლობში მდებარეობს, კარგად გამაგრებულია და მდიდარიც და ამიტომ, როდესაც მისი შენარჩუნების იმედი აღარ აქვთ ლაზებს, ისინი მას «მიწასთან ასწორებენ», რომ ირანელებმა არ ისარგებლენ იმით (გვ. 156). მისი დაკარგვის შემდეგ ლაზ. ბიზანტიელები ელოდებიან მოხერხებულ შემთხვევას, რომ კვლავ უკან დაიბრუნონ. და, აი, როდესაც 555 წელს ბიზანტიელებმა ფოთის ბრძოლაში სასტიკად დაამარცხეს ირანელები, რომელთაც ისევ დაიხბიეს თავისი ძველი საზღვრებისაკენ მუხირისსა და ქუთაისში, ბიზანტიელმა სარდალმა იუსტინემ, ორიათასი ცხენოსანი გავაჯანა ნესოსიდან და უკან დაიბრუნა როდოპოლისი (იხ. ზემოთ, გვ. 158—160 და შენიშვნები იქვე).

გარდა ამისა, როდოპოლისი იმ თავითვე ერთი იმ ოთხი სავაჭრო პოლისი ცენტრთაგანია, რომლებიც დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე არსებობდა. კონსტანტინოპოლის პატრიარქისადმი დაქვემდებარებულ ეპარქიათა შორის ეკთეზისებში იხსენიება ლახეთის ეპარქია, რომლის მიტროპოლიტს ფოთში აქვს რეზიდენცია (Ἐπαρχία Λαχέτι; ἡ τῆς Πλατῆνης; იხ. Georgii Cyprii Descriptio orbis Romani ed. H. Gelzer, Lp. 1890, გვ. 3), ხოლო ფოთის მიტროპოლიტის ქვემდებარე ეპისკოპოსებად იხსენიება ოთხი: ἡ Πιθῆσις, ἡ Ἐλαῖα, ἡ Ἰσθμίου, ἡ Πλατῆνης (იხ. იქვე გვ. 24).

სად უნდა ვეძიოთ როდოპოლისი? სრულიად ზუნებრივია, რომ ჩვენ ამ ქალაქის ბერძნული სახელწოდება მივიჩნიოთ ერთ-ერთი ადგილობრივი სახელწოდების თარგმანად: ბერძენ-ბიზანტიელთა პრაქტიკაში ადგილობრივი გეოგრაფიულ სახელწოდებათა თარგმანა იშვიათი მოვლენა არაა («პიპოს» — ცხენისწყალი, «ზოას» — ყვირილა, «ნესოს» — ისულა, insula და სხვ.). Πιθῆσις კი ქართულად ნიშნავს «ვარდის ქალაქს» ან «ვარდის ციხეს» და, ალბათ, ამ ქართული სახელწოდების შესატყვისი ერთ-ერთი ლაზური სიტყვით იყო აღნიშნული ამ ქალაქის ადგილობრივი სახელი. აკადემიკოსი ბროსე (Additions 103) შესაძლებლად თვლის როდოპოლისის უდრიდეს იმერეთის ერთ-ერთი შემდეგი ადგილი: ვარდციხე (ვარციხე, ვარდისციხე) ხანისწყლის შესართავთან; ვარდისგორა, რომელიც მდებარეობს ჩოლაბურის შესართავზე, ძუსაზე; ვარძია, მდ. ძირულას სამხრეთის შესართავზე, და ვარდუკაძე (!). ამათგან პირველი

ორის გაიგივებას როდოპოლისთან ხელს უშლის, ბროსეს აზრით, ის, რომ იბერიის საზღვარს ისინი დაშორებული არიან (ბიზანტიელი ისტორიკოსის მოთხრობით კი როდოპოლისი «ყველაზე უწინარეს ხედებოდა გზაზე იბერიიდან კოლხიდაში შემოსეულთ»), თუმცა ეს პუნქტები მას უფრო მნიშვნელოვნად მიაჩნია, განსაკუთრებით ვარდციხე. აკადემიკოს ბროსეს საბოლოო დასკვნა არ გამოაქვს.

ჩვენ ამ საკითხის კვლევის დროს ყურადღება შევაჩერეთ ორ პუნქტზე, ვარდციხეზე და ვარდიგორაზე, რადგან ასეთი სახელწოდება შეიცავს უშუალო მითითებას „ვარდზე“ (ρῶνδον). მაგრამ ვარდიგორა (ჩხარის რაიონში) გარდა იმისა, რომ არაერთარ ნაშთებს არ შეიცავს, რომ იქ ძველი მნაშენელოვანი ციხის არსებობაზე მიგვითითებდეს, გეოგრაფიულადაც დაშორებულია იმ ადგილებს, რომლებშიაც როდოპოლისია საძებარი. ვარდიგორა მდებარეობს სკანდეს აღმოსავლეთით, ხოლო როდესაც ბიზანტიელი ისტორიკოსი ლაპარაკობს, რომ «როდოპოლისი... ყველაზე უწინარეს ხედებოდა გზაზე იბერიიდან კოლხიდაში შემოსეულთ» (გეორგიკა II, 156), ის ჰგულისხმობს იმ ვითარებას, როდესაც იბერიიდან კოლხიდაში შემოსეულს უკვე აუღია სასიმაგრო ხაზი შორაპანი—სკანდე, ასე რომ როდოპოლისი ამ ხაზის დასავლეთით არის საძებარი. ამიტომ ჩვენ მთავარი ყურადღება მივაქციეთ ვარდციხეს.

ვარდციხე მდებარეობს ბაღდათის რაიონში, ქუთაისის დაშორებულია სამხრეთით 12 კილომეტრის მანძილზე, სადაც გაშენებულია დასავლეთ საქართველოს ერთი უდიდესი მეურნეობათაგანი, ვარდციხის საბჭოთა მეურნეობა. თვით დასახლებული პუნქტი, სოფელი ვარდციხე, ორი კილომეტრით არის დაშორებული საბჭოთა მეურნეობას და ამ უკანასკნელის დასავლეთით მდებარეობს ხანისწყლის შესართავთან. ხანისწყლის ნაპირიდან იწყება შელმართი, დაახლ. ოცი მეტრის სიმაღლეზე და აქ გაშლილ ვაკეზე გაშენებულია დღევანდელი სოფელი. სოფლის განაპირას, იქ, სადაც ხანისწყალი ერთვია ყვირილას და ეს უკანასკნელი—რიონს, დაკულია ციხის ნანგრევები (იხ. გეგმა). ციხის შემოზღუდული ფართობი უდრის 30,000 მ². ზღუდის სამიჯგული მოისინჯება მთლიანად, ხოლო კედლები დაცულია მხოლოდ სამხ.-აღმოსავლეთ-სამხ.-დასავლეთ სექტორში. დღეს დაცული კედლები სხვადასხვა ეპოქის ნახელარია. ასე, სამხრეთის კედელს აშკარად ეტყობა ნაკერის ზოლი, ნიშანი მერმინდელი დაშენებისა (სურ. 10). კედლები აგებულია რიყის ქვისა და კირქვისაგან და მათი სისქე უდრის 285—300 cm. სამხრეთ-აღმოსავლეთის კედელთან მიდგმულია ერთი შენობა, რომლის განია 565 cm

(სივრძეზე შენობა დანგრეულია, საძირკვლის მოკვლევა კი მიყრილი მიწისა და ამოსული ჯაგნარის გამო შეუძლებელი იყო). ამ მიდგმულ შენობაში, შიგნით, ჯაგნარის გაკაფვის შემდეგ, გამოჩნდა კედლების ნაშთი, რომელსაც შუაში აგურიანი წყობა აქვს. აგური ყველა სამივე კედელს გასდევს ოთხ წყებად. აგური კვადრატულია, სივრძე-სიგანე 31,5 სმ, სისქე 4,5 სმ, წყებებს შუა დულაბი ამავე სისქისაა (სურ. 11). სურათი ისეთივეა, როგორც ანალოგიურ კედლებზე შორაპნისა და სხვათა.

ზღუდის შიგნით დაცულია რამდენიმე წერილი შენობის კედელთა ნაშთები, მაგრამ მათი გამოკვლევა მხოლოდ სათანადო არქეოლოგიური გათხრების შემდეგ იქნება შესაძლებელი.

4. ტელეფისი.

ტელეფისი (Τηλεφεύς) ცნობილია 553 წლის ომით. 552 წელს ირანელებმა დაამთავრეს საომარი ოპერაციები ლაზეთში მით, რომ მუხიბრისის აღებით საბოლოოდ მომაგრდნენ ლაზეთის აღმოსავლეთ ნახევარში (იბერიიდან ცხენისწყლამდე). მაგრამ მათ აწუხებდა ის გარემოება, რომ ერთ ადგილას, ტელეფისში, ბიზანტიელი სარდალი მარტინე ჩამჯდარიყო მისი ხელკვეითი ჯარითურთ. აქედან უნდოდათ ირანელებს გაეძევინათ ბიზანტიელები.

სახელწოდება „ტელეფისი“ იმდენად წააგავს ჩხარის რაიონში დღესაც არსებულ ტელეფას სახელწოდებას, რომ ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში დამკვიდრდა აზრი ამ ორი პუნქტის იგივეობის შესახებ (იხ. Brosset, Additions 104; ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს საისტორიო რუკა). პროკოპისა და აგათიას თხზულებებში ტელეფისის შესახებ მოცემული ცნობების ჩვენ მიერ ჩატარებულმა კვლევამ (იხ. ზემოთ გვ. 38—41, შენიშვნები) მიგვიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ ტელეფისი არ შეიძლება იგიველისხმოდ: ჩხარის რაიონში, სადაც დღესაც არსებობს სოფ. ტელეფა, შემდეგი მოსაზრებების გამო:

1) ტელეფიჭი მდებარეობდა, აგათიას ცნობების მიხედვით, ძნელსავალ მთიანს, კლდიანს, ნაპრალებიან ადგილას (იხ. ზემოთ გვ. 31); — ტელეფა კი მდებარეობს დავაყბულ ადგილას, არც ნაპრალები, არც ციცაბო კლდეები იქ არ არის;

2) ტელეფისიდან ირანელების მიერ გაგდებული ბიზანტიელები გაიქცნენ ნესოსისაკენ, სადაც მათი ბანაკი იყო, ხოლო ნესოსი, აგათიას ცნობით, ხუთი ფარსანგით (25—27 კილომეტრით) იყო დაშო-

რებული ტელეფონის; ისიც რომ არ ეფარაუდოთ, რომ ჩხარის ტელეფიდან ნესოსისაკენ ასე ადვილად ვერ გაიქცეოდნენ ბიზანტიელები, რადგან გზად ირანელების მიერ დაკავებული მუხიორისი უნდა გავლათ—ჩხარის ტელეფიდან ნესოსამდე 80 კილომეტრზე მეტია; დასასრულს,

3) საომარი ოპერაციების მსვლელობა, რომელიც აღწერილია ამ დროისათვის პროკოპისა და აგათიას მიერ აუცილებლად ჰგულისხმობს იმას, რომ ტელეფისი არ შეიძლება მდებარეობდეს ლაზეთის აღმოსავლეთ ნაწილში, ცხენისწყლის აღმოსავლეთით, ვინაიდან ამ დროს ლაზეთის ეს ნაწილი მთლიანად ირანელებს უჭირავთ უკვე. ის უნდა მდებარეობდეს ლაზეთის დასავლეთისა და აღმოსავლეთ ნაწილების საზღვარზე, ცხენისწყლის შეართავის მიდამოებში.

ასეთი დასკვნა აუცილებელი იყო თანამედროვე, VI საუკუნის, ისტორიკოსების პროკოპი კეისარიელისა და აგათია სქოლოსტიკოსის შესწავლის საფუძველზე. ამ საკითხზე საქ. ისტორიის კაბინეტში ჩვენ მიერ წაკითხული მოხსენების გარშემო გამართული საუბრის დროს პროფ. აკ. შანიძემ მიგვითითა იმაზე, რომ სწორედ იმ მიდამოებში, რომლებიც ჩვენ რუკაზე შემოვხაზეთ ტელეფისისათვის, არის სოფელი ტოლები, სადაც ნაციხვარი მოიპოვება. ამიტომ 1935 წლის ზაფხულში გავემგზავრეთ ტოლებში ადგილობრივ ნაციხვარის დახატულიერებლად.

სოფ. ტოლები მდებარეობს გურიისში, დღევანდელი აღმინისტრაციული დარაიონებით ის შედის სამტრედიის რაიონის საჯავახოს სასოფლო საბჭოში; მდებარეობს მდინარე ხეისწყლის ნაპირებზე, სადგურ საჯავახოდან სამხრეთ-დასავლეთით ჩოხატაურის გზით, სოფ. ნოლას (5—6 კმ) მახლობლად, უკანასკნელისაგან 1—1 $\frac{1}{2}$ კილომეტრის მანძილზე მოშორებით ჩრდილო-დასავლეთით. სოფ. ტოლებიდან მიდის ვიწრო ბილიკი ნაციხვარისაკენ, რომელიც მაღალ მთაზე მდებარეობს. ეს მთა დღეს მოტიტვლებულია; ფერდობი საკმაოდ ციცაბო აქვს. ასეა ამ ნაციხვარზე შეიძლება მხოლოდ სოფ. ტოლების მხრით ე. ი. სამხრეთ-აღმოსავლეთიდან, ხოლო მეორე (ჩრდილოეთის) მხრით, რიონისაკენ, მთის ფერდობი კლდიან-ნაპრალიანია, ასე რომ იქიდან ასეა დიდ სიმძნელესთან იქნება დაკავშირებული.

იმ მთის პირდაპირ, რომელზედაც ციხეა, მეორე მთაა (მორეშავს ეძახიან); ამით შუა აქვს კალაპოტი გაცემებული ხეისწყალს, რომელიც ვერ ამ ორ მთას შუა მიმდინარეობს (ციხიდან დახლ. $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ კმ მანძილზე) ხოლო შემდეგ 1—1 $\frac{1}{2}$ კმ მანძილზე უმთო

ადგილით და ისე ერთვის რიონს, ასე რომ რიონი ციხიდან მოჩანს ჩრდილოეთით, დახლ. 2 კმ. მანძილზე (სურ. 12). ჩვენ რიონის ნაპირები არ დაგვითვისებია, მაგრამ ციხიდან თვალის მიმოვლბაც კი აფიქრებინებს ადამიანს, რომ რიონს იმ მთების ძირში უნდა ჰქონოდა კალაპოტი, რომლებიც ხეისწყლის ხევა ჰქმნიან. ადგილობრივაც ვვითხრეს, რომ რიონის ეხლანდელი კალაპოტი ამ მიდამოებში ახალია, რომ ის წინათ უფრო სამხრეთით იყო და ამის საშუაოდ დამისახელეს ერთი დასახლებული პუნქტი (კორეისუბანი), რომელშიაც მეგრული მოსახლეობაა და რომელიც წინათ რიონის ჩდილოეთით უნდა ყოფილიყო და არა სამხრეთით, როგორც ეხლა.

ციხიდანვე, ჩრდილო-აღმოსავლეთით, მოჩანს ცხენისწყალი, რომლის შესართავი დღეს 3 კმ. იქნება დაშორებული ტოლების ციხეს, მაგრამ თუ რიონის კალაპოტის ისტორია ისეთია, როგორც ზემოთ იყო ნათქვამი, მაშინ ეს მანძილი, რასაკვირველია, შემცირდება.

ამრიგად, ტოლების ციხე ზედ დაჰყურებს რიონს, ცხენისწყლის შესართავს, ე. ი. იმ ადგილს, სადაც 552 წელს იყო საზღვარი ბიზანტიელთა და ირანელთა, დაჰყურებს ის იმ გზას, რომლითაც შეეძლო გაეღო მტრის ჯარს და შემდეგ კიდევაც გაიარა. რიონის ნაპირებზე მნიშვნელოვანი სტრატეგიული პუნქტები ბიზანტიელებს გამაგრებული ჰქონდათ: ყვირილის შესართავთან—როდოპოლისი, ცხენისწყლის შესართავთან—ტელეფის||ტოლები, აბაშა-ტეხურის შესართავთან—ნესოსი. აი, ამ პუნქტებს უმიზნებდნენ ირანელები, რომ გზა ფოთისაკენ თავისუფალი ჰქონოდათ. როდოპოლისი უკვე აღებული ჰქონდათ ირანელებს და ებლა, 553 წელს, მოადგნენ ტოლებს. მოადგნენ უნდა ვიფიქროთ იმ გზით, რომლითაც ჩვენ ავედით ციხეში ჩვენი ექსპედიციების დროს 1935 წელს, ვინაიდან სწორედ აქ, სამხრეთ-დასავლეთით, არის ის ბილიკები, რომლებითაც შეიძლება იქ ასელა. ჩრდილოეთით—ნაპრალებია.

აგათია სქოლასტიკოსი ასე აგვიწერს ამ ადგილს: ესარდალი მარტინე მისი ხელქვეითი ჯართურთ ტელეფისში დაბინავებულიყო—ეს ციხე მტკიცე და ძალიან მაგარია—და დიდის გულმოდგინებით იცავდა შესავლებს. ეს ადგილი, სხვათა შონის, ძნელსაველია და მიუდგომელი. ერთი მხრით ნაპრალები, ხოლო მეორე მხრით ციკაბო და ერთი-მეორეზე მიწოლილი კლდეები ქმნიან ერთს მეტად ვიწრო, ბუნებრივად დაგებულ ბილიკს: არც ერთი სხვა მხრიდან არ არსებობს—სხვა მისასვლელი გზა, ვინაიდან ირგვირუ მდებარე დაბლობები მეტის მეტად ჰაობიანი და შლამიანი და მათ აკრავს იმდენად ხშირი ბუჩქნარები და ტყეები, რომ არა თუ შეიარაღებულ რაზმებს,

არამედ ერთ კაცსაც კი — ისიც მსუბუქად ჩაცმულს — გაუჭირდება იქ გავლა. გარდა ამისა რომაელებს არავითარი შრომა არ დაუზოგავთ და, თუ სადმე არასაიშველო და ადვილად მისასვლელი ადგილი უპოვიათ, მაშინვე ხეებითა და ქვებით მოუყორავეთ, და დაულალავადაც უმუშაოვით ამ მხრით. ასეთს გამოვლევალ მდგომარეობაში რომ იყო მერმეროე და ბევრს ფიქრობდა, აზრი დაეხადა, რომ, თუ რამენაირად რომაელების ყურადღებას შეასუსტებდა და ოდნავ შეანელებდა, არც მთლად უნიადაგო იქნებოდა იქ შესვლის იმედი. თუ მტერი ამ ადგილას განუწყვეტლივ იჯდებოდა სადარაჯოზე, შეუძლებელი იქნებოდა ორივე დაბრკოლების ერთად დაძლევა. ხოლო თუ მტერი შეანელებდა თავის ყურმანჯიობას, მერმეროეს აზრით შეუძლებელი არ იქნებოდა მართა ადგილის სიძნელისათვის რამენაირად ეშველა და ძნელმისასვლელი გზა ადვილმისადგომად ექცია. მას იმედი ჰქონდა, რომ მუშების საშუალებით გაჭირდა და გასწმენდა ტყეს და კლდეებსაც მოამტკრევედა და მოაცილებდა ხელისშემშლელ ნაწილებს და ამრიგად გავლა აღარ იქნებოდა ძნელი (იხ. ზემოთ გვ. 31—32); ირანელმა სარდალმა მოტყუებით შესძლო ბიზანტიელთა ყურადღების შესუსტება და ციხის მახლობლად მისვლა.

როდესაც ბიზანტიელებმა დაინახეს, რომ მტერს ვერ გაუმკლავდებოდნენ, იმათ გადაწყვიტეს დაეტოვებინათ ციხე. ბიზანტიელი სარდლების, ბესას და იუსტინეს, ჯარები დაბანაკებული ყოფილან ტელეფისის ციხის მახლობლად, ერთ დაბლობში, სულ შვიდი სტადიონის ($1\frac{2}{3}$ კმ.) მოშორებით. «იქ — ამბობს აგათია (II, 20) — არაფერი არ არის გარდა ქოთნების სავაჭროებისა; ამით აიხსნება ამ ადგილის სახელწოდება: მას ხომ ლათინურად ოლარია ეწოდება, ელლინთა ენაზე ეს „ქიტროპოლია“ იქნება» (იხ. ზემოთ, გვ. 34).

დღევანდელი ტოლების მიდამოებიც კერამიკული საქმიანობით ხასიათდება. ხეისწყლის მარჯვენა პაპირას, ბულნარში, დღესაც არსებობს კრამიტის წარმოება. ძველადაც, ადგილობრივ მცხოვრებთა გადმოცემით, ბულნარში მდინარის პირას იყო ქურქლების და სახურავი კრამიტის გამოსაწვავი. გარდა ამისა, ერთ-ერთ უბანს ხეისწყლის მარჯვენა პაპირას დღესაც ეწოდება დერგა (დერგი ხომ ნიშნავს თიხის ქურქულს, ნოზრდილ ქილას; საბა: „დერგი — ქურთ უმცირესი“). ასე რომ ამ მხრივაც დღევანდელი ტოლების ვითარება შეფერება აგათიას ტელეფისის აღწერილობას.

მართალია, ჩვენს ექსპედიციას ტოლებში წინასწარი ხასიათი ჰქონდა და ძნელია რისამე დაბეჯითებით თქმა ტოლების თვით ციხის დათარიღების შესახებ. ამისათვის საჭიროა იქ არქეოლოგიური

თხრების წარმოება. მაგრამ ზოგიერთი ნიშნების მიხედვით ეხლავე შეიძლება მიახლოებით გამორკვევა იმისა, თუ რა დროს უნდა ეკუთვნოდეს ეს ციხე.

ამეამად დაკული ნაგებობანი ციხისა ნაირნაირი ხასიათისაა. ციხეს უჭირავს დახლ. 2 ჰექტარის ფართობი. ჩრდილოეთით, რაიონის მხრიდან მას ზღუდავს ნაპრალი, საიდანაც ციხე მიუვალა. გარშემო—რასაკვირველია, ამ ნაპრალს გარდა—უელის ორწყება თხრილი (იხ. გეგმა), როგორც ბერძნები ეძახდნენ $\mu\alpha\rho\alpha\gamma\epsilon$ და როგორც ავათიას აღწერილი აქვს ფოთის ციხისათვის. მეორე თხრილის შემდეგ იწყება კედელი, მაღალი, რომლის ნაშთები წარმოდგენილია აქვე სურათზე (სურ. 13). ამ კედლის ძირა, დღეს დაკული, ნაწილი თლილ ოთხკუთხ ქვებს წარმოადგენს, ზემო ნაწილი კი რიყის ქვისაგანაა ნაგები. სამხრეთ დასავლეთით კედელს მიწინებული აქვს მაღალი კოშკი, ყრუ (სურ. 13); ისიც ზოგჯერ ოთხკუთხი ქვებისაგანაა, შიგ აქა-იქ დატანებულია აგური, მაგრამ არასიტემურად, უწყნაროდ. ეს ნაწილი ნაგებობისა ზოგჯერ ახალი ჩანს: ასე ჩრდილო-დასავლეთის კუთხეს ძირში, სამი მეტრის სიმაღლეზე და მეტრნახევრის სიგრძეზე შინაშენების ნაყერი ჩამოსდევს ზემოთ.

ყურადღებას იპყრობს ციხის შიგნით ერთი კედელი, მთლიანად ოთხკუთხი თლილი ქვით ნაშენი, რომელსაც ძირის ერთ ნაწილში თლილ ჭვადრებზე მისდევს აგურის ნაგებობა (სურ. 14). აგური ამ კედელში 11 წყობად არის დალაგებული, წყობები დულაბითაა შეკავშირებული. აგური კვადრატულია (23,5 cm X 23,5 cm X 5,5 cm), დულაბის სისქე 2—4 cm. ეს აგურის წყობა, როგორც ჩანს პერანგად ყოფილა, რადგან იმავე სისქეზე არის ზედ თლილი ქვები პერანგისა. ქვის სიგრძე 53—55 cm, სიგანე 20—23 cm (იგივე სისქე), სიმაღლე 41—43 cm.

აგურიანი კედელი დღეს შენახულია მხოლოდ დასავლეთით. უთუოდ ასეთივე პერანგი აგურისა და თლილი კვადრებისა: ექნებოდა ამ შენობას სხვა მხრითაც. მართლაც, ადგილობრივ მცხოვრებთ ახსოვთ, რომ სამხრეთის კედელზეაც აგურები იყო, რომლებიც მცხოვრებლებს სოფელში ჩაუტანიათ.

დასასრულ, ისმის საკითხი: ის, რასაც ეხლა ჩვენ ვხედავთ ტოლებში, არის ძველი ტელეფისი, თუ მხოლოდ მისი ნაწილია. ამ საკითხს იმიტომ ვსვამთ, რომ სოფ. ტოლებში ციხის ნაშთები სხვაგანაც არის. ჩვენ პირადად იმის მეტი, რაც აქ მოვიხსენიეთ, არ მოგვიხილავს, ხოლო ჩვენ მხლებელთაგან გავიგეთ კიდევ შემდეგი: არის სოფ. ტოლებში ერთი უბანი, რომელსაც ჰქვია ნამოყვარდი — აქ

არის ციხის ნანგრევები. მთის ძირში, მდინარის პირას სრულებით არ ჩანდა არაფერი, მგვრამ როდესაც მდინარეს მოუშლია ნაპირები, გამოჩენილა გამოშფვარი აგურები, მრგვალი ფორმისა, რომლის სისქე უდრიდა 5 cm, სიფართოვე კი ე. ი. დიამეტრი, 25 სანტიმეტრამდე იყო (პროფ. ა. ე. შიანიძის აზრით „ნამოყვარი“ უნდა უკავშირდებოდეს სიტყვას „მოყვან“, რაც სვინურად „ციხეს“ ნიშნავს).

5. ნესოსი.

552—556 წლების საომარი ოპერაციების აღწერის დროს ისტორიკოსი აგათანა ხშირად იხსენიებს ნესოსს. იგი ხუთი ფარსანგათ (25—27 კილომეტრით) იყო დაშორებული ტელეფისს და მდებარეობდა იქ, სადაც დოკონოსი (ტეხური) ერთვის რიონს. აეს სოფელი (ნესოსი), აგათიას აღწერილობათ, საკმაოდ მაგარია და არც ადგილი მისადგომი, გარშემორტყმულია მდინარეთა მორევებით. ფასისი და დოკონოსი ჩამომომდინარეობენ კავკასიის მთიდან და თავში ძალიან არიან ერთმანეთს დაშორებული; აქ კი ადგილის მდებარეობით იძულებულნი ცოტკოტა უახლოვდებიან ერთმანეთს და უკვე აღარ მოედინებიან დაშორებით; რომაელებსაც ერთი თხრილი გაუკეთებიათ და ფასისის ნაკადი დოკონოსში გადაუშვიათ, ასე რომ ეს ორივე მდინარე ერთდება ნესოსის იმ ნაწილში, რომელიც აღმოსავლეთისაკენ არის მიქცეული, და ისინი გარს ერტყმიან ამ ადგილს. აქედან ისინი კვლავ უბვევენ და დაბლობის მკირეოდენ ნაწილს იმწყვედვენ შუაში. შემდეგ, დასავლეთისაკენ რომ მიდიან წინ, თავისთავად ერთვიან და, დაბოლოს, ერთმანეთს შეერევიან, ასე რომ მათ შუა მართლაც რომ კუნძული იქმნება» (იხ. ზემოთ გვ. 37—38, 98—99, 160—161).

ეს, სტრატეგიულად მოხერხებული, პუნქტი ბიზანტიელთა სამხედრო შტაბის მიერ გამოყენებული იყო ჯარების სადგომად. ბიზანტიის სარდლობას ის ბუნებრივად შემოუზღულდავს, „გაუტუნძულებია“, და იქ ჩაუყენებია თავისი ჯარის საკმაოდ დიდი ნაწილი. ონოგურისის ბრძოლის შემდეგ (554 წ.) დამარცხებული ბიზანტიელები გარბიან არქეოპოლისის მიმართულებით, სადაც მათი ბანაკი იყო მაგრამ არქეოპოლისში აღარ ჩერდებიან, შიდა სოფლებში მიისწრაფიან (იხ. ზემოთ, გვ. 58—59) და კათარის წყალზე გადასვლით მიემურებიან, ალბათ, ხესოსისაკენ. სწორედ ამის შემდეგ (555 წ.) ნახორაგანს სამოკითხისი მეომარი წამოესხა და მოდიოდა ნესოსის წინააღმდეგ, სადაც თავმოყრილი იყვნენ მარტინე და იფსტინე, გერმა-

ნეს ძე, და მათი ჯარები» (იხ. ზემოთ, გვ. 90—91). რომ ნესოსში იყო ერთ-ერთი ცენტრალური ბანაჯი ბიზ. ჯარისა, იქიდანაც ჩანს რომ ამ ბანაჯიდან 556 წელს გაიგზავნა ჯარი როდოპოლისის ასალეზად: «იუსტინემ, გერმანეს ძემ, ნესოსიდან როდოპოლისში გაგზავნა ერთი თავისი რაზმის უფროსი... და თან გააყოლა ორი ათასი ცხენოსანი» (იხ. ზემოთ, გვ. 158).

სახელწოდება *Nisus*, ბიზანტიელთა ჩვეულებისამებრ, ადგილობრივი სახელწოდების ბერძნულ თარგმანს წარმოადგენს, ადგილობრივ კი, როგორც ჩანს, მას ლათინური სახელი რქმევია. ბიზანტიის სარდლობას მის ნიერვე შექმნილ, სტრატეგიულად მნიშვნელოვან, პუნქტისათვის უწოდებია „კუნძული“, *Insula*, ისევე როგორც ტელიფისის მახლობლად მდებარე ერთ უბანს მან *Ollaria* (ბერძნულად *Ὀλλάρια*) უწოდა, რაც გასაკვირველი არაა, თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ ბიზანტიის სამხედრო ტექნიკაში ლათინური ენა იყო გაბატონებული. ბიზანტიელების მიერ დარქმეული სახელი *Insula* შერჩა ამ ადგილს დღესაც. მას დღესაც ის უღა ეწოდება.

სოფელი ისულა მდებარეობს ცხაკიას რაიონში და შედის თეკლათის სასოფლო საბჭოში. დღევანდელი სოფელი, როგორც ადგილობრივ გიმოვარკვიეთ, შედარებით ახალი გაშენებულია და ის უფრო ჩრდილოეთით მდებარეობს, ვიდრე აგათიას დროინდელი ნესოსი. ძველი სოფელი ყოფილა აბაშა-ტეხურის შესართავის სამხრეთით, რიონისაკენ. ამ ადგილს ეხლა ადგილობრივი მცხოვრებლები (ისულები) ეძახიან „ნაოჩუ“-ს. აქ, ნაოჩუში, ადგილობრივი მცხოვრებლები ნახულობენ ხოლმე მიწაში კურკლებს. ნაოჩუს მიდამოებში მებატონის (ხეციის) სასახლე ყოფილა (ამას ეხლა ჰქვია „ნადოხორო“; დოხორო—ქართ. „სასახლე“); „ნადოხოროს“ სამხრეთ-დასავლეთით, რიონისაკენ, წარი კილომეტრის მოშორებით არის ადგილი, რომელსაც ჰქვია „ნაოხვაში“ (ოხვამე+ქარ. „სალოცავი“). ყველაფერი ეს მიგვითითებს იმაზე, რომ ეს ადგილი—აბაშა-ტეხურის შესართავის სამხრეთით რაზონამდე—ძველად დასახლებული ყოფილა.

ამ მიდამოებში ციხე-სიმაგრის არსებობის არავითარი ნიშანი არა ჩანს. ისტორიკოს აგათიას აღწერილობითაც აქ ციხე არ ყოფილა. ნესოსის სამხედრო მნიშვნელობა და ძალა მდგომარეობდა მის კუნძულისებურ ხასიათში, იმაში, რომ ის, როგორც მდინარეთა მორეგებით გარშემორტყმული, ადგილი მისადგომი არ იყო.

6. არქეოპოლისი.

არქეოპოლისის სასიმაგრო ძეგლების მონაცემები განსაკუთრებულს მნიშვნელობისა აღმოჩნდა ჩვენი მიზნებისათვის.

როგორც ზემოთ თავთავის ადგილას იყო მოხსენებული, დასავლეთ საქართველოს მთელ რიგ პუნქტებში (შორაპანში, სკანდენში, ვარდციხეებში, ტოლებში), რომელთა შესახებ ადამიანს შეეძლო ეთიქრა, რომ ისინი უდრიდენ VI საუკუნეში ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის წარმოებულ საომარ ოპერაციებთან დაკავშირებით ბიზანტიელ ისტორიკოსთა მიერ მოხსენებულ ლაზეთის ციხე-ქალაქებს, აღმოჩნდა სასიმაგრო ნაგებობები, აშკარა ნიშნებით ბიზანტიური ეპოქისათვის დამახასიათებელი არქიტექტურული წესებია, სახელდობრ: აგურ-კვადრული ნაგებობა, როდესაც ფენები მასივური ოთხკუთხი თლილი ქვებითაა აგებული, ხოლო ამ ქვებს შუა ჩატანებულია სქელი დუღაბით შეერთებული კვადრატული აგურების წყებები (ქთხი, ხუთი და მეტი წყებით). ეს დასკვნა დადასტურა არქეოპოლისმა, ე. ი. იმ ობიექტმა, რომელიც წინათ, 1930—31 წელს, შესწავლილ იქმნა სსსრ განათლების სახ. კომისარიატის ინიციატივით და სახარებით მოწყობილი არქეოლოგიური ექსპედიციის მონაწილეთა, დრ. ა. შნაიდერის, დოც. გ. გოზალი შვცლისა და დოც. ლ. მუსხელიშვილის მიერ.

არქეოპოლისი, როგორც ეს ეხლა უკვე დადგენილად შეიძლება ჩაითვალოს, უდრის დღევანდელს ნოქალაქევს, ცხატაიას რაიონში, და უკანასკნელის ცენტრს ქალაქ ცხატაიას (ყოფ. ახალსენაკს) 17 კილომეტრითაა დაშორებული ჩრდ-აღმოსავლეთით. VI საუკუნეში არქეოპოლისის ციხეს უდიდესი სტრატეგიული მნიშვნელობა ჰქონდა. იმ დროს, როდესაც ირანელების საბოლოო მიზანი იყო შავი ზღვის ნაპირამდე ჩასვლა (გაიხსენე მათი სისტემური საომარი ოპერაციები განსაზღვრული ხაზით: როდოპოლისი—ტელეფისი—ნესოსი—ფოთი), რასაკვირველია განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა არქეოპოლისის სიმაგრეს, რომელიც ამ ხაზის ზურგში იყო იგებული. აქი ბიზანტიელ ისტორიკოსებს არა ერთხელ აქვთ მოხსენებული, რომ ირანელები სხვადასხვა გზით (მოხიარისიდან, ონოგურისიდან და სხვ.) ცდილობდნენ მისდგომოდნენ ამ სიმაგრეს.

უკვე VI საუკუნეში მას „ძველი ქალაქი“ (Ἀρχαίοπολις) ეწოდება და 1930—31 წლის გათხრებმა გამოამხეურეს ამ ქალაქის არამარტო ბიზანტიური და მერმინდელი, არამედ გვიან-ანტიკური, რო-

აული, ნაგებობანიც. როგორც ეს ჩანს ექსპედიციის მონაწილეთა იერ 1931 წლის იანვარში წაკითხული მოხსენებებიდან და აგრეთვე ჟრნალ *Forschungen und Fortschritte*-ში (№ 27, 1931 წ. 20 სექტ., გ. 354—355) მოთაქვებული ნოკლე ცნობებიდან, დღევანდელ ნან-რეგებში ნათლად განირჩევა ქალაქის ორი კედელი; ერთი—დიდი ერთოპტატული ფილაქნებით აგებული ანტიკური ტექნიკის საფუ-სელებზე, მეორე—ტლანჭად ნათალი ჭვით ნაგები. რამდენადაც ექს-პედიციას თავისი მუშაობა არ დაუმთავრებია, მას არც ამ კედლების გების ზუსტი ქრონოლოგიური განსაზღვრა მოუცია. ექსპედიციის სონაწილეთა აზრით, პირველ კედელი შეიძლება იყოს გვიან-რომა-ელი ან ადრე-ბიზანტიური (IV საუკუნის შუახანების), ხოლო მეორე ედელი—ბიზანტიური (VI საუკუნისა). ამ კედლების არქიტექტუ-რულ ტექნიკას ეფარდება სხვა ნაგებობათა ტექნიკაც ასე, მაგალი-თად, ყურადღებას იპყრობს საბაზრო მოედნის შესაჯალთან აგებული კოშკის კონსტრუქცია, რომელიც გვიან-რომაულ ხანაზე მიუთითებს.

ყურადღებას იპყრობს აკროპოლისში ზემო ციტადელთან მიდ-კმული შენობა (ე. წ. „ჯიხა“). ეს არის უზარმაზარი შენობა ორ თუ ამსართულიანი (იხ. სურ. № 15 და 16). ქვემო სართული თაღებიანია; ის, თავისი დიდი ფილაქნებით, ატარებს აშკარა ნიშნებს რომაული ხანის ტექნიკისას (სურ. № 17 და 18). ზედდადგმული შენობა (ასე ვთქვათ, მეორე სართული) ექსპედიციის მონაწილეების აზრით მეორე კედლის ტექნიკითაა აგებული. ჩვენ ყურადღება მივაქციეთ, ჩვენი იქ მუშაობის დროს 1935 წლის აგვისტოში, იმას, რომ ეს შენობა მოპერანგებულა თლილი ქვებით და შიგ ჩატანებული სქელი დულაბიანი შრეებით შეერ-თებული კვარტალ აგურთა წყებებით, აგური დასაველეთის კედელზე გასდევს თითქმის მთლიანად ექვს წყებად, როგორც შიგნითა ისე გარეთა მხრიდან. სიგრძე-სიგანე აგურისა არის 36,5 cm (ზოგან 32,5 cm), სისქე 3,5 cm. დულაბის სისქე 3,5—4 cm. კვადრებიც ორი ზომისაა: 1) სიგრძე 36—37 cm, სისქე 17 cm; 2) სიგრძე 46—47 cm, სისქე 22 cm. (სურ. № 19). თვით ციტადელიც მდ. ტეხურის მხრით აგებულია რომაული ტექნიკით; სამხრეთით მას აქვს ერთი ძირა ნაწილი რომაული კვადრებით აგებული, ხოლო ზემო ნაწილი კვლავ აგურწყობიანი და წვრილკვადრებიანი

ამრიგად, „ჯიხას“ ის ნაწილი, რომელიც თავისი ნაგებობის ხა-სიათით 1930—31 წლის არქეოლოგიური ექსპედიციის მონაწილეთა მიერ ქალაქის „მეორე“ კედლის დროით იქნა დათარიღებული (VI საუ-კუნიდან), შეიცავს კედლის იმავე კვადრულ-აგურიან წყობას, როგორიც ჩვენ უნახეთ შორაპანში, სკანდღში, ვარდციხეში და ტოლებში.

ასეთია, მოკლედ, ის შედეგები, რომლებიც მოგვცა ჩვენ VI საუკუნის ბიზანტია-ირანის საომარი ოპერაციების ტერიტორიაზე წარმოებულმა წინასწარმა მობილვამ. ეს შედეგები მიგვითითებენ იმაზე, რომ დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა რაიონში დღესაც დაკულია ისეთი ნაგებობანი, რომლებიც ბიზანტიური ეპოქის არქიტექტურის დამახასიათებელ თვისებებს ატარებენ. როდესაც ჩვენ ვლაპარაკობთ „ბიზანტიური ეპოქის არქიტექტურის“ თვისებათა მქონე ნაგებობაზე ყოფილი ლაზეთის ტერიტორიაზე, რასაკვირველია, ეს იმას კი არ ნიშნავს, რომ ლაზეთში ციხე-სიმაგრეებს შოლოდ ბიზანტიელები აშენებდნენ და რომ ყველაფერი ის, რასაც ჩვენ ვიპოვით ბიზანტიური ეპოქის ლაზეთში, უთუოდ უცხოელების აგებული იყოს. ჩვენ დიდი სიფრთხილე გვმართებს ამ საკითხში და ხელალებით არ უნდა მივაწეროთ უცხოელებს ის, რაც შეიძლება ადგილობრივი წარმოშობისა იყოს, შით უმეტეს მაშინ, როდესაც მოგვეპოვება თვით ბიზანტიელ ისტორიკოსთა ასეთი მითითებები: «ეს ციხეები (სკანდა და სარაპანისი) ლაზეთს ძველად აუგიათ დიდი გაჭირებით, რადგან იქ საზრდო სრულიად არაფერი მოდის და მშენებელთ ზურგით უხდებოდათ იქ სურსათის შიტანა» (პროკოპი VIII, 13: გეორგია II, 155).

საკუთარ სახელთა საძიებელი

(ვარსკვლავიანი * ციფრი ზენიზენის გვერდს მიუთითებს)

- აბაზგები:** მათ მახლობლად ბინადრობენ სანნიგები 284. ლაზეთის ქვეშევრდომნი არიან 18*. მათში ქრისტიანობა განმტკიცდა იუსტინიანეს დროს 297. ეხმარებიან 571 წ. აჯანყებულ სომხებს 236*, 258.
- აბაზგია:** 18*, 19* („ბაზგუნს“ არ უდრის), 39*. მისი ციხეების წინააღმდეგ გაილაშქრა მერმეროემ 40*. იქ გადაასახლა იუსტინიანემ სარდალი ბესსა 44.
- აბაშა,** მდინარე: ერთვის რიონს 98*. —
- აბდილები** (ეფთალიტები): 18, 19*.
- აგათია ხქოლახტაკოხი,** ისტორიკოსი: 18*, 22 — 187, 196, 265* და სხვ. აღლერი ა. 38.
- აღონცი ნ.** 18*, 19*, 193*, 240*.
- ადრიანოპოლი:** აქ ბრძოლა სლავების წინააღმდეგ 29*.
- ადრიატიკის ზღვა:** 277.
- აფტი იხ. აიეტი.**
- აფარები:** 18, 19*, 202, 209, 210, 253. მათთან საქმეებს აგვარებს სარდალი იუსტინე 30*. სვეითური ტომია, კავკასიიდან წავიდენ და მიადგნენ ისტრის სანაპიროებს 298.
- აგრელისანე,** რომის კეისარი (270—275 წწ.): 262*.
- აგვხუშიტ-ინდები:** მათი მეფეა ანდასი 268.
- აზია:** 276*, 278. ეგვიპტის მეფის სესოსტრის შემოსევა 28.
- აზოვის ზღვა:** 262*.
- ათანახი,** სენატორი: კონსტანტინოპოლიდან გამოიგზავნა ლაზეთში გუბაზის მკვლელთა საქმის გამოსაძიებლად 82, 125, 152.
- ათრაელი:** სოფელი დარას მახლობლად, 576—7 წ. საზავო მოლაპარაკების ადგილი 243.
- აია 1:** ქვეყანა კოლხეთში, მისი ქალაქია ფაზისი (ფოთი) 286. კოლხთა ქალაქი 274. შემდეგ დაერქვა დიოსკურია 277.
- აია 2:** ქალაქი თესალიაში 274, მაკედონიაში 274.
- აიეტი 1.** წარჩინებული კოლხი: ბიზანტიის მოძულეა და ორანის მოტრფიალე 63—64, 74. მისი სიტყვა ბიზანტიელების წინააღმდეგ 64—70. მისი სიტყვა მაცდურია (მოწინააღმდეგეების თქმით) 72. ის მოუფიქრებლად ადგენს გეგმებს 75.

- აიეტო 2. შითოლ. გმირი: კოლხეთის მეფე 51, 209, 274, 277. აფსირტეს მამა 285.
- აკაკი, კონსტანტინოპოლის პატრიარქი: 8*, 9.
- აკანანია: 282.
- აკაძირები (ხაზარები): 19*.
- ალამანები: 24.
- ალამუნდარი, სარკინოზი: 222.
- ალანები (ალანია): მათ ხუთი ქალაქი აქვთ 18. მათთვის უნდოდა გადაეცა ბიზ. სარდალს სოტერიქეს მისიმიელთა ციხე ბუქლოოსი 86. მათი წინამძღოლი საროსი 209, 236*, 258. მათ ქვეყანაზე გაიარეს ბიზანტიელთა და თურქთა ელჩებმა 19*, 236. მათ ნება არ უნდა მიეცეს გადმოვიდნენ კავკასიის ვიწრობებით 216, 217*. ეხმარებიან 571 წ. ირანის წინააღმდეგ აჯანყებულ სომეხებს 236*, 258.
- ალარიზი (აშალარიზი): მეფე რომში იუსტინიანეს დროს 268.
- ალბანელები (ალბანია, ალბანეთი): იბერთა შიზობლად ბინადრობენ 274. მათ ქვეყანას ჰქვია „არრანი“ 18. დაემორჩილნენ ბიზანტიას 295, 296. მათ ქვეყანაში შეიქრნენ 576 წ. ახლო ხანებში ბიზ. სტრატეგოსები კურსე და თეოდორე 238, 241, 241*. ისინი გადაასახლეს ბიზანტიელებმა მტკვრის „აქეთა“ მხარეს 238. გადავიდნენ ბიზანტიის მხარეზე 241.
- ალექსანდრე IV, ალექსანდრე დიდის შვილიშვილი: 3*.
- ალექსანდრე დიდი (მაკედონელი): 3*.
- ალექსანდრე პოლიჰიხტორი, ისტორიკოსი: 282, 286, 286*.
- ალექსანდრია: 1, 6, 7, 7*, 8, 11, 23, 187, 292, 293. იქ გადაასახლეს 565 წ. ბიზ. სარდალი იუსტინე, გერმანეს ძე 30*.
- ალიბე, ქვეყანა (ქალღეა): 275.
- ალიბები: 288. იხ. ხალიბები.
- ალოონი, ქალაქი: 286, 286*.
- ამაზონები, ტომი: 19, 20*.
- ამალასუნთე, ოსტგუთების დედოფალი: 190.
- ამარანტები: კოლხური ტომი 275.
- ამარანტოზი: ქალაქი პონტოში 275*.
- ამბრე: სარკინოზ ალამუნდარის ძე 222. სარკინოზთა ფილარქი 233.
- ამიდა: ქალაქი მესოპოტამიაში 12. შინ მახლობლად არის „ბეთ ისპაკუნეს“ მონასტერი 20. იგი დასტოვეს ირანელებმა 14. აიღო კავადმა 26.
- ამმარტე, ტომი: 19, 20*.

- ანატიდი (არტემიდი): 278.
- ანახტახი მეფე (491—518 წწ.): მის დროს ფარანგიონში აღმოაჩინეს ოქროს მადნები 269, 270*. ააგო „გრძელი კედელი“ (მარმარილოს ზღვიდან შავ ზღვამდე) 294. მის დროს განახლდა მტრული ურთიერთობა ბიზანტიასა და ირანს შორის 20* და ირანელებმა აიღეს ამიდა 26. მის დროს ჰუნებმა გადმოლახეს კასპიის კარები 12, 296. მის დროს ცხოვრობდა იოანე მალალა 260.
- ანახტახი ბიბლიოთეკარი: 86*.
- ანგილა: მეგრუსიების რაზმის წინამძღოლი ფოთის ბრძოლაში 555 წელს 101, 104, 116.
- ანგლონი: ბრძოლა ანგლონთან 45*.
- ანდახი: აგსტუმიტ-ინდების მეფე 268.
- ანდრია უფროსი, არქიმანდრიტი: 8.
- ანდრომედე: 287.
- ანკირა (ანკრა), ქალაქი: 273.
- ანტიგონე, დემეტრე პოლიორკეტეს მამა: 3*.
- ანტიპაქე კოლოფონელი, მწერალი: 274, 274*.
- ანტინოე, ქალაქი: 8.
- ანტიოქია, ქალაქი: 8, 195, 197, 260, 261, 290.
- ანქიალი, ქალაქი: 296.
- აპატური, ადგილი: 242.
- აპოლოდორე ათენელი, გრამატიკოსი და ფილოსოფოსი: 279, 279*, 285.
- აპოლონი როდოსელი: 281.
- არანები: 12*.
- არახეზონი (არტალესი, ენდერისი): სოფელი რომაულ არმენიაში 240, 240*.
- არაზოხი: ქალაქი პონტოს ნაპირას 275.
- არადის ზღვა: 235.
- არაქოტი, მდინარე: 276.
- არაქოტები: ინდოეთის ქალაქი 276, მასსაგეტების მახლობლად 276.
- არგოხ ნავი: 51.
- არენსი კ. (Ahrens K.): 2.
- არეობინდე, ბიზ. სარდალი: 14.
- არეხის კუნძული: მდებარეობს კოლხების მახლობლად 276.
- არზანი, არზანენე: ბიზანტიელები მოითხოვენ მას 298 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს 193. ირანს ეკუთვნოდა 14, აიღეს ბი-

ზანტიელებმა 15. მის წინააღმდეგ ლაშქრობს იუსტინე II-ის დროს სარდალი მარკიანე 200. უკან აძლევენ ბიზანტიელები ირანელებს 250, 251.

აკზრუმი: 13*. იხ. თეოდოსიუპოლი

არიანე, ისტორიკოსი: 272, 273, 276, 283*.

არისტოფანე, კომედიების მწერალი: 286.

არკადი, ბიზ. კეისარი (395—408 წწ.): 25.

არმენია: 212, 239, 278, 296. მისი ნაწილებია ობარენოა და ოტენე 289. მასა და სირიას შუა არის ქალაქი ტორტომი (თორთუმი) 285. მისი ციხეები 250. იქ შეიკრა იბერთა მეფე მითრიდატე 191. იქ შეიკრნენ ჰუნნები ანასტასი მეფის დროს 297*. თავს ესხმიან ჰუნები და ძარცვავენ 182. მის მიდამოებში ბრძოლები იუსტინიანეს დროს 26. იქ მშვიდობიანობა დამყარდა 556 წელს 210. მის სარდალად დაინიშნა იუსტინე. გერმანეს ძე 30*. არმენია დიდი, შემდეგ პერსარმენიად წოდებული, აჯანყდა ირანელებს 571 წელს 298—299, 256—258. შეტაკება ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 577 წელს არმენიაში 16, 247. არმენია მცირე ანუ რომაული: რომაელების ხელშია 299. მისი ქალაქი თეოდოსიუპოლი 12, 13. მის საზღვარზე მდებარეობს ფარანგიონი 270. იგი მოაოხრეს საბირებმა 270. იქ შეიკრა ხოსრო 576 წლის შემდეგ 240 (იხ. აგრეთვე არმენიელები, პერსარმენია, პერსარმენიელები).

არმენიელები: ესაზღვრებიან ხალიბებს 288. ირანის მოხარყნი არიან 199. ისინი აუჯანყდნენ ირანელებს 571 წ. და ბიზანტიელების მხარეზე გადავიდნენ 256—258. მათ ეხმარებიან 571 წ. აჯანყების დროს კოლხები, აბაზგები და ალანები 258. არმენიელები პალესტინაში 188*.

არრანი (რანი, ალბანეთი): არმენიის ქვეყანაა 17, 18. მისი ეპისკოპოზი ქარდუსტი 20, 21.

არხენი, კათალიკოზი: მისი წერილი „განყოფისათვის ქართლისა და სომხეთისა“ 257*.

არტაზანე: პართელთა მეფე 191; მან მოიხმო სკვითები და გააძევა ტირიდატე 191.

არტალეხი (არაბესონი), ძველი ციხე-სიმაგრე სომხეთში: 240*.

არტაქხატა: 289.

არტემიდი (ანატიდი): 278.

არტემიდორე ვფხელი, გეოგრაფოსი: 277, 277*, 279, 286.

არქეოპოლიხი: მოთავსებულია უნაგირას მთის კალთაზე 61*. მის

- გარშეჟო ბრძოლა 540-იან წლებში 61*, 209. შერმეოეს იერიშები 30, 39*. მას სდარაჯობენ ბიზანტიელები 40*. იქ დამარცხდენ ირანელები 551 წელს 61*. მის მახლობლად არის ონოგურისი, როგორც ბიზანტიელთა წინააღმდეგ სასიმაგრო პუნქტი 56, 60*, 61*, 148. მის მახლობლად, დაბლობში, დაბანაკებულნი იყვნენ 554 წ. ბიზანტიელი სარდლები და მთელი ჯარი 53, 59. იქ დაბანაკებული არიან ბიზანტიელთა მიერ დაქირავებული საბირები 91. მის ასალებად მიდიან ირანელები 554 წლის ონოგურისის ბრძოლის შემდეგ 90, 160*.
- არქიელის გორა**, ქუთაისში: არ არის იგივე, რაც უქიშერიონი 62*.
- ახაპეტე**, ირანელი მმართველი: 193.
- ახკალონი**, ქალაქი: 7*.
- ახოლიკი ხტეფანე**: 257*.
- ახპრუდი**, მდინარე მიდიაში: 193.
- ახტაზედი**, ირანის წარმომადგენელი სახეო მოლაპარაკების დროს 15.
- ახტერუხია**: მთა კრეტაზე 2:6. სინდური ქალაქი 276.
- ახილა** (ვოლგა), მდინარე: 235.
- აფრიკა** (ლიბია): 276*. მისი მეფე გილდერახი 268.
- აფხარი** (აფსირტი): ერთი ადგილი ევქსინის პონტზე 277, 286*.
- აფხარუნტი**: აქაურ სატუსალოში დაამწყვდიეს გუბაზ მეფის მკვლელები რუსტიკე 82 და იოანე 83.
- აფხილები** (აფსილია): სკვითური ტომია ლაზების მეზობლად 276. ლაზების ქვეშევრდომნი არიან 18*, 86. მათი ქვეყნის საზღვარზეა ტიბელეოსის ციხე 160. მათ ჩრდილოეთით მისიმიელნი ცხოვრობენ 86. მათ ქვეყანაში მოვიდა მისიმიელთა წინააღმდეგ ამხედრებული ბიზ. ლაშქარი 157. მათი ტომის კაცები იგზავნებიან ბიზანტიელთა ელჩებად მისიმიელებთან 161. ეს ელჩები მოკლეს მისიმიელებმა 162. მათ ქვეყანაში ჩამოვიდა თურქთა ქვეყნიდან კონსტანტინოპოლში მიმავალი ზემარქე 207, 237.
- აფხირტი**, შვილი აიეტისა: 277, 285, 285*.
- აფხირტები**, მცხოვრელები: 277.
- აფხირტი**: ქალაქი და კუნძული 277.
- აფხირტი** (აფსარი), ქალაქი: 286*.
- აფხირტიდები**: კუნძულები 277.
- აფუმონის ციხე**: 250.
- აფფარზა**, ირანელი მმართველი: 193.
- აფხაზები**: მათი ჰეგემონობის საკითხი დასაველეთ საქართველოში 18*.

ბაბა, ბიზანტიელი წინამძღოლი: 95.

ბაბილონი: 287.

ბაგარხიკი (ბარსელქი, ბარსელტი), ტომი: 18, 19*.

ბაგრევანდი, სომხეთის პროვინცია (მაკრავანდთა მხარე): 239*.

ბაზგუნი: ქვეყანა კასპიის კარებთან 17—19. იგივე ბარასაკანი (ბალასაკანი) 18*.

ბალაში, ირანის მეფე (484—488 წწ.): 257*.

ბალშახი: საბირთა რაზმის წინამძღოლი 91.

ბარაშაანი (ბარაშანე, მირანი), ირანელი სარდალი: 201, 258.

ბარასაკანი (ბალასაკანი), იგივე ბაზგუნი: 18*.

„**ბარაშერეუხი**“: 16*. იხ. გრიგოლ მელიტენელი.

ბარსაბორახე, ირანელი მმართველი: 193.

ბახიანი: ხოსრო შიიწყევდა ბასიანზე 240.

ბატნე, ქალაქი მესოპოტამიაში: 16.

ბაქტრია: მის მიდამოებში არიან დაბინავებული ჰუნნები 12*.

ხეთ იხშაკუნე, მონასტერი ამიღის მახლობლად: 20.

ხეირუთი: 1, 293.

ხეკერი ი. 244*.

ბერკელიუსი ა. 276*, 284* და სხვ.

ბერძნიშვილი ნ. 39*.

ბერძნეზი: პალესტინაში ისინი მტრობენ სომხებს 188*.

ბეხხა: ბიზანტიელი სარდალი 29, 30*. 552 წელს მასთან ერთად იბრძოდა მარტინე 45*. მისი რაზმები ქიტროპოლიაში არიან დაბანაკებული 34. გუბაზ მეფის ბრალდებები მის წინააღმდეგ ტელეფისის ბრძოლის შემდეგ 43. მისი საქციელით უკმაყოფილოა იუსტინიანე 44. მისი გადაყენება და აბაზგიაში გადასახლება 44.

ბიდე ე. (Bidez J.): 290.

ბიზანტია: 131*, 205, 206, 207, 208, 247*, 250 et passim. მის საზღვრებში იკრებიან ჰუნნები 263*. ომი ირანთან 552—556 წლებში 204. საზავო მოლაპარაკება ირანთან 562 წელს 203. მისი ჯარის რაოდენობა იუსტინიანეს დროს 187. განაახლა ომი ირანთან 571 წელს 195. იხ. აგრეთვე ბიზანტიელები.

ბიზანტიელები (რომაელები): მათი მტრობა ირანელებთან წათეს. გაქრისტიანებით დაიწყო 267. დაანგრეს როდოპოლისი 550 წელს 159*. ნესოსში არიან დაბანაკებული 554 წ. გაზაფხულზე 83. ბრძოლა ირანელებთან ფოთში 122. ირანელებთან ბრძოლის დროს გადასწვეს მახლობელი სოფლები 106—107. მათ

ხშირად მიუყენებიათ შეურაცხყოფა ლაზებისათვის 68. მათ გადაუდგნენ მისიმიელნი 555 წელს 90. მათი ბრძოლა მისიმიელთა წინააღმდეგ 154—157, 159—174. მათ გადაუდგნენ სვანები 204. დროებითი ზავი დადგეს ირანელებთან 556 წელს 202, 209. ორმოცდაათწლიანი ზავი შეკრეს ირანელებთან 562 წელს 210—217. საზავო მოლაპარაკება ირანელებთან 576—577 წწ. 243—250. მათი სავაჭრო ურთიერთობა თურქებთან 205—207, 233*, 234—237. იხ. აგრეთვე ბიზანტია.

ბიზანტიონი (კონსტანტინოპოლი): 86, 107, 127, 210, 227, 237, 241, 241*, 242. ჩავიდა ლაზთა მეფე წათე იუსტინე I-ის დროს 264. წათე წაშოვიდა იქიდან 264. იქ ჩავიდა გუბაზ მეფის დასაბეზღებლად იოანე, რუსტიკეს ძმა 46. იქ იბარებს იუსტინიანე გუბაზს 136, 137, 150. იქიდან გაგზავნა იუსტინიანემ გუბაზის მკვლელთა გასასამართლებლად მსაჯულნი 125. იქ გაიწვია იუსტინიანემ მარტინე 176. წარმოება მოლაპარაკება ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 556 წელს დროებითი ზავის შესახებ 180. იუსტინიანეს მეფობის დროს იქ შემოიტანეს აბრეშუმის ქია 253, 254, 254*, 255*. ჩავიდნენ თურქთა ელჩები 206, 234. დაბრუნდა ზემარქე თურქთა ქვეყნიდან 256. დაბრუნდა 565 წ. ირანში ელჩად გაგზავნილი იოანე კომენტროლე 230. ჩამოვიდა ირანის ელჩი ზიქი 231. ზიქის შემდეგ ჩამოვიდა ელჩად მებოდი 232.

ბითარმახი: აქ წარმოებს მოლაპარაკება სვანეთის შესახებ პეტრე პატრიკიოსსა და ხოსროს შორის 204, 218.

ბოორი, დე (de Boor): 25, 84*, 190, 208, 217*, 228*, 244*, 262, 291*.

ბოსფორი (ბოსპორი): 192*, 298.

Brooks E. W. 2.

ბროსე მ. 38*, 39*, 59*, 60*.

Boissevaln Urs. 208.

ბუზე, ბიზანტიელი სარდალი: მესამე სტრატეგოსის თანამდებობაზეა ლაზეთში 45. მარტინემ და რუსტიკემ დაუშალეს თავიანთი გეგმა გუბაზის მოკვლის შესახებ 47. არ ამხილა გუბაზის მკვლევები 50. დასცინის რუსტიკე 55. მისი გეგმა ონოგურისის ალყის დროს 55. ხელმეორედ შეება ირანელებს ონოგურისთან ბიზანტიელების დამარცხების შემდეგ 59. დარჩა ნესოსში 555 წელს 100, 156.

ბულგარელები (ბურგარე): 19*.

Bury J. 261, 264*, 265*, 268*, 269*.

ბურგარე: ტომით წარმართი და ბარბაროსი 18.

ბუქლოოსი (ბუქელე): ციხე ბისინიელთა ქვეყანაში 86, 86*—87*.

გალატია: 273. აქ შეიქრნენ ჰუნნები ანასტასი I ის დროს 297*.

გალერი, რომის კეისარი: 192.

განგრა, თრაკიის ქალაქი: 3, 7.

გელცერი პ. 4*, 18*, 19*, 22*, 260.

გეშიდები: 239*.

გერმანე, სარდალ იუსტინეს მამა: 29, 91, 100, 115, 158, 239*.

გიბრე, ბიზ. მეომარი: ლანგობარდთა და ერულთა რაზმების წინამძღოლი 10..

გილდერიხი, სტრატეგიატი: გაგზავნა იუსტინიანემ წათეს დასახმარებლად 267, 267*.

გილდერიხი: აფრიკის მეფე 268.

გიორგი ამარტოლი, ქრონოგრაფოსი: ისარგებლა მალალას ქრონოგრაფით 261.

გიორგი (გრიგოლ?) ანტიოქელი: 197.

გლონი, ირანელი სარდალი: 14.

გოგარენე: ადგილი კოლხებსა და იბერებს შუა 277.

გორგენი, იხ. გურგენი.

გორგემბე: ქალაქი სკვითიაში 284.

გორდი: 62*.

გორდიანე III, რომის კეისარი: მის დროს დიდი არმენია (პერსარმენია) რომაელების ხელში იყო 299.

გრიგოლ განმანათლებელი: 17.

გრიგოლი, ანტიოქიის პატრიარქი (570—593 წწ.): 195, 197, 290.

მისი პატრიარქობის პირველ წელს სომხები აუჯანყდნენ ირანელებს 298.

გრიგოლ მელიტენელი: „ბარპებრეუსის“ ავტორი 16.

გუბაზი, ლაზთა მეფე: ბიზანტიელთა ქვეშევრდომია 29. მას ტომის მთავარი (ἡγεμῶν ἄνδρ ἄριστος) ეწოდება 149. აღშფოთებულია ტელეფისის ბრძოლის შემდეგ და ბიზ. სარდლებს უჩივის იუსტინიანესთან 43, 46. ის არ იყო საცოდავი და სუსტი არსება 79. ბიზანტიელების ერთგული იყო 138. არას დროს არ ყოფილა ირანელების მომხრე 81. ბიზ. სარდლებმა დააბრალეს ირანის მომხრეობა 46, და მის წინააღმდეგ შეხანხლეს ყალბი ბრალდებები 137, 151. მას თითქოს სურს გადაუდგეს ბიზანტიელებს 128, 145, 148, 150, 152. მისი მტრული ურთიერ-

თობა ბიზ. სარდლებთან მარტინესთან და რუსტიკესთან 45. მისი წარმატება შურდათ მარტინეს და რუსტიკეს 76. მის თავიდან მოცილება განიზრახეს მარტინემ და რუსტიკემ 46. შეთქმულება ბიზ. სარდლებისა მის წინააღმდეგ 42—50. მასთან მოვიდენ ბიზ. სარდლები და ონოგურისში ჰყოფ ირანელების წინააღმდეგ ლაშქრობა მოუწოდეს 48. მან უარი თქვა ლაშქრობაში მონაწილეობაზე 153. მისი მოკვლა ბიზ. სარდლების მიერ 49—50, 125, 126, 137, 144, 153. მის წინააღმდეგ მოწყობილ ვერაგობაში მცირეოდენი წილი არ მიუძღოდა მარტინეს 175. მისი მოკვლა მოხდა იუსტინიანეს თანხმობით 65. მისი ერთ-ერთი მკვლეელია რუსტიკე 166*. მკვლელების დანაშაული 73. მას გლოვობენ კოლხები 69. მისი მოკვლის გამო გაიმართა წარჩინებულ კოლხთა კრება კავკასიის ერთ ხეობაში 63—81. მისი მკვლელების გასამართლება 125—154.

გუთები: შეიქრნენ მცირე აზიაში III საუკუნეში 262*. შეიქრნენ ბიზ. მიწაწყალში იუსტინიანეს დროს 298.

Guietus Fr. 277*.

გურგენი: იბერთა მთავარი 571 წელს 258.

გურგენ მეფე: 217*.

გურზანი: ქვეყანა არმენიაში 17, 18. უდრის ქართლს 18*.

დაბრაგეზა, ბიზ. სარდალი: ტომით ანტია 103. იბრძვის ონოგურისთან 55, 57. იბრძვის ფოთში 103. დაბრაგეზას ძე ლეონტი 168.

დავანები, კავკასიის მთიელთა ტომი: ეხმარებიან ირანელებს სომხების წინააღმდეგ 258, 258*.

დადოკერტა; არმენიის ციხე 277.

დადუ: სამეფო კავკასიის მთებში 18.

დაიზი, მდინარე: 235.

დაკნახი, იხ. იოანე დაკნასი.

დამნაზე: ლაზთა მეფე, წათეს მამა: 264.

დანაე: 287.

დანაპრი (დნეპრი), მდინარე: 242.

დანდარბი: ტომი კავკასიის მახლობლად 277.

დარა, ქალაქი: 201, 205, 243. საბაეო პუნქტია ბიზანტიისა და ირანის საზღვარზე 217*. მის დაცვაში მონაწილეობს მარტინე 45*. იქ შეიყარნენ საზაეო მოლაპარაკებისათვის ბიზანტიისა და ირანის ელჩები 203, 210. ამ ქალაქს მოითხოვს ირანისაგან ბიზანტია ნაცვლად უკან დაბრუნებული პერსარმენიისა და იბე-

რისა 246, 247, 248, 249, 250, 251. მას ხოსრომ ალყა შე-
მოარტყა 259. ირანელებს სურთ ის ხელში ჰქონდეთ (580 წ.)
251.

დარიალის კარი: 18*. იხ. აგრეთვე კასპიის კარები.

დარინი: დარინის გზა (ლაზეთში) 207, 236, 237.

დარუბანდის კარი (ჩორი): 19*, 217*.

დეიტათე (დეისატე): ბიზან. ჯარის წინამძღოლი 214

დეღფო: 287.

დესტუნისი სპ. 208.

დგინი, სომხეთის ქალაქი (პერსარმენიაში): 17, 250, 256. საეკლესიო
კრება 506 წლისა 19*. საეკლესიო კრება 554-555 წლისა 257*.

დიზაბული, იხ. სიზიბული.

დილიმნიტები (დოლომიტები, დილმინის ტომი): მათი დახასიათება
91—92, ირანელების ჯარში მსახურებენ 90, 91. იმათ გზავნის
ნახორავანი საბირთა რაზმის (ბიზ. ჯარის) წინააღმდეგ 93—95.
იბრძვიან ფოთში 555 წელს 105, 116, 117, 123.

დილმინის ტომი (დილიმნიტები): ეხმარება ირანელებს 571 წელს
სომხების წინააღმდეგ 258, 258*.

დიმიტრიევსკი ა. 188, 188*.

დიმიტრი პოლიორკეტე: 3*.

დინდორფი ლ. 25, 25*, 84*, 190, 196, 208, 237*, 262.

დინდორფი ვ. 273.

დიოდორე ხიკელი (სიცილიელი), ბერძ. ისტორიკოსი: 28.

დიოკლეტიანე: 192.

დიონისე: სამხედრო რაზმების წინამძღოლი ზემო ევგვიპტეში 292.

დიონისე პერიეგეტი: 272.

დიონისე პალიკარნახელი: 272.

დიოხვანე, ალექსანდრიის პატრიარქი: 3, 8*.

დიოხურია 1: ქალაქი პონტოსთან (სებასტოპოლი) 277. ძველად მას
აია ეწოდებოდა 277.

დიოხურია 2: ლიბიაში 277.

დიოფანტე, ისტორიკოსი: 281, 281*.

დიჰმარები (დიჰარმარები, იტიმარები): 18, 19*.

დიტერიხი კ. 25.

დიკუნოხი, მდინარე ლაზეთში: ჩამოდის კავკასიის შთიდან 37. უდ-
რის თანამედროვე ტეხურს 37*, 160*.

დილიმნიტები (დილიმნიტები): 258*. იხ. დილიმნიტები.

დიმენტიოლე, (დომენტიოლე, კომენტიოლე), იოანე კომენტიოლეს

მამა 228*. იხ. იოანე კომენტიოლე.

დორიები, ტომი: 282.

დორთე, კომისი: 5.

დორთე, არმენიის სტრატეგიატი: განდევნა საბიზის ჰუნებები 271.

დრიღები, ადგილი პონტოში: 278.

ევგეპტე: 8*, 292, 293. მისი ქალაქი თებე 187. კოლხები აქედან არიან გადმოსახლებული 27—28.

ეგრი (იგივე კოლხეთი, ლაზეთი): 18*.

ელესა: 45*. ირანელების იერიშები მის წინააღმდეგ 16.

ევგრაი, ისტორიკოსი: 30*, 195, 290—300. ისარგებლა მალაღას ქრონოგრაფით 261.

ევზეა, კუნძული: 282.

ევდოკია, თევდოსი II-ის მეუღლე: მან აღზარდა პეტრე იბერიელი 4.

ევდოქე კნიდოხელი, ძველი ბერძ. მეცნიერი: 282, 287, 288.

ევდოქე როდოხელი, ისტორიკოსი: 282*.

ევპრაქსი: ბიზ. ჯარისკაცი 3.

ევროპა: 23*, 276*, 281, 294.

ევხევი, პელუზიის ეპისკოპოსი: 6*, 292.

ევხევი კეხარელი: 290.

ევხათაი: აპამეელი ვაჭარი 13.

ევხათაი, კომენტატორი: 276*, 280.

ევხრატი: ბიზ. სტრატეგოსის სოტერიქეს ვაჟი 86.

ევტიპი, მონოფიზიტთა მეთაური: 8*.

ევფორიონ ქალკიდელი, ძველი ბერძ. მწერალი: 275, 275*.

ევფრატა: აბაზგი 297.

ევფრატახი, ისტორიკოს მენანდრეს მამა: 202.

ევფრატეხია (კომაგენე), პროვინცია კილიკიის მეზობლად: 270.

ევფრატი, მდინარე: 200. მის პარალელურად მიდის მტკვარი 289.

ევქსინის პონტო: 207, 237, 276, 277, 286, 289, 294. ირანელების ინტერესები მის სანაპიროებზე 29. მისი სანაპიროები დასტოვებს ავარებმა და მივიდნენ ბოსპორზე 293.

ეთიოპელები: 254*. მათ მაკრობიები ეწოდებოდათ წინათ 256. მათ წინააღმდეგ ლაშქრობს ხოსრო 256.

ელეატის ურე: 13*.

ელენე, კონსტანტინე დიდის დედა: 295*.

ელინები (ელლინები): 254*, 287. „ელინი“ წარმართს ნიშნავს 266*.

ელმინგირე, ჰუნნი: ბიზ. მწყობრის უფროსია ფოთში 555 წელს 103-

ელმინზურე, ჰუნნი: ბიზ. რაზმის უფროსია, აილო როდოპოლისი
555—556 წელს 158.

ელპიდი: ავარებთან ელჩად გაიგზავნა 583 წელს 83*.

ეპისტროფე: ხალიბების მეთაური 288.

ეპიფანია, სირიის ქალაქი: იოანე და ევავრი ისტორიკოსების სამ-
შობლო 195, 290.

ერულები: მათი რაზმი ფოთში 555 წელს 101.

ეხაია, ნონაზონი: 8, 9, 10*, 10—12.

ესიმიფე: ჰომერიტების მეფე 254*.

ესპანეთი: 187, 279*.

ეფესო: 8.

ეფთალიტები: 18, 19*, 234.

ეფორე, ისტორიკოსი: 285, 285*.

ექვთიმე მთაწმიდელი: 265*.

ვალემერიაკე: აქმალარიხის მამა 268.

ვალენტინე, ბიზ. სახელმწიფო მოღვაწე: გაიგზავნა ავარებთან 210.

ელჩად გაიგზავნა თურქებთან ტიბერის კეისრობის დროს 242.

ვალერიანე, ბიზ. სარდალი: აღმოსავლეთის რაზმების ხელმძღვანე-
ლია ფოთში 555 წელს 101, 102.

ვალერიანე: პატრიკიოს ნომეს ასული, წათეს მეუღლე 264, 265.

ვარაზ არმენიელი, ლოხაგოსი (რაზმის უფროსი): ხელმძღვანელობს
ბიზანტიელებს მისიმიელთა წინააღმდეგ 156.

ვარანი (ბაჰრამ V), ირანის მეფე: 26.

ვარდა: აჯანყებულ სომეხთა მეთაური 571 წელს 256.

ვარდანი (მამიკონიანი), აჯანყებულ სომეხთა მეთაური 571 წელს
256—258, 299.

ვარდციხე (ვარდისციხე): 159*. იხ. როდოპოლისი.

ვარზონიტები: 242.

ვაფრიზი: წარჩინებული ირანელი, ცხენოსანი ჯარის უფროსი 124.

ვახუშტი: 41*, 59*, 60*, 61*, 62*, 98*.

ვამან მამიკონიანი: 257*.

ველიზარი: 267*.

ვოტალიანე: ტომით თრაკიელი, აუჯანყდა ანასტასი I-ს 296.

ვოლგა, მდინარე: 207, 235.

Wolf: 261.

Wright: 12.

- ზახლიკენი**, ქვეყანა: 193.
ზაღები, ჰუნთა ტომი: 210.
ზამანაზი (ძამანაძი, სამანაზი), იბერიის მეფე 535 წელს: 218, 268*.
ზაქარია რეტორი: 1—22, 291*.
[ფსევდო]ზაქარია: 12—22.
ზაქარია, ექიმი: 248.
ზაქარია: ბიზ. ელჩი 576—577 წ. საზაფო მოლაპარაკებაზე 243*, 248.
ზეგხი: 287.
ზეილა: ქალაქი კაბადოკიაში 278.
ზეილა, ნიკომედეს შვილი: 278.
ზელა: ადგილი არმენიაში 278, პონტოში 278.
ზემარქე, კილიკიელი, აღმოსავლეთის ქალაქთა სტრატეგოსი: მისი ელჩობა თურქთა ქვეყანაში 195—196, 199, 206—207, 235, 256. გამოიარა ალანია 236. დაბრუნდა კონსტანტინოპოლში 237.
ზენონი, ბიზ. კეისარი (474—491): 1, 10, 10*, 11. მისი პენოტიკონი 8, 8*.
ზეხტაფონი: 223*.
ზეგები: ხალხი აზიის ბოსპორთან 278.
ზეგოპოლიხი, ქალაქი ტრაპეზუნტის მახლობლად 278.
ზინთა: მღებარეობს მიდიის საზღვარზე, ზინთის ციხე 193.
ზიპერი, ბიზ. მეომარი: მარკელინეს მეშუბე 168.
ზიქი (იესდევუსნაფი), წარჩინებული ირანელი: მოვიდა 556 წელს ბიზანტიონში დროებითი ზავის შესახებ მოსალაპარაკებლად 180, 181, 185*. ირანის ელჩი 562 წ. მოლაპარაკებაზე 210, 213, 215, 216. მასთან მოლაპარაკებას აწარმოებს 565 წ. იოანე კომენტარიოლე 229. ელჩად მიდის კონსტანტინოპოლში იუსტინე II-სთან 231. მისი გარდაცვალება 232.
ზოხიმე, ისტორიკოსი: 295, 295*.
თაკვერი (ლენხუმი): 62*.
თარშეთი (Tarsus): 262*.
თებე, ეგვიპტისა: 187.
თებეთონი, ციხე ირანში: 201.
თეფლოხი, იბ. თეოდოსი.
თემისკირა: ქალაქი და ქვეყანა თერმოლოხტის პირისპირ 278.
თეოდორე, ბიზ. სტრატეგოსი: იბრძვის ალბანიაში 238, 241*.
თეოდორე: ანტინოეს ეპისკოპ. მ. პეტრე იბერიელის თანამოაზრე 10, 11..

- თეოდორე ბაკქეს ძე:** მცირე ელჩი, გაგზავნილი ტიბერის მიერ ირანში 240, 240*, 241.
- თეოდორე პეტრეს ძე,** ბიზ. ელჩი 576—577 წ. საზავო მოლაპარაკებაზე 243*.
- თეოდორე რაბდელდი,** ბიზ. წინამძღოლი იუსტინე II-ის დროს აღმოსავლეთში, არზანენეში 200.
- თეოდორე ცირე,** იუსტინიანეს ზეილი: დანიინზა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად მარკიანეს გადაყენების შემდეგ 259.
- თეოდორე ჭანი:** ბიზ. რაზმების უფროსი 34. ტომით ჭანია 35. ტელეფისის მახლობლად დგას 3ა. ვერ მოახერხა დროზე შეეტყობინებია სტრატეგოსებისათვის ირანელების მოახლოება 36. იბრძვის 555 წ. ფოთში 101, 104, 116. გაიგზავნა მისიმიელთა წინააღმდეგ 156. იბრძვის ძახარის ციხესთან მისიმიელთა ქვეყანაში 168. გაიგზავნა 556 წ. ჭანების დასამორჩილებლად 182—187. დაიმორჩილა ჭანები 185, 186*, და დაბრუნდა ლაზეთში 186.
- თეოდორიადა,** ქალაქი პონტოში: იქ დაიბანავა თეოდორე ჭანმა 556 წელს 182, 186*.
- თეოდორიტე კვირელი:** 290.
- თეოდოხი I,** ბიზ. კეისარი (376—395 წწ.): 225, 225*, 262*, 290. მის დროს ჭანები შეიჭრნენ კავკასიაში და სირიაში 262.
- თეოდოხი II,** კეისარი (408—450 წწ.): 3, 224, 225, 225*. მისი მზრუნველია ირანის მეფე ისდიგერდი 25. მას მძევლად მიეცა პეტრე იბერიელი 4.
- თეოდოხი,** იერუსალიმელი ეპისკოპოზი: 3, 4, 5, 6, 7, 22, 291.
- თეოდოხიუპოლი:** ქალაქი არმენიაში 12, 13. იქ შეიჭრა ხოსრო 576 წლის შემდეგ 240, 241.
- თეოდოტე,** იოპეს ეპისკოპოზი: 7.
- თეოფანე ბიზანტიელი:** 195, 203, 206, 252—259, 299.
- თეოფანე უამთაღმწერელი:** ისარგებლა მალალას ქრონოგრაფით 261.
- თერმოლონტი,** მდინარე: 288. მის პირიპირ არის თემისკირა 278.
- თესალია:** 274, 282.
- თესალონიკე,** ქალაქი: იქ დაიბადა ისტორიკოსი პეტრე პატრიკიოსი 190.
- თიანე:** წარჩინებული მისიმიელი 87.
- თომა მეტყავე:** 20.
- თორაფში (ტორტომი):** ქალაქი სირიასა და არმენიას შუა 2ა5*.
- თრაკია:** 3, 23*, 294, 296.
- თუკიდიდე,** ისტორიკოსი: 272.
- თურქები:** ბინადრობენ ტანაიდის აღმოსავლეთით 253. ეფთალიტები

დაპარცხეს 255. მათი ურთიერთობა ბიზანტიელებთან 195—196, 205—207, 233*, 234—237. მათი ელჩები იუსტინე II-ის მეფობაში მოვიდენ კონსტანტინოპოლში 199, 254. მათთან ელჩად იგზავნება ზემარქე 199, 256. მათ გამოექცენ ავარები 298.

თურქისტანი: 255*.

იაზონი: 28, 51*, 285.

იაკობი, ედესელი ეპისკოპოსი: 16.

იბერები (იბერია): 37, 39*, 96, 147, 159*, 237. იბერია მდებარეობს ირანის გვერდით 279. მის საზღვარზე მდებარეობენ სკანდე და შორაპანი 221*. მის მახლობლად არის გოგარენე 277. მისი მეფე ზიორიდატე 190, 191. მისი დამოკიდებულება რომისაგან III საუკუნის ბოლოს 192, 193. ქრისტიანობის მიღების შემდეგ იბერია დაემორჩილა რომაელებს 245, 296. იბერიიდან (დასაელეთის?) ჩამოსული ეგვიპტელისაგან ირწმუნა კონსტანტინე პირველმა ქრისტიანთა სარწმუნოება 295, 295*. ოდესლაც ექვემდებარებოდა ლაზეთის მეფეებს 215, 215*. მის დასახმარებლად იუსტინე I ჯარს ქირაობს ჭუნთა ქვეყანაში 21*. ხელშეკრულების ძალით იქიდან უნდა გავიდენ ბიზანტიელები 243. იქ ირანელები არიან დაბანაკებული 78. იბერთა მეფე ზამანაზი 535 წელს 268. დაბრუნდა მერმეროე 41. ფოთში დამარცხების შემდეგ იქ გაბრუნდა ნახორაგანი 124, 180. იქ სივიდენ ნახორაგანთან მისიმიელთა ელჩები 154. იქიდან დაიძრა ირანელთა ჯარი მისიმიელთა საშველად 157. იქ დაბრუნდა ირანელთა ჯარი მისიმიელთა ქვეყნიდან 1:9. იქიდან ხოსრომ გაიწვია ნახორაგანი 179. იბერია 571 წელს გადაუდგა ირანს 202, 239*, 244*, 248, 256—257, 299, გურგენის მეთაურობით 258. ამ ვადადგომის შემდეგ გადახვეწილი იბერები ბიზანტიაში 245, 246. იბერიის დაპყრობა განუზრახავს ირანს 241. ბიზანტია უთმობს ირანს 576—577 წ. მოლაპარაკების დროს 245, 246, 247, 249. იქ გაგზავნა მთავარსარდალმა მავრიკიმ თავისი ჯარი 250. ის კვლავ ირანის ხელშია 580 წელს 251. იბერთა მონასტერი პალესტინაში 188, 188*.

იბერები, (დასაელეთისა): მათი ტომი მისგეტები 282.

იბერი, მდინარე: 278.

იბერია (ესპანეთი): 278. იქ ქალაქი კართაია 279, 279*.

იეზდეგუსნაფი (ზიქი), ირანის ელჩი 216. იხ. ზიქი.

იერუსალიმი: 8, 290.

ილიგერი: საბირთა რაზმის წინამძღოლი 91.

ილირია: 30*, 239*.

ილლახი: ილლახისა და ჰამპრეპიოპის აჯანყება ზენონის წინააღმ.
დგ 10, 11.

ილლუხი, ისაერიელი: ბიზ. ჯარისკაცი მისიმიელთა ქვეყანაში 167.
იმერეთი: 60*, 62*.

ინდეები (ინდოეთი): 206. მათთან ვაქრობა ბიზანტიელებსა 254*, 255*.

ინტელენე, აღმ. ქვეყანა: 193.

იოანე, ალექსანდრიის მღვდელმთავარი: 8.

იოანე III ანტიოქელი, კონსტ. პატრიარქი: 261.

იოანე, არმენიის სტრატეგოსი: 258.

იოანე, ბიზ. ელჩი 576—577 წ. საზავო მოლაპარაკებაზე 243*.

იოანე, პეტრე იბერიელის ნათლია: 4.

იოანე: იოანეს მონასტერი 12.

იოანე, გუბაზის მკვლელი: რუსტიკეს ძმა, ფარულად გაიგზავნა
კონსტანტინოპოლში გუბაზის დასაბეზღებლად 46—47. მან
ხანჯალი ჩასცა მკერდში გუბაზს ხობის წყალთან და მოკლა
49, 138. გაექცა სასამართლოს და პეტრიანემ შეიპყრო 83.
მისი გასამართლება 126, 127, 141. ის სიკვდილით დასაჯეს
152—153, 175.

იოანე დაქნასი, ბიზ. სტრატეგოსი: გაიგზავნა კოლხეთში რუსტიკეს
ნაცვლად 166. იბრძვის მისიმიელთა ქვეყანაში 166. მასთან
მოციქულებს აგზავნიან მისიმიელები 173. მშვიდობიანობა ჩა-
მოაგდო მისიმიელებთან 174.

იოანე დამახელი: 260, 261.

იოანე ემიფანიელი, ისტორიკოსი: 195—201, 207.

იოანე ვფეხელი, ისტორიკოსი: იარაგებლა მალალას ქრონოგრაფით
261.

იოანე კომენტოლუ (დომენტიოლუ): ელჩად გაგზავნა იუსტინე II-მ
ირანში სვანეთის შესახებ მოსალაპარაკებლად 228, 229, 253,
253*. მისი უშედეგო ელჩობა და უკან დაბრუნება 230, 231.
იუსტინეს დავალებით უგზავნის წერილს ელჩად მომავალ ზიქს
231, 232.

იოანე ლიხიელი: სარდალ იუსტინეს ამალაში მსახურებს; მისი თა-
რეში ლიხიის სოფლებში 176—178.

იოანე მალაღა: 260—271.

იოანე მთაწმიდელი: 265*.

იოანე რეტორი: 5—6.

იოანე რეშაინელი: 20.

იონიელები: 26*.

იოპკე, ქალაქი: 7.

იოხებ ფლაგიოზი: 272.

ირანელები (ირანი): 77, 78, 206, 254* et passim. პეროზის დროს ჰუნნები შეიჭრნენ მათ ქვეყანაში 12, 13. მათი მტრობა ბიზანტიელებთან წათეს გაქრისტიანებით დაიწყო 267. წათე გადაუდგა მათ 263—268. მათი ლაშქრობა ლაზეთსა და სომხეთში კავადის დროს 268—269. ომი ბიზანტიელებთან 552—556 წლებში 204. მათ მიემხრნენ სვანები 204. ფოთის ბრძოლაში დაპყარგეს 10.000 მეომარზე მეტი 121. მათ მხარეზე გადავიდნენ მისიმიელნი 90. მათი ლაშქარი მიეშველა მისიმიელებს 157. დროებითი ზავი შეკრეს 556 წ. ბიზანტიელებთან 202, 209. საზავო მოლაპარაკება ბიზანტიასთან 562 წელს 203, 205. ჩაუსაფრდნენ მდ. კოფენის მახლობლად თურქთა და ბიზანტიელთა ელჩებს 235, აგრეთვე სვანეთის მიდამოებში 207, 236. მათ აუჯანყდნენ 571 წ. სომხები და ქართველები 256—258. ამ აჯანყების ჩაქრობაში მათ ეხმარებიან საბირები, დავანები და დილშიანები 258. განაახლეს ომი ბიზანტიელებთან 195. 576—77 წლის საზავო მოლაპარაკება ბიზანტიელებთან 243.

ირინეოზი, სტრატელატი: გაგზავნა იუსტინიანემ წათეს დასახმარებლად 267, 267*.

იხაგრიელები: 163, 167. მათი რაზმი იბრძვის ფოთში 555 წ. ფილომათის მეთაურობით 101.

იხდიგერდ I, ირანის მეფე (399—420): თეოდოსის მზრუნველია 26.

იხპანია (ესპანეთი): 187, 279*.

იხტრი, მდინარე: 242, 298.

ისტრინი ვ. 261.

იხულა (იხულეთი), სოფელი: 41*, 62*, 160*, 161*. უდრის ძველს „ნესოსს“ 98*, 99*. იხ. ნესოსი.

იხალაია: 24, 29*, 187, 239*.

იუვენალი (იუბენალი), იერუსალიმ. ეპისკოპოზი 5, 290, 291.

იუვენტინე, ქალკიდის რაზმების წინამძღოლი: იბრძვის არზანენეში იუსტინე II-ის დროს 200.

იულაიანე, ალექსანდრიელი მღვდელმთავარი: 8.

იულაიანე: იუსტინიანეს დროინდელი იურისტი 186*. იუსტინიანეს მიერ ელჩად გაგზავნილი ეთიოპელებთან და ჰომერიტებთან 254*.

ს. ყაუჩი შვილი, გეორჯია III

იუსტი, ბიზ. სარდალი: 15.

იუსტინე გერმანეხ ძე: ბიზ. სარდალი 29*—30*. ის არის მეორე სტრატეგოსი ლაზეთში 45. მისი რაზმები 554 წ. ქიტროპოლიაში არიან დაბანაკებული 34. მარტინემ და რუსტიკემ მას დაუმალეს თავიანთი გეგმა გუბაზის მოკვლის შესახებ 47. მან არ ამხილა გუბაზის მკვლელები 50, მისმა მეშუბეგმა დაიჭირეს ონოგურისთან ირანელი მწვერავი 53—54. დაბანაკებულია ნესოსში 91. ფოთში იბრძვის 100, 109*, 112—113, 115. დარჩა ნესოსში 156. ნესოსიდან ჯარა გაგზავნა როდოპოლისის ასალეზად 158, 161*. მარტინეს გადაყენების შემდეგ 556 წელს დაინიშნა კოლხიდის სტრატეგოსად 45*, 175, 176, 179, 210, 210*. მის ამაღლაში მსახურებს ჩარჩი იოანე ლიპიელი 176, 177. მისი ძმა იუსტინე აღმოსავლეთის სარდალია 575—577 წლებში 23*.

იუსტინე I, ბიზ. კეისარი (518—527): 15, 26. ჰუნებში ჯარს ქი-რაობს იბერიის დასახმარებლად 21*. მის მეფობაში ლაზთა მეფე წათე გადაუდგა ირანს და მიემხრო ბიზანტიას 84*, 263—267. მის დროს ცხოვრობდა მაღალა 260.

იუსტინე II, ბიზ. კეისარი (565—578): 205, 206, 207, 240. ის კურა-პალატია 30*. მისი ასკლა ტახტზე 30*, 204. გზავნის 565 წ. ირანში იოანე კომენტიოლეს სვანეთის შესახებ მოსალაპარაკებლად 228, 229. ბრალი დასდო იოანე კომენტიოლეს ცუდი ელჩობისათვის 230. მისი მეფობის მეორე წელს ბიზანტიამ დაარღვია ხელშეკრულება ირანთან 252. მოითხოვს ხოსროსაგან სვანეთს 228*, 253. არ სურს ირანის ელჩის ზიქის მიღება 231, არც მებოდისა 233. მის დროს აბრეშუმის ქიის კულტურა ბიზანტიაში 254. მისი მეფობის მეოთხე წელს თურქთა ელჩები მოვიდნენ კონსტანტინოპოლში 196, 199, 234, 235. მისი მეფობის მეშვიდე წელს სომხები და იბერები გადაუდგნენ ირანელებს 257*. ამავე წელს განახლდა ომი ირანთან 198. იუსტინე ექომაგება აჯანყებულ პერსარშენიას და იბერიას 245, 299, 300. მისი მეფობის მერვე წელს აღმოსავლეთის სტრატეგოსი მარკიანე იგზავნება ხოსროს წინააღმდეგ 200, 258. იუსტინეს განკარგულებით ალყა შემოარტყეს ნიზიბინს 201. მის დროს ცხოვრობდა მაღალა 260, 261.

იუსტინიანე, აღმოსავლეთის სტრატეგოსი 575 წლიდან: სომხეთში ხელმძღვანელობს საომარ ოპერაციებს 238—239, 239*.

იუსტინიანე, თეოდორე კირეს (აღმ. სტრატეგოსის) შავა: 259.

იუსტინიანე I, ბიზ. კეისარი (527—565): 2, 15, 17, 24, 43*, 50, 210, 243, 251. განთქმული მეფეა, უძლიერესი და გამარჯვებათა შარავანდელით მოსილი 147. იმეფა 39 წელი 198. მის დროს განმტკიცდა ქრისტიანობა აბაზგიაში 297. მის დროს 535 წ. იბერიის მეფეა ზამანაზი 268, 268*. მისი ბრძოლები სირიასა და მესოპოტამიაში 26. მის დროს ომები ირანთან 196, 269. მისი ინტერესები ლაზეთში 29. წათეს დასახმარებლად გაგზავნა სამი სტრატეგლავი 267. ძალიან აფასებს გუბაზს 28. საჩივარი მიიღო გუბაზისაგან ბიზ. სარდლების საქციელზე 43. უკმაყოფილოა სარდალ ბესსათი 44. მზურვალედ მოუწოდებდა თავის სარდლებს მოეკლათ გუბაზი 65. მისი წერილი მარტინეს და რუსტიკეს მიმართ გუბაზის შესახებ 47, 107—108, 127—129. იბარებს გუბაზს თავისთან 129. მასთან მოვიდენ ლაზთა ელჩები გუბაზის მოკვლის შემდეგ 81—82. აწყობს ლაზეთში გუბაზის მკვლელთა გასამართლებას 125. გადააყენა სტრატეგოსის თანამდებობიდან მარტინე და იუსტინე დანიშნა 45*, 175. მას მოეწონა ჭანების დამორჩილება თეოდორე ჭანის მიერ 165. მასთან გამოცხადდა ირანის ელჩი ზიქი დროებითი ზავის შესახებ მოსალაპარაკებლად 180. სდებს ირანთან ხელშეკრულებას 562 წელს 210, 252. ელჩებს უგზავნის ეთიოპელებს და ჰომერიტებს 254*, რათა თავი დააღწიოს ირანის მეშვეობას აბრეწუმით ვაჭრობის დარგში 255*. მის დროს ისწავლეს კონსტანტინოპოლში აბრეწუმის ქიის გამრავლება 253. სარკინოზებს ფულებს უხდიდა 233. მის დროს ბიზანტიის მიწაწყალს ნოადგნენ ავარები 298. მის დროს ცხოვრობდა მალალა 260. იუსტინე II მისი ბიძაშვილია 228. იუსტინიანეს ნოველები 185*—186*.

იქსიბატები, ტომი ჰონტოსთან: 279.

იხი, მდინარე: 235.

კადარი, სოფელი აბაშის რაიონში: 60*.

კადუხიები, ტომი კავკასიაში: 279.

კავადი (კოადი), ირანის მეფე (488—531): 13, 14, 15, 20, 198, 268, 269. დაჰკარგა ტახტი და შემდეგ აღიდგინა 26. მას გადაუდგა წათე 263, 264, 266.

კავკასია: 62*, 147, 298 et passim. მთა ლაზიკეში 27. მის კალთებზე მდებარეობს სინდური ქალაქი ასტერუსია 276. იქ არის ქვეყანა ჰენიოქია 278. იქ ცხოვრობს ტომი „კოლები“ 281 და

- ტომი ტიპანისებისა 285. იქიდან ■ მოდის ფაზისი და დოკონოსი 37. კავკასიის იქითა ქვეყნე ჰდან შემოდინ ბარბაროსები 294. მის გადაღმა არიან ბიზანტიელთა მოკავშირე ტომები 87. მის გარშემო და მწერვლებზე ცხოვრობენ სვანები 205, 221, 222. მის მწვერვლებზე ვადასახლდა გუბაზი 138. მის ძირში მოეწყო რომაული სასაბრთლო გუბაზის მკვლელთა ვასასამართლებლად 127. მისი ზღარებით ვად-ვადმოდიან ბიზანტიელები და თურქები 206—207, 234, 242.
- კავკასია (ინდოეთისა): მთა, რომელსაც არაპანისსაც ეძახიან 280. იქიდან გამოშდინარეობს მდინარე რაქოტი 276.
- კათარსი, მდინარე (აბაშა): 58—59, 60*.
- კახი; ფილარქი მადღენებისა 254*.
- კაკაბაძე ს. 37*, 215*.
- კანდაკე, დედოფალი: 6.
- კანე (Cannae): 273.
- კაბადოკია: იქ ქალაქი ზეილა 278. შეიზნენ, კანები III საუკუნეში 262. შეიჭრნენ ჰუნები ანასტასისდროს 263, 297*.
- კაბადოკიის კარები (კასპიის კარები): = კარებით გადმოვიდენ ჰუნები ანასტასის დროს 296.
- კარები (კასპიის კარები): 20, 21.
- კართაგენი: 273.
- კართაია: ქალაქი კეოსზე 279. ქალაქი აერიაში (ესპანეთში) 279.
- კარდუენები, ქვეყანა: 193.
- კარდულები (კარდუხები): ტომი მიდიქი 279, 279*.
- კახანდრე: 3*.
- კახპიის ზღვა: 279, 280, 286.
- კახპიის კარები: 20, 21. დარიალია თლდარუბანდი? 17—19. მათ დაცვის საკითხი 12, 13*, 15. კარები გადმოლაბეს საბირი ჰუნებმა ანასტასის დროს 263, 260, 296, 296*. მათ შესახებ ცალკე მუხლი 562 წლის ხელშეკრულებაში 217.
- კატანები: ტომი კასპიის ზღვასთან 288
- კედრენე, ისტორიკოსი: ისარგებლა მაღლას ქრონოგრაფით 261.
- კეკელიძე კ. 86*, 87*, 189*.
- კეოსი, კუნძული: 279.
- კერიკე, სტრატელატი: ვაგზავნა იუსტინიანემ წათეს დასახმარებლად 267.
- კერკეტები: მათ ესაზღვრებიან მოსხებ= 289.
- კერმიხიანები: თურქების სახელწოდება ირანულად 253.

კეფევი: 287.

კეფენები: 287.

კვადრატე (Asinius Quadratus), ისტორიკოსი: 284, 285*, 289.

კიანეოსი (კვანეოსი, გვენოსი, ტვენისი, პვენისი), მდინარე: 274, 274*.

კილიკია: შეიქრნენ ქანები III საუკუნეში 262. შეიქრნენ გუთები 262*. კილიკიამდე მივიდნენ საბირები 270.

კირესტიკა: 270.

კირილე ხცვათაშობლელი: 188, 188*.

კირიხი: გარდაიცვალა მასაგეტების ქვეყანაში 280.

კიტა (კვტა): კოლხეთის ქალაქი 290.

კლავდი, რომის კეისარი: 191, 192*.

კოადი, იხ. კავადი.

კოდორი, მდინარე: მის სათავეებთან მდებარეობს მისიმიანთა ციხე ბუქლოოსი 87*.

კოდორი, სოფელი: 60*.

კოწმა: სპათარი 9. სამეფო საქურისი 11.

კოილხიარია: 290.

კოილები: ტომი კავკასიონთან 276*, 281. მათ მახლობლად ცხოვრობენ კორაქსები 280.

კოლიკე, კოლების ქვეყანა: 281.

კოლხები: 93, 126, 127, 131, 131*, 136, 140, 142, 149, 152, 153.

ისინი ეგვიპტიდან არიან გადმოსახლებულნი 27—28. წინადაცვეთის წესები მათში 28*. მათი ქალაქი აია 274, კვტა (ქუთაისი) 280, პვენისი ანუ ტვენისი 283, 286, ფაზისი 286. კოლხთა ტომი კორაქსები 280, მოსხები 282. მათი მეზობელი ტომები ლიბისტინები და მაკროკეფალები 281. მათი ქვეყნის მახლობლად მდებარეობს არესის კუნძული 276. მათი ქვეყნის მახლობლად არის გოგარენე 277. მათი ახალი სახელია „ლაზები“ 50. მათ თავისუფალი შეგნება ახასიათებს 80. ბიზანტიელებს ემორჩილებიან 88. მათ და ბიზანტიელებს საერთო მეფე ჰყავთ 139. ბიზანტიელები მათი ბატონები არიან 141. მათ ქვეყანაზე გავლით ბიზანტიის ტერიტორიაზე შედიან ბარბაროსები 294. მათი ქვეყნის ზემოთ მდებარეობს მისიმიელთა ქვეყანა 155. მათი მეფის ქვეშევრდომნი არიან მისიმიელნი 86. სჩაგრავენ მისიმიელებს 154. მათ ექვემდებარებიან სვანები 215. სვანებს უგზავნიან სურსათს 214. წინათ სხვებსაც მზრძანებლობდნენ 65. გუბაზის მოკვლის შემდეგ თათბირი აქვთ კავკასიის ერთ ხეობაში 63. გლოეობენ გუბაზს 69. ისინი ძალიან ააღივლეს

წარჩინებული კოლხის აიეტის სიტყვამ ბიზანტიელთა წინააღმდეგ 70—71. მათ სიტყვით მიმართა წარჩინებულმა კოლხმა ფარტაზმა 72, 75, 77. მათ ქვეყანაში ჩაყენებული ბიზ. ჯარის რაოდენობა 558 წელს 187. კოლხები ეხმარებიან სომხებს 571 წლის აჯანყების დროს 238*, 258. იხ. ლაზები.

კოლხეთი (კოლხიდა): 42, 47, 51*, 131*, 159*, 160, 205. მისი მთა ამარანტოსი 275*. მის მახლობლად ბინადრობენ ქალდეელები 287. მისი ძველი ძლიერება 66. იგივე ლაზეთი, ეგრი 18*. მის საზღვრებს ჩრდილოელ ტომთა შემოსევისაგან იცავს სვინეთი 229. დაემორჩილა ბიზანტიას 295, 296. მისი ხელში ჩაგდება უნდოდათ ირანელებს 151. იქ ბრძოლა ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 27, 124*. იქ ფეხი ვერ მოიკიდეს ირანელებმა 180. რუსტიკეს ნაცვლად იქ გაიგზავნა სტრატეგოსი იოანე დაქნასი 166. მთავარსარდალად 556 წელს დაინიშნა იუსტინე, გერმანეს ძე 30*, 175, 176. იქაურ სოფლებში თარეშობს ჩარჩი ბიზანტიელი, იოანე ლიბიელი (მთავარსარდალ იუსტინეს ამალიდან) 178. კოლხეთიდან დიდძალი ჯარი დაიძრა თეოდორე კანების დასამორჩილებლად 182. იხ. ლაზეთი.

კომენტოლე 1. იხ. იოანე კომენტოლე.

კომენტოლე 2: მეფის მცველი (სკრიბონი), 583 წ. ავარებთან იქმნა ელჩად გაგზავნილი 83*.

კონსტანტინე: ქალაქ თეოდოსიუპოლის უფროსი 13.

კონსტანტინე დიდი: მისი გაქრისტიანება 295.

კონსტანტინე პორფიროგენეტი: 260.

კონსტანტინოპოლი (ბიზანტიონი): 1, 4, 23, 45*, 202, 239*, 243*, 260, 261, 290, 294. იქ ჩავიდა 556 წ. ირანის ელჩი ზიქი 185*. იქ ჩავიდენ თურქთა ელჩები 206. იხ. ბიზანტიონი.

კორაქსები: კოლხთა ტომი 280, 289.

კოტაისი (ქუთაისი): აქ მივიდა მერმეროე 30. მერმეროე კვლავ მობრუნდა ონოგურისიდან 41. აქ ირანელები არიან დარაზმული 554 წელს 54, 61*. აქედან მიდიან ირანელები ონოგურისის დასაცავად 56, 60*. ფოთში დამარცხების შემდეგ აქეთ წამოვიდა ნახორაგანი 123. აქ დაბრუნდა ირანული ჯარი მისიმიელთა ქვეყნიდან 159. იხ. ქუთაისი.

კოტაისი (კოტჯისი): იბერთა მეფის მითრიდატეს ძმა 191. მკირე არმენიის მეფეა 192*.

კოფენი, მდინარე: ამის მახლობლად ჩაუსაფრდენ ირანელები თურქთა და ბიზანტიელთა ელჩებს 207, 235.

კახინზინა: 255*.

კრეტა: 281.

კახიპე, კონსტანტინე დიდის შვილი: 295.

კრიუგერი გ. 2, 4*, 6*, 7*, 10*, 12*.

კრუმბახერი კ. 203, 266*, 272.

კუზენი (Cousin): 25, 209.

კურხე, ბიზ. სტრატეგოსი: იბრძვის ალბანიაში 238, 241*.

Kurtz Ed. 188, 188*.

კუტილზიხი: საბირთა რაზმის წინამძღოლი 91.

კუტურგურები (კურტარგარები, კოტრიგურები): 18, 19*.

ლაბესი: 228*.

ლაგანები (დაგანები): 258*.

ლაზარე ფარპელი: 257*.

ლაზები: სკვითური ტომია 281. შეცდომით ეწოდებოდათ „საზები“ 283*. ძველად კოლხები ეწოდებოდათ 27—28, 50. მათი დახასიათება: სახელგანთქმული და მორქპული ტომია 50. ვაჟრები და მებღაურები არიან 51. მათ მებობლად არიან აფსილები 276. მათი ქვეშევრდომები იყვნენ სვანები 219, 223, 225. სვანებისგან ხარკად ღებულობდნენ ფუტკრების ნაყოფს და ტყავებს და სხვა რამესაც 224. მათ გადაუდგნენ სვანები 204. მათი ქვეყნის საზღვარზეა მისიმიელთა ციხე ბუქლოოსი 86*. მათი მეფეების სიები 224. მათ ქვეყანაში წარმოებული ომები 26, 180. ირანელები თავიანთ ქვეშევრდომებად თვლიან 266. მათი მეფე წათე გადაუდგა ირანს 263, 264, 266, 267. ხოსროს აქვს მითვისებული მათი მიწაწყალი 28. თვითონ დაანგრის როდოპოლისი 159*. დაბანაკდნენ ნესოსში 40*. ხელიდან გამოეცალათ მთელი მიწაწყალი მოხირისიდან იბერიაში 39*. მათი მეფე გუბაზი 28, 214, 215*. მათი აღელვება გუბაზის მოკვლის გამო 50. მათი ქლები იუსტინიანესთან გუბაზის მოკვლის შემდეგ 81—82. წარჩინებული აიეტი მოუწოდებს მათ გადაუდგნენ ბიზანტიელებს და მიემხრნენ ირანელებს 64—70. მათ ქვეყანაში დაბრუნდა თეოდორე კანი კანების დამარცხების შემდეგ 186—187. მათი მეფის სამკაულის აღწერილობა 84—85. 264—265, 265*. ლაზთა მეფის კარის რაზმებს უფროსობს ფარსანტ კოლბი 156. ლაზების აზრით „ფარსანტი“ 21 სტადიონს უდრის 37. იხ. კოლხები.

ლაზეთი (ლაზიკი): 39*, 62*, 159*, 160*, 208 et passim. იგივე კოლ-

ხეთი, ეგრი 18*, აგრეთვე ლაზიკაჲ 15—16. ჩრდილოეთიდან გადმოდის გზა 207. მისი ქალაქი პეტრა 16. ბიზანტიის და ირანის ინტერესები ლაზეთში 29*. მისი გულისათვის ბრძოლები V—VI საუკ. 124*. მეტი წილი ბიზანტიელების ხელშია 209. მიაი ციხე-სიმაგრეები დაუბრუნდა ბიზანტიას 532 წლის ხელშეკრულების ძალით 271, 271*. ცხენისწყლის აღმოსავლეთით იბერიამდე ირანელებს უჭირავთ 550-იან წლებში 59*, 61*. ის მითვისებული ჰქონდა ომის ძალით ირანს 220, 221, 222, 225*. ხუთწლიანი ზავის (552 წ.) შედეგები ლაზეთისთვის 26—27. დროებითი ზავი 556 წელს 210. მთლიანად მიეკუთვნა ბიზანტიას 562 წლის ხელშეკრულებით 204, 212, 215, 216, 217, 219, 220, 228, 229. ლაზეთში ჩამოვიდა სენატორი ათანასი გუბაზის მკვლელობის-საქმის გაპოსაძიებლად 82. ლაზეთის სოფლებში დათარეშ-ბს ჩარჩი ბიზანტიელი; იოანე ლიბელი 176, 179. იხ. კოლხეთი.

ლაზიკაჲ, ესე იგი ლაზიკე (ლაზეთი): მისი დაპყრობა ხოსროს მიერ 15—16.

ლაზიკე ძველი: სოფელი პონტოში 281.

ლანგობარდები (ლონგიბარდები): 202, 239*. მათი რაზმი ფოთში 555 წელს 191.

ლანდი ი. (Land J. P. N.): 2, 10*.

ლათიშევი ე. 273, 284*.

ლეკაოხინები, ტომი: 285.

ლეონ I, პაპი: 3, 7*, 8, 8*.

ლეონ I, ბიზ. კეისარი (457—474): 224, 225, 225*, 292.

ლეონტი, წმ.: მისი სახელობის ტაძარი 293.

ლეონტი, დაბრაგეზას ძე, ბიზ. მეომარი: 168.

ლენჩუმი: 62*.

ლიბია (აფრიკა): 23*, 187, 276*, 277.

ლიბისტინე, ლიბისტინები: 280, 281.

ლიდია: 23*, 282.

ლიკოფონი, პოეტი: 280, 280*, 288.

ლიხის მთა: 60*.

ლონგიბარდები: 202. იხ. ლანგობარდები.

მაგრიკი, ბიზ. კეისარი (582—602): 83*, 202, 290. დაინიშნა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად 239*, 250. მისი მოკავშირეობა ირანთან 197. მისი მეფობის შეცხრე წელს დამთავრდა ომი ირანთან 198.

შაკროკეფალები: 281.

შავრუსიები: მათი რაზმი ფოთში 555 წელს ანგილას მეთაურობით 101.

შაიერი გ. (Meyer G.): 265*, 266*.

შაინეკე ა. (Meineke A.): 273, 278*, 282*, 284*, 285*, 286*.

შაიუში: 1, 4, 291, 292, 294.

შაკელონია: 274, 296.

შაკი, არმენიელი ეპისკოპოზი: 21.

შაკრაგანდი (ბაგრეგანდი), სომხეთის პროვინცია: 239, 239*.

შაკრობიები: ძველი სახელწოდება ეთიოპელებისა 256.

შაკრონები: რომელთაც ახლა სანნები ეწოდებათ 281, 281*.

შალთაყვა, მდინარე: უდრის ძველს ნეოკნოსს 109*.

შანააკი, სოგდიაიტების მეთაური, 568 წ. გაიგზავნა თურქთა ელჩად

კონსტანტინოპოლში 206, 234, 235.

შანუელი, ვარდან მამიკონიანის ძმა: 256.

შანუტინი, ქალაქი: 1.

შარები: ტომი მოსინიკების გვერდით 281.

შარკელინე, ბიზ. მეომარი: 168.

შარკვარტი ი. 17*, 18*, 19*, 20*, 268*.

შარკიანე, ბიზ. კეისარი: 5, 6, 291. მის დროს მოხდა ქალკედონის
კრება 3.

შარკიანე, აღმოსავლეთის სტრატეგოსი იუსტინე II-ის დროს:
200—201, 258, 259, 300.

შარკიანე, მწერალი: 273.

შარრი ნ. 2, 4*, 10*, 265*.

შარტვილი: 59*.

შარტინე, ბიზ. სარდალი: 15, 29. მისი ბიოგრაფია 45*. ის პირველი
სტრატეგოსია 30*, 4*. გამოცდილია სამხედრო საქმეში 175.
გამაგრებულია 552 წ. ფაზისის შესართავთან (ტელეფისში) 40*.
დაბინავებულია ტელეფისის ციხეში 31. დასტოვა ტელეფისი
34. თეოდორე ჰანის რაზმები დასტოვა ტელეფისის მახლობ-
ლად 35. მის წინააღმდეგ ბრალდებები გუბაზისა ტელეფისის
ბრძოლის შემდეგ 43. მტრული ურთიერთობა აქვს გუბაზ მე-
ფესთან 45, 76, 214, 215*. მან და რუსტიკემ შეხანხლეს ბრალ-
დებები გუბაზის წინააღმდეგ 81—82. რუსტიკე მისი თანამოა-
ზრეა 55. მიიღო იუსტინიანეს წერილი გუბაზის შესახებ 47.
მისი თანხმობით იქმნა მოკლული გუბაზი 152, 153. მისი წაქე-
ზებით ბიზანტიელებმა იერიში მიიტანეს ონოგურისზე 52. ის
დაბინავდა ნესოსში 555 წელს 91. მასთან ნესოსში მლაპარა-

- კებას აწარმოებს ნახორავანი 95—97. იბრძვის ფოთში 555 წელს 101, 104, 107, 108, 110, 113, 118, 121. მის მიერ ფოთის ბრძოლაში ნახმარი ეშმაკობა 114, 123. მან დაამარცხა ფოთში ნახორავანი 180. მისი ლაშქრობა მისიმიელთა წინააღმდეგ 156, 160, 165. მისი გადაყენება თანამედრობიდან 175, 176.
- მარტიოპოლი:** 45*.
- მასაგეტები** (თურქები): 253, 276. სკითთა ტომია 281.
- მათევეები:** სკითური ტომი 281.
- მათენები, მათიანე** (მიდიაში): 282, 282*.
- მაქსენტი, ბიზ.** სარდალი: გაიგზავნა მისიმიელთა წინააღმდეგ 156, 157*.
- მაქსიმე აღმხარებელი:** 86*.
- მეზოდი** (მევოდი), ირანის ელჩი: 15*, 232, 233. აწარმოებს საზავო მოლაპარაკებას 576—577 წ. 243, 243*, 244, 248, 249.
- მედია:** 277, 285, 285*.
- მეზია:** 296.
- მელა** (Pomponius Mela), რომელი მწერალი: 276*.
- მელანქლიანები:** სკითური ტომი 281.
- მელგტი,** საბას მოადგილე პალესტინის ლავრაში: 188.
- მელიქეთბეგი** ლ. 257*.
- მემნონი,** ისტორიკოს აკათიას შამა: 23.
- მენანდრე პროტიქტორი,** ისტორიკოსი: 18*, 30*, 181*, 195, 196, 202—251, 299. ის სარგებლობს პეტრე პატრიკიოსის ნახე-
ნებით 226—227.
- მელდენსონი** ლ. 295*.
- მენიპე პერგამელი,** გეოგრაფოსი: 288.
- მერმეროე,** ირანელი სარდალი: 26, 39*, 221. მისი დახასიათება 42*. აიღო როდოპოლისი 158. მის ლაშქრობა ფაზისის შესართავთან დადანაკლებული ბიზანტიელების წინააღმდეგ 40*: ხოსროსგან დაშხარე ძალები მიიღო 40*. ოჯგერ იერიში მიიტანა არქეოპოლისზე 30, 40*. პირველი გალაშქრება ტელეფისის წინააღმდეგ 40*. მისი გეგმები ტელეფისში 31—32. ავადმყოფობა მოიგონა მტრის მოსატყუებლად 32. ხმები მისი გარდაცვალების შესახებ 23. იერიში ტელეფისის წინააღმდეგ 33, 34. ტელეფისში შესვლა 36. მივიდა ქიტროპოლიაში 38. ტელეფისში აღარ გაბრუნდა 38—39. ტელეფისიდან ნესოსისაკენ გააქცია ბიზანტიელები 49*. ონოგურისი გაამაგრა და კვლავ კოტაისისა და მუბირისისაკენ გამობრუნდა 40—41. მისი გარდაცვალება 42.
- მეოტის ტბა:** 284, 298.

- მესოპოტამია: მისი ქალაქი ამიდა 12. იქ მომხდარი ჩიწისძვრა 253.
- შეესიენენ ირანელები კოადის ძის ქსერქსეს მეთაურობით 268.
- შეხხითა (მცხეთა): აქ გარდაიცვალა მერმეროე 41—42.
- შეტრიანე, სამეფო მეშუბე (სკრიბონი): მან შეიპყრო გუბაჯის მკვლე-
ლი იოანე 83.
- შეტრამოლიხი, ქალაქი: 282. ქალაქი პონტოში მცხოვრებ მოსინი-
კებისა 282.
- შეწამული ზღვა: 277.
- Migne: 86*.
- მიღია: 193, 277, 279, 282*.
- მიღიელები: 92, 103, 114, 122, 133*, 138, 196, 197, 198, 199, 204,
214, 217, 227. ონოგურისთან დაამარცხეს ბიზანტიელები 67.
მათი მომხრეა აიეტი, წარჩინებული კოლხი 74. მათ დაიქირეს
კოლხთა სადავო ადგილები 209. იხ. ირანელები.
- მითრიდატე, იბერთა მეფე: 190, 191*—192*. შეიჭრა არმენიაში
191. აჯანყება მოაწყო რონაელთა წინააღმდეგ 191.
- მილეტელები: დააარსეს ფაზისი (ფოთი) 286.
- შირანი (იგივე ბარამანი), ირანელი სარდალი: 256, 258.
- შირინა, ქალაქი: 23.
- შიხგეტები: დასავლეთის იბერთა ტომი 282.
- შიხიანე: მისიმიელთა ქვეყანა 237*.
- შიხიმიელნი (მისიმიანები): სვანთა ერთ-ერთი ტომი 174*. მათი ქვე-
ყნის საზღვრები 86. მათი ქვეყანა მდებარეობს კოლხეთის
ზემოთ 155. მათ ქვეყანაში ერთი მთაა ძნელად დასაძლევ
162. მათი ქვეყნის საზღვარზეა ციხე ტიბელეოსი 160. მათი
ციხე ძახარი 163. ძველიდანვე ბიზანტიელთა ქვეშევრდომნი
და ერთმორწმუნენი არიან 173. მათ ქვეყანაში ჩავიდა სტრა-
ტეგოსი სოტერიქე 86. მათი აჯანყება ბიზანტიელთა წინააღმ-
დეგ 555 წელს 85—90. ბიზანტიელებს გადაუდგნენ და ირანე-
ლებს მიემხრნენ 90, 154. მათთან ბიზანტიელები ელზებად აგ-
ზავნიან აფსილებს 161. მათ დახოცეს ეს ელზები 162, 171.
ბიზანტიელების ბრძოლა მათ წინააღმდეგ 154—157, 159—174.
მათ წინააღმდეგ ბიზანტიელებმა გაგზავნეს 4000-მდე კაცი
156, 157. მათ დახმარებაზე ხელი აიღეს ირანელებმა 159.
ბრძოლა ძახარის ციხესთან 164, 166, 170, 171, 172. ძახარის
ბრძოლაში 5000 მეომარი დაეღუპათ 174. ძახარის ბრძოლის
შემდეგ მოციქულები გაუგზავნეს იოანე დაქნას 173, და შშვი-
დობიანობა ჩამოაგდეს ბიზანტიელებთან 174. მათ ქვეყანაზე

უხდებათ გავლა ბიზანტიელთა და თურქთა ელჩებს 568 წლის მახლობელ ხანებში 207, 236—237, 237*.

მიტილენე: 1, 2.

მიულერი კ. 196, 208.

მიქელ ახური, ანტიოქიის პატრიარქი: 16.

ნომზენი თ. 192*.

ნოხე შორენელი: 262*.

ნოხინიკები: 285. ტომი პონტოში 282. მათი ქალაქი ქოირაღესი 289.

ნოხხები: კოლხთა ტომი 282. ესაზღვრებიან კერკეტებს 289.

ნოხირისი (მუხირისი): 40*, 41*, 96, 159*, 160*. მისი აღება ირანელების მიერ 39*. მოხირისიდან იბერიაში ირანელები არიან ბატონ-პატრონი 62*. აქ მოვიდა მერმეროე არქეოპოლისზე იურიშის მიტანის შემდეგ 30, 61*. ონოგურისიდან აქ მობრუნდა მერმეროე 41, 60*. აქ არიან 554 წელს ირანელები დარაზმულნი 54. აქედან მიდის ირანელთა ჯარი ონოგურისის დასაცავად 55, 56, 60*, 149. აქ მოვიდა ნახორაგანი 554 წლის გაზაფხულზე 83. ფოთში დამარცხების შემდეგ აქეთ წამოვიდა ნახორაგანი და ირანელთა ჯარის ერთი ნაწილიც 123. აქედან დაიძრა ირანული ჯარი მისიმიელთა საშველად 157.

ნტკვარი, მდინარე: მის სანაპიროებზე ცხოვრობენ ობარენები და ოტენები 289. მის „აქეთა მხარეს“ გადაასახლეს ბიზანტიელებმა საბირები და ალბანელები 238.

ნუხირისი, იხ. მოხირისი.

ნკირე აზია: 8*, 262*.

ნცხეთა (მესხეთა): აქ გარდაიცვალა ირანელი სარდალი მერმეროე 41—42.

ნდოი, ირანელების ელჩი კონსტანტინოპოლში 576 წელს 243*.

ნარხე: ირანის ელჩი 298 წლის შოლაპარაკების დროს 192, 193, 194.

ნარხე, ბიზ. სარდალი: 24. მას უჭირავს 530-31 წლებში თანამდებობა comes sacrarum largitionum 43*.

ნაუ ფ. 5*.

ნახორაგანი: 24. იხ. ნახორაგანი.

ნახორაგანი (ნახორეგანი): ირანელი სარდალი 30*. მერმეროეს გარდაცვალების შემდეგ დაინიშნა სარდალად ლაზეთში 42, 221. იბერიაშია 554 წელს 54. მოვიდა მოხირისში 554 წლის გაზაფხულზე 83. დილიმნიტთა რაზმს გზავნის არქეოპოლისთან დაბანაკებულ საბირთა წინააღმდეგ 91, 95. ნესოსის წინააღმდეგ

მიდის 555 წელს 90, 95. ნესოსში მოლაპარაკებას აწარმოებს მარტინესთან 95—97. მისი ლაშქრობა ფოთის წინააღმდეგ 98—124. ჯარს გზავნის მდ. ნეოკნისკენ 111, 116. იბრძვის ფოთში 120, 121. მისი მოუფიქრებელი ბრძანების წყალობით დაიღუპა ფოთში 2000 ირანელი 122. მისი დამარცხება ფოთთან 123, 179. ფოთში დამარცხების შემდეგ კოტაისსა და მობირისში გასწია 123, და იქიდან იბერიაში გაბრუნდა 124. მასთან იბერიაში მოვიდნენ მისიძვიელთა ელჩები 154, 155. იგი დასაჯა ხოსრომ 124*, 179—180.

ნეოკნე: მდინარე რიონის სამხრეთით ოთხი ლაზური ფარსანგის მანძილზე 108, 110. უდრის არიანეს *Μαγρεც*-ს და პლინიუსის *Mogrus*-ს 109*, და ეხლანდელ მალთაყვას 109*. აქეთ გაგზავნა რაზმი ნახორაგანმა 123.

ნერხეხი, სომეხთა კათალიკოზი: 257*.

ნესოხი, სოფელი ლაზეთში: 30*, 209, 316—317. მისი მდებარეობა 98*—99*, 160*—161*. ტელეფისს დაშორებულია ხუთი ფარსანგით 36, ანუ ასორმოცდაათი სტადიონით 37, ანუ 25—27 კილომეტრით 41*. ქალაქ ფაზისს დაშორებულია ექვსი ფარსანგით 97, 98*, 99*. უდრის დღევანდელ „ისულას“ 41*. საკმაოდ მაგარი სოფელია და არც ადვილი მისადგომი 37. აქ ერთდებიან ფაზისი და დოკონოსი 38. აქ დაბანაკებული არიან ლაზები და ბიზანტიელები 40*. ნესოსისაკენ გაიქცენ ტელეფისში დამარცხებული ბიზანტიელები 59*. ნესოსზე იეროზიმის მიტანაზე უარი თქვა შერმეროემ 38. იქ არიან დაბანაკებული ბიზანტიელები 554 წლის გაზაფხულზე 83. მის წინააღმდეგ მიდის ნახორაგანი 90, 95. მარტინე იქ არის დაბანაკებული 97. დასტოვა ნახორაგანმა და ფოთის წინააღმდეგ გაილაშქრა 98, 99. იქ დარჩნენ ბუზე და იუსტინე 100, 156. აქედან იგზავნება ბიზ. რაზმი როდოპოლისის ასაღებად 158.

ნესოხი: ქალაქი იბერიაში 282—283, 283*.

ნეფალიოხი: 9.

ნიბურც გ. 24, 25*, 98*, 101*, 208, 223*, 237*, 277, 277*.

ნიკომედე: 278.

ნიზე ბ. 272, 273*.

ნიზბინა, ქალაქი: 192, 194, 258, 296. მდებარეობს ტიგრისზე 193. საბაეო პუნქტია ბიზანტია-ირანის საზღვარზე 217*. ბიზანტიელთა ლაშქრობა მის წინააღმდეგ 14, 15. ბიზანტიის ჯა-

რებმა ალუა შემოარტყეს იუსტინე II-ის დროს 201. აქ გარდაიცვალა ირანის ელჩი ზიქი 232.

წინე: 28.

Nüldeke Th. 12.

წამე, პატრიკოსი: მისი ქალი ვალერიანე შეირთო წათემ 264.

ზხარენოი: არმენიის ნაწილი 289.

ზგნარი, მარტინეს გეშუბე: ფოთში იბრძვის 119.

ზღესო (ზღესო), ქალაქი: 285, 296.

ზღიში: 62*.

ზეზი, მდინარე: 225.

ზვიდი ნაზონი: 285*.

ზღლარია: ლათინური სახელი ქიტროპოლიისა 34, 34*.

ზნოგურები (უნგურები): 19*.

ზნოგურახი: მისი ადგილმდებარეობა 59*—62*. მდებარეობს არქეოპოლისსა და ქუთაისს შუა 60*. მდებარეობს დასავლეთ და აღმოსავლეთ ლაზეთის საზღვარზე 61*. უღრის „უნაგირას“ 59*. უღრის უქიმერიონს 160*. მას ეწოდება აგრეთვე წმიდა სტეფანე 52. აქ სხედან ირანელები 39*, 48. იგი მერმეროემ გაიხადა არქეოპოლისის მიდამოებში ბიზანტიელთა წინააღმდეგ საქირო სასიმაგრო საფარად 40, 148. მის ასაღებად გალაშქრებას აპირებენ ბიზანტიელები 48. იქ ლაშქრობაზე უარი თქვა გუბაზმა 48—49, 153. ბიზანტიელებმა მარტინეს წაქეზებით 554 წელს იერიში მიიტანეს მასზე 52, 54. ირანელებმა გააქციეს ბიზანტიელები 57. ამ ბრძოლაში ბიზანტიელებს ჰყავთ 50 ათასი კაცი, ირანელებს სამი ათასი 62.

ზრენნიკოვი ა. 192*.

ზრომუხხთა ტომი, ალანიის მახლობლად: 236.

ზროხ მილეტელი, გრამატიკოსი: 272.

ზხროენე, ქვეყანა აღმოსავლეთში: 200.

ზხტვუთები: მათთან ელჩად გაიგზავნა პეტრე პატრიკოსი 190.

ზტენე: არმენიის ქვეყანა 289.

პავლე: სოფისტი 8.

პ ვხარკები: ტომი კავკასიონთან 283.

პაკორი: არმენიის მეფე 289.

პალადი, ალექსანდრიელი სოფისტი 5.

პალადი, მიტროპოლიტი: 1.

პალიფატე, მითოგრაფოსი: 288, 288*.

პალესტინე: 4, 6, 7*, 8*, 9, 11, 188, 269, 290, 291.

[პალიასტომის] ტბა 102, 102*.

პამპრეპიოხი: მისი აჯანყება ზენონის წინააღმდეგ 10, 11.

პართები: 190, 191.

პართენიონი: ადგილი ევქსინის პონტოსთან 289.

Parmentier L. 290.

პარაპანიხი, კავკასიონის სახელი: 280.

პახხარა, სარდალ იუსტინეს დედა: 29*, 239*.

პატრიკი, ბიზ. სარდალი: 14.

პაფლაგონიელები: 288.

პეროზი, ირანის მეფე (458—484), კავადის შანა, ხოსროს პაპა: 26, 224, 268. მის დროს ჰუნებმა გადმოლახეს დარიალის კარები 12, 13. პეროზის მეფობამდე სვანეთი ექვემდებარებოდა ლაზეთს 225, 225*.

პეროზი, კავადის უფროსი ძე: შეეპა ლაზეთსა და პერსარმენიას 268.

პერხარმენია (პერხარმენიელები): 237, 241. წინათ ერქვა დიდი არმენია 299. მის საზღვარზე მდებარეობს ფარანგიონი 270. აუჯანყდა ირანს 571 წელს 202, 239*, 244*, 248, 299. აჯანყებულთა მეთაურები გაიქცნენ ბიზანტიაში 245, 246. აჯანყების მეთაურებს მოითხოვეს ხოსრო 250. იქიდან უნდა გავიდენ ბიზანტიელები 243. ხოსრო შევიდა იქ 576 წლის ახლო ხანებში 238, 239. მას უთმობს ბიზანტია ირანელებს 576 577 წლის მოლაპარაკების დროს 245, 246, 247, 249, 251. იხ. არმენია, არმენიელები.

პერხევი: 287.

Petit L. 2.

პეტრა: ქალაქი და ციხე ლაზეთში 26, 124*. ბიზანტიელთა იერიშები შვიდი წლის განმავლობაში 16.

პეტრე, ბიზ. ელჩი 576 წლის საზავო მოლაპარაკებაზე 243*.

პეტრე, სტრატეგლავი: გაგზავნა იუსტინიანემ წათეს დასახმარებლად 268.

პეტრე ალექსანდრიელი: 7, 8, 9.

პეტრე იბერიელი (პეტრე ქართველი): 1, 2. ცხოვრება და მოღვაწეობა 3—12, 22, 290—294. სამეფო საჯინიბოს გამგეა 4, 4*. მივიდა მაიუმში 4, 292. ლაზის წინამძღვარია 3, 5, 294. მისი სახელით სწერდა წიგნებს იოანე რეტორი 6. ალექსანდრიაშია 22. მისი ხსოვნის დღე 22.

პეტრე პატრიკიოსი, ბიზ. დიპლომატა და ისტორიკოსი: 190—194. სამეფო რაზმების სარდალია 210*, 228. იგზავნება ელჩად 562 წლის საზავო მოლაპარაკებაზე 204, 205, 210, 213, 215, 216. მისი მოხსენება საზავო მოლაპარაკების შესახებ 227. მისი მასალებით ისარგებლა მენანდრემ 203, 217*, 218, 219, 223, 224, 225, 226, 227. მას იხსენიებს სტეფანე ბიზანტიელი 272.

პიგმეები: ტომი კოლხების მეზობლად 281.

პიენიხი, პვენიხი (ტვენისი): კოლხთა ქალაქი 283, 286.

პითიკი, მდინარე: 23*.

პლატონი: 274*.

პოლემონიონი: ნავთსადგური პონტოში 283.

პოლიბიოხი, ისტორიკოსი: 272, 279.

პონტო (ზღვა და მხარე): პონტოს ადგილებია: დიოსკურია 277, დრილები 278, ზელა 278, სოფელი „ძველი ლაზიკე“ 281, ქალაქი მოსინიკებისა მეტროპოლისი 282, ქალაქი ტრაპეზუნტი 96, პროვინცია კანიკე 262, 262*. მის ნაპირას ქალაქი არაზოსი 275. პონტოშია არესის კუნძული 276. მისი ტბა ალიბე 265. მის გასწვრივ ცხოვრობენ საზები 283, ქარიმატები 288, ხალიბები 288. პონტოში ცხოვრობენ იქსიბატები 279, საპირები, ტაოხები, ტიბარენები, ტორეტები 284, 285. იქ შეიკრნენ ჰუნები ანასტასის დროს 297*. მის გასწვრივ მდებარე სოფლებში დათარეშობენ ტანები 182, 186*. პონტო პოლემონიონისა 283. იხ. ევქსინის პონტო.

პრობე, სიკორო: რომაელების ელჩი ირანში 192, 193.

პრობე: ბიზ. დესპანი ჰუნთა ქვეყანაში 21. ანასტასის ძმისწულია და პატრიკიოსი 21*.

პროკოპი კეხარელი: 18*, 25—26 (მისი „ისტორიის“ შინაარსი), 30, 39*, 61*, 62*, 120*, 158, 196, et passim.

პროპონტიხი: 294.

პროტერი, ალექსანდრიელი ეპისკოპოსი: 3, 6, 292, 293.

პტოლემეიოხ I ხოტერი: 3*.

პტოლემეიოხ VI ფილომეტარი: 17, 273.

პულქერია, დედოფალი, მარკიანეს მეუღლე: 3.

ყორდინია თ. 258*.

რაბე რ. (Raabe R.): 2, 4*, 5*, 6*, 7*, 10*.

რაია, ქალაქი: 283.

შველიან ირანელებს მიიძიებლთა დასახმარებლად 157. ირანე-
ლებს ეხმარებიან 571 წელს სომხების წინააღმდეგ 258. ბიზან-
ტიელებმა გადმოასახლეს მტკვრის „აქეთა მხარეს“ 238. მათი
მძევლები წაასხეს კონსტანტინოპოლში 241, 241*. ბიზანტიის
მხარეზე გადავიდნენ 241.

ხაპირები (საბირები): 284.

ხაზები: ტომი პონტოს გასწვრივ 283.

ხამანაზი, იხ. ზამანაზი.

ხამარიტელნი: 269.

ხანათურქი: ჰომერიტების მეფე 256.

ხანნები: მაკრონების ახალი სახელი 281.

ხანნიგები: სკვითის ტომი აბაზგების მახლობლად 284.

ხანნიკე: 288.

ხაპორი I, ირანის მეფე (242—273 წწ.): მას გადასცა რომაელთა
კეისარმა ფილიპემ დიდი არმენია (პერსარმენია) 299.

ხარაგურები (სირურგურები): 18, 19*.

ხარაპა (შორაპანი): 222. იხ. შორაპანი.

ხარგათონი, სოფელი ირანში: 201.

ხარკინოზები: მათი ფილარქი აზბრე 233.

ხართლი (საროსი, საროე): ალანთა წინამძღოლი 209, 210, 236.

ხახანიდები: 239*.

ხეზასტომოლი, ანუ დიოსკურია: 277.

ხევანი: სამონასტრო სახლი ეგრეთწოდებულ სევანისა 212.

ხევერე, ანტიოქიის პატრიარქი: 16*, 293

ხევერე, რომაელების მეფე: 291.

ხელგეკე: 3*.

ხელგეკია: 296.

ხემირაშიდი: 28.

ხენაკი: 98*.

ხეოსი, ირანის ელჩი: 15*.

ხერაფიონი, დიაკონი: 8.

ხერგი: თარჯიშანი, რომელიც მასალებს აწვდიდა აგათიას 24, 24*.

ხერგი რაზდიელი, ბიზ. მეომარი იუსტინე II-ის დროს: იბრძვის
არზანენეში 200.

ხერები: მათი ქვეყანა სოკდიანა 255*—256*.

ხერინდა, სერთა ქვეყანა: ინდების მრავალი ტომით დასახლებული
ქვეყანა 254, 254*, 255, 255*.

ხეზოსტრი, ეგვიპტის მეფე: შვესია აზიას 28.

ხვანები (ხვანეთი): 147, 222. სვანეთი კავკასიის გარშემო მდებარეობს 221. მისი მოხერხებული მდებარეობა 228. სვანეთის გზაზე ქუთაისიდან მდებარეობს უქიშერიონი 62*. სვანები თვითთავადნი იყვნენ 215, 225*. ლაზების ქვეშევრდომნი იყვნენ 18*, 214, 223, 224, 225, 225*, 228. მათ პური კოლხთა მეფისაგან ეგზავნებოდათ 214. მათგან ლაზები ხარკად ლებულობდენ ფუტკრების ნაყოფს და ტყაებებს და სხვა რამესაც 224. მათ მთაფრებს უყენებენ ლაზები 225. სვანთა ტომს წარმოადგენენ მისიმიელნი 174*. სვანეთი ხელში ჩაიგდო 552 წლის მახლობელ ხანებში ირანმა 215, 215*, 223. დავა სვანეთის გარშემო 562 წელს ბიზანტიასა და ირანს შორის 203—208. სვანეთი უთანხმოების ცეცხლად გადაიქცა ბიზანტიასა და ირანს შორის 218. ზიქმა მოატყუა პეტრე სვანეთის საკითხში 249. სვანეთის საკითხზე დავის გაგრძელება იუსტინე II-ის დროს 228—233. სვანეთის შესახებ მოაღალაპარაკებლად მიდის კონსტანტინოპოლში ზიქი 231. იუსტინე მოითხოვს ხოსროსაგან სვანეთს 253. სვანეთის საკითხი დგას აგრეთვე 576 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს 247*.

ხვიდა, ლექსიკოგრაფი: 38*, 41*, 102*, 202, 237*.

ხიენიეთი (იგივე სისაგანი): 18*.

ხიზიბულფი, თურქთა მეფე: 234.

ხიკორი პროზე, რომაელების ელჩი ირანში 298 წელს: 192, 193, 194.

ხინღები: 284, 286.

ხინღიკე: 279.

ხინღიკოხი (სვნიკოსი): სვეთიის ქალაქი 284.

ხინოპი: 242.

ხირ-დარია: 207.

ხირია: 6, 8*, 266, 285, 290. შეიქრნენ ქანები III საუკუნეში 262.

ბრძოლები სირიაში იუსტინიანეს დროს 26, 29*.

ხირიელეები: 188, 287.

Sirmond: 86*.

ხირურგურები (სარაგურები): 18, 19*.

ხიხაგანი (სიენიეთი): 17, 18.

ხიტტა, ბიზ. სარდალი: 45*. დაიმორჩილა ქანები 535 წელს 186*.

ხკანდე (სკანდა): 39*, 61*, 159*, 222, 307—308. მისი მდებარეობა 222*—223*.

ხკეთები: 281. სვანეთზე გადიან 205, 221.

ხკეთთია: 280, 282, 283, 284.

ხკიმნე ქიოხელი, ბერძ. მწერალი: 276, 276*.

ხკლავები (სლავები): 29*, 172, 231*

ხოანები (სიანები): 284.

ხოგდაიტები: 206, 234.

ხოგდიანა: 206. უდრის „სერინდა“.ს 25E.

ხოზომენე, საეკლ. ისტორიკოსი: 290.

ხოზომოდისი, ქალაქი პიზიდიაში: 293.

ხოკრატე ხქოლახტიკოსი, საეკლ. ისტორიკოსი: 290.

ხომხები (ხომხეთი): 188*, 238, 239*, 245*, 251—253, 285*, 299*.

იხ. არმენია, არმენიელები.

ხოტრიქე, ბიზ. სტრატეგოსი: წავიდა ბიზანტიონიდან ლახეთში

84, 85. თან წაიყვანა თავისი ვაჟი 86. ჩავიდა მისიმიელთა

ქვეყანაში 86. მას ბრალს სდებენ მისიმიელები 152. ჯოხებით

აეცმინა მისიმიელთა წარმომადგენლები 88. მოჰკლეს მისიმიე-

ლებმა 89, 154, 171. ფული წაართვის მისიმიელებმა 161, 174.

ხოფანეტე ხტიმფალელი, ისტორიკოსი: 279, 279*, 284.

ხოფენე, ქვეყანა: 193.

ხოფიო, ბიზ. დედოფალი: 30*.

ხოფოკლე, ბერძ. ტრაგიკოსი 274, 287—

ხპარხეთი, ხპარხელები, იხ. ირანი, ირანელები.

ხტამენე: ხალიბების ქალაქი 284.

ხტეფანე, წმ. ონოგურისის სახელწოდებ. 52.

ხტაბონი, გეოგრაფოსი 272, 275, 276—279.

ხუარუნა, სელაუი: ბიზ. მეომარი მისიმიელთა ქვეყანაში 172.

ხურენა, სომხეთის მარზბანი: მოჰკლეს სომხებმა 571 წელს 199,

244*, 256—258.

ხურენა, ირანელთა დელეგაციის წევრი 562 წ. მოლაპარაკების

დროს 215, 216.

ხაგმა, თარხანი, თურქთა ელჩების მეთაური: 235.

ხაიიტები (ტაფიტები): იგზავნებიან კადის მიერ ბიზანტიელთა

ქვეყნების მოსაოხრებლად 15.

ხაკიტე (Marcus Claudius Tacitus), რომის კეისარი (275—276 წ.):

მოჰკლეს ქანეთში 262, 262*.

ხანაიდი (ტანაისი): 253, 297.

ხანხოდრო (ტამხოსრო), ირანელი სარდალი: 249, 249*.

ხაოხები (ხაოელები): ცხოვრობენ შიდა პონტოში 284.

ხაპკირები: ტომი ჰირკანიის მახლობლად 284.

ტაპრობანე: აქ მდინარე ფაზისი 286.

ტარანთა მხარე (ტარონი), სომხეთის პროვინცია: 239, 239*.

ტელეფა, სოფელი ჩხარის რაიონში: 38*—41*, 99*.

ტელეფისი: 311—316. მისი ადგილმდებარეობა 38*—41*. მდებარეობს ცხენისწყლისა და რიონის შესართავთან 41*, 59*, 98*—99*. მტკიცე და ძალიან მაგარი ციხეა, ძნელსავალი და მოუდგომელი 31. ნესოსს დაშორებულია ხუთი ფარსანგის მანძილზე ანუ 25—27 კილომეტრით 36, 37, 41*, 99*. უდრის ებლანდელ სოფელ ტოლებს 160*. ბრძოლა ტელეფისთან 553 წელს 30—42, 61*, 209. მის მახლობლად დაბანაკებული არიან ბესსა, იუსტინე და თეოდორე კანი 34—35. აიღო მერმეროემ 36. იქ არ დარჩა მერმეროე 38—39.

ტელქახა, ციხე ირანში: 14.

ტეზური (დოკონოსი): 37*, 40*, 98*, 99*, 160*, 161*.

ტიბარენები: მათ აღმოსავლეთით ესაზღვრებიან მოსინიკები 289.

ტიბარენია, ქვეყანა პონტოში: 285, 288.

ტიბელეოსი (წებელდა): ციხე მისიმიელთა და აფსილთა ქვეყნების საზღვარზე 160.

ტიბერი I, რომის კეისარი (14—37 წწ.): მისი ურთიერთობა პართებთან 190.

ტიბერი II, ბიზ. კეისარი (578—582; თანაკეისარია 574 წლიდან): 238, 239*, 290. ირანში გზავნის ელჩებს 576 წელს 238, 243*. მის დროს ბიზანტიელები შეიჭრნენ ალბანეთში 241. თურქებთან ელჩებად გზავნის ვალენტინეს 242. ელჩებს გზავნის ხოსროსთან 579 წელს 249. აღმოსავლეთის მთავარსარდლად მან მავრიკი დანიშნა 250.

ტიგროზი (ტიგრისი), მდინარე: 91. მასზე მდებარეობს ქალ. ნიზიბინი 193. უნდა დადებულიყო საზღვრად რომაელებისა და ირანელებისა 298 წელს 193.

ტიენახი (ტვენისი, პვენისი): კოლხთა ქალაქი 283*, 286.

ტიმოთე, იოანე კომენტარიოლეს თანმხლები 231, 232.

ტიმოთე ელური: 6, 7, 8*, 292, 293, 294.

ტიპანისები: ტომი კავკასიონთან 285.

ტირიდატე, პართების მეფე: 191.

ტიფილისი (ტფილისი): 258.

ტილები: უდრის ძველ ტელეფისს 160*, 312—316.

ტიმევხი, ქალაქი: 285, 285*.

ტიმაშეკი: 87*, 258*.

ტარეტები, პონტოელი ტომი: 285.

ტარტომი (თორთუმი), ქალაქი: 285.

ტრავქენები: ტომი ექვსინის პონტოს მახლობლად 286.

ტრაიანე, ტიბერის მიერ ირანში გაგზავნილი „დიდი“ ელჩი 240*.

ტრაპეზუნტი: 207, 237. პონტოს ქალაქია 96. მის მახლობლად დრი-
ლები 278. მის მახლობლად ზიგოპოლისი 278. მის ქვემოთ
ცხოვრობენ კანები 181.

ტრიპოლიტა ქალაქი, ფინიკიაში: 293.

ტროგლოდიტები: ცხოვრობენ რიზისში 283.

ტურქხანთე: თურქთა შთაფარი 242.

ტფილისი (ტიფილისი): როდის იხსენიება პირველად ბერძნულ წყა-
როებში? 258*.

უარან IV, ირანის მეფე (ბაჰრამ IV, 389—399 წწ.): 225, 225*.

უარან V, ირანის მეფე (ბაჰრამ V, 420—439 წწ.): 225, 225*.

უგურები: 207, 235.

უგრები (უროგები, ოგორები): 18, 19*.

უიგურები: 210.

ულიგანგე: ერულთა ჯარის წინამძღოლი 54.

უნაგირა, მთა: 98*; უდრის „ონოგურის“ 59*.

უხიგარდვ: ბიზ. რაზმის წინამძღოლი 554 წ. ონოგურისთან ბრძო-
ლაში 55, 57.

უქიშერიონი: იგივე პუნქტია, რაც ონოგურისი, და არა „არქიელის
გორა“ 62*.

ფავორინე აჩელატელი, ფილოსოფოსი: 276, 276*.

ფავსტა, კონსტანტინე დიდის მეუღლე: 295, 295*.

ფაზიხი, მდინარე ლაზეთში: 27, 30, 207. ჩამოდის კავკასიის შოიდან
37. ჩამოდის ამირანტოსის შოიდან 275. ერთვის ექვსინის პონ-
ტოს 97, 102. მის სახელს ატარებს ქალაქი ფაზიხი 100. აქ
ბიზანტიელებმა დაამარცხეს ირანელები 30*. მისი ნაკადი ბი-
ზანტიელებმა დოკონოსში გადაუშვეს 38. მასზე ტიფებით ხიდი
გასდო შერშეროვმ ტელეფისთან 39, 41*, 60*. მის შესართავთან
დაბანაკებული არიან ბიზანტიელები და ლაზები: 40*, 41*. ამ
მდინარით მიდიან ირანელები ნესოსიდან ფოთისაკენ 100. მის
სამხრეთით ეჭვის ლაზური ფარსანგის მანძილზე არის მდინარე
ნეოკნოსი 108*—109*.

ფაზიხი, მდინარე ტაპრობანეში: 286.

ფაზისი (ფოთი), ქალაქი: 124*, 274. აიას ქალაქი 286. სახელწოდება მიიღო მდ. ფაზისისაგან 97, 100. ნესოსს დაშორებულია ექვსი ფარსანგით 97, 98*, 99*. ნახორავანი ილაშქრებს მის წინააღმდეგ 97. ბრძოლა ფოთში 555 წ. ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის 98—124, 160*, 179. ომის შედეგ ბიზანტიელების ხელშია 209.

ფარანგიონი: მდებარეობს რომაული არმენიისა და პერსარმენიის საზღვრებს შუა 270. უღრის „პერანგას“ 270*. მისი ოქროს მონეტები 269—270, იგი დაუბრუნდათ ირანელებს 271.

ფარასმანე, იბერიის მეფე I საუკუნეში: 192*.

ფარეშმანი, ბიზ. სარდალი: გაიმარჯვა ბრძოლაში ირანელების წინააღმდეგ 14. ბიზანტიელების წარმომადგენელია საზავო მოლაპარაკების დროს ირანთან 15.

ფარხანტი, კოლხი: მაგისტროსია, ხელმძღვანელობს ბიზანტიელებს მისიმიელთა წინააღმდეგ 156, 157*.

ფარხმან კოლხი: 14—15.

ფარტაზი: კოლხთა შორის გავლენიანი 71. მის მიერ კოლხთა კრებაზე წარმოთქმული სიტყვა ბიზანტიელების სასარგებლოდ და ირანელების წინააღმდეგ 72—81.

ფახისი, იბ. ფაზისი.

ფილაგრი, სტრატეგოს სოტერიქეს ვაჟი: 86.

ფილიპე, ევანგელისტი: 6.

ფილიპე არაბი (Marcus Iulius Philippus), რომის კეისარი (244—249 წ.): მის დროს დიდი არმენია გადაეცა ირანელებს 299.

ფილოზოთი: ისაგრიელთა რაზმის წინამძღოლი ფოთში 555 წელს 101, 104.

ფინიკია: 293.

ფლაზიანე, კონსტანტინოპოლის პატრიარქი: 8*.

ფლანონი: ქალაქი და ნავთსადგური 286, 287.

ფოთი: 108*, 111*, 124*, 209. იბ. ფაზისი.

ფოტი, პატრიარქი: 252.

ფრაატე, ფრაატეს ძე: პართების მეფედ დანიშნული 190, 191.

ფრანგები: 188, 188*.

ფრეგია: 282.

ფსალტესი სტ. 266*.

ფხვედო-შაქარია: 12—22.

- ქაზარენები:** ტომი ხალიბების მეზობლად 287.
ქაღღა: 287. იხ. ქაღღია.
ქაღღველები: 287. ძველად „ალიბები“ 275.
ქაღღია: არმენიის ქვეყანა 288.
ქაღკედონი: 3. ქაღკედონის კრება 3*, 7*, 8, 291.
ქაღკილი: 200.
ქაღღუხტი: არარანის ეპისკოპოზი 20, 21.
ქართველები: 256.
ქარაღი: 60*. იგივე გურზანი 17, 18, 18*.
ქარიშატები: ტომი პონტოს გასწვრივ 288, 289.
ქერხონი: 7, 242.
ქტრიომოღია: დაბლობი ადგილი ტელეფისის მახლობლად 34, 35.
 ტელეფისს დაშორებულია შვიდი. სტადიონით 34. ლათინურად „ოლლარია“ ეწოდება 34. იქ დაბინავებული არიან სარდლები ბესსა და იუსტინე 34. იქიდან აიყარნენ ბიზ. სარდლები 36. იქ მივიდა მერმეროე 38.
ქლომარონი: ციხე არმენიაში 250.
ქოიარღესი: მოსინიკთა ჭალაქი 289.
ქოლიატები (ქულასი): 18, 19*.
ქხენოფონტი, ისტორიკოსი: 272, 278, 279*. მისი აზრი ფარსანგის შესახებ 37.
ქხერკხე, კავადის უმცროსი ძე: შვესია მესოპოტამიას 268.
ქტეზიფონი: 296.
ქუთაისი: 39*, 40*, 60*, 61*, 62*. იხ. კოტაისი, კკტა (კიტა).
ღაზა, ქალაქი: 3, 4, 5, 7, 10, 294.
ყაუხიშვილი ს. 13*, 15*, 174*, 258*.
ყვარაღა, მდინარე: მის შესართავთან არის როდოპოლისი 98*.
ყიფშიძე ი. 37.
შაგი ზღვა: 18*. ირანელების ბრძოლა მის სანაპიროებზე ფეხის მოსაკიდებლად 124*.
შენკი ალ. 262.
შესტაკოვი ს. 261, 264*, 267*.
შტაინი ე. 30*, 43*, 241*, 247*, 257*.
შტრიტერი ი. 25, 208.
შირაპანი (სარაპა). 39*, 159*, 304—307. მისი მღებარეობა 222*—223*.
 აღადგინეს ირანელებმა 61*. დაიქირა ხოსრომ 222.

ჩინეთი: 206, 255*.

ჩორი (დარუბანდის კარი): 217.

ჩოქხი: ასე ეწოდებოდა ვარდან შამიკონიანს 258*.

ჩხარი: 39*, 40*, 41*, 99*, 223*.

ჩხარულა, მდინარე: 38*.

ცახარიე ფ. ლინგენტალი: 186*.

ცილონი: 255*.

ცხენახწყალი: 160*. მის შესართავთან მდებარეობს ტელეფისი 41*, 99*. საზღვარია ირანელების მიერ დაპყრობილ ლაზეთსა და დასავლეთ ლაზეთს შუა 550-იან წლებში 41*, 59*, 60*, 61*, 62*.

ძამანაძი, ნ. ზამანაზი.

ძაღლკაცების ტომი: 19, 20*.

ძახარი: ციხე მისიმიელთა ქვეყანაში, მეტსახელად „რკინისა“ ჰქვია 163. აქ ბრძოლა ბიზანტიელებსა და მისიმიელებს შორის 164.

წათე I, ლაზთა მეფე: იუსტინე I-ის დროს გადაუდგა ირანს და მიემხრო ბიზანტიას 263—268. ვააქრისტეანა იუსტინემ 267.

წათე II. მისი დამტკიცება ლაზთა მეფედ გუბაზის მოკვლის შემდეგ 81, 82. დაბრუნდა ბიზანტიონიდან 84. მას ზემოთ შეხედენ ლაზეთში სტრატეგოსები და ბიზ. ჯარი 85. იგი ჩაუდგა სამეფოს სათავეში 85.

წებელდა: 87*. იხ. ტიბელეოსი.

კანები: საღ ცხოვრობენ? 181. თვედოსი I-ის დროს შეიჭრნენ კავკასიაში, კილიკიასა და სირიაში 262. მსახურებენ ბიზ. ჯარში, მძიმედ შიარალებულ რაზმს შეადგენენ და თეოდორეს ხელმძღვანელობით იბრძვიან ფოთში 101, 104, და ძახარის ციხესთან მისიმიელთა წინააღმდეგ 156, 168. დათარეშობენ პონტოს გასწვრივ მდებარე სოფლებში 182. იჭრებიან ბიზ. საზღვრებში 263*. მათ დასამორჩილებლად იგზავნება სარდალი თეოდორე 182—186. ისინი დაიმორჩილა თეოდორემ 556 წელს 185, 185*—186*.

კანეთი (კანიკე): აქ მოკლულ იქნა კისარი ტაკიტე 276 წელს 262, 262*. იხ. კანები.

კვიბერი, სვანეთის კუთხე: 208.

კიპოვრეშნახში (ს უ რ ე ნ ა): 257*—258*.

ზადე: წარჩინებული მისიმიელი 87.

ხაზარები (აკადირები): 18, 19*.

ხალიბები: ტომი პონტოზე 285, 287, 288. იხ. ალიბები.

ხალტიკი: პონტოს პროვინცია „ქანიკე“ 262*.

ხლაი: 235.

ხობი, მდინარე: აქ მოჰკლეს გუბაზი ბიზ. სარდლებმა 48.

ხონი: 59*.

ხორიანე, ირანელი სარდალი: 26.

ხობრო I, ირანის მეფე (531—579 წწ.): 16, 40*, 45*, 198, 200, 203, 206, 232, 243*, 248, 249 et passim. მის წინააღმდეგ ბრძოლები იუსტინიანეს დროს 26. მითვისებული აქვს ლაზების მიდამოები 28. მასთან მოვიდა 550 წელს მოსალაპარაკებლად პეტრე პატრიკიოსი 190. ლაზეთში სარდლად ნიშნავს ნახორაგანს 42. გუბაზმა უარი უთხრა მეგობრობაზე 138. ფოთის ბრძოლის შემდეგ იმ აზრს დაადგა, რომ კოლხიდაში ვერ მოიკიდებდა ფეხს 180, 185*. ფოთის ბრძოლის შემდეგ დასაჯა ნახორაგანი 124*, 179. მისი პოლიტიკა სომხეთის მიმართ დვინის ქრების შემდეგ 257*. ხელშეკრულება დადგა ბიზანტიასთან 562 წელს 252. მასთან მოლაპარაკებას აწარმოებს პეტრე პატრიკიოსი სვანეთის შესახებ 204, 205, 216, 219, 220, 226, 227. მან არ დაუბრუნა ბიზანტიელებს სვანეთი 228. მისგან თესტინე მოითხოვს სვანეთს 253. ბიზანტიელებს ხრიკები მოუწყო სვანეთში 230. მოსწამლა აბრეშუმით მოვაჭრე სოგდაიტები 234. პროტესტი განაცხადა 571 წელს იუსტინეს წინააღმდეგ აჯანყებულ სომეხთა და ქართველთა შეფარების გამო 300. მის წინააღმდეგ იგზავნება მარკიანე იუსტინეს მეფობის მერვე წელს 258. მან ალყა შემოარტყა დარას 259. შევიდა პერსარმენიაში 576 წელს 239. შეიჭრა რომაულ არმენიაში 241. მისი გარდაცვალება 250.

ხობრო II, ირანის მეფე (590—628 წწ.): 195, 197.

ჯავახიშვილი ივ. 1*, 18*, 19*, 35*, 39*, 192*.

ჯანაშვილი მ. 60*, 61*.

ჯანაშია ს. 39*, 303.

ჰალიძინები (ხალიბები): 288.

Hamilton F. T. 2.

ჰანი კ. (Ган К.): 208.

- ჰიპპოხი** (ცხენისწყალი), მდინარე: 274.
ჰარზამი, ციხე ირანში: 14. -
ჰაური ი. (Haury J.): 120*, 261.
ჰებრი, მდინარე: 242.
ჰეკატე მილეტელი, ლოგოგრაფოსი: 272, 277, 277*, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 288.
ჰელანიკე მიტილენელი, ლოგოგრაფოსი: 275, 275*, 287, 289.
ჰელლადი (პალადი?), დიაკონი: 8.
ჰენნიგი რ. 256*.
ჰენიოქები: 278, 289.
ჰენიოქია: ქვეყანა კავკასიონთან 278.
ჰერმოგენე: მის ჯარში მსახურებს მარტინე 45*. ბიზ. ელჩი 532 წლის საზავო მოლაპარაკებაზე 271.
ჰეროდიანე, გრამატიკოსი: 272, 275*.
ჰეროდოტე, ისტორიკოსი: 272. მისი ცნობები კოლხებზე 28*. მისი აზრი ფარსანგის შესახებ 37.
ჰერულეზი, იგივე ჰროსები: 20*. იხ. ერულეზი.
ჰილლესთე, ეთიოპელების მეფე: 244*.
ჰიპატო, ბიზ. სარდალი: 532 წლის საზავო მოლაპარაკების მონაწილე 14, 15.
ჰირკანები (ჰვრკანები): 286.
ჰირკანია: 283.
ჰოდი: ხალიბების მეთაური 288.
ჰომერიტები: 254*. ახალი სახელწოდება ეთიოპელებისა 256. ინდო-ტომი 196.
ჰონეროხი: 288.
ჰონიგმანი ერნ. 272, 273*.
ჰორმიზდა, ირანის მეფე (579—590 წწ.): 250.
Holstenius L. 273 და შემდგ.
ჰროსები, ტომი 20, 20*. იხ. ჰერულეზი.
ჰუნნები: 20, 216. 217* et passim. მათ ქვეყანაში კასპიის კარები-ა 18. მათი გადმოსვლა კასპიის კარებით 12—13, 270—271, 296. მათ დასაქირავებლად დესპანი პროზე იგზავნება 21. ისინი საბირები არიან 22*. ჰუნნები-საბირები მსახურებენ ბიზ. ჯარში 555 წელს 91, 93, 94. ჰუნნები, რომელთაც ონოგურები ეწოდებათ; მათი ბრძოლა კოლხებთან 52. ჰუნნები ბაქტრიისა; რას ეძახიან მათ არაბები, ირანელები და ბერძნები 12*.

საგანთა საქმიანობა.

- აბრეშუშით ვაჭრობა: 206—207.
 აბრეშუშის ქია: მისი კულტურა ბიზანტიაში 253—256.
 ანაპაველა („შესასყენებელი“): ასე უწოდებენ ლაზები ფარსანგს 37.
 ახლი: 35.
 ატიკური ენა, ატიციტური ენა: 227, 265*.
 Comes sacrarum largitionum: 43*.
 მედიზმი: 133, 138, 153, 155.
 მონოფიზიტობა კავკასიის ქვეყნებში: 19*.
 ხარხა: „გრძელი შუბი“ 92, 92*, 116.
 ხაწანგრო: 265*.
 ხელფეკალების ერა: 3*.
 ხიბია („ქურკი“): 89, 89*.
 ბკრბონები: მეფის მცველები 83, 83*.
 სპალიონა, სამხედრო თავშესაფარი, დაწნული: 53, 114, 121, 172, 173.
 ტომოსი ლეონისა: 7, 8*.
 ფარხანგი: 37, 97*—98*.
 ქვამა: 35.
 ქრონოგრაფი: 260.
 წანგი (კანური): 265*.
 წაღები („ჯაყა“): 84, 264, 265*—266*.
 ქენოტიკონი (ბენონისა): 7, 8, 8*.

გამოკვეთილი ტექსტების ადრიატა საქმიანობა.

აგათია	II, 18	26	აგათია	III, 8	60
	II, 19	30		III, 9	64
	II, 20	33		III, 10	67
	II, 21	35, 35*		III, 11	70
	II, 22	38		III, 12	74
	III, 2	42		III, 13	78
	III, 3	46		III, 14	81
	III, 4	48		III, 15	83
	III, 5	50		III, 16	87
	III, 6	53		III, 17	90
	III, 7	56		III, 18	93

აგათია	III, 19	95	არაანე Per. 8—9	109*
	III, 20	98, 35*	15	278*.
	III, 21	101	დიოდორე სცილიელი	
	III, 22	104	I, 28	28*
	III, 23	106	I, 55	28*.
	III, 24	110	დიონ კახიუხი	
	III, 25	113, 109*	LVIII, 26	191*
	III, 26	116	LX, 8	191*.
	III, 27	118	ევზარი II, 5	4*, 290
	III, 28	121	II, 8	6*, 291
	IV, 1	125	III, 33	293
	IV, 2	127	III, 34	294
	IV, 3	129	III, 40	295
	IV, 4	132	III, 41	295
	IV, 5	135	III, 43	296
	IV, 6	137	IV, 22	297
	IV, 7	140	V, 1	298
	IV, 8	143	V, 7	298.
	IV, 9	147	ზაკარია რეტორი	3—22.
	IV, 10	150	თეოფანე ბიზანტიელი	
	IV, 11	152	fr. 1	228*, 236*, 252
	IV, 12	153	2	253
	IV, 13	156	3	253
	IV, 15	158	4	258.
	IV, 16	162	თეოფანე Chr.	265*, 267*, 268*, 291*.
	IV, 17	165	თეოფილაქტე სიმოკატა	
	IV, 18	167, 35*	I, 4, 7	83*.
	IV, 19	169	იოანე ეპიფანელი	
	IV, 20	171	fr. 1	196
	IV, 21	175	2	198
	IV, 22	177	3	200
	IV, 23	179	იოანე მალალა	
	IV, 30	179, 24*	XII, p. 301	262
	V, 1	181, 35*	XIII, p. 347	262
	V, 2	184, 35*	XVI, p. 406	263, 296*
	V, 13	187.	XVII, pp. 412-414	263, 84*
აპოლონი როდოსელი			XVIII, p. 427	267
	III, 401—421	51*		

თანე მალაღა		პროკოპი კეხარელი	
XVIII, p. 429	268	I, 12	21*
XVIII, p. 441	268	I, 15	43*, 186*, 263*
XVIII, pp. 455-456	269	I, 20	254*—255*
XVIII, p. 472-473	270	I, 22	271*
XVIII, p. 477	271.	II, 17	16*
კედრენე I, 633	297*	II, 24	15*, 226*
I, 643	267*	IV, 19	15*
I, 650	268*.	VI, 13,18	43*
კონსტანტინე პორფიროგენეტი		VII, 32	29*
de cer.	190	VIII, 3-4	297*
de leg.	190, 203	VIII, 13	39*, 44*
de sent.	203.	VIII, 15	27*, 29*
მენანდრე fr. 3	181*, 209	VIII, 16-17	39*, 40*, 255*
4	209	de aed. III, 6	186*.
11	210	ბტოლემე II, 4	279*.
13	227	პლინი N. H. III, 1	279*
15	228	VI, 12	109*.
16	230	ბტრაპონი VII, p. 318	285*
17	231	XI, p. 499	284*
18	234	XI, p. 509	282*
19-21	235	XI, p. 512	278*
22	236	XII, p. 548	281.
35	237	ხვიდა s. v. ἀποπερευσεύα	38*, 41*
41	238	σπλίωσ	53*.
42	241	ტატიანე Ann. VI, 31-36	191*
43	242	XII, 18	192*.
47	243	ქრონიკა პასქალური (Chr.Pasch.)	
51	249	p. 613	84*, 264*
54	249	p. 614	265*
59	250	p. 616	267*.
75	53*.	ქენოფონტი Anab. S, 2, 1	278*
პეტრე პატრიკიოზი		შეროლოტე I, 104	28*
fr. 2	190	II, 6	37*
3	191	II, 103-105	28*
14	192	V, 53	37*
პროკოპი კეხარელი		VI, 42	37*
I, 8	15*	VII, 79	281*.
I, 11	15*		

შეჩინებული შესდომები.

<u>გვ. და სტრ.</u>	<u>დაბეჭდილია</u>	<u>უნდა იყოს</u>
1, 10	741	474
16, 19	რომაელებს	რომაელებმა
39, 17	'Tηλεφω	'Tηλεφω
59, 24	არამედ,	, არამედ
60, 21	5	56
96, 35	საქმეები*	საქმეები
99, 21	ესადია	ესადია
147, 9	იბერიაში,	იბერიაში, აღიან- თა ქვეყანაში,
156, 7	ბუხეს	ბუხეს
168, 22	და კვლავ	და კვლავ
172, 38	სუარუნამ	სუარუნამ
191, 34	მითბრიდატე	მითბრიდატე
202, 22	558	556
213, 25-26	მოუფიქრებლად	მოუფიქრებლად
213, 27-28	შენაღამი	შენაღამი
241, 29-30	საბირთა და	საბირთა, აღიან- თა და
241, 31	'Αλατων	'Αλατων και
252, 13	შენანდრეს	თეოფანეს
254, 10	ξίρυασιαν	ξίρυασιαν
262, 31	ივლის	ივლის

წიგნი აიწყო და დაიგეგმა

„ტექნიკა და შრომა“ გამომცემლობის სტამბაში.
ახლთაშუაობნი: ივ. საშადალაშვილი (ბერძნული ტექსტისა).
„ არტ. ახვერდოვი (ქართული ტექსტისა).
მეტრანაჟი—არტ. ახვერდოვი.
სამწყობო ცეზის უფროსი—მ. დოღუზანოვი.
სამანქანო „ ს. სიდორენკო.

რეცენზენტი—პროფ. ივ. ჯავახიშვილი.
კორექტორი—პროფ. ს. ყაუხჩიშვილი.
გადაცეა წარმოებას 2/1-35 წ.
ხელმოწ. დასაბ. 5/VI-86 წ.
კალ. ფორმატი 62×94.
მთავლიტი № ბ-13484
შეკვეთა № 1490.
ტირაჟი. 1000.

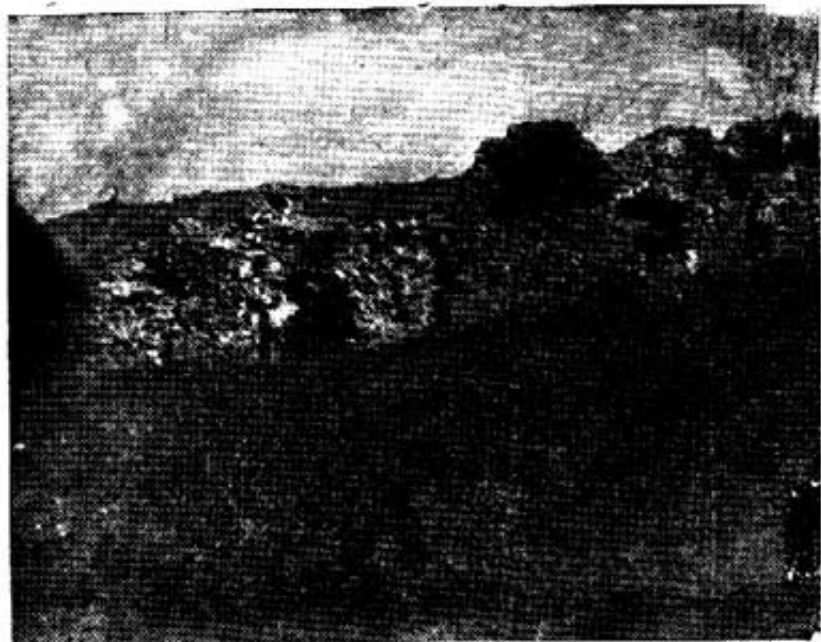
הכנה

הכנה להכנה

1958

הכנה

სურ. № 1. შორაპანი.

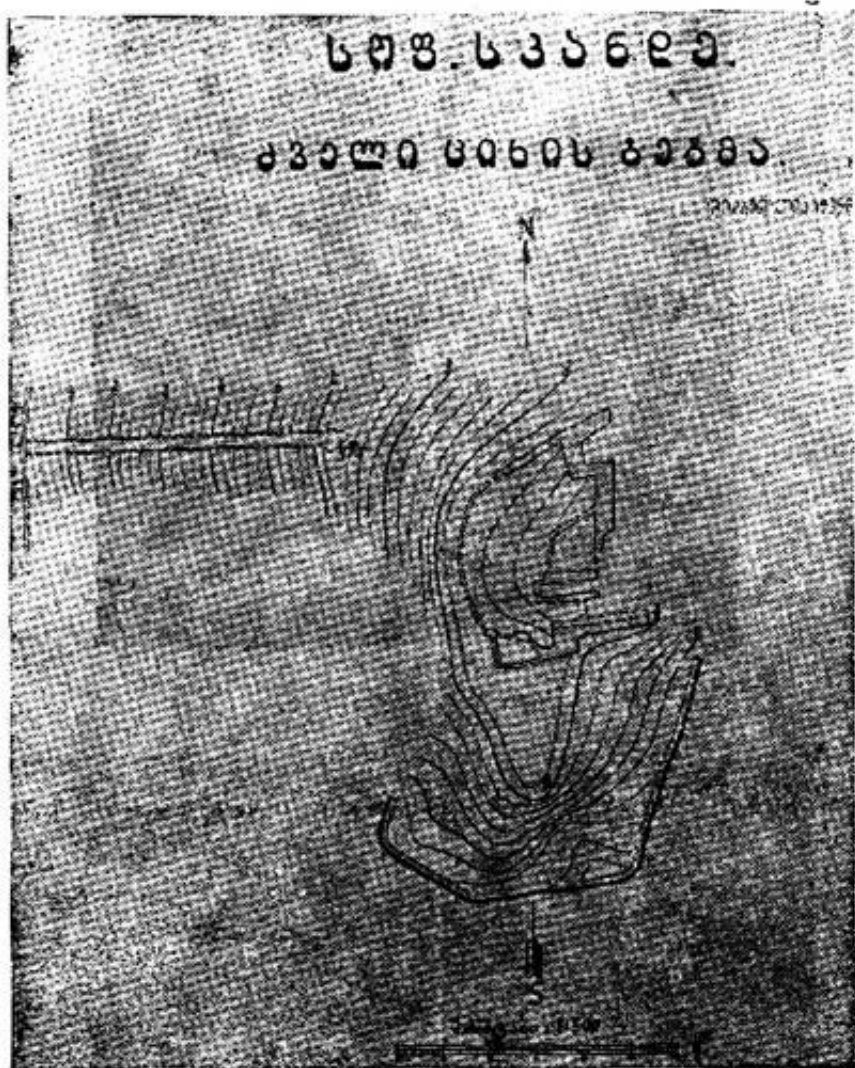

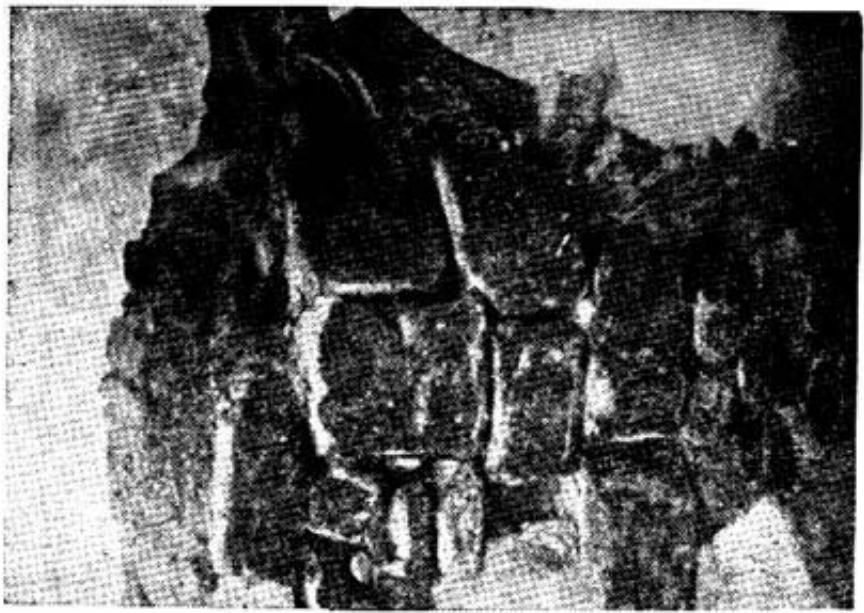
სურ. № 2. შორაპანი.

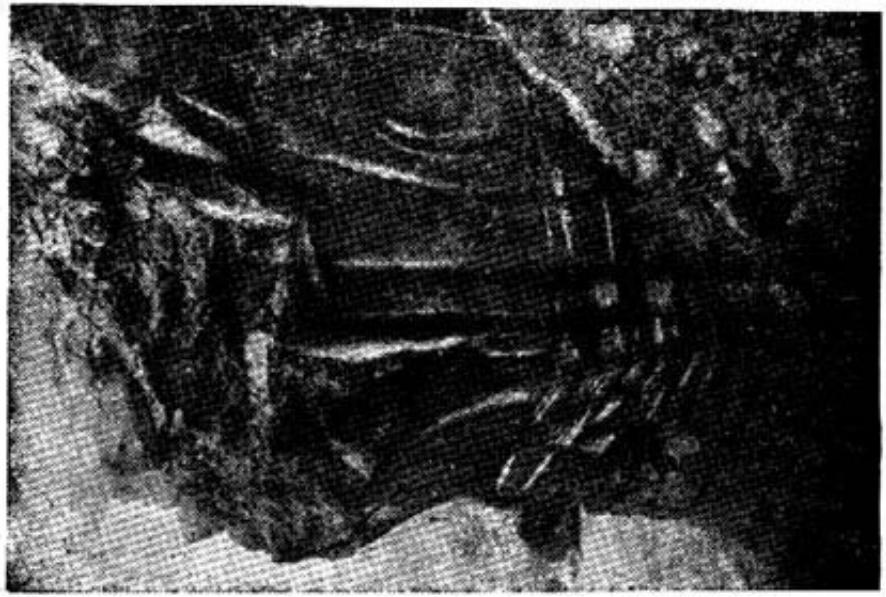
სურ. № 3. შობაჯანო.

სურ. № 6. სკანდმ.

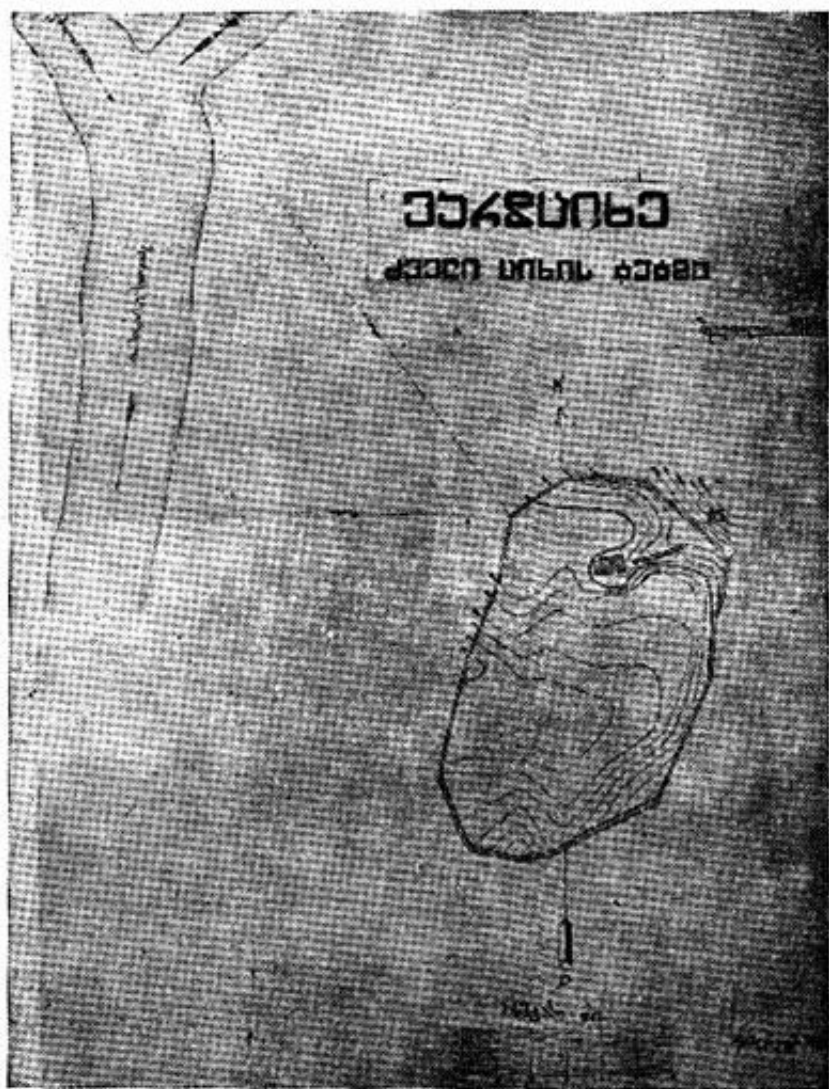
სურ. № 5. სკანდმ.

სურ. № 9. სკანდუ.

სურ. № 10. ვარდციხე.

სურ. № 11. ვარდციხე.

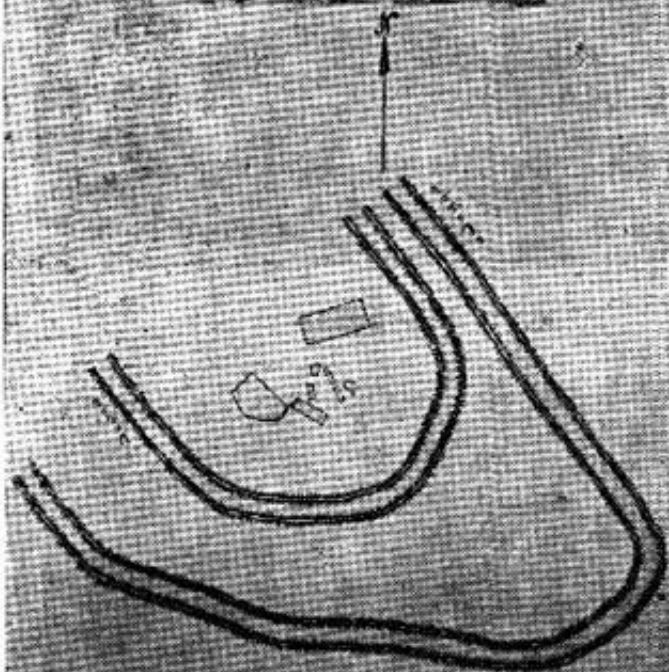

ტოღები

ძველი ყიზილბაგის გზა

მასშტაბი 1:500

ფურცელი 2401/1556

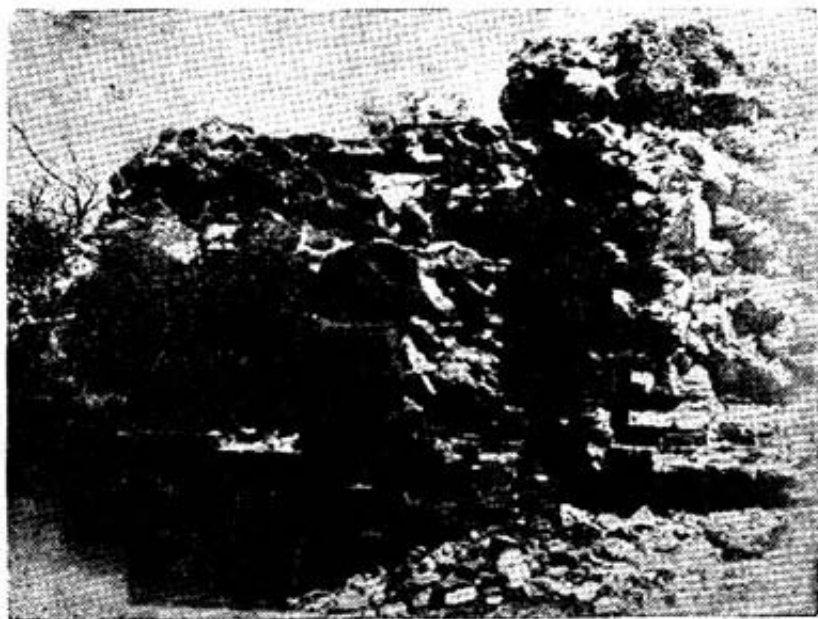

სურათი

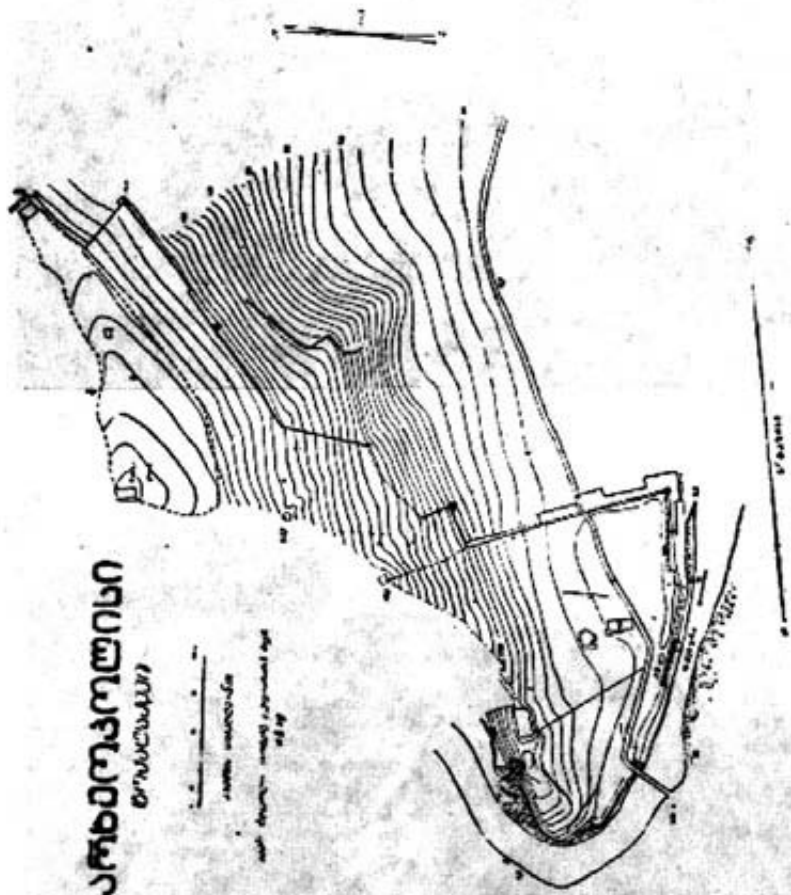
ტოღების ძველი ნაგებობების გეგმა
მდებარეობს 1925 წლის ნაგებობის

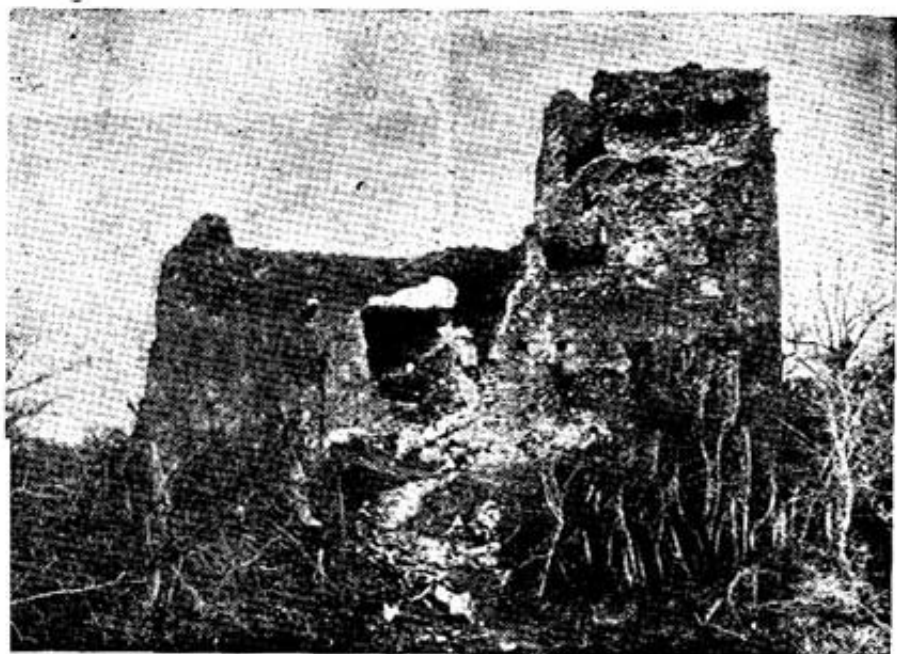
სურ. № 13. ტოლუბი.

სურ. № 14. ტოლუბი.

ქაქულავის სოფელი

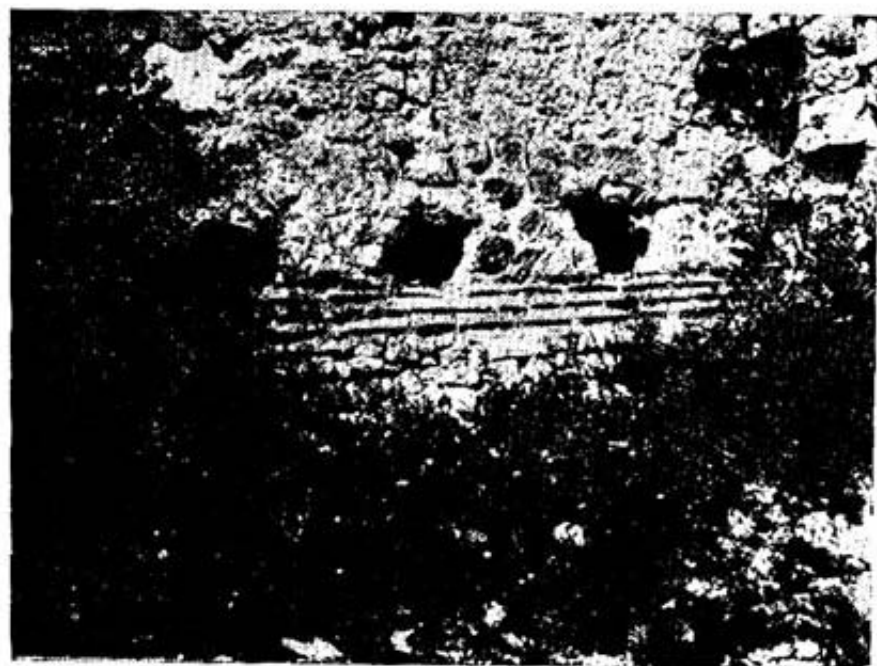
სურ. № 15. არქეოპოლისი.

სურ. № 16. არქეოპოლისი.

სურ. № 17 და 18. არქეოპოლისი.

სურ. № 19. არქეოპოლისი.